İGÜ
YAYINLARI
İstanbul Gelişim
Üniversitesi Yayınları

TOPLUMSAL CİNSİYET VE ŞİDDET

Yayın no: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları; 156

ISBN 978-625-8202-57-1

9 786258 202571

ISBN 978-625-8202-60-1

9 786258 202601

TOPLUMSAL CİNSİYET VE ŞİDDET

İGÜ
YAYINLARI
İstanbul Gelişim
Üniversitesi Yayınları

İGÜ
TCCUAM
Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi

TOPLUMSAL CİNSİYET VE ŞİDDET

Editör:
Selda TUNÇ SUBAŞİ,
Seyra KESTEL,
Diler Ezgi TARHAN

TOPLUMSAL CİNSİYET ve ŞİDDET

EDİTÖRLER

Selda TUNÇ SUBAŞI
Seyra KESTEL
Diler Ezgi TARHAN

İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları,
2026

İstanbul Gelişim Üniversitesi (İGÜ) İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi (İİSBF) Yayın Kurulunun incelemesi ve Dekanlığın 27.10.2025 tarih ve E-38519711-108.01-189034 sayılı yazısı, İGÜ Yayın Kurulunun 25.12.2025 tarih ve 2025/04 sayılı toplantısında alınan 4 numaralı karar, İGÜ Yayın Kurulu Başkanlığının 26.12.2025 tarih ve E-65460130-824.01-196519 sayılı yazısı ile İGÜ Yönetim Kurulu'nun 31.12.2025 tarihinde yapılan 2025/16 numaralı toplantısında alınan 06 numaralı karar uyarınca Üniversitemiz Yayınevi tarafından yayımlanmasına karar verilmiştir.

© İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları
© *Istanbul Gelisim University Press*
Nisan / April 2026

Her hakkı saklıdır.
All rights reserved.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncılık Sertifika Numarası /
Ministry of Culture and Tourism Publishing Certificate Number:
47416

ISBN: 978-625-8202-57-1
e-ISBN: 978-625-8202-60-1

İGÜ Yayınları: 156

Yayına Hazırlayan:
Ahmet Şenol ARMAĞAN

Kapak Tasarımı:
Esra HÜRSEVER

İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları
Adres: Rektörlük Binası-Cihangir Mah. Şehit Jandarma Komando Er Hakan Öner Sok. No: 1 34310 Avcılar / İstanbul / TÜRKİYE
Telefon: +90 212 422 70 00 / 7379
Belgeç: +90 212 422 74 01
E-posta: iguyayinlari@gelisim.edu.tr
Ağ sayfası: https://iguyayinlari.gelisim.edu.tr
Facebook: iguyayinlari
X: IGUYayinlari
Instagram: iguyayinlari
LinkedIn: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları

ÖNSÖZ-SUNUŞ

Bu çalışma, **İstanbul Gelişim Üniversitesi, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi** faaliyeti olarak hazırlanmıştır.

Sosyal bilimler alanında merkezi önemini korumaya devam eden toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerin sosyal rol ve kimlik gibi toplumla ilişki kurulan tüm yönlerini kapsayan kurucu bir güç olagelmiştir. Toplumsal yapının karmaşık doğası çoğu zaman eşitsizlikleri, ayrımcılığı ve şiddeti görünmez kılar. Ataerkil yapılar, erkekliği güç ve otoritenin yanına hizalarken; kadınlığı itaatkarlık, fedakârlık, duygusallık, uysallık gibi kalıpların yanına yerleştirmektedir. Eşitsiz güç ilişkileri, doğurduğu sonuçlar bakımından oldukça vahimdir. Bu sonuçlar fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik, damgalanma, yok sayma, sessizleştirme gibi şiddetin beden ve ruh sağlığı üzerindeki yıkıcı etkileriyle görünür olmaktadır. Normlarla iç içe geçen bu şiddet biçimlerini açığa çıkarmaya çalışmak cinsiyete dayalı şiddet biçimlerini öncelikle tartışma düzeyinde görünür kılmakla mümkündür. Şiddetin, gündelik yaşamın seyri içinde önemsizleştirilip normalleştirilmesi şiddete dayalı toplumsal sorunları alttan alta büyütmektedir. Bu çalışma, cinsiyet temelli eşitsizliklerin yıkıcı bir yansıması olan şiddet olgusuna çok boyutlu bir yaklaşım önermektedir.

"Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet" başlıklı bu kitap, toplumsal cinsiyet eşitliğinin önündeki en büyük engel olan kontrolcü ve dışlayıcı cinsiyetçi söylemi merkeze almakta; bu söylemin ürettiği heteronormatif şiddet biçimlerini ve patriyarkal-hegemonik yapıların yol açtığı çeşitli şiddet türlerini çok yönlü biçimde irdelemektedir. Bilindiği üzere şiddet; ekonomik, psikolojik, cinsel, fiziksel, politik ve dijital biçimlerin yanı sıra, yapısal, kültürel, kolonyal/post-kolonyal ve estetik gibi ötekileştirici türlerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle 'toplumsal cinsiyet ve şiddet' teması, tarih boyunca kontrolcü ve hegemonik eril düzenin tahakkümünden kurtulamayan bir cinsiyet ayrımcılığının ürünüdür. Bu konu, yalnızca sosyoloji, medya çalışmaları, felsefe, etik, hukuk, ekonomi ve siyasetle değil; aynı zamanda tarih, antropoloji, psikoloji, sosyal hizmetler ve hatta bilişim alanları üzerinden yeniden yorumlanmayı ve çok disiplinli bir bakış açısıyla analiz edilmeyi gerektirmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda kaleme alınan elinizdeki kitap, cinsiyet ve şiddet ilişkisini çok yönlü biçimde ele almakta ve disiplinlerarası yaklaşımların önemine dikkat çekmektedir. Çalışma, kadınları, akışkan kimlikleri ve genel olarak dezavantajlı konumdaki bireyleri yabancılaştıran ve sömüren "cinsiyetlendirilmiş şiddet" olgusunu eleştirel bir perspektifle incelemektedir.

Toplumsal cinsiyet temelli şiddet; toplumsal, kültürel, hukuki, politik ve ekonomik yapılarla iç içe geçmiş çok boyutlu bir sorunsal olarak ele alınmalıdır. Bu kitap, farklı disiplinlerden akademisyenlerin katkılarıyla, toplumsal cinsiyet temelli şiddeti kapsamlı bir perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Kuramsal çerçevelerden aile içi ilişkilere, medya temsillerinden hukuki süreçlere, edebi analizlerden mekânsal kısıtlamalara kadar uzanan bu kitap, şiddetin hem görünür hem de örtük biçimlerini irdeleyerek, okuyucuyu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin disiplinlerarası temelleri üzerine düşünmeye davet etmektedir.

Kitabın birinci bölümü olan **Kuramsal ve Kavramsal Yaklaşımlar,** toplumsal cinsiyet temelli şiddetin teorik temellerini disiplinlerarası bir yaklaşımla tartışmaya açmaktadır. Zeynep Arslan Taç, *"Geleneksel Cinsiyet Rollerinin Krizi ve Şiddetin Ortak Zemini Olarak Patriyarka"* başlıklı çalışmasında, ataerkil sistemin yeniden üretiminde geleneksel cinsiyet rollerinin nasıl dönüştüğünü analiz ederken, bu dönüşümün şiddetin görünümünü nasıl etkilediğini tartışmaktadır. Selcen Yetkin Özden, *"Saldırganlık ve Cinsiyet: Evrimsel, Sosyal, Psikolojik ve Nörobilimsel Bakış Açıları"* adlı katkısıyla saldırganlık olgusunu çok yönlü bir çerçevede ele almaktadır. İrem Sumru Müftüoğlu ise *"Nefretin İnşası: Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketlerin Söylem ve Duygulanım Politikaları"* başlıklı bölümüyle, toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerin ideolojik inşasına dair derinlikli bir çözümleme sunmaktadır.

Aile ve Yakın İlişkilerde Şiddet başlığını taşıyan ikinci bölüm, aile yapısı ve özel ilişkilerde ortaya çıkan şiddet biçimlerine odaklanmaktadır. Ural Alp Manço, *"Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddete Etnometodolojik Yaklaşım"* adlı çalışmasında gündelik etkileşim kalıplarını çözümleyerek aile içi şiddetin sosyolojik zeminini ortaya koyarken; Deniz Mısra Gürol, *"Yakın Partner Şiddetinin Görünmeyen Yüzü: Psikolojik Şiddet"* başlıklı yazısında kadınların maruz kaldığı görünmeyen psikolojik şiddeti ele almaktadır. Ayşe Aydın ise *"Kadına Yönelik Şiddet Döngüsünde Ataerkil Pazarlıkların Rolü: Sosyo-Kültürel ve Yapısal Dinamikler"* başlıklı katkısıyla, toplumsal cinsiyet normlarının şiddet döngüsündeki belirleyici rolünü analiz etmektedir.

Üçüncü bölüm olan **Medyada Cinsiyetçi Söylem ve Şiddet**, medyada tekrar tekrar üretilen cinsiyetçi söylemleri ve dijital şiddet biçimlerini tartışmaktadır. Aydan Ünlükaya Çevirici, *"Reklamlarda Mizojinik Söylemlerin Yeniden İnşası"* başlıklı çalışmasında reklamlarda yer alan cinsiyetçi temsilleri çözümlemekte; İrem Uyar ve Sumru Yılmaz, *"Sosyal Medya ve Dijital Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İlişkiler"* başlıklı ortak yazılarında dijital şiddetin toplumsal cinsiyetle ilgili biçimlerini değerlendirmektedir. Seçil Şirinkaya ise *"Farklı Cinsel Kimliklere Yönelik Gerçekleştirilen Dijital Şiddet"* başlıklı katkısında, özellikle LGBTİ+ bireylerin dijital alanda maruz kaldıkları şiddet pratiklerine odaklanmaktadır.

Dil ve Edebiyatta Cinsiyetçi Söylem ve Şiddet başlıklı dördüncü bölüm, dilin ve edebiyatın toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki rolünü eleştirel bir bakışla irdelemektedir. Pelin Ekşi, *"Dilsel Şiddetin İzinde: Feminist Terimlerin İngilizce ve Türkçede Anlam ve Çeviri Süreci"* başlıklı çalışmasında feminist terminolojinin dilsel dönüşümünü ve kültürel karşılıklarını analiz etmektedir. Tuğçe Özdinç ise *"Navigating the Gothic Labyrinth: Female Oppression in Henrik Ibsen's Hedda Gabler and A Doll's House"* başlıklı edebi incelemesinde kadın baskısını gotik metaforlar üzerinden değerlendirmektedir.

Beşinci bölüm olan **Çalışma Hayatında Cinsiyet Temelli Şiddet**, iş yaşamındaki toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddet biçimlerini farklı boyutlarıyla ele almaktadır. Ayşe Merve Urfa Yılmaz, *"Çalışma Yaşamında Kadınlara Yönelik Psikolojik Şiddet: Gaslighting"* adlı yazısında psikolojik manipülasyonun iş yaşamındaki etkilerini tartışmakta; Deniz Sezgin, *"Şifa Verenlerin Savaşı: Kadın Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet"* çalışmasında özellikle son yıllarda artan kadın sağlık çalışanlarının karşılaştığı şiddeti ortaya koymaktadır. Nazlı Yüceol ise *"Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İş Yaşamında Kadına Yönelik 'Mansplaining' Davranışı"* başlıklı katkısıyla, kadınların bilgi ve deneyimlerinin iş yaşamında sistematik olarak değersizleştirilmesini ele almaktadır.

Cinsiyet Temelli Şiddet ve Hukuki Perspektifler başlığını taşıyan altıncı bölümde, şiddetin yasal ve yargısal boyutları ele alınmaktadır. Gülçin Cebecioğlu, *"Kadına Yönelik Şiddetin Ağır Bir Boyutu Olarak Cinsel Suçlar: Yargıtay 9. Ceza Dairesi Kararları Bağlamında Bir İnceleme"* başlıklı çalışmasında cinsel suçlara ilişkin yargı kararlarını incelemekte; Yonca Güneş Yücel ise *"Şiddetin Şüphe ve İspat Yükü Arasında: Kadının Beyanının Esaslığı"* başlıklı yazısında, kadının beyanının esas alınması ilkesinin, uygulamadaki yansımalarını sorgulamaktadır.

Kitabın yedinci ve son bölümü olan **Mekân, Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet**, kadınların kamusal mekânlardaki deneyimlerine odaklanmakta ve mekânsal düzenlemelerin toplumsal cinsiyet temelli kısıtlayıcı etkilerini analiz etmektedir. Feyza Meryem Kara ve Gizem Karaca, *"Kentsel Şiddet ve Kadınlar: Türkiye'de Rekreasyon Alanlarında Toplumsal Cinsiyet Temelli Kısıtlamalar"* başlıklı ortak çalışmalarında, kent mekanlarında kadınlara yönelik mekânsal dışlamayı ve bu dışlamanın şiddetle olan ilişkisini tartışmaktadır.

Bu kitapta yer alan çalışmalar, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin sadece bireysel deneyimlerden ibaret olmadığını, aksine sosyal yapılar, kültürel normlar, yasal sistemler, dilsel kalıplar ve mekânsal düzenlemeler gibi çok katmanlı süreçlerle şekillendiğini göstermektedir. Disiplinlerarası bir yaklaşımla kaleme alınan bu bölümler, şiddetin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sembolik, psikolojik, hukuki ve söylemsel biçimlerinin de ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Şiddetin toplumsal yeniden üretiminde rol oynayan yapıların irdelenmesi, sadece mağdurların deneyimlerinin görünür kılınmasına değil, aynı zamanda dönüşümcü politikaların inşasına da zemin hazırlamaktadır. Bu çerçevede kitap,

araştırmacılara, politika yapıcılara, sivil toplum aktörlerine ve öğrenciler başta olmak üzere tüm okuyuculara toplumsal cinsiyet temelli şiddeti çok yönlü sorgulama ve dönüştürme çağrısı yapmaktadır.

İstanbul, 2026

Selda TUNÇ SUBAŞI, Seyra KESTEL, Diler Ezgi TARHAN
(Editörler)

İÇİNDEKİLER

Önsöz / Sunuş (iii)
İçindekiler (vii)

1. KURAMSAL ve KAVRAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1. Geleneksel Cinsiyet Rollerinin Krizi ve Şiddetin Ortak Zemini Olarak Patriyarka
Zeynep Arslan Taç (2-16)

1.2. Saldırganlık ve Cinsiyet: Evrimsel, Sosyal, Psikolojik ve Nörobilimsel Bakış Açıları
Selcen Yetkin Özden (17-33)

1.3. Nefretin İnşası: Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketlerin Söylem ve Duygulanım Politikaları
İrem Sumru Müftüoğlu (34-46)

2. AİLE ve YAKIN İLİŞKİLERDE ŞİDDET

2.1. Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddete Etnometodolojik Yaklaşım
Ural Alp Manço (48-62)

2.2. Yakın Partner Şiddetinin Görünmeyen Yüzü: Psikolojik Şiddet
Deniz Mısra Gürol (63-77)

2.3. Kadına Yönelik Şiddet Döngüsünde Ataerkil Pazarlıkların Rolü: Sosyo-Kültürel ve Yapısal Dinamikler
Ayşe Aydın (78-88)

3. MEDYADA CİNSİYETÇİ SÖYLEM ve ŞİDDET

3.1. Reklamlarda Mizojinik Söylemlerin Yeniden İnşası
Aydan Ünlükaya Çevirici (90-105)

3.2. Sosyal Medya ve Dijital Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İlişkiler
İrem Uyar ve Sumru Yılmaz (106-119)

3.3. Farklı Cinsel Kimliklere Yönelik Gerçekleştirilen Dijital Şiddet
Seçil Şirinkaya (120-130)

4. DİL VE EDEBİYATTA CİNSİYETÇİ SÖYLEM ve ŞİDDET

4.1. Dilsel Şiddetin İzinde: Feminist Terimlerin İngilizce ve Türkçede Anlam ve Çeviri Süreci
Pelin Ekşi (132-148)

4.2. Navigating the Gothic Labyrinth: Female Oppression in Henrik Ibsen's *Hedda Gabler* and *A Doll's House*
Tuğçe Özdinç (149-156)

5. ÇALIŞMA HAYATINDA CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDET

5.1. Çalışma Yaşamında Kadınlara Yönelik Psikolojik Şiddet: Gaslighting
Ayşe Merve Urfa Yılmaz (158-170)

5.2. Şifa Verenlerin Savaşı: Kadın Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet
Deniz Sezgin (171-182)

5.3. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden İş Yaşamında Kadına Yönelik "Mansplaining" Davranışı
Nazlı Yüceol (183-196)

6. CİNSİYET TEMELLİ ŞİDDET ve HUKUKİ PERSPEKTİFLER

6.1. Kadına Yönelik Şiddetin Ağır Bir Boyutu Olarak Cinsel Suçlar: Yargıtay 9. Ceza Dairesi Kararları Bağlamında Bir İnceleme
Gülçin Cebecioğlu (198-212)

6.2. Şiddetin Şüphe ve İspat Yükü Arasında: Kadının Beyanının Esaslığı
Yonca Güneş Yücel (213-223)

7. MEKÂN, TOPLUMSAL CİNSİYET ve ŞİDDET

7.1. Kentsel Şiddet ve Kadınlar: Türkiye'de Rekreasyon Alanlarında Toplumsal Cinsiyet Temelli Kısıtlamalar
Feyza Meryem Kara ve Gizem Karaca (225-233)

1. Bölüm:
Kuramsal ve Kavramsal Yaklaşımlar

1.1. GELENEKSEL CİNSİYET ROLLERİNİN KRİZİ ve ŞİDDETİN ORTAK ZEMİNİ OLARAK PATRİYARKA

Zeynep ARSLAN TAÇ*

Giriş

Bireylerin toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik hayattaki rollerini tanımlayan toplumsal cinsiyet, tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Özellikle son yıllarda çevrimiçi ortamda ortaya çıkan anti-feminist hareketler, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürmeye yönelik yeni yollar geliştirmiştir. 1990'lardan itibaren internet sunduğu iletişim, etkileşim ve topluluk oluşturma olanaklarıyla toplumsal ilişkilerin şekillenmesinde giderek daha belirleyici bir rol oynamaktadır. Coğrafi sınırları aşan çevrimiçi ağlar, bireylerin ortak ilgi alanları, değerler, hedefler temelinde bağlantı kurarak bir araya gelmesine ve çevrimiçi topluluklar oluşturmasına olanak sağlar. Bu dönüştürücü kapasite bilhassa siyasi hareketler bağlamında belirgindir. Dijital platformlar, bilgi yayma, destekçileri harekete geçirme, protestoları organize etme, kamuoyu oluşturma gibi işlevlerle siyasal hareketleri şekillendirmekte etkisi reddedilemeyecek roller üstlenir. Coğrafi sınırları aşarak kitlesel mobilizasyonu ve sanal yürüyüşleri mümkün kılan bu etki, Arap Baharı'ndan iklim aktivizmine kadar geniş bir yelpazede gözlemlenmiştir. Bu durum aynı zamanda toplumun sürdürülebilir refahına ciddi zararlar verebilecek aşırı uç internet topluluklarını içeren siyasi hareketlerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur (Delanty, 2008: 200). Çevrimiçi topluluklar, belirli fikirleri tekrar eden yapılar olup (Labbaf, 2019), doğası gereği bireyci ve ayrıştırıcı olabilen yankı odalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Geleneksel toplumsal cinsiyet normları ve anti-feminist söylem, çevrimiçi platformlarda yeniden üretilerek geniş kitlelere ulaşmaktadır. Çoğu zaman sosyal medya söylemini domine eden bu görüşler, feminist söylemin ve kadın sorunlarının kamusal alanda marjinalleşmesine yol açabilmektedir. Sosyal medya, yazılı ve görsel basın gibi, toplumsal cinsiyet mücadelesi açısından hem bir direniş hem de yeniden üretim alanı işlevi görmektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliği yapısal bir boyutta devam ederken, patriyarkal söylemler ve anti-feminist hareketlerin etkisiyle küresel düzeyde artan bir tepki eğilimi gözlemlenmektedir. İnternetin değişen toplumsal cinsiyet normlarını görünür kılması, geleneksel cinsiyet rollerine dönüşü savunan hareketlerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle çevrimiçi toplulukların artan görünürlüğü ve etkisi, alt-sağın[1] internet üzerindeki varlığını güçlendirmiş ve bunun yansıması olarak anti-feminist internet topluluklarını içeren manosfer kavramı doğmuştur (Ging, 2019). Manosfer içindeki gruplar, geleneksel erkeklik anlayışını yeniden tesis etmeye çalışmakta ve toplumsal cinsiyet normlarındaki değişime tepki olarak patriyarkal normları yeniden üretmektedir. Patriyarkal toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyan kadın hareketlerinin güçlenmesine karşı bir tepki olarak *Tradwives* (Traditional Wives- Geleneksel Eşler) ve *Incel* (Involuntary Celibate- Gönülsüz erkek)[2] hareketler de bu çerçevede değerlendirilebilir. Vallerga ve Zubriggen (2022), manosfer içindeki toplumsal cinsiyet algılarını inceledikleri çalışmalarında, bu toplulukların kendilerini genellikle "rasyonel ve mantıklı" olarak konumlandırdıklarını, buna karşılık feminiteyi "duygusal, irrasyonel"

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, E-posta: zeyneparslantac@gmail.com ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5260-0054

[1] Alternatif-Sağ kavramının kısaltması olan alt-sağ, genellikle internet üzerinden örgütlenen, pop kültürü ve mizahı radikal fikirleri yaymak için kullanan (Costello vd., 2019, Burnham vd., 2022, Colley ve Moore, 2021, Bezio, 2018, Greene, 2019, Winter, 2019), aşırı sağın daha yeni ve daha dağınık örgütlenmiş bir alt kümesi olarak tanımlanabilir.

[2] Çalışma boyunca *tradwives* ve *incel* gibi bazı kavramlar Türkçeleştirilmeden, özgün halleriyle kullanılmaktadır. Bunun gerekçesi, bu kavramların Türkiye'deki sosyal medya ortamında da yaygın olarak İngilizce biçimleriyle dolaşımda olmasıdır.

olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, manosferin yükselişi, toplumsal cinsiyet krizi ile şiddet arasındaki bağlantıyı da görünür kılmaktadır.

Bu çalışma, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin salt bireysel bir deneyim değil, patriyarkanın beslediği, toplumsal ve yapısal bir sorun olduğunu savunur. Anti-feminist söylemlerdeki değişimin özellikle çevrimiçi ortamlarda belirginleşmesi, analizlerin dijital bağlama odaklamanın önemine dikkat çekmeyi amaçlar. Çalışma bu değişimi patriyarkanın geleneksel cinsiyet rolleri krizine verilen bir tepki olarak değerlendirir ve olguyu sembolik ile soyut şiddet bağlamında inceler. Ayrıca, Türkiye örneğini küresel eğilimlerle ilişkilendirerek, çevrimiçi toplulukların ataerkil söylemi yeniden nasıl ürettiğini ve farklı şiddet biçimleri arasındaki ilişkinin analizinde feminist ve toplumsal cinsiyet kuramları perspektifine başvurur.

Patriyarka ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetin Normalleşmesi

Kadına yönelik şiddet, bireysel nedenlerin ötesinde toplumsal, kültürel ve yapısal sebeplere dayanan karmaşık ve çok boyutlu bir sorundur. Patriyarka ile kadına yönelik şiddet arasındaki bağ, tahakküm; iktidar ve cinsiyet arasındaki ilişkiler üzerinden kurulur. Toplumsal ve kültürel bağlamda şekillenen patriyarkal cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yalnızca fiziksel eylemlerle sınırlı kalmayıp psikolojik, duygusal ve yapısal boyutlarda ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Fiziksel şiddet, toplumsal cinsiyet temelli şiddet biçimleri içinde en görünür olanı olarak kabul edilse de bu şiddet yalnızca fiziksel zarar ile sınırlı değildir; ekonomik, psikolojik, sosyal ve siyasal boyutlarda da kendini gösteren ve süreklilik arz eden çok yönlü bir olgudur. Erkek egemen sistem, eril iktidarını sürdürmek adına kadın bireyselliğini ve özerkliğini engelleyerek onu güçsüzleştirmekte ve böylece üzerindeki kontrol ve tahakkümü pekiştirmektedir.

Avrupa Konseyi İstanbul Sözleşmesi, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti geniş bir çerçevede ele almakta ve farklı şiddet biçimlerini tanımlamaktadır. Sözleşme, psikolojik şiddet (m. 33), ısrarlı takip (m.34), zorla evlendirme (m.35), cinsel şiddet (tecavüz dahil, m.36), kadın sünneti (m.38), zorla kürtaj ve kısırlaştırma (m.39), cinsel taciz (m.40) gibi şiddet türlerine ek olarak, şiddete yardım, yataklık ve teşebbüs (m.41) ile sözde namus adına işlenen suçları da kapsam dahiline almıştır. Ek olarak Sözleşme, nefret söylemi dahil olmak üzere sözlü, psikolojik, cinsel ve sosyo-ekonomik şiddeti içeren beş temel kategori belirlemiştir (URL1). Ayrıca Sözleşme aile içi şiddet ve tacizi de şiddet türleri arasında değerlendirmekte ve özelikle istismar içeren ilişkilerde, bu beş tür şiddet biçiminin farklı kombinasyonlarla görülebileceğini vurgulamakta; toplumsal cinsiyet temelli şiddetin yalnızca bireysel faillere indirgenemeyeceğini; kuruluşlar, kurumlar ve devletler tarafında da uygulanabileceğini ortaya koymaktadır. Şiddetin özel ve kamusal alanları aşan bir boyutu olduğu gerçeği, Sözleşme'nin kapsamlı yaklaşımının temellerini oluşturmaktadır (URL1).

Soyut şiddet, fiziksel olarak görünür olmayan; sosyal, ekonomik ve siyasi yapılara gömülü çeşitli baskı ve zarar biçimlerini ifade eder. Bu kavrama özellikle, siyasi şiddet, retorik tartışmalar ve sosyal adalet sorunları analiz edilirken yani politikalar ile ekonomik sistemlerin etkilerinin doğrudan gözlemlenemediği durumlarda sıkça başvurulmaktadır. Zizek'in tanımladığı haliyle soyut şiddet, doğrudan fiziksel şiddet yerine ideolojiler, dil ve sistem aracılığıyla uygulanan tahakküm, sömürü ve şiddet tehdidini ifade eder (Zizek, 2008: 2, 9, 68). Halkın şiddete duyarsızlaşmasına yol açan, siyasi istikrarı koruma ya da değişimi için meşrulaştırma amacı taşıyan söylemler, soyut şiddete örnektir (Piazza, 2024). Şiddetin soyutlanması, şiddet etrafında kurulan anlatılarda da gözlemlenebilir ve bu durum, şiddetin kaynaklarının yanlış temsil edilmesine yol açarak baskı döngülerinin devam etme riskini içerir. Aynı zamanda, şiddeti ortaya çıkaran yapısal sorunları görünmez kılarak, bireysel aktörlere ve nedenlere odaklanılmasına sebep olur. Böylece, şiddetin toplumsal ve sistematik boyutları göz ardı edilerek, sorunun çözümüne yönelik bütüncül yaklaşımlar engellenir.

Soyut şiddetin bir başka boyutu ise, bireylerin maruz kaldıkları baskıyı ve eşitsizliği fark edemeyecek şekilde içselleştirmeleriyle kendini gösteren sembolik şiddettir. Bourdieu'ya (2018: 171) göre, uygulayan ve maruz kalan tarafından şiddet olarak teşhis edil (e)meyen her ifade, bir tür sembolik şiddettir. Sembolik şiddet, ritüel ve semboller aracılığıyla üretilen ve görünmez kılınan bir şiddet biçimidir. Başka bir deyişle, bireyler toplumsal olarak inşa edilen eşitsizlikleri ve baskıyı içselleştirerek bunları meşru ve doğal kabul ederler. Bu içselleştirilmiş eşitsizlik, sembolik şiddetin bir aracı olarak, toplumsal yapılar ve bireyler arasında sürekli bir yeniden üretim süreci başlatır.

Eril tahakküm, cinsel farkı inşa ederek ataerkiyi bedenselleştirirken, bu tahakkümün etkileri sembolik aygıtların bütününde gözlemlenebilir. Örneğin, kadınların siyasal alanda görünmez kılınarak ataerkil statükonun korunması, sembolik şiddet kuramı çerçevesinde tartışılabilir (Bardoll, 2018: 6). Erkek egemen siyasal alan, siyasal söylem tarafından inşa edilen cinsiyet rolleri üzerinde de belirleyici olmaktadır. Muhafazakâr ya da sağ siyaset ve bunların alt türleri patriyarkal değer ve rolleri "gelenek" adı altında meşrulaştırarak, kadınları toplumsal olarak ikincil rollere atfeden ve onları aile içindeki sınırlı rollere hapseden söylemi yaygınlaştırmaktadır. Kadına yönelik şiddet veya kadın cinayetlerinin normalleştirilmesi de politik söylem içinde sembolik şiddettir.

Geleneksel cinsiyet rolleri, kadına yönelik şiddeti normalleşme potansiyelini barındırır. Bu bağlamda, şiddet yalnızca bireysel bir sorun olmayıp aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olgu olarak şekillenir. Bazı ülkelerde şiddet yaygınken, Papua Yeni Gine'deki Wape'ler gibi bazı küçük ölçekli toplumlarda ise aile içi şiddetin neredeyse hiç görülmemektedir (Heise vd., 2002). Bu durum, şiddetin sadece bireysel faktörlere değil, aynı zamanda sosyo-kültürel yapılarla da şekillendiğini ve farklı toplumlarda farklı şekillerde tezahür ettiğini ortaya koyar. Kadına yönelik şiddet, yapısal faktörler ve kültürel normlarla iç içe geçerek derinleşme ve süreklilik kazanma eğilimindedir. Diğer bir ifadeyle, kadına yönelik şiddetin seviyesi, toplumsal cinsiyet düzeninin hangi değerler ve yaptırımlarla inşa edildiğine göre farklılaşır; Wape'de olduğu gibi bazı yapılarda toplumsal cinsiyet ilişkileri ve kültürel normlar şiddeti caydırıcı yöndeyken, bazılarında ise şiddeti meşrulaştırıcı yapılar baskın olabilir.

Geleneksel ve ataerkil değerlerle meşrulaştırılan şiddet, kadına yönelik saldırganlığı pekiştirir. Töre, namus, manevi değerler gibi gerekçeler, şiddetin toplumsal onaylanmasına zemin hazırlar. Örneğin, kadının evi çekip-çevirememesine ilişkin gibi söylemler, toplumsal cinsiyet normlarının ve hegemonik erkeklik anlayışlarının bir yansımasıdır. Bu tür söylemler, kadınların toplumsal rollerini ev içi performansla sınırlayarak, sosyal ve ekonomik alandaki hareketliliğini de daraltır; patriyarkanın kadınlar üzerindeki kontrolünü güçlendirir ve baskıyı içselleştirmelerine yol açar ve böylece sembolik şiddet üretilir. Benzer şekilde, kadınlar arasında yaygınlaştırılan "kadın kadının kurdudur" gibi söylemler, kadınlar arasında dayanışmayı zayıflatıp, rekabeti körükleyerek ataerkil tahakkümün yeniden üretilmesine hizmet eder. Bu söylemlerin içselleştirilmesi, yapısal eşitsizliği görünmez kılarken, düzenin sorgulanmaksızın kabulünü sağlar. Sonuçta, kadınlar arasındaki rekabet hem erkek egemen ideolojiyi güçlendirir hem de kadınların sosyal-ekonomik güçlenme potansiyelini sınırlar. Bu söylemlerin içselleştirilmesi, farkında olunmadan eril tahakkümün yeniden üretimine aracılık eder ve böylece sembolik şiddet döngüsünün sürmesine katkıda bulunulur. Bu bağlamda, anti-feminist hareketler, örneğin *tradwives* ve *incel* toplulukları, kadına yönelik şiddeti besleyen ve meşrulaştıran toplumsal dinamiklerin yeniden üretildiği alanlar olarak değerlendirebilir. Bu hareketler, kadının toplumsal konumunu belirleyen ataerkil normları savunarak, kadına yönelik şiddeti daha geniş ölçekte kabul edilmesini sağlarlar.

Modern Toplumlarda Cinsiyet Rollerinin Dönüşümü

Toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıkların ötesinde, bireylerin toplumsal edindikleri konumları ve üstlendikleri rolleri biçimlendiren toplumsal bir inşadır. Bu inşanın farkına varmak, bireylerin ve toplulukların toplumsal, politik, ekonomik düzeylerde değişim yaratma mücadelesine zemin hazırlar. Diğer bir ifadeyle, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kimliği, rolü, toplumsal eşitsizliklerle mücadele etmek ve politik bir değişim yaratmak için araç haline gelir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet, özellikle kadınlar ve LGBTQ+ gibi azınlık gruplar için, biyolojik bir kategori olmanın ötesinde toplumsal yapıların sorgulandığı, güç dinamiklerinin değiştirilmeye çalışıldığı bir mücadele alanı haline gelir. Modern toplumlarda cinsiyet rollerinin dönüşümü, tarihsel bağlamlardan, toplumsal dinamiklerden, ekonomik faktörlerden ve politik değişimlerden beslenen çok yönlü bir olgudur. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin tarihselliği göz önünde bulundurulduğunda, bu ilişkilerdeki değişimin kaçınılmaz olduğu varsayılabilir. Örneğin, feminist hareketlerin yükselişi, kadınların eğitim ve iş gücüne katılımındaki artış, LGBTQ+ haklarındaki kazanımlar, patriyarkal yapıları sarsan önemli dinamikler olarak sayılabilir.

Modern toplumlarda, tarihsel olarak cinsiyet rolleri kadınlar ve erkekler için katı bir biçimde tanımlanmış olup kamusal, ekonomik ve özel alanda baskın hiyerarşik roller yaratmaktadır. Bu roller, hegemonik erkeklik kavramını besleyerek erkek egemen yapıları pekiştirir. Hegemonik erkeklik, erkeklerin toplumsal yapılar içindeki baskın rolünü yüceltirken, kadınlar üzerindeki baskıyı da meşrulaştırır (Cengiz vd., 2004). Hegemonik erkeklik, erkeklerin toplumsal yapılar içindeki iktidarını

pekiştiren bir kavram olup, patriyarka ile iç içe geçmiş bir biçimde kadınları ikincil konuma iter. Bu yapı, toplumsal cinsiyet normlarını belirlerken, erkek egemenliğini sadece kadınlar üzerinden değil, aynı zamanda diğer erkeklik biçimleri üzerinden de sürdüren bir baskı mekanizması oluşturur (Cornell, 1995: 77; Cornell, Messerschmidt, 2005). Bu hiyerarşik yapının sonucu olarak şiddet, sadece bireysel bir davranış değil, toplumsal cinsiyet normlarının içselleştirilmiş bir pratiği olarak kendini gösterir. Erkek şiddeti, patriyarkal sistemin bir uzantısı olarak, toplumda kadının ikincil konumunu pekiştirir ve şiddeti kabul edilebilir bir yöntem olarak normalleştirir.

Toplumun derinlerine kök salmış patriyarkal normal ve cinsiyet rollerinin iç içe geçmiş yapısı, yalnızca cinsiyet eşitsizliğiyle sınırlı kalmayıp sınıf, ırk gibi farklı toplumsal konumlarla kesişerek daha karmaşık bir baskı mekanizması oluşturur. Kandiyotti (1988) çalışmasında, farklı coğrafyalarda ve kültürel yapılar içinde patriyarkanın nasıl farklı şekillerde pratik edildiğini gösterir. Erkeğin kadına üstünlüğü, patriyarkanın en bilinen özelliği olarak kabul edilir; ancak bu özellik, yalnızca toplumsal cinsiyetle değil, sınıf ve ırk gibi faktörlerle de kesişir. Böylece, cinsiyet normları yalnızca kadınları değil, aynı zamanda diğer marjinalleşmiş grupları da baskılar. Bu çok yönlü baskı, şiddetin sadece fiziksel bir davranış olarak değil, aynı zamanda toplumsal yapılar tarafından meşrulaştırılan ve içselleştirilen bir fenomen olarak sürdüğünü gösterir.

Patriyarkanın en belirgin niteliği, erkeğin kadın üzerindeki üstünlüğüdür; bu üstünlük, toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen patriyarkal normların temelini oluşturur. Geleneksel cinsiyet rolleri, erkeklerden baskın ve hatta saldırgan olmasını; kadınlardan ise itaatkâr ve şefkatli olmasını bekler. Bu ikili anlayış, şiddeti normalleştirerek, erkeklerin kadınlar üzerindeki baskınlıklarını sürdürmek için şiddeti, kabul edilebilir bir araç olarak görmelerine zemin hazırlar. Hunnicutt (2009), erkekler arasındaki şiddetin genellikle üstünlük mücadelesinin bir yansıması olduğunu ve bunun, patriyarkal kontrolü sürdürme amacıyla kadınlara yönelik şiddetli davranışlara dönüşebileceğini belirtir. Ancak, bu ilişki tek başına, bazı erkeklerin şiddet uygulamamasını ve diğerlerinin şiddet göstermesini açıklamak için yeterli değildir. Kadına yönelik şiddeti önlemenin bu kadar zor olmasının nedeni de tam olarak bu karmaşık ve çok katmanlı patriyarkal yapının ve toplumsal eşitsizliklerin çeşitliliğindendir.

Erkek egemen normların, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren ve kadına yönelik şiddeti meşrulaştıran etkisi, feminist hareketin yükselişiyle karşı karşıya gelmiştir. Feminist teori, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin doğasını anlamayı ve bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için stratejiler geliştirmeyi hedefler. Kadının, erkek egemenliğinden kurtulması ve toplumsal eşitlik talep etmesi, yalnızca teorik bir yaklaşım değil, aynı zamanda politik aktivizmin de bir parçasıdır. Feminist teorinin gelişimi, toplumların toplumsal cinsiyet rollerine dair düşünce ve pratiklerinin zaman içinde nasıl değişebileceğine ışık tutar.

Feminist hareket, 20. yüzyılın son çeyreğinden ve 21. yüzyılın başına uzanan süreçte yasal reformlar ve değişen toplumsal temsiller aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşümüne güçlü bir zemin hazırlamıştır. Birinci dalga feminizm, seçme-seçilme hakkı ve mülkiyet üzerindeki hukuki eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedeflerken; 1960'lar ve 1970'lerde ivme kazanan ikinci dalga, eğitim, istihdam, üreme hakları gibi alanlarda sistematik engellerin kaldırılmasına odaklandı. Bu dönemde özellikle eğitime erişim hakkı, kadının toplumsal ve ekonomik alanda güçlendirilmesindeki en önemli araçlardan biri olarak öne çıkmıştır.

1990'lardan itibaren üçüncü dalga feminizm, kadın deneyiminin tekil bir anlatıdan ibaret olmadığını vurgulayarak, sınıf, ırk ve cinsel yönelim farklılıklarını kapsayan daha geniş ve kapsayıcı bir müdahale alanı açmıştır. Dijital teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte dördüncü dalga feminizm, internet araçlarını kullanarak küresel çapta farkındalık yaratmaya yönelik kampanyalar başlatmıştır. Fotopoulou (2014), feminist hareketin tarihsel bağlamının her zaman toplumsal bağlar ve etkiler üzerinden şekillendiğini, dijital platformların ise bu bağları hızla güçlendirdiğini ifade eder. #MeToo hareketi, sosyal medyanın toplumsal adaletsizliklere karşı kolektif bir karşı duruş sergilemede nasıl etkin bir araç olabileceğini ve bireylerin deneyimlerini paylaşarak sistematik adaletsizliklere karşı nasıl mücadele edebileceğini göstermektedir (Mendes, Ringrose, 2019). Dördüncü dalga feminizmin bir diğer önemli özelliği, çevrimiçi anti-feminist söylemler ve hareketlerle başa çıkma biçimidir. Dijital feminizmin, karşı koymak yerine, feminist değerlerin merkezde olduğu söylemler ürettiği ve bu söylemler üzerinden cinsiyetçi normlara karşı alternatif kadın temsilleri yarattığı gözlemlenmektedir. Toksik maskülenitenin ifşa edilmesi, eşitlik, özerklik gibi değerlerin ön plana çıkarılması ve dayanışma

için güvenli çevrimiçi alanların oluşturulması gibi örnekler, dijital feminizmin anti-feminist hareketlere karşı geliştirdiği başa çıkma yöntemlerindendir.

Sosyal Medya ve Popülist Kültürde Anti-Feminist Söylemler

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve özgürlük talepleri doğrultusunda yürütülen mücadele, uzun yıllardır toplumsal değişimi teşvik etmektedir. Ancak bu değişim süreci, geleneksel cinsiyet rollerine duyulan bağlılığın yeniden güçlenmesine yol açan tepkileri de beraberinde getirmiştir. Bu durum, patriyarkal düzenin krizine karşı bir savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir. Anti-feminist söylemler ve pratikler, patriyarkal tahakkümün devamlılığını sağlayan araçlardan biri olarak, alt-sağ ideolojisi içinde kendine önemli bir yer edinmiştir.

Feminizmin gelişimine paralel şekilde ortaya çıkan anti-feminist hareket, tarihsel olarak kadınların oy kullanma, eğitim alma, mülk edinme ve doğum kontrolüne erişim gibi temel hak taleplerine karşı çıkmıştır. 21. yüzyılda ise anti-feminist hareket, toplumsal problemlerin kaynağı olarak feminizmi hedef göstermekte, erkek mağduriyeti söylemini yaygınlaştırarak "erkek hakları savunuculuğu" ekseninde konumlanmaktadır (Anderson vd., 2009; Williams, 1995, 2014). Günümüzde internet ve yeni iletişim teknolojileri umut verici bir potansiyel sunsa da, çevrimiçi özgürlük aynı zamanda kimliği belirsiz, nefret söylemi üreten ve şiddet tehdidinde bulunan anti-feminist grupların örgütlenmesine de zemin sunmaktadır. Bourdieu'nun kavramsallaştırdığı sembolik şiddet, bireysel etkileşimin ötesinde, kolektif hareketler aracılığıyla da sürekli olarak yeniden üretilir. Anti-feminist hareketler, bu bağlamda sembolik şiddetin en görünür örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. İnternet ortamında örgütlenen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, sosyal medya platformlarının sunduğu etkileşim imkanlarıyla ve trol[3] hesapların yardımıyla yankı odalarında büyümekte ve geniş kitlelere ulaşmaktadır (Eslen Ziya, 2020).

Alt-sağ ideolojisinin öne çıkan bileşenlerinden biri kadın düşmanlığıdır; bu söylem, kadınları dışlanması gereken bireyler olarak gören patriyarkal bir dünya görüşü içinde anti-feminist bir çerçeve sunar (Shaw, 2018 :188). Alt-sağ hareketinde kadınlar, beyaz erkek üstünlüğünü onaylayan ve yumuşak, duygusal, güzel, aile odaklı, ev işlerine düşkün ve eş arayan bireyler olarak konumlandırılırken; erkekler, liderlik eden, geçim sağlayan ve koruyan figürler olarak, kadınların zıttı bir konumda inşa edilir (Mattheis, 2018). Patriyarka, erkek otoritesini ve egemenliğini ayrıcalıklı kılan bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak, genellikle sağ siyasi ideolojilerle iç içe geçmiştir. Bu ideolojik kesişim, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olup, derinlemesine incelemeyi gerektirmektedir. Ortner (2022), çağdaş sağcı aşırı uç politikaların, patriyarka, beyaz ırkçılık ve heteronormativitenin zehirli bir kesişim üzerinden toplumsal kontrol mekanizmalarını mobilize ettiğini öne sürer. Bu bakış açısının, sağcı hareketlerin geleneksel cinsiyet rollerini pekiştirerek kadınları öncelikli olarak aile ve kültürün taşıyıcıları olarak konumlandırdığını ve feminist söylemleri marjinalleştirdiğini vurgular (Ortner, 2022).

Küresel çapta yükselen cinsiyetçi sağ hareket, günümüzde ilerici güçler için önemli bir meydan okumadır. Geleneksel cinsiyet rollerine dayanan alt-kültür hareketleri, günümüzde özellikle sosyal medya aracılığıyla yaygınlaşmakta ve alt-sağ ideolojiyle iç içe geçmektedir. Bu hareketlerin başlıca örnekleri arasında, beyaz milliyetçi kadınların oluşturduğu *tradwives* topluluğu ile erkek mağduriyeti söylemi etrafında şekillenen *incel* grupları yer alır. *Tradwives* ve *Incel* akımları, modern cinsiyet rollerine karşı bir tepki olarak şekillenmekte, statükoyu koruma ve alt-sağ ideolojiye mensup bireyleri bir araya getirme işlevi üstlenmektedir. Sosyal medya platformları, bu tür hareketlerin ulusal sınırları aşarak küresel ölçekte yayılmasına ve yerel politikaların da bu ideolojik çerçevede şekillenmesine katkıda bulunur.

Bu bağlamda, çevrimiçi ortamlarda toplanan küçük gruplar, belirli mentor figürlerin etrafında örgütlenerek geniş kitlelere ulaşmakta ve etkilerini artırmaktadır. Özellikle *Influencer* ya da *fenomen* olarak bilinen dijital içerik üreticileri, yayımladıkları doğru ya da yanlış bilgi ve ideolojik söylemler aracılığıyla yankı odalarının oluşmasını sağlamakta ve kamuoyunu belirleyici bir etkiye sahip olmaktadır. Bu nedenle, siyasi aktör ve yankı odası liderleri olarak *influencerların,* genç nesiller

[3] Eslen Ziya (2020) burada trol hesap kavramını, sosyal medyada kışkırtıcı, gereksiz ve hatta konu dışı mesajlar paylaşarak kavgalar başlatan trol hesaplara benzer şekilde, toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı popülist söylemle şekillendirilmiş, bilimsel gerçeklere ve söylemlere karşı bir anlatı yaratan hesaplar bağlamında kullanmaktadır.

üzerindeki yönlendirici gücü akademik çalışmalar bağlamında dikkatle ele alınmalıdır. Çevrimiçi platformlar, bloglar, forumlar ve sosyal medya ağları aracılığıyla birbirine bağlanan bu gruplar, toplumsal cinsiyet rollerini katı bir hiyerarşi içinde yeniden üreterek, feminist söylemleri dışlamakta ve patriyarkal değerleri pekiştirmektedir (Nagle, 2017). Alt-sağın yükselişiyle birlikte sosyal medyada hızla yayılan bu akımlar, geleneksel kadınlık ve erkeklik tanımlarını mutlaklaştırarak, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelelerine karşı ideolojik bir duruş sergilerler. Love'a (2020) göre, bu hareketler kadın-erkek rolleri konusundaki alt-sağ görüşlerin en belirgin yansımalarıdır.

Feminizme Karşı Feminite

Kadınların geleneksel roller içinde konumlandırılması, *tradwives* olgusunda görüldüğü gibi, patriyarkanın tarihsel ve kültürel temelleriyle ilişkilendirilebilir. Feminist kuram, evin ve ev kadınlığının tarihsel bir olgu olarak kadının toplumsal konumunu nasıl şekillendirdiğini tartışır. Özellikle "görünmez emek" kavramı, kadının evde üstlendiği sorumlulukların ekonomik ve siyasal sistem içinde nasıl değersizleştirildiğini ortaya koyar. Bu bağlamda, ev ve ev işleri yalnızca cinsiyet rollerini pekiştiren pratikler değil, aynı zamanda kadınların toplumsal ve siyasal iktidarın dışında tutulmasını sağlayan mekanizmalardır (Bora, 2016: 63).

Alt-sağ kültüründe kadınlar yalnızca patriyarkanın pasif nesneleri olarak değil, aynı zamanda onun aktif aktörleri olarak da karşımıza çıkar. Love (2020), alt-sağ söylemlerini benimseyen kadınların, beyaz ırkçılığı ve geleneksel cinsiyet rollerini normalleştirerek patriyarkal yapıları nasıl yeniden ürettiğini tartışır. Bu iş birliği, çoğu zaman bireysel bir tercih olarak sunulsa da gerçekte kadınların aile ve toplum içindeki rollerini belirleyen daha derin toplumsal normların bir yansımasıdır. Bu dinamikler yalnızca Batı bağlamıyla sınırlı değildir; patriyarkal değerler, dünya çapında kadınların toplumsal rollerini biçimlendirmekte ve benzer hiyerarşik yapılar üretmektedir. Bu durum, cinsiyete dayalı şiddet, ekonomik bağımlılık ve siyasal temsil eksikliği gibi sistematik eşitsizliklerle ve bu eşitsizliklerin sebep olduğu çeşitli şiddet türleriyle doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, *tradwives* olgusu sadece bireysel yaşam tarzı tercihi değil, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürmeye hizmet eden küresel bir ideolojik yapılanmanın parçasıdır. Geleneksel kadın kimliğinin dönüşümüne karşı çıkan *tradwives* akımı, toplumsal cinsiyet rollerini doğal ve değişmez olarak kabul eder, bunları yalnızca gelecek kuşaklara aktarmakla kalmaz, diğer kadınları da bu kimliği benimsemeye davet eder.

Tradwives hareketi, 1950'lerin Batılı muhafazakâr ev kadınlığı idealinden beslenerek iffetlilik, annelik ve evlilik fantezilerini yüceltir (Love, 2020). Amerika'da İkinci Dünya Savaşı sırasında iş gücüne katılan kadınlar, savaş sonrasında yeniden eve dönmeye teşvik edilmiş; 1950'lerde, ev kadını ideal kadın modeli olarak sunulmuştur. Freidan'ın (1977) *büyülü düşünce* (magical thinking) olarak tanımladığı bu imaj medya yoluyla geniş kitlelere yayılmıştır. Ancak, ikinci dalga feminizmle birlikte kadınların ekonomik bağımsızlık taleplerinin artması, özellikle muhafazakâr çevrelerde geleneksel aile modeline dönüşü savunan karşı söylemleri güçlendirmiştir. Hays (1998: 6-9), 1990'lardan itibaren *annelik kültü* (intensive motherhod) söyleminin yükseldiğini ve kadınların annelik rolü üzerinden tanımlanan yaşam biçimlerine yönlendirildiğini belirtir. Bu söylem, kadına çocuk doğurma ve büyütme görevi atfeden, toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin sürekliliğini sağlamaya yönelik ideolojik inanç ve pratiklere dayanır (Verniers vd., 2022). Günümüzde *annelik kültü*, sosyal medya aracılığıyla hegemonik bir model olarak yeniden üretilmektedir. Annelik, biyolojik bir süreç olmanın ötesinde, modadan yemek yapmaya kadar geniş bir yaşam pratiği olarak kutsanmakta ve kadınlar için en tatmin edici yaşam biçimi olarak idealize edilmektedir. *Youtube, TikTok, Instagram* gibi dijital platformlar, kullanıcıların ilgi alanına göre hiper kişiselleştirilmiş algoritmaları sayesinde bu söylemleri pekiştirmekte, geleneksel yaşam tarzını romantize eden içeriklerin viral hale gelmesine katkıda bulunmaktadır.

Adından da anlaşılacağı üzere bu akım, kadının asıl yerinin evi olduğuna ve erkeklerin liderlik, kadınların ise bakım ve ev içi sorumluluk üstlenmesi gerektiğine inanır. Hareketin üyeleri, "evde kalmanın, erkek liderliğine boyun eğmenin ve çok sayıda çocuk doğurmanın erdemlerini" savunur (URL2). Bu bağlamda, alt-sağ ideolojisiyle iç içe geçmiş bir kadınlık modeli sunan *tradwives* hareketi, bireysel bir yaşam tarzı tercihinden öte, kadınların kendi kimliklerini inşa etme süreçlerine dair ideolojik bir çerçeve sunar. Bu hareketin oldukça özcü olduğu söylenebilir. Geçmişin ideal ev kadını figürünü nostaljik bir şekilde romantize eden bu yaklaşım, kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları zorluklara dikkat çekerken, çalışan kadınlara neredeyse acır, aynı zamanda kadınların yaşadığı ayrımcılık, baskı ve kısıtlamaları göz ardı eder ve geleneksel cinsiyet rollerine yönelik idealize edici bir

bakış açısı geliştirir. Bu çerçevede, kadınlık biyolojik olarak belirlenmiş bir olgu olarak sunulmakta ve "gerçek" bir kadın doğasının ancak ev işleri, annelik ve bakım verme rollerinin benimsenmesiyle kucaklanabileceği iddia edilmektedir. Bu anlayış, kadınların bağımsızlık arayışlarını ve kariyer inşa etme mücadelelerini doğaya aykırı hatta topluma zararlı olarak nitelendiren manosfer söylemleriyle örtüşmektedir. *Tradwives* hareketi, kadınların içselleştirdikleri toplumsal cinsiyet pratiklerini aile içinde yeniden üretmelerine aracılık ederken, ev, eril tahakkümün pekiştirildiği bir mekân olarak sembolik şiddetin bir göstergesine dönüşmektedir. Üstelik bu, kadınlık ve aile modeli dışlayıcı bir karakter taşımakta, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan söylemleri ve alternatif yaşam biçimlerini reddetmektedir.

Lamphere ve Rosaldo (1974: 7-10) cinsiyet eşitsizliğinin temelinde kamusal ve özel alan ayrımının yattığını belirtirken, Pateman (1998, akt. Bora, 2016: 63) bu ayrımın kadınların vatandaşlık statüsünü erkeklerden farklı bir biçimde şekillendirdiğini savunur. Kadınların tarihsel olarak ev içi rollerle tanımlanması, kamusal alanda ekonomik bağımsızlık elde etmelerini zorlaştırmış ve onları geleneksel cinsiyet rollerine hapseden ideolojik sistemlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur (Bora, 2016: 59, 64). Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları, patriyarkal hiyerarşinin çözülmesinde belirleyici bir faktördür. Bu nedenle, kadınların ekonomik özgürlüklerinin artmasıyla birlikte, aile rollerine geri dönmeleri gerektiğine dair söylemler de güçlenmiştir. Patriyarkal düzen içinde, ekonomik olarak bağımlı olan birey, bağımsız olana tabi hale gelir ve bu durum, toplumsal hiyerarşide aktif çalışma hayatı olan erkeği daha üstün bir konuma yerleştirir. Kadına yönelik toplumsal yaklaşım genellikle aile odaklı ve aile sorumluluk temelli olduğundan, kadın emeği çalışma hayatında değere dönüşemez. Kadının ekonomik üretime dahil olmaması onun kamusal alandaki görünürlüğünü azaltırken, erkek egemen yapıyı da pekiştirir. Dahası, bu durumun kadınlar tarafından içselleştirilmiş olması, eril iktidarın güçlenmesine ve soyut şiddetin sürdürülmesine zemin hazırlar. Bu nedenlerle *tradwives* hareketi, kadınların ekonomik bağımsızlıklarına karşı geliştirilen bu türden ideolojik tahakkümün modernleşmiş ve sosyal medya aracılığıyla dolaşıma giren bir formu olarak değerlendirilebilir.

Yeni ve benzersiz bir olgu olarak ortaya çıkan *tradwives* akımı, yalnızca geleneksel yaşam tarzını, eş ve anne olmayı savunarak muhafazakâr bir toplumsal ideolojiyi yeniden üretmekle kalmaz, aynı zamanda bu ideolojiyi kendine özgü bir estetik anlayışıyla modernize ederek geleneksel kadın kimliğini ticari bir marka haline getirir. Dijital pazarlama stratejilerini kullanarak içerik üreten bu kadınlar, sosyal medya platformlarında geleneksel cinsiyet rollerini romantize eden içeriklerle geniş kitlelere ulaşırken, bu süreci finansal bir kazanç modeline dönüştürürler. Bu noktada *influencer* kültürünün rolü kritiktir. *Tradwife* kimliği belirli bir estetik çerçeve içinde şekillendirilerek, pazarlanabilir haline gelmektedir. Kelly (2018), bu kadınların, hiper feminen estetikleri aracılığıyla ideolojilerinin otoriterliğini maskelemeye çalıştıklarını savunur (URL2). Sykes ve Hopner (2024), bu topluluğun lider konumundaki kadınlarının, sosyal medya varlıklarını ticarileştirerek reklam gelirleri, marka iş birlikleri, sponsorluklar ve küçük girişimler yoluyla ekonomik kazanç sağladıklarını ortaya koymuştur. Bu ticari model, kapitalizmin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl metalaştırdığına dair önemli bir örnek sunmaktadır.

Tradwives hareketi, kadınlık kimliğinin belirli kalıplar içinde şekillendirilmesi ve sunulmasına ilişkin tek örnek değildir. Popüler kültür, yeni ve geleneksel medya aracılığıyla farklı kadınlık normlarının inşa edilmesi ve pazarlanması sıkça karşılaşılan bir olgudur. Son yıllarda ortaya çıkan *soft girl, clean girl, girlboss, stay-at-home girlfriend*[4] gibi trendler de benzer bir mantıkla kadın kimliğini

[4] Yumuşak kız olarak Türkçeleştirilebilecek *soft girl* akımı, Z kuşağına dahil genç kızlar arasında popüler olup, pembe renklerini çokça kullanan, cicili bicili giyinen, "aşırı" feminen ve çıtkırıldım bir alt-kültürü ifade ederken, savunduğu yaşam tarzı itibariyle iş yaşamından çekilmeye varacak kadar bir aşırılığı da içinde barındırırken bir nevi *girl boss*, patron kız, akımını reddeder. *Clean girl*, temiz kız, akımı ise doğal güzelliği, temiz ve parlak bir cildi, "atadan zengin" moda anlayışıyla- toprak tonlarının hâkim olduğu, zamansız ve klasik moda anlayışının günümüz estetik anlayışıyla harmanlanması- benimser ve abartılı olan her şeyden uzak bir estetik anlayışı sunar. Özellikle TikTok isimli platformda daha çok varlık gösteren *Stay-at-home girl friend* akımı ise oldukça aşina olduğumuz "ev hanımlığı" rolünün, sevgili versiyonu olarak açıklanabilir. Bu akım, *tradwives*a oldukça benzer şekilde kadınların, finansal olarak tamamen birlikte olduğu erkek tarafından desteklenmesi/ geçindirilmesini savunur. Evde kalarak birlikte oldukları erkeklerin bakımını üstlenen bu kadınlar günlerini egzersiz yaparak, hobilerine vakit ayırarak, mümkün olduğunca az yemek ve temizlik yaparak geçirdikleri bir yaşam tarzını savunurken, *tradwives* akımında olduğu gibi bu yaşam tarzını sosyal medya üzerinden pazarlayarak yaptıkları iş birlikleri üzerinden gelir elde ederler. Kadın girişimciliği ile finansal özgürlüğünü savunan *Girlboss* akımı, diğer

tüketim ve estetik normlar üzerinden yeniden tanımlamakta ve pazarlamaktadır. Bu trendlerin ortak noktası, kadınları belirli kategorilere ayırarak her birine özgü bir estetik ve yaşam tarzı çerçevesi sunmasıdır. Özellikle ergenler ve genç yetişkinler arasında popülerleşen bu akımlar, kadınları birer pazarlama nesnesi haline getirmekte ve kimliklerini tüketim alışkanlıkları üzerinden yeniden kurgulamaktadır. Bu süreçte, kadınların iş hayatında yaşadığı zorlukların onları mutsuz ederek, erkekleştirdiği bu nedenle de özlerine dönmeleri gerektiği fikri ön plana çıkarılmaktadır. Feminitenin, kadınların esenlik haliyle doğrudan ilişkili olduğu iddiasının, bu akımların ortak argümanlarını oluşturduğu gözlemlenmektedir.

Bu söylemlerin tümü, yalnızca bireysel tercihler meselesi değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin, tüketim alışkanlıklarının ve yaşam tarzı seçimlerinin nasıl metalaştırıldığını ortaya koyar. Sosyal medyada viral hale gelen bu trendler, patriyarkal yapıların sürdürülmesine hizmet ederken, kadın kimliklerinin piyasa dinamiklerine uyarlanarak yeniden üretilmesine yol açar. Bu bağlamda, *tradwives* hareketi yalnızca geleneksel aile yapısını ve kadınlık normlarını yeniden canlandıran bir ideoloji değil, aynı zamanda modern kapitalist piyasa koşullarında ekonomik kazanç sağlayan bir marka stratejisi olarak da değerlendirilebilir. Kadın kimliğinin pazarlanabilir bir ürün haline gelmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca patriyarkal söylemlerle değil, aynı zamanda ekonomik araçlarla da sürdürüldüğünü göstermektedir.

Kadın Düşmanlığının Çevrimiçi Altı-Kültürü: *Incel* Erkekler

Günümüzde çevrimiçi erkeklik hareketleri, patriyarkal normları yeniden üreterek toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştiren bir ideolojik çerçeve oluşturur. Bu hareketler içinde alt-sağ olarak bilinen oluşumlar, Batı uluslarının kimlik politikalarını beyazlık ve erkeklik üzerinden inşa eden, çokkültürlülüğü reddeden ve kimlikçi felsefelerden beslenen yapılar olarak öne çıkmaktadır. Bu grupların dünya görüşü, *Red Pill*[5] felsefesiyle şekilleniş olup, toplumsal cinsiyet rollerini katı bir biçimde yeniden üretmeyi amaçlar (Chatterjee, 2021: 97). Binder (2016), *Red Pill* kadınlarının feminist hareketi reddederek, erkek egemenliğine boyun eğmek suretiyle kadınlıklarını yeniden sahiplendiklerini ifade eder. Benzer bir şekilde, *tradwives* hareketi de bu ideolojiden beslenmektedir.

Hegemonik erkeklik ideolojisini destekleyen bu gruplar, erkek üstünlüğünü kutsarken, kadınları aşağılayan ve onları geleneksel rollerine geri dönmeye zorlayan bir dil üretmektedir. Bu söylemler, kadına yönelik fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddeti meşrulaştırarak, patriyarkal normların sürdürülebilirliğini sağlar. Çevrimiçi platformlarda örgütlenen bireyler, *Red Pill* felsefesini yeniden yorumlayarak kendilerini feminizm mağduru olarak konumlandırmakta ve böylece kadın düşmanlığı ile anti-feminist söylemlerin dolaşımını[6] sürekli hale getirmektedir. Patriyarkal sistemin erkekler için

akımlara kıyasla kadın güçlendirmesini odağına alması sebebiyle daha feminist bir çizgide değerlendirilebilir. Finansal özgürlüğü patriyarkadan ya da patriyarkal kaygılardan bağımsızlaşmanın ana yolu olarak konumlandıran bu akım, ortaya çıktığı ilk zamanlardaki popülaritesini, toksik bir işkolikliği teşvik ettiğinin düşülmesi sebebiyle kaybetmiştir.

[5] İsmini "The Matrix" filminden alan bu kavram, gerçeği kabul etmek ile konforlu bir yanılma içinde kalmak arasındaki tercihi simgeler. Filme göre Mavi hap bilinci bir cehaleti temsil ederken, kırmızı hap acı verici bile olsa hakikati kabullenmeyi simgeler. Filmde Neo karakterini canlandıran Kenau Reeves kırmızı hapı seçerek bir simülasyon ya da sistem olan *Matrix*'ten çıkmış ve gerçek dünyaya adım atmıştır. Günümüzde bir metafor olarak *Red Pill* kavramı çeşitli bağlamlarda kullanılıyor olsa da özellikle erkeklik ve çevrimiçi topluluklara ilişkin bir kavramdır ve yaygın olarak kadın-erkek ilişkilerine dair belirli bir ideolojik görüşü savunmak için kullanılır. Valkenburg (2018) kavramı çağdaş toplumsal cinsiyet normlarına ve feminist hareketlere eleştirel bakan belirli bir erkek tipine referansla kullanırken, Mountford (2018) kavramın erkeklere arası mağduriyet anlatısını güçlendirici bir işlev gördüğünü ve geleneksel erkekliğe yönelik algılanan tehditlere bir yanıt olarak çevrimiçi topluluklar arasında popülerlik kazandığını söyler.

[6] Bu bağlamda kadınların *hipergamik* olduğu, yani yalnızca ekonomik ve sosyal statüsü yüksek erkekleri tercih ettiği iddiasının sıkça dile getirildiği gözlemlenmektedir. Örneğin ülkemizde de sıkça kullanılan "Fakir erkeği yalnızca annesi sever" veya "kadınlar sadece paraya bakar" gibi söylemler, kadınların öznel seçimlerini tamamen ekonomik faktörlere indirgerken, erkeklerin kişisel niteliklerini göz ardı eden determinist bir bakış açısı yansıtmaktadır. Benzer şekilde romantik ilişkilerinde başarısızlık yaşayan erkeklerin, kadınları *gold digger* (servet avcısı) olarak etiketleyerek, ilişkilerdeki kendi rollerini sorgulamak yerine, kadınları çıkarcı ve manipülatif olarak damgaladıkları gözlemlenmektedir. Özellikle ilk buluşma sonrasında kadınların tekrar görüşmek istemediği erkekler, kendi davranışlarını, ilişki ve iletişim becerilerini sorgulamak yerine kadınların doğuştan alıcı olduğu yönündeki cinsiyetçi inancı pekiştirici söylemlerde bulunmaktadırlar. Bu tür söylemler,

"doğal" olduğu fikrini savunan bu yaklaşım, erkeklerin kendi ayrıcalıklarını sorgulamalarını engelleyen bir sembolik şiddet biçimi olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda bu şiddet biçimi, kadınları ve diğer cinsel azınlıkları ötekileştirerek toplumsal statülerini zayıflatır ve sistematik eşitsizlikleri görünmez kılar.

Bu bağlamda, kadın düşmanı çevrimiçi alt-kültürlerin en dikkat çeken örneklerinden biri, *incel*[7] topluluğudur. İnternette marjinalleşmiş erkek grupları içinde öne çıkan bu hareket, anti-feminist, cinsiyetçi ve kadın düşmanı söylemleriyle dikkat çekmektedir. *Inceller,* cinsel ve romantik ilişkilerdeki başarısızlıklarını biyolojik determinizm üzerinden açıklayarak, kadınların geleneksel rollerini terk etmelerinin kendi yaşadıkları mağduriyetin temel nedeni olduğunu savunurlar[8]. Bu bağlamda, kadınları geleneksel rollerine geri döndürmeye yönelik şiddet içeren söylemler üretmekte ve kadınların özgürlüğünü tehdit eden bir ideoloji oluşturmaktadırlar.

2000'li yılların başında anonim paylaşımlara olanak tanıyan *4chan* ve *Reddit* gibi platformlar, *incel* toplulukların örgütlenmesi için uygun bir zemin oluşturmuştur (Hoffman vd., 2020). Bu platformlar, kullanıcılarının kendi mizah kültürlerini geliştirerek daha aşırı uçlara yönelmelerine imkân tanımış, saldırganlıklarını trol davranışlar altında gizleyebildikleri bir geri besleme döngüsü yaratmışlardır. Zamanla, *incel* toplulukları yalnızca kadın düşmanlığını ifade eden bir alt-kültür olmanın ötesine geçerek, şiddeti meşrulaştıran ve teşvik eden bir ideolojiye dönüşmüştür. *Incel* kimliğinin giderek radikalleşmesi, belirli dönemlerde militan bir çizgiye evrilmesine yol açmıştır (Kelly, Aunspach, 2020). Bu ideolojiyi açıkça benimseyen Elliot Roger'in Amerika'da (2014) ve Alek Minassian'ın Kanada'da (2018) gerçekleştirdiği saldırılar, *incel* toplulukları içinde büyük destek görmüş ve benzer şiddet eylemlerini teşvik etmiştir. O'Donnell ve Shor (2022) bu tür saldırıların dört temel amaca hizmet ettiğini belirtmektedir: dikkat çekmek, intikam almak, erkekliği yeniden güçlendirmek ve toplumsal değişimi zorla gerçekleştirmek. Her ne kadar bu saldırılar bireysel eylemler gibi görünse de erkek üstünlüğünü savunan (male supremacist) bir ideolojiden beslendikleri için, birçok araştırmacı tarafından terör tehdidi olarak değerlendirilmektedir (Caruso vd., 2021; URL6).

Mutlak bir patriyarkal düzeni yeniden tesis etmeyi amaçlayan *incel* grubu, kadınların güçlenmesine ve cinsel özgürlüğe karşı çıkarken, kadını salt bir cinsel meta olarak konumlandırmaktadır. *Incel*ler, yalnızlık ve bekar olma deneyimlerini cinsiyetçi bir perspektiften ele alarak, kendi cinsel ve romantik eksikliklerinden kadınları sorumlu tutmaktadır. Dış görünüş, gelir düzeyi veya engellilik gibi faktörlerin cinsel deneyimlerini olumsuz etkilendiğini düşünen bu bireyler, çözümü kadınları kontrol altına almakta ararlar. Bu söylemler, kadına "ait oldukları yere" yani özel alana dönmeleri gerektiğini savunan patriyarkal normların yeniden üretilmesine hizmet etmektedir. Popülist hareketlerin dünya genelinde güç kazanmasıyla birlikte, sağ popülizmin toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl kesiştiği önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Sağ popülist söylem, geleneksel cinsiyet

kadınların bireysel özerkliğini tehdit ederken, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten bir söylem aracı olma işlevi görür ve aynı zamanda, manosferdeki erkek topluluklarının kendilerini sürekli mağdur olarak konumlandırmalarına ve kadınlara yönelik soyut şiddeti sürdürmelerine zemin sağlar.

[7] Şaşırtıcı bir biçimde bu kavram ilk kez Kanadalı bir lisans öğrencisi Alana'nın cinsellik ve romantik ilişkiler konusunda yaşadığı hayal kırıklıklarını paylaşmak için 1997 yılında kurduğu web sitesinde (Alana's Involuntary Celibacy Project) yer almıştır (Taylor, 2018- URL4). İlk başta oldukça arkadaşça bir ortam sunan ve benzer tecrübeleri yaşayanların kadın ve erkeklerin bir araya geldiği bu platform, kadınlar tarafından reddedildiği gerekçesiyle sekiz kişiyi yaralayan ve altı kişiyi öldüren Elliot Rodger'in yayınlığı yüz sayfayı aşan manifestonun ardından kapatılmıştır (Taylor, 2018; Lovett, Nagourney, 2014 (URL5)).

[8] Bu duruma güncel bir örnek olarak Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme sürecinde erkeklerin mağduriyet söylemi gösterilebilir. Mağduriyet söylemi her ne kadar tek başına belirleyici bir faktör olmasa da kararın arka planındaki siyasi, toplumsal ve ideolojik dinamiklerle iç içe geçtiği düşünülmektedir. Örneğin bazı gruplar bu sözleşmenin kadınlara ayrıcalık tanıdığı, erkekleri mağdur ettiğini öne sürerek, aileyi ve erkekleri hedef aldığını iddia ettiler. Uzaklaştırma gibi şiddet mağduru kadınları korumaya yönelik kararların, erkekleri potansiyel suçlu olarak gördüğünü iddia ederek, haksız yere cezalandırdığı algısı yaygınlaştırıldı. Sözleşmenin toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan dili ise, özellikle muhafazakâr kesimler tarafından eşcinselliği meşrulaştırması söylemiyle "yerli ve milli değerlere" aykırı, geleneksel aile yapısına tehdit olarak ilan edildi. Sağ popülist söylem de erkek mağduriyeti söylemini, kadın hakları hareketine yönelik tepkiyi güçlendirmek için kullanırken, toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı muhafazakâr politikaların halk desteği bulmasına yardımcı oldu. Bu bağlamda erkek mağduriyeti, İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme sürecinde belirleyici bir faktör olmamakla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı hareketlerde muhafazakâr ve sağ söylem tarafından nasıl araçsallaştırılabileceğini gösteren bir örnek olarak değerlendirilebilir.

rollerini sık sık siyasi mobilizasyonun bir aracı olarak kullanmakta ve patriyarkal değerleri yeniden üretmek için toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına karşı bir tepki, politik söylem geliştirmektedir (Graff vd., 2019). Bu bağlamda, *inceller* yalnızca marjinal internet grupları olarak değil, toplumsal cinsiyet normlarını geriye döndürmeye yönelik geniş çaplı bir ideolojik mücadelenin parçası olarak ele alınmalıdır.

Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Rejimi ve Küresel Dalgayla İlişkisi

Çalışmanın önceki bölümlerinde *tradwives* ve *incel* gibi anti-feminist hareketlerin kadın düşmanlığını nasıl beslediği ele alınmıştır. Ancak bu hareketler yalnızca Batı toplumları ile sınırlı değildir. Türkiye'de de benzer dinamiklerin nasıl ortaya çıktığını incelemek ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte, bu konunun çalışmanın sınırlılıkları dahilinde ele alması önemlidir. Anti-feminist ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlere ilişkin çalışmaların daha çok Avrupa ve Amerika ekseninde yoğunlaşması, bu hareketlerin yalnızca beyazlara özgü olduğu veya bu coğrafyalarla sınırlı olduğu anlamına gelmemektedir (Özbay, İpekçi, 2024). Batı'da gelişen anti-feminist hareketler Türkiye'de farklı sosyo-kültürel dinamiklerle şekillense de patriyarkal söylemler küresel bağlamla benzerlik göstermektedir.

Tradwives akımı, 2010'ların ikinci yarısında sosyal medyada kendine yer edinmiş ve Anglo-Sakson dünyada geniş popülerlik kazanmış olsa da (Di Sabato, Hughes, 2020), neredeyse her ülkede bir karşılık bulmuştur. Türkiye'de bu akım, sosyal medyada yaygınlaşan "kocam da kocam"[9] ile kendine yer edinirken *incel* hareketi 2024 yıllarında işlenen Ayşenur Halil ve İkbal Uzuner cinayetleriyle gündeme gelmiştir. Bu cinayetlerin faili Semih Çelik'in, *incel* ideolojisiyle ilişkili çevrimiçi gruplarla bağlantısının ortaya çıkması, Türkiye'de de bu hareketin varlığına dair önemli bir gösterge olmuştur. Ancak Türkiye'de bu hareketlerin kökeni çevrimiçi ortamla sınırlı değildir; aksine, kuşaklar arası aktarılan ve yeniden üretilen bir tahakküm mekanizması olarak ataerkil sistem içinde istikrar kazanmıştır (Arpacı, 2020). Bu bağlamda, sembolik şiddet, bu sistemin kurucu unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet rejiminin oluşumunda din, gelenek ve âdetler belirleyici bir rol oynamaktadır. Kadınlara yönelik toplumsal algılar, büyük ölçüde aile ve geleneksel ahlak anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye gibi, kadının cinselliğinin namus kavramıyla yakından ilişkili olduğu toplumlarda evlilik, bir güvenlik stratejisi olarak konumlandırılmıştır (Duben, 2012: 124). Duben'e göre yaşın, otoriteyi belirleyici bir etken olması sebebiyle Türk ailesi yapısal olarak tamamen ataerkil sayılamaz; ancak, eşler arasındaki güç dengesi oldukça karmaşık ve anlaşılması zor bir olgudur (Duben, 2012: 125, 150). Milliyetçilik ve muhafazakarlıkla iç içe geçen Türk modernleşmesinde cinsiyet rejimi, aile odaklı muhafazakâr modernleşme çerçevesinde inşa edilmiş ve kadın, aile politikaları bu doğrultuda şekillenmiştir (Sancar, 2014:309). Bora (2016: 37), kadın olma sürecinde bireysel seçimlerin ve özgürlük alanlarının ne ölçüde belirleyici olduğunu sorgulamakta ve bunun, toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik ile toplumsal olan arasındaki ikiliği nasıl ortaya koyduğunu göstermektedir. Türkiye'de tarihsel olarak kadınların konumu değişkenlik gösterse de eril iktidarın belirleyici olduğu bir toplumsal düzen sürekliliğini korumaktadır.

Ataerkil aile yapısı yalnızca iktidar ilişkileriyle değil aynı zamanda şiddet üretme biçimiyle de iç içedir. Akgül ve Uğurlu (2021), İstanbul Sözleşmesi'nin 2011'de imzalanmasından itibaren kadına yönelik şiddet olaylarını inceledikleri araştırmalarında, kadınların en çok eşleri tarafından evlerinde öldürüldüğünü bunu baba, akraba, kardeş, sevgili gibi yakın çevredeki erkek şiddetinin takip ettiğini ortaya koymuştur. Şiddetin mekânsal dağılımı incelendiğinde, tarım arazileri gibi kırsal alanların, otel, kafe, restoran gibi kamusal mekânların, adliye, hastane ve belediye gibi kamu kurumlarının da şiddetin gerçekleştiği alanlar olduğu görülmektedir (Akgül, Uğurlu, 2021). Bu veriler, şiddetin sadece özel alanla sınırlı kalmadığını, kentleşme ile kamusal alanda da görünür hale geldiğini ve eril iktidarın kadınların kamusal alandaki varlığını aile değerleri ekseninde denetleme çabası içinde olduğunu göstermektedir. Kamusal alanda kadınların varlığının sınırlandırılması ve toplumsal normlarla belirlenmesi, kadınlara yönelik soyut şiddetin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

[9] Sosyal medyada çoğunlukla mizahi bir dille kullanılan bu söylem, eşe veya sevgiliye olan düşkünlüğü, sevgiyi abartılı biçimde ifade eden bir şaka olarak kullanılmanın yanı sıra; kadınların kendilerini bireysel kimlikleri yerine evlilik ve eş olma rolü üzerinden tanımlama aracı olarak da kullanılmaktadır.

Şiddetin kamusal alandaki varlığını sürdürmesi, yalnızca bireysel eylemlerle sınırlı kalmaz; devlet eliyle meşruiyet kazanmış bir pratik haline de gelebilir. Kentsel toplumsal düzen; ceza, disiplin ve güvenlik sistemlerinin karmaşık birleşimiyle şekillenir ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete yönelik müdahaleler, bu yönetimselliğin mekânsal biçimlerini yansıtır (Merry, 2001). Dolayısıyla, kadınların kamusal alandaki güvenliği, şiddeti önlemeye yönelik yasal düzenlemelerin etkinliği ile doğrudan ilişkilidir. Kamusal alan, teorik olarak yurttaşların bir araya gelip iletişime geçtiği ortak bir alan olarak tanımlansa da (Habermas, 2004: 95-99), Türkiye'de kamusal alanın, feminizmin kriminalize edilmesinde bir araç olarak kullanıldığı iddia edilebilir. 8 Mart Gece Yürüyüşü ve Onur Yürüyüşü gibi feminist ve LGBTQ+ haklarını savunan etkinliklerin yasaklanması, sembolik şiddetin açık bir örneğidir. Bu yasaklar, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına yönelik mevcut iktidar ilişkilerini yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda patriyarkal normların pekiştirilmesine de hizmet eder. Bu dışlayıcı yaklaşıma paralel olarak, en az üç çocuk politikası, kürtaj karşıtı söylemler ve eril bakış açısıyla biçimlendirilen kent politikaları, geleneksel kadın kimliğinin inşasına yönelik stratejiler olarak değerlendirebilir. Ancak bu politikalara karşılık olarak, dijital feminizm bağlamında bloglar ve web siteleri, ulusal ve uluslararası dayanışma ağlarının kurulmasında etkili bir araç haline gelmiştir (Dinçer, 2023).

Türkiye'de cinsiyet karşıtı hareketin, küresel trendlerle uyumlu olmakla birlikte, Amerika'daki kadar örgütlü bir yapıya sahip olmadığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, çevrimiçi şiddetin genç kızları hedef aldığı (Arıcak vd., 2008; Turan vd., 2011) ve özellikle kadınların, dış görünüşü üzerinden siber zorbalığa maruz kaldığı görülmektedir. Çevrimiçi linç kültürü, cinsiyete dayalı bir şiddet biçimi olup, kişisel bilgilerin ifşası, yanlış bilgilerin yayılması, intikam pornosu ve çevrimiçi takip gibi dijitale özgü şiddet biçimlerini içermektedir. Siber zorbalık, sadece bireysel şiddetle sınırlı kalmayıp, dijital denetim ve korku kültürü aracılığıyla manosfer ve diğer anti-feminist hareketlerle ilişkilendirilerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren bir araç haline gelmektedir.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet temelli şiddet, bireysel faktörlerin ötesinde, toplumsal, kültürel ve yapısal dinamikler tarafından şekillenen küresel bir sorundur. Bu bağlamda, patriyarkal düzenin devamlılığını sağlayan mekanizmalar ve anti-feminist hareketlerin bu yapıyı pekiştirmeye yönelik söylemleri, şiddetin farklı biçimlerde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kadına yönelik şiddet, yalnızca fiziksel bir eylem olarak değil, aynı zamanda sembolik, yapısal ve çevrimiçi şiddet biçimlerinde de varlığını sürdürmektedir.

Çalışmada ele alınan anti-feminist hareketler, Batı merkezli olgular gibi görünse de küresel düzeyde etkili olmakta ve Türkiye'de de kendine özgü dinamiklerle yeniden üretilmektedir. *Tradwives* ve *Incel* gibi hareketler, kadın düşmanlığını besleyen ve toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı tepkisel söylemler geliştiren küresel oluşumlardır. Türkiye bağlamında ise bu hareketler, geleneksel aile ideolojileri, dini ve kültürel normlar ile iç içe geçerek kendine özgü bir toplumsal cinsiyet rejimi üretmektedir. Ataerkil tahakküm, yalnızca özel alanda değil, kamusal alanda da kadının varlığını sınırlamaya yönelik politikalar ve söylemlerle sürdürülmektedir. Özellikle İstanbul Sözleşmesi'nin geri çekilmesi, kadın hareketlerinin kriminalize edilmesi ve feminist eylemlere yönelik baskılar, patriyarkal yapının yeniden üretimini açıkça gözler önüne sermektedir.

Çevrimiçi ortamların sunduğu etkileşim ve örgütlenme olanakları, bir yandan feminist mücadelelerin mobilizasyonunu güçlendirirken, diğer yandan anti-feminist hareketlerin de yükselmesine zemin hazırlamaktadır. Çalışma, dijital platformların yalnızca ideolojik çatışmaların yaşandığı alanlar olmadığını, aynı zamanda sembolik ve soyut şiddetin üretildiği ve yeniden üretildiği mekânlar haline geldiğini ortaya koymaktadır. Manosfer gibi erkek egemen topluluklar, cinsiyet eşitliği mücadelesine karşı reaksiyoner söylemler geliştirerek feminist hareketleri marjinalleştirmeye ve patriyarkal normları tahkim etmeye çalışmaktadır. Dijital korku ve denetim kültürü, kadınların çevrimiçi platformlardaki varlığını kısıtlamak ve feminist söylemleri baskı altına almak için kullanılan stratejiler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, çevrimiçi feminist hareketler ve dijital dayanışma ağları, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde önemli bir karşıt güç oluşturmaktadır. Bloglar, internet siteleri ve sosyal medya platformları, kadınların maruz kaldığı şiddeti görünür kılmak, hukuki ve politik mücadelelere destek vermek ve feminist dayanışmayı güçlendirmek açısından kritik bir işlev üstlenmektedir. Ancak çevrimiçi şiddet ve cinsiyet temelli dijital baskı mekanizmaları göz önüne

alındığında, bu mücadelenin yeni yöntemler ve stratejiler geliştirilerek sürdürülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, toplumsal cinsiyetin dönüşümüne yönelik tepkisel hareketlerin ve ataerkil şiddetin çevrimiçi dünyadaki dinamiklerini anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Gelecekteki araştırmaların, dijital alanlarda ataerkil şiddetin nasıl şekillendiğine, çevrimiçi feminist mücadelelerin bu dinamiklere nasıl yanıt verdiğine ve çevrimiçi dayanışma ağlarının bu mücadelede nasıl bir rol oynadığına daha fazla odaklanması gerekmektedir. Özellikle dijital platformlarda sembolik şiddetin biçimleri, cinsiyet rejiminin çevrimiçi ve çevrimdışı alanlardaki sürekliliği ve feminist hareketlerin bu bağlamda geliştirdiği karşı-stratejiler üzerine derinlemesine çalışmalar yapılması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Anderson, K. J., Kanner, M., & Elsayegh, N. (2009). "Are Feminists Man Haters? Feminists' And Nonfeminists' Attitudes Toward Men". *Psychology Of Women Quarterly*, 33(2), 216-224. Doi.org/10.1111/J.1471-6402.2009.01491.X

Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N., Memmedov, C. (2008). "Cyberbullying Among Turkish Adolescents". *Cyberpsychology & Behavior: The Impact Of The Internet, Multimedia And Virtual Reality On Behavior And Society*, *11*(3), 253–261. "Doi.org/10.1089/Cpb.2007.0016.

Arpacı, M. (2020). "Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisinde Beden, Cinsiyet ve Cinsellik". *İmgelem*, 4(6), 245-264.

Bezio, K. (2018). "Ctrl-Alt-Del: Gamergate As A Precursor To The Rise Of The Alt-Right". *Leadership*, 14(5), 556-566. Doi.org/10.1177/1742715018793744

Bora, A. (2016). *Kadınların Sınıfı*. İstanbul: İletişim.

Bourdieu, P (2018). *Sosyoloji Meseleleri*. Çev. Öztürk, F.,Uçar, B., Gültekin, M. Ankara:Heretik.

Burnham, S., Arbeit, M., & Hilliard, L. (2022). "The Subtle Spread Of Hateful Memes: Examining Engagement İntentions Among Parents Of Adolescents". *Social Media + Society*, 8(2). Doi.org/10.1177/20563051221095100

Cengiz, K., Tol, U. U., Küçükural, Ö. (2004). "Hegemonik Erkekliğin Peşinden". *Toplum ve Bilim*, 101, 50-70.

Chatterjee, I. (2021). *Alt-Right Movement: Dissecting Racism, Patriarchy And Anti-İmmigrant Xenophobia*. SAGE.

Colley, T., Moore, M. (2020). "The Challenges Of Studying 4chan and The Alt-Right: 'Come On In The Water's Fine'". *New Media & Society,* 24(1), 5-30. Doi.org/10.1177/1461444820948803

Connell, R. W. (1995). *Masculinities*. Berkeley, CA: University Of California Press.

Connell, R. W., Messerschmidt, J. W. (2005). "Hegemonic Masculinity Rethinking The Concept". *Gender & Society*, 19 (6), 829-859. DOI: 10.1177/0891243205278639

Costello, M., Hawdon, J., Bernatzky, C., Mendes, K. (2019). "Social Group İdentity And Perceptions Of Online Hate". *Sociological Inquiry*, 89(3), 427-452. Doi.Org/10.1111/Soin.12274

Delanty, G. (2018). *Community*. (3. Baskı) Ed. New York, NY: Routledge

Di Sabato, B., & Hughes, B. (2020). "Back To The Future? The Tradwives Movement And The New Forms Of Conservative Consensus Building". *Anglistica AION: An Intersciplinary Journal*, *24*(1), 25-40. Doi.org/10.6093/2035-8504/8831

Dinçer, P. (2023). "Digital Feminist Activism In Turkey: Has Long-Awaited Fourth Wave Feminism Arrived?". *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*. 6(1), 282-303. Doi.org/10.33708/Ktc.1175381

Duben, A. (2012). *Kent, Aile, Tarih*. İstanbul: İletişim.

Eslen-Ziya, H. (2020). "Right-Wing Populism İn New Turkey: Leading To All New Grounds For Troll Science in Gender Theory". *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, *76*(3), a6005. Doi.org/10.4102/hts.v76i3.6005

Freidan, B. (1977). *The Feminine Mystique.* Dell.

Fotopoulou, A. (2014). "Digital And Networked By Default? Women's Organisations And The Social Imaginary Of Networked Feminism". *New Media & Society*, 18(6), 989-1005. Doi.org/10.1177/1461444814552264

Ging, D. (2019). "Alphas, Betas, And Incels: Theorizing The Masculinities Of The Manosphere." *Men And Masculinities*, *22*(4), 638-657. Doi.org/10.1177/1097184X17706401

Graff, A., Kapur, R., Walters, S. D. (2019). "Introduction: Gender And The Rise Of The Global Right". *Signs: Journal Of Women İn Culture And Society*, *44*(3), 541-560.

Greene, V. (2019). "Deplorable" Satire: Alt-Right Memes, White Genocide Tweets, And Redpilling Normies. *Studies İn American Humor*, 5(1), 31-69. Doi.org/10.5325/Studamerhumor.5.1.0031

Gürses, F. (2017). "Kadın Cinayetlerinin Haber Söylemi: Münevver Karabulut ve Özgecan Aslan Haberleri Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72(3), 541-568. Doi.org/10.1501/Sbfder_0000002459

Habermas, J. (2004). *Kamusal Alan.* (Der. ve Çev. Özbek, M). *İstanbul: Hil Yayın.*

Hays, S. (1998). *The Cultural Contradiction Of Motherhood*.Yale University Press.

Heise, L., Ellsberg, M., Gottmoeller, M. (2002). "A Global Overview Of Gender-Based Violence". *International Journal Of Gynecology & Obstetrics*, *78*, S5-S14. Doi.org/10.1016/S0020-7292(02)00038-3

Hoffman, B., Ware, J., Shapiro, E. (2020). "Assesing The Threat Of Incel Violence". *Studies ın Conflict & Terrosim*. 43(7), 565-587. Doi.org/10.1080/1057610X.2020.1751459

Hunnicutt, G. (2009). "Varieties Of Patriarchy And Violence Against Women: Resurrecting "Patriarchy" As A Theoretical Tool". *Violence Against Women*, *15*(5), 553-573. Doi.org/10.1177/1077801208331246

Kandiyoti, D. (1988). "Bargaining With Patriarchy". *Gender & Society*, *2*(3), 274-290.

Karaduman, M., Livberber, T. (2021). "Kadın Cinayeti Haberlerinde Söylem Pratiklerini Aramak: Pınar Gültekin Cinayeti Haberleri Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 300-318. Doi.org/10.29000/Rumelide.948368

Kelly, C. R., Aunspach, C. (2020). Inels, Cumpolsory Sexuality, And Facist Masculinity. Feminist Formations, 32(3), 145-172. Doi.org/10.1353/Ff.2020.0044

Labbaf, F. (2019). "United By Rage, Self-Loathing, And Male Supremacy: The Rise Of The İncel Community". *Invoke*, *5*. Doi.org/10.29173/invoke48979

Rosaldo, M. Z., & Lamphere, L. (1974). "Introduction" (Ed. M. Z. Rosaldo, L. Lamphere, Eds.), *Women, Culture, And Society*, 1–16. Stanford University Press.

Love, N. S. (2020). "Shield Maidens, Fashy Femmes, And Tradwives: Feminism, Patriarchy, And Right-Wing Populism". *Frontiers in Sociology*, *5*, 1-3. Doi.org/10.3389/fsoc.2020.619572

Mattheis, A. (2018) 'Shieldmaidens Of Whiteness: (Alt) Maternalism And Women Recruiting For The Far/Alt-Right.' Journal For Deradicalization (17): 128–162.

Mendes, K. And Ringrose, J. (2019). "Digital Feminist Activism: #Metoo And The Everyday Experiences Of Challenging Rape Culture". (Ed. Fileborn, B., Loney-Howes, R.), *#MeToo and the Politics of Social Change*, 37-51. Palgrave Macmillan, Cham. Doi.org/10.1007/978-3-030-15213-0_3

Merry, S. E. (2001). "Spatial Govemmentality And The New Urban Social Order: Controlling Gender Violence Through Law". *American Anthropologist*, *103*(1), 16-29. Doi.Org/10.1525/Aa.2001.103.1.16

Mountford, J. (2018). "Topic Modeling The Red Pill". *Social Sciences*, 7(3), 42. Doi.org/10.3390/Socsci7030042

Ortner, S. B. (2022). "Patriarchy". *Feminist Anthropology*, *3*(2), 307-314. Doi.org/10.1002/fea2.12081

Nagle, A. (2015). *An İnvestigation Into Contemporary Online Anti-Feminist Movements* (Doctoral Dissertation, Dublin City University). Https://Doras.Dcu.İe/22385/3/Angela_Nagle_Phd_Thesis.Pdf

O'Donnell, C., Shor, E. (2022). "This Is A Political Movement, Friend": Why "Incels" Support Violence". *BJS The British Journal of Sociology*, 73(2), 336-351. Doi.org/10.1111/1468-4446.12923

Özbay, C., & Ipekci, I. C. (2024). "State-Led Antigender Politics, Islamism, And The University: Experiences Of Gender Studies Scholars İn Turkey". *Journal Of Middle East Women's Studies*, *20*(1), 89-110. Doi.org/10.1215/15525864-10961794

Piazza, J. (2024). "Demographic Change Threat, Preference For Nondemocratic Governance, And Support For Political Violence". *Social Science Quarterly*, 105(4), 1123-1139. Doi.org/10.1111/Ssqu.13402

Sancar, S. (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar. İletişim, İstanbul.

Shaw, D. O. 2018. 'The New Language Of Hate: Misogyny And The Alt-Right.' (Ed. Kusá, D.), *Identities İn Flux Globalisation, Trauma, And Reconciliation*, 186–198. Bratislava: Kritika & Kontext.

Sykes, S., & Hopner, V. (2024). "Tradwives: Right-Wing Social Media Influencers". *Journal of Contemporary Ethnography*, 53(4), 453-487. Doi.org/10.1177/08912416241246273

Spivak, G. C. (2023). "Can The Subaltern Speak?". *Imperialism*,171-219. Routledge.

Turan, N., Polat, O., Karapirli, M., Uysal, C., Turan, S. G. (2011). "The New Violence Type Of The Era: Cyber Bullying Among University Students: Violence Among University Students". *Neurology, Psychiatry And Brain Research*, *17*(1), 21-26.

Valkenburgh, S. (2018). "Digesting The Red Pill: Masculinity And Neoliberalism in The Manosphere". *Men And Masculinities*, 24(1), 84-103. Doi.org/10.1177/1097184x18816118

Vallerga, M. And Zurbriggen, E. (2022). "Hegemonic Masculinities in The 'Manosphere': A Thematic Analysis Of Beliefs About Men And Women On The Red Pill And İncel". *Analyses Of Social Issues And Public Policy*, 22(2), 602-625. Doi.org/10.1111/Asap.12308

Verniers, C., Bonnot, V., Assilaméhou-Kunz, Y. (2022). "Intensive Mothering And The Perpetuation Of Gender İnequality: Evidence From A Mixed Methods Research". *Acta Psychologica*, *227*, 1-14, Doi.org/10.1016/J.Actpsy.2022.103614

Williams, R. H. (1995). "Constructing The Public Good: Social Movements And Cultural Resources", *Social Problems*, 42 (1), 124–144, Doi.org/10.2307/3097008

Zizek, S. (2008). *Violence*. Picador.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: Council Of Europe. (N.D.). *Types Of Gender-Based Violence*. Https://Www.Coe.İnt/En/Web/Gender-Matters/Types-Of-Gender-Based-Violence (Erişim Tarihi: 02.02.2025)

URL-2: Kelly, A. (2018). The Housewives Of White Supremacy. *The New York Times*: Https://Www.Nytimes.Com/2018/06/01/Opinion/Sunday/Tradwives-Women-Alt-Right.Html (Erişim Tarihi: 10.01.2025).

URL-3: Özel, B. (2016). 'O Saatte Orada Ne İşi Varmış Demek Yeniden Tecavüz Etmektir'. Hürriyet. Https://Www.Hurriyet.Com.Tr/Kelebek/Saglik/O-Saatte-Orada-Ne-Isi-Varmis-Demek-Yeniden-Tecavuz-Etmektir-40045808 (Erişim Tarihi: 08.02.2025).

URL-4: Taylor, J. (2018) The Woman Who Founded The "Incel" Movement. Https://Www.Bbc.Com/News/World-Us-Canada-45284455 Erişim 08.02.2025 (Erişim Tarihi: 11.01.2025)

URL-5: Lovett, I., & Nagourney, A. (2014, May 24). Video Rant, Then Deadly Rampage In California Town. The New York Times. Https://Www.Nytimes.Com/2014/05/25/Us/California-Drive-By-Shooting.Html (Erişim Tarihi: 11.01.2025).

URL-6: Mccain Institute and The Institute For Strategic Dialogue (2022). *The Targeted Violence Threat Landscape: Incel and Misogynist Violent Extremism*. Https://Www.Mccaininstitute.Org/Wp-Content/Uploads/2022/05/Practice-Guide-3-Threat-Landscape-May-2022.Pdf. (Erişim Tarihi: 02.02.2025).

1.2. SALDIRGANLIK ve CİNSİYET: EVRİMSEL, SOSYAL, PSİKOLOJİK ve NÖROBİLİMSEL BAKIŞ AÇILARI

Selcen YETKİN ÖZDEN*

Giriş

Saldırganlık ve cinsiyet ilişkisi; toplumsal cinsiyet ve şiddet çerçevesinde hem düşünce ve davranışların şekillenmesinde hem de toplumsal düşünce ve davranış normlarının oluşumunda kritik bir rol oynar. Bu bağlamda değinilmesi elzem olan temel noktalar şöyle özetlenebilir:

Toplumsal cinsiyet normları, kadın ve erkeklere farklı saldırganlık beklentileri yükler. Erkeklerin saldırgan davranışları erkeksilikle ilişkilendirilirken (Connell & Messerschmidt, 2005: 832), kadınlar ve kadınsılık daha itaatkâr ve uyumlu olmayla ilişkilendirilir (Eagly ve Wood, 2012: 123). Bu durum saldırganlığın ve şiddetin cinsiyete göre farklı değerlendirilmesine neden olur. Kadınlar çoğunlukla erkekler tarafından uygulanan saldırgan davranışların mağdur tarafı olmaktadır (Dobash ve Dobash, 1979: 24). Bunun yanı sıra erkekler arasında da saldırganlık (fiziksel şiddet) daha yaygındır, erkekler birbirleri üzerinde güç ve otorite sağlama aracı olarak sıkça şiddete başvurmaktadır (Archer, 2004, s. 295). Saldırganlık davranışlarının biyolojik temelleri çok uzun yıllar çalışılmış ve özellikle erkek saldırganlığına gerekçe gösterilmiştir. Bu kapsamda saldırgan davranışların hormon temellerinin geçerliliği (örn. testosteron düzeyleri vb.) (Mazur ve Booth, 1998: 353) zamanla tartışmalı hale gelmiştir. Bandura' nın sosyal öğrenme teorisi (1977) ile saldırganlığın büyük ölçüde çevresel faktörler ve gözlem/taklit yoluyla öğrenildiği fikri, sayısı giderek artan kanıtlarla desteklenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği aynı zamanda, kadınların özellikle ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarının sınırlanması aracılığıyla şiddet mağduriyetinin devamlılığına katkıda bulunmaktadır (Heise, 1998: 78).

Saldırganlık

Saldırganlık, kısaca başka birine zarar vermeyi amaçlayan davranış olarak tanımlanmakta; bu kapsamda yürütülen çalışmalarda önceleri sadece fiziksel ve sözel saldırganlık olarak ikiye ayrılırken, saldırganlık biçimlerine sonradan dolaylı (veya "ilişkisel") saldırganlık da eklenmiştir. İlerleyen yıllarda doğrudan ve dolaylı saldırganlık ayrımı ortaya konmuş, araştırmalar bu ayrıma göre yürütülmeye başlanmıştır. Saldırgan davranışlardaki cinsiyet farklılıkları ise sistematik olarak 1920'lerden bugüne psikoloji literatüründe çalışılmaktadır (Archer, 2009).

Saldırganlık Türleri

Erkekler genellikle fiziksel saldırganlıkla ilişkilendirilirken (Archer, 2009: 249), kadınların ilişkisel saldırganlık (ör. sosyal dışlama, dedikodu) yöntemlerine daha sık başvurduğu belirtilmektedir (Crick ve Grotpeter, 1995: 711). Saldırganlık türlerine ilişkin bir diğer benzer ayrım; doğrudan ve dolaylı saldırganlıktır. Doğrudan saldırganlık, yüz yüze verilen zarar olarak tanımlanırken (örneğin, birine bağırmak veya vurmak); dolaylı saldırganlık ise, genellikle saldırganın anonim kalmasıyla (örneğin, birisi hakkında kötü söylentiler yaymak) dolaylı olarak verilen zararı belirtir (Björkqvist, Österman ve Kaukiainen, 1992: 52; Richardson ve Green, 1997: 2494).

Doğrudan veya dolaylı saldırganlık muhtemel veya gerçek bir tehdide yanıttır; yani, her ikisi de tehdit oluşturan hedefi incitme amacı taşır. Erkeklerin kişilerarası etkileşimlerinde tehdit algılama olasılığı daha yüksektir; çünkü çoğu erkek sosyal ortamda itibarlarının kısmen güvenilir bir şiddet tehdidinin sürdürülmesine bağlı olarak algılamaktadır. Bu erkeksi cinsiyet rolünün bir sonucudur; saldırgan davranma isteğiyle/motivasyonuyla da ilişkilidir (Flood, 2011: 359).

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, E-posta: syetkin@gelisim.edu.tr ORCID: 0009-0008-2540-5166.

Saldırganlık üzerine yürütülen çalışmalar genellikle doğrudan saldırganlığa odaklanmış; araştırmacılar cinsiyet farklılıklarının sosyalleşmedeki farklılıklardan kaynaklandığını öne sürmüş veya kültürel normların işleyişine genel olarak atıfta bulunmuşlardır (Flood, 2011: 358–377).

Cinsiyete Göre Saldırganlık İfadeleri

Saldırganlıktaki cinsiyet farklılıklarını açıklamak için öne sürülen sosyal yaptırım modeli, kadınların erkeklerden daha az doğrudan saldırgan olduğunu, çünkü saldırganlığın doğrudan ifadesinin kadının toplumsal cinsiyet rolüne uygunsuz olarak kabul edildiğini öne sürmektedir. Campbell ve arkadaşları (1993), saldırganlığın sosyal temsillerinin cinsiyete göre farklılaştığını savunmaktadır. Kadınlar için saldırganlık, öfkenin ifadesi ve stresi azaltma aracı iken; erkekler açısından saldırganlık 'itibar ve toplumsal statü' gibi şeyler için araçsal bir değere sahiptir.

Doğrudan ve dolaylı saldırganlık arasında da önemli bir fark söz konusudur. Dolaylı saldırganlık hedefle yüz yüze gelmeyi önleyen ve anonimlik sağlayan bir saldırganlık türüdür; dolayısıyla dolaylı saldırganlık durumunda kişinin karşılaşabileceği sosyal yaptırımlar, doğrudan saldırganlık durumuna nispeten daha azdır. Ayrıca çoğu dolaylı saldırganlık eyleminin karmaşık yapısı, saldırganın motivasyonunun birine zarar vermek olduğunu inkâr etmesine de izin verebilir. Kadınların bu tür dolaylı stratejileri kullanma olasılığı daha yüksek olabilmektedir çünkü bu sayede başkalarından ve kendilerinden gelebilecek yaptırımlardan kaçınabilmektedirler. Saldırganlık davranışı tarihsel ve kültürel bağlamlarda farklı biçimlerde ortaya çıksa da cinsiyetler arası ayrışma özellikle saldırganlığın türleri ve ortaya çıkış biçimleri açısından dikkat çekicidir. Araştırmalar, kadınların doğrudan fiziksel saldırganlık yerine daha çok dolaylı saldırganlık biçimlerini tercih ettiğini göstermektedir. Ancak burada sıklıkla gözden kaçırılan önemli bir ayrıntı vardır: Dolaylı saldırganlık, kadınlar için görece daha yaygın bir biçim olsa da genel olarak kadınlar ve erkekler arasında bu tür saldırganlık kullanım sıklığı açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Richardson ve Green, 1999: 428). Yani kadınların saldırganlığı dolaylı yollarla ifade etmeye daha yatkın olması, erkeklerin bu biçimi kullanmadığı ya da daha az kullandığı anlamına gelmemektedir.

Saldırganlığın diğer ucunda, daha organize ve sistematik biçimleri olan savaşlar yer almaktadır. Bu tür kolektif şiddet örnekleri çoğunlukla erkeklerin, başka erkek gruplarına karşı oluşturduğu koalisyonlar yoluyla gerçekleşmiştir. Chagnon'un (1983) belirttiği gibi, insanlık tarihindeki kayıtlı savaş örnekleri incelendiğinde, kadınların komşu bir köye baskın yapmak için savaş birliği oluşturduğuna dair hiçbir veri bulunmamaktadır. Bu durum, savaşın ve organize saldırganlığın tarihsel olarak erkek egemen bir davranış biçimi olduğunu göstermektedir.

Bu eğilim günümüz verileriyle de desteklenmektedir. Archer'ın (2004) aktardığı anket çalışmaları, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki genç nüfusta silah taşıdığını bildiren bireylerin yaklaşık %80'inin erkek olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde, Daly ve Wilson'un (1990) yürüttüğü ve aynı cinsiyetten işlenen cinayetleri içeren 20 çalışmayı derleyen araştırmada, faillerin %97'sinin erkek olduğu görülmektedir. Bu tür istatistiksel bulgular, saldırganlık davranışının hem bireysel hem de kolektif düzeyde erkekler tarafından daha fazla sergilendiğini göstermektedir.

Tüm bu veriler, saldırganlık davranışının sadece biyolojik cinsiyetle değil, aynı zamanda kültürel roller, sosyal öğrenme ve tarihsel toplumsal beklentilerle şekillendiğini göstermektedir. Kadınlar daha çok ilişkisel ve dolaylı yollardan saldırganlığı ifade ederken, erkeklerin fiziksel ve doğrudan saldırganlığa yönelme eğilimi, biyo-evrimsel kalıpların yanı sıra toplumsal normların da etkisiyle biçimlenmektedir. Bu nedenle saldırganlığı cinsiyet temelinde anlamaya çalışırken yalnızca nicel farklara değil, saldırganlık biçimlerinin bağlamsal ve işlevsel yönlerine de dikkat edilmesi gerekir.

Evrimsel Psikoloji Perspektifinden Saldırganlıkta Cinsiyet Farklılıkları

İnsanın şiddet konusunda evrimsel geçmişi bir hayli uzun ve karmaşıktır (Trinkaus ve Zimmerman, 1982: 105). Saldırganlık üzerine yazılı psikoloji literatüründe ilk çalışmalar Sigmund Freud ve Konrad Lorenz'e atfedilen ve bir tür "biyolojik açıklama"yı temsil eden "saldırganlığın içgüdüsel teorisi" üzerinedir. Bu araştırmalara göre, saldırgan enerji 'patlayana kadar biriken içgüdüsel bir dürtüdür ve dış uyaranlar tarafından "serbest bırakılabilir", ancak içsel yapının niteliği bir şekilde bu enerjinin "dışarı atılacağını" garanti etmektedir (Buss ve Shackelford, 1997: 245).

Saldırganlığa yönelik 'içgüdü teorisi' onu takip eden pek çok kuram tarafından eleştirilmiş ve reddedilmiştir. Saldırganlığın bir içgüdü olduğu düşüncesi, düşünülebilecek her insan davranışının içgüdü listesine eklenmeye başlanmasıyla çökmüştür. Çünkü sosyal bilimcilerin sosyal davranışı açıklarken yapmaya çalıştıkları şey, davranışa sosyal açıklamalar getirebilmektir. Bu karşı çıkışın bir diğer argümanı ise "içgüdü teorisinin saldırganlıkta kişiden kişiye ve kültürden kültüre olan çeşitliliği hesaba katmamasıdır" (Myers, 1995: 325). Bu argümana göre, içgüdü biyolojik, yapısal ve dolayısıyla değişmez şekilde katı şeyleri temsil eder; fakat kültürel veya bireysel değişkenliğin kanıtları mevcuttur ve bunlar için biyolojik olmayan açıklamalar gerekmektedir. Berkowitz (1993) içgüdü teorisine daha ayrıntılı bir eleştiri sunarak; içgüdü kavramını şu gerekçelerle reddeder:

- Bahsedilen saldırgan enerjiye kaynak gösterilebilecek yapısal bir açıklama getirilememiştir;
- Araştırmalar nadiren spontan saldırganlığı ortaya çıkarmış, genellikle saldırganlığın dış uyaranlara yanıt olduğu bulunmuştur;
- Saldırganlığın tek bir biçimi değil, farklı türleri vardır.

20. yüzyılın büyük bir kısmında psikolojide öğrenme teorisinin hakimiyeti söz konusuydu ve biyolojik açıklamalar bu nedenle çoğunlukla ciddiye alınmadı. Ancak içgüdüler ve öğrenme, biyoloji ve çevre veya doğa arasında çizilen keskin sınırlar ilişkiyi olduğu gibi açıklayamamıştı (Tooby ve Cosmides, 1992: 135). İnsanların böyle bir davranışsal esneklik ve bağlama duyarlı oluşu, katı saldırgan içgüdüler kavramını terk etmek için yeterli görünmüştü fakat aynı zamanda insanlar çevresel güçler için pasif şekillendirilecek malzemeler de değildi. Kısacası bu ilişkiyi açıklamak için daha karmaşık bir modele ihtiyaç duyulmuştur (Buss ve Shackelford, 1997: 248).

Evrimsel psikoloji, saldırganlığın kökenlerini incelemek için genetik yatkınlıkların, gözlemsel öğrenmenin ve bilişsel komutların etkileşimine odaklanan, ihtiyaç duyulan karmaşıklıkta bir model sunmuştur. Bu görüşe göre tüm insan davranışları, kişinin içsel mekanizmalarıyla birlikte bu mekanizmaların aktivasyonunu tetikleyen girdilerin bir ürünü olarak kabul edilir (Huesmann ve Eron, 1989: 25). Bu bakışa göre tüm psikolojik mekanizmalar, temel seviyede, seçilim yoluyla evrim aracılığıyla varlığını devam ettirmiştir. İnsanların sahip olduğu davranışsal mekanizmaların doğal veya cinsel seçilim yoluyla evrim süreciyle ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Seçilim, karmaşık organik mekanizmaları açıklamak için nedensel bir süreç olarak görülmektedir. Fakat bu mekanizmaların ortaya çıkışından ziyade doğalarına ilişkin tartışmalar mevcuttur (Cosmides ve Tooby, 1994: 45; Daly ve Wilson, 1983: 55).

Modern evrimsel psikoloji, bu davranışsal mekanizmaları kendine has özelliklere sahip bilgi işleme aygıtları olarak tanımlar. En basit düzeyde, evrimleşmiş bir psikolojik mekanizma, belirli girdileri alır, bu girdileri karar kurallarıyla işleme tabi tutar ve ardından bir çıktı üretir. Girdi, insan bedeni dışından, çevreden veya diğer mekanizmalar kaynaklı olabilir. Çıktı ise, fizyolojik aktivite, diğer mekanizmalar için bir girdi veya belirgin davranış olabilir. Evrimsel psikolojiye göre mekanizmalar uyarlanabilir sorunları çözmek için seçilim süreçleri tarafından şekillendirilmiştir. Sorunları diğer varyantlardan daha iyi çözen davranışsal mekanizmalar korunur ve zamanla popülasyona yayılır (Buss ve Shackelford, 1997: 249).

Saldırganlığın çözüm olarak evrimleşmiş olabileceği sorunlar konusunda farklı hipotezler söz konusudur. Başkalarının kaynaklarını ele geçirme arzusu, bu hipotezler arasında başta gelmektedir. İnsan özellikle hayatta kalma ve üreme için değerli kaynakları stoklama eğiliminde olmuştur (Verimli topraklara ve temiz suya, yiyeceğe erişim gibi). Başkalarının elindeki değerli kaynaklara erişmenin ise saldırganlığı da içeren birçok yolu vardır. Kaynakları ele geçirmeye yönelik saldırganlık grup düzeyinde görülebileceği gibi bireysel düzeyde de görülebilir. Bireysel düzeyde, başkalarından kaynakları almak için fiziksel güç kullanımı harçlık ve okul araç-gereçleri için arkadaşlarını tehdit eden okul zorbaları, para veya diğer değerli şeyler için gasp veya tehdidin kullanımı örnek verilebilirken, grup düzeyinde saldırganlığa en iyi örnek ise tarih boyunca değerli kaynakları ele geçirmek için başlatılan savaşlar olacaktır. Öte yandan saldırganlık, saldırıya karşı savunma yapmak için de kullanılabilir. Saldırmak, kişinin kaynaklarının zorla alınmasını önleyebilecek bir çözüm yolu olmasının yanı sıra olası saldırganları caydıran bir itibar geliştirmek için de kullanılabilir (Buss ve Shackelford, 1997: 243).

Saldırganlığın çözüm olarak kullanıldığı bir diğer sorun ise aynı kaynaklara erişim için yarışan aynı cinsiyetten rakipler söz konusu olduğunda ortaya çıkar. İnsan için ulaşılması gereken önemli kaynaklardan biri, diğer cinsiyetten değerli üyelerdir. Bu bağlamda rakiplere yönelik saldırganlık, sözlü sataşma, darp ve hatta öldürmeyi içerebilir. Hem erkekler hem de kadınlar, aynı cinsiyetten rakiplerini aşağılayarak, statülerini ve itibarlarını zedeleyerek onları diğer cinsiyetten üyeler için daha az çekici hale getirmeye çalışırlar (Buss ve Dedden, 1990: 225).

Saldırganlığın ortaya çıktığı durumlara ilişkin bir diğer evrimsel hipotez, saldırganlığın mevcut toplumsal hiyerarşiler içinde kişinin statüsünü veya gücünü artırma işlevi gördüğü şeklindedir. Örneğin, büyük bir kavgadan sağ kurtulan erkeğe hayranlık duyulur ve ondan korkulur; erkek 'başarılı' addedilen saldırganlığının bir sonucu olarak statü ve güç elde edebilir. Benzer şekilde eskiden beri düşmanlarını öldürmek için savaşta kendilerini tehlikeye atan erkekler cesur ve yürekli olarak kabul edilmiştir ve sonuç olarak grup içindeki statülerinde bir yükselme yaşamışlardır (Chagnon, 1983: 105; Hill ve Hurtado, 1996: 135). Fakat bu strateji tüm gruplarda işe yaramaz. Hatta bazı durumlarda (bir öğretmenin diğerini yumruklaması gibi) statü kaybına da yol açabilir. Bu hipotezdeki kilit nokta, saldırganlığın karşılığını aldığı sosyal bağlamların doğru belirlenmesidir.

Eşin olası cinsel sadakatsizliğini engelleme amacıyla caydırıcı olarak saldırganlığa başvurulması ve genetik olarak erkeğin kendisiyle ilgisi olmayan yavrulara kısıtlı kaynakları harcamaktan kaçınmak amacıyla saldırgan davranışlarda bulunması yine memelilerde ve insanda görülmektedir (Örneğin; erkek aslanın dişi aslanın kendisinden olmayan yavrularını öldürmesi ve sonrasında üreme kaynağı olarak dişiyi elde etmeye çalışması)

Saldırganlık stratejisiyle çözülebilecek temel sorunlara ilişkin açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, saldırganlık bağlama özgüdür ve belirli faydaların elde edilmesinin muhtemel olduğu bağlamlarda tetiklenmektedir. Saldırganlık tanımı gereği başkaları için bir takım olumsuz sonuçlara mal olur ve bu nedenle "karşı saldırganlık" olasılığını içerir. Mağdurun misilleme yapma olasılığı yüksek olduğunda ona karşı saldırgan davranışların daha düşük olduğu gözlenmiştir. Bir diğer saldırgan davranış sonucu, saldırganlığın "itibar" sonuçlarıyla ilgilidir. Saldırganlığın statüye etkisi kültürler ve alt kültürler arasında büyük farklılıklar gösterir. Bazı kültürlerde hakaret karşısında saldırganlık "şerefli" bir davranış olarak yüceltilebilir, saldırgan davranışta bulunmamak statü kaybına yol açabilir; diğer bazı kültürlerde ise saldırgan davranışın tam tersi sonuçları ve anlamları söz konusu olabilir.

Evrimsel psikolojik bakış açısında dikkat edilmesi gereken nokta; bu bakış açısının daha önceki içgüdü teorilerinde tasvir edilen saldırganlığın katı ve değişmez ifadesini değil, saldırganlığın modülerliği ve bağlam duyarlılığını öngörmüş olmasıdır. Bu konuda öne sürülen önceki görüşlerde araştırmacılar, saldırgan davranışlardaki değişkenliğin aynı anda hem "biyolojik" teorileri çürüttüğü hem de "öğrenme" teorilerini doğruladığı sonucuna varmışlardı. Fakat evrimsel psikoloji, bir etkileşimsel model önererek bu ikilemi dışarıda bırakmıştır. Buna göre, saldırganlık üreten mekanizmalar, ilgili bağlamlarla karşılaşılmazsa, bir bireyin tüm yaşamı boyunca harekete geçmeyebilir. Bu açıdan saldırganlık, gelişmiş psikolojik mekanizmalara dayanır, ancak katı veya değişmez değildir ve koşullar ne olursa olsun bir şekilde "dışarı atılacak" bir doğaya sahip değildir (dürtü olma özelliği taşımaz) (Buss ve Shackelford, 1997: 247).

Erkekler Kadınlara Göre Neden Daha "Saldırgan"?

Oranlar kültürlere göre değişse de farklı kültürlerdeki cinayet istatistikleri oldukça benzer bulgulara sahiptir. Neredeyse tüm kültürlerde, erkekler ağırlıklı şekilde daha sık katil pozisyonundadır (yaklaşık %80) ve kurbanları çoğunlukla hemcinsleridir. Kadınların maruz kaldığı cinayetlerde de failin erkek olma olasılığı oldukça yüksektir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) yayımladığı Global Study on Homicide raporuna göre, 2022 yılında dünya genelinde öldürülen kadınların %81'i erkek partnerleri ya da erkek aile üyeleri tarafından öldürülmüştür (UNODC, 2023: 47). Saldırganlığa ilişkin bu olguya makul açıklama, erkeklerde saldırgan davranışa başvurma durumlarında sözü edilen cinsiyet içi rekabetin evrimsel modeliyle sağlanmıştır (Buss ve Shackelford, 1997: 245).

Özellikle dişilerin yavrulara daha çok yatırım yaptığı türlerde, erkekler açısından dişiler üreme için sınırlayıcı değerli bir kaynak haline gelir. Erkekler üremede yüksek yavru yatırımı yapan dişilere cinsel erişim sağlama kabiliyetleri tarafından kısıtlanırlar, hayatta kalma kabiliyetleri dahi bu noktada üremeyi garanti etmez. 'Cinsel dimorfizm (iki biçimlilik)' ve şiddetli erkek rekabeti, insanın evrimsel tarihinin çok eski ve kalıcı unsurları sayılır". İnsanlarda ve diğer dimorfik memelilerde erkek-erkek mücadelesi, erkekler arasında yaralanma ve ölümün başlıca nedenlerindendir (Daly ve Wilson, 1988: 105).

Modern insan, fizyolojik mekanizmalar gibi psikolojik mekanizmaları atalarından devralmıştır. Erkekler genellikle şiddetin failleridir çünkü yavrulara ve dolayısıyla üremeye yüksek yatırım yapan cinsiyete erişim için riskli cinsiyet içi rekabet stratejileriyle karakterize edilmiş uzun bir evrimsel

geçmişe sahiplerdir. Fakat yine bu cinsiyet içi rekabet dolayısıyla erkekler, saldırganlığın daha yüksek oranda mağduru olur.

Öte yandan erkeklerin statü, itibar ve onur nedeniyle saldırganlığa başvurması da sık görülmektedir. İnsanlar küçük gruplar bağlamında evrimleştiğinden, statü kaybı hayatta kalma ve üreme şansı açısından bir hayli önemli olmuştur. İnsan saldırganlık için eski psikolojik mekanizmaları taşımaya devam etmektedir. Bu mekanizmalar, statü kaybına yönelik ipuçlarıyla tetiklenme aracılığıyla modern bağlamda da işler haldedir (Buss ve Shackelford, 1997: 246).

Evrimsel psikoloji analizleri, saldırganlık oranı farklılıklarının altında erkeklerin kadınlardan daha fazla risk almasının yattığını vurgular. Genel olarak, erkekler kadınlardan daha fazla risk alma eğilimi göstermektedir. Ancak belirli risk türleri için cinsiyet farklılıkları daha fazladır. Hızlı ve tehlikeli araba kullanma, uyuşturucu ve alkol kullanımı, kumar oynama ve yoldan karşıya geçme gibi günlük riskler için bu etki en yüksektir (Byrnes ve ark., 1999: 370; Daly ve Wilson, 2001: 290; Harris ve ark., 2006: 49).

Cinsiyetler arası risk alma davranışlarındaki bu farklılığın aracı değişkeninin, korku (Byrnes ve ark. 1999; Campbell, 1999: 246), dürtüsellik (Campbell, 2006: 118) veya heyecan arayışı (Wilson ve Daly, 2006: 79) olabileceği belirtilmiştir. Harris tarafından yapılan bir çalışma (2006), erkeklerin olası olumsuz sonuçlar nedeniyle daha az üzüleceklerini veya zarar göreceklerini öngördüğünü; olumsuz sonuçların gerçekleşme olasılığını daha düşük gördüklerini ve riskli aktivitelerden daha fazla keyif aldıklarını bildirdiklerini ortaya koymuştur. Kadınlar ise olası sonuçlardan daha fazla zarar bekleme eğilimindedir ve erkeklerden daha az oranda riskli aktivitelerden keyif aldıklarını belirtmişlerdir.

"Kadın Saldırganlığı"

Kadınların hemcinslerine yönelik fiziksel saldırganlığı, erkeklerinkine kıyasla daha az sıklıkta, daha az şiddetli olarak bilinmektedir (Campbell, 1995: 52). Eğer saldırganlık, bir başkasının değerini düşürmek olarak tanımlanırsa, kadınların saldırganlığı oldukça güçlü olabilir. Rakiplerin aşağılanması üzerine yapılan bir çalışmada, kadınların rakiplerine karşı erkekler kadar sözel saldırganlıkta bulunduğu görülmüştür (Buss ve Dedden, 1990: 423). Ancak, aşağılamaların içeriğinde fark göze çarpmıştır. Kadınlar rakip gördükleri hemcinslerini daha çok fiziksel görünüm ve cinsel ahlaksızlık temelinde aşağılamaktadır. Fakat bu aşağılama taktiği aynı zamanda bağlama bağlıdır (Buss ve Schmitt, 1993: 152).

Kadınların erkeklere karşı fiziksel ve/veya doğrudan saldırganlık göstermesi nadiren ortaya çıkan bir durum olarak bilinmektedir. Ancak tokatlama, tükürme, vurma ve çirkin isimler takma gibi saldırganlık biçimleri söz konusu olduğunda, evli çiftlerde yapılan araştırmalar erkek ve kadın mağdurların yüzdeleri genellikle birbirine yakın olduğunu ortaya koymuştur (Buss, 1989: 292; Dobash ve diğerleri, 1992: 185).

Evlilik içi cinayet gibi saldırganlık spektrumunun ucu olarak görülebilecek eylemler kadınlar tarafından çok daha az sıklıkla işlenmektedir. Burada ilgi çekici olan faktör; erkeklerin kadınlara karşı saldırgan davranışlarda bulunmasının nedenlerinden en önemlisi olarak bilinen seksüel kıskançlık, kadınların evlilik için cinayet nedenlerinde de ilk sıralarda yer almaktadır. Kadın gerçek veya olası bir sadakatsizlik nedeniyle öfkelenen bir kocaya karşı kendini savunma durumunda kaldığında; kocasından kurtulmanın imkânsız olduğunu düşündüğünde özellikle de uzun süreli bir fiziksel istismar geçmişi söz konusu ise evlilik içi cinayet olasılığı ortaya çıkmaktadır (Daly ve Wilson, 1988: 215; Dobash ve diğerleri, 1992: 185). Kısacası, erkeklerin eşlerini öldürmelerinin ve erkeklerin eşleri tarafından öldürülmelerinin temelinde erkeklerin seksüel kıskançlığı yatıyor gibi görünmektedir.

Sosyal Öğrenme Teorisi ve Saldırganlıkta Cinsiyet Farklılıkları

İnsanda cinsiyetler arası sosyal davranış farklılıklarının kökenlerine ilişkin başlıca alternatif açıklama, sosyal öğrenme ve sosyal rol teorisiyle yapılmıştır (Eagly ve ark., 2000: 255). Bunlardan daha çok bilineni olan Bandura'nın sosyal öğrenme teorisi, başkalarının davranışlarını, tutumlarını ve duygusal tepkilerini gözlemlemenin ve modellemenin önemini vurgular. Bandura (1977) insanın davranışların çoğunu modelleme yoluyla gözlemsel olarak öğrendiğini belirtmiştir. Yeni davranışların nasıl gerçekleştirildiği gözlemlenir; bu davranışa dair bir fikir edinilir ve daha sonraki bu kodlanmış bilgi gerçekleştirilecek eylemler için bir rehber olur. Sosyal öğrenme teorisine göre insan davranışı bilişsel, davranışsal ve çevresel etkiler arasındaki sürekli bir etkileşim içerisindedir. Dikkat, hafıza ve

motivasyonu kapsadığından sosyal öğrenme teorisi hem bilişsel hem de davranışsal yönü olan bir teoridir.

Gözlemsel öğrenmede, önce modellenen davranış, sembolik olarak organize edilir, prova edilerek canlandırılır. Modellenen davranış, kelimelerle ve/veya görsellerle kodlanarak, daha iyi hatırlanabilir hale gelir. Bireyler, değer verdikleri sonuçlar elde ederlerse, model gözlemciye benziyorsa, modelin statüsüne hayranlık duyuyorlarsa ve davranış işlevsel bir değere sahipse bireylerin modellenen davranışı benimseme olasılıkları daha yüksek olacaktır (Bandura, 1973: 105).

Sosyal öğrenme teorisiyle birlikte anılan rol teorisi ise temelde, "cinsiyetler arasındaki toplumsal iş bölümünün" davranıştaki cinsiyet farklılıklarının kaynağı olduğunu öne sürmektedir. Sosyal rol teorisi erkek ve kadın rollerinin basit olmadığını, farklı etkilere açık olduğunu kabul etmektedir. Bu teoriye göre ailedeki roller ve mesleki roller toplumsal davranıştaki cinsiyet farklılıklarına ve cinsiyet içi farklılıklara katkıda bulunmaktadır (Eagly, 1997: 135).

Sosyal rol teorisinin "biyososyal" yeniden formülasyonuyla sosyal davranış farklılıklarına yeni bir açıklama bulunmaya çalışılmıştır (Wood ve Eagly, 2002: 55). Bu formülasyonun kapsamı sosyal ve fiziksel antropolojiden kanıtları içerecek şekilde genişletilmiştir. Biyososyal açıklamaya göre cinsiyete dayalı iş bölümünün tekrarlayan biçimleri bulunur, sosyal ve fiziksel çevrenin gereksinimleri ile memeli üreme yönteminin dayattığı kısıtlamalar söz konusudur ve bunlar cinsiyetler arasındaki boy ve güç farklılıklarıyla etkileşim içerisinde sosyal davranış farklılıklarını açıklar. Buna göre kadınların çocuk doğurması ve bebek emzirmesi, erkeklerin daha büyük boy ve güce sahip olması, kadınların belirli faaliyetleri ve erkeklerin diğerlerini yapmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlantı, cinsiyet rollerindeki kültürler arası tutarlılığa da bir açıklama getirmeye çalışmıştır (Archer, 2009: 180).

Sosyal rol teorisinde tanımlanan gelişimsel süreçler aslında sosyalleşmenin cinsiyete göre belirlenmiş davranışları nasıl ürettiğine ilişkin sosyal öğrenme açıklamalarıyla bir hayli benzerlik taşır. Bu, davranıştaki cinsiyet farklılıklarının psikolojik açıklamalarının başlangıçtaki odak noktası olmuştur ve bu açıklamalar cinsiyet rollerine değinmiştir (Maccoby ve Jacklin, 1974: 25). Sosyal rol teorisi, cinsiyet rollerinin sosyal aktarımının altında yatan çeşitli süreçlerden biri olarak sosyal öğrenmeyi ele alır (Eagly ve ark. 2004: 325; Wood ve Eagly 2002: 75). Sosyal öğrenme teorisi; cinsiyete göre belirlenmiş davranışların, çocukların gelişmekte olan benlik kavramları, inançları ve güdüleri üzerinde ebeveyn, öğretmen, akran ve medya etkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Leaper ve Friedman, 2007: 115).

Sosyal psikoloji çalışmalarında cinsiyet rolleri erkeklerin ve kadınların davranışlarını etkileyen neden olarak tanımlanır (Eagly ve ark., 2004: 325). Bunlar, aynı zamanda sosyal davranıştaki cinsiyet farklılıklarının birincil nedenleri olarak kabul edilebilir. Cinsiyet rollerinin davranışı etkilemesinin bir sonucu, içeriği rollerden türetilen, dişil toplumsal özellikler (örn. yardımsever, nazik, besleyici) ve erkeksi özellikler (örn. baskın, kendine güvenen, saldırgan) biçimindeki cinsiyet-stereotipik özelliklerdir (Eagly, 1987: 95). Bu özellikler içselleştirilir; aynı zamanda erkekler ve kadınlar üzerinde davranış beklentileri olarak da işlev gösterir (Archer, 2009: 180).

Sosyal rol teorisinin daha sonraki güncellemeleri (Eagly ve ark., 2004: 325; Wood ve Eagly, 2002: 75) nöroendokrin mekanizmaları da içerecek şekilde genişletilmiştir. Başlıca üreme ve stres tepkileriyle ilgili olan çeşitli hormonların sosyal çevreden gelen girdilere yanıt oluşturduğu ileri sürülmüştür. Bu bağlantı Wood ve Eagly (2002) tarafından sosyal rollerin taleplerine yönelik tepkiler olarak yorumlanmıştır.

Sosyal rol dağılımında, cinsiyete göre belirlenmiş davranışlardaki cinsiyet içi farklılıklar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir:

- Bunlardan biri, bireylerin toplumlarının cinsiyet rollerini içselleştirme derecesindeki farklılıklardır. Cinsiyet rolleri daha belirgin hale geldiğinde, sosyal rol dağılımlarındaki cinsiyet farklılıklarının büyüklüğü artar.
- Bir diğeri ise belirli rollerin, örneğin aile ve mesleki rollerin işleyişidir (Eagly ve ark., 2004: 325).

Ayrıca, sosyal rol dağılımındaki cinsiyet farklılıklarının kültür ve/veya tarihe bağlı cinsiyet rollerindeki değişikliklerden etkilenmesi beklenir. Cinsiyet rollerinin daha geleneksel olduğu ülkelerde sosyal rol dağılımındaki cinsiyet farklılıkları ve dolayısıyla cinsiyet ayrımcılığı da büyüktür. Zamana bağlı cinsiyet rolleri değişimi düşünüldüğünde ise üniversite öğrencileri arasında kadın haklarında eşitliğin sağlanması yönündeki görüşün 1970'ten 1995'e kadar daha çok destek alarak değişmesi örnek verilebilir (Twenge, 1997a: 306-309). Kadınların kendi eylemsel özelliklerini onaylamaları da bu yıllarda artış göstermiştir. Kadınlar kendilerini edilgen konumdan daha çok eylemde bulunan konumunda algılamaya ve tanımlamaya başlamışlardır (Twenge, 1997b: 43).

İnsan Saldırganlığı ve Sosyal Rol Teorisi

Sosyal rol teorisinin ilk versiyonuna göre (Eagly, 1987: 118), saldırganlığın erkeksi rollerin bir bileşeni olması ve kadınsı rollerin saldırganlığı onaylamaması nedeniyle saldırganlıkta görülen cinsiyet farklılıkları ortaya çıkar. Ancak her iki cinsiyetin rol kümesi de farklı bağlamlarda saldırganlığı destekleyici ve saldırganlıktan caydırıcı normlara sahiptir. Örneğin; askerlik ve fiziksel saldırganlık becerilerinde eğitim gibi belirli erkeksi roller, cinsiyet farkını daha da vurgular (Eagly ve Steffen, 1984: 320).

Cinsel seçilim gibi, sosyal rol teorisi de fiziksel saldırganlığın eril rollerle daha açık bir şekilde bağlantılı olduğunu öne sürmüş; bununla tutarlı olarak fiziksel saldırganlık için daha büyük cinsiyet farklılıkları öngörmüştür. Sosyal rol teorisi, öfke hakkında belirli bir öngörüde bulunmasa da, öfke uyandıran durumlara verilen saldırgan tepkilerde cinsiyet farklılıklarına vurgu yapmıştır (Archer, 2009: 206).

Sosyal roller ve sosyal öğrenme temelinde saldırganlıkta cinsiyet farkının yaşla birlikte artacağına ilişkin tahmin çeşitli araştırmalarla incelenmiştir. Bu çalışmaların bildirdiğine göre fiziksel saldırganlıktaki cinsiyet farkının o kadar yüksek bir fark olmasa da 2 yaşında mevcut olduğu ve fiziksel saldırganlığın her iki cinsiyette de 2 ile 3 yaş arasında zirveye ulaştığı, ardından çocukluk yıllarında düşüşe geçtiği görülür. Sosyalleşmeyle, misillemeyi yani karşılık olarak saldırganlığı engellemeyi öğrenmek bu noktada rol model faktöründen daha etkili görünmektedir. Fiziksel saldırganlık için yapılan çalışmaların meta-analizi, ergenlikten önce ile sonra arasında bir artış göstermemiştir (Archer, 2004: 298). Bununla tutarlı olarak, birkaç boylamsal çalışmada ergenlikte erkek çocuklarında saldırganlıkta anlamlı bir artış görülmediği; ergenlikte artan testosteron seviyeleri ile fiziksel saldırganlık arasında bir bağlantı olmadığı belirtilmiştir (Archer, 2006b: 332). Çeşitli tarihlere ve kültürlere ait suç rakamları, erkeklerin şiddet suçlarına ve aynı cinsiyetten cinayetlere karışma oranının 18 ile 30 yaşları arasında en yüksek olduğunu göstermektedir (Archer, 2009: 207).

Sosyal rol teorisine yönelik açıklamaların, saldırganlıkta cinsiyet içi farklılıkları, cinsiyet rollerinin içselleştirilmesinde ve belirli rollerin benimsenmesinde görülen farklılıklara bağladığı görülmüştür. Cinsiyet rollerinin belirginliğinin azalmasının saldırganlıkta cinsiyetler arasındaki farkın da azalmasına yol açacağı tahmin edilmiştir (Eagly ve Steffen, 1986: 317). Son 50 yılda Batı ülkelerinde cinsiyet rolü eşitliğindeki artışa uygun olarak saldırganlıktaki cinsiyet farkının azalmış olduğu görülmüştür (Archer, 2009: 205).

Genel Saldırganlık Modeli ve Saldırganlıkta Cinsiyet Farklılıkları

Genel saldırganlık modeli (GSM), insan saldırganlığını anlamak için geniş kapsamlı ve bütüncül bir perspektif sağlar. Bu model, bilişsel yeniden bağlantılandırma teorisi, sosyal öğrenme teorisi ve sosyal etkileşim teorisi dahil birçok alandan saldırganlık teorisinden öğelere sahiptir. Saldırganlık üzerindeki birçok faktörün (sosyal, bilişsel, gelişimsel ve biyolojik) rolünü kabul eder ve bunları birlikte ele alır.

GSM, insan saldırganlığının çeşitli sosyal-bilişsel fenomenleri etkileme gücü olan bilgi yapılarından etkilendiğini ileri sürer. Bilgi yapıları; algı, yorumlama, karar ve davranışlar dahil olmak üzere birçok faktörden etkilenir. İnanç ve tutumlar, algısal şemalar, beklenti kalıpları ve davranışsal senaryolar önemli bilgi yapılarındandır. Bunlar deneyimlerle geliştirilir ve basit nesne algısından karmaşık sosyal olay algısına kadar çeşitli düzeylerde algıyı etkileme gücüne sahiptir. Bilgi yapıları hem bilişsel hem de duygusal bileşenler içerebilir. Örneğin, öfke belirsiz olayları düşmanca olarak yorumlama eğilimiyle güçlü bir şekilde bağlantılıdır (Allen ve ark., 2018: 127).

GSM yakın ve uzak süreçler olarak iki ana bölüme ayrılır:

Yakın süreçler; girdiler, yollar ve sonuçlar olmak üzere üç aşama kullanarak bireysel saldırganlık bileşenlerini açıklar.

Girdiler, kişinin mevcut içsel durumunu; dolayısıyla değerlendirme ve karar süreçlerini etkiler. Neticesinde saldırgan olan ve olmayan sonuçlar ortaya çıkabilir.

-Girdi değişkenleri saldırganlık olasılığını arttırıyorsa "risk faktörleri" olur;

-Girdi değişkenleri saldırganlık olasılığını azaltıyorsa "koruyucu faktör" olarak kabul edilir.

-Kişisel ve durumsal faktörler girdileri oluşturur.

-Kişisel faktörler, kişinin duruma yönelik tepkilerini etkileyebilecek bireysel farklılıklardır.

Bu faktörler, zaman içinde ve durumlar arasında oldukça istikrarlı olma eğilimindedir. Saldırganlık için risk faktörü olabilecek birçok kişisel faktör vardır. Orantısız derecede yüksek öz saygı, narsisizm, saldırgan benlik imajı, saldırganlığı destekleyen uzun vadeli hedefler, saldırgan davranış için yüksek öz-yeterlilik, saldırganlığın normatif kabulü, olumlu saldırganlık tutumları, saldırgan davranış senaryoları, şiddetin ahlaki olarak meşrulaştırılması, belirli kişilik bozuklukları, düşük öz kontrol, yüksek nevrotiklik, düşük uyumluluk bunlardandır.

-Saldırganlık olasılığını artıran durum faktörleri de mevcuttur. Bunlar arasında: sosyal stres, sosyal reddedilme, kışkırtma, hayal kırıklığı, kötü ruh hali, egzersiz, alkol zehirlenmesi, şiddet içeren medya içerikleri, acı veya rahatsızlık sayılabilir.

-Duygulanım, biliş ve uyarılma kişi ve durum faktörlerine göre değişebilir.

-Duygulanım, biliş ve uyarılma kişinin içsel durumunu oluşturur; bu değişkenlerdeki değişiklikler saldırganlık olasılığını da etkiler.

-Farklı girdiler farklı mevcut içsel durum değişkenlerini etkiler.

-Üç değişkenden herhangi biri önce meydana gelebilir ve ardından diğer ikisini etkileyebilir (Benjamin ve Bushman, 2018: 120)

-Yakın süreçlerin son aşaması değerlendirme ve karar süreçlerine; saldırgan veya saldırgan olmayan sonuçlara odaklanır. Değerlendirme ve karar verme aşamasında, kişi durumu değerlendirir ve buna göre tepkisine karar verir. Bir kişinin mevcut içsel durumu saldırganlığa elverişli olduğunda, faile zarar vermek için bir hedef, plan ve senaryo dahil olmak üzere olumsuz anlık değerlendirmeler daha olasıdır. Girdi değişkenleri, mevcut içsel durum üzerindeki etkileri aracılığıyla anlık değerlendirmeleri dolaylı olarak etkiler (Crick ve Dodge, 1994: 90).

-Kişinin yeterli zamanı ve zihinsel kaynakları varsa ve anlık değerlendirmenin sonucu hem önemli hem de tatmin edici gelmiyorsa, kişi olayın kasıtlı bir yeniden değerlendirmesine gidecektir.

-Yeniden değerlendirme süreci, içsel durum değişkenlerinin mevcut halini etkileyebilir. Örneğin, yolda yürürken birisinin çarptığı adam, bu olay için başlangıçta düşmanca bir yoruma giderse farklı; kazara bir olay olarak yeniden değerlendirirse, bu sırada keşfedilen veya kullanılan diğer bilgi yapılarına bağlı olarak daha az öfkeli hissedebilir ve daha az saldırgan düşünceye sahip olabilir.

-Yeniden değerlendirme aynı zamanda kasıtlı zararın anlık değerlendirmesini doğrulayan bilgiler de sağlayabilir ve böylece daha fazla öfkeye ve saldırgan düşüncelere yol açabilir (Allen ve ark., 2018: 128).

GSM'ın ikinci yönü, her bir yakın süreç bölümünün arka planında işleyen uzak süreçlerdir. Uzak süreçler, biyolojik faktörler ve nispeten kalıcı çevresel faktörlerin kişiliğe birlikte etki ettiğini ve bunun da kişi ve durum faktörlerini değiştirdiğini belirtir.

-Saldırgan bir kişilik geliştirme olasılığını artıran biyolojik değiştiriciler arasında bahsedilenler: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), yönetici işlevlerde bozulma, hormon dengesizlikleri, düşük serotonin ve düşük uyarılmadır.

-Şiddeti destekleyen kültürel normlar, uyumsuz aileler ve/veya ebeveyn, zor yaşam koşulları, yoksunluk, kurbanlaştırma (victimization), şiddet olaylarının yoğun olduğu mahalleler, şiddet eğilimli veya antisosyal akran grupları, grup çatışması, sorumluluğun yayılması ve şiddet içeren görsel ve işitsel içeriklere uzun süreli maruz kalma ise saldırgan bir kişilik geliştirme olasılığını artıran çevresel değiştiriciler ise olarak belirtilmiştir (Anderson ve Carnagey, 2004: 85).

GSM kullanılarak bireysel, aile ve toplum düzeyinde saldırganlık önleme programları geliştirilebilir. Zira saldırganlığın altında yatan süreçleri anlamak, saldırganlık ve şiddeti azaltmaya yönelik önemli bir adım olacaktır.

Nörobilim ve Biyopsikolojik Bakış Açısıyla Saldırganlıkta Cinsiyet Farklılıkları

Saldırganlık, saldırganlığın hedefi (kendine veya başkasına yönelik), saldırganlık biçimi (fiziksel/sözlü, doğrudan/dolaylı) veya saldırganlığın nedenine göre olmak üzere çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Saldırganlığın yaygın kullanılan en önemli sınıflandırmalarından biri ise, önceden tasarlanmış ve dürtüsel saldırganlıktır (Siever, 2008: 432).

Beklenmeyen hayal kırıklığı veya ani tehdide yanıtla ilişkilendirilmeyen planlı bir davranışı içeren saldırganlık önceden tasarlanmış saldırganlıktır. Bu durumda saldırgan davranışa her zaman otonomik uyarılma eşlik etmez ve saldırgan davranış net hedeflerle planlanır. Hatta bazen bu saldırganlık biçimi sosyal olarak da onaylanan bir davranış olur.

Dürtüsel saldırganlık ise olumsuz duygularla (öfke, korku vb.) ilişkili yüksek düzeyde otonomik uyarılma ile karakterizedir (Meloy, 2006: 78). Saldırgan davranış dürtüsel ise genel olarak algılanan strese verilen bir yanıttır. Dürtüsel saldırganlık için tepkisel, duygusal ve düşmanca saldırganlık ifadeleri de kullanılır. Bu saldırganlık türü aynı zamanda bir tehdit tehlikeli ve yakın olduğunda, bu önceden planlanmamış saldırganlıktır fakat normal insan davranışı repertuarının bir parçası da olabilir. Bu nedenle, dürtüsel saldırganlık açısından patolojik ve daha normal saldırganlık biçimleri arasındaki çizgi her zaman kesin ve hızlı şekilde belirlenemez. Aynı zamanda patolojik saldırganlığa sahip kişiler, saldırganlıklarını normal, koruyucu veya savunmacı saldırganlığın sınırları içinde görüp rasyonalize de edebilir (Siever, 2008: 433).

İkiz ve aile çalışmaları, özellikle dürtüsel saldırganlığın önemli bir genetik aktarım oranına sahip olduğunu (44%-72%) göstermektedir (Miles, 1997: 338). Saldırganlık ve antisosyal davranışlarda gen-çevre etkileşimleri önemlidir (Moffitt, 2005: 545). Çevresel faktörler, saldırganlığı gözlemlemek (çocuk veya ergenken) veya aile içinde saldırganlığa maruziyet gibi ailevi faktörlerle birlikte saldırganlığa elverişli kültürel ve sosyoekonomik koşulları da içerir (Deater-Deckard, 1998: 177). Saldırganlık için biyolojik risk taşıyan bireyler, psikososyal olumsuzlukların etkisine karşı özellikle risk altındadır (Marks ve ark., 2007: 123). Örneğin, serotonin taşıyıcısı ve monoamin oksidaz tip A (MAO-A) genleri, şiddete yatkınlık yaratırlar ve çocukluk çağında kötü muameleye maruziyet gibi olumsuz çevre koşullarıyla çok daha kolay etkileşime girebilirler (Reif ve ark., 2007: 716).

Çeşitli saldırganlık türleri farklı psikiyatrik bozukluklarla ilişkili görülmüştür. Saldırganlık eğilimi genellikle borderline (sınırda) ve antisosyal kişilik bozuklukları gibi tanılarda görülür. Şiddet faili kişiler arasında erkeklerin %47'si ve kadınların %21'inin antisosyal kişilik bozukluğuna sahip olduğu bildirilmiştir. Antisosyal kişilik dışındaki psikopatilerde ise artan duyarlılık, gerçeklik algısında bozulma ile birlikte var olan bilişsel bozukluk söz konusu olduğunda saldırganlık; cinayet, tecavüz ve seri cinayetler gibi son derece sapkın davranışlarla ortaya çıkabilir. Daha sonra travmaya maruz kalan kaygıya yatkın bir bireyde böyle bir saldırganlık yatkınlığı, orijinal travmayı çağrıştıran ipuçlarıyla tetiklendiğinde saldırgan eylemlere neden olabilmektedir. Saldırganlığa yatkınlık, bipolar bozukluk ve yaygın anksiyete bozukluğunda olduğu gibi, değişen bir ruh hali veya anksiyete durumu tarafından da etkinleştirilebilir (Swann, 2003: 15). Demansa da sıklıkla dönemsel saldırganlık ve şiddet eşlik etmektedir. Ama belki de saldırganlığın en sık eşlik ettiği psikopatoloji madde kullanım bozukluğudur. Alkol veya uyarıcılar gibi kötüye kullanılan maddelerin kullanımı hem bilişsel defisitlere hem de disinhibisyona katkıda bulunur (Siever, 2008: 434).

Beyin-Saldırganlık İlişkisi/Korteks Düzeyi

Korteksin kelime anlamı 'kabuk' olup; beyne dışarıdan bakıldığında görülen kıvrımlı yapı korteks olarak bilinmektedir. Korteksin en ön kısmında yer alan prefrontal korteksin saldırgan ve sosyal açıdan uygun olmayan davranışlardaki kritik kontrol rolü, frontal korteksin subkortikal aktiviteyi düzenlemesiyle tutarlı olarak, ilk olarak inhibe edilemeyen saldırgan davranışla sonuçlanan prefrontal korteks lezyonları bağlamında fark edilmiştir. Bu lezyonlar travma, tümörler veya hatta prefrontal korteksi etkileyen metabolik bozukluklar sonucu ortaya çıkabilen lezyonlardır. Bu disinhibisyonun ilk örneklerinden biri, psikoloji kaynaklarında sıklıkla atıfta bulunulan; güvenilir, demir yolu işçisi Phineas Gage vakasıdır. Orbitofrontal korteksinden kafatasına giren bir demir çubukla yaralanan Phineas Gage yaralanmanın ardından daha sık öfkelenen, dürtüsel ve zayıf sosyal/ahlaki yargı gösteren birine dönüşmüştür (Damasio ve ark., 1994: 1103).

Temporal lob da şiddete ve saldırganlığa yatkınlıkla da ilişkili bulunmuştur. Bu ilişki özellikle temporal lob tümörleri olan hastalar ve temporal lob epilepsili hastaların saldırgan davranışlarında belirgindir. Temporal lob genellikle lokalize nöbet aktivitesinin yeridir ve temporal lob epilepsisi atakları sırasında ve sonrasında saldırgan davranışlar görülür (Siever, 2008: 436).

Limbik Yapıların İşlevi

Amigdala gibi yapılar da dahil olmak üzere limbik sistemin, özellikle öfke uyandıran olumsuz veya kışkırtıcı uyaranlara tepki olarak gösterdiği hiperaktivite dürtüsel saldırganlık ve şiddette rol oynayan diğer kritik anormalliklerdendir. Azalan "yukarıdan aşağıya" düzenleme (korteks kontrolünün azalması) karşısında bu sistemlerdeki aktivasyon, kontrolsüz öfke ve saldırganlığa yol açabilmektedir (Siever, 2008: 434).

Hipotalamik aktivasyonun ayrıca aile içi şiddet faillerinde saldırganlıkla ilişkili olduğu (George ve ark., 2004: 191), hipokampal fonksiyonda anormalliklerin antisosyal ve şiddete eğilimli deneklerde gözlendiği bildirilmiştir; bu bilgi hipokampusun saldırganlık üzerindeki düzenleyici etkisiyle tutarlıdır (Raine ve ark., 2004: 971).

Nöromodülatörlerin İşlevi

Serotonin, saldırgan davranışları düzenlemede ve genellikle bastırmada rol oynayan orbitofrontal korteks ve anterior singulat korteks gibi prefrontal korteks bölgelerinde bulunan reseptörler üzerinden etki gösterir. Bu bölgelerin serotonerjik innervasyonundaki eksikliklerin, tetiklenme karşısında inhibe edilemeyen saldırganlıkla sonuçlandığı bilinmektedir. Bu görüş, seçici serotonin geri alım inhibitörlerinin (SSRI'lar) dürtüsel saldırganlığı azalttığını gösteren çalışmalar (Coccaro ve Kavoussi, 1997: 1085) ve antisosyal kişilik bozukluğu hastalar ile intihar girişiminde bulunan bireylerde serotoninerjik metabolit 5-hidroksi-indolasetik asit (5-HIAA) konsantrasyonlarının azaldığını gösteren çalışmalar tarafından desteklenmiştir (Siever, 2008: 437).

Dopamin ve norepinefrinin, dürtüsel olmayan saldırganlıkla ilişkili olduğu ileri sürülmüştür. Bu nedenle, noradrenerjik tepkiselliği azalan depresif hastalar, genellikle dışa dönük saldırganlık göstermediği belirtilmiştir (Siever ve Trestman, 1993: 581). Dopamin, saldırgan davranışın başlatılması ve gerçekleştirilmesinde rol oynamaktadır (De Almeida ve ark., 2005: 54) ve öfke atakları olan depresif hastalarda azalmış D1 reseptörleri bulunduğu ortaya konmuştur (Dougherty ve ark., 2006: 651).

Kolinerjik (asetilkolin) aktivitedeki anormalliklerin de subkortikal limbik bölgelerin hiperaktivitesine ve saldırganlığı tetikleyebilen disforiye ve öfkeye katkıda bulunduğu bilinmektedir (Siever, 2008).

Diğerleri gibi glutamaterjik/gabaminerjik aktivitenin dengesizliği, subkortikal limbik bölgelerin hiperaktivitesine katkıda bulunmaktadır. Gama-aminobütirik asit tip A (GABA[A]) reseptör modülatörleri saldırganlığı artırabilirken (Fish ve ark.,2002: 851); bir GABA alım inhibitörü olan tiagabin, olumsuz uyaranlara verilen tepkileri bastırarak saldırganlığı azaltmaktadır (Lieving ve ark., 2008: 119). Dolayısıyla, GABA reseptörlerindeki azalmış aktivite saldırganlığa katkıda bulunabilirken, glutamaterjik aktivitede artış saldırganlığı artırmaktadır (Siever, 2008).

Nöropeptitlerin İşlevi

Vazopressin hem yakın ilişkilerde hem de saldırganlıkta rol oynamaktadır. Kişilik bozukluğu hastalarında vazopressin konsantrasyonları ile saldırganlık arasında pozitif bir korelasyon bildirilmiştir (Hrabovszky ve ark., 2005: 710). Vazopressin 1b reseptörü elimine edilen farelerde ise tam tersine bu tür saldırganlıkta azalma gösterilmiştir (Wersinger ve ark., 2007: 249).

Oksitosin ise bağlılık davranışı ve güvenle ilişkilendirilir. Ayrıca oksitosin insanlarda amigdala aktivitesini azaltır ve bu nedenle oksitosin eksikliği, saldırganlığın ortaya çıkması için ön koşulları sağlayabilecek düşmanlık, korku ve güvensizliğe katkıda bulunabilmektedir (Ragnauth ve ark., 2005: 231). Beyin omurilik sıvısındaki (BOS) oksitosin konsantrasyonları da saldırganlıkla ters orantılı bulunmuştur (Coccaro ve ark., 2007: 414).

Bilişsel-Nöropsikolojik Bozukluklar ve Saldırganlık

Ergenlerde ve yetişkinlerde agresif davranış genellikle zayıf yürütücü işlevler ve yetersiz sözel işlemleme yani frontal lob fonksiyonlarında bozulma ile ilişkilendirilmiştir (Dery ve ark., 1999: 115). Saldırgan davranış gösteren kişilerde bilişsel performans özellikle frontal ve temporal işlev bozukluğuna duyarlı nöropsikolojik testlerde normalden sapma göstermektedir (Yeudall ve ark., 1983: 402). Yapılan çalışmalarda agresif davranış ve/veya şiddet gösteren bireylerde davranışsal inhibisyona dayanan görevler başarısız olma olasılığı en yüksek görevler olmuştur; bu sonuçlar olası dürtüselliği öngörmüştür (LeMarquand ve ark., 1998: 190).

Özetle, saldırganlığın nörobiyolojik modeline göre saldırganlık; öfke üreten ya da kışkırtıcı uyaranlara karşı limbik aracılı prefrontal duygusal tepki; "dürtü" ketleme tarafından yeterince inhibe edilmediğinde ve sonuç olarak şiddet içeren davranışlara kanalize edildiğinde ortaya çıkar. Yetersiz prefrontal kontrol amigdaladaki aşırı tepkisellikle (reaktivite), bir araya geldiğinde saldırgan davranış olasılığının artmasına neden olur. Prefrontal-subkortikal devrelerdeki gelişimsel değişikliklerin yanı

sıra nöromodülatör anormalliklerinin de saldırganlıkta rol oynadığı görülmektedir. Serotonin, prefrontal inhibisyonu kolaylaştırırken; yetersiz serotonerjik aktivite ise saldırganlığı artırabilmektedir. GABA(A) reseptörlerindeki gabaerjik aktivite subkortikal tepkiselliği azaltabilmekte ve bu nedenle azalmış gabaerjik aktivite saldırganlığı artırabilmektedir. Oksitosin aktivitesindeki azalmalar ve vazopressin aktivitesindeki artışlar da saldırganlığı tetiklemeye hizmet edebilmektedir.

Saldırganlığın nörobiyolojik mekanizmaları psikiyatrik bozukluklar arasında farklılık gösterse de kortikal/subkortikal düzenlemeye ilişkin dengesizlik tümünde mevcuttur (Siever, 2008: 23).

Toplumsal Cinsiyet Rolleri Çerçevesinden Saldırganlık

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten bağımsız olarak toplumun kadınlara, erkeklere ve diğer cinsiyet kimliklerine atfettiği roller, sorumluluklar, beklentiler ve normlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda toplumsal cinsiyete kişinin doğuştan sahip olduğu cinsiyet özelliklerinden çok, kültürel ve sosyal süreçler tarafından şekillenen bir kimlik ve davranış çerçevesi demek daha doğru olacaktır. Bu kavram, zamana ve topluma göre farklılık gösterebilir ve bireyin toplumsal ilişkilerde nasıl konumlandığının belirleyicilerindendir (Gökbulut ve ark., 2023: 12).

İnsanlar gelişim süreçleri içerisinde kadın ve erkeğe ait olduğunu düşündükleri rolleri öğrenir ve farkında olmadan toplumun beklentisine yönelik davranmaya başlar (Maierà ve Pagnotta, 2022: 45). Bu bağlamda kadın eğer erkek egemen zihniyetin ve geleneksel değerlerin hüküm sürdüğü bir çevrede ise eşitsizliğe uğrayarak zamanla pasif, sessiz, boyun eğici olma eğilimindeyken; erkek daha rahat, daha agresif/saldırgan ve daha inhibe edilmeyen davranışlar gösterebilme özgürlüğü içerisinde olmaktadır (Uysal ve ark., 2019: 78).

Toplumsal cinsiyet algısına bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı karşısında kadınlar, ortak kaynaklardan, ekonomik, sosyal ve yasal haklardan hem daha az yararlanır hem de yaşam hakkı, eğitim ve çalışma hakkı gibi çok temel hak ve özgürlüklerde dahi erkeklere göre eşitlikçi olmayan bir tutumla karşı karşıya bırakılırlar (Uçtu ve Karahan, 2016: 34).

2014 yılında gerçekleştirilen kadına yönelik şiddet çalışması verilerine göre Türkiye'de kadınların %36'sı yaşamlarının bir döneminde eşleri veya eski eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2019 yılı verilerine göre de Türkiye'de kadınların %38'i yaşamları boyunca erkeklerden fiziksel veya cinsel şiddet gördüğünü ifade edilmektedir (Hacettepe Üni., 2015: 56)

Erkeklerin kadınlara yönelik saldırgan davranışları için önemli bir risk faktörü, erkeksi (maskülen) toplumsal cinsiyet normları olarak belirtilmektedir. Yapılan farklı çalışmalarda, erkeksi normlara sıkı sıkıya bağlı olan erkeklerin, yakın kadın partnerlerine yönelik ve/veya genel olarak şiddet eylemleri gerçekleştirme olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Dobash ve Dobash, 1979: 101; Parrott ve Zeichner, 2003: 120; Reidy ve Ark., 2009: 143). Fakat erkeksi normlara uymanın erkeklerin partnere yönelik şiddet davranışlarını yalnızca kısmen açıkladığı ve bu davranışların ortaya çıkmasında önemli rol oynayan bir dizi eğilimsel ve durumsal faktörün olmasının muhtemel olduğu da belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolü uyumunu düşük/yetersiz bulan erkeklerin belirli bağlamlarda saldırgan davranışlarda bulunma olasılığının yüksek olduğuna ilişkin birtakım araştırma sonuçları vardır. Pleck'e (1995) göre, toplumun erkeksi cinsiyet normlarına ilişkin uyumsuzluk stresi, bir kişi erkeksi cinsiyet rolleri bağlamında toplumun tanımladığı ideal erkekliğe ulaşamadığında ortaya çıkan bir stres biçimidir. Bir başka ifadeyle, uyumsuzluk stresi, bir erkek kendisinin yeterince erkeksi olmadığına inandığında veya yeterince erkeksi olarak algılandığına inanmadığında ortaya çıkar. Araştırmalar, erkek çocuklarının erkeksi normların ihlalinin olumsuz sosyal sonuçlara yol açacağı beklentisinde olmayı öğrendiklerini göstermektedir (Zeman ve Garber, 1996: 59). Dolayısıyla, yüksek derecede uyumsuzluk stresi yaşayan erkeklerin, kendilerine ve/veya başkalarına erkekliklerini doğrulamak için basmakalıp erkeksi davranışlarda bulunma olasılıkları daha yüksek olmaktadır (Vandello ve Bosson, 2013: 83-84). Dahası, yakın ilişkilerdeki belirli kişilerarası etkileşimleri erkekliklerine tehdit olarak algılama olasılıkları daha yüksek olabilmekte ve bu nedenle daha kolay şiddet yanıtı verebilmektedirler (Harway, 1997: 29).

Kendilerini tipik erkeksi normlara uyan bir erkekten daha az erkeksi olarak algılamakla ilgili stres yaşayan veya başkaları tarafından öyle algılandıklarına inanan erkeklerin, belirsiz etkileşimleri erkekliklerine yönelik bir meydan okuma olarak yorumlama olasılıkları daha yüksektir. Dolayısıyla bu durumdaki erkeklerin erkeksi statülerini göstermeyi ve belki de desteklemeyi amaçlayan bir şekilde yanıt verme olasılıkları da daha yüksek olmaktadır. Bununla paralel olarak birçok kültürde fiziksel

şiddet gibi eylemler, erkekliği göstermenin belirgin ve yaygın yöntemleri olarak kabul edilmektedir (Vandello ve Bosson, 2013: 83).

Erkeksi görünmeye yüksek değer veren ve cinsiyet rolü tutarsızlığı algılamaktan dolayı sıkıntı yaşayan erkeklerin davranışsal ve ruhsal sağlık sorunları açısından da risk altında olduğu belirtilmektedir. Erkeksi uyumsuzluk stresinin, genel şiddet, suç ve suçluluk gibi yüksek erkeksilik belirginliğine sahip davranışlarla ve aşırı içki içme, uyuşturucu kullanımı, madde etkisi altında araç kullanma ve riskli cinsel davranış gibi diğer risk alma davranışlarıyla da ilişkisi olduğu tahmin edilmektedir (Reidy ve ark., 2014: 210).

Saldırganlığın Aile İçi Şiddet Boyutu ve Toplumsal Cinsiyet

Aile içerisinde bir bireyin diğer aile üyelerine fiziksel, duygusal veya psikolojik olarak uyguladığı şiddet 'Aile içi şiddet' olarak ifade edilir. Aile içi şiddet özellikle kadınları etkiler; mağdur kadınlarda birçok fiziksel ve psikolojik rahatsızlığa neden olur (Krugg, 2002: 15). Avrupa Birliği (AB) temel haklar ajansının AB çapında gerçekleştirdiği kadına yönelik şiddet araştırmasında, AB'deki yaklaşık her üç kadından birinin (%33) 15 yaşından itibaren yaşamları boyunca kadına yönelik şiddet mağduru olduğunu belirtmiştir (Dearing ve Huxtable, 2021: 47). Türkiye'de benzer oranlar söz konusudur (Gökbulut ve ark., 2023: 22). Geleneksel değer yapısı ile ataerkil yapı, kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet algısında farklılıkların ortaya çıkmasına neden olur ve bunun sonuçlarından birisi de erkeğin çatışma yaratan durumlarda şiddete başvurmasını normalleştirmedir (Uçtu ve Karahan, 2016: 39). Bazı durumlarda aile içi şiddet mağduru olan kadınların algıladıkları toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle şiddetin sorun olduğunun farkında olmadıkları görülmektedir. Bu durumda kadın, saldırgan davranışı erkeğin 'normali, hakkı, gücünün göstergesi' olarak algılayabilmekte; bu durumun aynı zamanda kadınların hemcinslerinin maruz kaldığı partner şiddetine bakışlarında da etkili olduğu düşünülmektedir.

Medyada Saldırganlık ve Cinsiyet Temsillerinin Etkileri

Sosyal öğrenme modeline göre saldırgan davranışın model alarak öğrenilmesinde oldukça etkili olan faktörlerden biri; medyada yer alan saldırgan davranış örnekleridir. 1950'lerden beri, izleyiciler üzerindeki etkileriyle ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. İlk laboratuvar çalışmaları Bandura ve arkadaşları tarafından (1961) yürütülmüş, izleyicilerin bir model tarafından sergilenen saldırgan davranışı kolayca taklit edeceği sonucuyla modelin hipotezi doğrulanmıştır. Bu çalışmada çocuklar saldırgan çizgi film karakterlerinin davranışlarını modelliyor; ayrıca bu davranışları için ödüllendirildiklerinde saldırgan davranışı taklit etme olasılıkları da çok yüksek oluyordu. Sonrasında Eron ve arkadaşları (1972), televizyonda şiddet davranışları izlemenin uzun vadeli sonuçları olabileceği düşünüp, boylamsal bir çalışmada, erkek çocuklarının 8 yaşındayken saldırgan televizyon programları tercihlerinin, 18 ve 30 yaşlarındaki saldırganlıklarını doğru bir şekilde öngördüğünü bulmuşlardır. Bu ilişkiye yönelik Huesmann'ın (1988) açıklaması; insanların her durum için belleklerinde saklı bilişsel senaryoları olduğu ve yeni bir durum ortaya çıktığında bu senaryoların davranışı yönlendirdiği şeklindedir. Bu durumda maruz kalınan saldırgan medya içeriği, daha sonraki durumlarda kullanılacak yeni bir saldırgan senaryo oluşturabilir. Yaşamın erken dönemlerinde oluşturulan saldırgan senaryolar, zaman geçtikçe daha fazla prova edilmeye açıktır. Saldırgan bir ipucu sunulduğunda bu senaryonun etkinleştirilme olasılığı yükselir. Sonuç olarak kişinin şu anki duygu ve davranışları, birkaç hafta önce izlediği polisiye drama veya şiddet içerikli filmden etkilenmiş olabilir (Coyne ve Archer, 2004: 89).

Sonuç

Kasıtlı olarak başka bir kişiye zarar verme niyeti taşıyan davranışlar bütünü olarak tanımlanan saldırganlık (Anderson ve Bushman, 2002: 828) cinsiyetlere göre bakıldığında tür, sıklık ve ortaya çıkış bağlamları açısından farklılık gösterir. Genel olarak erkekler doğrudan, fiziksel ve dürtüsel saldırganlık söz konusu olduğunda kadınlara göre oldukça yüksek saldırgan davranış gösterme oranına sahiptir. Bu farka ilişkin birtakım açıklamalar mevcuttur. Bunlardan ilki biyolojik ve psikolojik açıklamalardır (evrimsel psikoloji ve sosyal psikoloji açıklamaları; nörobiyolojik ve biyososyal açıklamalar).

Biyolojik perspektif, testosteron hormonunun erkeklerde daha yüksek olması durumunun fiziksel saldırganlık eğilimini artırabileceğini öne sürmüştür (Archer, 2009: 581) fakat farklı yaş gruplarındaki

erkekler üzerinde yürütülen kesitsel ve boylamsal çalışmalar testosteron yüksekliğiyle saldırganlık artasında tutarlı bir ilişki ortaya koyamamıştır. Ayrıca, nöropsikolojik araştırmalar, erkeklerin dürtü kontrolüyle ilgili beyin bölgelerinde (örneğin, prefrontal korteks), limbik yapılarında, nöromodülatör ve nöropeptit işleyişlerinde farklılıklar olabileceğini belirtmiştir (Raine, 2013: 142). Bu argüman üzerine yürütülen çalışmalar bu durumun bazı psikiyatrik tanılarla ilişkili olabileceğini (antisosyal kişilik bozukluğu, psikoz, narsisistik kişilik bozukluğu, Borderline kişilik bozukluğu vb.) ve saldırganlığın bu durumda aslında psikopatolojinin bir sonucu olabileceği açıklamasını öne sürmüştür.

Sosyal rol ve sosyal öğrenme kuramına göre ise erkeklerin çocukluk döneminden itibaren riskli fiziksel oyunlara ve aktivitelere daha fazla teşvik edilmesinin, onların fiziksel saldırganlık göstermeye daha eğilimli hale gelmesine yol açabileceğini belirtmiştir (Maccoby ve Jacklin, 1974: 135). Kız çocukları ise çocukluklarından itibaren genellikle duygusal düzenleme ve empati becerileri konusunda daha fazla teşvik edilmekte, bu da onları fiziksel saldırganlıktan ziyade dolaylı veya sözel saldırganlığa yönlendirebilmektedir (Bjorkqvist, 1994: 120).

Toplumsal cinsiyet, saldırganlığın cinsiyete göre şekillenmesinde önemli bir faktördür. Kültürel normlar, kadınların daha uyumlu, duyarlı ve barışçıl olması gerektiği yönünde beklentiler oluştururken, erkeklerden rekabetçi, iddialı ve fiziksel olarak güçlü olmaları beklenir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 835). Bu beklentiler, erkeklerin saldırgan davranışlarını göstermesini meşrulaştırmaktadır (Eagly ve Steffen, 1986: 315). Bunun sonucunda;

• Erkekler genellikle doğrudan fiziksel saldırganlık gösterirken (örneğin, kavga etmek), kadınlar daha çok dolaylı saldırganlık (örneğin, sosyal dışlama, dedikodu) kullanma eğilimindedir (Bjorkqvist ve ark., 1992: 256).

• Toplumsal cinsiyet kalıpları, kadınların saldırganlık sergilemesini olumsuz karşılayabilir ve kadınları öfkelerini bastırmaya yönlendirebilir (Campbell, 1999: 312).

• Medya ve popüler kültür, erkek saldırganlığının güç ve kontrol aracı olarak algılanmasına ve modellenmesine aracılık edebilir (Glick ve Fiske, 2001: 763).

Günümüzde, toplumsal cinsiyet rolleri daha esnek hale geldikçe saldırganlıkta da cinsiyet farklılıklarının değiştiğine dair kanıtlar vardır. Örneğin, kadınların iş hayatında daha fazla yer alması ve rekabetçi ortamlarda bulunması, onların da doğrudan saldırganlık gösterebilme olasılığını artırabilecek bir faktör olabilir (Richardson ve Green, 1999: 146). Ayrıca, LGBTQ+ bireyler açısından bakıldığında, toplumsal cinsiyet normlarının esnetilmesiyle saldırganlık kalıplarının da geleneksel erkek-kadın ayrımından farklı şekillerde ortaya çıkabileceği gösterilmiştir (D'Augelli, 2002: 110).

Özetle, saldırganlık ve cinsiyet ilişkisi hem biyolojik hem psikolojik hem de toplumsal faktörlerin etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir yapıya sahiptir. Erkeklerin daha fazla fiziksel/doğrudan/dürtüsel saldırganlık gösterdiği, kadınların ise dolaylı saldırganlığa yöneldiği yaygın bir gözlem olsa da bu durum biyolojik bir katı nedensellikle değil, daha çok toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini de içine alan sosyal öğrenmenin sonuçlarıyla açıklanabilir. Toplumsal normlar ve beklentiler değiştikçe, ödüllendirilen davranışlar ve rol modeller farklılaştıkça saldırganlık biçimleri de dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

Allen JJ, Anderson CA, Bushman BJ. (2018). The General Aggression Model. Curr Opin Psychol. 19: 75-80.

Anderson, C. A., Bushman, B. J. (2002). "Human aggression." *Annual Review of Psychology, 53(1), 27-51.*

Anderson, C. A., Carnagey, N. L. (2004). Violent evil and the general aggression model. *The social psychology of good and evil*, *168*, 192.

Archer, J. (2004). Sex differences in aggression in real-world settings: A meta-analytic review. *Review of General Psychology, 8*(4), 291–322.

Archer, J. (2006b) Testosterone and human aggression: An evaluation of the challenge hypothesis. Neuroscience and Bio-behavioral Reviews, 30:319–45.

Archer, J. (2009). "Does sexual selection explain human sex differences in aggression?" *Behavioral and Brain Sciences, 32(3-4), 249-266.*

Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, *63*(3), 575.

Bandura, A. (1973). Saldırganlık: Bir sosyal öğrenme analizi. Prentice-Hall.

Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Benjamin Jr, A. J., & Bushman, B. J. (2018). RETRACTED: The weapons effect. *Current opinion in psychology*, *19*, 93-97.

Berkowitz, L. (1993). Agression. New York: McGraw-Hill

Bjorkqvist, K. (1994). "Sex differences in physical, verbal, and indirect aggression: A review of recent research." *Sex Roles, 30(3-4), 177-188.*

Buss, D. M. (1989). Conflict between the sexes: Strategic interference and the evocation of anger and upset. Journal of Personality and Social Psychology, 56, 735-747.

Buss, D. M., Dedden, L. A. (1990). Derogation of competitors. Journal of Personal and Social Relationships, 7, 395-422.

Buss, DM ve Shackelford, TK (1997). "Evrimsel psikolojik perspektifte insan saldırganlığı." *Klinik Psikoloji İncelemesi, 17* (6)

Buss, D. M., & Schmitt, D. P. (1993). Sexual strategies theory: A contextual evolutionary analysis of human mating. Psychological Review, 100, 204-232.

Byrnes, J. P., Miller, D. C. & Schafer, W. D. (1999) Gender differences in risktaking: A meta-analysis. Psychological Bulletin, 125: 367–83.

Crick, N. R., Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological bulletin*, *115*(1), 74.

Crick, N. R., Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. Child Development, 66(3), 710–722.

Campbell A, Muncer S, Gorman B. 1993. Gender and social representations of aggression: a communal-agentic analysis. Aggr Behav 19: 95–108.

Campbell, A. (1995). A few good men: Evolutionary psychology and female adolescent aggression. Etoology and Sociobiology, 16, 99-123.

Campbell, A. (1999). "Staying alive: Evolution, culture, and women's intrasexual aggression." *Behavioral and Brain Sciences, 22(2), 203-214.*

Campell, A. (2006) Sex differences in direct aggression: What are the psychological mediators? Aggression and Violent Behavior, 11: 237–64.

Chagnon, N. (1983). Yanomamo (3rd ed.). New York: Hott, Rinehart, 8c Winston.

Coccaro, E.F., Kavoussi, R.J. (1997). Fluoxetine and impulsive aggressive behavior in personality-disordered subjects. Arch Gen Psychiatry, 54:1081–1088.

Coccaro, E.F., Beresford, B., Minar, P., Kaskow, J., Geracioti, T. (2007). CSF testosterone: relationship to aggression, impulsivity, and venture-someness in adult males with personality disorder. J Psychiatr Res., 41:488–492.

Connell, R. W., Messerschmidt, J. W. (2005). "Hegemonic masculinity: Rethinking the concept." *Gender & Society, 19(6), 829-859.*

Cosmides, I., Tooby, J. (1994). Beyond intuition and instinct blindness: Toward an evolutionarily rigorous cognitive science. Cognition, 50, 41-77.

Coyne, S.M. and Archer, J. (2004), Indirect aggression in the media: A content analysis of british television programs. *Aggr. Behav., 30*: 254-271. https://doi.org/10.1002/ab.20022.

Daly, M., Wilson, M. (1983). Sex, evolution, and Behavior (2nd ed.). Belmont, CA Wadsworth.

Daly, M., Wilson, M. (1988). Homicide. New York: Aldine de Cruyter

Daly, M., Wilson, M. (2001). Risk-taking, intrasexual competition, and homicide. In: Evolutionarypsychology and motivation. Nebraska Symposium on Motivation, vol. 47.ed. J. A. French, A. C. Kamil & D. W. Leger, pp. 1–36. University of NebraskaPress.

Damasio, H., Grabowski, T., Frank, R., Galaburda, A.M., Damasio, A.R. The return of Phineas Gage: clues about the grain from the skull of a famous patient. (1994). Science, 264: 1102–1105.

D'Augelli, A. R. (2002). "Mental health problems among lesbian, gay, and bisexual youth ages 14 to 21." *Clinical Child Psychology and Psychiatry, 7(3), 433-456.*

Dearing, A., Huxtable, H. (2021). Doing justice for victims of violent crime in the European Union-Reflections on findings from a research project conducted by the European Union Agency for Fundamental Rights. *International journal of comparative and applied criminal justice*, *45*(1), 39-66.

De Almeida, R.M., Ferrari, P.F., Parmigiani, S., Miczek, K.A. (2005). Escalated aggressive behavior: dopamine, serotonin and GABA. Eur J Pharmacol., 526: 51–64.

Deater-Deckard, K., Dodge, K.A., Bates, J.E., Pettit, G.S. (1998). Multiple risk factors in the development of externalizing behavior problems: group and individual differences. Dev Psychopathol., 10: 469–493.

Dery, M., Toupin, J., Pauze, R., Mercier, H., Fortin, L. (1999). Neuropsychological characteristics of adolescents with conduct disorder: association with attention-deficit-hyperactivity and aggression. J Abnorm Child Psychol., 27: 225–236.

Dobash, R. E., Dobash, R. P. (1979). Violence against wives: A case against the patriarchy. New York: Free Press.

Dobash, R. P., Dobash, R. E., Wilson, M., Daly, M. (1992). The myth of sexual symmetry in marital violence. Social Problems, 39. 7 l-91.

Dougherty, D.D., Bonab, A.A., Ottowitz, W.E., Livni, E., Alpert, N.M., Rauch, S.L., Fava, M., Fischman, A.J. (2006). Decreased striatal D1 binding as measured using PET and [11C]SCH23,390 in patients with majör depression with anger attacks. Depress Anxiety, 23: 175–177.

Eagly, A. H., Steffen, V. J. (1984) Gender stereotypes stem from the distributionof women and men into social roles.Journal of Personality and Social Psychology, 46: 735–54.

Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1986). "Gender and aggressive behavior: A meta-analytic review of the social psychological literature." *Psychological Bulletin, 100(3), 309-330.*

Eagly, A. H. (1997) Sex differences in social behavior: Comparing social role theory andevolutionary psychology.American Psychologist52(12): 1380–83.

Eagly, A. H., Wood, W. & Diekman, A. B. (2000) Social role theory of sexdifferences and similarities: A current appraisal. In:The developmental socialpsychology of gender, ed. T. Eckes & H. M. Trautner, pp. 123–74. Erlbaum.

Eagly, A. H., Wood, W. & Johannesen-Schmidt, M. C. (2004) Social roletheory of sex differences and similarities: Implications for the partnerpreferences of women and men. In:The psychology of gender, 2nd edition,ed. A. H. Eagly, A. Beall & R. S. Sternberg, pp. 269–95. Guilford Press.

Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. In P. A. M. Van Lange, A. W. Kruglanski, & E. T. Higgins (Eds.), *Handbook of theories of social psychology* (pp. 458–476). Sage Publications.

Eron, L. D., Huesmann, L. R., Lefkowitz, M. M., Walder, L. O. (1972). Does television violence cause aggression? *American Psychologist*, *27*(4), 253.

Fish, E.W., DeBold, J.F., Miczek, K.A. (2002). Aggressive behavior as a reinforcer in mice: activation by allopregnanolone. Psychopharmacology (Berl), 163: 459–466.

Flood, M. (2011). Involving men in efforts to end violence against women. *Men and Masculinities, 14*(3), 358–377.

George, D.T., Rawlings, R.R., Williams, W.A., Phillips, M.J., Fong, G., Kerich, M., Momenan, R., Umhau, J.C., Hommer, D. (2004). A select group of perpetrators of domestic violence: evidence of decreased metabolism in the right hypothalamus and reduced relationships between cortical/subcortical brain structures in positron emission tomography. Psychiatry Res., 130: 11–25.

Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). "An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality." *American Psychologist, 56(2), 109-118.*

Gökbulut, N., Akça, E. İ., Ceran, E. (2023). Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Aile İçi Şiddet Farkındalığı Arasındaki İlişki. *Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, *56*(2), 64-69.

Harris, C. R., Jenkins, M. & Glaser, D. (2006) Gender differences in risk assess-ment: Why do women take fewer risks than men? Judgment and Decision Making, 1:48–63.

Harway, M. (1997). A Multivariate Model Explaining Men" s Violence Toward Women. Predisposing and Triggering Hypotheses. *Violence Against Women*, *3*(2), 182-203.

Heise, L. L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence Against Women, 4*(3), 262–290.

Hrabovszky, E., Halasz, J., Meelis, W., Kruk, M.R., Liposits, Z., Haller, J. (2005). Neurochemical characterization of hypothalamic neurons involved in attack behavior: glutamatergic dominance and co-expression of thyrotropin releasing hormone in a subset of glutamatergic neurons. Neuroscience, 133: 657–666.

Huesmann, L.R. (1988). An information processing model for the development of aggression. Aggress Behav, 14: 13–24.

Huesmann, I.R., Eron, I.D. (1989). Individual differences and the trait of aggression. *European Journal of Personality, 3, 95-l 06*.

Hill, K, & Hurtado, M. (1996). Ache lif history. Hawthorne, NY Aldine de Gruyter.

Krug, E. G. (2002). World report on violence and health.

Leaper, C. & Friedman, C. K. (2007) The socialization of gender. In:Handbookof socialization: Theory and research, ed. J. E. Grusec & P. D. Hastings,pp. 561–87. Guilford Press.

LeMarquand, D.G., Pihl, R.O., Young, S.N., Tremblay, R.E., Seguin, J.R., Palmour, R.M., Benkelfat, C. (1998). Tryptophan depletion, executive functions and disinhibition in aggressive, adolescent males. Neuropsychopharmacology,19: 333–341.

Lieving, L.M., Cherek, D.R., Lane, S.D., Tcheremissine, O.V., Nouvion, S.O. (2008). Effects of acute tiagabine administration on aggressive responses of adult male parolees. J Psychopharmacol., Mar;22(2): 144-52. doi: 10.1177/0269881107078489.

Maccoby, E. E., Jacklin, C. N. (1974). *The psychology of sex differences.* Stanford University Press.

Maierà, E., & Pagnotta, F. P. (2022). Gender Identity in the Contemporary Age: It Is Often a Suffered Conquest. *Psychiatria Danubina*, *34*(Suppl 8), 50-55.

Marks, D.J., Miller, S.R., Schulz, K.P., Newcorn, J.H., Halperin, J.M. The interaction of psychosocial adversity and biological risk in childhood aggression. (2007). Psychiatry Res., 151: 221–230.

Mazur, A., & Booth, A. (1998). Testosterone and dominance in men. *Behavioral and Brain Sciences, 21*(3), 353–363.

Meloy, J.R. (2006). Empirical basis and forensic application of affective and predatory violence. Aust N Z J Psychiatry., 40: 539–547.

Miles, D.R., Carey G. (1997). Genetic and environmental architecture of human aggression. J Pers Soc Psychol. 72: 207–217.

Moffitt, T.E. (2005). The new look of behavioral genetics in developmental psychopathology: gene-environment interplay in antisocial behaviors. Psychol Bull., 131: 533–554.

Myers, D. G. (1995). Social psychology (5th ed.). New York McGraw-Hill.

Parrott, D. J., Zeichner, A. (2003). Effects of hypermasculinity oh physical aggression against women. *Psychology of Men & Masculinity*, *4*(1), 70.

Pleck, J. H. (1995). The gender role strain paradigm: An update. *A new psychology of men/BasicBooks*.

Ragnauth, A.K., Devidze, N., Moy, V., Finley, K., Goodwillie, A., Kow, L.M., Magulia, L.J., Pfaff, D.W. (2005). Female oxytocin gene-knockout mice, in semi-natural environment, display exaggerated aggressive behavior. Genes Brain Behav., 4: 229–239.

Raine, A., Ishikawa, S.S., Arce, E., Lencz, T., Knuth, H.K., Bihrle, S., LaCasse, L., Colletti, P. (2004). Hippocampal structural asymmetry in unsuccessful psychopaths. Biol Psychiatry, 55: 185–191.

Raine, A. (2013). *The anatomy of violence: The biological roots of crime.* Vintage.

Reidy, D. E., Shirk, S. D., Sloan, C. A., & Zeichner, A. (2009). Men who aggress against women: Effects of feminine gender role violation on physical aggression in hypermasculine men. *Psychology of Men & Masculinity*, *10*(1), 1.

Reidy, D. E., Berke, D. S., Gentile, B., & Zeichner, A. (2014). Man enough? Masculine discrepancy stress and intimate partner violence. *Personality and Individual Differences, 68*, 160-164.

Reif, A., Rosler, M., Freitag, C.M., Schneider, M., Eujen, A., Kissling, C., Wenzler, D., Jacob, C.P., Retz-Junginger, P., Thome, J., Lesch, K.P., Retz, W. (2007). Nature and nurture predispose to violent behavior: serotonergic genes and adverse childhood environment. Neuropsychopharmacology, 32: 2375–2383.

Richardson, D. S., & Green, L. R. (1999). "Social sanction and aggression: Group membership and norm violation." *Aggressive Behavior, 25(3), 171-182.*

Siever, L., Trestman, R.L. (1993). The serotonin system and aggressive personality disorders. Int Clin Psychopharmacology, 8 (suppl 2): 33–39.

Siever, L.J. Neurobiology of aggression and violence. Am J Psychiatry. 2008 Apr;165(4): 429-42. doi: 10.1176/appi.ajp.2008.07111774. Epub 2008 Mar 17. PMID: 18346997; PMCID: PMC4176893.

Swann, A.C. (2003). Neuroreceptor mechanisms of aggression and its treatment. J Clin Psychiatry, 64(suppl 4): 26–35.

Tooby, J., & Cosmides, L. (1992). Psychological foundations of culture. In J. Barkow, L. Cosmides, &J. Tooby (Eds.), 7'hp adapted mind (pp. 19-136). New York: Oxford University Press.

Trinkaus, E., & Zimmerman, M. R. (1982). Trauma among the Shanidar Neandertals. American Journal of Physical Anthropology, 57, 61-76.

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Çalışması. (2015). Hacettepe Üniversitesi: Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara.

Twenge, J. M. (1997a) Attitudes toward women, 1970–1995.Psychology of Women Quarterly, 21: 35–51.

Twenge, J.M. (1997b) Changes in masculine and feminine traits over time: A meta-analysis. Sex Roles, 36: 305–25.

Uçtu, A. K., & Karahan, N. (2016). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *5*(8), 2882-2905.

UNODC (2023). *Global Study on Homicide: Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide)*. United Nations Office on Drugs and Crime.

Uysal, M. T., Eren, G. T., & Şimşek, E. (2019). Toplumsalın doğallaştırılması: Erken evliliklerde toplumsal cinsiyet algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(47), 196-220.

Vandello, J. A., & Bosson, J. K. (2013). Hard won and easily lost: A review and synthesis of theory and research on precarious manhood. *Psychology of men & masculinity*, *14*(2), 101.

Wersinger, S.R., Caldwell, H.K., Christiansen, M., Young. W.S. (2007). Disruption of the vasopressin 1b receptor gene impairs the attack component of aggressive behavior in mice. Genes Brain Behav., 6: 653–660.

Wood, W. & Eagly, A. H. (2002) A cross-cultural analysis of the behavior of womenand men: Implications for the origins of sex differences. Psychological Bulletin, 128: 699–727.

Yeudall, L.T., Fromm-Auch, D., Davies, P. (1982). Neuropsychological impairment of persistent delinquency. J Nerv Ment Dis., 170: 257–265.

Zeman, J., & Garber, J. (1996). Display rules for anger, sadness, and pain: It depends on who is watching. *Child development*, *67*(3), 957-973.

1.3. NEFRETİN İNŞASI: TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞITI HAREKETLERİN SÖYLEM ve DUYGULANIM POLİTİKALARI*

İrem SUMRU MÜFTÜOĞLU**

Giriş

2022 yılının Eylül ayında, Balat'taki evimin terasında otururken, mahalleden komşularımın ellerinde Türk bayraklarıyla aynı yöne doğru yürüdüklerini fark ettim. O gün ne milli bir bayramdı ne de bir politikacı seçim propagandası yapıyordu. Bu insanların nereye gittiklerini merak edip telefonumu elime aldığımda, İstanbul'da düzenlenen ilk *Büyük Aile Yürüyüşü*'ne katıldıklarını öğrenmiş oldum. Bu tip yürüyüşler, aile değerlerini ve toplumsal ahlakı savunan bir hareket olarak kendisini tanıtıyor. Ancak bu iddianın merkezinde genellikle kadın haklarına ve LGBTQ+ varoluşuna karşı güçlü bir retorik yer alıyor. İstanbul'daki yürüyüş de bu dışlayıcı siyasetin canlı bir tezahürüydü ve sayıca küçük de olsa örgütlü bir mobilizasyondu. Çevremdeki '*queer*'ler, translar ve feministler arasında bu yürüyüşe yönelik ilk tepkiler, kamusal alanda örgütlü bir şekilde toplanan bir grubun varoluşlarına doğrudan tehdit oluşturduğu yönündeydi.

Ancak zamanla fark edilen başka bir şey vardı: Bu yürüyüşler yalnızca Türkiye'ye özgü değildi. Kullanılan sloganlar ve söylemler, spontane olarak ortaya çıkmış yerel bir hareketten çok; dünya çapında yükselen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin bir parçasıydı. Bu tür hareketler, genellikle tabandan yükselen halk hareketleri gibi sunulsa da aslında uluslararası "politik müzakerelerle ve teolojik incelemelerin üst kademelerinden doğan süreçlerle" doğrudan bağlantılı bir yapıya işaret eder (Corrêa, 2017). Bu hareketlerin küresel bağlamını görmek, söylemlerinin nasıl yayıldığını, hangi ideolojik kaynaklardan beslendiğini ve farklı ülkelerde nasıl benzer formlara büründüğünü anlamayı ve dolayısıyla yereldeki etkilerini çözümlemeyi mümkün kılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet karşıtı söylemler, kadın ve LGBTQ+ topluluğuna dair ayrımcı ve ötekileştirici bir dil kullanması ile öne çıkar (GATE, 2024). Türkiye'deki toplumsal cinsiyet karşıtı tepkiler, yerel değerlerden beslenen bir refleks olarak görünse de küresel ölçekte benzer söylemleri yeniden üretmektedir. Bu söylemin doğal ya da kendiliğinden değil, tarihsel ve politik olarak inşa edilmiş bir ideolojik çerçeveye dayandığını görmek, hareketin meşruiyet iddiasını sorgulamaya da olanak tanır. Bunun yanı sıra tarihsel ve küresel bağlamı açığa çıkarmak, söylemin hedefi olanların bu tip ayrımcı söylemlerle kurduğu ilişkiyi dönüştürmesine zemin hazırlayabilir. Bireyin yalnızca tabiiyet ilişkileri içinde şekillenen bir özne olmakla sınırlı kalmayıp, kendi failliğini iktidar ağları içinde konumlandırmasına imkân tanıyan bir bakış açısının, politik ajandayı güçlendirdiği ve bunun da ancak mağduriyet anlatısının ötesine geçmekle mümkün olduğu kanısındayım.

Bu yazıda, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin söylemsel bir şiddet biçimi olan "nefret söylemi" ile kesişimini ele alarak konuya ilişkin genel bir çerçeve çizmeyi amaçlıyorum. Ancak meseleyi tüm yönleriyle kapsamlı biçimde incelemek gibi bir iddiam yok; zira bu, detaylı ve uzun çalışmalar gerektiren bir konu. Benim odaklandığım nokta, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin kullandığı stratejileri söylemsel düzlemde analiz etmek ve retoriğin, doğrudan fiziksel bir şiddet biçimi olarak görünmese dahi, 'öteki'nin hayatı üzerinde hak iddia etme pratiği ile kurulduğu (Butler, 1997) vurgusunu açığa çıkarmaktır. Bu bağlamda, nefret söyleminin sadece sembolik düzeyde kalmadığını, hukuki ve bedensel şiddete de zemin hazırladığını öne süreceğim. Yazının ilk bölümünde, toplumsal cinsiyet karşıtı

* Bu yazı, daha önce Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümüne sunduğum "*Direnişin İzini Sürmek: Türkiye'deki Cinsel Kimliğe Dayalı Nefret Söylemine Karşı Performatif Stratejiler*" isimli bitirme tezimdeki ikinci bölümün genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

** Humboldt Üniversitesi, Berlin, E-posta: irem.sumru.mueftueoglu@student.hu-berlin.de. ORCID: 0000-0002-5243-5853.

hareketlerin küresel düzeydeki ortak yönlerine ve yerel bağlamlarda nasıl farklılaştığına odaklanacağım. Ardından, söylemsel stratejilerin duygulanım ekonomisini, yani korku ve mağduriyet anlatıları üzerinden şekillenen mobilizasyon gücünü ele alacağım. Sara Ahmed'in duygulanım teorisi (2004), nefret söyleminin bireysel önyargılardan ibaret olmadığı ve duyguların belirli gruplara yapışarak toplumsal hareketleri mobilize ettiğini anlamak için güçlü bir analitik çerçeve sunar. Dolayısıyla, bu yazı, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin nefret söylemini nasıl inşa ettiğini ve bu söylemin belirli sosyo-politik süreçler içinde nasıl şekillendiğini analiz etmeyi amaçlıyor.

Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketlerin Küresel Semptomları ve Yerel Yansımaları

Son yıllarda dünya genelinde toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi giderek daha sert bir karşılık bulmaktadır. Kadın ve LGBTQ+ haklarına yönelik tepkiler, yalnızca muhafazakâr veya dini hareketlerle değil, aynı zamanda popülist rejimlerin kitlesel mobilizasyon stratejileriyle de iç içe geçmektedir (Korolczuk, Graff, 2018). Farklı coğrafyalarda ve siyasal rejimlerde birbirinden bağımsız gibi görünen karşı çıkışlar, aslında benzer söylemler ve stratejiler etrafında birleşmektedir. Ancak bu hareketler, tek bir çatı altında toplanan homojen bir yapı olmaktan ziyade; küresel krizlerin, otoriterleşme eğilimlerinin ve neoliberal dönüşümlerin kesişim noktasında kendini göstermektedir (Butler, 2024). Devlet politikalarından hukuki düzenlemelere, medyadan sivil topluma kadar geniş bir alanda etkisini hissettiren bu hareketlenme, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesini bir "tehdit" olarak gösterecek şekilde duygusal seferberlik stratejileri üzerinden kendine meşruiyet alanı yaratmaktadır (Korolczuk, 2020; Hemmings, 2020; Obst, 2024).

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareket, başlangıçta dini-muhafazakâr grupların aile ve toplumsal düzeni koruma çabalarıyla şekillense de zamanla sağ popülist hareketlerle birleşerek küresel bir siyasi stratejiye dönüşmüş durumdadır (Korolczuk, Graff, 2018). 1990'larda, Roma Katolik Aile Konseyi "toplumsal cinsiyet" kavramını geleneksel aile yapısı ve İncil'in otoritesine yönelik bir tehdit olarak tanımlamaya başladığında (Kuhar, Paternotte, 2018), toplumsal cinsiyet kavramı küresel çapta dikkat çekmeye başlamış ve çeşitli ülkelerde seçimleri ve politikaları etkilemiştir (Butler, 2019). Zamanla popülist ve otoriter siyasetçilerin dünyadaki etkisi arttıkça, devletin ideolojik aygıtları aracılığıyla yapılan düzenlemeler üzerinden toplumsal cinsiyet kavramı da sık sık gündeme gelmeye başlamıştır. Kadın ve LGBTQ+ hakları savunuculuğunun "kültürel bir ithalat" ya da "totaliter bir ideoloji" olduğu iddiasına işaret etmek için "toplumsal cinsiyet ideolojisi" tamlaması öne çıkmaktadır (Kováts, 2017). Yalnızca popülist, sağcı veya muhafazakâr hükümetler değil, aynı zamanda kendilerini toplumsal cinsiyet eşitliğine, feminizme, üreme haklarına ve LGBTQ+ haklarına karşı konumlandıran akademisyenler tarafından da bu tamlama benimseniyor (Özkazanç, 2020; Bempeza, 2024); böylece otorite ve güven duygusu yaratan uzman figürler, argümanların meşruiyet kazanmasında rol oynuyor (Obst, 2024). Dolayısıyla queer feminist teoriyi bir ideoloji olarak adlandıran ve toplumsal cinsiyet kavramını 'savaşılacak' tek bir ideolojiye indirgeyen bakış açısı (Butler, 2019; 2024), bu düşüncenin çekirdeğinde yer alıyor.

Kuzey ve Güney Amerika'da ve Avrupa'nın pek çok ülkesinde toplumsal cinsiyete karşı bir araya gelenlerin yürüyüşlerinde dikkat çeken temel talepler; toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarına ilişkin uygulamaların durdurulması, hatta 'toplumsal cinsiyet' kavramı başta olmak üzere bununla ilgili sözcüklerin okullardaki kullanımının yasaklanması, kürtaj karşıtlığı, geleneksel aile değerlerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin korunması, (Hristiyanlık ya da Müslümanlık üzerinden fark etmeksizin) dini değerlere sahip çıkılması olarak sıralanabilir. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketle ilgili üretilen akademik çalışmaların Latin Amerika ve Doğu Avrupa'da yoğunlaşması, bu hareketin özellikle bu bölgelerde güçlü etkiler yarattığını gösterse de Türkiye, Rusya ve Orta Avrupa gibi bölgelerde de hareketin etkisi giderek artmakta ve her geçen yıl bu kapsamda yeni faaliyetler ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet karşıtı söylemler, feminist ve queer hareketlerin zamanla kazandığı politik ve hukuki alanları geri alma çabasıyla da şekillenmektedir. Bu bağlamda "geri tepme" *(backlash)* kavramı açıklayıcı bir teorik araç sunmaktadır. Bu kavramsallaştırma, mevcut statükonun tehdit altında olduğu algısıyla harekete geçmeyi ifade eder (Lipset, Raab, 1970; Faludi, 1991). Kandiyoti'nin (2025) belirttiği gibi, geri tepme üç temel biçimde kendini gösterebilmektedir: Birincisi, kaybedilen statükoyu geri kazanmaya yönelik reaktif ve restoratif tepkilerdir. İkincisi, geçmişte idealize edilen ataerkil düzeni yeniden kurma arzusuyla şekillenen daha saldırgan bir geri tepme biçimini içerir. Üçüncüsünde ise toplumsal cinsiyet karşıtı ideoloji, farklı siyasi ve ideolojik hedeflere sahip aktörler için ortak bir zemin

sunan bir araç haline gelmektedir. Her bir geri tepme türü, farklı biçimlerde ortaya çıkabilir; doğrudan şiddet ve tehdit içeren açık baskı yöntemleriyle görünürlük kazanabilir ya da alay, damgalama ve susturma gibi yumuşak baskı stratejileriyle etkili olabilir (Kandiyoti, 2025).

Geri tepme, bireysel ya da kültürel düzeyde ortaya çıkan refleksif bir tepkinin ötesinde, sağ popülist partiler, aşırı sağ hareketler ve beyaz milliyetçiliğinin alternatif akımı olarak tanımlanan alt-sağ gruplar tarafından siyasal bir strateji olarak şekillenmektedir. Amerika'da İslamofobi, göçmen karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı, toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı yürütülen kampanyalarla kesişerek çok katmanlı ayrımcılık mekanizmaları üretiminde kendini gösterir (Brown, 2019). Türkiye'de bu kesişimsellik daha çok AB ya da Batı karşıtı milliyetçi unsurlar ile yeniden üretilir (Özkazanç, 2020). Dolayısıyla mesele, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim ve din gibi farklı kimliklerin kesişimselliğinden beslenen bir ideolojik zemine sahiptir (Hemmings, 2020). Örneğin Kuzey Amerika'da Donald Trump'a desteğiyle tanınan *Proud Boys*, *"the West is the best!"* sloganıyla öne çıkar. Onlara göre feministler, toplumsal cinsiyet ve postkolonyal çalışmalar, queer kuramı, *#metoo* hareketi, *Black Lives Matter* hareketi, mülteci/göçmen hareketleri, Antifa grupları, homojen bir monolit olarak görülen İslam dünyası, "sosyal adalet savaşçıları" ve "kültürel Marksizm" gibi çeşitli ve heterojen "düşmanlara" karşı savaşmak zorundadırlar (Bempeza, 2024).

Araştırmacılar, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin bu kesişimsel yapısını açıklarken "geri tepme" kavramına başvursa da bu kavramın sınırlılıklarına dikkat çekmektedirler. Bu hareketleri yalnızca geri tepme çerçevesinden ele almak, hareketin özgün dinamiklerini ve stratejik yeniliklerini gözden kaçırma riskini taşımaktadır (Korolczuk, Graff, 2018; Paternotte, 2020; Kandiyotti, 2025). Paternotte (2020) "geri tepme" kavramının kavramsal, ampirik ve politik sorunlarına dikkat çeker. Ona göre tarihsel süreç, tekrarlayan ve öngörülebilir döngülerden ziyade, karmaşık ve öngörülemez dinamiklere sahiptir; fakat geri tepme kavramı mekanik tarih anlayışını ön plana çıkardığı için yetersiz kalmaktadır. Ayrıca geri tepme anlatısı queer feminist hareketleri tekdüze ve homojen bir mücadele gibi gösterir. Halbuki homonormativite (Duggan, 2002), homonasyonalizm (Puar, 2007), femonasyonalizm (Farris, 2017) ve hatta siyasi bağlamlarda 'pembe aklama' (*pinkwashing*) (Schulman, 2011) gibi tartışmalar üzerinden bu sürecin kendi içindeki karmaşıklıkları okunmaya müsaittir. Bu tartışmalar, toplumsal cinsiyet mücadelesinin homojen ve yekpare bir blok olarak ele alınamayacağını; aksine çeşitli siyasi konumlanışlarla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Dahası Paternotte (2020), toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin yalnızca bir savunma refleksi olarak değil, aynı zamanda stratejik bir araç olarak kendi gündemlerini şekillendirdiğine dikkat çeker. Muhafazakâr hareketleri yeniliklere yönelik bir tepkiden ibaretmiş gibi değerlendirmek, onların mevcut siyasi krizleri yönetmek için yarattıkları yeni konumlandırmaları görmeyi zorlaştırmaktadır. Halbuki muhafazakâr ve sağ popülist hareketler, toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı söylemleri siyasal projelerini inşa etmek ve meşruiyet kazanmak amacıyla kullanmaktadır (Goetz, 2020). Bu bağlamda "geri tepme" kavramı, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin *hiper-erkeksilik* (Özkazanç, 2020) temelinde statükoyu koruma çabasını anlamak için kullanışlı olsa da bu hareketlerin çok yönlü ve iç içe geçmiş yapısını incelemek için tek başına yeterli olmadığı iddia edilebilir. Bu çerçevede Butler (2024), son kitabında, toplumsal cinsiyetin "*tehditkâr bir fantazm" (fearsome phantasm)* olarak silah haline getirilmesinin özünde otoriter bir yaklaşım olduğunu vurgulayarak; bu fantazmı, güvenli bir ataerkil düzene geri dönüş arzusu olarak tanımlamaktadır. Tüm bunlar, toplumsal cinsiyet karşıtı söylemin yalnızca yerel muhafazakâr değerleri savunmaya yönelik bir tepki olmadığını; aksine otoriter ve popülist rejimlerin insan hakları, demokrasi ve eşitlik söylemlerini araçsallaştırarak kendilerini meşrulaştırmalarının bir parçası olduğunu göstermektedir.

Özellikle Orta ve Doğu Avrupa'da bu hareketlerin nasıl kurumsallaştığını anlamak için "*polipor devlet*" kavramı anlamlı bir çerçeve sunmaktadır (Özkazanç, 2020). Polipor devlet kuramı, bu hareketlerin gücünü anlamak için Macaristan'dan Pető ve Polonya'dan Grzebalska (2016) tarafından ortaya atılmıştır. "*Polipor" (polypore)*, ağaç kabuklarında büyüyen bir mantar türünün adıdır ve üzerinde büyüdüğü ağaçtan beslenirken aynı zamanda onu çürütmesi, en belirgin özelliklerinden biridir. "*Polipor devlet"* ise, 1989 sonrası Doğu ve Orta Avrupa'da liberal demokratik kurumsal yapının üzerine gelişen yeni liberal otoriter devlet yapısını ifade etmektedir (Pető, Grzebalska, 2016). Bu yapının temel özelliği, beslendiği değerleri reddetmesi ve onların üzerinden kendini geliştirmesidir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet karşıtı eğilimlere sahip yapılandırılmış rejimlerin üç temel özelliği bulunmaktadır: *Güvenlik, ailecilik (familism) ve mantar gibi hareket etme* (Pető, Grzebalska, 2016).

Güvenlik politikaları, iç-dış ayrımını pekiştiren ve STK'ları dış güçlerin oyuncağı olarak gösteren söylemlerle öne çıkmaktadır (Özkazanç, 2020). Bu nedenle, ulusal güvenliğe tehdit olarak sunulan sivil topluma karşı otoriter müdahalelerle kendini gösterir. Ailecilik, toplumsal cinsiyet kavramını aile merkezli bir bakış açısıyla değiştirir ve yeni devlet yapısının liberal demokratik kurumlarının, insan hakları söylemini ve sivil toplum anlatılarını ele geçirmesine ve sömürmesine olanak tanır; böylece bu yapı, kendine paralel bir alan yaratarak ilerler (Pető, Grzebalska, 2016; Özkazanç, 2020). Dolayısıyla bu rejimler 'mantar gibi hareket etme' özelliğiyle, mevcut liberal-demokratik kurumların zayıf noktalarına tutunarak yayılmakta ve alternatif bir sivil alan yaratmaktadır. Bu yayılma, bağımsız yapılarla rekabet etmek yerine onları içeriden dönüştürmeye ve zamanla işlevsizleştirmeye yöneliktir.

Ortak nokta, toplumsal cinsiyetin dışsal bir dayatma olarak sunulması olsa da (Graff, Korolczuk, 2021), toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, farklı bölgelerde kendine özgü nüanslar barındırmaktadır. Batı Avrupa'daki söylemsel farklılıklar, çok kültürlülüğe karşı çıkan bir damardan beslenirken, Doğu Avrupa'da bu hareket, Batı liberalizmine boyun eğmeme algısı üzerinden şekillenmektedir (Graff, Korolczuk, 2021). Bununla birlikte, Latin Amerika örneğinde, toplumsal cinsiyet karşıtı harekete yalnızca aşırı sağ siyasi güçler değil, sol kanattan bazı liderler de katılmıştır (Corrêa, 2017). Brezilya ve Uruguay'da çocukların eğitim sistemlerinden toplumsal cinsiyet ve cinsellik eğitimi içeriklerinin çıkarılması talebi ön plana çıkarken, Ekvador'da toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti azaltmayı amaçlayan bir yasa, hareket tarafından hedef alınmıştır (Corrêa, 2017).

Türkiye'nin devlet söylemi ise uzun süredir politikalarını "ailenin korunması" mottosuyla sürdürmektedir (Özkazanç, 2015). Öyle ki 2025 yılı, "Eylem Planı kapsamında aile kurumunun öneminin vurgulanması, aile içindeki birlik ve beraberliğin korunması ve mevcut riskler karşısında ailenin topyekûn desteklenmesi amacıyla '*Aile Yılı*' olarak ilan edilmiştir" (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2025). 2007 yılından bu yana ataerkil ve ahlaki değerleri din ile çerçeveleyerek baskın bir gündem yürüten (Acar ve Altunok, 2013) Türkiye politikası, medeniyetçi ve faydacı özellikler taşıyan popülist söylemler (Özselçuk, 2015) rehberliğinde, toplumsal, kültürel ve uluslararası ilişkileri düzenlemektedir. Baskıcı politikalar zamanla radikalleşen sansür, yasaklar ve olağanüstü hâl kararları gibi müdahalelerle kendini gösterirken, giderek daha otoriter bir siyasi iklime işaret etmektedir. Özellikle 2015'ten bu yana Türkiye'nin politikaları; gözaltılar, ihraçlar, şiddet içeren polis müdahaleleri, aile düzenleyici politikalar, kayyum atamaları gibi çeşitli *eril güç gösterileri* sergilemektedir (Özkazanç, 2020). AKP yönetiminin neoliberal ekonomi politikaları ile İslam'dan türetilmiş özel bir ahlaki rejimin birleşimini temsil ettiğini savunan Evren Savcı (2021), Türkiye'de neoliberal İslam'ın cinsel politikalara yönelik baskısının 2015'ten itibaren arttığını vurgulamaktadır. Demos Araştırma Derneği'nin yayımladığı raporda, 2015 Ankara ve Suruç bombalamalarının ardından ilan edilen olağanüstü hâlin, toplumsal cinsiyet karşıtı söylemin güçlenmesine zemin hazırladığı ve bu politik iklimde yaşanan gelişmelerin birbirini besleyen dinamikler içinde şekillendiği belirtilmektedir (Tiftik ve Balcı, 2024).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, 2021 yılında İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesiyle gündeme gelmiştir. Sözleşmenin gerekliliklerinin uygulanması hukuki düzeyde tartışmalı olsa da Türkiye, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı şiddeti önlemeye ve mücadele etmeye yönelik yasalar sağlayan bu sözleşmeyi ilk imzalayan ülkelerden olmuştu (2011). Sözleşmenin feshedilme gerekçesi, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından şu şekilde sunulmuştur:

> Başlangıçta kadın haklarının güçlendirilmesini teşvik etmeyi amaçlayan İstanbul Sözleşmesi, Türkiye'nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim tarafından manipüle edilmiştir. Türkiye'nin sözleşmeden çekilme kararı alması da bu nedene dayanmaktadır. İstanbul Sözleşmesi ile ilgili ciddi endişeleri olan tek ülke Türkiye değildir. Avrupa Birliği'nin 6 üyesi (Bulgaristan, Macaristan, Çekya, Letonya, Litvanya ve Slovakya) İstanbul Sözleşmesini onaylamamıştır. Polonya da eşcinsel grupların toplumsal cinsiyet hakkındaki fikirlerini tüm topluma empoze etme girişimini gerekçe göstererek sözleşmeden çekilmek için adımlar atmıştır (İletişim Başkanlığı, 2021).

Bu açıklama, şimdiye kadar sunduğum toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin küresel özelliklerini de özetler niteliktedir. Türkiye'de İstanbul Sözleşmesi üzerinden yürütülen tartışmalar, Polonya'da toplumsal cinsiyet eğitiminin müfredattan çıkarılmasına yönelik talepler ya da Brezilya'da "toplumsal cinsiyet ideolojisi" söyleminin eğitim sistemine karşı bir mücadele aracı olarak kullanılmasıyla benzerlik taşımaktadır (Miskolci, 2018; Paternotte ve Kuhar, 2018).

Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi, yalnızca sembolik bir karar değil, aynı zamanda uluslararası normlardan, özellikle cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli şiddete karşı koruma yükümlülüğünden, bilinçli bir kopuşun ifadesidir. Bu adım, cinsiyet eşitliğini önceleyen hukuki mekanizmaların hedef haline getirilmesinin ve yerel otoriterliğin uluslararası denetime kapatılmasının stratejik bir boyut kazandığını gösterir. Benzer süreçler, Macaristan'da LGBTQ+ haklarını kısıtlayan yasal düzenlemelerde (Baştan, 2021), Rusya'da "geleneksel aile değerlerini koruma" adı altında uygulanan sansür politikalarında (Kuhar ve Paternotte, 2017) ve ABD'de kürtaj yasalarının geri çekilmesinde (Ziegler, 2018) de gözlemlenmektedir.

Donald Trump'ın 2025'te başkanlığa tekrar gelmesiyle birlikte, toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlikle ilgili bir dizi kısıtlayıcı düzenlemeyi yürürlüğe sokması şaşırtıcı olmasa da alınan kararların sertliği dikkat çekicidir. Trump, görevinin ilk gününde "Toplumsal Cinsiyet İdeolojisi Aşırılığından Kadınları Koruma ve Federal Hükümete Biyolojik Gerçeği Yeniden Kazandırma" başlıklı bir başkanlık kararnamesi *(Executive Order 14168)* imzalayarak, pasaportlar ve diğer resmî belgelerde toplumsal cinsiyet kimliğinin tanınmasını engellemiştir (New York Post, 2025). Ayrıca, trans kadınların hapishanelere, sığınma evlerine ve spor müsabakalarına katılımına yönelik geniş kapsamlı kısıtlamalar getirmiştir (New York Post, 2025). Dolayısıyla devletlerin üst yönetim seviyelerinde toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik haklarına yönelik sert ve geriye dönük politikaların giderek daha belirgin hale geldiği görülüyor. Bu süreçleri küresel bir karşıtlık dalgası olarak görmek, aynı zamanda toplumsal cinsiyet politikalarının neoliberal krizler, demografik değişimler ve anti-demokratik, ataerkil müdahalelerle yeniden şekillendirilmesinin bir parçası olarak değerlendirmeyi gerektirir (Graff, Korolczuk, 2021).

Toplumsal cinsiyetin, otoriter rejimlerin stratejilerinde popüler gündem konusu olması, meselenin siyaset ve ekonomi alanları ile de çok boyutlu bir şekilde iç içe geçtiğine işaret eder. Butler (2019), bu hareketin yükselişini "ekonomik güvencesizlik" *(economic precarity)* ve "neoliberalizm" kavramları üzerinden okumaktadır. Neoliberalizm ve finansallaşmanın yol açtığı geniş çaplı güvencesizlik ile sosyal refah sistemlerinin parçalanması, heteronormatif aileyi istikrarın ve geleneksel değerlerin kalesi olarak teşvik etmeye zemin hazırlamaktadır (Butler, 2019; 2024). Öte yandan, Kuhar (2022), bu hareketin toplumsal bilimlere duyulan güvensizliğin yol açtığı epistemik krizden ve erkeklik krizinin de içinde bulunduğu diğer toplumsal krizlerden faydalandığını vurgulamaktadır. McEwen ve Narayanaswamy (2023) ise "doğal aile" anlayışının kökenlerinin sömürgeci ideolojilere ve Avrupa burjuva aile modeline dayandığını belirtirken, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin kalkınma ve sürdürülebilirlik söylemlerini kullanarak aslında argümanlarını salt dini ve ahlaki temellerin ötesine taşıdıklarını ifade etmektedir. Özkazanç (2020) da homofobi ve kadın düşmanlığının, günümüzde hetero-patriyarkal kaygılar doğrultusunda, üreme ve insan uygarlığına dair geliştirilen "küresel bir komplo" söyleminin parçası hâline geldiğini ve bu nedenle birbirine eklemlendiğini öne sürer. Tüm bu tartışmalar, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin toplumda yukarıdan aşağıya mobilize olduğunu ve kamuoyunda ahlaki panik yaratmak için nefret söylemini bir araç olarak kullandığını göstermektedir.

Din, siyaset, ekonomi, hukuk ve medya gibi çeşitli alanlar, bu hareketin kapsamında toplumsal cinsiyet politikalarıyla kesişmekte ve dünya genelinde benzer ideolojik söylemler ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya gibi çeşitli kanallar üzerinden yoğun nefret söylemleri yayarak toplumda ahlaki bir panik yaratması, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin en çok öne çıkan özelliklerinden birini oluşturur (Nikoghosyan, 2015). Kadınları ve LGBTQ+ bireyleri hedef alan ve dışlayan sloganlar, nefret söylemini daha geniş bir perspektiften anlamak ve bu söylemin şiddetle olan ilişkisini ortaya koymak için önemli ipuçları taşıyor. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin mobilizasyon gücü, yalnızca ideolojik anlatılarla değil, aynı zamanda korku, öfke ve mağduriyet duygularının stratejik olarak örgütlenmesiyle şekillenmektedir. Bu hareketler, "aileyi ve toplumu tehdit eden" bir kriz anlatısı yaratarak, ahlaki panik mekanizmalarını devreye sokmaktadır (Butler, 2024). Bu noktada toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin duygusal ve psikolojik mobilizasyon araçlarını da stratejik olarak kullandığını görmek gerekir. Bir sonraki bölümde, bu hareketlerin söylemsel şiddet üretirken nasıl bir duygulanım hattına dayandığını ele alacağız.

Nefret Söyleminin Duygulanım Ekonomisi

Sara Ahmed'in "*Duyguların Kültürel Politikası"* (2004) başlıklı kitabında öne sürdüğü üzere; nefret, belirli bir bireyde veya grupta sabitlenmiş içsel bir duygudan ziyade, toplumsal ilişkiler içinde dolaşıma giren ve belirli nesne ve bedenlere yapışarak (*sticky emotions*) anlam kazanan bir süreçtir.

Ahmed'e göre duygular, yalnızca bireysel deneyimlerin ifadesi değil, aynı zamanda kolektif kimliklerin inşasında işlevsel olan yönlendirici güçlerdir. Dolayısıyla nefretin dolaşımı, yöneldiği bedenleri hedef haline getirir; bu süreç, toplumsal bağlamda bazı kimlikleri güçlendirirken "öteki" olarak atfedilenleri zayıflatır. Nefretin ekonomik işleyişine dair bu analiz (Ahmed, 2004), nefret söyleminin kolektif bir düzenleme mekanizması olarak işlediğini kavramamıza olanak tanır. Kısacası nefretin söylemsel ekonomisi, "biz" ve "öteki" arasındaki sınırları belirginleştirirken, kutuplaşmayı pekiştiren söylemler ve pratikler aracılığıyla toplumsal hiyerarşileri yeniden üretir.

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, benimsedikleri duygulanım ekonomisi çerçevesinde analiz edilebilir (Korolczuk, 2020; Hemmings, 2020; Obst, 2024). Söylem ve pratikleri, dışlayıcı sınırlar inşa ederken, "duygulanım kurguları" (*affective fictions*) yoluyla çeşitli dış tehditler üretirler. Bu bağlamda feminizm, queer hareket ve toplumsal cinsiyet eşitliği sıklıkla "sahte" ve "yapay" olarak konumlandırılır (Hemmings, 2020). Dolayısıyla, kurgulanan bir mağduriyet anlatısı aracılığıyla, bu söylem kendisini "ezilen" ve "saldırı altında olan" bir pozisyonda konumlandırır (Korolczuk, 2020). Söylemsel mekanizmaların temel rol oynadığı bu duygu ekonomisi içinde yaratılan "duygu durumu"nu *(mood)* açıklamak için Obst (2024), "nefret dolu sevgi" *(hateful love)* kavramını öne sürer. Bu kavram, söz konusu hareketlerin kendi iç grubuna duyduğu aidiyetin, feministler ve LGBTQ+ topluluğuna yönelik nefretle birleşimini ifade eder (Obst, 2024). Obst (2024) bu bağlamda, bir topluluk etkinliğinde bazı kişilerin en başta bireysel tedirginlikler yaşasalar dahi, grubun yarattığı duygu durumundan doğan ortak bir öfke ve kaygı duygusunu örnek gösterir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin duygulanım politikaları hem içeride aidiyet üretmeye hem de dışarıya yönelik tehdit algısını pekiştirmeye yönelik çok katmanlı bir duygu rejimi üzerinden işler.

Türkiye'de son yıllarda giderek görünürlük kazanan "*Büyük Aile Yürüyüşleri"*, nefretin dolaşım mekanizmalarını anlamak için kritik bir örnek sunar. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin en belirgin eylemlerinden biri haline gelen bu yürüyüşler, 2022 yılından itibaren farklı şehirlerde düzenlenmekte ve "LGBTQ+ karşıtı gösteriler" olarak tanınmaktadır. Hareketin söylemi, "aile değerlerini koruma" iddiası etrafında şekillenmiş olsa da kullanılan retorik büyük ölçüde LGBTQ+ bireylere yönelik dışlayıcı ve kriminalize edici bir içerik taşımaktadır. "*Düşüncede Birlik ve Mücadele Platformu"* adlı oluşum, Haziran 2023'te yaptığı bir basın açıklamasında, "LGBT dayatmasına" karşı olduklarını ilan ederek, LGBTQ+ derneklerinin kapatılması, faaliyetlerinin yasaklanması, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramlarının kaldırılması ve "cinsiyetsizleştirme" ameliyatlarının engellenmesi gibi taleplerini sıralamıştı. Bu talepler doğrultusunda 150.000 imza toplandığını ve meclise sunulduğunu duyurmuşlardı[10]. Ancak bu yürüyüşlerin yalnızca bir protesto olmadığını ve nefretin kamusal alanda örgütlenmesine ve meşrulaştırılmasına hizmet ettiğini vurgulayan LİSTAG (LGBTQ+ Aileler ve Yakınları Derneği), bu etkinlikleri "nefret yürüyüşü" olarak nitelendirmiş ve *"Nefrete değil, yaşama ses ver!"* sloganıyla karşı çıkmıştı. LİSTAG, bu yürüyüşlerin nefreti ve ayrımcılığı körüklediğini, dolayısıyla ailelerin birliği üzerinde bölücü etkiler yarattığını belirtmektedir (LİSTAG, 2023).

Büyük Aile Yürüyüşlerinde kullanılan pankartlar, dünya çapında yankı bulan toplumsal cinsiyet karşıtı hareketin "tek toplumsal cinsiyet ideolojisi" *(single gender ideology)*[11] (Butler, 2024) mantığıyla doğrudan örtüşmektedir. Pankartlarda, LGBTQ+ bireylerin çocuklar, aileler ve insanlık için tehdit oluşturduğunu iddia eden sloganlar yer almaktadır. Bu tür söylemler, queer kimlikleri ötekileştirmenin yanı sıra, Sara Ahmed'in belirttiği gibi (2004), nefretin belirli bedenlere yapışmasını sağlayan bir duygulanım ekonomisi yaratır. Böylece bu sloganlar, belirli kimlikleri "biz" olarak tanımlarken diğerlerini ötekileştiren ve yurttaşlık alanından dışlayan bir ritüel olarak işlev görür. Bu bağlamda, yürüyüşlerde taşınan pankartlar, LGBTQ+ bireyleri ulusal ve ahlaki bir tehdit olarak lanse edip nefretin kamusal alanda örgütlenmesini sağlayan stratejik bir araç haline gelir.

[10] 2024 yılında *Fikirde Birlik ve Mücadele Platformu* adıyla faaliyet gösteren oluşuma ait internet sitesi erişilebilir durumdayken, 2025 itibarıyla bu siteye ulaşılamamaktadır. Bunun yerine, benzer söylemler içeren ve güncel olarak aktif olan *Büyük Aile Platformu*'nun resmi internet sitesi bulunmaktadır: https://www.buyukaileplatformu.org/. 2024 yılına ait basın açıklamasına ise Suffa Vakfı'nın resmi internet sitesinden ulaşılabilir.

[11] Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, toplumsal cinsiyetin doğal/ilahi düzenin bir parçası olduğunu savunurken; queer feminist teori, toplumsal cinsiyetin inşa edildiğini öne sürer.

2024'teki yürüyüşte *"Sosyo-kültürel teröre dur de!"* ve *"Çocukların masumiyetini küresel çetelere teslim etme!"* gibi sloganlar öne çıkmıştı. Yürüyüş sırasında yapılan basın açıklamasında ise, *"Paris Olimpiyatları'ndaki cinsiyetsizlik propagandasını yapan küresel çeteler ile şu anda Gazze'de soykırımı destekleyen çeteler, aynı çeteler!"* ifadeleri kullanılmıştı (Anadolu Ajansı, 2024). Bu söylemler, toplumsal cinsiyet eşitliğini bir güvenlik sorunu olarak kodlayarak "ortak bir düşman" kurgusu yaratır (Yumul, 2013). "Küresel çeteler" söylemi ise toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları mücadelesinin Batı ülkelerinden Türkiye'ye dayatılan bir fikir olduğuna işaret ederek toplumsal kaygı ve moral panik yaratır (Cohen, 1972; Fassin, 2011). Bunun yanı sıra, Gazze'deki soykırımla cinsiyet kimliği arasında kurulan bağlantı, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin farklı politik meseleleri tek bir çerçevede birleştirerek komplo teorileri üretme stratejisini gözler önüne sermektedir. Komplo teorileri, özellikle kriz dönemlerinde bireylerin korkularını yönlendiren ve toplumsal dayanışmayı belirli bir 'dış düşmana' karşı pekiştiren araçlardır (Barkun, 2013). Basın açıklamasının sunduğu komplo teorisi örneğinde öfke ve korku duyguları üzerinden bir mobilizasyon işlevi hedeflenmektedir. Bu tür söylemler, soykırımın yapısal ve politik sorumluluğunu gölgede bırakarak dikkatleri devletlerarası güç dinamikleri ve ekonomik çıkar ilişkilerinden uzaklaştırır; böylece, "toplumsal cinsiyet ideolojisi" asıl failin yerine sembolik bir tehdit olarak inşa edilir ve kolektif öfke, bu yöne kanalize edilir. Öte yandan toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin LGBTQ+ haklarını ve feminizmi "küresel elitlerin komplosu" olarak çerçevelemesi, neoliberalizmin yarattığı ekonomik adaletsizlikleri ve sınıf eşitsizliklerini perdeler (Fraser, 2022). Ekonomik eşitsizliklerin sorumlusu olarak sermaye sınıfı yerine queer ve feminist hareketlerin gösterilmesi, sınıfsal adaletsizlikleri sorgulamaktan uzaklaştıran bir mekanizma işlevi görür. Böylece krizler ve toplumsal belirsizlikler, hegemonik politikalar doğrultusunda yeniden yorumlanmış olur.

Bu işleyişi anlamak için Lauren Berlant'ın "duygulanımsal kamu alanı" (*affective publics*) kavramı yol gösterici olabilir. Berlant (2011), kamusal alanın rasyonel politik tartışmaların ötesinde, belirli duyguların örgütlenmesiyle şekillendiğini öne sürer. Bu çerçevede, *Büyük Aile Yürüyüşü* gibi etkinlikler yalnızca politik protestolar değil; aynı zamanda öfke, korku ve düşmanlık gibi duyguların sahneye çıktığı, toplumsal cinsiyet karşıtı ideolojinin duygusal zeminini kuran toplanmalardır. Bu tür etkinliklerde ifadesini bulan nefret söyleminin etkisi, yalnızca söylemin içeriğinde değil, belirli duygulanımsal rejimler içinde nasıl meşrulaştığında yatar. Bu noktada Butler (1997), söylemin etkisini belirleyen şeyin yalnızca ne söylendiği değil; ne zaman, nerede ve nasıl söylendiği olduğunu vurgular; söylemin hukuki sınırlarla kısıtlanamayacak ölçüde dolaşımsal ve bağlamsal bir güce sahip olduğunu ileri sürer. Nefret söyleminin dolaşımsal niteliği, onun yasal çerçeve içinde ele alınışını da siyasal tercihlere açık hale getirir. Nitekim Göregenli (2013), özellikle otoriter rejimlerde nefret söylemi yasalarının kime karşı ve nasıl uygulandığının ideolojik yönelimlere bağlı olduğunu belirtir. Örneğin LGBTQ+ bireylerin veya feminist grupların ifadeleri "halkı kışkırtmak" gerekçesiyle sansürlenebilirken, toplumsal cinsiyet karşıtı söylemler "ifade özgürlüğü" adı altında korunabilir. Dolayısıyla, nefret söylemini yalnızca yasal bir mesele olarak ele almak, onun duygulanımsal mobilizasyon gücünü ve ideolojik işlevini göz ardı etme riski taşır.

Nefret söyleminin toplumsal ve politik dinamikler içindeki yerini daha net görebilmek için, hukuki tanımındaki muğlaklığa dikkat çekmek önemlidir. Nefret söyleminin dünyada kabul edilmiş tek bir tanımı olmasa da bu kavram genellikle bir kişinin cinsiyeti, ırkı, dini, etnik kökeni, ten rengi, ulusal kökeni, engellilik durumu veya cinsel yönelimi nedeniyle ayrımcı, sindirici, onaylamayan, düşmanca ve/veya önyargılı tutumları ifade eder (Göregenli, 2013). Söylem yoluyla kurulan bir şiddet biçimi olarak değerlendirilen nefret söylemi (Türay, 2021), her toplumda demokratik düzeni ve bireylerin temel haklarını zedeler (Özkan, 2021). Literatürde ise bu tip söylemleri tanımlamak için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 1997 yılında kabul edilen tavsiye kararı[12] temel alınır. Orjinal tavsiye kararında cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık vurgusu yer almasa da son yıllarda Birleşik Krallık, Fransa, Norveç gibi pek çok ülke bu vurguyu kendi tanımlarına eklemeye başlamıştır. Türkiye ise ulusal mevzuatında nefret söylemi tanımları içinde cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kategorilerine yer vermemektedir (Council of Europe, 2022). Hukuki çerçevenin bu şekilde çizilmesi,

[12] Nefret söylemi kavramı, ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezcilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimini kapsayacak şekilde anlaşılacaktır.

nefret söyleminin belirli grupları hedef alan sistematik bir şiddet biçimi olarak tanınmasını zorlaştırırken, siyasal aktörlerin belirli kimlikleri kriminalize etmesini ve bu kimlikler üzerinden duygusal seferberlik yaratmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu bağlamda, siyasal aktörlerin duyguları belirli gruplar üzerinden seferber etme stratejileri düşünüldüğünde, LGBTQ+ karşıtı söylem 2023 seçimleri öncesinde Türkiye'deki baskın politik anlatının merkezine yerleşmiştir. Bu süreçte siyasetçiler, seçim propagandalarında ve kamuya yönelik çeşitli konuşmalarda LGBTQ+ karşıtı söylemleri sıkça kullanmış, örneğin Cumhurbaşkanı'nın balkon konuşmasında bu söylem açıkça yer almıştır (DW, 2023). Bu dönemde LGBTQ+ meselesinin siyasette yoğun bir şekilde yer alması, sivil toplum alanında cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliğine dayalı nefret söylemi üzerine yapılan çalışmaların[13] dikkate değer bir şekilde artışıyla da okunabilir. "Asimetrik hiper-görünürlük" (Brighenti, 2007), nefret söyleminin normalleşmesinde ve toplumsal kabul kazanmasında belirleyici bir etkiye sahiptir. Nefret söylemi, açık ya da örtük bir şekilde, grup içindekilerin tek "gerçek insanı" oluşturduğu ve grup dışındakilerin, insan formuna sahip olsalar da zihinsel ve ahlaki olarak aşağı seviyede, daha düşük bir varlık olarak görüldüğü ilkesinden hareket eder (Yumul, 2013). Toplumu kutuplaştırmak amacıyla ortak bir düşman üzerinden politika geliştiren popülist siyasetçilerin kullandığı ayrımcı söylemler, özellikle seçim gibi özel dönemlerde daha görünür hale gelmektedir.

Öte yandan Doğu Avrupa ve Kafkasya'da da toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, benzer nefret söylemleriyle toplumsal ve politik sınırları pekiştirmektedir. Nikoghosyan (2015), Ermenistan'da aşırı milliyetçi grupların Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yasasına karşı kampanya başlattıklarını ve bu süreci sosyal medya üzerinden yürüttüklerini aktarır. Kampanyalar sırasında feministler ve LGBTQ+ haklarını savunanlar, "vatan hainleri" ve "çocuk istismarına ortaklık eden kişiler" olarak damgalanmış, yasa içeriği çarpıtılarak toplumsal bir panik yaratılmıştır. Gürcistan'da ise LGBTQ+ karşıtı mitinglerin geçmişi, LGBTQ+ haklarını savunan gösterilerden daha eskiye dayanmaktadır (Aghdgomelashvili, 2017). 2007'de bir gazetenin yanlış bir haberle eşcinsel yürüyüşü düzenleneceğini iddia etmesi, milliyetçi partiler ve Gürcistan Ortodoks Kilisesi tarafından hızla sahiplenilmiş, yürüyüşün "Gürcü halkını yozlaştıracağı" iddiası toplumun bazı kesimlerinde yankı bulmuştur. Bu örneklerde öne çıkan ortak dinamik, nefretin belirli figürler etrafında örgütlenerek bir tehdit inşasına dönüşmesidir. Hedef alınan gruplar politik rakipten ziyade "ulusal düzenin istikrarını bozan unsurlar" olarak çerçevelenir.

Araştırmacılar, hareketin korkuya dayalı mesajlarla destek toplamak konusunda kısmen başarılı olduğunu ifade eder (Kuhar, 2022). Bu duygulanım politikaları, farklı muhafazakâr ve milliyetçi grupları "geleneksel aile" ile "doğal erkeklik/kadınlık" söylemleri etrafında birleştiren, aralarında ortaklık kurmalarını sağlayan bir "sembolik yapıştırıcı" *(symbolic glue)* işlevi görmektedir (Kováts, Põim, 2015; Kuhar, Zobec, 2017). Türkiye'ye yakın mercek tutulduğunda bu tip söylemler "anti-liberalizm, AB ve daha genel olarak Batı karşıtlığı, İslamcılık, insan haklarına karşı güvenlik siyaseti ile çevrelenen güçlü milliyetçi söylemsel unsurlarla iç içe geçer" (Özkazanç, 2020: 35). Birbirine eklemlenebilen ama aynı zamanda da belirli gruplara ve kimliklere yapışma özelliği gösteren bu söylem biçimleri, özel bir politik iklime işaret eder. Bu siyaset atmosferini "muhafazakarlık" kavramı üzerinden okumanın yetersiz kaldığını savunan Özkazanç (2020), "Türkiye tarihinde rastlanmamış türden yeni bir olguyla karşı karşıya" olduğumuzu belirterek; abartılı gövde-güç gösterisine indirgenmiş bir siyaset pratiği üzerinden "hiper eril siyasi irade" kavramını öne çıkarır. Buradaki ifadenin önemi ise "aileyi koruma" söylemi altında şekillenen atmosferi muhafazakâr ya da milliyetçi eğilimler üzerinden açıklamanın yeterli olmadığı, gündelik yaşamı düzenleyen politikaların heteronormatif ataerkil erkeği koruyan bir yapıya doğru evrildiği vurgusunda yatmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin yükselişiyle birlikte nefret söyleminin dolaşımı, duyguların yönlendirilmesi ve kolektif hareketlerin örgütlenmesi için stratejik bir araca dönüşmüştür. Toplumsal cinsiyet eşitliğini bir "tehdit" olarak çerçevelemek, bu hareketlerin meşruiyet kazanmasında merkezi bir rol oynarken; geleneksel aile, ulusal kimlik ve dini değerlerin saldırı altında olduğu söylemi hem mağduriyet anlatılarını beslemekte hem de bir tür karşı-harekete geçme zorunluluğu hissi yaratmaktadır. Bu çerçevede, LGBTQ+ bireyleri ve toplumsal cinsiyet normlarını sorgulayan alternatif kimlikleri hedef alan söylemler, "toplumsal bir ortak düşman" inşa eder. Bu düşmanlaştırma süreci, sağ popülist hareketler için seferberlik mekanizmasına dönüşerek, komplo

[13] Bkz: Kaos GL, SPoD

teorileri ve nefret söylemi aracılığıyla toplumsal gerilimleri derinleştirmektedir (Graff ve Korolczuk, 2021). Ancak bu süreç, yalnızca bir kutuplaşma meselesi olarak ele alınamaz. Nefret söylemi ve komplo teorileriyle şekillenen bu siyasal atmosfer, otoriter yönetimlerin meşruiyet krizlerini yönetme stratejilerinden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler ve söylemleri, daha geniş bir otoriter dönüşüm sürecinin parçası olarak okunması gereken politik bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Küresel düzeyde benzer söylemlerle şekillenen toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, geleneksel değerleri koruma iddiasıyla öne çıksa da yalnızca muhafaza etme arzusu üzerinden okunamaz. Bu hareketler, kendiliğinden ortaya çıkan yerel tepkilerden ziyade; devletler, muhafazakâr siyasal yapılar ve popülist ağlar tarafından yukarıdan aşağıya doğru yönlendirilen bir mobilizasyona dayanmaktadır. Esasen, bu hareketlerin temelinde toplumsal cinsiyet eşitliği kazanımlarını geri alma mücadelesine yönelik bir karşıtlık yatar. Ancak bu karşıtlık, neoliberalizmin yarattığı ekonomik ve epistemik krizler, devletlerarası çıkar ilişkileri ve anti-demokratik eğilimler gibi yapısal dönüşümlerle iç içe şekillenir. Toplumsal cinsiyet kavramı, bu bağlamda kültürel bir mesele olarak sunulmakta; böylece daha geniş politik ve ekonomik krizler, toplumsal cinsiyet karşıtı söylemler etrafında yeniden formüle edilmektedir.

Ortak anlatılar ve simgeler aracılığıyla inşa edilen "hayali bir cemaat olarak ulusal kimlik" (Anderson, 1983), yalnızca etnik ve kültürel sınırlarla değil, aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş bir düzen içinde kurulmuş olur (Yuval-Davis, 1997; Mosse, 1985). Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin mobilizasyonu, ulusal kimliği, patriyarkal ve heteronormatif değerlerle pekiştirerek LGBTQ+ bireyleri ve feminist hareketleri ulusun karşısında yer alan 'öteki' olarak inşa eder (Paternotte ve Kuhar, 2018; Özkazanç, 2020; Graff ve Korolczuk, 2022). Tam da bu yüzden nefret söylemi belirli bedenleri disipline eden ve toplumsal düzeni koruma iddiasıyla işleyen bir biyo-iktidar mekanizmasına dönüşür (Foucault, 1978; Foucault, 2007). Böylece nefret söylemi, bedensel farklılıkları hedef alarak yalnızca dışlayıcı değil, aynı zamanda düzen kurucu bir iktidar biçimi haline gelir; ulusal kimliğin sınırlarını çizme işlevi görür. Kimlerin ulusun "makbul" üyeleri sayılacağını tanımlayan bu söylemler, bireysel gibi görünen duygulanımları da içine alır; onları kolektif anlatılar aracılığıyla siyasal düzlemde anlamlandırır ve yönlendirir. Bu tip söylemler, 'iç' ve 'dış' ayrımı yaratan duygulanım ekonomisi ile işlev görür ve belirli duyguları kimi bedenlere yapıştırarak (Ahmed, 2004) bir aidiyet ve tehdit ikiliği kurar (Hemmings, 2020). *Büyük Aile Yürüyüşleri* gibi kitlesel etkinlikler; nefret, öfke ve korku gibi duyguları politik bir seferberlik mekanizması haline getiren söylemler kullanır.

Korku ve nefret, belirli bedenleri tehlikeli olarak işaretleyerek kolektif hareketleri yönlendiren bir mekanizma olarak öne çıkar (Ahmed, 2014). Bu bağlamda alternatif (ya da queer) kimlikler hem mevcut düzen için hem de gelecekteki toplumsal istikrar – ya da "geleceğin çocuğu" için (Edelman, 2004) – bir risk olarak gösterilir. Sağ popülist söylemler, sıklıkla ulusal kimliği tehlikede göstererek kitleleri harekete geçirir (Wodak, 2015). Dolayısıyla komplo teorileri ve nefret söylemi, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin kimlik politikalarıyla beraber geniş çaplı bir "kültürel kriz söylemi" yarattığını gösterir. Kriz duygusu, geçmişin korunmasını hedefleyen nostaljik bir duygunun ötesinde, geleceğe dair tehdit senaryolarıyla da şekillenir. Böylece nefret ve korku, kolektif duygulanımları örgütleyerek belirli politik ajandaların meşrulaştırılmasına hizmet eder.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin nefret söylemi ve şiddetle kurduğu çok yönlü ilişki, bireysel hak ihlallerinin yanı sıra, toplumsal yapıları şekillendiren daha geniş bir politik stratejiye işaret etmektedir. Bu hareketlerin ürettiği söylem, LGBTQ+ ve feminist toplulukları hedef alarak toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan her türlü kurumu ve politikayı da kriminalize etmeye yönelik bir araç olarak kullanılmaktadır. Dahası, bu tip söylemler, otoriterleşme eğilimleri ile de örtüşerek demokratik değerleri zayıflatmakta; yaşam özgürlüğü, akademik özerklik ve sivil toplum alanlarını daraltmaktadır. Bu nedenle, nefret söyleminin meşrulaşma süreçlerini ve şiddetle kurduğu dolaylı ya da doğrudan bağlantıları analiz etmek, bu ideolojik hareketlerin etkilerini anlamak ve bu süreçlere karşı etkin müdahale mekanizmaları geliştirebilmek için de kritik bir öneme sahiptir. Nihayetinde, tüm bu süreçler bizi şu temel soruya götürüyor: Kimlerin yaşamı korunmaya, savunulmaya ve değer görmeye layık kabul ediliyor ve kimler bu haktan mahrum bırakılıyor?

KAYNAKÇA

Acar, F., & Altunok, G. (2013). The 'politics of intimate' at the intersection of neo- liberalism and neo-conservatism in contemporary Turkey. Women's Studies International Forum, 41, 14-23. https://doi.org/10.1016/j.wsif.2012.10.001.

Aghdgomelashvili, E. (2017). The politics of queer visibility and Christian right activism in Georgia. In R. Kuhar & D. Paternotte (Eds.), Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality (pp. 183–200). Rowman & Littlefield.

Ahmed, S. (2004). Affective economies. Social Text, 22(2), 117-139. https://doi.org/10.1215/01642472-22-2_79-117.

Ahmed, S. (2004). The cultural politics of emotion. Edinburgh University Press.

Ahmed, S. (2014). Not in the Mood. New Formations, 84, 13–28.

Anadolu Ajansı. (2024, Ekim 8). *İstanbul'da LGBT propagandasına karşı 'Büyük Aile Buluşması' sessiz yürüyüşle tamamlandı*. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/istanbulda-lgbt-propagandasina-karsi-buyuk-aile-bulusmasi-sessiz-yuruyusle-tamamlandi/3330949.

Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi. (1997). Tavsiye Kararı No. R (97) 20: Nefret söylemi hakkında (Recommendation No. R (97) 20 on hate speech). Avrupa Konseyi. https://rm.coe.int/rec-97-20-nefret-soylemi/1680a1c5eb.

Baştan, Ş. A. (2021). Popülizm ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler: Orban hükümeti özelinde Macaristan örneği. YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 131-150.

Barkun, M. (2013). A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America. University of California Press.

Berlant, L. (2011). *Cruel optimism*. Duke University Press.

Bracke, S., & Paternotte, D. (2016). *Unpacking the Sin of Gender: Religion and the Anti-Gender Movement in Europe*. Religion and Gender, 6(2), 143-154.

Brown, W. (2019). In the ruins of neoliberalism: The rise of antidemocratic politics in the West. Columbia University Press.

Butler, J. (1997). Excitable speech: A politics of the performative. Routledge.

Butler, J. (2019). What threat? The campaign against "gender ideology". Signs: Journal of Women in Culture and Society, 44(3), 573-596. https://doi.org/10.1086/701171

Butler, J. (2024). Who's afraid of gender? Penguin Books UK.

Cohen, S. (1972). Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers. Routledge.

Corrêa, S. (2017). Gender Ideology: Tracking its Origins and Meanings in Current Gender Politics. CREA.

Council of Europe. (1997). Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States on "Hate Speech". Adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997. Retrieved from https://rm.coe.int/1680505d5b

Duggan, L. (2002). "The new homonormativity: The sexual politics of neoliberalism." Materializing Democracy: Toward a Revitalized Cultural Politics, 175–194.

DW. (2023, May 30). Turkey: Erdogan keeps up tough talk after election victory. DW. Retrieved from https://www.dw.com/en/turkey-erdogan-keeps-up- tough-talk-after-election-victory/a-65788734

Edelman, L. (2004). No Future: Queer Theory and the Death Drive. Duke University Press.

Faludi, S. (1991). Backlash: The Undeclared War Against American Women. Crown.

Farris, S. R. (2017). In the Name of Women's Rights: The Rise of Femonationalism. Duke University Press.

Fassin, D. (2011). Humanitarian Reason: A Moral History of the Present. University of California Press.

Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality, Volume 1: The Will to Knowledge*. Pantheon Books.

Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France 1977–1978* (G. Burchell, Trans.). Palgrave Macmillan.

Fraser, N. (2022). Crisis of democracy or crisis of capitalism? *Democratic Theory, 11*(1), 143-160. https://doi.org/10.3167/dt.2022.110106

GATE (Global Action for Trans Equality). (2024). Recognizing, documenting, and addressing anti-gender opposition. GATE. Retrieved from https://gate.ngo/wp-content/uploads/2024/02/2024-GATE-Recognizing_Documenting_and_Addressing_Anti-Gender_Opposition.pdf

Goetz, A. M. (2020). "The new competition in multilateral norm-setting: Transnational feminists and the illiberal backlash." Daedalus, 149(1), 160–179.

Göregenli, M. (2013). Nefret söylemi ve nefret suçları. İçinde M. Çınar (ed.), Medya ve nefret söylemi: Kavramlar, mecralar, tartışmalar (ss. 57-75). HDV Publications.

Graff, A., & Korolczuk, E. (2021). Gender, anti-gender and right-wing populism: Mechanisms of exclusion and resistance. Routledge.

Graff, A., & Korolczuk, E. (2022). *Anti-Gender Politics in the Populist Moment*. Routledge.

Grzebalska, W., & Pető, A. (2016). "The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland." Women's Studies International Forum, 68, 164–172.

Hemmings, C. (2020). Unnatural feelings: The affective life of 'anti-gender' mobilisations. Engenderings, 1-16.

Kandiyoti, D. (2025). The gender wars: New conundrums of our times. In T. Altay, N. Al-Ali, & K. Galor (Eds.), Resisting far-right politics in the Middle East and Europe: Queer feminist critiques (pp. 37–47). Edinburgh University Press.

Korolczuk, E. (2020). Counteracting challenges to gender equality in the era of anti-gender campaigns: Competing gender knowledges and affective solidarity. Social Politics, 27(4), 694–717. https://doi.org/10.1093/sp/jxaa021

Korolczuk, E., & Graff, A. (2018). Gender as "Ebola from Brussels": The anti-gender movement in Poland and the global anti-liberal crusade. *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 43*(4), 797-821. https://doi.org/10.1086/696691

Kováts, E. (2017). The emergence of powerful anti-gender movements in Europe and the crisis of liberal democracy. In M. Köttig, R. Bitzan, & A. Pető (Eds.), Gender and far right politics in Europe (pp. 175–189). Palgrave Macmillan.

Kováts, E., & Põim, M. (2015). Gender as Symbolic Glue: The Position and Role of Conservative and Far-Right Parties in the Anti-Gender Mobilizations in Europe. FEPS.

Kuhar, R. (2022). The rise and success of the anti-gender movement in Europe and beyond. In D. Paternotte & R. Kuhar (Eds.), Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality (pp. 115-122). Rowman & Littlefield.

Kuhar, R., & Paternotte, D. (2017). Anti-gender campaigns in Europe: Mobilizing against equality. Rowman & Littlefield International.

Kuhar, R., & Paternotte, D. (2018). Disentangling and locating the "Global Right": Anti-gender campaigns in Europe. Politics and Governance, 6(3), 6-19. https://doi.org/10.17645/pag.v6i3.1557

Lipset, S. M., & Raab, E. (1970). The Politics of Unreason: Right-Wing Extremism in America, 1790-1970. Harper & Row.

LİSTAG. (2023, September 16). Büyük aile buluşması'na dair ailelerimizin açıklaması. LİSTAG. https://listag.org/2023/09/16/buyuk-aile-bulusmasi/

McEwen, H., & Narayanaswamy, L. (2023). The international anti-gender Movement: Understanding the Rise of Anti-Gender Discourses in the Context of Development, Human Rights, and Social Protection. UNRISD Working Paper 2023-06.

Miskolci, R. (2018). The Moral Crusade on 'Gender Ideology': Notes on Conservative Political Alliances in Latin America. Sociologies in Dialogue, 4(2), 44-59.

Mosse, G. L. (1985). *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*. University of Wisconsin Press.

New York Post. (2025, January 20). President Trump says the US government will only recognize two genders-'male and female'. Retrieved from https://nypost.com/video/president-trump-says-the-us-government-will-only-recognize-two-genders-male-and-female

Nikoghosyan, A. (2015). Tools for Change: Collective actions of women's rights activists in Armenia in Heinrich Böll Foundation, Anti-gender movements on the rise? Strategizing for gender equality in Central and Eastern Europe. Publication Series on Democracy, Volume 38. Edited by Katja Giebel and Gert Röhrborn. Heinrich Böll Foundation. https://www.boell.de

Obst, M. (2024). Not in the mood for gender and feminism: Exploring affect and expertise through Spanish anti-gender movements. Women's Studies International Forum, 104, 102892. https://doi.org/10.1016/j.wsif.2024.102892

Özçelçuk, C. (2015). İktidar boşluk kabul etmez: AKP'nin hizmet ideali ve popülizm üzerine. In Y. Madra (Ed.), Türkiye'de yeni iktidar, yeni direniş (ss. 81-96). Metis.

Özkan, Ş. (2021). Hate speech in the print media of Turkey: A decade's worth of data In A. Yılmaz (ed.), Media and hate speech: Perennial questions, current debates (pp. 95-121). HDV Publications.

Özkazanç, A. (2015). Feminizm ve queer kuram. Dipnot Yayınları.

Özkazanç, A. (2020) Bir Musibet: Yeni Türkiye'de erillik, şiddet ve Feminist siyaset. Dipnot Yayınları.

Paternotte, D., & Kuhar, R. (2018). *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. Rowman & Littlefield.

Puar, J. K. (2007). Terrorist Assemblages: Homonationalism in Queer Times. Duke University Press.

Savcı, E. (2021). Queer in translation: Sexual politics under neoliberal Islam. Duke University Press.

Schulman, S. (2011). "Israel and 'pinkwashing'." The New York Times.

Tiftik, S., & Balcı, E. (2024, Şubat). Toplumsal cinsiyet karşıtı anlatılarla mücadele: STÖ ve aktivistlerin deneyimleri. Demos Araştırma Derneği. https://demos.org.tr/wp-content/uploads/2024/03/demos-toplumsal-cinsiyet-karsiti-anlatilarla-mucadele-raporux.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2021, Mart 21). Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesine ilişkin açıklama. İletişim Başkanlığı. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiyenin-istanbul-sozlesmesinden-cekilmesine-iliskin-aciklama

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2025, Ocak 2). *Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından 2025 yılının Aile Yılı ilan edilmesi hakkında basın açıklaması.* Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. https://www.tihek.gov.tr

Türay, A. (2021). Freedom of expression and combating hate speech. In A. Yılmaz (ed.), Media and hate speech: Perennial questions, current debates (pp. 163- 179). HDV Publications.

Yuval-Davis, N. (1997). *Gender & Nation*. SAGE Publications.

Ziegler, M. (2018). Beyond backlash: Sex equality and abortion rights in the Roberts Court. Harvard Journal of Law & Gender, 41, 221-278.

2. Bölüm:
Aile ve Yakın İlişkilerde Şiddet

2.1. AİLE İÇİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE ETNOMETODOLOJİK YAKLAŞIM

Ural ALP MANÇO*

Giriş

Kişiler arası şiddetin en sık yaşandığı toplumsal kurumlardan biri ailedir. Dünya genelinde, aile içinde şiddete en sık maruz kalanlar ise kadınlardır. Kadına yönelik şiddet vakalarının çoğunluğunda fail, mağdurun eşi, sevgilisi, ebeveyni, kardeşi veya diğer yakın akrabalarıdır. Kadınların tanıdıkları kişiler tarafından şiddete uğrama oranı, tanımadıklarından gördükleri şiddete kıyasla daha yüksektir (Çiftçi ve Açık, 2022; Kahraman, 2021: 4-5; Taşdemir Afşar, 2015: 730-731).

Aile içinde kadına yönelik şiddet; fiziksel, sözel, duygusal (psikolojik), cinsel ve ekonomik olmak üzere farklı kategorilerde gözlemlenmektedir (Babacan Gümüş vd., 2020: 79; Taşdemir Afşar, 2015: 724). Fiziksel şiddet, mağdurun beden bütünlüğünün ihlalini içeren kaba kuvvet kullanımını kapsar. Sözel şiddet, mağdurun sarf edilen kelimelerle ve ses tonu ile incitilmesi anlamına gelir. Duygusal şiddet; aşağılama, tehdit, baskı ve cezalandırma gibi yollarla mağdurun psikolojisinin bozulması şeklinde ortaya çıkar. Cinsel şiddet, bireyin cinsel bütünlüğüne yönelik fiziksel ve sözlü saldırıları içerir. Cinselliğin bir kontrol ve sindirme aracı olarak kullanılması, rızaya dayanmayan cinsel eylemler, zorla evlendirme, çocuk doğurmaya zorlama veya kürtaj hakkına engel olma ve dijital ortamda seksüel taciz gibi durumlar da cinsel şiddetin kapsamındadır. Ekonomik şiddet, mali kaynakların tehdit, yaptırım ve kontrol aracı olarak kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Kadının çalışma hakkının engellenmesi, aile işletmesinde zorla çalıştırılması veya ekonomik bağımsızlığının kısıtlanması bu tür şiddete örnek verilebilir (Akçinar, 2017; Babacan Gümüş vd., 2020: 79-80; Çalışkan ve Çevik, 2018: 219-221; Çiftçi ve Açık, 2022; Kahraman, 2021: 5-6; Taşdemir Afşar, 2015: 729). Farklı şiddet türleri aynı zamanda ihmal ve istismar niteliği de taşıyabilir. İhmal, bireyin temel ihtiyaçlarının kasıtlı olarak görmezden gelinmesi veya karşılanmaması anlamına gelirken; istismar mağdurun iyi niyetinin aldatma ve manipülasyon yoluyla sömürülmesi olarak tanımlanabilir. Şiddet türleri çoğu zaman tek tek birbirinden bağımsız olarak değil, iç içe geçmiş biçimde, birden fazlası aynı anda deneyimlenmektedir (Babacan Gümüş vd., 2020: 79-80).

Burada aile içinde kadına yönelik şiddet olgusunu etnometodolojik perspektiften ele alan bir araştırmanın bulguları sunulmaktadır. Çalışmada aile içinde kadına yönelik şiddetin nasıl deneyimlendiği, tanımlandığı, açıklandığı ve bazen nasıl sıradanlaştırıldığı veya meşrulaştırıldığı irdelenmektedir. Araştırmada, etnometodolojik yaklaşımdan esinlenirken güdülen amaç, yaşadıkları hakkında ürettikleri açıklamaların sosyal statü veya eğitim seviyesi itibarıyla toplumda çoğunlukla "yeterli" otoriteye sahip olmadıkları düşünülen ve bu yüzden "sesleri duyulmayan" katılımcılarımıza söz vermektir (Weinberg, 2006: 412).

Örneklem

Çalışmanın verileri Aksaray ilinde ikamet eden evli, boşanmış ve dul kadınlarla yapılan yarı-yapılandırılmış nitel görüşmeler yoluyla elde edilmiştir. Toplam 62 görüşme gerçekleştirilmiştir. Söyleşiler, katılımcıların sözlü onayı alındıktan ve görüşme soruları kendileri ile paylaşıldıktan birkaç gün sonra katılımcının tercih ettiği bir mekânda birebir olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, katılımcının sözlü onayı dahilinde kayıt altına alınmış ve ortalama 35 dakika sürmüştür. Görüşmeleri

* Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: mancoural@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4863-4435

gerçekleştiren Aksaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden kadın öğrenciler, belirlenen yaş ve medeni hâl kriterlerini gözeterek, katılımcıları rastlantısal olarak seçmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1: Araştırma örnekleminin bazı sosyodemografik özelliklere göre dağılımı (N= 62 katılımcı)

Yaş (Ortalama: 40,4)	Asgari yaş: 20	Azami yaş: 72		
Yaş Grupları	20-30 arası: 11	31-40 arası: 20	41-50 arası: 26	51 ve üstü: 5
Büyüdüğü Yer	Kent: 35	Köy: 25		
Eğitim Durumu	Lise altı: 23	Lise: 21	Yüksek eğitim: 18	
Medeni Hâl	Evli: 37	Boşanmış: 22	Dul: 3	
İlk Evlilik Türü	Kendi isteği ile: 23	Görücü usulü: 25	Zorla evlendirme: 7	
İlk Evlilik Yaşı	20 yaş altı: 29	21 yaş ve üstü: 33		
Çocuk Sayısı (Ortalama: 1,94)	Yok: 5	Bir çocuk: 16	İki çocuk: 22	Üç çocuk ve üstü: 19
Çalışma Durumu	Çalışıyor: 35	Çalışmıyor: 27		
Meslek	Ev hanımı: 27	İşçi: 18	Nitelikli eleman: 13	Serbest meslek: 4

Çözümlenen görüşmelerde toplam 132 farklı şiddet deneyimi tespit edilmiştir. Şiddet anlatıları, katılımcıların hem çocukluklarında hem de evlilikleri boyunca yaşanmış olayları yansıtmaktadır. Çocukluğunda şiddet görmüş 25 katılımcıdan 22 tanesinin evlilik hayatında da şiddet deneyimi yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu sosyal bilim yazını ile paralellik göstermektedir: Çocuklukta deneyimlenen şiddet yetişkinlikte yaşanabilecek şiddet mağduriyetine zemin hazırlayabilmektedir (Çiftçi ve Açık, 2022; Kahraman, 2021: 7).

Anlatılarda beliren mağduriyetleri neredeyse her zaman farklı şiddet türlerinin (fiziksel, psikolojik -ve sözel-, ekonomik ve cinsel şiddet, istismar ve ihmal) üç, dört veya beş tanesinin iç içe geçmiş birleşimlerinden oluşmaktadır. Bir şiddet türünü deneyimleyen mağdur, sıklıkla farklı diğer türlere de maruz kalmaktadır. Örneğin görüşmelerde elde edilen bulgulara göre, fiziksel şiddet ve psikolojik şiddetle beraber yaşanan ihmal vakaları görgül malzemede gözlemlenen toplam 132 mağduriyet kaydında 34 kere (%25) belirmektedir. Fiziksel şiddet ve psikolojik şiddet ile deneyimlenen istismar vakaları ise 24 kez (%18) görülmektedir. Görgül malzemede 23 defa (%17) beliren fiziksel şiddet ve psikolojik şiddet birleşimi bulunmaktadır. 21 kere (%16) ifade edilen fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddet ile yaşanan hem ihmal hem de istismar mağduriyeti vakaları bulunmaktadır. Bu dört birleşime dair ifadeler, tespit edilen toplam 132 farklı mağduriyet kaydının %77'sini (n= 102) kapsamaktadır. Burada örneklendirilen çoklu şiddet mağduriyeti bilimsel yazın tarafından onaylamaktadır (Babacan Gümüş vd., 2020: 79-80).

Görüşme dökümlerinde keşfedilen 132 şiddet mağduriyetinde en sık rastlanan failler sayısal önem sırasına göre: Eşler, bazı kayınlar, baba veya üvey baba ve anne veya üvey anne olarak belirmektedir. Şiddet faili olarak eşler 48 anlatıda (%36) belirmektedir. Eş ile kayınlar birlikte 39 kez fail pozisyonundadır (%30). Sadece kayınlar (kayınvalide ve kayınpeder veya görümce) ise 12 kez fail olarak işaret edilmektedir (%9). Çocuklukta ve yetişkinlikte babalar 24 defa fail olarak görülmektedir (%18).

Etnometodolojik Perspektif

Etnometodoloji, bireylerin gündelik yaşamda kullandıkları bilişsel yöntemleri inceleyen, etkileşimci-yorumlayıcı geleneğe dayanan bilinç sosyolojisi yaklaşımıdır (Garfinkel, 2014: 7). Yaklaşımın temelinde bireylerin sosyal dünyayı hangi bilgi ve kurallara göre inşa ettiğini anlamak yatar (Coulon, 2011: 248; Craib, 1992: 103). Bireylerin gündelik yaşam etkileşimleri boyunca gerçekleştirdikleri bilişsel işlemler "etno-metod" veya pratik akıl yürütme teknikleri olarak adlandırılır (Cicourel, 1974: 51 ve 99; Cuff vd., 2016: 150). Bireyler tarafından üretilen ve paylaşılan bilgi dağarcıkları dünyayı nesnelleştirme ve anlamlı kılmaya yarayan ortak bir çerçeve sunar (Cicourel, 1974: 99; Garfinkel, 2014: 7 ve 109-110). Söz konusu bilgi ne sadece bireye özgüdür ne de bireylerin iradesi dışında var olan evrensel bir gerçeği yansıtır. Aksine, bireyler arası etkileşimler sayesinde oluşur ve sosyal düzenin sürdürülmesine katkı sağlar (Allan, 2020: 119; Craib, 1992: 103; Garfinkel, 2014: 54 ve 351; Virolainen, 2022: 74). Garfinkel'e (2014: 52 ve 348-354) göre, bireyler paylaştıkları bu bilgi aracılığıyla yaşadıkları çevreyi tanımlar, sınıflandırır, karşılaştırır ve açıklar. Onun sayesinde toplumsal işleyiş bireyler açısından bilinir hâle gelir (Allan, 2020: 124 ve 128; Virolainen, 2022: 73).

Paylaşılan bilgi, toplumsal gerçeğin herkes için aynı şekilde geçerli bir tanımı değildir. Bireyler deneyimlerine bağlı olarak, onu esnek ve farklı biçimlerde yorumlar (Craib, 1992: 102; Virolainen, 2022: 73). Bundan dolayı, topluma dair bilinenler tekil değil, çoğuldur. Herhangi bir sosyal olay, olgu veya durum hakkında birden çok, hatta birbirlerine rakip açıklamalar bulunmaktadır. Etnometodologlar, bireylerin gündelik yaşama dair geliştirdiği ve onların bilinç dünyalarına açılan paylaşılan bilgiyi araştırır. Etnometodoloji, Karl Mannheim'ın "belgesel yöntem" olarak adlandırdığı yorumlama tekniğinden esinlenmiştir. Mannheim bireylerin öznel düşüncelerini değil, kolektif düşünce örüntülerini dikkate alır (Güvercin ve Nohl, 2017: 299). Mannheim'a göre, belgesel yöntem bir dönemin egemen dünya görüşünü gün ışığına çıkarmaya yönelik teknik olarak tanımlanır (Dant, 1997: 536-540). Bu yöntemle, nitel bulgularda beliren bireysel vakaların ötesinde toplumsal tipleştirmelerin oluşturulması hedeflenir (Güvercin ve Nohl, 2017: 298).

İşlem, matematikteki ortak bölen misali, farklı bireylerin herhangi bir konudaki ortak algılarını keşfetmeye odaklanır (Garfinkel, 2014: 111-112). Analiz süreci, ortak yanları vurgulanan farklı bireysel ifadelerden soyutlanarak kolektif tipleştirmelere (Güvercin ve Nohl, 2017: 301) doğru ilerler ve toplumda var olan çeşitli, hatta karşıt bilinç türlerini belirginleştirir. Bu işlem aynı zamanda ifadelerine başvurulan bireylerin sosyokültürel konum ve ideolojik kimliklerini anlamlandırmayı da mümkün kılar (Padua, 2024: 3). Çalışmada kullanılan nitel analiz tekniği Garfinkel'in Mannheim'dan esinlenerek geliştirdiği yorumlama tekniğinin bir uyarlamasıdır.

Veri analizinde görüşmelerde tespit edilen; (1) kadına yönelik aile içi şiddetin tanımı, (2) nedenleri, (3) bu şiddet türüyle mücadele yollarına ilişkin katılımcı söylemleri[14] çözümlenmiştir. Hemen her katılımcının görüşme dökümünde sorgulanan üç konuya dair birden fazla farklı söyleme ulaşılmıştır. Ancak araştırmayı ilgilendiren bireysel ifadelerin nasıl yapılandığı değil, bunların yansıttığı toplumsal söylemlerdir. Bireysel ifadeler mantık ve anlam bütünlüğü gözetilerek diğer katılımcıların benzer ifadeleri ile gruplandırılmıştır. İşlem, bireysel ifadelerdeki asgari müştereklerin belirlenmesiyle yürütülmüştür. Çalışmanın nitel veri analizi manüel olarak yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Benzer bireysel ifadelerin birbirlerine eklemlenmesi, tekrarların elenmesi ve anlamların sentezlenmesi suretiyle farklı bireylerin benzer düşünce, değer, simge ve yargılarının bütünleştirilmesinden ibaret küçük sentez metinler elde edilmiştir. İşlem sonucunda şiddetin tanımı, nedenleri ve şiddetle mücadele yolları konularında benzer bireysel ifadelerden soyutlanarak oluşturulan toplumsal söylemler ortaya çıkarılmıştır. Aile içinde kadına yönelik şiddetin tanımları, nedenleri ve bu tür şiddetle mücadele yollarını dillendiren söylemler keşfedilirken analizin odağında bunların içkin nitelikleri göz önünde bulundurulmuştur. Hangi söylemin katılımcılar tarafından ne sıklıkta ifade edildiği ve ne tür sosyal kategorilerdeki katılımcıların hangi söylemlere daha çok rağbet ettiği gibi niceliksel sorgulamaları dikkate almak mümkün olmamıştır. Ancak çalışma Aksaray'da

[14] Söylem; toplumda baskın olan güç ilişkileri, yargılar, değerler, inançlar ve normlar aracılığıyla bir sosyal olgunun açıklanması, değerlendirilmesi veya meşrulaştırılmasını hedefleyen ifadedir (Heritage, 2006: 145-146).

yaşayan kadınların aile ortamında kadına karşı şiddet konusunda sahiplendiği geniş bir görüş yelpazesini göz önüne sermektedir.

Şiddetin Tanımları

Aile içinde kadına yönelik şiddetin katılımcı kadınlar tarafından tanımında ortaya çıkan iki söylemsel kutbun örneklemi yarı yarıya ikiye böldüğü gözlemlenmiştir. Bu tariflerden birine "sıradanlaştırma söylemi", diğerine ise "bilinçlenme söylemi" adı verilmiştir (Çizelge 2). Ancak söylemleri benimseyenlerin yaş, medeni hâl, eğitim seviyesi, büyüdüğü yer gibi sosyodemografik özelliklerinin dağılımı belirgin değildir. Göze batan tek ayrışma, evlilikte yaşanan şiddet deneyimidir. Evlilik hayatında yaşadığı şiddet deneyimlerini aktaran katılımcılar nispeten daha sık bilinçlenme söylemini paylaşmaktadır. Aile hayatlarında şiddet öyküsü olmayan kadınlar ise sıradanlaştırma söylemini daha çok sahiplenmekteler.

Çizelge 2: Aile içinde kadına yönelik şiddetin tanımına ilişkin söylemler

Sıradanlaştırma Söylemi	**Bilinçlenme Söylemi**
Şiddet her yerde olabilir. Ailede şiddet yaşanıyorsa ortada bir sorun vardır ya da izinsiz, gizli bir şeyler yapılıyordur. Sorunu çözmeden şiddet bitmez. Şiddetin olduğu yerde sevgi olmaz. İnsan eşine değer vermiyorsa ona saygı duymaz. Eşe değer verilmiyorsa teşekkür ve takdir de olmaz. Bazı kocalar farkında bile olmuyor ama eşlerinin kişiliğine zarar veriyor. Kadın azar işitince bile bunalım yaşayabilir. Şiddet mağduriyeti denince akıllara önce kadınlar gelir fakat erkekler de şiddete maruz kalabiliyor. Aldatma, hırsızlık gibi vahim bir suç işleyen erkek de kadın da şiddet görmeyi hak eder. Yetişkinler arasında ölçüyü kaçırmadıkça sorun yok. Ancak bu durum çocuk için kabul edilemez.	Erkek; kadının kocasına, çocuğun da babasına yapamayacağını eşine ve çocuğuna yapıyorsa, fiziksel veya sözlü olsun, şiddet vardır. Kadına sınırlar konması; maddi, manevi her şeyden yoksun bırakılması, görmezden gelinmesi şiddettir. Bazı erkekler eşlerinin hayatını çalıyor, onları çocuklarıyla terk ediyor. En büyük suç birinin hayatını çalmaktır. Kadının ihmal ve terk edilmesi şiddettir. Kadınlar genellikle kaba kuvveti düşünerek psikolojik şiddeti görmezden geliyor; en azından benim kocam vurmuyor diye avunuyorlar. Fiziksel şiddeti kanıtlayabiliyorsun ama en sinsisi psikolojik şiddettir. Şiddet hiçbir şekilde kabul edilmemelidir.

Her iki tanımlama söylemi de dört ortak nokta üzerine kuruludur. Ancak bu noktaların anlamları bir söylemden diğerine değişmektedir. Söylemlerin paylaştığı ilk ortak nokta, aile içinde kadına yönelik şiddetin manasıdır. İlk ortak noktaya "tanım" adı verilmiştir. Söylemlerin ikinci ortak noktası; olgunun ailenin hayatında üstlendiği görevin, yani şiddetin aile yaşamında var oluşunun ve ne işe yaradığının açıklamasıdır. Bu noktaya "işlev" adı verilmiştir. Söylemlerin kesiştiği üçüncü ortak nokta aile içinde şiddet uygulamasının doğurduğu neticedir. Üçüncü noktaya "sonuç" adı verilmiştir. Söylemlerin dördüncü ortak noktası ise katılımcıların aile içinde şiddeti nasıl kabullendikleri veya reddettikleri ile ilişkilidir. Bu son ortak noktaya da "sınır" adı verilmiştir.

Sıradanlaştırma söyleminde, aile içinde kadına yönelik şiddet doğal bir olgu, ama bir ehvenişer olarak tanımlanmaktadır. Her ailede yaşanabilen bu durum yetişkinler arasında aşırıya kaçmadıkça olağandır. Bu tanımda, söz konusu şiddetin kadına yönelik olma vasfı kısmen göz ardı edilmektedir. Bu söylemi dillendiren katılımcılar yine de kadınların daha büyük orandaki mağduriyetini vurgulamaktadır. Söyleme göre, aile hayatında şiddetin işlevi ilişkisel bir sorunun göstergesi olmaktır. Şiddetin varlığı eşler arasında veya aile içinde çözülmemiş bir soruna işaret eder. Sorun çözülmeden şiddet bitmez. Sonuç noktasında, sıradanlaştırma söylemine katılanlar psikolojik nitelikli bir okuma yapmaktadır. Şiddeti var eden sorun çözülmezse, olumsuzluk kalıcılaşır ve eşler arası ilişkilerde sevgi ile saygının yerini alır. Bu durumda yukarıda belirtildiği gibi, şiddetin mağduru kadın veya erkek olabilir. Söylemde şiddete koyulan sınır "şartlı kabul" mahiyetindedir. Sıradanlaştırıcı söylemi seferber eden katılımcılara göre, eşini aldatan veya başka vahim bir suç işleyen (örneğin, eşinin malına el koyma, ailenin gelirini heba etme gibi) eş (cinsiyet belirtmeden) şiddet görmeyi hakketmiştir. Söylemde çocuğa karşı şiddet hiçbir şekilde kabul edilmemektedir. Sıradanlaştırma söylemi, aile hayatında şiddetin belirli bir işlevselliğini ve sınırlı bir kabulünü savunmaktadır; olguyu dramatikleştirmekten kaçınmaktadır.

Söyleme göre, aile ilişkilerinde kadınlar da erkekler de bağımsız eylem yetisine sahiptir, çünkü her iki cins de "izinsiz ve gizli" davranabilecekleri gibi, kendi iradeleri doğrultusunda "vahim suç" bile işleyebilmektedir. Sıradanlaştırıcı söylemin yansıttığı dünya görüşünde; dayanışma, güven, sadakat, saygı ve sevgi gerektiren aile düzenine aykırı davranan bireyler için şiddet bir uyarıdır.

Aile içinde kadına karşı şiddet konulu araştırmalarda, bireylerin maruz kaldıkları davranışı bazen şiddet olarak algılamadıkları tespit edilmiştir. Bazılarının bilimsel ve yasal düzlemlerde aile içi şiddet fiilleri sayılan davranışların farkında olmadıkları, bu eylemleri şiddet olarak bellemedikleri ileri sürülmüştür (Çiftçi ve Açık, 2022; Akçinar, 2017). Yapılan araştırmalarda geleneksel cinsiyet rolleri çerçevesinde sosyalleşen kadınların şiddete uğradıklarında bunu sıklıkla olağan bir durum olarak yaşadıkları gözlemlenmiştir (Kahraman, 2021: 15). Fakat sıradanlaştırma söylemini ifade eden katılımcılar şiddet gerçeği ve farklı türlerinin varlığının bilincindedir. Ancak kendileri bunu belli bir sınıra tabi tutarak normalleştirmektedir. Örneklemi oluşturan 62 katılımcının tümünün (şiddet mağduru olsun veya olmasın) farkındalık sahibi olduğu söylenebilir. Bazıları gençken bilinçli olmadıklarını, ama bugün bu konudaki bilinç düzeylerinin olgunlaştığını ifade etmişlerdir.

Bilinçlenme söyleminde farkındalığın önemine özellikle dikkat çekilmektedir. Bu söylemin aktardığı mesaj hem şiddet olgusunun çeşitliliğinin altını çizmekte hem de kadınların bu konuda bilinçlendirilmesini hedeflemektedir. Dolayısıyla söylemin tanım noktasında, aile içinde kadına yönelik şiddet olgusunu tüm çeşitliliği ve yarattığı farklı zarar boyutları ile kavramaya çalışan eğitici bir çaba gözlemlenmektedir. Söylemde şiddet olgusu eril bir karakter taşımaktadır. Fail erkek ile özdeşleştirilmiş ve kadın ile çocuk ise kurban durumundadır. İşlev noktasında bu söyleme göre de şiddet bir gösterge görevi üstlenmiştir. Ancak sıradanlaştırma söyleminden farklı olarak, burada gösterilen bireyler arası ilişkisel bir sorun değil, yapısal bir eşitsizliktir. Aile içinde kadına yönelik şiddet, bireylerin iradesi dışında var olan ama onların hayatlarını belirleyen, kadınlar ve erkekler arasındaki statü eşitsizliğinin emaresidir. Aile hayatında eşitsiz güç dağılımı varsa, iktidarı elinde bulunduran fert şiddet kullanma eğiliminde olabilir.

Bilinçlenme söylemine göre, sonuç noktasında, aile yaşantısında şiddet uygulayan erkeklerin iktidarı pekişirken mağdur kadın ve çocuklar çaresizliğe ve yalnızlığa itilmektedir. Söylemi sahiplenen katılımcılara göre, şiddet içeren davranışlar hiçbir şekilde hoş görülemez. Söz konusu durumlarda sınır ancak sıfır tolerans olmalıdır. Bilinçlenme söyleminin yansıttığı dünya görüşünde aile fertlerinin kaderleri, eril hâkimiyet niteliğine sahip sosyal düzen tarafından belirlenmektedir. Kadınlar da erkekler de bu sisteme tabidir. Birine verilen görev şiddet uygulamak pahasına iktidarı elinde tutmaksa, diğerine de mağdur rolü biçilmiştir. Sistem içinde kadınlar özgürlüklerinden yoksun nesne statüsündedirler. Toplumsal konumları her türlü istismar ve kötü muameleye açıktır. Ancak içerdiği tüm farklı şiddet boyutlarıyla, eril iktidarın reddi sayesinde kadınlar madun olmaktan kurtulabilirler. Bilinçlenme söylemi, sosyal bilim literatüründe önemli bir yere sahip toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaklaşımına yakın değerlendirmelerde bulunmaktadır (Kahraman, 2021: 4-7; Özkazanç ve Örsan Yetiş, 2016: 14; Taşdemir Afşar, 2015: 722 ve 730).

Şiddetin Nedenleri

Aile içinde kadına yönelik şiddetin kaynağı katılımcı kadınlar tarafından çeşitli biçimlerde açıklanmaktadır. Görüşmelerin çözümlemesinde dokuz farklı neden söyleminin izine rastlanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu birden fazla açıklamayı benimsemektedir. Hemen her katılımcı iki-üç tane değişik açıklamayı birden ele almıştır.

Eldeki verilere göre, katılımcıları sosyodemografik özelliklerine göre tasnif eden değişkenlerin (yaş, eğitim durumu, medeni hâl gibi) aile içinde kadına yönelik şiddetin neden tespiti açısından açıklayıcılığı bulunmamaktadır. Ancak çözümleme sonucunun, Aksaray gibi orta büyüklükteki bir İç Anadolu kentinde yaşayan kadınların aile içinde şiddet olgusunun nedenselliği konusunda ürettiği söylemlerin çeşitliliğine bir bakış açısı sağladığı ileri sürülebilir. Çizelge 3'te analiz sonucu ortaya çıkan dokuz neden söylemi, söylemlere verilen adlarının alfabetik sırasına göre gösterilmektedir.

Çizelge 3: Aile içinde kadına yönelik şiddetin nedenine ilişkin söylemler

Söylem	**Açıklama**
Ailesi tarafından gözetilmemek	Evli kızların ihmali şiddete davetiye çıkarır. Annesi-babası evli kızlarının arkasında durmuyorsa, onu yalnız bırakıyorsa, sahipsiz kalan kadın şiddet görür. Aileler kızlarına değer vermiyorsa, neden başkaları onlara saygı duysun? Gelin verilen kızı unutmak, onu dışlamak, kızının çocuklarını yabancı birinin çocukları gibi algılamak kadına karşı şiddeti cesaretlendiren bir zihniyettir.
Bağımlılık	Şiddetin kaynağı bağımlılıklardır. Alkol, uyuşturucu veya kumar bağımlılığı, başka kadınlarla birliktelik varsa bu kuşaktan kuşağa geçer ve şiddet kaçınılmaz olur. Eşi alkol veya uyuşturucu bağımlısı olan kadınların çoğu şiddet görür.
Eğitimsizlik	Cehalet, şiddetin başlıca nedenidir. Eğitim seviyesine bağlı olarak şiddet artar veya azalır. Cahil ve fakir ailelerde daha çok şiddet olur. Eğitimli, görgülü, sakin, çocuğa ve eşe değer veren ailelerde şiddet daha az görülür. Cahil kadınlar çocuklarını, özellikle erkek çocuklarını, erkek egemen bir anlayışla yetiştirmeye devam ettikçe aile içinde kadına yönelik şiddetin önü alınamaz.
Ekonomik sorunlar	Şiddetin nedeni ailenin yaşadığı ekonomik sorunlardır. Yoksulluk, ekonomik kriz ve toplumda yaşanan haksızlıklar aile içinde şiddeti körükleyebilir. Geçim zorluğu ve kaygısı, iş stresi erkekte özgüven kaybı yarattığında ev içinde şiddeti doğurur veya var olan şiddetin dozunu arttırır. Çünkü toplum erkeklerden aileyi geçindirmesini bekliyor. Ailesini geçindiremeyen erkek ezikliğini evdeki hükmüyle dengeler. Bu durumda, kadının çalışmadığı tek gelirli haneler şiddet içeren ilişkiler yaşayabilir.
Erkek hâkimiyeti	Şiddetin nedeni toplumdaki erkek hâkimiyetidir. Kadın-erkek eşitsizliği aile içinde şiddete neden olur. Sorunun temelinde toplumda kadın ile erkeğin aynı hak ve özgürlüklere sahip olmaması yatıyor. Toplumda erkekler üstün görülüyor. Erkek; otoritesinin sarsıldığını hissettiğinde, iktidarlarını korumak için veya kompleksli bir kişilik yapısına sahipse, güçlü hissetmek için şiddet uygular. Ya da bunu kendi ahlaksızlık ve yalanlarını gizlemek için yapar. Başkalarına sinirlenip hırsını karısından ve çocuklarından alan da var. Erkekler çevreden etkileniyorlar; arkadaşları, yakınları onları kılıbık görmesin diye daha baskıcı oluyorlar. Her çevreden ve her yaştan erkek evde baskınlık göstermesi gerektiğini düşündüğü için şiddete meylediyor.
Geleneksel aile	Geleneksel aile yapısı, mesela kayınlarla beraber yaşamak veya kayınların aile işlerine karışması eşler arası şiddeti tetikler. Erkek tarafı genç evlilerin hanesine tecavüz eder, telefonla bile müdahale eder. Anne-babalar ve ağabeyler kızlara karışıyorsa, bu davranış gelin olduktan sonra da devam eder. Aile büyükleri yeni evli kocaları "sen erkek değil misin?" diye kışkırtabilir. Genç çiftler aile büyükleriyle beraber yaşıyorsa sorunlar kaçınılmaz olur. "Annem üzülmesin", "babam, amcam, abim ne der..." diye düşünenler, ailelerini eşlerinden öne koyanlar evlilik hayatlarında şiddet yaşama/yaşatma riskini taşırlar. Zorla veya görücü usulü evlilik sonucu insan seçmediği, sevmediği biri ile yaşıyorsa eşler arası ilişkide şiddet doğabilir. Ailesinin sözünden çıkmayan eşler birlikteliklerini kuramaz, deneyim edinemez ve olgunlaşamaz. Bu durum şiddete davetiye çıkarır. Kendinden emin olmayan, ev dışında kendi başına iş göremeyen kadınlar daha çok mağdur olur.
İletişimsizlik	Şiddet karşılıklı iletişimsizlikten kaynaklanır. Bu bir etki-tepki meselesidir. Eşler arası kişilik ve iletişim bozuklukları aile içinde şiddeti besler. Saygısızlık, anlayışsızlık, hoşgörüsüzlük, duyarsızlık, empati eksikliği, ötekini dinlememek, kendi derdini anlatamamak, karşılıklı güvensizlik ve alttan almamak şiddet doğurur. Biri bağırsa, öteki de ona cevap verirse kavga çığ gibi büyür gider. İletişimsizliğin nedeni kişilerin kafa yapısına, davranış bozukluğuna veya karakterine bağlıdır. Ezik, kendini yetersiz hisseden, hırçın, olgunlaşmamış, ergen gibi davranan, duygularını dışa vuramayan, iletişim kuramayan kişiler öfkeye ve şiddete meyilli olurlar. Eşiyle korkuya dayalı bir ilişki kuran veya bunu kabullenen kişiler şiddete davetiye çıkarır. Özellikle çok iç içe yaşayan, kendi özel alanları olmayan eşler arasında şiddet olur.
Kadının hatası	Aile içindeki şiddet olaylarının temelinde kadınların hatası bulunur. Kadın kocasını kışkırtmazsa, diline hâkim olursa şiddet olmaz. Kadın erkeği idare edemediği için şiddete maruz kalır. Yerini bilmeyen, ırzına hâkim olamayan, çocuklarına gereken değeri vermeyen, evde işini yapmayan, kocasına itaat etmeyen, ona anlayış göstermeyen, tüketimde aç gözlü davranan, erkeğin giyme dediği bir şeyi giyen ve alttan almayı bilmeyen kadın şiddeti üzerine çeker. Koca işini konuşarak halledemiyorsa; bunu vurarak yapar. Devlet son zamanlarda kadınlara hak vermeye başladı. Erkekler eşlerine bir tokat attığında devlet otomatik olarak kadının yanında duruyor. Uzaklaştırma veriyor. Ama kadın erkeğe vurduğu zaman hiçbir şey olmuyor. Bundan dolayı erkekler hırslandı. Boşanmalar arttığı gibi şiddet olayları da arttı.
Öğrenilmiş davranış	Çocuklukta yaşananlar şiddetin başlıca nedenidir. İnsan nasıl bir aile ortamında büyüdüyse öyle davranır. Birinin şiddet uygulaması için bunu geçmişinde öğrenmiş olması gerekir. Şiddetin olduğu ailelerde yetişen çocuklar büyüyünce şiddet uygular ya da bunu kabullenir. Babası annesini dövmüş ki adam; kadın dövülür, rahat gezemez, istediğini giyemez ya da kadın ve çocuk dayakla cezalandırılır diye düşünür. Çocuklar anne-babanın aynasıdır. Şiddet bir sonraki kuşakta kendini tekrarlar. Şiddeti yaşayan yeri geldiğinde şiddet uygular. Günümüzde sosyal medya, diziler, sinema ve video oyunlarının şiddet içerikli olması bizi toplum olarak kaba kuvveti hoş görür hale getirdi.

"Ailesi tarafından gözetilmemek" söylemi kadına yönelik şiddeti evli kızlarının köken aileler tarafından "sahipsiz" bırakılmasıyla açıklıyor. Bu ihmal durumu başlı başına bir şiddet türü oluşturmaktır (evlilik sonrasında kendi ailesi tarafından yok sayılmak); ancak aynı zamanda bir risk etkeni olarak kabul edilmektedir. Söylem aynı zamanda kadınların her daim birilerinin koruması altında bulunması gerektiği ifade eden cinsiyetçi bir vizyon sunmaktadır. "Bağımlılık" söylemi toplumda sık duyulan bir ilişkiyi ele almaktadır. Erkeklerin kötü alışkanlıkları aile içinde şiddete yol açmaktadır.

Toplumda sıkça paylaşılan "eğitimsizlik" söylemi, aile içi şiddeti hem okul eğitimi hem de aile görgüsü ile ilişkilendirmektedir. Söylem özellikle eğitimsiz kadınların erkek çocuklarını yetiştirme tarzının ataerkil düşünce yapısını ve buna bağlı olarak aile içi şiddeti yeniden ürettiğini ileri sürmektedir. "Ekonomik durum" söylemi de ikinci ve üçüncü söylemlere benzer biçimde oldukça popüler bir açıklama getirmektedir. Aile içinde ortaya çıkan şiddetin nedeni ailenin yaşadığı iktisadi sorunlardır. Söylem özellikle kadının ekonomik özgürlüğünün olmayışının bir risk faktörü olduğunu savunmaktadır. Toplumsal sağduyuda sık paylaşılan bu ilk neden grubundaki farklı açıklamaların örneklemde de bulunması beklenmeyen bir durum değildir.

"Erkek hâkimiyeti" söylemine göre, aile içinde kadına yönelik şiddetin nedeni toplumdaki eril iktidardır. Bu söylem, yukarıda betimlenen neden söylemlerinden daha yapısal bir nitelik taşımaktadır. Aile içinde kadına yönelik şiddetin kaynağı bireysel irade ve davranışlardan çok cinsler arası eşitsizlik üreten sosyal süreçlerde bulunmaktadır. Söyleme göre, olgunlaşmamış ama toplum tarafından tümgüçlü kılınmış erkeklerle yine toplum tarafından özgüvensiz ve bağımsız iş göremez şekilde sosyalleştirilmiş kadınların birlikteliği şiddet yaratıcı türdendir. "Geleneksel aile yapısı" söylemi, kadına yönelik şiddeti ailenin ananevi yapısına bağlamaktadır. Söyleme göre göreneklere sıkı bağlılık gösterenler, özellikle ailelerini eşlerinden öne koyanlar ve onların sözünden çıkmayanlar, eşlerine şiddet yaşatma riskini taşırlar. Erkeğin ailesi ile aynı çatı altında yaşamak da şiddet doğurucu nitelikte bir risk faktörüdür. "İletişimsizlik" söyleminin iddiasında eşler arası iletişim bozuklukları ve eşlerin mustarip olduğu olası psikolojik rahatsızlıklar aile içinde şiddeti besler. Söylem, açıklamayı bireysel ve ilişkisel bir düzlemde temellendirmektedir. Erkek olsun kadın olsun; sorumsuz, duyarsız, özgüvensiz, korkak, ezik kişilikler şiddete meyilli olurlar. "Kadının hatası" söylemi bireysel ama cinsiyetçi bir düzlemde sorumluluğu mağdura yüklemektedir. Aile içinde kadına karşı şiddetin sebebi olarak kadının kendisi sunulmaktadır. Söylem, evlilik hayatında bazı kadınların bencil, ölçüsüz ve başına buyruk davranmasının bir risk faktörü teşkil ettiğini ileri sürmektedir. "Öğrenilmiş davranış" söylemine göre, çocuklukta aile içinde şahit olunan olumsuz ebeveyn davranışları şiddetin başlıca nedenidir. Söylem; çocukken şiddet görmüş erkeğin, şiddeti kendi ailesine de yansıtacağını ve babasından şiddet gören kadının eşinin uyguladığı şiddeti kabulleneceğini iddia eder.

Bol sayıda olduklarını tespit ettiğimiz popüler açıklama söylemlerinin aksine, günümüzde sosyal bilim yazınında aile içinde kadına yönelik şiddeti açıklayan üç kuramsal yaklaşım öne çıkmaktadır: (1) Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kuramı, (2) ilişki dinamiği yaklaşımı ve (3) sosyal öğrenme teorisi. Yapısal nitelikteki ilki, şiddet olgusunu kadınlar üzerindeki erkek denetim ve egemenliği açısından ele alan toplumsal cinsiyet anlayışına dayalı bir kavrayıştır (Taşdemir Afşar, 2015: 733 ve 738). Buna göre, toplumsal cinsiyet eşitsizliği aile içinde kadına yönelik şiddetin başlıca nedenidir (Kahraman, 2021: 4). Erkekler şiddeti kadınlar üzerindeki ataerkil hâkimiyetlerini korumak amaçlı kullanmaktadır. Kaynağında tahakküm ve denetim arzusu bulunan eril şiddet, kadınları sömüren, baskılayan, ayrımcılığa ve cinsiyetçi uygulamalara maruz bırakan bir olgudur (Akçinar, 2017: 40). Erkek sürekli olarak iktidarını kaybetme tehdidi altında yaşar; gündelik yaşamında devamlı olarak erkekliğini ispatlama ihtiyacı duyar. Çünkü toplum; kadının geçimi gibi, ahlaklı ve iffetli kalmasının sorumluluğunu da erkeklere yüklemiştir (Kahraman, 2021: 6-7). Kurama göre, aile içinde kadına yönelik şiddet toplumsal yapının kültürel, ekonomik ve siyasi işleyişinin işlevsel bir parçasıdır (Taşdemir Afşar, 2015: 722). Kadınların aleyhine olan eril iktidar gerçeğini göz önünde bulundurmadan aile içinde yaşanan şiddeti anlamak ve açıklamak mümkün değildir (Özkazanç ve Örsan Yetiş, 2016: 14; Taşdemir Afşar, 2015: 730). Bu kurama göre aile içindeki şiddetin faillerinin erkekler olduğu varsayılır (Taşdemir Afşar, 2015: 732).

Kadına yönelik aile içi şiddet olgusuna ikinci kuramsal yaklaşım toplumsal cinsiyet vurgusuna daha az başvuran ilişkisel bir açıklamadır. Bu analizin gözlem odağında aile fertleri arasındaki bireysel ilişki dinamiği bulunur. Aile içinde yaşanan şiddet; yaş, gelir, eğitim, göç, yoksulluk, yoksunluk, fırsat eşitsizliği, davranış ve iletişim bozuklukları, öfke kontrolü sorunları, alkol, uyuşturucu ve kumar bağımlılığı vb. pek çok değişik sosyal, kültürel, ekonomik ya da psikolojik etkenlerle açıklanır. Toplumsal cinsiyet olgusu temel açıklama olarak değil, değişkenlerden biri olarak ele alınır. Ayrıca kadınların da erkekler kadar şiddet eğilimli olabileceği düşüncesi öne çıkar (Çalışkan ve Çevik, 2018: 219; Özkazanç ve Örsan Yetiş, 2016: 14).

Üçüncü sırada bulunan sosyal öğrenme teorisi adındaki sosyal psikoloji yaklaşımına göre, şiddet içeren davranışlar, kuşaktan kuşağa aktarılarak yeniden üretilir. Bireyin çocukken yaşadığı koşulların

ileride kendi kurduğu ailede tekrar ortaya çıkacağı ileri sürülür. Şiddet uygulayan eş ya da ebeveyn, çocukluk döneminde çoğunlukla aile içinde şiddete maruz kalmıştır veya buna şahit olmuştur. Şiddete maruz kalan kadınlar çocukluklarında sıklıkla ya bizzat şiddet görmüş ya da annelerinin gördüğü şiddete şahit olmuşlardır. Kültür kodları ailede toplumsallaşma sürecinde edinilirken, kız ve erkek çocuklarının farklı cinsiyet rollerini ve şiddete yönelik meşruluk algılarını içselleştirdikleri tespit edilmiştir (Çiftçi ve Açık, 2022; Kahraman, 2021: 7). Katılımcıların ürettiği dokuz farklı açıklama sahip oldukları anlamlılık açısından bilimsel çalışmaların geliştirdiği üç kuramsal yaklaşım arasında paylaştırılabilir. "Ailesi tarafından gözetilmemek", "Erkek hâkimiyeti", "Geleneksel aile" adı verilen neden söylemleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliği kuramını açıkça destekler niteliktedir. Katılımcıların dillendirdiği "Bağımlılık", "İletişimsizlik", "Ekonomik sorunlar", "Eğitimsizlik", "Kadının hatası" isimli neden söylemleri ise, aile içinde kadına yönelik şiddet konusunda ilişki dinamiği olarak tanımlanan kuramı somut biçimde örneklendirir mahiyetteler. Son olarak, "öğrenilmiş davranış" adı altında oluşturulan katılımcı söylemi, sosyal psikoloji literatüründe önemli bir yere sahip sosyal öğrenme teorisinin özeti gibi durmaktadır. Farklı söylemlerin sayısı, bunların bilimsel yazında geçerli kabul edilen kuramsal yaklaşımlara örnek teşkil edebilirliği ve katılımcılar arasında gözlemlenebildiği ölçüde, sosyodemografik değişkenlerden bağımsız olarak dağılım göstermeleri açıklama gerektiren unsurlar olarak belirmektedir.

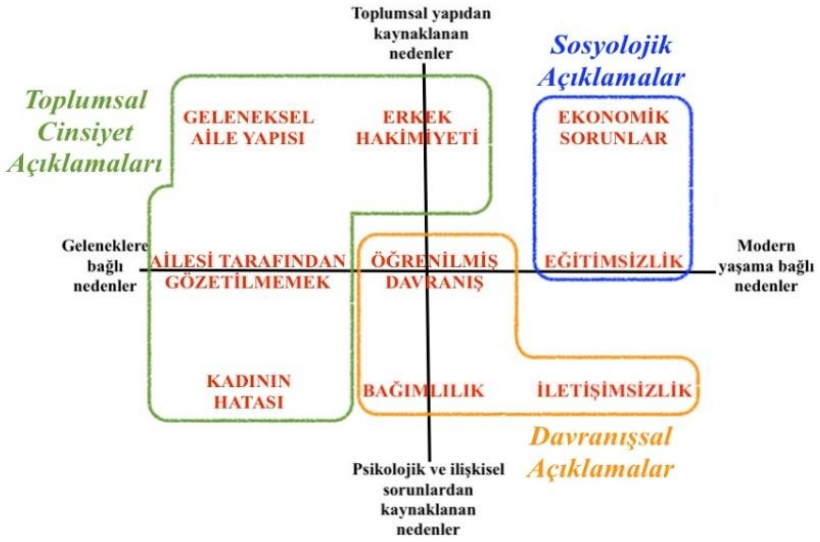
Örneklemde, aynı konuda çok sayıda söylemin gözlemlenmesi etnometodoloji açısından olağandır. Söylemler, katılımcıların deneyimlerinden türettikleri dünyayı anlamlı kılma çabasının neticesidir (Cicourel, 1974: 99; Garfinkel, 2014: 7, 54 ve 351). Her söylem gibi, aile içinde kadına yönelik şiddet konusunu içerenler de hem yansıtıcı hem bağlamsal yapıdadır. Bir söylemi oluşturan ifadeler katılımcıların deneyim, değer ve inançlarının izlerini taşır ve aynı zamanda söylemi sahiplenenlerin içinden geldiği toplumsal bağlamın (aile yapısı, yaşanan yer, eğitim ve gelir durumu gibi) ürünüdür (Cicourel, 1974: 100; Garfinkel, 2014: 64-66). Günümüzde aile içinde kadına yönelik şiddet olgusu aktüel bir konu ve önemli bir sosyal sorun oluşturmaktadır. Konu hem basılı ve görsel-işitsel medyada hem de sosyal medyada çok sık işlenmektedir. Bu bağlamda katılımcıların televizyonda ve İnternet üzerinden uzmanların konuya dair açıklamalarını izlemeleri ve bunları paylaşmaları; dolayısıyla sosyal bilim dil ve anlatımına, eğitim durumları veya yaşadıkları yerden (taşra, kent merkezi, kırsal kesim) bağımsız olarak aşina olmaları günümüz toplumunda olası bir durumdur.

Etnometodolojiye göre, elde edilen söylemler, satır aralarında barındırdıklarıyla katılımcıların dünya görüşlerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir (Cicourel, 1974: 100; Garfinkel, 2014: 49). Araştırmada çözümlenen söylemler, onları üreten ve aktaran katılımcıların sosyodemografik niteliklerine göre belirgin bir biçimde dağılsaydı; 1960'ların sosyal katmanları sarih endüstriyel toplumunda doğan etnometodoloji akımının bu hipotezi mevcut çalışma için de doğru kabul edilebilirdi. Ancak eldeki verilerde; "kentsel/kırsal kesimden kadın söylemi", "eğitimli/eğitimsiz kadın söylemi", "evli/boşanmış kadın söylemi", "çalışan kadın/ev hanımı söylemi", "şiddet mağduru olan/olmayan kadın söylemi" gibi tipik gruplandırmalar ortaya çıkarılamamıştır. Ayrıca hemen her katılımcı birden çok neden söylemini seferber ederek kendini ifade etmiştir. Söylemler satır aralarında kendilerini sahiplenenlerin dünyalarına açılan pencereler teşkil edebilirler. Ancak çok farklı sosyokültürel çevrelerden gelen ve değişik deneyimler yaşamış katılımcıların benzer söylemler türetmeleri bu tür pozitivist neden-sonuç okumalarını imkânsızlaştırmaktadır. Tespit edilen söylem çoğulculuğu küreselleşen ve bireyselleşen çok kültürlü günümüz dünyasında araştırılan konuya dair yeni ama henüz netleşmemiş bilinçlerin oluşmakta olduğuna işaret edebilir.

Keşfedilen dokuz farklı neden söylemi bir görsel düzenleme şeklinde sadeleştirilebilir. Söylemler, iki eksen kullanarak oluşturulan alana yerleştirilebilir (Şekil 1). Dikey eksen, aile içinde kadına yönelik şiddetin kaynağına dair bir sınıflandırmayı mümkün kılmaktadır. Dikey eksenin üst tarafına, bu şiddetin nedenini toplumsal yapıda veya toplumun sistemik işleyişinde gören söylemler yerleştirilmiştir. Dikey eksenin alt kısmında ise, şiddetin nedenini psikolojik sorun ve bireysel ilişkilerde bulan söylemler bulunmaktadır. Yatay eksen, aile içinde kadına yönelik şiddetin bağlamına ilişkin bir gruplandırmayı gerçekleştirmektedir. Yatay eksenin sol tarafına şiddetin geleneksel ortamlarda doğduğunu savunan söylemler iliştirilmiştir. Yatay eksenin sağ tarafına ise, şiddetin modern (güncel) ortamlarda ortaya çıktığını ileri süren söylemler yerleştirilmiştir. Eksenlerin oluşturduğu alanın sol kısmında toplumsal cinsiyet temelli açıklamalar toplanmıştır. Bundan dolayı bu gruba, Toplumsal Cinsiyet Açıklamaları adı verilmiştir. Dikey eksenin solunda bulunan "Geleneksel aile", "Ailesi tarafından gözetilmemek", "Kadının

hatası" ve "Erkek hâkimiyeti" diye adlandırılan neden söylemlerinin ortak noktaları, aile içinde kadına yönelik şiddetin kaynağını hem cinsler arası ilişkilerde hem de ağırlıklı olarak geleneksel yaşam tarzlarında bulmalarıdır. Bu söylemlerden üç tanesi kesişen, yani birbirlerini destekleyen anlamsallıklar taşımaktadır: "Geleneksel aile", "Ailesi tarafından gözetilmemek" ve "Erkek hâkimiyeti". Söz konusu söylemler, geleneksel toplum ve aile yapısına dair cinsler arası ilişkilere eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu söylemler, kadınların aile içinde şiddet mağduriyeti nedeninin bireylerin davranış ve iradelerinde değil, geleneksel toplumların ataerkil yapısında bulunduğunu ifade etmekteler. Toplumsal cinsiyet temelli olmakla beraber şiddetin nedenini sosyal yapıda değil, bireysel ilişkilerde arayan atipik "Kadının hatası" söylemi ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğini değişmez bir olgu olarak kabullenen cinsiyetçi bir duruş sergilemekte ve verili gerçeğe kurnazca uyum sağlayamayan kadınların şiddet mağduriyeti yaşayacağını savunmaktadır.

Şekil 1: Aile içinde kadına yönelik şiddetin nedenine ilişkin söylemlerin görsel dağılımı

Ağırlıklı olarak dikey eksenin alt tarafında yoğunlaşan "Bağımlılık", "İletişimsizlik" ve "Öğrenilmiş davranış" adını taşıyan neden söylemleri aile içinde kadına yönelik şiddetin kaynağının bireysel ilişkilerde yaşanan sorunlarda ve psikolojik rahatsızlıklarda bulunduğunu iddia etmektedir. Her üçünün de ortak noktası şiddetin nedeninin bireysel ilişkilerde olduğunu savunmalarıdır. Bu ikinci gruba Davranışsal Açıklamalar ismi verilmiştir. Son açıklama grubu ise, modern yaşama dair ve toplumsal yapıdan kaynaklanan sorunları dikkate aldığı için eksenlerin oluşturduğu alanın sağ üst çeyreğinde konumlanmıştır. "Ekonomik sorunlar" ve Eğitimsizlik" neden söylemlerini içeren gruba Sosyolojik Açıklamalar adı verilmiştir. Bu grubun söylemleri, aile içinde kadına yönelik şiddeti toplumsal yaşamın ve bireylerin iradelerini aşan yapısal eşitsizliklerin bir sonucu olarak görmektedir.

Şiddetle Mücadele Yolları

Görüşmelerin analizinde katılımcıların benimsediği sekiz değişik türden çözüm önerisi gözlemlenmiştir. Katılımcılara göre, aile içinde kadına yönelik şiddetle baş etmek amacıyla birden çok yola başvurmak gerekmektedir. Keşfedilen sekiz farklı mücadele söyleminin 2-3 tanesini birden topluca öneren katılımcılar çoğunluktadır. Söylemlerde beliren sekiz çözüm önerisinin herbiri aile içinde şiddet deneyimi olsun veya olmasın, değişik sosyodemografik kategorilerde bulunan katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcıların belirli sosyokültürel veya sosyoekonomik kategorilere dahil olması ile önerdikleri aile içi şiddetle mücadele yöntemleri arasında bir ilişki bulumamaktadır. Çizelge 4'te ortaya çıkan sekiz mücadele söylemi, söylemlere verilen adlarının alfabetik sırasına göre sunulmaktadır.

Çizelge 4: Aile içinde kadına yönelik şiddetle mücadeleye ilişkin söylemler

Çözüm	**Ne Yapmalı? Ne yapmamalı?**
Aile müdahalesi	Ailede şiddet varsa, genç eşler bunu kendi başlarına düzeltemez. Akrabaların yardımı şiddete çözüm olabilir. Büyükler iki tarafı bir araya getirerek çözüm arayabilirler. Eş seçiminde kararı anne-babasına bırakmak, onların deneyimlerinden istifade etmek; şiddet durumunda onları sorumlu ve ilgili kılmak niyetiyle önemlidir. Kız evlenirken babası ona büyüdüğü evin anahtarını verip karşı tarafa çocuğunun sahipsiz olmadığını göstermelidir. Erkeğin ailesi bazen oğullarının aşırı davranışlarını frenleyebiliyor. Bazen bir kız veya erkek kardeşin eve gelip birkaç zaman kalması, eşi sakinleştiriyor, hatta sorunu çözebiliyor. Büyüyen oğullar da annelerini savunuyor, babalarına sınır koyabiliyorlar. *Karşıt görüş: Şiddete karşı aile veya akraba desteği olmaz. Müdahalede bulunan aile büyükleri taraf tutar. Yakınlar işi çıkmaza sokar. "Kocandır yapar", "çocuk yapın düzelir", "aman kızım kır dizini otur" veya "aman kızım çocukların var, ayağını denk al" demek dışında akrabaların pek faydası olmuyor. Boşanan kadın kendi ailesine geri dönmeye kalkıyor. Bu durumda aile kadını çocukları ile geri almayı istemeyebilir. Kadın bir şiddetten kaçarken daha kötüsüne yakalanabilir. Yakınların desteği olacaksa, arkadaşlarınki tercih edilmelidir.*
Allah'a sığınmak	Ailede takva, ahlak, saygı, sadakat ve sorumluluk olsa; aile içinde abdest, namaz, şükür olsa; şiddet kalmaz. İnsanların kalbine vicdan ve eşlerin kafalarına Allah'ın birbirlerine emaneti oldukları bilincini işleyebilirsek, sorun çözülür. Çocuklara küçük yaştayken hiçbir varlığa şiddet uygulanmaması gerektiğini aşılamak lazım. Sevdiğin kişiye şiddet uygulamanın büyük bir günah olduğunu çocuklara öğretmemiz gerekiyor. Özellikle annenin bu konudaki rolü büyük. Nasıl kadın görevlerini biliyorsa, erkek de dışarıdaki stresi, işin sinirini orada bırakıp girmeli evine. Şiddet gören kadınlar kurtulmak için dine, ibadete yönelmeli; dua ederek rahatlamalılar. Erkekler ibadet eden kadına dokunmaya çekinir. Kocan seni dövüyorsa ona Allah korkusunu ve ahireti hatırlatacaksın. İbadetinle ona örnek olacaksın. Bu bir imtihandır. Sabretmek gerek.
Devlet desteği	Bugün eskiden olmayan olanaklar var: Psikolojik destek, polis koruması, KADES uygulaması, kadın sığınma evleri. Hepsi daha da yaygınlaştırılmalı. Her mahallede sağlık ocağı gibi, aile danışmanlık merkezleri de açılmalı. Şiddet yaşandığında kadın; polis çağırmalı, sığınma evine gitmeli, eş terapiye gönderilmeli, eşler bir süre birbirlerinden uzak kalmalı. Kadınlar haklarını bilmeli, devletin kendilerine sunduğu destekleri tanımalı ve yalnız olmadıklarını görmelidir. Eve polis gelmesin diye erkekler daha kontrollü olmak zorunda kalıyorlar. Uzaklaştırma, hapis korkusu etkili oluyor. *Karşıt görüş: Devlet desteğinin sınırı var. Devlet kadın cinayetlerini önleyemiyor. Devlet kurumlarına başvurunca iş başka yönlere gidiyor. Dava açılıyor, kocanın hapishaneye girme durumu oluyor. Bunun geri dönüşü yok: Evlilik biter. Polis seni korur ama psikolojin ile ilgilenmez. Polisler çiftleri bir kere barıştırır ama sonra şiddet yeniden başlar. Polise şikâyet edildikten sonra eş neden polis çağırdın diye daha fazla hiddetlenebilir. Yani polise gitmek çözüm değil. Şiddete karşı mücadele eğitim, sağlık, sosyal hizmet, güvenlik ve din görevlileri tarafından yeterince ciddiye alınmıyor. Kanunlar caydırıcı değil ve kararlı bir şekilde uygulanmıyor.*
Eğitim	Aile içinde şiddet olaylarının çözümü sonra değil, önce olmalı. Eğitimle olmalı. Bugünün yetişkinlerini büyütmüş olan zihniyet kadınların lehine değil. Şiddet, bilinçli kadınların artmasıyla azalır ama sadece onların değil, herkesin bu konuda eğitilmesi şarttır. Daha iyi eğitimli kadınlar erkek çocuklarını daha bilinçli yetiştirir. Çocukları yetiştirme tarzı önemlidir: Saygıyı, sevgiyi, karşısındakinin de bir insan olduğunu anlatmak gerek. Oğulları olan kadınlar çocuklarına bir kadına nasıl davranılır öğretmeliler. Erkeğe bedensel gücün kadın üzerinde kullanılmaması gerektiğini anlatmak gerekiyor. Kızları da "kız" gibi yetiştirmemeli, yani onları ev işlerine veya erkek kardeşlerine hizmete zorlamamalıyız. Kızını oğluna ezdirmeyeceksin. Kızlar kendilerini erkeklerin yanında aciz hissetmemeli. Kız veya erkek, evde herkes ne gerekiyorsa yapmalı. Bütün çocukları okuyabildikleri kadar okutmalı. Aileler çocuklarını evlendirmek için bazen çok aceleci olabiliyorlar. Gençler ise evlilik hakkında çok deneyimsizler, gözü kapalı evlenebiliyorlar. Çok genç yaşta yeterince tanımadığın biriyle, herhangi bir hayat deneyimine sahip olmadan evlenmemek gerek. Evliliklerin sağlam olabilmesi için çiftlerin önceden bilgilendirilmesi lazım. Devlet evlenecek çiftlere zorunlu hazırlık kursu vermeli. Evlilik öncesi alınan sağlık raporu gibi, bir de hazırlık sertifikası alınabilir.
Eşler arası iletişim	Her şeyin çözümü konuşmaktan geçer. Karşılıklı saygı çerçevesinde birbirini dinleyen ve anlayan aile fertlerinin olduğu bir evde şiddet ihtimali azdır. İki taraf da sorunları çözmek istiyorsa durum düzelir. Önce sorunu tespit etmek gerek. Aile içinde sorunlar konuşulmazsa her şey birikir ve çözüm olmaz. Şiddetle karşılaşmamak için gündelik hayatta önlemler alınmalıdır. Eşine iyi davranırsan o da sana iyi davranır. Eşler birbirlerine güvenmeli, sorunları beklemeden ve birbirlerini incitmeden paylaşmalı. Eşler arasında yaşanan olumsuzluklar çocuklara da dışarıya da yansıtılmamalıdır. Sorun yaşandığında eşler sabretmeli, susmalı ya da tatlı dille güzel bir söz söylemeli, tebessüm etmeli. Evde eşlerin kendilerine ayırabileceği özel zamanı ve alanı olmalı. Bu yönde çabalarına rağmen, eşin seni dinlemiyor, hep başkalarını dinliyorsa, sana saygı duymuyorsa, sorunlar dışarıya yansıtılıyorsa, araya başkaları giriyorsa o evliliği bitirmek gerekir.

Güçlü kadın	Kadının sınır koyması, kendisine saygı duyması, kendisini koruması gerekir. Kadın tepki göstermeli, kendini ezdirmemeli; buradan öteye gidemezsin, bunu böyle diyemezsin ya da şunu bana yapamazsın diyebilmelidir. Şiddeti normal kabul eden kendini de ailesini de koruyamaz. Susup kabullenirsen şiddet artar. Kadın haklarını bilmeli, avukata başvurmalı, gerekli müracaatları yapmalıdır. Kadın özgüvenli, iradeli ve cesur olmalı asla susmamalıdır. Şiddete maruz kalan kadın sabretmemelidir. Kadın bir işte çalışmalı, kendi ayakları üzerinde durmalıdır. Kadının ekonomik özgürlüğü varsa, erkek benden ayrılabilir endişesi ile sakinleşecektir. Çalışan kadının sözü ailede daha çok geçer. Aslında faili değil, şiddete maruz kalan kişiyi eğitmek gerekiyor. Fiziksel şiddet varsa doktordan rapor almak şarttır. Psikolojik şiddet durumunda ses ve video kaydı biriktirilebilir. Kanıtların bir kopyası da emin yerde saklanmalıdır. Şiddete maruz kalan kadın çocukları için sabretmemelidir. Kadınlar tek başına kalmaktan, boşanmış damgası yemekten, ekonomik zorluklardan korkmamalıdır.
İhtiyatlı kadın	Şiddet tehdidine karşı kadın bir şeyler yapmalı; yerine göre susmalı, uzaklaşmalı veya alttan almalı ya da eşinin istediği yönde adım atmalı. Kadın açıkgöz olmalı; akıllı kadın kendini dövdürmez. Kadın olgunluk, anlayış ve hoşgörü göstermeli; soğukkanlı kalmalı ve bazı şeyleri görmezden gelmeli. Sakin kadın erkeği frenler. Kadınlar karşısındakini severek kendini savunmalı, çünkü sevgi iyileştirir. Eşinden iyi karşılık bekliyorsan, ona iyi davranacaksın. Kadın "önce ben" derse, kavga çıkar. Kadın kocasının dediği şeyi yapmazsa, onu aldatırsa, ona hakaret ederse; şiddeti hak eder. Kadın kocasına cevap verirse misilleme gelir. Evlenmeden önce eşini ve ailesini araştıracaksın, sormadan etmeden aynı çatı altına girmeyeceksin. Evlilikte uyum sağlayamıyorsan, çocuk yapmayacaksın. Yeni bir çocuk olursa eşim düzelir, evliliğim kurtulur diye düşünmeyeceksin. Erkek daha yaşlı olursa daha olgun ve anlayışlı olur; şiddete daha başvurur. Kocanla empati kuracaksın; neyi sevdiğini, neye kızdığını bilmelisin, huyunu anlamalısın. Çocuk dışında evliliğin büyük kısmı para ve cinselliktir. Bu konularda eşler anlaşıyorsa, şiddet önlenir. Az sabır çok pişmanlıktan iyidir.
Psikolojik destek	Anlayışlı ve dayanışma içindeki insanların kurduğu ailelerde şiddet içeren durumlar olmaz. Eşler ilk önce insan olmalıdır, medeni cesaretleri olmalıdır. Herkes hatasını kabul etse, kendine ayna tutsa, oturup karşılıklı konuşsa, sorun kalmaz. Şiddet, insanın kendini eğitmesiyle önlenebilir. İnsanın duygularını ve davranışlarını terbiye etmesi gerek. Kendimizi haklı çıkarmak için uğraşıyorsak; birbirimizi dinlemiyorsak, ötekini anlamaya çalışmıyorsak, alttan almıyorsak; yanlış yoldayız demektir. Hemen boşanmaya çalışmamalı, aile terapistini denemeli. Bu durumdaki ailelerin psikolojik destek alması lazım. Faydası olması için, psikolojik desteğe veya aile danışmanına beraber gitmeli.

"Aile müdahalesi" söylemi, kadına yönelik şiddetin çözümünü köken ailelerde aramaktadır. Şiddet varsa, büyüklere danışarak bir sonuca ulaşılması teklif edilmektedir. Teklifte ayrıca eş seçimini aile büyüklerine bırakmanın evlenen kadına koruma-kollama garantisi sunabilecek sağlıklı bir başlangıç olacağı iddia edilmektedir. Bu söylemi ifade eden katılımcılar kadar, örneklemde bir o kadar da karşıt görüş belirtenlerin bulunması dikkat çekmektedir. Bundan dolayı yukarıdaki çizelgede "Aile müdahalesi" haznesinde zıt söylemler beraber sunulmaktadır. Aile desteğini elverişsiz bulanlar, bu çözüm önerisine ya aile büyüklerinin tarafsız olamayacağını ya da kız tarafının evlilik yaşantısında şiddet mağduru kadını ciddiye almayıp ona beklediği yardımı sunmayacağını savunmaktadır. "Allah'a sığınmak" klasik mütedeyyin bir söylem olarak, cinsiyetlerine göre eşlere ayrı görevler yükleyen dinsel ahlakın uygulanmasının aile içinde şiddet sorununu çözüleceğini ileri sürmektedir. Bu söylem kurbanlara sabır telkin ederken, kısa vadede ibadeti ve uzun vadede ise annelerin çocuklarına verdiği terbiyeyi şiddete karşı baş etme tekniği olarak sunmaktadır.

"Devlet desteği" çözüm söylemi, aile içi şiddet mağdurlarını koruyan ve son yıllarda gelişen kurumsal olanaklardan faydalanmaya davet ediyor. Söyleme göre, aile içinde kadına yönelik şiddetin çözümü resmi uygulamalardan geçmektedir. Söylemde bahsi geçen sosyal politika uygulamaları aslında çok eski bir geçmişe dayanmıyor. Buna rağmen (yeterlilik veya isabetliliklerini burada tartışmamakla beraber), bu politikaların ilgi gördüğünü ve olağanlaştığını tespit edebiliriz. Söylemi dillendiren katılımcılardan bazıları her mahallede kurulmasını istedikleri aile danışmanlık merkezlerinin açılmasını önermektedir. "Devlet desteği" söyleminde aşağı yukarı eşit oranda ifade edilen bir karşıt görüş belirmektedir. Karşıt görüş, aile içinde kadına yönelik şiddetle baş etme amacıyla uygulanan farklı politikaların caydırıcılığını ve bunları yürüten yetkililerin samimiyetini sorgulamaktadır. Eleştiri politikaların varlığını değil, yürütülmesini hedeflemektedir. "Eğitmek" adını taşıyan çözüm önerisi ebeveyni, ama özellikle anne olarak kadınları, aile içi şiddet olgusuna karşı çözüm niyetine öne sürmektedir. Çözüm uzun vadelidir; kız ve erkek çocuklarının anneleri tarafından bilinçli, eşitlikçi, ötekine saygılı bir zihniyetle yetiştirilme tarzı ile ilişkilidir. Bu söylemi paylaşan bazı katılımcılar, devletin evlenecek çiftlere zorunlu bir hazırlık kursu vermesi gibi orijinal bir fikri de teklif etmektedir.

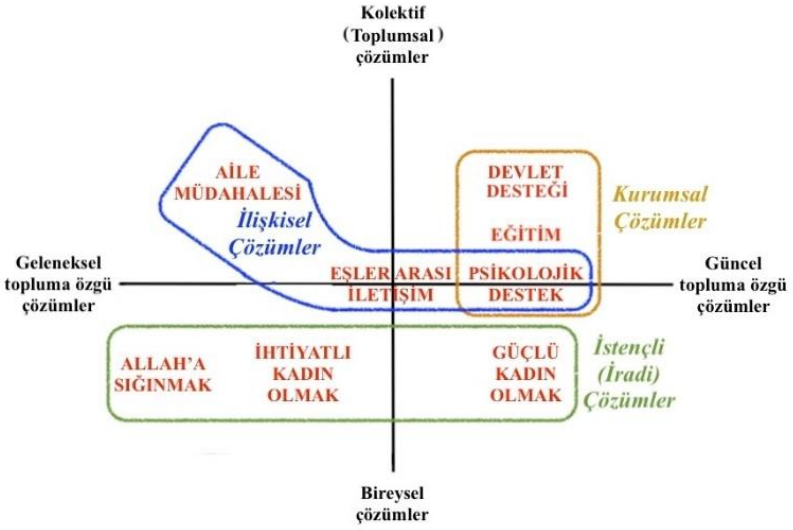
"Eşler arası iletişim" adındaki çözüm söylemine göre, karşılıklı saygı ve sabır ile birbirini dinleyen ve anlayan çiftler şiddet sorununu aşabilir. Ailede şiddet yaşanıyorsa altında onu doğuran bir sorun yatıyor demektir. Çözüm eşlerin iletişiminde bulunmaktadır. Eşler arasındaki olumsuzluklar yine eşler arasında halledilmelidir. "Güçlü kadın" ismini taşıyan çözüm söylemi, aile içinde kadına yönelik şiddetle mücadelenin aktörü olarak kadınları görmektedir. Kadının kendisine saygı duyması, kötü muameleye sınır koyması ve haklarını bilerek kendisini korumasını öngören bu çözüm sabretmek yerine eylemde bulunan özgüvenli bir kişilik gerektirmektedir. "Güçlü kadın" çözümünün olmazsa olmazı, kadının ekonomik özgürlüğüne sahip olmasıdır. "İhtiyatlı kadın" adındaki çözüm söylemi de aile içinde şiddete karşı eyleyen bir kadın figürü çizmektedir. Ancak burada kullanılan yöntemler "Güçlü kadın" çözümünde önerilenlerle taban tabana zıttır. "İhtiyatlı kadın" kendini hedef alan şiddeti savuşturmak için uysallık, itaat, olgunluk ve hoşgörü göstermeli; sakin ve soğukkanlı kalmalı, bazı şeyleri görmezden gelmelidir. İhtiyatlı kadın, direnerek değil, sevgisini kanıtlayarak kendisini savunmalıdır. "Psikolojik destek" çözüm söylemi, "Eşler arası iletişim" söylemi ile benzeşmektedir. Burada da eşlerin anlayış ve diyaloğu öne çıkmaktadır. Her ikisi de çözümün bir parçasıdır. Ancak "Psikolojik destek" söyleminde ek olarak eşlerin her ikisinin de duygu ve davranışlarını terbiye etmek amacıyla; kurumsal bir ortamda psikolog, psikiyatrist veya aile danışmanı desteği alması önerilmektedir.

Bilimsel yazında, kadınların aile içi şiddetle başa çıkma stratejileri iki temel yöntem çerçevesinde ele alınmaktadır (Babacan Gümüş vd., 2020: 80). Bunlardan ilki sorun odaklı baş etme yaklaşımıdır. Yöntem, şiddetin kaynağını ortadan kaldırmaya veya etkisini azaltmaya yönelik bilinçli ve doğrudan mağdur müdahalelerini içermektedir. Yöntemde, mağdur şiddetin failiyle etkileşime geçer. Faille uyum sağlama, çatışmayı önlemeye veya sonlandırmaya yönelik aktif ve somut eylemler gerçekleştirme gibi stratejiler bu yöntemde ön plana çıkmaktadır. İkinci yöntem olan duygu odaklı baş etme yaklaşımı ise şiddetin mağdur üzerindeki psikolojik etkilerini yönetmeye odaklanmaktadır. Stratejinin temel amacı, şiddetin kaynağını doğrudan hedef almak yerine, bireyin yaşadığı travmatik deneyimle başa çıkma kapasitesini artırmaktır. Duygu odaklı baş etme sürecinde, bireyin durumu inkâr etmesi, yaşanan şiddeti sıradanlaştırması, şiddet ortamından uzaklaşması, duygusal tepkilerini kontrol etmesi ve sosyal ya da psikolojik destek mekanizmalarına başvurması gibi bilişsel ve davranışsal stratejiler öne çıkmaktadır. Ülkemizde aile içinde şiddet konusunda yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında, şiddette maruz kalan kadınların sıklıkla duygu odaklı, pasif sakınma tutumları sergiledikleri görülmektedir (sessiz kalma, maruz kaldığı şiddeti örtbas etme, şiddetin nedeninin kendisi olduğunu düşünme ve suçluluk hissetme, sabretme gibi). Büyük çoğunluğu sosyal güvence ve ekonomik özgürlükleri olmayan kadınlar, evlilik yaşamlarında şiddete uğradıklarında duruma sıklıkla boyun eğmektedir (Çiftçi ve Açık, 2022: 1; Babacan Gümüş vd., 2020: 80; Kahraman, 2021: 14). Ancak araştırmada analiz edilen söylemler farklı bir şey söylemektedir. Katılımcılar tarafından önerilen değişik çözümlerin çoğu duygu odaklı yöntemi değil, *sorun odaklı baş etme yöntemini* betimlemektedir.

Araştırmada katılımcıların paylaştığı sekiz farklı çözüm söyleminden çoğu aktif mağdur tutumları içerdikleri için sorun odaklı baş etme yaklaşımına daha uygundur: "Devlet desteği", "Eğitmek", "Eşler arası iletişim", Güçlü kadın" ve "Psikolojik destek". Önerilerden sadece iki tanesi, "Allah'a sığınmak" ve "İhtiyatlı kadın" söylemleri, yukarıda belirtilen ve ülkemizde en çok uygulandığı söylenen duygu odaklı baş etme yöntemi ile uyuşmaktadır. Son kalan "Aile Müdahalesi" çözüm söylemi ise kurbanın bizzat kendisinin yaptığı değil ama kurban adına gerçekleştirilen bir girişimi varsaydığı için her iki baş etme yönteminin ortasında konumlandığı kabul edilebilir. Çalışmada ifade edilen çözüm söylemlerinin çoğunluğu ile literatürdeki araştırmalara göre mağdur kadınların sıklıkla uyguladığı baş etme yöntemi arasında dikkat çeken çelişkili bir durum bulunmaktadır. Evli veya boşanmış kadınlar olan katılımcıların konu ile ilgilenmesi ve sorunun çözümü hakkında fikir yürütmesi doğaldır. Şiddet mağduru katılımcıların yaşadıkları duruma nasıl tepki gösterdiği aktardıkları söylemlerde açıkça belirmemektedir. Ancak ifadelerinin oluşumunda deneyimlerinin bir rol oynamış olabileceği yüksek ihtimal dahilindedir (Cicourel, 1974: 99; Garfinkel, 2014: 7, 54 ve 351). Bununla beraber hemen her katılımcının birden fazla çözüm önerisi dillendirdiğini de hatırlatmak gerek. Aile içinde şiddete maruz kalmış bir kadının, katılımcılar tarafından aktarılan sekiz farklı çözüm türünün birkaçını birden aynı anda deneyebileceğini de düşünebiliriz. Araştırmanın gözlemlediği aktif baş etme yöntemlerini içeren söylem çoğunluğu; günümüzün toplumunun değişken ve karmaşık bakış açılarını sergilediği gibi, kadınların aile içinde şiddete karşı eskiye göre daha aktif ve bilinçli bir şekilde direndiklerini de gösterebilir.

Analizin ortaya çıkarttığı sekiz farklı çözüm söylemi bir görsel düzenleme şeklinde yapılandırılabilir. Söylemler, iki eksen kullanarak oluşturulan alana yerleştirilebilir (Şekil 2). Dikey eksen, aile içinde kadına yönelik şiddete getirilebilecek çözümleri toplumsal (kolektif) veya bireysel niteliklerine göre sınıflandırmaktadır. Dikey eksenin üst tarafına, şiddete önerilecek toplumsal (kolektif) çözümleri ele alan söylemler yerleştirilmiştir. Dikey eksenin alt kısmında ise, şiddete getirilen bireysel çözüm söylemleri konumlandırılmıştır. Yatay eksen, şiddetin çözümlerinden geleneksel ve güncel topluma ilişkin olanları gruplandırmaktadır. Yatay eksenin sol tarafında aile içinde şiddete getirilebilecek geleneksel topluma özgü çözümlere dair söylemler bulunmaktadır. Yatay eksinin sağ tarafına ise, şiddete güncel (modern) toplumda önerilebilecek çözümlere dair söylemler iliştirilmiştir.

Şekil 2: Aile içinde kadına yönelik şiddetle mücadeleye ilişkin söylemlerin görsel dağılımı

Eksenlerin oluşturduğu alanın sağ ve sol alt çeyreklerinde, bireysel davranış ve tutumlara bağlı *İstençli* veya *İradi Çözümler* adını alan mücadele türleri toplanmıştır. Birbirlerine zıt görünseler de bu kategoride toplanan söylemlerin ortak özellikleri, kadına yönelik aile içi şiddet mağdurunun şahsi tercihlerine bağlı olmalarıdır. Bu üç söylemde, şiddete maruz kalan kadın çözümün baş aktörüdür. "Güçlü kadın" söyleminde öne çıkan, hakkını arayan ve ekonomik bağımsızlığına sahip kadın ideali itibarıyla çözüm söylemi alanın alt sağ çeyreğindeki güncel topluma dair bireysel çözümler kısmına yerleştirilmiştir. "İhtiyatlı kadın" ve Allah'a sığınmak" söylemlerinde de birer kadın figürü belirmektedir. Sırayla: Açıkgöz kadın ideali ve mütevekkil kadın ideali. Son iki söylem genel karakterlerinden ötürü alanın sol alt çeyreğine, geleneksel topluma ilişkin bireysel çözümler kısmına iliştirilmiştir.

"Aile müdahalesi", "Eşler arası iletişim" ve "Psikolojik destek" söylemleri aile içinde kadına yönelik şiddetle mücadeleyi ilişkisel süreçlere dayandırdıkları için üçünün oluşturduğu gruba İlişkisel Çözümler adı verilmiştir. Çözüm yolu olarak seçilebilecek; aile içi girişim, eşler arası diyalog veya psikolojik destek süreçlerin hepsinde yüzleşme, tartışma, pazarlık, uyum arayışı, iş birliği ve telkin gibi kişiler arası farklı irtibatların kurulması gerekmektedir. "Psikolojik destek" söylemi modern topluma dair kurumsallaşmış kamusal bir hizmet olduğundan alanın sağ kesimine yerleştirildi. "Aile müdahalesi" söylemi ise, alanın sol kesiminde, geleneksel topluma özgü kolektif çözümler çeyreğinde konumlandırıldı. Evrensel niteliğiyle hem geleneksel hem modern ortamda var olan, ancak ne bireysel ne de (bir çifti ilgilendirdiği için) tam olarak kolektif olan "Eşler Arası İletişim" çözüm söylemi ise eksenlerin kesişim noktasına yerleştirildi. "Devlet desteği", "Eğitim" ve "Psikolojik destek" destek çözüm önerileri modern topluma özgü kamusal girişimler ve resmi örgütlenme biçimleri gerektirdiklerinden dolayı farklı bir grup oluşturmaktadır. Bu gruba Kurumsal Çözümler adı verilmiştir. Grup alanın güncel topluma dair kolektif çözümler çeyreğinde bulunmaktadır. "Psikolojik Destek" çözüm önerisi kendine özgü terapi, ilişki ve kurumsallık nitelikleri itibarıyla hem “Kurumsal” hem de “İlişkisel Çözümler” gruplarında bulunmaktadır.

Sonuç

Kadına yönelik şiddet; sosyoekonomik, kültürel ve siyasi sınırları aşan, küresel çapta bir toplumsal sorun olarak tanımlanmaktadır. Olgu, temel insan haklarının ihlali olarak değerlendirilmektedir (Çalışkan ve Çevik, 2018: 218). Kadına yönelik şiddetin sağlık üzerine etkisinin yanı sıra, mağdurların sosyal ve ekonomik refahlarını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Kadınların büyük bir kısmının aynı zamanda anne olması nedeniyle, bu olgu sadece bireysel bir sorun olarak değil, toplumun genel yaşam kalitesini düşüren bir mesele olarak ele alınmalıdır. Kadına yönelik şiddete maruz kalan bireylerde yaygın olarak kaygı, depresyon, stres, güvensizlik, intihar girişimi, bağımlılıklar, travmaya bağlı psikolojik rahatsızlıklar ve sosyal izolasyon gibi olumsuz sonuçlar gözlemlenmektedir (Çalışkan ve Çevik, 2018: 219). Günümüzde teknolojik, ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuksal gelişmelere bağlı olarak geleneksel toplumsal cinsiyet anlayışı değişmektedir (Taşdemir Afşar, 2015: 739). Sosyal değişim süreci ve sosyokültürel yapıdaki dönüşümler, şiddetin nasıl algılandığı ve hangi eylemlerin şiddet kapsamına alınıp alınmayacağı konusunda toplumdaki normatif anlayışı da etkilemektedir. Kadına yönelik şiddetin algılanma biçimi toplumun yapısal dinamikleri doğrultusunda zaman içinde şekillenmektedir (Kahraman, 2021: 4). Bu bağlamda, kadınların da şiddete ilişkin kanıları ve çözüm stratejileri farklılaşmaktadır.

Araştırma, aile içinde kadına yönelik şiddeti etnometodolojik bir perspektiften ele almakta ve katılımcı kadınların bu olguyu nasıl tanımladığını, açıkladığını ve bu konuda hangi çözüm önerilerini benimsediğini analiz etmektedir. Çalışmanın başlıca bulguları arasında katılımcıların aile içinde kadına yönelik şiddetin en çok fiziksel boyutunu dile getirdiği bulunmaktadır. Ancak katılımcıların şiddetin psikolojik, ekonomik ve cinsel boyutlarıyla istismar ve ihmal biçimlerini göz ardı ettiğini ileri sürmek yanlış olur. Kadına yönelik şiddetin sıradanlaştırılması ve bilinçlenme söylemleri arasındaki kutuplaşma, neden söylemleri ve çözüm söylemlerinde gözlemlenen çeşitlilik dikkat de çekicidir. Çalışma, aile içinde kadına karşı şiddet olgusunun algılanış biçimlerinin ne derece değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sıradanlaştırma söylemini benimseyen katılımcılar, şiddeti "aşırıya kaçmadıkça" ev içi ilişkilerin bir parçası olarak kabul ederken, örneklemin diğer yarısının benimsediği bilinçlenme söylemi şiddetin toplumsal cinsiyet temelli bir baskı mekanizması olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, her iki söylem de şiddetin bir güç ilişkisi içinde inşa edildiğini ve bu durumun en çok kadınlara zarar verdiğini ifade etmektedir. Genel olarak örneklemin kadına yönelik şiddet konusundaki bilinç ve direnci araştırma sürecinin başında düşünülenden yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışma aynı zamanda kadına yönelik şiddetin toplumda algılanışını dönüştürmek için araştırma, eğitim ve farkındalık kampanyalarının önemini vurgulamaktadır. Görüşmeleri gerçekleştiren öğrencilerin araştırma boyunca düzenlenen danışma toplantılarında paylaştıkları alan deneyimleri çalışmanın salt veri toplayıp onları çözümlemeden öte, katılımcı ve görüşmeci kadınların bilinçlenmesine katkı sağladığı izlenimini bırakmıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarının desteklediği benzer etkinliklerde kadınların deneyimlerini ifade etmeleri teşvik edilmelidir (Çalışkan ve Çevik, 2018: 219; Kahraman, 2021: 15; Taşdemir Afşar, 2015: 732). Ancak aile içinde kadına yönelik şiddetle mücadelede yalnızca bireysel farkındalık çalışmaları yeterli olmayacaktır, yasal ve kurumsal reformların yanı sıra toplumsal algıyı dönüştürecek eğitim politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Allan, K. (2020). *Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori. Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akçinar, B. (2017). Aile sistemlerinde şiddetin döngüsü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 6(4), 40-64.

Babacan Gümüş, A., Şıpkın, S. ve Erdem, Ö. (2020), Kadına Yönelik Eş Şiddetinin Yaygınlığı ve Kadınların Baş Etme Yöntemleri. *Psikiyatri Derneği Hemşireliği Dergisi*, 11(2): 79-87.

Cicourel, V. A. (1974). *Cognitive Sociology. Language and Meaning in Social Interaction*. New York: The Free Press.

Coulon. A. (2011). Etnometodoloji. M. Borlandi vd. (Hazırlayanlar), *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 247-249.

Çalışkan, H. ve Çevik, E. İ. (2018). Kadına Yönelik Şiddetin Belirleyicileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14): 218-233.

Craib, I. (1992). *Modern Social Theory. From Parsons to Habermas.* New York: Harvester Wheatsheaf.

Cuff, E. C. vd. (2016). *Perspectives in Sociology*. London: Routlegde.

Çifçi, S. ve Açık, Y. (2022). Kadına yönelik aile içi şiddet ve nedenleri. *Artuklu International Journal of Health Sciences*, 2 (2), 1-7.

Dant, T. (1997). Mannheim pensatore completamente moderno e la 'Weltanschauung' post-moderna [Modern Düşünür Emsali Mannheim ve Postmodern 'Weltanschauung' (Dünya Görüşü)]. *Rassegna Italiana di Sociologia*. 38(4): 531-558.

Garfinkel, H. ([1967], 2014). *Etnometodolojide Araştırmalar*. Ankara: Heretik.

Güvercin, G. ve Nohl, A.-M. (2017). Belgesel Yöntem ile Biyografik Anlatı Görüşmelerinin yorumlanması. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (ed.), *Nitel Araştırma. Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları*. Ankara: Anı Yayınları, 298-322.

Heritage, J., (2006). Discourse Analysis. B. S. Turner (ed.), *The Cambridge Dictionnary of Sociology*. Cambridge: The Cambridge University Press, 145-146.

Kahraman, A. B. (2021). Kadına Yönelik Şiddet Olgusunun Sosyolojik Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(51): 1-18.

Özkazanç, A. ve Örsan Yetiş, E. (2016). Erkeklik ve Kadına Şiddet Sorunu: Eleştirel bir Literatür Değerlendirmesi. *Fe Dergi*, 8(2): 13-26.

Padua, J. P. (2024). Ethnomethodology of Written Discourse: An Analytical Model for Treating Written Discourse as Ongoing Social Action. *Journal of Pragmatics*, 222: 1-16.

Taşdemir Afşar, S. (2015). Türkiye'de Şiddetin "Kadın Yüzü". *Sosyoloji Konferansları*, 52(2): 715-753.

Virolainen, V. (2022). From Abused to Abuser, Inevitably? Female Inmates Accounting for Identity Categorizations to Distance Themselves from Violence. *Qualitative Social Work*, 21(1): 71-90.

Weinberg, D., (2006). Narrative Analysis. B. S. Turner (ed.), *The Cambridge Dictionnary of Sociology*. Cambridge: The Cambridge University Press, 411-412.

Zverina, M., Stam, H. J. ve Babins-Wagner, R. (2011). Managing Victim Status Group Therapy for Men: A Discourse Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(14): 2834-2855.

2.2. YAKIN PARTNER ŞİDDETİNİN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ: PSİKOLOJİK ŞİDDET

Deniz MISRA GÜROL*

Giriş

Şiddet, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdüren, farklı biçimlerde ortaya çıkan ve her toplumun tarihi, kültürel ve sosyoekonomik yapısına göre şekillenen bir olgudur. Şiddet, herkesin doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalabileceği bir durum olmakla birlikte, en yaygın olarak kadınlar ve çocuklar şiddete maruz kalmaktadır (URL-1). Özellikle kadınlar, en çok da romantik ilişkide bulundukları partnerleri tarafından şiddete uğramaktadır. İlişkide şiddet, "yakın partner şiddeti", "aile içi şiddet" ve "flört şiddeti" gibi terimlerle ifade edilebilir ve bu terimler literatürde genellikle birbirleri yerine kullanılmaktadır (URL-1).

Yakın partner şiddeti, yabancı literatürde ‘’*Intimate Partner Violence* (IPV)’’ olarak bilinir, dünya çapında kritik ve oldukça yaygın bir sorundur (Garcia-Moreno vd., 2005). Bu şiddet türü, romantik partner veya eski partner tarafından gerçekleştirilen ve fiziksel, cinsel ve/veya psikolojik zarara yol açan herhangi bir eylem olarak tanımlanır ve kadınlara yönelik en sık görülen şiddet biçimlerinden biridir. Bu şiddet türüne kontrol edici davranışlar, cinselliğe zorlama, fiziksel zarar ve psikolojik taciz de dahildir. Dünya çapında kadınların yaklaşık %30'u hayatlarının bir noktasında romantik partnerleri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır (URL-9). Irk, yaş, cinsel yönelim, din veya cinsiyet fark etmeksizin herkesin karşılaşabileceği bir durumdur. Yakın partner şiddeti, her sosyoekonomik düzeyden ve eğitim geçmişinden bireyi etkileyebilir. Hem heteroseksüel hem de eşcinsel ilişkilerde görülebilen yakın partner şiddeti, evli çiftler, birlikte yaşayanlar veya flört eden bireyler arasında ortaya çıkabilir. COVID-19 salgını sırasında yapılan kadına yönelik şiddetle ilgili bir araştırmaya göre, Türkiye'deki kadınlar sırasıyla %10,1, %32,2, %4,0 ve %11,5 oranlarında eşlerinden veya yakın partnerlerinden fiziksel, duygusal/psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddete maruz kalmıştır (Akalın ve Ayhan, 2022).

“Flört şiddeti” terimi, yakın partner şiddetinin bir türü olsa dahi bağımsız bir şekilde ele alınması gereken bir konudur, çünkü flört ilişkileri içinde meydana gelen şiddet, çoğu zaman olağan bir durum gibi algılanabilir, romantik ilişkinin doğal bir unsuru olarak kabul edilebilir veya cinsiyet temelli güç ilişkilerinden bağımsız bir olay gibi değerlendirilebilir (URL-2: 4). Yakın partner şiddeti çeşitli şekillerde kendini gösterse de temel özelliği değişmez: Şiddet uygulayan kişi, korku ve baskı yoluyla partneri üzerinde güç ve kontrol sağlamaya çalışır. Bu şiddet türü yalnızca kontrol edici, duygusal ve ekonomik olarak taciz edici davranışları değil, aynı zamanda evlilikte, birlikte yaşayan partnerlerde veya başka tür bir romantik ilişkide fiziksel, cinsel ve psikolojik olarak zarar verici eylemleri de içerir (Krug vd., 2002). Flört şiddeti, çoğu zaman döngüsel bir yapıya sahiptir. Şiddet uygulayan partner, şiddet sonrası dönemde “balayı evresi” olarak adlandırılan bir süreçte pişmanlık, özür ve yoğun sevgi gösterileriyle mağdurun güvenini yeniden kazanmaya çalışır; mağduru ilişkide kalmaya ikna eder ve ardından şiddeti daha yoğun ve karmaşık biçimlerde tekrarlar (Walker, 1979). Bu manipülatif süreç, mağdurun yaşadığı şiddeti romantik ilişki dinamikleri içinde anlamlandırmasına ve zamanla olağanlaştırmasına neden olabilir. Yakın partner şiddeti yalnızca mağdurları değil, aynı zamanda mağdurun aile bireylerini, arkadaşlarını, iş çevresini, olaya tanık olan diğer kişileri ve genel olarak toplumu da etkileyebilir. Bunun yanında insan haklarını ihlal eder ve dünyada büyük bir halk sağlığı endişesi yaratır (Devries vd., 2013).

Hem erkekler hem de kadınlar mağduriyet yaşasa da kadınlar daha yüksek oranda şiddete maruz kalmaktadır (Johnson, 2008). Dahası, kadınların ekonomik geçmişleri, ırkları veya etnik kökenleri ne

* Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü,
E-posta: dmgurol@gelisim.edu.tr ORCID: 0009-0009-9452-2937

olursa olsun, şiddete maruz kalma olasılıkları erkeklere göre daha yüksektir (Johnson, 2008; Kellermann ve Mercy, 1992). Yakın partner şiddetinde cinsiyetler arası eşitsizlik belirgin bir faktördür. Erkekler genellikle partnerleri üzerinde otorite sağlamak, kontrolü elde tutmak, korku yaratmak veya kendi egemenliklerine meydan okunduğunu düşündükleri durumlara tepki vermek için şiddet kullanırken; kadınlar ise kendilerini savunmak, potansiyel saldırılara karşı korunmak veya maruz kaldıkları saldırılara misilleme yapmak amacıyla şiddete başvurmaktadır (Rajan ve McCloskey, 2007). Bunun yanı sıra, erkeklerin fiziksel olarak daha güçlü olmaları nedeniyle, uyguladıkları şiddetin daha yoğun olduğu ve genellikle tıbbi müdahale gerektirecek ciddi yaralanmalara yol açtıkları bilinmektedir. Bu nedenle erkekler tarafından uygulanan şiddet, kadınların uyguladığı şiddet ile karşılaştırılamayacak kadar yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır. Heteroseksüel ilişkilerde şiddetin %99'dan fazlasının kadınların maruz kaldığı ve bu şiddetin geçmişteki ya da mevcut partnerler tarafından uygulandığı belirtilmektedir (URL-9). Yapılan diğer araştırmalar da şiddete uğrayan kadınların %64'ünün mevcut veya eski eşi, erkek arkadaşı ya da flörtü tarafından fiziksel ya da psikolojik şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır (Tjaden ve Thoennes, 2000).

Küresel ölçekte yapılan çalışmalar, her üç kadından birinin yaşamı boyunca şiddete maruz kaldığını, her beş kadından birinin ise birlikte olduğu partneri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete uğradığını ortaya koymaktadır (URL-7). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalara göre, yaklaşık dört kadından biri ve on erkekten biri, yakın partneri tarafından yoğun fiziksel veya cinsel şiddete ya da ısrarlı takibe maruz kalmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde 2012 yılında yapılan geniş çaplı bir araştırma, eş ya da partnerden fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet görme oranının en yüksek olduğu ülkenin Danimarka, en düşük olduğu ülkenin ise Polonya olduğunu ortaya koymuştur. Avrupa Birliği ülkelerinde yapılan araştırmalar, kadınların yaklaşık %33'ünün eşleri veya partnerleri tarafından şiddet gördüğünü göstermektedir (URL-8). Dünya Sağlık Örgütü'nün 2013 raporuna göre, 15-49 yaş arasındaki kadınların %13 ile %61'i hayatlarının bir döneminde partnerlerinden şiddet görmüş, %6 ile %59'u istememelerine rağmen eşleri tarafından cinsel ilişkiye zorlanmış ve %1 ile %28 arasındaki bir oran ise gebelik sürecinde fiziksel şiddete maruz kalmıştır (URL-9). Bu veriler, partner şiddetinin küresel düzeyde ciddi bir toplumsal sorun olduğunu ve acil önlemler alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Şiddetin Türleri ve Tanımlar

Yakın partner, partnerlerin duygusal bağlılık, düzenli temas, devam eden fiziksel temas veya cinsel davranış, bir çift olarak kimlik ve birbirlerinin hayatları hakkında aşinalık ve bilgi ile karakterize olabilen yakın bir ilişkiye sahip oldukları kişidir. İlişki, bu boyutların hepsini içermek durumunda değildir (URL-3: 11).

Yakın partner ilişkileri, (mevcut veya eski) ilişkiler üzerinden şöyle karakterize edilebilir:

- Eşler (evli eşler, resmi olmayan eşler, medeni birliktelik eşleri, evli olmayan partnerler)
- Erkek arkadaşlar/kız arkadaşlar
- Flört partnerleri
- Devam eden cinsel partnerler

Yakın partnerler birlikte yaşıyor olabilir veya olmayabilir. Yakın partnerler karşı cinsten veya aynı cinsten olabilir. Mağdur ve failin ortak bir çocuğu ve daha önce bir ilişkisi varsa; ancak şu anda bir ilişkisi yoksa, o zaman tanıma göre "eski yakın partner" kategorisine girer.

Partner Şiddeti Nedir?

Partner şiddeti, genellikle üçüncü şahısların tanık olmadığı veya tanık olsalar bile özel alan dokunulmazlığı nedeniyle hukuki müdahalenin sınırlı olduğu zaman ve mekânlarda gerçekleşmektedir. Bu durum, mağdurların korunmasız kalmasına yol açmaktadır (URL-1). Kişinin kendini en güvende ve huzurlu hissetmesi gereken aile ortamında şiddete maruz kalması, diğer şiddet deneyimlerine kıyasla daha karmaşık ve derin yaralar açmaktadır. Şiddetin güven duyulan ve yakın bir kişi tarafından uygulanması mağdurun etkilenme düzeyini artırırken, aynı zamanda sorunlarla başa çıkmasını ve sağlığını korumasını zorlaştırmaktadır (Buğa, 2022). Partner şiddeti, farklı biçimlerde kendini gösterebilir ve çoğu zaman birbiriyle iç içe geçerek mağdur üzerinde derin izler bırakabilir.

Flört Şiddeti Nedir?

Flört, İngilizcedeki *"dating"* kelimesinden türetilmiş olup, bireylerin evli, nişanlı ya da benzeri bir birliktelik içerisinde olmadıkları durumlarda, bir başka kişiyle duygusal, romantik ve/veya cinsel bir yakınlık kurmaları olarak tanımlanmaktadır (Murray ve Kardatzke, 2007: 79). Ancak, flört kavramı için kesinleşmiş tek bir tanım bulunmamaktadır. Flört şiddeti, bu tür ilişkilerde farklı şiddet biçimlerini kapsayan geniş bir çatı kavram olup, farklı araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlarıyla ele alınmaktadır. Anderson ve Danis'e (2007) göre flört şiddeti, partnerlerden birinin diğerine yönelik fiziksel, cinsel ya da duygusal baskı yoluyla zarar vermesiyle ortaya çıkan bir şiddet biçimidir. Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği'ne (CŞMD) göre ise flört şiddeti, duygusal veya cinsel birliktelik içinde ya da bu birliktelik sona erdikten sonra partnerlerden birinin diğerine ya da birbirlerinin üzerinde gücü ve kontrolü ele geçirmeye çalıştığı zarar verici davranışlar olarak tanımlanmaktadır (URL-4: 8-9).

Şiddetin Türleri Nelerdir?

Fiziksel şiddet, bedensel zarar verme amacı taşıyan her türlü eylemi kapsar. Aynı zamanda ölüm, sakatlık, yaralanma veya zarara neden olma potansiyeli olan kasıtlı fiziksel güç kullanımı olarak tanımlanır (URL-3: 11). Partnerin tokat atması, vurması, saçını çekmesi, silah kullanması, itmesi, yakması, bir nesne fırlatması gibi fiziksel müdahaleler şiddetin açık belirtileridir. Ayrıca, kişinin eşyalarına zarar vermek ya da çevresindeki kişilere şiddet uygulamak da gözdağı verme amaçlı şiddeti kapsar. Fiziksel şiddet ayrıca, diğer kişileri bahsedilen eylemlerden herhangi birini yapmaya zorlamayı da içerir. Bu şiddet türü, kişinin yaşamını tehdit ettiği için en tehlikeli şiddet biçimi olarak görülse de diğer şiddet türleri de göz ardı edilmemelidir (Polat, 2009).

Cinsel şiddet, kurbanın rızası olmadan veya rıza gösteremeyen, reddedemeyen birine karşı başka bir kişi tarafından gerçekleştirilen veya gerçekleştirilmeye çalışılan cinsel bir eylem olarak tanımlanır (URL-3: 11). Cinsel şiddet, kurbanın zorla veya alkol/uyuşturucuyla kolaylaştırılmış penetrasyonu, cinselliği bir ceza-ödül aracı olarak kullanmayı, tek taraflı cinsel doyuma yönelik cinsellik yaşamayı, fiziksel olmayan baskıyla istenmeyen penetrasyonu, kasıtlı cinsel dokunmayı veya cinsel nitelikte temas içermeyen eylemleri içerebilir (URL-3: 12). Cinsel şiddet, bir failin kurbanı üçüncü bir tarafla cinsel eylemlerde bulunmaya zorlaması durumunda da meydana gelebilir. "Hayır" dememiş olmak veya sessiz kalmak, onay verildiği anlamına gelmez. Cinsel şiddet, duygusal baskı, tehdit veya manipülasyon yoluyla da gerçekleşebilir. Kişinin kendi bedeni üzerindeki haklarının ihlal edilmesi, fiziksel ve psikolojik açıdan ciddi travmalara yol açabilmektedir.

Psikolojik şiddet, bireyin kendine olan güvenini zedeleyen ve korku yaratan davranışları içerir. Bir partnerin karşı tarafa hakaret etmesi, bağırması, küçümseyici ifadeler kullanması, karşı tarafın kararlarını yönlendirmesi ve onu sosyal çevresinden izole etmeye çalışması gibi davranışlar psikolojik şiddetin örnekleridir (URL-2: 17). Bu tür şiddet, zamanla kişinin benlik algısının zedelenmesine ve depresyon gibi ruhsal bozukluklarla mücadele etmesine neden olabilir.

Dijital şiddet, partnerin teknolojiyi kontrol etme amacıyla kullanmasıdır. Karşı tarafın sosyal medya hesaplarının şifrelerini istemesi, mesajlarını denetlemesi, izinsiz fotoğraf paylaşımını yapması veya sürekli nerede olduğunu takip etmesi dijital şiddet kapsamına girer (URL-2: 18). Günümüzde teknolojinin yaygın kullanımı, dijital şiddeti daha da görünür ve erişilebilir kılmaktadır.

Ekonomik şiddet, paranın bir kontrol aracı olarak kullanılmasıdır (URL-2: 18). Partnerin maddi konularda şeffaf olmaması, sürekli karşı taraftan borç istemesi, kadının çalışmasına/meslek edinmesine/eğitimini bitirmesine/işinde yükselmesine engel olması, gelir ve birikimine el koyması, para biriktirmesine, hesap açmasına ve yatırım yapmasına engel olması, oldukça düşük miktar harçlıklarla günlük yaşamını sürdürmesini istemesi ve onu ekonomik olarak bağımlı hale getirmeye çalışması ekonomik şiddetin örnekleri arasında yer almaktadır (URL-5: 11).

Israrlı takip (Stalking), kişinin sürekli olarak takip edilmesi, izlendiğini hissetmesi ve tehdit altında olması durumudur. Eski veya mevcut partnerin karşı tarafın izni olmadan evine, iş yerine gelmesi, karşı tarafı sosyal medya üzerinden farklı hesaplarla takip etmesi, ona sürekli mesajlar atması veya onun arkadaş çevresiyle iletişim kurarak özel bilgiler toplamaya çalışması ısrarlı takip örneklerindendir (URL-2: 19). Israrlı takip, mağdurun özgürlüğünü kısıtlayarak yoğun bir stres ve korku ortamı yaratır.

Cinsel ve fiziksel şiddet üzerine önemli miktarda çalışma olmasına rağmen, psikolojik şiddet son yıllarda psikoloji literatüründe gün yüzüne çıkmıştır (Geffner ve Rossman, 1997; Marshall, 1996; Tolman, 1989). Psikolojik şiddet üzerine yapılan araştırmalar, kısmen fiziksel şiddetten farklı olarak, çoğunlukla örtük olması ve mağdurlarının bunu şiddet olarak görmemesi nedeniyle nispeten ihmal edilmiştir (Follingstad vd.; Kirkwood, 1993).

Gottman Laboratuvarına Göre Şiddetin Türleri

İlk olarak 1986 yılında Dr. John Gottman tarafından Washington Üniversitesi'nde kurulan Gottman Çift Laboratuvarı, çift ilişkilerini bilimsel yöntemlerle inceleyen ilk laboratuvarlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Gottman, bu laboratuvar aracılığıyla, çiftlerin birbirleriyle etkileşim biçimlerini detaylı gözlemler ve fizyolojik ölçümler yoluyla analiz etmiş; evlilik doyumu, boşanma olasılığı ve ilişki içi çatışmaların şiddete evrilme riskine dair önemli bulgular elde etmiştir. Bu çalışmalar, ilişki dinamiklerini anlamaya ve çift terapilerinde kullanılacak yöntemlerin bilimsel temellere dayandırılmasına olanak sağlamıştır (Gottman, 1999).

Yaklaşık 40 senedir çiftlerle çalışan Dr. John ve Julie Gottman (1998), Gottman Çift Laboratuvarı'nda yaptıkları araştırmalar sonucunda, geleneksel şiddet türlerine ek olarak, ilişki içinde şiddet uygulayan çiftler arasında iki farklı şiddet biçiminin ayırt edilebileceğini ortaya koymuştur. Bunlardan biri *karakterolojik şiddet*tir; bu türde erkek, kadına üstünlük kurmak ister ve şiddeti onu kontrol etmek ve korkutmak amacıyla kullanır. Kadın için son derece tehlikeli olan bu durum, belirgin bir sebep olmaksızın ve uyarı sinyali vermeksizin aniden ortaya çıkabilir. Fail, şiddetin sorumluluğunu kurbana yükler ve bu tür ilişkiler sıklıkla ciddi yaralanmalarla, hatta ölümle sonuçlanabilir. Bu tür dinamiklerin görüldüğü ilişkilerde çift terapisi önerilmez; çünkü bu durumlarda ilişkinin sağaltılması ya da failin değişmesi mümkün değildir ve şiddet kronikleşmiştir (Gottman ve Gottman, 1998).

Diğer şiddet türü ise durumsal şiddettir. Evliliklerin yaklaşık %30'unda, evlilik süresince bir veya iki kez görülebilen bir şiddet türüdür. Karakterolojik şiddetten farklı olarak, taraflar arasında yaşanan bir anlaşmazlık veya tartışma sırasında ortaya çıkabilir. Örneğin, kol sıkma ya da bir nesneyi fırlatma gibi fiziksel hareketler içerebilir. Ancak bu davranışlar ciddi yaralanmalara yol açmaz. Bu tür şiddetin temelinde iletişim ve çatışma çözme becerilerinin eksikliği yatar. Taraflar arasında korku veya kontrol hissi oluşmaz. Tekrarlama eğilimi göstermez ve ciddi sonuçlar doğurmaz. Bu nedenle çift terapisi ile iletişim ve tartışma becerileri geliştirilerek çatışmaların tırmanması önlenebilir. Tüm şiddet uygulayan erkeklerin benzer özellikler taşıdığı düşünülse de John Gottman'ın çalışmaları, farklı şiddet eğilimleri olan grupların varlığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, şiddet uygulayan erkekler iki ana kategoriye ayrılmıştır: 'Kobralar' ve 'Pitbullar'.

Gottman'ın ilişki şiddetini sınıflandırırken geliştirdiği kategorilerden biri olan "kobralar", en tehlikeli ve yıkıcı davranış örüntülerini sergileyen erkekleri tanımlamak için kullanılır. Bu erkekler şiddet öncesinde olağanüstü bir sakinlik ve odaklanma hali sergiler; kalp atışları düşer ve tıpkı avına saldırmadan önce hareketsiz kalan bir kobra gibi dikkatlerini yoğunlaştırırlar (Gottman ve Gottman, 1998). Bu bireyler yalnızca partnerlerine değil, çevrelerindeki diğer insanlara da şiddet uygulayabilirler. Sıklıkla psikopatik özellikler taşırlar; empati yoksunudurlar, korku duygusunu deneyimlemezler ve dürtülerini kontrol etmekte başarısızdırlar. Şiddet uyguladıktan sonra özür dileseler de bu genellikle manipülatif bir stratejidir; içten bir pişmanlık barındırmaz. Çocukluk dönemlerinde antisosyal davranış örüntüleri, madde bağımlılığı ve istismar öyküleri yaygın olarak görülür. Partnerleri bu ilişkide genellikle yoğun korku ve çaresizlik duyguları yaşar, ancak ayrılmamalarının temel nedeni ekonomik bağımlılıktan çok, partnerlerinin değişebileceğine dair inançtır. Ancak, araştırmalar kobraların değişim göstermesinin neredeyse imkânsız olduğunu ortaya koymaktadır.

Buna karşılık, "pitbull" kategorisinde yer alan erkekler şiddete daha farklı bir dinamik içinde başvururlar. Bu bireyler, zaman içinde giderek artan bir gerginlik ve saldırganlık gösterirler; şiddet genellikle sözel tacizle başlar ve daha sonra fiziksel ya da psikolojik şiddete evrilir. Kalp atışlarının hızlanması, kontrolsüz öfke patlamalarına zemin hazırlar. Pitbull erkekler, kobralardan farklı olarak eşlerine duygusal olarak bağlanma eğilimindedirler ve en büyük korkuları terk edilmek ya da reddedilmektir. Bu nedenle aşırı kıskançlık ve kontrol davranışları sergilerler. Genellikle çocukluk dönemlerinde ebeveynler arası şiddete tanıklık etmişlerdir. Dışarıdan bakıldığında daha az tehditkâr görünebilirler; ancak terk edilme korkusuyla hareket ettiklerinde partnerlerine zarar verme, hatta

ölümle sonuçlanan eylemlerde bulunma potansiyeline sahiptirler. Bu nedenle bu tür ilişkilerde kadınların ayrılmakta zorlanmaları hem duygusal hem de fiziksel güvenlik kaygıları ile bağlantılıdır.

Yakın Partner Şiddetinin Kökeni ve Nedenleri

Yakın partner şiddetinin hem kültürel hem de evrimsel faktörlerden kaynaklandığı açıktır. Feminist akademisyenler, yakın partner şiddetinin erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olma arzusuyla bağlantılı olduğunu ve ataerkil bir sistemin sonucu olarak ortaya çıktığını savunmaktadırlar (Renzetti, 2013). Bu bağlamda yakın partner şiddeti, sosyal bir süreç olarak görülmektedir ve bireylerin sosyal varlıklar oldukları göz önüne alındığında, kişiler arası sorunların bu şiddetin nedenleri arasında önemli bir yer tuttuğu ifade edilmektedir. Sadakatsizlik, reddedilme ve/veya diğer tahrikler gibi kişiler arası faktörler, yakın partner şiddetine yol açabilir.

Feminist literatürde, kadınların çoğunlukla erkek egemenliğine karşı direnmek için şiddet içeren davranışlar sergiledikleri, erkeklerin ise saldırgan rolü üstlendikleri öne sürülmektedir (Kirkwood, 1993; Loring, 1994). Örneğin, ataerkil toplumlarda erkeklerin daha baskın olma eğiliminde oldukları ve şiddet içeren ilişkilerde çoğunlukla saldırgan taraf oldukları gözlemlenmektedir. Bu durum, toplumdaki erkeklerin kadınlara kıyasla daha üstün bir konumda olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca erkekler, partnerleri onlardan bir şeyler sakladığında veya onların yardım teklifini reddettiğinde kadını cezalandırmak amacıyla kontrolcü davranışlar sergileyebilirler (Lammers vd., 2005). Ataerkil toplumlarda, erkekler genellikle evin "reisi" olarak görülür ve evin yönetimi üzerinde etkili olmaktan sorumlu tutulurlar. Bu tür toplumlarda kadınlar, erkeklerin statüsüne dayalı olarak bakım veren ve yardımcı bir rol üstlenirler. Dolayısıyla kadınların özerkliklerinin kaybı, yakın ilişkilerde psikolojik şiddetle ilişkilendirilir (Douglas, 1994). Canary ve Emmers-Sommer (1997), erkeklerin kadınlardan daha fazla bilgi sahibi olduklarını iddia ederek, işleri kendi istedikleri gibi yapmalarını talep etmeleri, otoritelerini sergilemeleri ve kadınlar farklı bir inanç veya görüş dile getirdiğinde haklı olduklarını savunarak güçlerini kötüye kullandıklarını belirtmektedir. Erkekler, kadınların zamanını, enerjisini, ilgisini ve sevgisini talep ederek üstünlüklerini gösterebilirler. Ayrıca, tüm önemli kararların sorumluluğunu üstlenmek, evi yönetmek ve kadınları bir hizmetçi gibi kullanmak, erkeklerin haklarını iddia etmelerinin diğer yollarıdır (Chang, 1996).

Yakın Partner Şiddetinin Risk Faktörleri

Fiziksel şiddete uğrayan kadınlara şiddetin nedenleri sorulduğunda, en sık dile getirilen gerekçe %33 oranıyla "erkeğin ailesiyle yaşanan sorunlar" olmuştur (URL-6). Bunu, erkeğin kıskançlığı, yetiştirilme tarzı, fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları ile önceki evliliğinden kaynaklanan problemleri içeren "erkekle ilgili sebepler" (%28) ve maddi sıkıntılar, iş hayatındaki problemler ile işsizlik gibi faktörleri kapsayan "ekonomik zorluklar" (%27) takip etmektedir. Elde edilen bulgular, kadına yönelik aile içi şiddetin çok yönlü nedenleri olmasına rağmen, çoğunlukla erkeğin bireysel özellikleri ve ailesiyle yaşadığı problemlerin öne çıktığını göstermektedir. Ayrıca, kötü alışkanlıklar da bu çerçevede değerlendirildiğinde, kadınların şiddetin başlıca kaynağı olarak genellikle erkekler ile ilgili nedenleri vurguladıkları görülmektedir (URL-7).

Yakın partner şiddeti failleri sıklıkla çoklu psikopatoloji belirtileri gösterirler. Bu nedenle, psikopatoloji ve madde bağımlılığı gibi yakın partner şiddetine neden olan kişiler arası faktörleri ve genetik, nörolojik ve nöroendokrin faktörler gibi biyolojik faktörleri incelemek şiddet bağlamında kritik önem taşımaktadır (Chester ve DeWall, 2018). Birçok çalışma, yakın partner şiddeti için bir gösterge olarak mağdurun eğitim geçmişini kullanmaktadır. Yakın partner şiddetinin risk faktörleri arasında beş yıldan az eğitim, ilkokul ve liseyi terk etme yer almaktadır (Bates vd., 2004; Gage, 2005; Silverman vd., 2006; Stith vd., 2004; Saltzman vd., 2003; Rickert vd., 2002). Yüksek eğitim düzeyinin yakın partner şiddetine karşı koruyucu bir faktör olduğu bulunmuştur; ancak bazıları toplumun genel şiddet karşıtı tutumunun eğitimin doğrudan önleyici faydalarından daha ağır basabileceğini ileri sürmektedir (Abramsky vd., 2011; Ergöçmen vd., 2013; Boyle vd., 2009). Yapılan başka bir çalışmanın bulguları, kadınların yaşının da bir risk faktörü olduğunu, çünkü mağdurların daha genç kadınlar olma olasılığının daha yüksek olduğunu ileri sürmektedir. 24 yaşın altındaki kadınlar hamilelik döneminde olsa dahi yakın partner şiddeti mağduru olma olasılıkları yaşlı kadınlara göre daha yüksektir (Silverman vd., 2006; Saltzman vd., 2003). Dahası, erkeklerin kadınları fiziksel olarak istismar etmesi işsizlik ve düşük gelir ile de güçlü bir şekilde ilişkili olarak bulunmuştur (Stith vd., 2004; Boyle vd., 2005; Parish vd., 2004;

Cunradi vd., 2002). Buna ek olarak, finansal olarak bağımsız olan kadınların hem psikolojik hem de fiziksel aile içi şiddet ve istismara maruz kalma olasılıklarının daha düşük olduğu görüşmüştür (Gage, 2005; Bates vd., 2004). 14 ülkeyi kapsayan kültürlerarası bir çalışma, yüksek sosyoekonomik statüye sahip olmanın yakın partner şiddetine maruz kalma olasılığını belirli bir ölçüde azalttığını da göstermiştir (Abramsky vd., 2011).

Kadına yönelik şiddet üzerine yapılan araştırmaların büyük bir kısmı, evliliğin kadınların şiddete maruz kalma riskini artırdığını ortaya koymaktadır (URL-7). Ancak evlilik kavramı, farklı kültürlerde ve bölgelerde değişkenlik gösterebilir. Türkiye'de evlilik yalnızca resmi nikâhla sınırlı değildir; bu nedenle, araştırma kapsamında evlilik tanımı resmi nikâhlı evliliklerin yanı sıra dini nikâhla yapılan evlilikleri de içermektedir (URL-7). Özellikle psikolojik şiddet için belirgin bir risk faktörü medeni durumdur; partnerleriyle yaşayan bekar kadınların evli kadınlara göre psikolojik şiddete uğrama olasılığı çok daha yüksektir (Meekers vd., 2012). Bunlara ek olarak yapılan çalışmalar, çocukluk döneminde şiddet gören kadınların ilerleyen yaşlarda da şiddete maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (URL-7). Kadına yönelik şiddetin nedenleri ve bu şiddetin yol açtığı toplumsal sorunlar incelendiğinde, kuşaklararası şiddet aktarımının önemli bir sonuç olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Annenin şiddete uğraması, bireylerin şiddeti ilerleyen yaşlarda olağan bir durum olarak algılamalarına neden olabilir (URL-7).

Türkiye'de Şiddetin Durumu Nedir?

1970'lerde tüm dünyada endişe kaynağı haline gelen kadına yönelik şiddet sorunu, Türkiye'de ilk kez 1980'lerin ortalarında gündeme gelmeye başlamıştır. 1987'de düzenlenen "Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü", şiddete karşı verilen ilk büyük ölçekli tepkilerden biri olmuştur (URL-6). Ancak, Türkiye'deki aile içi şiddetle ilgili araştırmaların azlığı, bu sorunun sosyolojik bir mesele olarak 1980'lere kadar ele alınmamış olmasından kaynaklanmaktadır (Tılıç, 1997). Türkiye'de yapılan geniş örneklemli çalışmalara göre, kadına yönelik şiddet türleri arasında en yaygın olanı psikolojik şiddettir (Jansen vd., 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Çavlin, 2015). Eş veya romantik partner tarafından uygulanan şiddet oranları sırasıyla psikolojik şiddet %44, fiziksel şiddet %39 ve cinsel şiddet %15 olarak rapor edilmiştir (URL-6). Toplu ve Hatipoğlu-Sümer (2017) ise Türkiye'de kadınlara yönelik psikolojik şiddet oranının %85,2 olduğunu bildirmiştir. Türkiye genelinde yapılan başka bir araştırmaya göre, evlenmiş kadınların %44'ü yaşamlarının herhangi bir döneminde en az bir duygusal şiddet veya istismar türüne maruz kalmıştır. Türkiye'nin batı bölgesinde yaşayan kadınlarla karşılaştırıldığında, orta bölgede yaşayan kadınların sözlü ve psikolojik tacize maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğu görüşmüştür (URL-6). Benzer araştırmalar farklı sonuçlar sağlasa da nispeten zengin ve düşük gelirli bölgelerde yaşayan kadınların, diğer bölgelerdeki kadınlara göre sözlü ve psikolojik şiddete maruz kalma olasılıkları daha fazla olarak bulunmuştur (Liyew vd., 2022; LaBore vd., 2021). Diğer ülkelerdeki literatürle uyumlu olarak, Türkiye'de psikolojik şiddetin fiziksel şiddet kadar, hatta daha ciddi sonuçları olabilmesine rağmen bu konuda çalışma yapılmadığı belirtilmiştir (Boyacıoğlu vd., 2020). Bulgular göz önüne alındığında, Türkiye'de her türlü şiddetin hayatı tehdit eden bir sorun olduğu açıktır ve yakın partner şiddetinin özellikle de psikolojik boyutunu incelemek, sorunun bileşenlerini tanımlamaya ve farkındalık yaratmaya yardımcı olmak için kritik bir husustur.

Yakın Partner Şiddetinin Ruh Sağlığı ve Fiziksel Sağlık Üzerindeki Etkisi

Yakın partner şiddeti, bir bireyin tatmin edici bir hayat yaşama şansını yüksek düzeyde etkiler ve şiddete maruz kalan kişinin hayatı üzerinde olumsuz birçok etkiye yol açar (Kilpatrick, 2004). Bu etkiler, çok ciddi fiziksel, psikolojik ve ekonomik sonuçlara neden olabildiği gibi çoğu zaman yaşamı tehdit eden sonuçlar doğurur (URL-10).

Güven, sevgi ve huzur sağlaması beklenen bir ilişkinin zamanla korku, baskı ve tehdit kaynağına dönüşmesi, bireyin ruh sağlığı üzerinde derin etkiler bırakabilir. Yakın partner şiddetine maruz kalan kişilerin en yaygın ruh sağlığı sorunları arasında madde kötüye kullanımı, depresyon, anksiyete, Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) ve düşük özsaygı yer almaktadır (Afifi vd., 2009). Özellikle fiziksel, psikolojik ve ısrarlı takip gibi şiddet türlerinin, TSSB ile güçlü bir bağlantısı olduğu saptanmıştır (Basile vd.., 2004). Yapılan araştırmalara göre, yakın partner şiddetine maruz kalan kadınların %31-84,4'ü TSSB belirtileri göstermektedir (Golding, 1999). Mağdurlar, bunlara ek olarak hafıza kaybı, intihar düşünceleri veya girişimleri, kronik hastalıklar ve uyku sorunları yaşadıklarını bildirmişlerdir. Şiddete

maruz kalan birey, sürekli olarak partnerinin kendisine veya çevresindekilere zarar verebileceği endişesi içinde yaşar; bu durum, kronik stresin kalıcı hale gelmesine yol açar. Araştırmalara göre, özellikle fiziksel şiddete maruz kalan kadınlarda depresyon oranı %43 olarak bulunmuştur (Golding, 1999). Ayrıca, şiddetin her türü ile depresyon, yaşam tatmininin azalması, korku, utanç ve düşük benlik saygısı arasında doğrudan bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Zlotnick vd.., 2006). Farklı şiddet türlerine maruz kalan bireyler ise "çoklu mağdur" olarak tanımlanır ve bu durum, ciddi psikolojik riskler taşır. Bu kişilerin psikiyatrik rahatsızlıklara, kaygı bozukluklarına ve madde bağımlılığına daha yatkın oldukları tespit edilmiştir (Armour ve Sleath, 2014). Şiddetin türü fark etmeksizin tüm şiddet biçimleri, mağdurların intihar düşüncesi ve girişimi açısından bir risk faktörü oluşturmaktadır (Devries vd., 2013).

Şiddet, basit yaralanmalardan, kalıcı fiziksel işlev kayıplarına kadar uzanan kısa ve uzun vadeli sağlık sorunlarına yol açabilir (URL-10). Kronik ağrılar, mide ve bağırsak rahatsızlıkları, istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve çeşitli psikosomatik rahatsızlıklar, şiddetin fiziksel sağlık üzerindeki yaygın etkileri arasındadır. İlişkilerde görülen fiziksel şiddet, günlük yaşamı doğrudan etkileyebilecek düzeyde sonuçlar doğurabilir. Gottman (1994) tarafından yapılan bir araştırmada, sistematik olarak psikolojik şiddete (ör: aşağılama, küçümseme) maruz kalan bireylerin, maruz kalmayanlara göre bağışıklık sisteminin daha zayıf olduğunu ve daha fazla bulaşıcı hastalığa (ör: grip, soğuk algınlığı) yakalandıklarını saptanmıştır.

Şiddetin Görünmeyen Yüzü: Psikolojik Şiddet

Kadınlar, eşlerinin kendilerine psikolojik şiddet uyguladığını düşündüklerinde, genellikle bu inançları görmezden gelinir veya reddedilir. Örneğin bir kadın, erkek partnerinin zalim davranışlarından etkilenirse "kırılgan" olarak etiketlenebilir (Loring, 1994). Özel muameleyi hak ettiklerini düşünen veya yalnızca erkek oldukları için kendi isteklerini elde etmeye çalışan tipolojideki erkekler, kadınların insan haklarını ihlal edebilirler. Flört şiddetinin temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yatmaktadır (URL-2: 5). "Kadınlar daha anlayışlı olmalıdır", "Bir kadın, sevgilisinin ihtiyaçlarını her zaman karşılamalıdır", "Kadınlar erkeklerden daha güçsüzdür" gibi cinsiyetçi kalıplar, eşitsizliği derinleştirerek şiddete zemin hazırlarlar. Bu nedenle flört şiddetinin sebebi, bireyin kişisel özellikleri ya da psikolojik durumu değil; toplumsal cinsiyet normlarının erkeklere sağladığı ayrıcalıklardır. Cinsiyet rollerinin içselleştirilmesi, erkeklerin uyguladığı şiddetin meşrulaştırılmasına ve sorumluluktan kaçmalarına yol açar. Romantik ilişkilerle ilgili yanlış inanışlar da flört şiddetini besleyen etkenlerden biridir. “Seven insan kıskanır”, “Sevgi, sınırsız ve koşulsuz olmalıdır”, “Bir erkek sahiplenici olmalıdır” gibi toplum tarafından kabul gören sakıncalı düşünceler, sağlıksız ilişkilerin ve psikolojik şiddetin sürdürülmesine neden olabilir.

"Psikolojik şiddet" terimi, fiziksel olmayan şiddet biçimlerini ifade eder. 1980'lerden beri, psikolojik saldırganlık, psikolojik taciz, psikolojik kötü muamele, duygusal istismar ve duygusal şiddet terimleri birbirinin yerine kullanılmıştır (Follingstad ve Edmundson, 2010). Psikolojik şiddet türünde fiziksel parametreler olmadığından, diğer türlere kıyasla tanınması en zor şiddet türüdür (Rogers ve Follingstad, 2014). Araştırmalarda ve terapötik uygulamada, olgunun yasal olarak tanınmasına ve ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin bilinmesine rağmen psikolojik şiddet olgusu belirsizliğini korumaktadır. Psikolojik şiddetin gerçekleştiği bağlam, bir dizi halinde gerçekleşip gerçekleşmediği, nasıl okunduğu ve şiddet olarak görülüp görülmediği, psikolojik saldırganlığı nasıl algıladığımızı ve onu diğer şiddet biçimlerinden nasıl ayırdığımızı etkiler (Follingstad, 2009).

Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'ne göre, psikolojik şiddet genel olarak "zorlama, iftira, sözlü hakaret veya taciz" olarak tanımlanabilir. Psikolojik şiddet, genel olarak isim takma, hakaret etme, küçümseme, bağırma, tehdit etme, kıskanma, sosyal izolasyon ve duygusal ve/veya fiziksel mesafe koyma gibi sözel ve duygusal şiddet davranışlarını kapsar (Boyacıoğlu vd., 2020). Bir türü olarak, romantik partnerin gittiği yerleri kısıtlamak ve kontrol etmek, onu sosyal çevresinde veya iş yerinde izole etmeye çalışmak, genel olarak onun kişisel alanlarını ve haklarını sınırlamak; kişinin imajına veya özsaygısına zarar veren aşağılama, iftira atma veya partnerle dalga geçme; romantik partnerden düşmanca bir şekilde geri çekilme, pasif-agresif biçimde duygusal desteği ve bakımı esirgeme; ve korkutma, açıkça veya dolaylı olarak tehdit edici davranışlarla romantik partnere hükmetme gibi eylemler de psikolojik şiddet kapsamına girer (Boyacıoğlu vd., 2020).

Psikolojik şiddet, yapılan bir araştırma kapsamında dört farklı şiddet davranışının varlığı sorgulanarak tespit edilmiştir. Bu davranışlar, "hakaret ve küfür", "aşağılama veya küçük düşürme", "korkutma ya da tehdit" ve "kadına veya çevresine zarar verme tehdidi" olarak belirlenmiştir (URL-7). Hakaret, küfür, aşağılama ve küçük düşürme, sözlü şiddet kategorisinde değerlendirilebilecek davranışlar olsa da tehdit unsuru taşıdığından bu tür şiddet davranışları, duygusal şiddet veya istismar olarak adlandırılmaktadır (URL-7). En yaygın duygusal şiddet türü, %37 oranıyla hakaret ve küfürdür. Bunu sırasıyla, %21 oranıyla korkutma/tehdit ve %20 oranıyla aşağılama/küçük düşürme izlemektedir (URL-7). Duygusal şiddet, diğer şiddet türlerinden farklı olarak, neredeyse tüm eğitim seviyelerinde benzer oranlarda görülmektedir; ancak üniversite ve üzeri eğitim almış kadınlar bu durumdan nispeten daha az etkilenmektedir. Son dönemde duygusal şiddete en fazla maruz kalan grup ise ortaokul mezunu kadınlar olarak belirlenmiştir.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın bir anketine göre, AB'nin 28 üye ülkesinde kadına yönelik psikolojik şiddetin ortalama yaygınlığı %43'tür. Önceki yakın partner şiddeti ile ilgili araştırmaların gösterdiği gibi, psikolojik şiddet, kadınlar tarafından belirtildiği üzere de kadınlara uygulanan en yaygın şiddet türüdür (%56,92) (Edeby ve San Sebastián, 2021). Hindistan'da aile içi şiddetle ilgili çalışmalar, daha genç, daha düşük sosyoekonomik seviyeye sahip, meslek sahibi veya aile içi şiddet geçmişi olan kadınların psikolojik şiddete maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Dalal ve Lindqvist, 2010). Psikolojik şiddet, özellikle genç yaş gruplarında daha sık görüldüğünden, bu yaş grubunun özellikle risk altında olduğunu ortaya koymaktadır (Karakurt ve Silver, 2013). Psikolojik şiddet, sadece mağdurlar üzerinde değil, aynı zamanda faillerin ruh sağlığı üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır (Shorey vd., 2012).

Psikolojik şiddetin fiziksel şiddeti öngörebileceği kanıtlanmıştır (Murphy ve O'Leary, 1989). Bu nedenle psikolojik şiddet sıklıkla fiziksel şiddetin birincil risk faktörlerinden biri olduğu düşünüldüğünden, fiziksel ve psikolojik şiddet türleri arasında güçlü bir korelasyon vardır (Salis vd., 2014; Schumacher ve Leonard, 2005). Follingstad ve meslektaşlarının (1990) yaptığı bir çalışmaya göre, istismara uğramış kadınların %72'si duygusal şiddetin kendilerine fiziksel şiddetten daha fazla zarar verdiğini belirtmiştir. Bir ilişkide erken dönemdeki sözlü düşmanlığın sıklıkla daha sonraki fiziksel saldırganlıktan önce geldiğine dair kanıtlar, psikolojik şiddet konusunda çalışmak için bir başka nedendir (Murphy ve O'Leary, 1989). Bu nedenle, belirli psikolojik şiddet türlerini tanımak, potansiyel fiziksel şiddeti önlemeye de yardımcı olabilir.

Psikolojik Şiddetin Sonuçları

Psikolojik şiddet alanında yapılan nitel çalışmalara göre, duygusal istismar, izolasyon ve karşı tarafı degrade etme eylemleri, şiddete uğramış bir kadının kimliğini zaman içinde kaybetmesine neden olur (Larkin ve Popaleni, 1994; Mills, 1985; Smith vd., 1995). Erkeklerin kontrolcü davranışlarının olumsuz etkilerini deneyimleyen kadınlar, psikolojik şiddeti kabul etmek yerine, egemen olunmaya verdikleri tepkinin psikolojik bir sorun olduğunu düşünebilir ve depresyonda olduklarını düşünerek ruh sağlığı desteği arayabilirler. Dahası, bu kadınların deneyimlediği psikolojik şiddete fiziksel şiddet eşlik etmiyorsa, semptomları için sağlık hizmeti arama olasılıkları daha düşük olabilir (Keashly, 1998; Loring, 1994).

Duygusal istismar, bir dizi gizli kontrol edici davranışın bir araya gelmesiyle tanımlanır (Kirkwood, 1993). Bu nedenle, duygusal istismar ve duygusal istismar davranışları arasında bir ayrım yapmak çok önemlidir. Duygusal istismar davranışının zararlı ve kalıcı etkileri, bu davranışların sistematik ve tekrarlayan özelliğinden kaynaklanır. Bu, duygusal istismarın sonuçlarının yalnızca duygusal acı ile sınırlı olmadığını gösterir (Chang, 1996). Olumsuz duygusal etkiler, genellikle uzun süreli ve tekrarlanan maruziyetten sonra belirgin hale gelir. Loring'e (1994) göre, psikolojik şiddete maruz kalan kadınların, fiziksel şiddete maruz kalan veya şiddet içermeyen ilişkilerde bulunan kadınlara kıyasla umutsuzluk ve yalnızlık duyguları bildirme olasılıkları daha yüksektir. Loring'in "gizli taciz" olarak adlandırdığı, sürekli olumsuz geri bildirim örüntüsüyle karakterize edilen tacizi deneyimleyen kadınlar, bazen bu tür davranışlara büyük bir yalnızlık, şaşkınlık ve umutsuzluk duygusuyla tepki verirler çünkü sıklıkla bunun şiddet içerikli olduğunun farkında olmazlar. Sürekli olarak sevgiye, saygıya veya eşit muameleye layık olmadıkları hissettirilen kadınlar, eşlerinin tutarsız davranışları sonucunda içe kapanmaya ve yetersiz hissetmeye başlayabilirler (Douglas, 1994). Duygusal izolasyon, ayrılık veya ayrılık tehdidi yetersizlik duygularına neden olabilir ve bu da daha sonra utanca

dönüşebilir (Keltner ve Buswell, 1997; Retzinger, 1991). Bu durumlarda utanç, kişinin kendisine ahlaki standartlarının yeterli olmadığını düşündürür (Keltner ve Buswell, 1997). Literatür, şiddet içerikli kötü muamele biçimlerinin utanç duygusuyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu defalarca kez göstermiştir (Mullally, 2000). Kirkwood'a (1993) göre utanç, bir bireyin öz değerine ve özgüvenine verilen zararın sonucu olarak yorumlanabilir ve belki de bir özgüven azalması duygusuna yol açabilir. Dahası, duygusal istismar ve ek özsaygı kaybı bu zayıflamış kimlik ile doğrudan bağlantılıdır (Kirkwood, 1993; Loring, 1994).

Şiddet İçeren İlişkiyi Bildirmek ve Terk Edebilmek Neden Zor?

Kadınların fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ve dijital şiddete maruz kalmalarına rağmen ilişkiden çıkmakta zorlanmalarında kişisel ve sosyal nedenlerin yanı sıra şiddet uygulayan kişinin kullandığı psikolojik mekanizmalar da büyük rol oynamaktadır. Fail, mağdurun korkularını ve zayıf noktalarını kullanarak onu kontrol altında tutmaya çalışır. Kadınlar, çocuklarının kaçırılacağı veya kendilerine gösterilmeyeceği, hatta şiddete maruz kalacakları yönündeki tehditlerle sindirilirken; kendilerinin, çocuklarının ya da yakınlarının zarar görebileceği korkusuyla hareket etmekte tereddüt ederler. Sosyal izolasyon, kadının ailesinden, arkadaşlarından ve maddi-manevi destek alabileceği çevrelerden koparılmasına neden olur (URL-5: 12). Aynı zamanda failin sürekli denetim uygulaması, mağdurun özgürlüğünü kısıtlayarak korku duygusu ve huzursuzluk yaratır. Kadın, sürekli küçümsenerek, karar mekanizmalarından dışlanarak ve bireysel hakları yok sayılarak değersizleştirilir. Şiddetin sorumlusunun kendisi olduğuna inandırılması da mağdurun suçluluk duymasına ve bu durumdan çıkış yolunu görememesine neden olur. Tüm bu süreç, "şiddet döngüsü" olarak adlandırılan ve kafa karışıklığı yaratan üç evreden oluşan bir yapıyı takip eder (URL-5: 12). İlk evre, gerginlik evresidir; failin ruh hali dengesizleşmeye başlar. İkinci evre, şiddetin doğrudan uygulandığı dönemdir ve ilişki öngörülemez bir hale gelir. Son olarak, "balayı evresi" adı verilen üçüncü evrede, fail pişmanlık gösterir, değişeceğine dair sözler verir, hediyeler alır ve mağdura karşı kısa süreli ilgili bir tutum sergileyerek mağdurun ilişkiye devam etmesini sağlar. Bu döngü, mağdurun ilişkiden çıkmasını zorlaştıran en önemli etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır (URL-5: 12). Şiddet döngüsünü sona erdirmenin önündeki en büyük engellerden bir diğeri de kadınların sıklıkla faillerin maddi ve duygusal desteği olmasıdır (Krug vd., 2002; Hien vd., 2009). Kadınlar, hissettikleri korkudan ötürü maruz kaldıkları şiddeti bildirmedikleri için mağduriyet oranları büyük ölçüde artar (Reichenheim vd., 2008).

Özellikle de daha genç bireyler psikolojik şiddeti genellikle ciddiye almamaktadır ve bunu aşk, sevgi ya da kıskançlık gibi kavramlarla normalleştirerek kabul edebilmektedirler (Toplu-Demirtaş vd., 2017; Williams vd., 2012). Bu kabul edici tutumlar, gençlerin uzun vadede psikolojik şiddeti sürdürmelerine ya da bu tür bir şiddete maruz kaldıklarında yardım aramamamalarına yol açabilmektedir (Toplu-Demirtaş, 2015). Örneğin, yalnızca psikolojik şiddete maruz kalan genç kadınlar hem fiziksel hem de psikolojik şiddet yaşayanlara kıyasla bu zararlı ilişkilerde kalmaya daha yatkındırlar ve ruh sağlığı oranlarında iyileşme göstermemektedirler (Blasco-Ros vd., 2010).

Şiddet mağdurlarının ayrılmakta zorlanmasının birçok karmaşık nedeni bulunmaktadır. Mağdurlar kendilerini veya sevdiklerini koruma amacıyla da sessiz kalmayı tercih edebilirler. Çevrelerinden görebilecekleri yargılamalardan ve eleştirilerden çekindikleri gibi, böyle bir ilişki içinde kalmayı seçtikleri için suçluluk duygusu da yaşayabilirler (URL-1). Şiddeti uygulayan kişinin mağdur üzerindeki güç ve kontrolü, ayrılmayı daha da zorlaştırırken, maddi bağımlılık ve gelecek kaygısı da mağdur ilişkiyi terk etse dahi o ilişkiye geri dönmesine neden olabilir. Bunun yanı sıra, ayrılma kararı almak, çoğu zaman hayati riskleri de beraberinde getirir; mağdurlar, kendilerinin veya çocuklarının zarar görebileceği korkusuyla bu kararı erteleyebilirler. Çocuk sahibi olan mağdurlar, velayeti kaybetme veya çocuklarının güvenliği konusundaki endişelerle mücadele ederken, maruz kaldıkları şiddetten kendilerini sorumlu tutarak yoğun bir suçluluk ve utanç duygusu yaşayabilirler (URL-1). Ayrıca, failin uyguladığı sosyal izolasyon, mağdurların destek mekanizmalarından mahrum kalmasına neden olur, bu da onları şiddet döngüsüne hapseder. Tüm bu faktörler, şiddet mağdurlarının ayrılma kararını almasını ve uygulamasını zorlaştıran başlıca nedenler arasında yer almaktadır.

Yakın Partner Şiddetinin Sinyalleri: Şiddet İçeren Bir İlişkiyi Nasıl Tanıyabiliriz?

Şiddet içeren bir ilişkinin sinyallerini erken fark edebilmek, bireylerin kendilerini koruyabilmesi ve o ilişkiyi daha az hasarla terk edebilmesi açısından büyük önem taşır. Partnerin kıskançlık

bahanesiyle giyime, arkadaşlara veya gidilen yerlere müdahale etmesi, ilişkiyi kontrol altına alma çabasıdır ve şiddetin bir belirtisi olabilir. Sürekli başkalarını suçlayan, kendi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmeyen kişiler, ilişkide de sorumluluk almaktan kaçınarak partnerlerini suçlayabilirler (URL-2: 5). Kadın ve erkek rollerine dair katı inanışlara sahip olan ve toplumsal normların dışına çıkıldığında tepki gösteren bireyler, şiddet eğilimi gösterebilirler. Önceki ilişkilerinde şiddet uygulamış birinin, aynı davranışları tekrarlama ihtimali oldukça yüksektir. Aşırı sevgi gösterileri ile aşağılayıcı tavırlar arasında gidip gelen tutarsız davranışlar ise duygusal manipülasyonun bir işareti olabilir (URL-2: 12). Aynı zamanda partnerin özel alan ihlali yaparak telefon veya mesajları izinsiz kontrol etmesi, güven eksikliğinin ve sağlıksız ilişkinin göstergesidir. Çevresine karşı agresif tavırlar sergileyen biri, ilişkide de fiziksel veya psikolojik şiddet uygulayabilir. Partnerin, bireyi ailesinden ve arkadaşlarından uzaklaştırmaya çalışması da zamanla yalnızlaşmaya neden olarak kişinin sosyal destek mekanizmalarını zayıflatır (URL-2: 27). Eğer bir ilişkide korku hissediliyor ve sınırlar ifade etmekten çekiniliyorsa, bu ilişki sağlıklı değildir ve ciddi bir tehlike barındırıyor olabilir.

Sonuç

Yakın partner şiddeti hem fiziksel hem de psikolojik sağlığı ciddi şekilde etkileyip münferit olmayan, toplumsal düzeyde ele alınması gereken bir konudur. Şiddet oranlarının çok yüksek olduğu ve giderek arttığı ülkelerde şiddeti sadece bireysel psikopatoloji ile açıklamaya çalışmak bizlere güvenilir bir sonuç sunmayacaktır. Bu nedenle toplumsal düzeyde şiddeti artıran faktörlerin incelenmesi hayati önem taşır. Sağlıklı bir ilişki, güven, saygı ve eşitlik temelleri üzerine kuruludur. Sağlıklı ve sağlıksız ilişkinin özelliklerini tanımak, şiddeti fark etmek ve ona karşı önlem almak hem bireysel hem de toplumsal refah açısından çok kritiktir. Türkiye'deki şiddet oranları çok yüksektir, giderek artmaktadır ve birçok eksiklik mevcuttur. Kadınların kaliteli bir yaşam sürdürebilmesi için yapılan çalışmaların artırılması ve daha görünür hale getirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmalara erişimi zor olan kadınlara ulaşabilmek için seferber olunmalıdır. Bu sebeple, şiddetin her türü ile mücadele etmek ve mağdurlara destek sağlamak, bireysel ve toplumsal sorumluluk gerektiren bir konudur.

KAYNAKÇA

Abramsky, T., Watts, C. H., Garcia-Moreno, C., Devries, K., Kiss, L., & Ellsberg, M. (2011). What factors are associated with recent intimate partner violence? Findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. *BMC Public Health, 11*, 109. doi: https://doi.org/10.1186/1471-2458-11-109

Afifi, T. O., MacMillan, H., Cox, B. J., Asmundson, G. J., Stein, M. B., & Sareen, J. (2009). Mental health correlates of intimate partner violence in marital relationships in a nationally representative sample of males and females. *Journal of interpersonal violence*, *24*(8), 1398–1417. doi: https://doi.org/10.1177/0886260508322192

Akalin, A., & Ayhan, F. (2021). Intimate Partner Violence against Women in Turkey during the COVID-19 Pandemic. *Issues in Mental Health Nursing*, *43*(1), 68–75. doi: https://doi.org/10.1080/01612840.2021.1949764

Anderson, K. M., & Danis, F. S. (2007). Collegiate sororities and dating violence: An exploratory study of informal and formal helping strategies. *Violence Against Women, 13*(1), 87-100. doi: https://doi.org/10.1177/1077801206294808

Armour, C., & Sleath, E. (2014). Assessing the co-occurrence of intimate partner violence domains across the life-course: Relating typologies to mental health. *European Journal of Psychotraumatology, 5*, 24620. doi: https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.24620

Bandura, A., Pastorelli, C., Barbaranelli, C., & Caprara, G. V. (1999). Self-efficacy pathways to childhood depression. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*(2), 258–269. doi: https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.2.258

Basile, K. C., Arias, I., Desai, S., & Thompson, M. P. (2004). The differential association of intimate partner physical, sexual, psychological, and stalking violence and posttraumatic stress symptoms in a

nationally representative sample of women. *Journal of Trauma and Stress, 17*(5), 413-42. doi: https://doi.org/10.1023/B:JOTS.0000048954.50232.d8

Bates, L. M., Schuler, S. R., Islam, F., & Islam, K. (2004). Socioeconomic factors and processes associated with domestic violence in rural Bangladesh. *International family planning perspectives*, *30*(4), 190–199. doi: https://doi.org/10.1363/3019004

Blasco-Ros, C., Sánchez-Lorente, S., & Martinez, M. (2010). Recovery from depressive symptoms, sta- te anxiety and post-traumatic stress disorder in women exposed to physical and psychological, but not to psychological intimate partner violence alone: a longitudinal study, *BMC Psychiatry, 10,* 98-110. doi: 10.1186/1471-244X-10-98

Boyacıoğlu, İ., Uysal, M. S., & Erdugan, C. (2020). Psikolojik Şiddetin Ölçümü: Psikolojik İstismar Profili'nin ve Kadına Kötü Muamele Envanteri'nin Türkçe'ye Uyarlanması. *Psikoloji Çalışmaları, 40*(1), 19-55. doi: 10.26650/SP2019-0027

Boyle, K. E. (2004). *Media and violence: Gendering the debates*. Sage Publications. doi: https://doi.org/10.4135/9781446212059

Boyle, M. H., Georgiades, K., Cullen, J., & Racine, Y. (2009). Community influences on intimate partner violence in India: Women's education, attitudes towards mistreatment and standards of living. *Social science & medicine (1982)*, *69*(5), 691–697. doi: https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.06.039

Buğa, D. (2021). Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelenin değerlendirilmesi ve haritalandırılması. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi.

Canary, D. J., Emmers-Sommer, T. M., & Faulkner, S. (1997). *Sex and gender: Differences in personal relationships.* Guilford Press.

Chang, E. C., Yu, T., Najarian, A. S., Wright, K. M., Chen, W., Chang, O. D., . . . Hirsch, J. K. (2016b). Understanding the Association Between Negative Life Events and Suicidal Risk in College Students: Examining Self-Compassion as a Potential Mediator. *Journal of Clinical Psychology*, *73*(6), 745–755. doi: https://doi.org/10.1002/jclp.22374

Chester, D. S., & DeWall, C. N. (2018). The roots of intimate partner violence. *Current opinion in psychology*, *19*, 55–59. doi: https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.04.009

Cunradi, C. B., Caetano, R., & Schafer, J. (2002). Socioeconomic predictors of intimate partner violence among White, Black, and Hispanic couples in the United States. *Journal of Family Violence, 17*(4), 377–389. doi: https://doi.org/10.1023/A:1020374617328

Dalal, K., & Lindqvist, K. (2010). A National Study of the Prevalence and Correlates of Domestic Violence Among Women in India. *Asia Pacific Journal of Public Health*, *24*(2), 265–277. doi: https://doi.org/10.1177/1010539510384499

Devries, K. M., Mak, J. Y. T., García-Moreno, C., Petzold, M., Child, J. C., Falder, G., . . . Watts, C. H. (2013). The Global Prevalence of Intimate Partner Violence Against Women. *Science*, *340*(6140), 1527–1528. doi: https://doi.org/10.1126/science.1240937

Douglas, K. (1994). *Invisible wounds: A self-help guide for New Zealand women in destructive relationships*. Auckland, NZ: Penguin.

Edeby, A., San Sebastián, M. (2021). Prevalence and sociogeographical inequalities of violence against women in Ecuador: a cross-sectional study. *Int J Equity Health* 20, 130. doi: https://doi.org/10.1186/s12939-021-01456-9

Ergöçmen, B. A., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., & Jansen, H. A. (2013). Intimate partner violence and the relation between help-seeking behavior and the severity and frequency of physical violence among women in Turkey. *Violence against women*, *19*(9), 1151– 1174. doi: https://doi.org/10.1177/1077801213498474

Follingstad, D. R. (2009). The Impact of Psychological Aggression on Women's Mental Health and Behavior. *Trauma Violence & Abuse*, *10*(3), 271–289. doi: https://doi.org/10.1177/1524838009334453

Follingstad, D. R., Edmundson, M. (2010). Is psychological abuse reciprocal in intimate relationships? Data from a national sample of American adults. *Journal of Family Violence, 25*(5), 495–508. doi: https://doi.org/10.1007/s10896-010-9311-y

Follingstad, D. R., Rutledge, L. L., Berg, B. J., Hause, E. S., & Polek, D. S. (1990). The role of emotional abuse in physically abusive relationships. *Journal of Family Violence, 5*(2), 107–120. doi: https://doi.org/10.1007/BF00978514

Gage A. J. (2005). Women's experience of intimate partner violence in Haiti. *Social science & medicine (1982)*, *61*(2), 343–364. doi: https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2004.11.078

Garcia-Moreno, C., Heise, L., Jansen, H. A.F.M., Ellsberg, M., & Watts, C. (2005). Violence against women. *Science, 310*(5752), 1282–1283. doi: https://doi.org/10.1126/science.1121400

Geffner, R., & Rossman, B. B. R. (1997). Emotional Abuse. *Journal of Emotional Abuse*, *1*(1), 1–5. doi: https://doi.org/10.1300/j135v01n01_01

Golding, J. M. (1999). Intimate partner violence as a risk factor for mental health disorders: A meta-analysis of the literature. *Journal of Family Violence, 14*(2), 99–132. doi: https://doi.org/10.1023/a:1022079418229

Gottman, J. M., Babcock, J. C., Waltz, J. & Jacobson, N. S. (1993). Power and violence: The relation between communication patterns, power discrepancies, and domestic violence. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61(1), 40–50. Erişim adresi: https://psycnet.apa.org/record/1993-25891-001. (E. T.17.09.2022).

Gottman, J. M., & Jacobson, N. S. (1998). *When men batter women: New insights into ending abusive relationships*. Simon & Schuster.

Gottman, J., & Silver, N. (1994). *Why marriages succeed or fail*. Simon & Schuster.

Hien, D., & Ruglass, L. (2009). Interpersonal partner violence and women in the United States: an overview of prevalence rates, psychiatric correlates and consequences and barriers to help seeking. *International journal of law and psychiatry*, *32*(1), 48–55. doi: https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2008.11.003

Jansen, H. A. F. M., Yüksel, İ., & Çağatay, P. (2009). Kadına yönelik şiddetin yaygınlığı. In T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (Ed.), *Türkiye'de kadına yönelik şiddet* (pp. 45–69). Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Johnson, M.P. (2008). *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence.* Boston: Northeastern University Press.

Karakurt, G., & Silver, K. E. (2013). Emotional abuse in intimate relationships: The role of gender and age. *Violence and Victims, 28*(5), 804-821. doi: https://doi.org/10.1891/0886-6708.vv-d-12-00041

Keashly, L. (1997). Emotional abuse in the workplace: Conceptual and empirical issues. *Journal of Emotional Abuse, 1*(1), 85–117. doi: https://doi.org/10.1300/J135v01n01_05

Kellermann, A. L., & Mercy, J. A. (1992). Men, women, and murder: gender-specific differences in rates of fatal violence and victimization. *The Journal of trauma*, *33*(1), 1–5.

Keltner, D., & Buswell, B. N. (1997). Embarrassment: Its distinct form and appeasement functions. *Psychological Bulletin, 122*(3), 250–270. doi: https://doi.org/10.1037/0033-2909.122.3.250

Kilpatrick, D. G. (2004). What Is Violence Against Women? Defining and Measuring the Problem. *Journal of Interpersonal Violence, 19*(11), 1209–1234. doi: https://doi.org/10.1177/0886260504269679

Kirkwood, C. (1993). *Leaving abusive partners: From the scars of survival to the wisdom for change.* London; Newbury Park, CA: SAGE. Erişim adresi: http://www.loc.gov/catdir/enhancements/fy0656/93084704-t.html

Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L., & Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *Lancet (London, England)*, *360*(9339), 1083–1088. doi: https://doi.org/10.1016/S0140-6736(02)11133-0

LaBore, K., Ahmed, T., Rizwan-ur-Rashid, & Ahmed, R. (2021). Prevalence and predictors of violence against women in Pakistan. *Journal of Interpersonal Violence, 36*(13–14), NP7246–NP7263. doi: https://doi.org/10.1177/0886260519834095.

Lammers, M., Ritchie, J., & Robertson, N. (2005). Women's experience of emotional abuse in intimate relationships: A qualitative study. *Journal of Emotional Abuse, 5*(1), 29–64. doi: https://doi.org/10.1300/J135v05n01_02

Larkin, J., & Popaleni, K. (1994). Heterosexual courtship violence and sexual harassment: The private and public control of young women. *Feminism & Psychology, 4*(2), 213– 227. doi: https://doi.org/10.1177/0959353594042002

Liyew, A. M., Alem, A. Z., & Ayalew, H. G. (2022). Magnitude and factors associated with intimate partner violence against pregnant women in Ethiopia: A multilevel analysis of 2016 Ethiopian demographic and health survey. *BMC Public Health, 22*, 284. doi: https://doi.org/10.1186/s13643-019-1118-1

Loring, M. T. (1994). *Emotional abuse*. New York: Lexington Books.

Marshall, L. L. (1996). Psychological abuse of women: Six distinct clusters. *Journal of Family Violence, 11*(4), 379–409. doi: https://doi.org/10.1007/BF02333424

Meekers, D., Haynes, S. C., & Hutchinson, P. L. (2013). Intimate partner violence and mental health in Bolivia. *BMC Women's Health, 13*(1), 28. doi: https://doi.org/10.1186/1472-6874-13-28

Mills, T. (1985). The assault on the self: Stages in coping with battering husbands. *Qualitative Sociology, 8*(2), 103–123. doi: https://doi.org/10.1007/BF00989467

Mullally, S. M. (2000). *Shame and trauma symptom correlates of emotional abuse among women in partnered relationships* (Unpublished doctoral dissertation). Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering, 61, 542.

Murphy, C. M., & O'Leary, K. D. (1989). Psychological aggression predicts physical aggression in early marriage. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 57*(5), 579–582. doi: https://doi.org/10.1037/0022-006X.57.5.579

Murray, C. E., & Kardatzke, K. N. (2007). Dating violence among college students: Key issues for college counselors. *Journal of College Counseling, 10*(1), 79–89. doi: https://doi.org/10.1002/j.2161-1882.2007.tb00008.x

Parish, W. L., Wang, T., Laumann, E. O., Pan, S., & Luo, Y. (2004). Intimate partner violence in China: national prevalence, risk factors and associated health problems. *International family planning perspectives*, *30*(4), 174–181. doi: https://doi.org/10.1363/3017404

Polat, O. (2009). *Kriminoloji ve kriminalistik üzerine notlar*. Seçkin Yayıncılık.

Rajan, M., & McCloskey, K. A. (2007). Victims of intimate partner violence: Arrest rates across recent studies. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 15*(3-4), 27–52. doi: https://doi.org/10.1080/10926770802097186

Reichenheim, M. E., Patricio, T. F., & Moraes, C. L. (2008). Detecting intimate partner violence during pregnancy: awareness-raising indicators for use by primary healthcare professionals. *Public health*, *122*(7), 716–724. doi: https://doi.org/10.1016/j.puhe.2007.09.016

Renzetti, C. (2013). *Feminist criminology* (1st ed.). London: Routledge. doi: https://doi.org/10.4324/9780203930311

Retzinger, S. M. (1991). Shame, anger, and conflict: Case study of emotional violence. *Journal of Family Violence, 6*(1), 37–59. doi: https://doi.org/10.1007/BF00978525

Rickert, V. I., Wiemann, C. M., Harrykissoon, S. D., Berenson, A. B., & Kolb, E. (2002). The relationship among demographics, reproductive characteristics, and intimate partner violence. *American journal of obstetrics and gynecology*, *187*(4), 1002–1007. Doi: https://doi.org/10.1067/mob.2002.126649

Rogers, M. J., & Follingstad, D. R. (2014). Women's exposure to psychological abuse: Does that experience predict mental health outcomes? *Journal of Family Violence, 29*(6), 595–611. doi: https://doi.org/10.1007/s10896-014-9621-6

Salis, K. L., Salwen, J., & O'Leary, K. D. (2014). The predictive utility of psychological aggression for intimate partner violence. *Partner Abuse, 5*(1), 83–97. doi: https://doi.org/10.1891/1946-6560.5.1.83

Saltzman, L. E., Johnson, C. H., Gilbert, B. C., & Goodwin, M. M. (2003). Physical abuse around the time of pregnancy: an examination of prevalence and risk factors in 16 states. *Maternal and child health journal*, *7*(1), 31–43. doi: https://doi.org/10.1023/a:1022589501039

Schumacher, J. A., & Leonard, K. E. (2005). Husbands' and wives' marital adjustment, verbal aggression, and physical aggression as longitudinal predictors of physical aggression in early marriage. *Journal of consulting and clinical psychology*, *73*(1), 28–37. doi: https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.1.28

Silverman, J. G., Decker, M. R., Reed, E., & Raj, A. (2006). Intimate partner violence victimization prior to and during pregnancy among women residing in 26 U.S. states: Associations with maternal and neonatal health. *American Journal of Obstetrics and Gynecology, 195*(1), 140–148. doi: https://doi.org/10.1016/j.ajog.2005.12.052

Smith, P. H., Tessaro, I., & Earp, J. A. L. (1995). Women's experiences with battering: A conceptualization from qualitative research. *Women's Health Issues, 5*, 197–182. doi: https://doi.org/10.1016/1049-3867(95)00615-X

Stith, S. M., Smith, D. B., Penn, C. E., Ward, D. B., & Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic review. *Aggression and Violent Behavior, 10*, 65–98. doi: https://doi.org/10.1016/j.avb.2003.09.001

Tılıç, R. (1997). *Aile içi şiddet: Bir sosyolojik yaklaşım (Domestic violence: A sociological approach)* (Publication No. 285). Ankara: TODAİE.

Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence Against Women, 6*(2), 142–161. doi: https://doi.org/10.1177/10778010022181769

Tolman, R. M. (1989). The development of a measure of psychological maltreatment of women by their male partners. *Violence and Victims, 4*(3), 159–177.

Toplu Demirtaş, E., Hatipoğlu-Sümer, Z. & Fincham, F.D. (2017). Intimate Partner Violence in Turkey: The Turkish Intimate Partner Violence Attitude Scale-Revised. *J Fam Viol* 32, 349–356. doi: https://doi.org/10.1007/s10896-016-9852-9

Williams, C., Richardson, D. S., Hammock, G. S., & Janit, A. S. (2012). Perceptions of physical and psychological aggression in close relationships: A review. *Aggression and Violent Behavior, 17*(6), 489-494. doi: 10.1007/s10896-014-9645-y

Yüksel Kaptanoğlu, İ., & Çavlin, A. (2015). Kadına yönelik şiddet yaygınlığı. In *Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.

Zlotnick, C., Johnson, D. M., & Kohn, R. (2005). Intimate partner violence and long-term psychosocial functioning in a national sample of American women. *Journal of Interpersonal Violence, 21*(2), 262–275. doi: https://doi.org/10.1177/0886260505282564

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: https://egitim.piakonferans.com/ (Erişim tarihi: 01.02.2025).

URL-2: https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2023/10/versiyon-1-dijital-flort-siddeti-nedir.pdf (Erişim tarihi: 05.02.2025).

URL-3: https://stacks.cdc.gov/view/cdc/31292 (Erişim tarihi: 01.02.2025).

URL-4: https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2020/09/ne_var_ne_yok_rapor_2020-2.pdf (Erişim tarihi: 05.02.2025).

URL-5: https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2014/05/Sosyal_Gonullu_calisan_elkitabi-13ocak.pdf (Erişim tarihi: 05.02.2025).

URL-6: https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/Aile%20i%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1/2008_TKAA-AnaRapor.pdf (Erişim tarihi: 12.01.2025).

URL-7: www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/ (Erişim tarihi: 09.02.2025).

URL-8: http://fra.europa.eu/ (Erişim tarihi: 18.01.2025).

URL-9: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/ (Erişim tarihi: 19.01.2025).

URL-10: https://www.who.int/publications/i/item/9241545615 (Erişim tarihi: 06.01.2025).

2.3.KADINA YÖNELİK ŞİDDET DÖNGÜSÜNDE ATAERKİL PAZARLIKLARIN ROLÜ: SOSYO-KÜLTÜREL ve YAPISAL DİNAMİKLER

Ayşe AYDIN*

Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan kadına yönelik şiddet, yalnızca ikili ilişkiler üzerinden açıklanamayacak kadar derin, çok boyutlu ve çok katmanlı bir toplumsal sorundur. Kadına yönelik şiddet, kökleri derinde bulunan ataerkil değerler, kültürel normlar ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle hemen her türlü toplumsal koşula uyum sağlamakta; duruma göre açık ya da örtük bir şekilde toplumsal kabul görmekte, böylelikle de yapısal ve kültürel faktörler aracılığıyla yeniden ve yeniden üretilmektedir. Bu nedenle kadına yönelik şiddeti, sadece şiddetin bireysel uygulayıcıları üzerinden sorunsallaştırmak, soruna kalıcı çözümler bulmak için benimsenebilecek uygun bir yaklaşım olmaktan uzaktır.

Kadına yönelik şiddetin toplumsal kabulü toplumsal beklentilerle bağlantılıdır. Toplumların devamının sağlanabilmesi amacıyla hem kadınlardan hem de erkeklerden, kendileri için belirlenmiş toplumsal rolleri oynamaları beklenir. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, toplumsal cinsiyet rollerinin, kadınlara ve erkeklere, toplumun beklentileri doğrultusunda dağıtıldığı söylenebilir. Bu roller, bireylerin toplumsallaşma sürecinde içselleştirdikleri değerler aracılığıyla pekiştirilir. Bu süreçte, her iki cinsiyetin de kendileri için uygun görülen rollerin gereğini yerine getirmeleri, toplumsal düzenin devamlılığı açısından da bir anlamda normatif bir gerekliliktir. Buna göre ataerkil toplumlarda kadınların toplumsal beklentileri karşılamadığı düşünülen davranışları toplumsal düzenin ihlali olarak değerlendirilerek sadece bireysel düzeyde değil toplumsal düzeyde de tepki görebilir. Bu tepkiler doğrudan şiddet, sosyal dışlanma ya da dolaylı yollarla uygulanan baskılar şeklinde kendi gösterebilmektedir. Böylelikle ataerkil toplumda kadına yönelik şiddet, kadınların toplumsal düzeni bozduğu gerekçesiyle, açık ya da örtük biçimde kabul görür. Şiddetin bu toplumsal kabulü, kadınların sistem içindeki itaatini sağlamak amacıyla, davranışları kontrol altında tutan bir tür yaptırım mekanizması olarak da işler.

Genel olarak güç ilişkilerinin erkeklerin lehine şekillendiği ataerkil toplumlarda, kadınlar toplumsal baskılardan kaçınmak, sosyal kabul görmek ya da korunma gibi kazanımlar elde etmek amacıyla sistemin içinde kendilerine tanımlanan rollere uygun hareket etmeyi bir strateji olarak benimseyebilirler. Bu strateji, feminist bakış açısından, kadınların sosyal normların sınırlarını aşmadan toplumsal sistem içinde varlıklarını sürdürebilmeleri için geliştirdikleri bir hayatta kalma mücadelesi olarak değerlendirilebilir. Kadınların bu stratejiyi benimsemelerinin ardında, ataerkil düzenin kadınlar üzerinde oluşturduğu sistematik baskılar yatmaktadır. Bu baskılar, kadınları, çoğu zaman kendi çıkarlarıyla çelişse bile, mevcut düzeni sorgulamaktan çok, onun içinde kendilerine sunulan sınırlı alanlarda hareket etmeye yönlendirmektedir. Dolayısıyla, kadınların bu tür stratejik davranışları her zaman için bireysel ve özgür iradelerinden kaynaklanan bir seçim olarak değerlendirilmemelidir. Aksine, bu davranışlar, toplumsal düzenin dayattığı kurallar, değerler ve beklentiler doğrultusunda şekillenmiş tepkiler olarak da ortaya çıkabilmektedir. Kadınların toplumsal baskılardan kaçınmak ve mevcut düzende kendilerine bir alan açmak için geliştirdikleri bu stratejiler, "ataerkil pazarlık" kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu kavram, kadınların ataerkil sistemin sınırları içinde, sınırlı da olsa avantaj elde etme çabalarını ve bunun ataerkil düzenin sürekliliğine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamak için teorik bir çerçeve sunmaktadır.

Deniz Kandiyoti'ye göre (1988, 274) ataerkil pazarlık, erkek egemenliğine dayalı toplumsal bir yapı içerisinde, kadınların erkek tahakkümüne karşı belirli haklar ve özgürlükler edinebilmek ve

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sosyal Sorumluluk Uygulama ve Araştırma Merkezi, E-posta: ayaydin@gelisim.edu.tr ORCID: 0000-0002-2059-3742

güvenliklerini teminat altına alabilmek amacıyla geliştirdikleri farklı stratejilerdir. Bu stratejiler, farklı egemen erkeklik pratiklerinin şekillendirdiği çeşitli ataerkil yapılar içerisinde, bireylerin toplumsal konumlarını belirleyen sınıf, kast, etnik köken gibi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Kandiyoti, 2007: 15-16). Bu durum, ataerkil düzenin homojen bir yapıdan ziyade, toplumsal ve kültürel bağlamlara göre çeşitlenebilen dinamik bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, kadınların geliştirdiği stratejiler, içinde bulundukları ataerkil bağlamların özgünlükleri ve bireysel kimliklerinin kesişim noktaları doğrultusunda biçimlenmektedir.

Bu bağlamda çalışma, kadınların kültürel normlar ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri ataerkil pazarlıkları anlamaya ve bu pazarlıkların kadınların hayatlarında nasıl somutlaştığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli kadına yönelik şiddetin yalnızca bireysel eylemlerden kaynaklanmadığı, aynı zamanda toplumsal yapılar, kültürel normlar ve geleneksel cinsiyet rollerinden beslenen sistematik bir olgu olduğu gerçeğinden hareket etmektedir. Çalışmanın saha araştırması, maruz kaldığı aile içi şiddet nedeniyle sığınmaevinde bulunan, boşanmış ya da boşanma aşamasındaki kadınların toplumsal dışlanma ve baskılardan kaçınmak amacıyla geliştirdikleri stratejileri incelemeye yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede çalışmanın bulguları bir sığınmaevinde gerçekleştirilen saha araştırmasının verilerine dayanmaktadır. Elde edilen bulgular yalnızca görüşülen kadınların deneyimlerine dayalı olup, genellenebilir bir nitelik taşımamaktadır.

Araştırmanın merkezinde, toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil normlar ile bireysel direnç ve stratejik uyum arasındaki ilişki yer almaktadır. Kadınların bu bağlamda geliştirdikleri stratejiler, onların yaşadıkları şiddet deneyimlerinin ardından, toplumsal düzenle uzlaşma ve bir yandan da kendilerini koruma çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu stratejiler, boşanma sürecinde veya sonrasında kadınların çevrelerinden gelebilecek doğrudan şiddet ya da dolaylı sosyal baskılarla karşılaşmamak için ataerkil normlara uygun roller üstlenmeyi bir hayatta kalma mekanizması olarak görmelerini içermektedir.

Araştırma kapsamında, aile içi şiddet nedeniyle sığınmaevinde kalan, boşanmış ya da boşanma sürecinde olan kadınlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, özellikle kadınların boşanma sonrasında karşı karşıya kaldıkları toplumsal baskılar, dışlanma korkusu ve güvencesizlik duygularına ilişkin deneyimlerine odaklanılmıştır. Söz konusu deneyimler, kadınların toplumun ataerkil değerlerini ne şekilde yeniden ürettiklerini ya da bu değerlerle nasıl pazarlık yaptıklarını anlamak için bir temel oluşturmaktadır. Bu bağlamda katılımcılara boşandıktan sonra ya da boşanmaları durumunda çevrelerinden rahatsız edilmemek için tavır ve davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini düşünüp düşünmediğine ilişkin sorular yöneltilmiştir.

Anlatılar, toplumsal cinsiyet normlarının kadınların yaşamındaki belirleyici rolünü ve bu normların kadınlar tarafından nasıl içselleştirildiğini ya da stratejik bir şekilde nasıl yeniden müzakere edildiğini anlamak açısından anlamlı bir veri sunmaktadır. Araştırma bulguları, kadınların boşanma sonrası çevrelerinden gelebilecek tepkiler ve baskılar karşısında geliştirdikleri stratejilerin büyük ölçüde ataerkil normlar çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Bulgulardan kadınların, toplum tarafından "uygun" kabul edilen davranış ve tutumları benimseyerek rahatsız edilmemek ya da güvenliklerini sağlamak gibi kazanımlar elde etmek amacıyla ataerkil toplum tarafından belirlenen cinsiyet rollerini stratejik bir şekilde oynama eğiliminde oldukları izlenimi edinilmiştir. Öte yandan, bu stratejiler sadece bireysel tepkiler değil, aynı zamanda kadınların toplumsal yapı içinde kendilerine bir yer açma ve güvencesizlikten kaçınma çabalarını da temsil etmektedir. Bazı kadınların, çevrelerinin tepkilerine karşı daha dirençli olduklarını ifade etmelerine rağmen, anlatılarından, onların da ataerkil değerlerle örtük bir pazarlık içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu durum, ataerkil sistemin bireyler üzerindeki baskısını ve kadınların buna karşı geliştirdikleri stratejilerin farklı biçimlerini ortaya koymaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet

Şiddet, genellikle belirli bir amaca ulaşmak için karşı tarafa fiziksel, psikolojik, ekonomik veya cinsel açıdan zarar verici nitelikte güç kullanmaya yönelik bir davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Şiddet, bu bağlamda herkes için olası bir tehdit oluştursa da kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde üretilen ve ataerkil normlarla desteklenen gerekçeler doğrultusunda, yalnızca

cinsiyetlerinden dolayı sistematik bir biçimde şiddete maruz kalabilmektedirler. Kadınların maruz kaldığı bu şiddet; yaş, etnik, milli ve/veya dini kimlik, öğrenim düzeyi, sosyo-ekonomik statü vb. değişkenlerden bağımsız ve bu değişkenleri yatay kesen; ataerkil sistemin güçlendirdiği bir yapı içerisinde üretilmekte ve yeniden üretilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, İstanbul Sözleşmesi'nde "kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler" (Avrupa Konseyi Anlaşmalar Serisi, 2011) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, kadınlar ve erkekler için toplum tarafından atfedilen roller, davranış biçimleri, eylemsel beklentiler ve niteliksel farkları vurgulamakta, doğrudan bir toplumsal sorunu ise çağrıştırmamaktadır. Ancak, söz konusu farklılıklar her zaman bazı zararsız kültürel özelliklerle, örneğin erkek ve kız çocuklarına farklı renklerin uygun görülmesi gibi, sınırlı değildir. Farklılıklar, pratikte, cinsiyetler arasında birinin diğeri üzerinde tahakküm kurmasına ve itaatin normalleşmesine yol açabilecek bir eşitsizlik ilişkisi yaratmaktadır ki bu durum toplumsal cinsiyetin, sosyal yapılar içinde güç ilişkilerini şekillendiren ve pekiştiren bir mekanizma olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Ataerkil toplumun beklentileri doğrultusunda, kadının itaatkâr, erkeğin ise egemen bir konumda bulunması üzerine kurulan toplumsal denge, kadının toplumsal beklentileri yerine getirmemesi söz konusu olduğunda bozulmakta ve bozulan denge de kadının yaşam hakkını tehdit eden boyutlara ulaşan şiddet biçimlerini doğurabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kavramı, tanımı itibarıyla şiddet, suç veya yoksulluk gibi toplumsal sorunları ifade etmese de esas itibarıyla erkeklerin lehine kadınlarınsa aleyhine işleyen eşitsizliklere (Connell, 1998: 11; Ecevit, 2003: 83) ve bu eşitsizliklerden kaynaklanan kadına yönelik şiddet olgusuna dikkat çekmek amacıyla kullanılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli kadına yönelik şiddet, genellikle erkeklerin doğrudan faili olduğu bir sorun olarak değerlendirilmekle birlikte, bu olgu yalnızca bireysel fail davranışlarıyla sınırlı değildir. Kadına yönelik şiddetin kökeninde, evrensel hâkim erkek egemen anlayış ve bu anlayış doğrultusunda şekillenen kültürel değerler, gelenekler ve normlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil düzeni destekleyen yapılar, yalnızca erkekler tarafından değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli şiddete maruz kalan kadınlar dâhil, kadınlar ve toplumsal kurumlar tarafından da bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yeniden üretilmektedir. Bu durum, şiddeti doğuran toplumsal mekanizmaların ne kadar karmaşık ve çok katmanlı olduğunu ve aynı zamanda ataerkil normların bireyler ve kurumlar üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Kadınlar, bu normların güçlü etkisiyle, sosyalleşme sürecinde toplumun beklentilerine uygun roller öğrenir, öğrendikleri rolleri içselleştirir ve sergilerler. Bu içselleştirme, bir yandan toplumsal düzenin devamına yönelik toplumsal uyumu sağlarken, diğer yandan kadının maruz kaldığı baskıyı yeniden üreten bir döngüyü de beslemektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlar üzerindeki etkisini daha görünür kılmakta ve kadınların bu eşitsizlikle bulundukları şartlar içinde nasıl hareket ettiklerini anlamayı gerekli kılmaktadır. Tam da bu noktada, kadınların, mevcut ataerkil yapılar içinde kendilerine korunma, güvence gibi bireysel kazanımlar sağlayan alan yaratma çabaları dikkat çekmektedir.

Ataerkil Pazarlık

Kandiyoti'nin 'ataerkil pazarlık' olarak tanımladığı örüntü, ancak ataerkil bir toplumsal yapıda var olabilir. Bu yapı, kendine özgü dinamikleriyle ataerkil pazarlıkların farklı şekillerde üretilmesini ve yeniden üretilmesini mümkün kılar. Connell'a göre (1998: 133) toplumsal yapı, belirli bir toplumsal örgütlenme biçiminde bulunan sınırlamalardır. Öyleyse ataerkil örgütlenme biçiminin, kadınların özgürlük alanlarını sınırlayan bir toplumsal yapı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda ataerkil pazarlık, kadınların kendilerini kısıtlayan toplumsal yapı içinde, bazı özgürlük alanları oluşturmalarını ve bazı güvenceler elde etmelerini olanaklı kılan girişimler olarak işlev görmektedir. Bu tür girişimler, ataerkil düzenlerin farklı biçimlerine bağlı olarak çeşitlilik göstermekte ve ırk, etnik köken, toplumsal sınıf gibi toplumsal kimlik ve konumları belirleyen özellikler doğrultusunda şekillenmektedir. Dolayısıyla, ataerkil pazarlığın dinamikleri, yalnızca bireyler arasındaki ilişkilerden değil, aynı zamanda bu ilişkilerin temelinde yatan ve farklı egemen erkeklik biçimleriyle desteklenen toplumsal yapının karmaşıklığından da etkilenmektedir (Kandiyoti, 1988: 275).

Kandiyoti (2007, 15-16), ataerkil pazarlıkların taraflar arasında belirli beklentilerin karşılanacağı bir temele dayandığını, bu beklentilerin ise ataerkil toplumun yapısal özelliklerine ve egemen normlarına bağlı olarak değişebildiğini söyler. Örneğin, geniş aile yapısının egemen olduğu ve klasik ataerkilliğin yaşandığı tarım toplumlarında, aileye evlilik yoluyla katılan gelinler, yalnızca erkekler tarafından değil, evin kadınlarından da baskı görebilmektedirler. Gelinler, erkek çocuk sahibi olup belirli bir yaşa geldiklerinde kendi gelinleri üzerinde otorite kurabilecekleri beklentisiyle bu baskılara bir şekilde rıza gösterebilmektedirler (Kandiyoti, 2007: 132). Benzer şekilde, kadının bazı haklara yalnızca ailesi aracılığıyla sahip olduğu ve ailesinin onurunun kadının örtünmesi veya namusu üzerinden belirlendiği toplumlarda, kadınlar, haklarından feragat etmelerine rağmen, ailelerinden elde edebilecekleri kaynaklara ilişkin beklentilerini koruyarak bu kuralların değiştirilmesine karşı direnç gösterebilirler. (Kandiyoti, 2007: 135).

1950'li yıllarda Birleşik Devletlerde yaşanan bir gelişme, ataerkil pazarlığın feminist mücadeleye net bir tepki olarak nasıl gerçekleşebileceğini göstermesi açısından ayrıca önemlidir. İkinci dalga feminist hareket aileyi baskıcı bir kurum olarak tanımladığında düzen yanlısı kadınlar, kadının aile dışında daha kırılgan ve savunmasız kalacağı iddiasıyla ailenin korunmasından yana tavır almışlardır. Kandiyoti'ye göre, ataerkil pazarlığın modern toplumlarda devam etmesinin nedeni, aile kurumu zayıflasa da kadının aileye bağımlı olmadan kendini güvende hissetmesini ve güçlenmesini sağlayacak mekanizmaların bulunmamasıdır (Kandiyoti, 2007: 16). Kısaca eski düzenin yerini alacak kabul edilebilir seçenekler oluşmadan geleneksel ataerkil yapının zayıflaması, kadınları tehdit edebilmekte ve değişim sürecine karşı direnç geliştirmelerine neden olabilmektedir (Kandiyoti, 2007: 139).

Kandiyoti, geleneksel ataerkil sistemin çözülmeye başladığı durumlarda, çoğu kadının mevcut düzenin devamını sağlamak adına erkekleri rollerini sürdürmeleri yönünde dolaylı biçimde teşvik etmeye devam edebileceğini; çünkü kadınların, ciddi bir tehdit ya da istisnai bir durum söz konusu olmadıkça, toplumsal itibardan mahrum kalma riskini göze alarak ataerkil normların dışına çıkmaktan kaçındıklarını söyler. Bu bağlamda kadınların sergilediği pasif direniş, ataerkil pazarlığın bir türü olarak, belirli bir toplumsal konumun ya da hakların talep edilmesi şeklinde kendini gösterir; kadınlar, itaate dayalı bir uyum sergileyerek ve erkek onurunun, kendi saygın tutumlarıyla doğrudan bağlantılı olduğunu kabul ederek, karşılığında korunma ve belirli güvenceler beklerler (Kandiyoti, 2007: 139).

Ataerkil anlayışın şekillendirdiği toplumsal düzen, kadınların maruz kalabilecekleri çeşitli zorluklar üretir ve güvencesizlik yaratır. Ancak bu zorluklar, ataerkil düzende güvence, korunma ve diğer kazanımlar elde eden; bir diğer ifadeyle bu düzenden çıkar sağlayan bazı kadınlar için, geçici talihsizliklerdir (Kandiyoti, 2007: 144). Bu durum, Kandiyoti'nin "ataerkil pazarlık" kavramıyla açıkladığı biçimiyle, kadınların içinde bulundukları sistemle çıkar temelli bir ilişki kurduklarını ve bu ilişkinin, sisteme karşı direnç üretmek yerine, onun devamlılığını sağlayan stratejik bir uyum geliştirdiklerini gösterir. Tam da bu noktada, Simone de Beauvoir'ın 1960'lardaki tespiti, Kandiyoti'nin yaklaşımını tarihsel ve düşünsel düzlemde destekler niteliktedir. Beauvoir, kadınların yerleşik düzenden fayda sağladıkları durumlarda, bu düzenin değişmemesi yönünde güçlü bir bağlılık geliştirdiklerini ifade ederek, kadınların sisteme olan bu bağlılığının temelde çıkar ilişkisiyle şekillendiğini şu çarpıcı sözlerle dile getirir: "Kadın eğer yerleşik düzenden çıkar sağlayan seçkin azınlık içindeyse, bu düzenin sarsılmamasını ister ve bu konuda Nuh der, peygamber demez" (Beauvoir, 1993: 11). Kısaca erkek egemen sistem, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü mümkün kılmasının yanı sıra, kadınların erkekler tarafından korunmasına da zemin hazırladığından, yalnızca erkeklere değil, kadınlara da belirli güç ve özerklik alanları sunabilmektedir. Böyle bir yapılanma, genellikle, erkek egemen sistemin kadınları tümüyle ezdiği izlenimini tersine çevirerek, kadınların bu sisteme belirli kazanımlar elde edebilme noktasında bağlı olmalarını, sistemin beklenen işleyişine dair bir tür katılımda bulunmalarını mümkün kılmaktadır (Kandiyoti, 2007: 15).

Ataerkil pazarlık kavramı, bu bağlamda, kadınların erkek egemen anlayış temelinde şekillenen toplumsal düzen içerisinde karşı karşıya kalabilecekleri toplumsal baskıları bertaraf etmek, korunma ve güvence gibi bireysel kazanımlar elde etmek ve/veya mevcut düzen içinde konumlarını güçlendirmek amacıyla, içinde yaşadıkları toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik dinamikleri ile toplumsal hiyerarşide konumlarının kendilerine sunduğu imkanlar dahilinde geliştirdikleri çeşitli stratejileri analiz etmeyi mümkün kılan bir çerçeve sunmaktadır.

Çalışma, ilgili noktadan hareketle, kadınların ataerkil pazarlıklar yoluyla toplumsal konumlarını güçlendirme stratejilerinden daha çok, toplum baskısına ve şiddete maruz kalmamak ve kendini güvende hissetmek gibi kazanımlar elde etmek için geliştirdikleri stratejileri görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, kadınların; toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli şiddetten ve baskılardan korunmanın bir yolu olarak ataerkil pazarlığa başvurdukları ön kabulünden hareket edilmektedir. Zira kadınların toplumsal baskıdan ve şiddetten kaçınmak veya bunların etkisini en aza indirmek için toplumsal normlara uygun bir şekilde davranmayı, aynı zamanda da bu normlara uyum sağlayarak toplum içinde kendilerine hareket alanı yaratmayı bir strateji olarak benimsemeleri teoride olduğu kadar pratikte de mümkün görünmektedir. Bu olgunun nedeni, toplumsal cinsiyet normlarının bireylerin toplumsal rollerini şekillendiren, sınırlarını çizen kurallar bütünü olarak, toplumsal yaşamın her alanında etkili olmasıdır. Bu normlar, kadınların ve erkeklerin toplumsal yaşamdaki yerlerini belirlerken, örneğin boşanma gibi toplum tarafından çok da istenmeyen bir durum söz konusu olduğunda özellikle kadınlar için ayrıca bir baskı ve şiddet unsuru olabilmektedir. Boşanma durumunda kadınların davranışlarını toplumun istediği şekilde düzenlemeleri yönünde bir beklenti ortaya çıkmakta, kadınlar da toplum tarafından dışlanmamak, korunma ve güvence gibi bireysel kazanımlar elde edebilmek için toplumsal beklentiyi karşılamayı tercih edebilmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirildiğinde, kadına yönelik şiddetle mücadelede etkili mekanizmaların oluşturulabilmesi için, kadınların yalnızca toplumsal normlara ve ataerkil değerlere nasıl uyum sağladıklarının değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devamlılığını nasıl beslediklerinin de anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Yöntem

Araştırma verileri nitel araştırma yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Nitel yöntem, bireysel deneyimlere ve anlamlandırmalara odaklanan bir araştırma yöntemidir; bireylerin toplumsal rollerini, deneyimlerini ve anlam dünyalarını ayrıntılı bir şekilde analiz etmeye imkân tanır (Neuman, 2010: 544). Bu yöntemle, doğru analizler yapabilmek ve sorunlara gerçekçi ve kalıcı çözümler üretebilmek için ihtiyaç duyulan özgün verilere ulaşılabilmektedir. Bu özelliklerinden ötürü, nitel araştırma yöntemi çalışmanın amacına uygun bir zemin oluşturmaktadır. Saha araştırması bir sığınmaevinde yapılmış; araştırmaya sığınmaevinde bulunan kadınlar katılmıştır. Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 32 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli aile içi şiddete maruz kalmış, çoğunluğu aile desteğinden yoksun, öğrenim kazanımları sınırlı ve ekonomik özgürlükleri olmayan kadınlardır. Dolayısıyla bu araştırma, belirli bir bağlamda ve belirli demografik özelliklere sahip kadınların deneyimlerini anlamaya yöneliktir. Bulguların daha geniş bir genellemeye taşınmaması gerektiği ve başka bağlamlarda farklı sonuçlar doğurabilecek potansiyel farklılıkların dikkate alınması gerektiği çalışma boyunca göz önünde bulundurulmuştur.

Veri toplama sürecinde, kadınların yalnızca birer araştırma nesnesi olarak değil, kendi toplumsal dünyalarını anlamlandıran özneler olarak ele alınması bir anlayış olarak benimsenmiştir (Neuman, 2010: 545). Araştırmacının ise sürecin yalnızca gözlemcisi değil, aynı zamanda aktif bir parçası olduğu kabul edilmiştir. Görüşmeler sırasında araştırmacı, kadınların deneyimlerini temel hak ve özgürlükler perspektifinden ele alarak tarafsız bir veri toplama yaklaşımı benimsemiştir.

Araştırma kapsamında kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat formu; dolaylı açık uçlu sorulardan (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 107) oluşmaktadır. Sorular, kadınların şiddet deneyimlerini, aile içindeki dinamikleri ve şiddetten korunma stratejilerini derinlemesine tartışmalarını teşvik etmek amacıyla, kolay anlaşılır ve ayrıntılı yanıtları destekleyecek biçimde hazırlanmıştır. Ayrıca, görüşülen kişilerin görüşlerini detaylandırmasını sağlamak için açıklayıcı ve sondaj soruları eklenmiştir. Formdaki sorular, özellikle kadınların aile içi şiddetle ilgili bireysel ve toplumsal deneyimlerini yansıtabilecek şekilde odaklanmış ve varsayıma dayalı sorular da bu bağlamda kullanılmıştır.

Görüşmeler, ses kaydı alınarak gerçekleştirilmiş ve bu veriler yazıya aktarılmıştır. Yazıya aktarım sürecinde, yerel ağızlar ayıklanmış ve cümle bozuklukları düzeltilmiştir (Mayring, 2000). Görüşme kayıtlarının özetlenmesinde, sistematik bir analiz yapılabilmesi için konu dışı bilgiler ayıklanmış ve elde edilen veriler araştırma probleminin teorik çerçevesine uygun olarak sınıflandırılmıştır. Görüşmeler sırasında elde edilen kadınların deneyim ve değerlendirmelerine ilişkin doğrudan alıntılar, veri analizinin temel unsurları olarak kullanılmıştır. Bu yaklaşım, araştırmanın, kadınların özgün

deneyimlerini yansıtarak onların yaşadıkları gerçeklikleri görünür kılma hedefiyle uyumlu bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır.

Araştırma sürecinde, katılımcıların mahremiyetine ve etik ilkelere uygun bir şekilde hareket edilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların gönüllü katılımı esas alınmış ve katılımcılara araştırmanın amacı, süreci ve verilerin nasıl kullanılacağı açıkça belirtilmiştir. Verilerin anonim olarak kaydedilmesi ve analiz edilmesi sağlanmış, katılımcıların kimliklerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Bu çerçevede görüşmelere katılan kadınların gerçek adları yerine araştırmacı tarafından rastgele seçilmiş takma isimler kullanılmıştır. Belirlenen isimler, kişilerin gerçek adları veya soyadlarıyla herhangi bir bağlantı içermemektedir.

Araştırmada kullanılan sorun-merkezli görüşme tekniği, kadınların şiddet deneyimlerini, toplumsal normlara uyum süreçlerini ve ataerkil sistemle etkileşimlerini anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda, görüşmeler, araştırmacı ve katılımcının karşılıklı etkileşimi sonucunda ortak bir ürün olarak değerlendirilmiştir (Neuman, 2010: 585). Araştırma sürecinde, kadınların aktardığı bilgilerin bireysel hikâyelerin ötesinde, toplumsal gerçekliklere ışık tutacak nitelikte olduğu kabul edilmiştir.

Veriler, araştırma probleminin teorik çerçevesi doğrultusunda sınıflandırılmış ve içerik analizi yapılmıştır. Özellikle, kadınların toplumsal normlarla ilişkileri, ataerkil değerler karşısında geliştirdikleri stratejiler ve şiddetle mücadele yöntemleri üzerine odaklanılmıştır. Araştırma sürecinde elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınların yaşantılarındaki etkilerini derinlemesine anlamayı hedeflemiştir.

Bulgular

Katılımcılara, boşanmış ya da boşanma sürecinde olan kadınlar olarak, özellikle sosyal çevrelerinde hal ve tavırlarına ayrıca özen gösterip göstermedikleri ya da özen göstermeleri gerektiğini düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Bu sorular üzerinden, kadınların içinde bulundukları toplumsal koşullarda ataerkil pazarlık ilişkilerine girip girmedikleri; eğer giriyorlarsa, bu pazarlığın nasıl gerçekleştiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Kadınların çoğunluğu, boşandıktan sonra ya da boşanmaları durumunda, çocuklarının toplumsal konumunu koruma kaygısıyla ve/veya yaşadıkları mahalle ya da sosyal çevrede dışlanmamak ya da olası çatışmalardan kaçınmak amacıyla, kamusal alanda davranışlarını kontrol ettiklerini ya da kontrol etmeleri gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir:

Elif: *"Baskı değil de artık benim bu saatten sonra kendim için değil, çocuğum için yaşamam gerektiğini düşündüğüm için… Ben sonuçta bekâr biri değilim, yani bir sorumluluğum var arkamda, bir erkek evladım var, ona göre yaşamam lazım artık bu saatten sonra öyle söyleyeyim, benim eşten ziyade, kocadan ziyade evladım var, yani benden utanmasın kesinlikle, hep bana annem desin… Girdiğim çevrelerde tabii ağır olmam gerekiyor kadın olarak… Erkek çocuk namusuna çok düşkündür, ben şimdi bir hata yapsam, bunu ilerde çocuğuma söyleyecekler, duyacak; utanmasın diye daha dikkat etmem gerekiyor..."*

Gizem: "*Düşündüm şöyle, ben kendi hareketlerime dikkat ettim; hiçbir erkekle konuşmamayı tercih ettim… (Kadın) her önüne gelenlerle konuşmamalı…mesela bazı bayanlar içinde bir şey yok, her önüne gelenle konuşuyor, ama karşıdaki erkek yanlış anlıyor. İşte sonra gidiyor, başka yerde anlatıyor; ben bununla karşılaştım. O bayan konuştuğu kişiyi seçmesi gerekiyor…"*

Rana: *"Eee tabii ki, erkeksiz kadın olacaksın; attığın adımları daha dikkatli atacaksın. Ama Allah'a çok şükür benim telime zarar gelmez. [Erkeksiz kadın olmak ne demek?] Hiçbir şey demek değil, erkek olsa ne olur, olmasa ne olur benim için. [Hani dediniz ya erkeksiz kadın olacaksın; tavır ve davranışlarıma dikkat etmem gerekir…] Şöyle, yani toplum açısından kendi açımdan değil de mesela ben bir ev tutacağım yalnız kadın, çevre nasıl bakacak, a bu dul kadın, gençsin de, böyle çevre için daha dikkatli olacaksın..."*

Pınar: "*… Tabii ki; bir bayan boşandıktan sonra gerçekten oturduğu yeri, kalktığı yeri bilmeli. [Nedir o oturduğu yer, kalktığı yer?] Mesela diyelim alkol alınan yerler, mesela çoğu dul bayanlar gitmiş, ben kendi gözlerimle gördüm, aslında orası yanlış, mesela bir beyefendi gelse anlasa onu; ben işte ayrıldım falan, anında yanlış anlayacak başka şey diye, onun peşini bırakmayacak, başına belki kötü şeyler gelecek, ben oraya karşıyım. Ben öyle ortamlara gitmem, bir yemek yer veya içecek bir yere gideceksem aile ortamına giderim, yalnız gitmem, bir arkadaşımla giderim; beyefendi değil, bayan…"*

Sinem: "*… Tabii canım. Kendime dikkat etmek zorundayım. Karşına bir erkek geçer. Sen sakin otursun ama o karşındaki belki psikopattır başka bir şey anlar. Haline tavrına dikkat edeceksin, insanlara ayak uyduracaksın ki karşındaki sana başka bir gözle bakmasın...*"

Katılımcı anlatılarından, görüşülen kadınların önemli bir kısmının, boşandıktan sonra ya da boşanma sürecindeyken, özellikle içinde bulundukları toplumsal çevrede, hal ve tavırlarını eskiye göre daha dikkatli biçimde düzenleme gereği duydukları anlaşılmaktadır. Kadınların bu tutumu, bir yandan ataerkil normların ve bu normlar doğrultusunda şekillenen toplumsal davranış kalıplarının içselleştirilmiş olduğunu düşündürürken; öte yandan, sosyal çevrenin olumsuz yargılayıcı tutumuna maruz kalmamak ve sembolik dışlanma riskinden kaçınmak amacıyla, toplumsal beklentilere uyum sağlama yönünde bir stratejik uyarlanma biçimini de yansıtmaktadır. Tam da bu noktada kadınlar ile toplum arasında bir tür ataerkil pazarlığın yapıldığı söylenebilir. Buna göre kadınlar, çevrenin boşanmış bir kadından beklediği davranış biçimlerini sergilemekte bunun karşılığında da yaşadıkları çevrede her anlamda barınma; kendilerine yaşam alanı yaratabilme imkanına sahip olabilmektedirler.

Aynı soruya, kendileriyle görüşüldüğü dönemde henüz boşanmamış ancak boşanmayı düşünen 4 kadın ise, ayrılmaları durumunda davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini düşünmedikleri şeklinde yanıt vermiştir. Soruyu yanıtlayan diğer beş katılımcının anlatıları, toplumsal denetim karşısındaki bireysel tutum ve stratejilere dair farklılıkları ortaya koymaktadır. Katılımcılardan biri, halihazırda 'dikkatsiz' bir yaşam sürmediğini vurgulayarak mevcut yaşam biçiminin çevresel normlarla çatışmadığını ima etmiştir. Bir diğer kadın, kişisel ahlaki yeterliliğe vurgu yaparak, "temiz" olduğu sürece toplumun olumsuz yargılarının kendisini etkilemeyeceğini belirtmiştir. Bir başka katılımcı ise çevresel denetimi önemsemediğini ifade etmiş; ancak çocuğunun toplumsal konumuna zarar verebilecek bir izlenim oluşturmamayı öncelikli hedef olarak dile getirmiştir. Dördüncü katılımcı, boşanma sonrası davranışlarını değiştirme gerekliliği hissetmediğini, 'namus' kavramını kendi bireysel değer sisteminde koruyacağını ifade ederek ataerkil normlarla bireysel değerlerin örtüşebileceğini göstermiştir. Son olarak, bir kadın soruyu doğrudan yanıtlamamış; boşandıktan sonra, bulunduğu çevrede maruz kaldığı baskı ve müdahaleler nedeniyle yer değiştirmek zorunda kaldığını, bu sebeple geçici olarak bir sığınmaevine yerleştirildiğini belirtmiştir. Bu anlatı, ataerkil toplum yapısının kadınlar üzerinde uyguladığı yapısal şiddetin mekânsal hareketlilik yoluyla aşılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Boşandıktan sonra ya da boşanma sürecinde çevresel baskı ve toplumsal denetimle ilgili kaygı taşımadıklarını ifade eden kadınların anlatıları, yüzeyde bir özerklik algısı sunsa da, bu kadınların da ataerkil değerler çerçevesinde şekillenen normatif beklentilerle örtüşen bir pazarlık ilişkisi içinde olduklarına işaret etmektedir. Zira, bu katılımcıların çevrenin tutumunu önemsemediklerini ifade ederken kullandıkları dil, ataerkil toplumsal cinsiyet normlarını içselleştirdiklerine ve bu normlara uygun davranış biçimleri sergilediklerine dair dolaylı göstergeler sunmaktadır. Bu durum, kadınların boşanma sonrası toplumsal alandaki varlıklarını, hâlihazırda "makbul kadın" kalıplarına uyum sağlayan tutumlar aracılığıyla meşrulaştırdıklarını ortaya koymaktadır.

Örneğin eşinden ayrıldıktan sonra çevresel baskı hissetmediğini dile getiren Esra, bu durumu açıklarken şu ifadelere yer vermiştir: "Şimdi zaten ben çok havai yaşayan veya dikkatsiz bir insan değildim…" Benzer şekilde, Gönül de boşanma sonrası davranışlarına ayrıca özen göstermesi gerektiğini düşünmediğini belirtmiş ve bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Benim için çok önemli değil, insan kendinden sorumludur… Zaten düzenliydim, aynı şekilde olacak. Namusum çok önemli benim için; aynı şekilde koruyacağım onu…" Burçin ise çevresel yargılara duyarsız olduğunu belirterek toplumsal itibarı yalnızca çocuğu üzerinden tanımlamış ve şöyle demiştir: "Hayır, kesinlikle öyle bir düşüncem yok. [Yani tavır ve davranışlarıma dikkat edeyim, işte ben tek bir kadınım, çocuğum var gibi...] Hayır, size açık açık söyleyeyim, insanların söyledikleri umurumda değil, ben çalışıp sadece çocuğuma güzel bir gelecek kuracağım, onun adını lekelemeyecek…"

Katılımcılara, sığınmaevine geldikten sonra, kendilerini güçlü hissedip hissetmediklerini; sığınmaevinde aldıkları hizmetlerin maruz kaldıkları şiddetle ilgili düşüncelerinin değişmesinde etkili olup olmadığını öğrenmeye yönelik sorular da sorulmuştur. Kadınların büyük bir kısmı gerek görüşmenin henüz başında gerekse belirli sorulara verdikleri yanıtlarda, sıklıkla "ayaklarının üzerinde durmak" ifadesine başvurmuşlardır. Bu ifade, ekonomik ve sosyal özerklik arzularını dile getirmekle birlikte, kadınların ataerkil sistem içinde bağımsızlık arayışlarını nasıl tanımladıklarına ilişkin önemli

bir gösterge niteliğindedir. Örneğin Oya, eşinden ayrılmış bir kadının yaşamını kendi tercihleri doğrultusunda sürdürmesi gerektiğini vurgularken, bu durumu "namuslu olduğu sürece her şeyi yapsın" şeklinde ifade etmiştir. Oya'nın bu söylemi, bir yandan kadınların toplumsal hayatta aktif varlık göstermesi gerektiğini savunurken, diğer yandan bu varlığın ancak ataerkil namus anlayışıyla sınırlı olduğu sürece meşrulaşabileceğini ortaya koymaktadır. Oya, sığınmaevi hizmetleri aracılığıyla haklarına dair farkındalık kazandığını ve bu hizmetlerin kendisini nasıl bilgilendirdiğini de ayrıntılı biçimde aktarmıştır:

"Ben burada özümü buldum, kendimi buldum, ben burada savunmayı öğrendim, hakkımı görmeyi öğrendim, ben burada insanları tanıdım… İyi ki de gelmişim, iyi ki de ben bunları öğrenmişim, ayaklarımın üzerinde durabileceğim diyorum… Ayakta durabilmek benim hakkımmış, tek başına bir şeyler yapabilmek benim hakkımmış, mücadele etmek de benim hakkımmış. Bunları burada öğrendim, bu hakkı bana burası verdi; sen aslında ayaklarının üzerinde durabilirsin, işini bul, evini bul hakkını verdiler… Gerçekten hakkım varmış, mesela kendimi savunmaya hakkım varmış, kendimi korumaya hakkım varmış, insanlar hakkında konuşmaya hakkım varmış, ne bileyim yani hakkım varmış bir şeylere… Kendime güvenmeyi öğrendim. Belki daha önce bana annem dese ki, git bir ev bul da otur dese yapamazdım, güvenmiyordum, güvenemezdim, ama bu 3-4 ay içerisinde kendime güvenmeyi öğrendim, kendime güvenince de bir şeyler yapabilme azmim çoğaldı, yapacağım diyorum, kararlıyım…"

Bir kadının boşandıktan sonra hal ve tavırlarına dikkat etmesi gerektiğine dair düşüncesini "erkeksiz kadın olacaksın; attığın adımları daha dikkatli atacaksın" şeklinde ifade eden Rana, sığınmaevinde haklarına ilişkin edindiği bilgileri ise şu şekilde aktarmıştır:

"Kadın haklarını öğrendim, arkamızda devlet olduğu sürece kadınlara zarar gelmeyeceğini öğrendim. Ben, geçen gazeteciler geldi, onlara da konuştum, eğer böyle bir imkânım olsa, bayanlara çekmeyin derim, niye çekecekler ki. Sana iş imkânı veriyorlar, ev imkânı veriyorlar, bir nevi sana destek oluyorlar. Bazı hanımlar da korkularından gelmiyor ne olacak ne yapacağım; bilmiyorlar ya, nasıl olur, sonum nasıl olur, ama çok güzel olacağına inanıyorum… Kendime güvenim arttı. Zaten ben oldu, bitti güvenli bir insanım. Benim ablalarım falan bana der, sen azimlisin, sen ayaklarının üzerinde duran bir bayansın. İşte bu kadar değildi, burada daha çok güvenli oldum. Uzmanlarla falan konuştukça böyle daha aşıyorsun…"

Eşinden ayrıldıktan sonra çevre baskısı yaşayıp yaşamayacağına dair bir kaygı taşımadığını; "namusum çok önemli benim için; aynı şekilde koruyacağım onu…" diyerek ifade eden Gönül, sığınmaevinin özgüvenini nasıl artırdığını ise şu şekilde dile getirmiştir:

"O konuda kendime inanılmaz güvenim geldi, vardı zaten de daha da böyle, hele Müdire Hanım falan konuştukça; benim ne kadar güçlü olduğumu söyledikçe öyle bir dirayetlendim [dirayet sahibi oldum], [kendimi] dağ gibi hissediyorum…"

Bir kadının eşinden ayrıldıktan sonra *"oturduğu yeri, kalktığı yeri"* bilmesi gerektiği görüşünde olan Pınar, sığınmaevinde güçlü bir kadın olmayı nasıl öğrendiğini ise:

"Buraya geldikten sonra, iyi ki böyle bir şey varmış, kadınların kıymetini demek bilen birileri varmış diyorum… Demek bayanlar da güçlüymüş diyorum. Ayaklarımın üzerinde durmayı öğretiyorlar burada, kendi hayatımı kurmayı öğretiyorlar burada, kadının hiçbir zaman ezilmemesini öğretiyorlar burada, bayan her zaman güçlüdür; erkek tarafından ezilse bile bayan her zaman güçlü… İlk başta ben bu dünyada bayanlara hiçbir zaman yer yokmuş, sadece erkeklere yer varmış derdim. Ama buraya geldikten, uzmanlarla konuştuktan sonra, insana bir güven geliyor. Demek kadın her zaman güçlü, kadın isterse her şeyi yapar, onu öğrendim. [Uzamanı] kendi ayaklarının üzerinde dur dedi bana. Her zaman güçlü ol, hiçbir zaman ezilme, bundan sonraki hayatında kendini ezdirme diye bana hep öğütler verdi… Kendime özgüvenim geldi…" şeklinde anlatmıştır.

Eşinden ayrıldıktan sonra çevre baskısı yaşayacağını düşünmediğini, çocuğuna adını lekelemeyecek güzel bir gelecek kuracağını söyleyen Burçin, sığınmaevinde haklarıyla ilgili birçok konuda bilgi sahibi olduğunu ve ayaklarının üzerinde durabileceğine inandığını şöyle dile getirmiştir:

"Baktım ki çocuğun ihtiyaçları karşılanıyor; mamasına, bezine, ıslak mendiline kadar her şey veriliyor, kreş imkânı sağlanabiliyor, aylık sana ücret veriliyor, ama hiçbirini bilmiyordum, sonradan

öğrendim. Dedim ki kendi kendime bu iki buçuk yılıma yazık olmuş… Oraya [sığınmaevine] gidenler kötü muamele görüyor gibisinden, ben böyle bir şeyi birisinden duydum… Ben böyle bir şey yaşamadım, dedim, tam tersine dedim, oralar [sığınmaevleri] olmasa biz kendimizi toparlayamazdık… Belki ilerde her şey daha güzel olacak, öyle düşündüm. Çocuğumu alacağım, gideceğim, ben bunu çekmek zorunda değilim, ayaklarımın üzerinde duracağım…"

Boşandıktan sonra sosyal ortamlarda davranışlarına daha fazla dikkat etmesi gerektiğini düşünen İpek, sığınmaevinde maruz kaldığı destekleyici uygulamaların kendisinde nasıl bir dönüşüm yarattığını ise şu şekilde dile getirmiştir:

"Burada insan olduğunu hissettiriyorlar… Kafamın yetmediğini onlar söylüyor… Ayaklarımın üzerinde daha çok dimdik durmak istiyorum…"

Katılımcı kadınların bu ifadeleri, kamuoyuna daha çok kitle ileticim araçları yoluyla yansıyan, kadına yönelik şiddetle ilgili toplumsal farkındalık yaratma çalışmalarının yanı sıra, sığınmaevindeki bilinç yükseltme çalışmalarının da etkisiyle kadının insan hakları konusunda bilgi sahibi olmaya başladıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla araştırmaya katılan kadınların bazıları bir taraftan; eşinden ayrılmış bir kadının, çevreye karşı tavır ve davranışlarına daha fazla dikkat etmesi gerektiğini *"erkeksiz kadın olmak"*, *"kadın oturduğu, kalktığı yeri bilmeli*", *"çevredeki insanlar yanlış düşünmesin"* gibi kalıp ifadelerle belirtirken, diğer taraftan da; bireysel hak ve özgürlüklerle ilgili farkındalıklarını *"kadın haklarını öğrendim, kendime güvenim arttı"*, "*kadın her zaman güçlüdür"*, *"ayaklarımın üzerinde durmayı öğrendim*" şeklinde dile getirebilmektedir. Bu gerçeklik feminist yaklaşımla değerlendirildiğinde net bir çelişkiyi ortaya koymaktadır. Nesnel yaklaşımla bu gerçeklik değerlendirildiğinde ise çoğu kadının, bireysel hak ve özgürlüklere ilişkin kazandığı farkındalığa rağmen, yaşamını bu doğrultuda şekillendirmek yerine; toplumsallaşma sürecinde içselleştirdiği ataerkil değerler temelinde, içinde bulundukları toplumla bir tür pazarlık ilişkisine girmeyi ve toplumsal beklentilere uygun davranmayı sürdürülebilir bir strateji olarak benimsemeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan, sığınmaevine yerleştikten sonra haklarına dair bilgi edindiklerini ve özgüvenlerinin arttığını; "… Oralar [sığınmaevleri] olmasa biz kendimizi toparlayamazdık…", "… Kendime inanılmaz güvenim geldi…" gibi ifadelerle dile getiren bazı kadınların, eşlerinden ayrılmalarının ardından tutum ve davranışlarını yeniden gözden geçirme gereği duymadıkları; "… Namusum çok önemli benim için; aynı şekilde koruyacağım onu…", "… Sadece çocuğuma güzel bir gelecek kuracağım, onun adını lekelemeyecek…" yönündeki beyanlarından anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, doğrudan ifade edilmemekle birlikte, söz konusu kadınların da bireysel hak ve özgürlüklere ilişkin edindikleri farkındalık temelinde yeni davranış kalıpları benimsemektense, eşlerinden ayrılan kadınların toplum içinde davranışlarına özen göstermeleri gerektiğini savunan kadınlarla benzer biçimde, içselleştirdikleri ataerkil normlar ve toplumsal pratikler aracılığıyla, ataerkil düzeni yeniden üreten bir pazarlık ilişkisi içinde oldukları görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli şiddet ve baskılara karşı geliştirdikleri stratejiler, ataerkil pazarlık kavramı açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda, boşanmış ya da boşanma sürecindeki kadınların maruz kalabilecekleri sosyal baskılara karşı geliştirdikleri baş etme stratejilerine odaklanılmıştır. Katılımcılar, aile içi şiddete maruz kaldıkları için sığınmaevinde bulunan; aile desteğinden yoksun, ekonomik bağımsızlığı olmayan ve alt öğrenim düzeyine sahip kadınlardır. Dolayısıyla çalışmanın sonuçları belirli bir grup kadının deneyimlerini yansıtmaktadır; sonuçlara ilişkin değerlendirmeler bu gruba yönelik olup farklı koşullarda bulunan kadınları kapsamamaktadır.

Katılımcıların anlatılarından, kadınların çoğunluğunun boşandıktan sonra yaşadıkları çevrede kabul görmek ve olası baskılardan kaçınmak amacıyla hal ve tavırlarına olduğundan daha fazla özen gösterdikleri ya da özen göstermeleri gerektiği düşüncesinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu bulgular, kadınların ataerkil normları içselleştirerek ya da zorunlu olarak kabul ederek, toplumsal düzenin gerekliliklerine uyum sağladıklarını göstermekle birlikte aynı zamanda kadınların toplumsal baskılardan kaçınma ve mevcut düzende kendilerine bir alan açma çabalarının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Bulgular aynı zamanda, kadınların ataerkil düzenle yaptıkları pazarlıkların, toplumsal yapıdaki sistematik eşitsizliklerin devamlılığını sağladığını da açığa çıkartmaktadır. Zira

kadınların geliştirdikleri stratejiler, toplumun beklentilerine uygun roller üstlenmek, olumsuz algıları önlemek, çevreden gelebilecek tepkilerden kaçınmak ya da erkek çocuklarının itibarını korumak gibi gerekçelere dayanmaktadır. Örneğin, bazı kadınlar, boşanmış kadın olarak çevrelerinde yanlış anlaşılmamak adına kamusal alandaki davranışlarını kontrol ettiklerini ifade etmiş, bazıları ise toplumun kendilerine yüklediği sorumlulukları erkek çocuklarının itibarıyla ilişkilendirmiştir

Bununla birlikte, katılımcılar arasında çevrenin beklentilerine uyum sağlama gereği duymadığını ifade eden kadınlar da bulunmaktadır. Anlatılar kadınların, halihazırda ataerkil toplum tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlarda bulundukları için, boşandıktan sonra çevre baskısına maruz kalmayacaklarına dair bir algıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, kadınların boşanmaları durumunda davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini düşünmediklerini ifade etmelerinin arka planında, içselleştirmiş oldukları ataerkil normlar ve bu normlara uygun davranış kalıplarının bulunduğu söylenebilir. Dolayısıyla kadınların, toplum baskısını dikkate almadıklarına ilişkin tutumları, ataerkil normlara yönelik bir direncin ya da bir meydan okumanın göstergesi niteliğinde değildir. Aksine kadınların bu tutumları, bireysel stratejilerinin toplumsal düzene yönelik bir uyum çabasına karşılık gelmektedir. Bu da ataerkil değerlerin, kadınların bireysel stratejik uyumları aracılığıyla yeniden üretildiğine çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır.

Bu şekilde kadınlar, egemen toplumsal yapının rasyonalitesi çerçevesinde (Kandiyoti, 2007: 15) açıklanabilen bir tür ataerkil pazarlık geliştirerek, çevrenin kendilerinden beklediği tutumları öz denetim yoluyla sergileyebilmekte ve karşılığında, kadının hak ve özgürlüklerini kısıtlayan ataerkil yapının içerisinde yaşamalarına olanak sağlayacak kişisel kazanımlar elde edebilmektedirler. Ancak bu tür ataerkil pazarlıklar, Kandiyoti'nin belirttiği gibi, ataerkil sistemin kadınların zararına olan işleyişini değiştirmemekte (Kandiyoti, 2007: 136), dahası şiddet üreten ataerkil örüntülerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelli şiddete maruz kalan kadınlar tarafından yeniden üretilmesine de zemin hazırlamaktadır.

Çalışmanın başında da belirtildiği üzere, kadına yönelik şiddetin yalnızca bireysel faillerle açıklanamayacak kadar derin toplumsal ve kültürel dinamikleri ve tarihsel sürekliliği bulunmaktadır. Ataerkil pazarlık, kadınların bu köklü toplumsal düzenle nasıl baş ettiklerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Ataerkil pazarlık, kadınların bireysel direncinden çok, sistematik baskılara karşı hayatta kalma stratejilerini ve toplumsal düzenin sürekliliğini sağlamaya yönelik örtük katkılarını yansıtmaktadır. Kadınların bu stratejik uyumu, ataerkil değerlerin ve normların devamlılığına zemin hazırlamakta, böylelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır.

Çalışmanın sonuçlarının sınırlı bir grubu temsil ettiği gerçeği, araştırma bulgularının, diğer demografik gruplar veya farklı sosyoekonomik ve kültürel bağlamlarda bulunan kadınlar için aynı şekilde geçerli olmayabileceğini ortaya koymaktadır. Örneğin, ekonomik bağımsızlığa sahip ya da yüksek eğitim düzeyine ulaşmış kadınlar, benzer toplumsal baskılara karşı farklı stratejiler geliştirebilir. Bu durum, ataerkil pazarlık kavramının, farklı bağlamlarda farklı biçimlerde tezahür edebileceğini ve bu bağlamların her birinin ayrı ayrı ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, kadına yönelik şiddetle mücadelede bireysel kazanımlar elde etmeye yönelik stratejilerin yapısal dönüşüm olmaksızın yetersiz kaldığını; esasen, ataerkil değerlerin ve toplumsal yapıların sistematik olarak sorgulanması ve dönüştürülmesi gerektiğini ataerkil pazarlık kavramı üzerinden ortaya koymaktadır. Klasik ataerkilliğin çözülmeye başlaması, kadınları özgürleştirmek yerine, patriyarkal düzenin sunduğu sınırlı güvence mekanizmalarının ortadan kalkması nedeniyle daha büyük bir güvencesizlik ve belirsizlikle karşı karşıya bırakabilmektedir. Kadının güçlenmesini merkeze alan alternatif toplumsal düzenlemeler inşa edilmeden ataerkil yapıların zayıflaması, kadınların var olan toplumsal cinsiyet hiyerarşisine tutunmaya devam etmesine yol açabilmekte ve bu bağlamda ataerkil pazarlıklar, kadınların içinde bulundukları sistemden kopmalarını engelleyen bir hayatta kalma stratejisi olarak işlemeye devam edebilmektedir. Bu durum, kadınların bireysel düzeyde belirli kazanımlar elde etmelerini sağlasa da ataerkil sistemin köklü dönüşümünü geciktiren bir mekanizma olarak işlev görmesi anlamına gelmektedir. Kadına yönelik şiddetin ve toplumsal baskının sürdürülmesini mümkün kılan bu dinamiklerin farkına varmak ve dönüştürmek için, ataerkil pazarlıkların yarattığı sınırlılıklar daha geniş bir perspektiften ele alınmalı ve kadınların güçlenmesi yönünde yapısal ve kültürel değişim süreçleri önceliklendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Avrupa Konseyi Anlaşmalar Serisi. (2011). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. No: 210. [Elektronik Sürüm].

Connell, R. W. ([1987]1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar. Toplum, Kişi ve Cinsel Politika.* (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

De Beauvoir, S. (1993). *Kadın. İkinci Cins. Bağımsızlığa Doğru* (8. Basım). (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir? [Elektronik Sürüm]. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25 (4) Özel Eki,* 83-88.

Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy [Elektronik Sürüm]. *Gender & Society, 2(3),* 274-290.

Kandiyoti, D. (2007). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar. Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler.* (2. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri. Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2.* (4. Basım). (S. Özge, Çev.). İstanbul: Yayın odası.

Mayring, P. (2000). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş.* (A. Gümüş ve M.S. Durgun, Çev.). Adana: Baki Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* (3. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: https://www.researchgate.net/publication/240696296_Bargaining_With_Patriarchy?enrichId=rgreq-cdfc489f988ee9cc83b4ec49d74f136c- (Erişim Tarihi: 11.02.2025).

URL-2:

https://rm.coe.int/1680462545 (Erişim Tarihi: 11.02.2025).

3. Bölüm:
Medyada Cinsiyetçi Söylem ve Şiddet

3.1. REKLAMLARDA MİZOJİNİK SÖYLEMLERİN YENİDEN İNŞASI

Aydan ÜNLÜKAYA ÇEVİRİCİ*

Giriş

Mizojini kavramı, kadınlara yönelik nefret, kadınların aşağılanması, bedenlerinin metalaştırılması, kadınlara yönelik gerçekleştirilen her türlü şiddetin meşrulaştırılması gibi çeşitli biçimlerde kendini gösteren her türlü düşmanlığı ifade etmektedir (Baydar, 2013: 151). Ekonomik işlevi dışında ideolojik anlamları yeniden üreten bir araç olarak reklamlarda yer alan mizojinik söylemler ise kadın bedenlerini metalaştıran, onları pasif bir konumda gösteren ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren imgeler ile yeniden inşa edilmektedir.

Geçmişten günümüze reklamlarda yer alan bu söylemleri değiştirmeye yönelik gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, kadınları güçlendirmeyi amaçlayan yeni bir reklamcılık türü olarak "femvertising" ortaya çıkmıştır. Bu reklamcılık türü kadınların güçlenmesi iddiası ile ortaya çıkmasına rağmen derin yapısında hâlâ patriyarkal söylemlerin gizli kalmış unsurlarını bulundurduğu söylenebilir. Cinsiyet eşitliği vaadiyle gerçekleştirilen femvertising kampanyalarında verilen mesajların altında yatan bu unsurlar, bu reklamcılık türünün çelişkili doğasını ortaya koyarak reklamlarda yer alan mizojinik söylemlerin dönüşmesinden ziyade yeniden inşa edildiğini göstermektedir. Çalışmanın ana amacı, femvertising'in gerçekten bir dönüşüm mü sağladığı yoksa patriyarkal söylemleri yeniden mi ürettiğini sorunsallaştırmaktır. Bu bağlamda çalışmada, femvertising kampanyalarının toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında gerçekten bir ilerleme sağlayıp sağlamadığını değerlendirmek ve bu kampanyaların feminist söylemi ne ölçüde içselleştirdiğini tartışmak hedeflenmiştir. Özellikle bu reklamların kadınları güçlendirme iddialarının bireyselleştirilmiş ve tüketim odaklı bir çerçeveye sıkışıp sıkışmadığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ne derece sorguladığı veya sürdürdüğü çalışmanın temel tartışma noktalarını oluşturmaktadır.

Çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemi (Aziz, 2017: 55) ile belirlenen Dove'un "Gerçek Güzellik," Nike'ın "#BiziBöyleBilin" ve Always'in "#KızGibi" kampanyaları Erving Goffman'ın (2020) "Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kategorileri" ve Ryan'ın (2024) bu kategorilere eklediği "Provokatör", "Nesneleştirme" ve "İşlev Sıralaması" boyutları çerçevesinde incelenerek, günümüz reklam dünyasında kadın temsilin nasıl şekillendiği ve bu süreçte mizojinik söylemlerin nasıl yeniden inşa edildiği üzerinde durulmaktadır. Yorumlayıcı İçerik Analizi, açık ve örtük içerikleri ele alarak mesajların yalnızca betimlenmesini değil, aktörler arasındaki etkileşim, motivasyonlar ve toplumsal bağlam doğrultusunda yorumlanmasını amaçlayan, sosyal inşacı ve yorumlayıcı epistemolojiden beslenen bir analiz yöntemidir (Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021: 213-2014). Çalışmada, belirlenen femvertising kampanyalarındaki görsel ve sözel unsurlar, bağlamsal ve eleştirel bir yaklaşım benimsenerek, mizojinik söylemin yeniden üretimini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dair bireysel sorumluluk ve tüketim odaklı söylemleri ortaya koymak amacıyla "Yorumlayıcı İçerik Analizi" yöntemiyle incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, Windels ve diğerlerinin (2020) belirlediği "Femvertising Kampanyalarındaki Postfeminist Unsurlar" bağlamında bu kampanyaların mizojinik söylemi nasıl yeniden ürettiği incelenmiştir.

Mizojini Kavramının Çerçevesi

"Misogyny" kelimesi, Latince "misogynia" ve Yunanca "misogynes" kelimelerinden gelmektedir. Terim, "miso" (düşmanlık veya nefret) ve "gyne" (kadın) sözcüklerinin birleşiminden oluşmuş olup, Türkçeye "mizojini" olarak çevrilmiştir. Bu anlamda kavram, kadınlara yönelik düşmanlığı veya nefreti ifade etmektedir (Işık, 2022: 60; Avcı, 2024: 92).

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Reklamcılık Bölümü, E-posta: aunlukaya@gelisim.edu.tr ORCID: 0000-0002-5645-6192

Mizojin (kadın düşmanı) kavramını ilk olarak 16. yüzyılın ortalarında Pontus de Tyard ve Jean de Marconville kullanmıştır. O dönemde *mizojin* kelimesi, *"kadınlarda erdem tanımayan"* erkekleri tanımlamak için kullanılmıştır. Daha sonra başka dillere aktarılan kelimenin kullanımı 19. yüzyılda yaygınlaşmıştır (Daumas, 2018: 22). *Sexual Politics* (Cinsel Politika, 1970) isimli kitabında *mizojini* kavramını tanımlayan Kate Millett, ataerkil iktidar tarafından cinsiyetçi bir toplumun yaratıldığını, bu toplumun ise kadınlara yönelik nefreti ortaya çıkarttığını belirtmektedir (Marshall, 1999'dan akt., Uzunaslan, 2021: 130). Kavram, kadınlara yönelik nefret, kadınların aşağılanması, bedenlerinin metalaştırılması, kadınlara yönelik gerçekleştirilen her türlü şiddetin meşrulaştırılması gibi çeşitli biçimlerde kendini gösteren her türlü düşmanlığı ifade etmektedir (Baydar, 2013: 151).

Daumas (2018: 20-21) mizojini kavramını; *"bireysel veya kolektif düzeydeki toplumsal aktörler tarafından gerçekleştirilen, istemli veya istemsiz, bilinçli veya bilinçsiz eylemler de dâhil olmak üzere kadınlara yönelik tüm ayrımcı tutum, davranış ve durumları tanımlar"* şeklinde ifade etmektedir. Daumas'a (2018: 20-21) göre, mizojininin erkekler tarafından gerçekleştirildiği ortadadır. Bu doğrultuda mizojini, kadınlara yönelik bireysel ya da kolektif olarak nefret edilmesini, onları hor görmeyi veya yok saymayı ifade etmektedir. Manne (2020: 215) ise mizojiniyi, patriyarkal yapının dayattığı cinsiyete dayalı rollere ve normlara uymayan kadınları denetlemeye ve cezalandırmaya yönelik bir ideoloji olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, mizojini, kadınların toplumsal rollerine uymadıklarında maruz kaldıkları düşmanca tutumlar ve davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Mizojininin, üç çeşidinden bahsetmek mümkündür (Uzunaslan, 2021: 133-136): *Cinsiyetçilik* (sexism), *ataerkillik* (patriarchy) ve *fallosentrizm* (phallocentrism). Mizojininin en görünür biçimi olarak *cinsiyetçilik*, cinsiyete dayalı ayrımcılık olarak kendini göstermekte ve kadınları değersizleştirmeye yönelik çeşitli tutum ve davranışları kapsamaktadır. Bu durum, fiziksel şiddet gibi aleni eylemleri içerebileceği gibi kadınları erkeklerden daha az yetenekli veya daha az hak sahibi olarak gösteren klişelerin sürdürülmesi gibi daha ince ayrımcılık biçimlerini de içerebilmektedir (Uzunaslan, 2021: 133-134). Cinsiyetçilik, kültürel anlatılara derinlemesine gömülüdür. Kadınların ikincil planda olması çeşitli ideolojik aygıtlarla meşrulaştırılmaktadır. Örneğin, medyadaki kadın ve erkek tasvirleri genellikle toplumsal cinsiyet kalıplarını güçlendirmekte, cinsiyetçiliği normalleştiren ve kadınların kamusal alandaki rollerini azaltan bir kültüre katkıda bulunmaktadır.

İngilizce *"sexism"* sözcüğünün Türkçe karşılığını ifade eden cinsiyetçilik, genellikle kadınlara karşı olan *"eril hıncı"* ifade etmektedir. İlk olarak sadece kadınlara yönelik ayrımcılığı ifade eden kavram, zamanla erkekler için de kullanılmaya başlamıştır (Daumas, 2018: 19). Bu bağlamda Daumas (2018: 19) cinsiyetçi kişiyi; *"eşitliğin ağır basması gereken bir durumda hem cinsine iltimas geçen; karşı cins hakkında aşağılayıcı basmakalıp ifadeleri yayan cinsiyetlerin biraradalığını, denkliğini ve eşitliğini reddeden kişi"* olarak tanımlamaktadır. *Ataerkillik*; "*erkeklerin birincil gücü elinde tuttuğu ve siyasi liderlik, ahlaki otorite, sosyal ayrıcalık ve mülkiyet kontrolü rollerinde egemen olduğu daha geniş bir sosyal sistemi"* ifade etmektedir. Bu sistemde, erkeklere atfedilen davranışlar ve özellikler yüceltilirken, kadınlara atfedilenler değersizleştirilmekte ya da erkeklerin ihtiyaçlarına hizmet ettiği, onların kontrolü ve koruması altında olduğu sürece anlam kazanmaktadır (Catalano ve Griffin, 2016: 254).

Fallosentrizm ise toplumsal norm ve değerlerin şekillendirilmesinde erkek bakış açılarının ve deneyimlerinin merkeziliğini vurgulayan daha incelikli bir kadın düşmanlığı biçimidir. Psikanalitik teoride ifade edildiği şekliyle fallus hem eril gücü hem de dişil eksikliği sembolize etmektedir. Bu ikilik, fallusu yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil, kültürel ve sosyal anlamın daha geniş çerçevesi içinde eleştirel bir gösterge olarak konumlandırır. Feminist teorisyenler, mevcut anlamlandırma sistemleri içinde eril olanın yaygın ayrıcalığını belirtmek için "fallosentrizm" terimini kullanmıştır (Rine, 2010). Fallosentrizm kavramı, *"fallusun veya erkek cinsel organının, sosyal dünyanın organizasyonunda merkezi unsur olduğu ideolojisi"* şeklinde tanımlanmaktadır (Uzunaslan, 2021: 135).

Mizojininin çeşitleri arasındaki farklara bakıldığında, cinsiyetçilik, konuşma ve davranış düzeyindeyken, ataerkillik yapısal bir baskı şeklinde kendini göstermektedir. Fallosentrizm ise kavramsal olarak erkek egemenliğini ifade etmektedir (Uzunaslan, 2021: 136).

Daumas'a (2018: 38-53) göre mizojini, bilinçsiz ve içselleştirilmiş bir şekilde kendini gösteren *"görünmez veya kuşatıcı mizojini"* ile bilinçli ve düşmanca bir tavır olan *"saldırgan mizojini veya feminizm karşıtlığı"* şeklinde iki türde ortaya çıkmaktadır. *Görünmez ve kuşatıcı mizojini,* toplumun geneline

yayılmış normlarla doğal bir gerçeklik gibi sunulan önyargılardan beslenirken, *saldırgan mizojini* kadınların eşitlik taleplerini reddetmekte, kazanımlarını baltalamaya çalışmakta ve geleneksel cinsiyet rollerini savunmaktadır. *Feminizm karşıtlığı,* "bilinçli" bir şekilde kadınları küçümsemekten onlardan nefret etmeye kadar olan düşmanca davranışları tanımlamaktadır. Daumas bu durumu, *"bilinçsiz, istemsiz veya düşünülmemiş feminizm karşıtlığı yoktur"* şeklinde ifade etmektedir. Her iki tür de toplumda aynı anda var olmaktadır; biri açık bir dirençle değişime engel olurken, diğeri gizli bir şekilde önyargıları sürdüren bir yapı oluşturmakta ve cinsiyetçi düşünceler sürekli biçim değiştirerek varlığını devam ettirmektedir.

Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kategorileri ve Güncel Eğilimler

Reklamlarda toplumsal cinsiyet rollerinin tasviri, özellikle Erving Goffman'ın (2020) *"Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet"* adlı çalışmasının merceğinden bakıldığında, önemli bir çalışma alanı olmuştur. Goffman'ın (2020) analizi, reklamların toplumsal cinsiyete ilişkin toplumsal normları ve beklentileri nasıl aktardığını anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. Goffman (2020), reklamların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin toplumsal norm ve değerlerin bir yansıması olduğunu savunmuş ve reklamlarda toplumsal cinsiyetin çeşitli şekillerde tasvir edildiğini tespit ederek bu tasvirlerin genellikle geleneksel kalıp yargıları pekiştirdiğini vurgulamıştır. Goffman'ın (2020) analizi, reklamların yalnızca ürün satmadığı, aynı zamanda kültürel anlamlar ve ideolojiler de sattığı fikrine dayanmaktadır. Reklamların kadınları genellikle pasif rollerde tasvir ettiğini, kırılganlıklarını ve erkeklere bağımlılıklarını vurguladığını ileri sürmüştür. Bu tasvir, kadınların itaatkâr ve besleyici olması gerektiği yönündeki toplumsal beklentileri pekiştirmeye hizmet ederken, erkekler baskın ve iddialı olarak tasvir edilmektedir.

Goffman *"Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet"* (2020) isimli çalışmasında reklamlarda toplumsal cinsiyet temsillerini altı kategoriye ayırmıştır: göreceli beden ölçüsü, kadınsı dokunuş, işlev derecelendirmesi, aile, tabi kılınmanın ritüelleştirilmesi ve geri çekilme izni. Bu kategoriler, kadın ve erkek bedenlerinin reklamcılıkta nasıl sunulduğunu, bu sunumların toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl ilişkili olduğunu ve güç dengesizliklerini nasıl pekiştirdiğini detaylandırmaktadır. Tablo 1'de bu kategoriler ve açıklamaları yer almaktadır (Goffman, 2020: 117-233):

Tablo 1: Goffman'ın Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kategorileri

Kategori	Açıklama
Göreceli Beden Ölçüsü	Kadınlar genellikle erkeklere göre daha küçük veya alçakta gösterilir. Bu durum, güç ve statü farkını ifade etmek için reklamlarda manipüle edilir. Kadınlar daha büyük gösterildiğinde bile, erkeklerin sosyal sınıf veya statü açısından düşük olduğu vurgulanır.
Kadınsı Dokunuş	Reklamlarda kadınlar, objelere veya insanlara genellikle ritüelistik bir şekilde (ana hatları inceleme, kucaklama, yüzeyi okşama vs.) dokunur; bu dokunuş, cinsel olarak ulaşılabilirlik, zayıflık ve kırılganlık anlamını ifade etmektedir.
İşlev Derecelendirmesi	Erkeklerin "yönetici rolü" üstlendiği ve kadınların daha az önemli pozisyonda olduğu işbirlikçi sahnelerle tanımlanır. Reklamlar, erkeklerin kontrolü elinde tuttuğu aile ve iş ortamlarını betimleyerek bu algıyı pekiştirir.
Aile	Aile reklamlarında ebeveynler aynı cinsiyetten çocuklarına daha yakın gösterilir. Erkekler genellikle ailenin geri kalanından ayrı durur; böylece baba veya oğul, ailenin koruyucu figürü olarak tasvir edilir.
Tabi Kılınmanın Ritüelleştirilmesi	Vücut pozisyonlarıyla üstünlük veya güçsüzlük sergilenir. Baş eğme, vücut eğme, kadınsı dokunuş, çekingen diz bükme gibi duruşlar kadınların kırılganlığını, erkeklerin ise gücünü simgeler.
Geri Çekilme İzni	Reklamlarda kadınların yüzünü veya ağzını kapatması, parmaklarını ısırması veya birbirine değdirmesi, bakışlarını kaçırması, başını çevirmesi vs. gibi durumlarla tasvir edilmesidir. Böylece kadınlar genellikle dikkati dağılmış, kaybolmuş veya aşırı duygusal halde gösterilir. Bu durum, onları kontrolsüz ve gerçeklikten kopuk bir şekilde tasvir eder; medyada yaygın bir güçsüzlük mesajı oluşturur.

Kaynak: Goffman, 2020: 117-233.

Goffman'ın (2020) reklamlardaki toplumsal cinsiyet tasvirlerine ilişkin görüşleri günümüz reklamcılık uygulamalarında geçerliliğini korumaktadır. Daha eşitlikçi temsillere yönelik bazı

ilerlemelere rağmen, birçok reklam geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve stereotiplerini yansıtmaya devam etmektedir. Ryan (2024), Goffman'ın toplumsal cinsiyetin reklamcılıktaki temsillerine ilişkin sınıflandırmasını genişleterek, bu kategorilere üç yeni boyut eklemiştir: provokatör, nesneleştirme ve işlev sıralaması. Tablo 2'de, Ryan (2024: 6-22) tarafından eklenen üç boyut ve açıklamaları verilmiştir:

Tablo 2: Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet Kategorilerine Yönelik Güncel Eğilimler

Kategori	Açıklama
Provokatör	İdeal kadın güzelliği imgesine atıfta bulunur ve mükemmel kadın prototipini ifade eder. Reklamlarda ideal kadın güzelliği imgesi, gençlik, ince beden yapısı ve kusursuzluk gibi yapay standartlarla tanımlanarak kadınların fiziksel olarak yetersiz oldukları algısı yaratılmaktadır. Bu norm, yoğun tüketim kültürüyle desteklenerek estetik kaygılar üzerinden ürün tüketimini teşvik etmektedir. Bu idealin dışında kalan kadınlar alaycı ve dışlayıcı bir dille temsil edilerek toplumsal ayrımcılık pekiştirilmektedir. Böylece kadın bedenleri ve kimlikleri metalaştırılmakta, ideal standartlara uymayanlar ise görmezden gelinmektedir.
Nesneleştirme	Reklamlarda, kadınların bedenleri, gerçek benliklerinden bağımsız nesneler olarak sunulmakta, fiziksel görünümleri ön plana çıkarılarak bedenleri manipülasyona açık araçlar olarak kodlanmaktadır. Erkek bakışı çerçevesinde kadınlar, görsel ve cinsel tatmin sağlayan varlıklar olarak temsil edilmektedir. Reklamlarda nesneleştirme, kadınları nesne simgeleri olarak sunmak, parçalanmış beden imgeleriyle temsil etmek, onları sadece bakılacak varlıklar olarak göstermek ve kullanılabilir bir nesne olarak konumlandırmak gibi stratejilerle sürdürülmektedir. Ayrıca, reklamlarda kadınların cinsel imgelerle sunulması, pornografinin dilinin normalleşmesiyle birleşerek, nesneleştirme sürecini derinleştirmektedir.
İşlev Sıralaması	Reklamlarda kadınlar genellikle pasif, bağımlı ve cinsel nesneler olarak gösterilirken erkekler aktif ve güçlü olarak temsil edilir. Bu temsiller, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirir. Ayrıca, kadınların sesini bastıran ve onları sessizleştiren imgeler, kadınsılığa dair olumsuz algıları pekiştirmektedir. Kadına yönelik şiddeti romantize eden reklamlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmekte ve şiddetin normalleşmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda reklamlar, kadın bedenlerini çarpıtarak eşitsizliği sürdüren bir araç haline gelmektedir.

Kaynak: Ryan, 2024: 6-22.

Reklamlarda Mizojinik Dilin Yeniden İnşası: Femvertising Kampanyaları

Tüketicilerin ürünler hakkındaki bilinç düzeylerinin artması ve sosyal medya aracılığıyla görüşlerini markalara kolaylıkla iletebilmesi, markaların reklam süreçlerinde daha özenli davranmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda, markalar giderek daha fazla toplumsal meselelerde duyarlılık göstermeye çalışmakta ve tüketicilerin tepki gösterebileceği konuları reklam kampanyalarında ele almaya başlamaktadır. Günümüzde, bir markanın toplumsal sorunlardan bağımsız bir reklam stratejisi izlemesi, yoğun eleştirilere ve boykota yol açabilmektedir. Bu bağlamda, kadınları güçlendirme temalı femvertising kampanyaları, reklamcılık sektöründe toplumsal bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Dijital teknolojiler ve sosyal medyanın yükselişiyle birlikte, dördüncü dalga feminizm, kadın güçlenmesi konusunda farkındalık yaratmak için sosyal medya gibi yeni iletişim yöntemlerini kullanmayı vurgulamaktadır. Sosyal medya hareketleri (#MeToo ve #TimesUp gibi), tüketicilerin femvertising'e yönelik farkındalığını artırmış ve bu tür içeriklere olumlu yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu bağlamda, markaların sosyal medya trendlerini yakından takip ederek etkili iletişim stratejileri oluşturmaları ve femvertising kampanyaları yapmaları gerekliliği ortaya çıkmıştır (Gomez-Borquez vd., 2024: 4'ten akt., Ünal, 2024: 483- 484).

Femvertising kavramı, Fransızca *"femme"* (kadın) ve İngilizce *"advertising"* (reklam) kelimelerinin bir araya gelmesiyle türetilmiştir (Bozbay vd., 2019: 171). Kavram; *"kadınları ve kızları güçlendirmek için kadınlara özgü yetenekleri, mesajları ve görüntüleri kullanan reklamcılık"* (Skey, 2015) ya da yalnızca *"kadınları güçlendirme reklamcılığı"* (Akestam vd., 2017: 795) şeklinde tanımlanmaktadır (Varghese ve Kumar, 2022: 441). Becker-Herby'e (2016: 18-20) göre femvertising, beş temel unsur üzerine inşa edilmiştir: (1) Kadınlar fiziksel olarak çeşitli biçimlerde temsil edilir; farklı ırklardan, beden tiplerinden veya yaşlardan kadınların temsil edilmesiyle kesişimsel bir şekilde ele alınmasını sağlar. (2) Femvertising kampanyalarındaki mesajlar, ilham verici ve kapsayıcı bir dil kullanarak kadınlara özgüven ve motivasyon aşılamayı hedeflerken, ürünün bir eksikliği "düzeltme" aracı olarak sunulmasından kaçınır. (3) Toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuma; kadınları geleneksel

rollerden uzaklaştırarak profesyonel, rekabetçi ortamlarda ya da belirsiz yerlerde gösterir ve böylece kadınların "olması gereken" kalıplarına itiraz eder. (4) Cinsellik tasvirleri, erkek bakışına hitap etmekten uzak, gerçekçi ve bağlama uygun bir şekilde ele alınır; dekolte, makyaj veya cinsel pozlar azaltılarak cinsellik önemsizleştirilir. (5) Özgünlük, yalnızca reklam mesajlarında değil, senaryo, görüntü ve reklamı yapılan ürün arasındaki uyumu korumayı ifade eder. Ayrıca, mesaj gerçekçi olmalı ve reklamı yapılan ürünle bir anlam ifade etmelidir.

Femvertising kampanyalarının tüketicilerin tutumları ve satın alma niyetleri üzerinde olumlu etkiler yarattığına dair çeşitli akademik çalışmalar (Akestam vd., 2017; Drake, 2017) bulunmasına karşın, son dönemde bu tür kampanyalara yönelik eleştirilerin artış göstermesi dikkat çekmektedir (Alfaro-Ibáñez ve Gallardo-Echenique, 2023; Hainneville vd., 2023; Yasa, 2019; Gill, 2007; McRobbie, 2008; Windels vd., 2020; Ünlükaya, 2021). Bu eleştirilerin başında, reklamlarda kadınları savunduğunu iddia eden markaların samimiyetsizliği yer almakta ve feminizmin yalnızca bir reklam sloganına indirgenemeyeceği vurgulanmaktadır. Ayrıca, bu kampanyaların bazı çalışmalarda *"meta feminizmi"* veya *"sahte feminizm"* (faux feminism) (Sharifzadeh ve Brison, 2024) olarak tanımlandığı görülmektedir (Özata vd., 2023: 48).

Femvertising kampanyalarındaki içerikler, bir markanın neoliberal ve temsili düzeyde kadınların eşitliğini ve güçlendirilmesini desteklediğini göstermeyi amaçlayan imgeler içermektedir (Sobande, 2020: 2725). Bu bağlamda, femvertising'in kadınların eşitliği ve güçlenmesi gibi toplumsal konuları ele alırken, bunu çoğunlukla yüzeysel ve sembolik bir düzeyde gerçekleştirdiği söylenebilir. Femvertising, markalar tarafından çoğunlukla ekonomik kazanç ve tüketici sadakati sağlamak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal değerler, tüketim kültürünün bir parçası haline gelmektedir. Bununla birlikte, bu kampanyaların yüzeyinin altında genellikle mizojinik anlatıları sürdürebilen dilsel ve görsel yapıların karmaşık bir etkileşimi yatmaktadır.

Femvertising, duygusal etki yaratarak kadın tüketiciler arasında satışları artırmayı amaçlasa da bazı kampanyalar yalnızca femvertising trendine dahil olmayı hedefleyen ve sosyal aktivizm ilkelerini içselleştirmeyen markaların yüzeysel yaklaşımları nedeniyle eleştirilmektedir. Bu durum, literatürde *"femwashing"* olarak adlandırılmakta ve markaların sahte aktivizm veya postfeminist söylemlerle kadın güçlenmesi konusundaki talepleri yanlış yorumlamasıyla ilişkilendirilmektedir. Femwashing, markaların değerlerini ve eylemlerini samimi bir şekilde yansıtmadığına dair bir algı oluşturarak tüketicilerin güvenini zedelemekte ve geleneksel kadın imajına dayalı kalıpların sürdürülmesiyle eleştirilmektedir. Tüketiciler, markalardan daha şeffaf, empatik ve gerçekçi bir yaklaşım beklemekte ve bu değerleri içermeyen kampanyaları reddetmektedir (Alfaro-Ibáñez ve Gallardo-Echenique, 2023: 111-112; Hainneville vd., 2023: 934). Bazı araştırmalar ise (Gill, 2007; McRobbie, 2008; Windels, vd., 2020; Ünlükaya, 2021) bazı femvertising kampanyalarında yer alan mesajlarda hem feminist hem de antifeminist söylemlerin iç içe geçtiği postfeminist söylemlerin kullanıldığını ileri sürmüştür. Bu postfeminist söylemlerde, feminist idealler bir yandan dahil edilirken diğer yandan reddedilmektedir. Bu durum, femvertising kampanyalarının özgünlüğünü zedelemektedir (Gill, 2007; McRobbie, 2008; Windels vd., 2020).

Windels ve diğerleri (2020) yaptıkları çalışmada ödüllü femvertising kampanyalarında sıkça kullanılan 6 ortak postfeminizm[15] unsuru ve söylemi belirlemiştir. Tablo 3'te bu 6 unsur ve açıklamaları yer almaktadır (s. 20- 21):

[15] Reklamcılıkta, postfeminizm çoğunlukla feminist değerleri tüketiciye sunmakta, ancak bu mesajlar genellikle politik içerikten yoksun olup, bireysel başarıyı ve özgürlüğü yücelten bir dil aracılığıyla tüketiciye sunulmaktadır (McRobbie, 2008; Windels, vd., 2020: 19-20).

Tablo 3: Femvertising Kampanyalarındaki Postfeminist Unsurlar

Kategori	Açıklama
Meta Feminizmi	Feminist söylemin ticari markalama ve tüketim amacıyla kullanıldığı strateji. Feminist idealler, bireyci ve tüketim odaklı bir yaklaşıma dönüştürülerek politik anlamından arındırılır ve kapitalist düzenin bir parçası haline getirilir.
Bireyselleşme	Kadınların başarı ve başarısızlıklarını yalnızca kendi bireysel çabalarına atfeden anlayış. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve bu eşitsizliklerin tarihsel kökenlerini göz ardı ederek feminist mücadelelerin kazanımlarını bireysel çabalara indirger. Kadınların tercihlerini özgür iradeleriyle yaptığı yanılsamasını yaratır ve toplumsal baskıları sorgulamaktan kaçınır.
Öz Gözetim	Kadınların kendilerini sürekli izlemeye, disipline etmeye ve değerlendirmeye teşvik edildiği süreç. Kadınların enerji ve dikkatlerini yapısal sorunlara değil, bireysel düzeyde kendilerini geliştirmeye yönlendirir. Kadınlık, sürekli dikkat ve çalışma ile şekillenen bir performans olarak sunulur.
Kadınlığın Kucaklanmasına Yeni Bir Bakış	Kadınların kendi kadınlık ve cinselliklerini benimseyebileceği anlayış. Ancak bu tercihler, toplumsal güzellik standartları ve heteroseksüel erkek arzularının etkisinde şekillenir. Kadınlar, yalnızca nesneleştirilmekle kalmaz, aynı zamanda bu nesneleştirmeyi bilinçli ve özgür bir seçim gibi kabul etmektedirler. Reklamlar, yaşlılık, büyük beden ve transseksüel bireyleri de içeren daha geniş bir kadınlık anlayışını yansıtsa da kadınlık hâlâ bedensel görünüm ve estetik standartlarla tanımlanır.
Güven Kültürü	Kadınların öz güvenlerini geliştirme ve izleme çabası içine yönlendirilmesi. Bu süreçte, güven bireysel bir sorumluluk olarak ele alınır ve politik, kültürel veya yapısal faktörler göz ardı edilir. Kadınların enerjisi, toplumsal değişim yerine kendi kusurlarıyla meşgul olmaya yönlendirilir.
Vücudunu Sev	Kadınları bedenleri hakkında olumlu düşünmeye teşvik eden söylem. Kadınların psikolojik düzlemde kendine odaklanmasını ve olumlu tutumlar geliştirmesini önerir. Özgüveni artırma söylemi, bireysel sorumluluğu vurgularken toplumsal yapıların eleştirisini göz ardı ederek güzellik standartlarının farklı bir biçimde yeniden üretilmesine yol açar.

Kaynak: Windels vd., 2020: 20-21.

Windels ve diğerleri (2020) tarafından belirlenen bu unsurlar, femvertising'in, reklamcılığın geleneksel toplumsal cinsiyet temsillerinden nasıl farklılaştığını ve aynı zamanda bu temsillerle nasıl bir devamlılık ilişkisi kurduğunu ortaya koymaktadır.

Femvertising kampanyalarında yer alan mizojiniyi göstermek için, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunduğunu iddia eden ancak incelendiğine geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirildiğini ortaya koyan belirli reklamları incelemek önemlidir. Son dönemlerin en çok bilinen femvertising örnekleri arasında Dove'un "Gerçek Güzellik" (Real Beauty) Kampanyası, Always'in "Kız Gibi" (#LikeAGirl) Kampanyası (Özata vd., 2023: 47) ve Nike'ın "#BiziBöyleBilin" (#ThisIsUs) Kampanyası (İnceoğlu ve Onaylı-Şengül, 2018; Dinç-Kırlı ve Tan-Çakır, 2021) verilebilir.

Dove'un "Real Beauty" (Gerçek Güzellik) Kampanyası

Femvertising'in öncüsü olarak kabul edilen Dove markasının 2015 yılında gerçekleştirdiği "Gerçek Güzellik" kampanyası, sadece beyaz iç çamaşırları giymiş farklı vücut tipine sahip ve farklı etnik kökenden kadınların yer aldığı bir kampanyadır (Yasa, 2019: 389). Kampanyanın amacı, medya içerikleri tarafından sürdürülen ideal kadın bedenine ve güzellik standartlarına karşı çıkmaktır. Bu kampanya, litreratürde *"beden-pozitif"* (Yasa, 2019) ya da *"beden olumlama"* (Korkmaz, 2023) hareketi çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Görsel 1: Dove- "Real Beauty" (Gerçek Güzellik) Kampanyası

Kaynak: (URL-1)

Dove'un bu kampanyası *"bedeninizi sevin"* gibi postfeminist bir söylem kullanmaktadır. Bu söylem, kadınlara *"her bedende seksi olduklarını"* ve *"oldukları gibi güzel olduklarını"* söylemektedir (Gill ve Elias 2014: 181). Windels ve diğerlerine (2020: 19) göre bu mesajlar her ne kadar olumlu gibi görünse de kadınları bedenlerini sevmeye teşvik etmek, onların inançlarını psikolojik olarak kontrol etmeye yönelik bir baskı yaratmaktadır. Kampanyada kullanılan dil sıklıkla güzelliğin ve öz imajın önemini vurgulamakta ve bir kadının değerinin hala dış görünüşüne bağlı olduğunu öne sürmektedir. Örneğin, "gerçek güzellik" gibi ifadeler, güzelliğin öz-değer için bir ön koşul olduğu fikrini istemeden de olsa pekiştirebilir ve böylece kampanyanın meydan okumaya çalıştığı güzellik standartlarını sürdürebilmektedir.

McCleary'in (2014: 16-19) yaptığı araştırmanın sonucuna göre, Dove bu kampanya ile kadın tüketicilerin zararına feminist temaların şirketler tarafından sahiplenilmesini örneklemekte ve sonuçta kadınları güçlendirme iddiası altında Dove ürünlerini tanıtırken "güzellik mitini" pekiştirmektedir. Güzellik idealine yönelik eleştirisine rağmen kampanya, güzelliğin kadınların sahip olmayı arzulaması gereken evrensel bir nitelik olduğu fikrini sürdürmekte ve böylece kadınların öz değerini dış görünüşe dayalı olarak belirleyen temel toplumsal baskılara meydan okumakta başarısız olmaktadır. Dove'un, tüketicilerin gözünde kadınların sağlığı ve refahına önem veren bir marka imajı oluşturmayı ve kampanyada ele alınan sorunlara duyarlılık gösteren bireyleri satın almaya yönlendirmeyi hedeflediği açıkça ortadadır. Ancak bu yaklaşım, kampanyanın kadınlar için güzellik anlayışını "yeniden tanımlama" iddiasıyla açık bir çelişki içindedir. Johnston ve Taylor'ın (2008: 946) vurguladığı gibi, güzellik sektörüne ait şirketler, kadınların dış görünüşüne gereğinden fazla odaklanarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini hem pekiştiren hem de kurumsallaştıran bir yapı sergilemektedir. Bu şirketler, genellikle erişilmesi zor estetik standartları yeniden üreterek ve zararlı, mizojinik kültürel uygulamaları devam ettirerek bu eşitsizliği derinleştirmektedir. Kampanyanın, kadınlara kendi bedenlerini olduğu gibi kabullenmeyi savunurken aynı zamanda satışları artırmaya yönelik ikili hedefi, feminist söylemini zayıflatan bir çelişkiyi ortaya koymaktadır (McCleary, 2014).

Yasa'nın (2019: 395-401) Dove'un "Gerçek Güzellik" kampanyası üzerine gerçekleştirdiği araştırmada, katılımcıların reklamı anlamlandırma sürecinde *"reklam mantığı"* ve *"kalıp yargılar"* olmak üzere iki ana tema öne çıkmıştır. Reklam mantığı kapsamında, katılımcılar *"öncesi-sonrası"* ve *"ürün etkisi"* alt başlıklarında, ürünün etkisinin görsellerle yeterince net bir şekilde aktarılmadığını ve reklamın inandırıcılık açısından eksik kaldığını ifade etmişlerdir. Kalıp yargılar temasında ise *"dayatmalar"* ve *"gerçekçilik"* alt başlıklarında, kilolu bir model kullanımının toplumsal kalıpların yıkılması açısından olumlu bir adım olduğu belirtilmiş, idealize edilmiş beden algısının bu tür reklamlarla yıkılmasına yönelik olumlu yorumlar yapılmıştır. Ancak, *"şişmansan ihtiyacın vardır"* ve *"ince beden olmalı"* görüşleri, reklamın beden algısı üzerindeki etkisi konusunda, idealize edilen kadın bedenine yönelik yargıların katılımcılar tarafından yeniden üretildiğini göstermektedir.

Always (Procter & Gamble) – "#LikeAGirl" (#KızGibi) Kampanyası

2015 yılında hijyenik ped markası Always, Super Bowl sırasında "#KızGibi" kampanyasını başlatmış ve bu kampanya sosyal medyada kısa sürede büyük beğeni kazanarak viral bir fenomen olarak nitelendirilmiştir. Kampanya, *"Bir şeyi kız gibi yapmak ne anlama gelir?"* sorusu ile "kız gibi yapmak" ifadesinin yetişkinler ve genç kızlar arasındaki zıt algılarını vurgulayan ve birçok kız çocuğunun ergenlik döneminde yaşadığı özgüven kaybını gösteren bir videoyu içermektedir. Kampanyanın genel amacı, kız çocuklarının ergenlik dönemi ve sonrasında özgüvenlerini korumalarına yardımcı olmak ve "kız gibi" bir şeyler yapmanın övgüye değer olduğu fikrini göstermektir. Kampanya, 2015 Femvertising ödüllerinde *"Yeni Nesil"* kategorisinde ödül almış ve *"Outstanding Commercial"* dalında Emmy kazanmıştır (Becker-Herby, 2016: 34).

Görsel 2: Always (Procter & Gamble) – "#LikeAGirl" (#KızGibi) Kampanyası

Kaynak: (URL-2)

Always'in "#KızGibi" kampanyası geniş bir kitle tarafından beğeni toplasa da bazı eleştirmenler reklamın yeterince derinlemesine bir yaklaşım sergilemediğini belirtmiştir. *Flow: The Cultural Story of Menstruation* kitabının ortak yazarı Elissa Stein, reklamın doğrudan regl deneyimine hiç değinmediğini vurgulamış ve bu durumun, 1920'lerden beri kadın bakım ürünleri reklamlarının regli utanç verici, rahatsız edici ve kirli bir süreç olarak sunma eğiliminden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Stein, bu tür bir temsiliyetin, ped ve tampon satışlarını artırmak için stratejik bir tercih olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, aynı Super Bowl'da ayak mantarı tedavisi için yayınlanan bir reklam tartışmalara konu olurken regl konusunun konuşulmaması, toplumun menstruasyonla ilgili damgalama ve sessizlik normlarını sürdürdüğünü göstermektedir (Berman, 2015).

Banet-Weiser (2018: 47-54) Always'in #KızGibi kampanyasını, özgüven artırıcı bir söylem sunarken aynı zamanda tüketim odaklı bir güçlenme modelini görünürlük ekonomisine entegre etmesi bakımından eleştirmektedir. Kampanya, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına meydan okuyarak kadınlara ve kız çocuklarına özgüven aşılamayı hedeflese de bu mesajını nihayetinde ürün tüketimine bağlamaktadır. Feminist bir perspektiften bakıldığında, kampanyanın bireyci bir odak taşıdığı, toplumsal eşitsizliklere dair eleştiri geliştirmek yerine bireysel dönüşüme ve tüketime dayalı bir çözüm sunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, "özgüven" kavramı, politik bir araç olmaktan çıkarılıp pazarlanabilir bir metaya dönüştürülmektedir. Ayrıca, görünürlük ekonomisine hizmet eden bu tür kampanyalar, özgüvenin yalnızca bedensel ifadeler ve görünür başarılar aracılığıyla ölçülebileceği mesajını verirken, kolektif dayanışma ve toplumsal değişim gerekliliğini göz ardı etmektedir.

Always, bu kampanya ile ataerkil kültürün bir söylemi olan "kız gibi yapmak" ifadesinin zayıf atletik performansı temsil edecek şekilde kullanılmasını sorgulamış ve bu algıyı dönüştürmeyi amaçlamıştır. Ancak, Windels ve diğerlerine (2020: 31) göre, kampanya bir yandan kız çocuklarını ve kadınları daha olumlu düşünmeye ve kadın olmaktan utanmamaya teşvik ederken, diğer yandan kendini gözetleme ve bireyselleşmeyi ön plana çıkarmaktadır.

Neoliberal kapitalizmin bireyi merkeze alan mantığı doğrultusunda, kadınların ve kız çocuklarının güçlendirilmesi, dışsal mekanizmalar (eğitim, politika, tüketim pratikleri) kadar bireyin "kendini

güçlendirme" zorunluluğuna dayanmakta ve bu dinamik, "özgüven hareketi"nin temelini oluşturmaktadır. Bu hareketin özünde, kadınların ve kız çocuklarının bedenlerine ve imajlarına odaklanan özgüven eksikliği sorununun, reklamlar aracılığıyla sunulan ürünlere bağlanarak çözülebileceği inancı yatmaktadır. Always'in #KızGibi kampanyası, kızların ergenlik döneminde özgüven kaybı yaşadığına dair bir anlatı üzerinden özgüveni onarmayı "öz sevgi, öz saygı ve beden olumluluğuna" odaklanan mesajlarla vermeyi hedeflemiştir. Femvertising kampanyaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini onarıcı bir üslupla ele alırken, bu sorunları çözme iddiasını tüketimle bütünleştirmekte ve bireysel kadınların özgüven ve özsaygı geliştirme potansiyellerini vurgulamaktadır. Ancak bu kampanyalar, kolektif feminist politikaları göz ardı ederek, birey odaklı neoliberal bir çerçeveye hizmet etmekte ve feminist eleştiriyi tüketim merkezli bir ekonomi içerisinde yeniden yapılandırmaktadır (Banet-Weiser, 2018: 48).

Always #KızGibi kampanyasında, ergenlik döneminde kız çocuklarının özgüven kaybı yaşadığı fikri, ürünlerin bu kaybı onarabileceği iddiasıyla birleştirilir. Görünürlük ekonomisinin etkisi altında, kampanya bir yandan kadınların bireysel olarak "güçlenebileceğini" vurgularken, diğer yandan bu gücü fiziksel bedenle ilişkilendirerek sınırlı bir başarı standardını yüceltir. Böylece, kız çocuklarının özgüvenini artırma amacı, ürün satışlarına dayalı bir tüketim mantığına hizmet eder.

Nike – "#ThisIsUs" (#BiziBöyleBilin) Kampanyası

Nike, 2017 yılında "#BiziBöyleBilin" isimli femvertising kampanyasını yayınlamıştır.

Görsel 3: Nike – "#ThisIsUs" (#BiziBöyleBilin) Kampanyası

Kaynak: (URL-3)

Türk kadın sporcuların, dansçıların ve aktristlerin yer aldığı kampanyada Nike, toplumun kadınlara dayattığı sınırları aşmaları için onların teşvik edilmesini amaçlamıştır. Ancak, literatürde, kampanyanın görünüşte kadınları güçlendirmeyi hedefleyen mesajlarına rağmen, içerdiği unsurların mizojinik söylemleri yeniden ürettiğine yönelik eleştiriler bulunmaktadır (Alfaro-Ibáñez ve Gallardo-Echenique, 2023; Posbergh vd., 2022; Amir vd., 2024; İnceoğlu ve Onaylı-Şengül, 2018; Dinç-Kırlı ve Tan-Çakır, 2021). Eleştirilerin özünde, Nike gibi markaların feminizmin altında yatan değerlere gerçek bir bağlılık göstermeden feminist söylemi yüzeysel olarak benimseyebildiği "femwashing" kavramı yer almaktadır. Bu olgu, güçlendirmenin sosyal adaletten ziyade tüketim yoluyla elde edilebilir olarak sunulduğu feminist ideallerin metalaştırılmasıyla karakterize edilmektedir (Alfaro-Ibáñez ve Gallardo-Echenique, 2023: 112). Nike'ın "#BiziBöyleBilin" kampanyası, farklı kadın sporcuları sergilerken, güçlenmenin Nike ürünlerinin satın alınmasıyla bağlantılı olduğu fikrini pekiştirdiği ve böylece öz-değeri tüketimcilikle eşitleyen neoliberal bir anlatıyı sürdürdüğü görülebilir (Posbergh vd., 2022). Bu durum, feminist meseleleri pazarlanabilir sloganlara ve imgelere indirgeyerek kadınların karşılaştığı gerçek mücadelelerin üzerini örtmektedir (Amir vd., 2024: 173).

Nike'ın "#BiziBöyleBilin" kampanyasındaki kadın tasviri, daha güçlendirilmiş bir bağlamda da olsa, genellikle geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumludur. Örneğin, reklamlar engelleri aşan kadınlara yer verse de kolektif feminist eylemden ziyade bireysel başarıyı vurgulayan bir çerçeve içinde faaliyet göstermektedir (Posbergh vd., 2022). Bireyselliğe yapılan bu vurgu, kadınların değerlerini kişisel başarı yoluyla kanıtlamaları gerektiği fikrini istemeden de olsa pekiştirebilir ki bu da sistematik

engelleri görmezden gelen ince bir kadın düşmanlığı biçimi olabilir. Atletizme ve fiziksel başarıya yapılan vurgu, bazı açılardan güçlendirici olsa da kadınların değerinin fiziksel yeteneklerine ve görünümlerine bağlı olduğu klişesini sürdürmekte ve kadınların bedenlerine akıllarından veya eylemliliklerinden daha fazla öncelik veren tarihsel mizojinik söylemleri yeniden üretmektedir.

1990'lardan itibaren popüler kültürde "kız gücü" sloganı, kız çocuklarını hem güçlenmesi gereken bir grup hem de önemli bir tüketici kitlesi olarak konumlandıran bir pazarlama stratejisi hâline gelmiştir. Kız gücü, yalnızca bir meta olmakla kalmayıp, kızların kendi gelirleriyle birincil tüketici, ebeveynlerini etkileyerek bir etkileyici ve gelecekte sadık tüketiciler olarak yetiştirildiği bir pazar yaratmıştır. Bu bağlamda, kız çocuklarının tarihsel olarak güce erişimlerinin engellenmiş olmasına rağmen, güç sahibi olma potansiyellerinin kutlanması radikal bir değişim gibi görünse de bu kutlama sınıfsal ve ırksal ayrıcalıklarla sınırlandırılmıştır. Güç ile ilişkilendirilen kız çocuğu genellikle beyaz, ekonomik olarak ayrıcalıklı ve tüketim kültürüne entegre bireylerle sınırlı bir temsiliyet sunmaktadır (Banet-Weiser, 2018: 47).

Yapılan araştırmalara göre (Posbergh vd., 2022; Amir vd., 2024) Nike'ın küresel erişimi, Batılı feminist ideallerin farklı topluluklara dayatılmasıyla ilgili soruları gündeme getirmektedir. Nike'ın güçlendirilmiş kadın tasviri genellikle Batı merkezli bir feminizm görüşünü yansıtmaktadır ve bu görüş farklı kültürel bağlamlardaki kadınlarda yankı bulmayabilir ya da onlar için geçerli olmayabilir. Posbergh ve diğerleri (2022) tarafından yapılan bir araştırmada Nike'ın beyaz, Batı merkezli neoliberal postfeminizmi normalleştirdiği, reklam mesajlarının cesaretlendirmeye çalıştığı beyaz olmayan/Batılı olmayan kadınların yapısal ve sportif gerçeklerini gölgede bıraktığı sonucuna varılmıştır. Bu ulus ötesi yaklaşım, feminist söylemin homojenleşmesine yol açarak yerel feminist hareketleri bir kenara itebilir ve güçlendirme mesajının gerçekliğini zayıflatan bir tür kültürel emperyalizmi güçlendirebilir (Amir vd., 2024).

İnceoğlu ve Onaylı-Şengül'ün (2018: 35) Nike'ın "#BiziBöyleBilin" reklamına yönelik gerçekleştirdikleri göstergebilimsel analiz, bu femvertising kampanyasında kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden farklı bir biçimde sunulduğunu, ancak bu reklamların kadınları hâlâ bir arzu nesnesi olarak konumlandırdığı ve dolayısıyla "seyirlik nesne" olarak sergilendiği ortaya koymaktadır. Femvertising kampanyaları, cinsiyetçi terimlerin anlamlarını değiştirmeyi amaçlarken, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmektedir. Erkeklere atfedilen özelliklerin kadınlara aktarılması, belirli kadınlık durumlarının dışlanmasına ve eşitlik taleplerinin "erkeksileşmesi" sonucuna yol açmaktadır. Sonuç olarak, bu tür reklamlar feminist söylemi yüzeysel bir şekilde benimserken, cinsiyetçi normları ve stereotipleri yeniden üreterek toplumsal cinsiyet eşitliğini engellemektedir.

Dinç-Kırlı ve Tan-Çakır (2021: 382-383) tarafından gerçekleştirilen göstergebilimsel analizde de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu araştırmaya göre Nike'ın "#BiziBöyleBilin" reklamı, güzellik standartları, cinsiyet rolleri ve toplumsal normlara eleştirel bir yaklaşım sunsa da kadınların erkeksileştirilmeden güçlü olabileceği gerçeğini göz ardı etmektedir. Reklam, kadınların belirli tercihlerine—örneğin altın takı ve pembe renk kullanımına—eleştirel yaklaşarak, bu kimlikleri dışlayıcı bir söylem üretmektedir. Final sahnesinde, Nike ayakkabısıyla genç kız odasını ezen bir kadının arkasından diğer kadınların koşması, markanın ideal kadın figürünü kendi ürünleriyle ilişkilendirdiğini göstermektedir. Ancak bu yaklaşım, kadın kimliklerinin ve tercihlerin çeşitliliğini yeterince kapsayamamaktadır.

Dönüşüm mü, Yeniden İnşa mı?

Goffman'ın (2020) reklamlarda toplumsal cinsiyet rollerinin tasvirine dair ortaya koyduğu altı kategori, reklamlarda kadın ve erkek temsilinin altındaki ideolojik yapıyı anlamak için temel bir çerçeve sunmaktadır. Ancak, bu temsillerin zamanla evrildiği ve güncel reklamcılık pratiklerinde daha karmaşık ve çok boyutlu hale geldiği görülmektedir. Ryan'ın (2024) Goffman'ın (2020) kategorilerine eklediği "provokatör", "nesneleştirme" ve "işlev sıralaması" gibi yeni boyutlar, günümüz reklamcılığında kadın bedeninin çok daha karmaşık bir şekilde metalaştırıldığını ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki baskının devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu temsiller, reklamlarda görülen çelişkili güçlendirme söylemlerinin altyapısını anlamak için önemlidir. Femvertising, reklamcılığın toplumsal cinsiyet temsilleri üzerindeki etkisini özellikle güçlü bir biçimde gösteren bir strateji olarak öne çıkmıştır.

Kadınları güçlendirme söylemiyle öne çıkan bu yaklaşım, çoğu zaman feminist bir perspektiften koparak tüketim odaklı bir düzleme indirgenmektedir. Windels ve diğerlerinin (2020) femvertising üzerine yaptıkları çalışma, femvertising'in geleneksel reklamlardan farklılaşan yüzeysel bir görünüm sunduğunu, ancak çoğu zaman derin yapıda ataerkil düzeni yeniden ürettiğini göstermektedir.

Dove'un "Gerçek Güzellik" kampanyası, kadınların doğal görünümleri üzerinden olumlu bir mesaj iletmeyi amaçlasa da kullanılan görsellerin hâlâ geleneksel estetik anlayışı içinde sunulduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Goffman'ın (2020) *"Kadınsı Dokunuş"* kategorisi kapsamında değerlendirilebilecek bir temsile sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca kadınları güçlendirme iddiasına rağmen, kampanyadaki belirli imajların hâlâ geleneksel cinsiyet normlarıyla uyumlu olması nedeniyle Goffman'ın (2020) *"Tabi Kılınmanın Ritüelleştirilmesi"* kategorisine de girdiği söylenebilir. Çünkü kampanya görsellerinde yer alan kadınların duruşları incelendiğinde, baş eğme, vücut eğme ve diz bükme gibi kadınlığa atfedilen edilgen pozların sürdürüldüğü görülmektedir.

Dove'un "Gerçek Güzellik" kampanyası, ideal güzellik anlayışına meydan okuma iddiasını taşısa da kampanya görsellerinde yer alan kadınların bedenlerinin belirli güzellik standartlarına uygun olduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, kampanya Ryan (2024) tarafından tanımlanan *"Provokatör"* kategorisine dâhil edilebilir. Benzer bir şekilde, Nike'ın "#BiziBöyleBilin" kampanyasında yer alan kadınların tamamı profesyonel sporcular olup, "güçlü kadın" imgesi fiziksel olarak idealize edilmiş bedenler üzerinden sunulmaktadır. Bu durum, bu kampanyanın da *"Provokatör"* kategorisi kapsamında ele alınabileceğini göstermektedir. Dove'un söz konusu kampanyası, kadın bedenlerini nesneleştirmediği iddiasını taşımakta olsa da kampanya görsellerinde yer alan kadınların ürün kullanımına bağlı olarak fiziksel görünümlerinin kusursuzlaşacağı mesajını içermektedir. Kadın bedenlerinin fiziksel özellikleri üzerinden değerlendirildiği bu reklam kampanyasında, kadınların bir obje olarak sunulduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, kampanya Ryan'ın (2024) tanımladığı *"Nesneleştirme"* kategorisine dâhil edilebilir. Ayrıca, kampanyada kadınların iç çamaşırlarıyla gösterilmesi ve Dove ürünlerinin kullanımı sonucunda daha güzel olabilecekleri iddiası, kadınları cinsel bir obje olarak konumlandırmaktadır. Buna ek olarak, Dove reklamlarında pürüzsüzlük ve cildin şeffaflığı gibi idealize edilmiş özellikler sürekli vurgulanmakta, pürüzlü veya kusurlu kısımlar ise göz ardı edilmektedir. Bu durum, bireyi kendi teniyle mesafeli bir ilişkiye sokmakta ve doğal vücut görünümleri dışlanmaktadır. Bu temsil biçimi, kadınları yalnızca nesneleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda görünmez kılmaktadır. Bu bağlamda, kampanya Ryan'ın (2024) *"İşlev Sıralaması"* kategorisine de girmektedir.

Dove'un "Gerçek Güzellik", Nike'ın "#BiziBöyleBilin" ve Always'in "#KızGibi" kampanyaları, feminist söylemleri kullanarak kadınların güçlenmesini teşvik etmeyi amaçlasa da bu güçlenme söyleminin büyük ölçüde bireysel sorumluluk ve tüketimle ilişkilendirildiği görülmektedir. Windels ve diğerlerinin (2020) çalışmalarında ele aldığı *"Meta Feminizmi"* bağlamında değerlendirildiğinde, bu kampanyaların feminizmin politik anlamını zayıflattığı ve onu ataerkil ve kapitalist düzenle uyumlu, tehdit etmeyen bir tüketim odaklı yaklaşıma dönüştürdüğü söylenebilir. Dove'un kampanyası, kadınların güzellik algısını değiştirmeye yönelik bir iddiada bulunsa da bu değişimi büyük ölçüde Dove ürünlerinin kullanımına bağlamakta, bu da feminist söylemi bireysel özgüven üzerinden bir meta hâline getirmektedir. Benzer şekilde, Nike'ın "#BiziBöyleBilin" kampanyası kadınların fiziksel gücünü ve dayanıklılığını vurgulasa da kadın sporcuların bedenlerini idealize edilmiş bir formda sunarak belirli standartları pekiştirmektedir. Always'in "#KızGibi" kampanyası ise, kadın kimliğini yeniden tanımlamaya yönelik bir çaba içerisinde olsa da bireysel farkındalık ve tüketim odaklı bir söylemi benimsemektedir. Bu bağlamda, her üç kampanya da feminizmi satın alınacak ve kullanılacak politik olmayan bir ürün özelliğine indirgemesi sebebiyle *"Meta Feminizmi"* kategorisine dâhil edilebilir.

Bu kampanyalar, kadınlara güzelliklerini, bedenlerini ve kimliklerini özgür iradeleriyle belirleme hakkı tanımasına rağmen toplumsal yapıları, eşitsizlikleri ve dışsal baskıları sorgulamaktan çok bireysel sorumluluğa vurgu yapmaktadır. Windels ve diğerlerinin (2020) *"Bireyselleşme"* kategorisinde değerlendirilebilecek bu kampanyalar, kadınların bireysel çabalarını ön plana çıkarırken toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yönelik eleştirel bir perspektiften uzak durmaktadır. Dove'un kampanyası,

kadınların kendi bedenlerini kabul etmesini teşvik ederken, bu sürecin toplumsal normlardan bağımsız bireysel bir tercih olduğu fikrini öne çıkarmaktadır. Nike'ın kampanyasında güçlü kadın imajı, bireysel azim ve fiziksel mükemmeliyet ile ilişkilendirilirken, Always'in kampanyası kadınlara "kız gibi" yapma algısını dönüştürme çağrısı yapmakta ancak bunu bireysel farkındalık üzerinden kurgulamaktadır. Feminist mücadelelerin kazanımlarını bireysel seçimlere ve çabalara indirgemesi nedeniyle bu kampanyaların *"Bireyselleşme"* kategorisine girdiği söylenebilir.

Dove ve Always'in kampanyaları, bireyleri kendi fiziksel görünümleri, düşünceleri ve davranışları üzerinde daha fazla düşünmeye ve bu yönde dönüşüm sağlamaya teşvik ederken, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini geri plana itme riskini taşımaktadır. Nike'ın kampanyası ise sporun ve fiziksel aktivitenin kadınlar için bir güçlenme aracı olduğunu vurgularken, bu gücü yalnızca bireysel performans ve fiziksel görünüm üzerinden tanımlamaktadır. Bu kampanyalar, bireylerin toplumsal stereotipleri sorgulamasını teşvik etmekle birlikte, cinsiyet temelli toplumsal eşitsizliklere dikkat çekmek yerine bireysel dönüşümü ön plana çıkarmaktadır. Bu kampanyalar, bireyleri güçlendirme söylemini bir tüketim markası üzerinden yürüttüğü için öz gözetim mekanizmalarını dolaylı olarak destekleme riski taşımaktadır. Bu bağlamda, her üç kampanya da *"Öz Gözetim"* kategorisine dâhil edilebilir.

Always'in kampanyası, kadınların ve kız çocuklarının güçlü kimliklerini sahiplenmelerini teşvik ederek *"Kadınlığın Kucaklanmasına Yeni Bir Bakış"* kategorisine de girmektedir. "#KızGibi" kampanyası, "kız gibi" ifadesinin olumsuz anlamını tersine çevirmeyi amaçlayarak kadın kimliğini daha güçlü ve olumlu bir bağlamda sunmaktadır. Ancak, bu mesaj reklam filminde standart güzellik ideallerine uyan kadınlar tarafından verildiğinden, kadınlık algısını dönüştürme çabasına rağmen hâlâ postfeminist söylemin çelişkilerini barındırmaktadır. Nike'ın kampanyası da kadın gücünü fiziksel mükemmeliyetle ilişkilendirerek kadın bedenine yönelik estetik standartları dolaylı olarak yeniden üretmektedir. Dove'un kampanyası ise farklı güzellik anlayışlarını teşvik etmesine rağmen, estetik normların etkisinden tam anlamıyla sıyrılamamaktadır. Bu nedenle, bu kampanyalar kadınlığı kutlama ve yeniden tanımlama çabalarına rağmen, hâlâ mevcut toplumsal güzellik standartlarının sınırları içinde kalmaktadır.

Bu kampanyaların ortak özelliklerinden biri, kadınların özgüven eksikliklerini gidermek için içsel bir değerlendirme sürecine yönelmeleri, psişik düzenleme stratejilerini benimsemeleri gerektiğini öne sürmeleri ve bu doğrultuda özgüveni bireysel bir benlik projesi olarak konumlandırmalarıdır. Dove'un "Gerçek Güzellik" kampanyası, kadınları kendilerini kabul etmeye teşvik ederken, bu süreci bireysel psikolojik öz denetim ve olumlu düşünme pratiği üzerinden sunmaktadır. Nike'ın kampanyası, güçlü kadın figürünü yüceltirken, bu gücün toplumsal yapıların değişmesiyle değil, bireysel azimle sağlanabileceğini ima etmektedir. Always'in kampanyası da kadınları kendi kimliklerini yeniden tanımlamaya teşvik etmekle birlikte, bireysel farkındalık ve performansı merkeze alarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine doğrudan bir eleştiri getirmemektedir. Bu bağlamda, üç kampanyanın da *"Güven Kültürü"* kategorisine girdiği söylenebilir.

Son olarak, Dove'un kampanyası, kadınları geleneksel güzellik standartlarının ötesine geçmeye teşvik ederken, kadınları bedenleri hakkında olumlu düşünmeye yönlendirmekte ve bedenlerinin oldukları gibi güzel olduğunu öne sürmektedir. Nike'ın kampanyası, kadınların fiziksel güçlerini, dayanıklılıklarını ve potansiyellerini kutlamakta, ancak bunu bireysel başarılar ve fiziksel görünüm bağlamında ele almaktadır. Bu nedenle, kampanyalar hem güçlendirici mesajlar vermekte hem de bireysel çabaya dayalı bir özgüven kültürünü yeniden üretmektedir. Bu doğrultuda, kampanyalar *"Vücudunu Sev"* kategorisine dâhil edilebilir.

Dove, Nike ve Always'in kampanyaları, kadınlara yönelik güçlendirici söylemler içermekte ancak bu söylemleri bireysel sorumluluk, tüketim ve fiziksel başarı ile ilişkilendirdiği için toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ele almamaktadır. Bu kampanyalar, kadınları bireysel düzeyde güçlendirmeye yönelik mesajlar verse de toplumsal dönüşüm ihtiyacını göz ardı ederek postfeminist ve tüketime dayalı bir söylemi yeniden üretmektedir.

Sonuç

Çalışma, femvertising'in yüzeysel bir dönüşüm sunduğunu ve derin yapısında patriyarkal söylemleri yeniden ürettiğini göstermektedir. Goffman'ın (2020) belirlediği altı kategori, Ryan'ın (2024) eklediği yeni boyutlar ve Windels ve diğerleri (2020) tarafından belirlenen postfeminist unsurlar çerçevesinde yapılan analizler, Dove, Nike ve Always'in kampanyalarının, kadınların güçlendirilmesi söylemiyle öne çıksa da toplumsal cinsiyet eşitsizliğine odaklanmak yerine bireysel başarı ve tüketim odaklı bir perspektife dayandığını ortaya koymaktadır. Dove'un "Gerçek Güzellik" kampanyası, kadınların bedenlerini kabul etmelerini teşvik etmekle birlikte, bu süreci büyük ölçüde bireysel özgüven ve tüketimle ilişkilendirmektedir. Nike'ın "#BiziBöyleBilin" kampanyası güçlü kadın figürünü vurgularken, bu gücü yalnızca fiziksel mükemmeliyet ve bireysel çaba üzerinden tanımlamaktadır. Always'in "#KızGibi" kampanyası ise kadın kimliğini yeniden inşa etmeye yönelik bir çaba içinde olsa da bireyselleştirilmiş bir güçlenme anlatısını benimsemekte ve toplumsal yapıları sorgulamaktan kaçınmaktadır.

Windels ve diğerlerinin (2020) femvertising üzerine yaptığı çalışmalar, bu kampanyaların feminist söylemi bir pazarlama stratejisine dönüştürdüğünü ve "meta feminizm" olarak adlandırılan bir eğilim doğrultusunda feminizmi ticarileştirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda, analiz edilen kampanyaların, kadınlara güçlenme çağrısı yaparken bunu "öz gözetim," "bireyselleşme" ve "güven kültürü" gibi postfeminist stratejiler üzerinden sunduğu görülmektedir. Özellikle Dove'un kampanyası, kadın bedeninin çeşitliliğini öne çıkarsa da kullanılan estetik imgeler hâlâ geleneksel güzellik standartlarına bağlı kalmaktadır. Nike'ın kampanyası güçlü kadın figürünü yüceltirken, kadın bedenini idealize etmekten kaçınmamaktadır. Always'in kampanyası ise "kız gibi" söylemini olumlu bir çerçevede yeniden tanımlamaya çalışsa da bireysel farkındalığa odaklanarak toplumsal normların eleştirisini yüzeysel bir düzeyde tutmaktadır. Bu bağlamda, femvertising'in toplumsal dönüşüm sağlamaktan ziyade mevcut ataerkil yapıları yeniden ürettiği ve örtük bir mizojini biçimi sergilediği görülmektedir.

Femvertising, kadınların güçlendirilmesini ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden bir strateji olarak önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak, bu potansiyelin gerçekleşebilmesi için, kadınları yalnızca tüketici olarak konumlandıran söylemlerden uzaklaşılması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sorgulayarak daha derinlemesine bir yaklaşım benimsenmesi gerekmektedir. Markaların yalnızca söylem düzeyinde değil, kurumsal politikalar ve toplumsal projeler aracılığıyla da cinsiyet eşitliği konusunda gerçek adımlar atması, femvertising'in gerçekten dönüştürücü bir güç olmasını sağlayabilir. Sonuç olarak, femvertising kadınları güçlendirme söylemiyle yola çıkmasına rağmen, büyük ölçüde bireyselleştirilmiş, tüketim odaklı ve ataerkil yapılarla uyumlu bir pazarlama stratejisine dönüşmüştür. Bu durum, feminist ideallerin metalaştırılmasına ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ele almayı engelleyen bir çelişkiye yol açmaktadır. Femvertising, kadınları güçlendirdiğini iddia etse de kadınları bireysel başarı ve tüketim ekseninde tanımlayarak ataerkil yapıları dolaylı biçimde yeniden üretmekte, böylece mizojiniyi yeni bir formda sürdürmektedir. Mizojini, yalnızca açık düşmanlık ve nefret ile sınırlı değildir; toplumsal normlar ve kültürel anlatılar yoluyla bilinçsizce yeniden üretilmektedir. Femvertising de bu sürecin bir parçası olarak, kadınlara yönelik beklentileri pekiştirmekte ve onları belli kalıplar içine hapsetmektedir. Kadın bedeni üzerindeki estetik normları koruyarak, bireysel çaba ve öz disiplin üzerinden değer atfederek ve toplumsal yapıları eleştirmek yerine bireysel başarıyı öne çıkararak femvertising, kadınlara yönelik geleneksel toplumsal rolleri pekiştirmektedir. Bu nedenle, femvertising'in gerçekten toplumsal dönüşüm yaratabilmesi için reklam kampanyalarının tüketici odaklı söylemlerin ötesine geçerek toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini sorgulayan ve dönüştüren bir perspektif benimsemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akestam, N., Rosengren, S. ve Dahlen, M. (2017). "Advertising "Like a Girl": Toward a Better Understanding of "Femvertising" and Its Effects". *Psychology and Marketing, 34*(8), 795–806.

Alfaro-Ibáñez, B. ve Gallardo-Echenique, E. (2023). "Femwashing or Femvertising? A Look at Advertising Authenticity". *International Conference on Communication and Applied Technologies 2023* (s. 111-121). Atlantis Press.

Amir, A., Roca, D., Sadaf, L. ve Obaid, A. (2024). "How Does Femvertising Work in a Patriarchal Context? An Unwavering Consumer Perspective". *Corporate Communications: An International Journal, 29*(2), 170-186.

Avcı, N. (2024). "Eğlence Kültüründe Değişim: Bir Kentleşme Sembolü Arabesk Müzikten, Mizojini Temalı Şarkı Sözlerine". *International Peer-Reviewed Journal of Cultural Science and Management Research*, 4(1), 88-123.

Aziz, A. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Banet-Weiser, S. (2018). *Empowered: Popular Feminism and Popular Misogyny.* Durham and London: Duke University Press.

Baydar, V. (2013). "Popüler Kültürde Mizojini". *Turkish Studies, 8*(151), 151-165.

Becker-Herby, E. (2016). "The Rise of Femvertising: Authentically Reaching Female Consumers". School of Journalism and Mass Comunication.

Berman, J. (2015). "Why That 'Like A Girl' Super Bowl Ad Was So Groundbreaking". www.huffpost.com: https://www.huffpost.com/entry/always-super-bowl-ad_n_6598328, 21.12.2024.

Bozbay, Z., Gürşen, A. E., Akpınar, H. M. ve Yaman, Ö. K. (2019). "Tüketicilerin Kadın Temalı Reklamcılık Uygulamalarına İlişkin Değerlendirmeleri: Kalitatif Bir Araştırma". *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 169-190.

Catalano, D. C. J. ve Griffin, P. (2016). "Sexism, Heterosexism, and Trans* Oppression: An Integrated Perspective". *Teaching for Diversity and Social Justice* (3. Baskı). (Ed. M. Adams; L. A. Bell), New York: Routledge.

Daumas, M. (2018). *Kadın Düşmanlığı.* İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Dinç-Kırlı, E. S., ve Tan-Çakır, N. (2021). "Postfeminist Bir Pazarlama Stratejisi Olarak Femvertising: Nike, Molped ve Elidor Reklamları Örneği". *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*(38), 364-385.

Drake, V. E. (2017). "The Impact of Female Empowerment in Advertising (Femvertising)". *Journal of Research in Marketing, 7*(3), 593-599.

Erdoğan, E ve Uyan-Semerci, P. (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklilikler, Sınırlılıklar ve İncelikler.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Gill, R. (2007). "Postfeminist Media Culture". *European Journal of Cultural Studies*, 147-166.

Gill, R. ve Elias, A. S. (2014). "'Awaken Your Incredible': Love Your Body Discourses and Postfeminist Contradictions". *International Journal of Media and Cultural Politics,* 10(2), 179-188.

Goffman, E. (2020). *Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet.* Ankara: Heretik Yayınları.

Hainneville, V., Guèvremont, A. ve Robinot, É. (2023). "Femvertising or Femwashing? Women's Perceptions of Authenticity." *Journal of Consumer Behaviour, 22*(4), 783-1041.

Işık, M. F. (2022). "Felsefe Tarihinde Mizojini Sorunu". *Politik Ekonomik Kuram,* 6(1), 59-72.

İnceoğlu, I. ve Onaylı-Şengül, G. (2018). "Bir Femvertising Örneği Olarak Nike Bizi Böyle Bilin Reklam Filmine Eleştirel Bakış". *Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi, 1*(2), 20-36.

Özata, F. Z., Erol, F. ve Tanyolu, S. (2023). "Femvertising Uygulamalarının Tüketici Tutum ve Davranış Niyetlerine Etkisi: Kendini Feminist Tanımlamanın Düzenleyici Rolü". *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*(44), 46-72.

Ünal, D. A. (2024). "Mapping the Femvertising Landscape: A Systematic Literature Review". *R&S-Research Studies Anatolia Journal,* 7(4), 465-489.

Ünlükaya, A. (2021). "Kadın Odaklı Reklamcılıkta (Femvertising) Sunulan Postfeminist Söylemler: L'Oreal Paris – "This Is An Ad For Men" Reklam Afişlerinin Göstergebilimsel Çözümlemesi". *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(9), 1-19.

Johnston, J. ve Taylor, J. (2008). "Feminist Consumerism and Fat Activists: A Comparative Study of Grassroots Activism and the Dove Real Beauty Campaign". *Signs, 33*(4), 941-966.

Korkmaz, M. Z. (2023). "Beden Olumlama Kampanyaları: Z Kuşağının Yaklaşımına Dair Bir Odak Grup Çalışması". *Sosyal Mucit Academic Review, 4*(1), 1-20.

Manne, K. (2020). "Down Girl Précis". *Philosophy and Phenomenological Research, 101*(1), 215-219.

McCleary, C. M. (2014). "A Not-So-Beautiful Campaign: A Feminist Analysis of the Dove Campaign for Real Beauty". *Chancellor's Honors Program Projects*. University of Tennessee.

McRobbie, A. (2008). *The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change.* Thousand Oak: Sage Publications.

Posbergh, A., Andrews, D. L. ve Clevenger, S. M. (2022). "Willpower knows no obstacles": Examining Neoliberal Postfeminist Messaging in Nike's Transnational Advertisements for Women. *Communication & Sport, 11*(4), 724-743.

Rine, A. (2010). "Phallus/Phallocentrism". *Faculty Publications - Department of English*, 76.

Ryan, E. L. (2024). "Misogyny in Advertising: The Provocateur, Objectification, and Function Ranking". www.researchgate.net: https://www.researchgate.net/profile/Erin-Ryan-11/publication/373738453_Misogyny_in_Advertising_The_Provocateur_Objectification_and_Function_Ranking/links/653189c373a2865c7abfc297/Misogyny-in-Advertising-The-Provocateur-Objectification-and-Function-Rankin, 13.12.2024.

Sharifzadeh, Z. ve Brison, N. (2024). "Femvertising or Faux Feminism? A Critical Discourse Analysis of Sport Femvertising Campaigns". *Journal of Sport and Social Issues, 48*(3-4), 165-192.

Skey, S. (2015). "#Femvertising - A New Kind of Relationship Between Influencers and Brands". https://cdn.sheknows.com/corporate.sheknows.com/production/nodes/attachments/24521/iBlog_Magazine-SheKnows-FemvertisingFeature.pdf?1429105587, 17.12.2024.

Sobande, F. (2020). "Woke-Washing: "Intersectional" Femvertising and Branding "Woke" Bravery". *European Journal of Marketing. 54*(11), 2723-2745.

Uzunaslan, Ş. (2021). "Kadın Düşmanlığı (Misogyny) ve Toplumsal Cinsiyet". https://www.researchgate.net/publication/359279719_Kadin_Dusmanligi_Misogyny_ve_Toplumsal_Cinsiyet, 27.11.2024.

Varghese, N. ve Kumar, N. (2022). "Feminism in Advertising: Irony or Revolution? A Critical Review of Femvertising". *Feminist Media Studies, 22*(2), 441-459.

Windels, K., Champlin, S., Shelton, S., Sterbenk, Y. ve Poteet, M. (2020). "Selling Feminism: How Female Empowerment Campaigns Employ Postfeminist Discourses". *Journal of Advertising, 49*(1), 18-33.

Yasa, F. (2019). "Bedeninle Barışmak Ya Da Barışamamak: Beden Pozitif Reklamlara Dair Bir Alımlama Çalışması". *ICOAEF VI International Conference on Applied Economics and Finance & EXTENDED WITH SOCIAL SCIENCES*, (s. 388-405). Balıkesir.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: https://www.adweek.com/brand-marketing/lasting-genius-doves-real-beauty-and-formal-daring-jeeps-portraits-174095/(Erişim Tarihi: 02.12.2024).

URL-2: https://medium.com/@madamevision/always-likeagirl-campaign-da8a8628c58b (Erişim Tarihi: 20.12.2024).

URL-3: https://www.instyle.com.tr/nikein-yeni-kampanyasi-bizi-boyle-bilin-9146 (Erişim Tarihi: 29.12.2024).

3.2.SOSYAL MEDYA ve DİJİTAL ŞİDDET: TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN İLİŞKİLER

İrem UYAR* ve Simay YILMAZ**

Giriş

Modern toplumun gündelik yaşamına derinlemesine nüfuz eden sosyal medya, dijital şiddet gibi olgular aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerini ve yakın ilişkilerin dinamiklerini yeniden şekillendirmektedir. Bu bölümde, söz konusu dönüşümün özellikle kadınlar üzerindeki etkileri, klinik ve sosyal psikoloji perspektifleri ışığında değerlendirilmektedir.

Son yirmi yıldaki çağdaş araştırmalar, çevrimiçi tacizin cinsiyete dayalı şiddetin bir biçimi olduğunu ve kadın düşmanlığının bu tacizde önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Watson, 2024: 52). Araştırmalar, 18-29 yaş arasındaki kadınların çevrimiçi tacize maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir (Lenhart ve ark., 2016, akt. Watson, 2024: 54). Çevrimiçi taciz ve cinsiyete dayalı şiddet eylemleri, kadınların kamusal alandan çekilmesine ve toplumsal hayata katılımlarının azalmasına neden olmaktadır (Watson, 2019). Bu tür eylemler, kadınların toplumda eşit ve özgür bireyler olarak yer almasının önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Çevrimiçi iletişim ortamlarının yapısı, toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirerek, cinsiyet kalıpyargılarını güçlendirerek ve ataerkil yapıların etkisini arttırarak çevrimiçi ve çevrimdışı dünyalar arasındaki sınırların bulanıklaşmasına ve toplumsal eşitsizliklerin sürekliliğine yol açabilir (Barratt, 2018: 16; Dragiewicz ve ark., 2018: 610).

İletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, toplumsal etkileşim biçimlerini derinden etkilemiş ve bu dönüşüm, yalnızca yeni fırsatlar sunmakla kalmamış, aynı zamanda "dijital şiddet" adı verilen yeni bir şiddet türünü de beraberinde getirmiştir. Dijital şiddet, bireysel bir sorun olmanın ötesine geçerek, toplumsal cinsiyet rollerine ve toplumsal normlara sıkı sıkıya bağlı bir olgu haline gelmiştir. Bu çalışma, dijital şiddeti yalnızca bireysel bir mesele olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet bağlamında yaşanan sosyal bir sorun statüsünde ele alarak, bu sorunun daha geniş toplumsal yapılarla ilişkisini irdelemeyi amaçlamaktadır. Böylece salt dijital şiddet analiziyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda psikolojik bir perspektiften çözüm önerileri sunularak hem akademisyenlere hem de uygulayıcılara yönelik pratik bilgiler sağlanması hedeflenmektedir. Çalışmada, dijital şiddetin önlenmesi ve mağdurların desteklenmesi için alınması gereken önlemler, bireysel ve toplumsal düzeyde psikolojik sağlamlığı artırmaya yönelik stratejiler ve psikolojik etkiler konusunda farkındalık yaratma yolları üzerinde durulacaktır. Bu amaçla konuyu ele alırken psikoloji tarihine kısa bir yolculuk yaparak, toplumsal cinsiyetin psikanalitik ve sosyal psikolojik perspektiflerden nasıl ele alındığını da inceleyeceğiz. Freud'un cinsellik üzerine odaklanan görüşlerinden, sosyal öğrenme teorilerine ve feminist psikolojinin eleştirel bakış açısına kadar uzanan geniş bir yelpazede toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiği ve güçlendirildiği üzerinde duracağız. Bunu yaparken; sosyal medyanın geleneksel cinsiyet rollerini yeniden üretme ve güçlendirmedeki rolü, sosyal medyanın kadın bedenini nesneleştirme, cinsiyetçi söylemleri yayma ve siber zorbalığı kolaylaştırmadaki etkisi, dijital flört şiddetine maruz kalan bireylerin yaşadığı psikolojik sorunlar ve mağdurların iyileşme süreçlerini desteklemeye yönelik atılması gereken adımlar üzerinde duracağız.

* Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü (İngilizce), E-posta: iuyar@gelisim.edu.tr ORCID: 0009-0003-4187-4353.
** Arş. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü (İngilizce), E-posta: simyilmaz@gelisim.edu.tr ORCID: 0000-0003-3307-4754. Her iki yazar da bu çalışmaya eşit katkı sağlamıştır.

Psikoloji Tarihinde Toplumsal Cinsiyet

Psikolojinin tarihsel süreci içerisinde çığır açan deneylerde ve geliştirilen köklü kuramlarda, erkeğin davranışı, insan davranışını açıklamada ve analiz etmede bir standart olarak ele alınmıştır. Örneğin Milgram'ın "İtaat" ve Zimbardo'nun "Hapishane" deneylerinde erkek katılımcılar üzerinden tüm insanların otoriteye itaat etme eğiliminde olduğu ve güçle beraber gelen sorumluluğu kötüye kullanabileceği yönünde çıkarımlar yapılmış (Milgram, 1961; Zimbardo, 1971); Erikson ve Kohlberg'in kuramlarında ise erkeklerin gelişim ve ahlak anlayışları, insan gelişiminin evrensel bir modeli olarak sunulurken kadınların farklı deneyim ve değerleri göz ardı edilmiştir (Erikson, 1950; Kohlberg, 1963). Sosyal psikoloji ise cinsiyeti ya bilişsel yetenek ve sosyal davranış gibi somut bireysel farklılıklar üzerinden "bireysel bir özellik" olarak ya da cinsiyetin kadınsılık/erkeksilik boyutları gibi soyut kavramlar üzerinden "sosyal bir kategori" olarak ele alır (Dökmen, 2019: 40). Toplumsal cinsiyet kavramının psikoloji alanı içerisinde varoluşu, tam da bu cinsiyetin "sosyal bir kategori" olarak ele alınması ile olmuştur. Sosyal kategoriler; insanların karmaşık dünyayı anlamlandırma ve kimlik inşa etme ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır. Kadınlar ve erkekler, bu kategorik ayrımla birlikte farklı sosyal roller üstlenirler. Bu toplumsal roller; toplumun kültürel ve sosyal dokusu içerisinde değişir, gelişir ve yaygın normatif inanç ve değer yargılarının oluşmasına ortam hazırlar.

Psikanalitik Kuramda Cinsellik

Bireyin cinselliği ve toplumsal cinsiyete ilişkin algılarının çocukluk dönemindeki deneyimlerden ve özellikle aile içindeki etkileşimlerden nasıl etkilendiğine yönelik ipuçları sunan Freud'un psikoseksüel gelişim kuramı; psikolojik kuramlar tarafından toplumsal cinsiyetin nasıl açıklandığını incelemek için önemli bir başlangıç noktasıdır. Freud'a göre cinsellik, yaşamın ilk yıllarından itibaren var olan bir enerji olsa da kendini fallik dönemde daha belirgin bir şekilde göstermeye başlar. Cinsel enerji *(libido)*; oral ve anal dönemlerinde vücudun ağız ve anüs gibi bölgelerindeki hazla ilişkilendirilirken; fallik dönemle birlikte bu haz, cinsel organlara yönelir. Fallik dönemde çocuklar "cinsiyet farkındalığı" kazanmaya başlar ancak genellikle odak "erkek olmak: penisi olmak ya da olmamak" üzerindedir. Kız çocukları ise penis eksikliğinden dolayı annelerine öfkelenerek bir sevgi nesnesi olarak babalarına yönelirler. Freud'a göre heteroseksüelliğin temelleri tam da bu süreçte atılır. Ancak Freud'un, kız çocuklarının anneleriyle tam olarak özdeşleşemediğini ve bu nedenle süperegolarının erkekler kadar gelişmediğini savunması, "cinsiyetin biyolojik faktörlere indirgenmesi" olarak eleştirilmiştir. Latent dönemde ise; çocuğun akademik ve sosyal hayatın içine karışması ile birlikte, bilişsel ve fiziksel gelişimine odaklanabilmesi için cinsel dürtülerini bastırması gerekir; sonrasında ergenliğin başlangıcına denk gelen genital dönem ile birlikte bu dürtüler yeniden canlanır ve artık cinsellik daha çok "fiziksel ve duygusal bir deneyim" olarak yaşanmaya başlar. Ergenlerin cinsel kimlik gelişim sürecinde yaşadıkları; onların yetişkinlik hayatındaki kadınlara/erkeklere bakış açısını, romantik bir ilişkiye dair inançlarını, cinselliğe yönelik arzu ve fantezilerini, cinsel deneyimlerde yaşanan hazzı etkiler (Dökmen, 2019: 146). Freud her ne kadar cinsellik ve toplumsal cinsiyete yönelik açıklamalarını derinleştirip genişleterek kuramında daha kapsamlı bir anlayış sunmaya çalışsa da ilerleyen yıllarda bu kuram özellikle Feministler ve Queer teorisyenler tarafından cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramını yalnızca "anatomik kaderciliğe" ve "biyolojik determinizme" dayanarak indirgemeci bir şekilde açıklamakla eleştirilmiştir (Goldberg, 2001: 897).

Bir diğer yaklaşım olan sosyo-biyolojik kuram ise; toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunu "insanoğlunun hayatta kalma ve türünü devam ettirme" isteğine dayandırmaktadır. Erkeklerin kadınlardan daha saldırgan olması, savaşçı ve avcı rolünü üstlenmesi, aceleci olması ve ayırt edici olmaması, (erkekteki sperm çokluğu nedeniyle) çok eşli olmaya eğilimli olması; kadınların ise ilgi ve bakım yönelimli olmaları, üreme potansiyelinin düşüklüğü (yumurtanın azlığı) nedeniyle bir yavruya analık yatırımının fazla olması ve buna bağlı olarak tek eşliliği gibi durumlar evrimsel psikolojinin açıklamalarıdır (Buss ve Schmitt, 2011: 782). Bu açıklamalar da her ne kadar tarihsel bir perspektifi ele alsa da; günümüzde kadın ve erkeğin yaşamları sosyal, çevresel ve kültürel olarak atalarından çok farklıdır.

Sosyal Psikolojik Kuramlar ve Cinsiyet Rolleri

Evrimsel psikolojiyle başlayan tartışmalar, toplumsal cinsiyeti sadece biyolojiyle değil, sosyal ve psikolojik faktörlerle birlikte açıklamanın önemini ortaya koydu. Örneğin Bandura'nın (1977) Sosyal

Öğrenme Kuramı'na göre; toplumsal cinsiyet rollerinin edinimi "edimsel koşullanma" ile cinsiyet rollerine uygun davranışların tekrar edilmesi, "model alma ve taklit" ile çevredeki kişileri örnek alma yoluyla bu rollerin içselleştirilmesi şeklinde gerçekleşir. 1950'lerin sonu, 1970'lerin başı arasında popülerlik kazanan bir diğer kuram olan Kohlberg'in Bilişsel Gelişim Kuramı'na göre; çocuklar bilişsel gelişimleri ilerledikçe kendilerini cinsiyet kategorilerine yerleştirerek bu kategorilere uygun davranışlar sergilerler. Böylece çocuklar, hem kendilerini ve sahip oldukları cinsiyet rollerini toplumsal normlara uygun hale getirirler, hem de kendi cinsel kimliklerine yönelik tutarlı bir anlayış geliştirebilirler. Sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramını içinde barındıran kapsamlı bir yaklaşım olan Bem'in (1981) "Toplumsal Cinsiyet Şeması"nda; bireylerin cinsiyet kimliklerini, çevrelerinden gözlemledikleri cinsiyet rollerine dayalı zihinsel şemalar aracılığıyla organize ettikleri ve bu bilgilerle bir cinsiyet kimliği oluşturduğu söylenmektedir. Bu kuramla birlikte psikoloji alanındaki toplumsal cinsiyet araştırmalarına yeni bir boyut kazandırılmış ve artık çok daha fazla kişinin cinselliğe dair gözlemledikleri, rol model aldıkları, deneyimledikleri cinsel ve cinsiyet temelli şemaları kendi hayatlarına nasıl uyarladıkları ve benliklerine nasıl entegre ettikleriyle ilgilenilmeye başlanmıştır. Örneğin Sosyal Rol Kuramı'na (Eagly ve Wood, 2012) göre; bireyler, toplumun kadınlara ve erkeklere atfettiği rolleri özümseyerek, bu rollere uygun davranışlar sergilerler. Toplumda kadınların daha çok öğretmenlik veya hemşirelik gibi mesleklere yönlendirilmesi nedeniyle bir kız çocuğunun bu meslekleri tercih etme eğiliminde olması; sosyal medyada sıkça karşımıza çıkan *"influencer"* kadınların belirli bir fiziksel görünüşe ve davranış tarzına sahip olması ve genç kızların da bu rolü benimsemesi gibi durumlar toplumsal cinsiyet temelli ayrışmaya uygun bir sosyalizasyon sürecinden geçildiğine örnektir. Benlik Sunuşu Kuramı (Goffman, 1956)'na göre ise kişi, bir önceki kuramda bahsedilen sosyal rollere uygun davranışlar sergileyerek toplumda bir yer edinme, diğerleri tarafından kabul görme ve topluma ait hissetme çabasındadır. Örneğin; sosyal medyada kadınların belirli güzellik standartlarına uygun fotoğraflar paylaşması da toplumsal cinsiyet normlarına uygun bir benlik sunma çabasıdır ve bu durum, dijital şiddete zemin hazırlayabilir.

Bu bağlamda, dijital ortamlarda estetik normlara uyma çabası, özellikle kadınlar üzerinde yoğunlaşan bir baskıya dönüşerek dijital şiddetin çeşitli biçimlerine kapı aralayabilmektedir. Lacan'ın "not-all" (pas-tout) kavramı ile kadının bütünüyle erkek egemen merkezli sisteme dahil olmadığını ve bu nedenle kadın öznesinin arzusu ile haz deneyiminin tam olarak temsil edilemeyeceğini savunur. Kadını evrensel bir kategoriye dahil edemez, onu ilişkisel bir alanda tutar ve bu ilişki daima erkek üzerindendir (Leader, 1994). Lacanyen psikolojideki bu bakış, dijital şiddetin sosyal medyada kadın bedenini estetik ve cinsel normlara göre sergileyerek (örneğin, "like" için filtrelenmiş pozlar veya normatif güzellik kalıpları), kadını kendi arzuları yerine erkek bakışına (male gaze) tabi bir dijital kimlik inşa etmeye zorlamasına; Laura Mulvey'nin sinema kuramındaki bakılan nesne konumunun Instagram gibi platformlarda yeniden üretilmesine yol açar. Ayrıca, kadının sürekli görsel ve cinsel nesneleştirilmesi, onun özne değil arzu nesnesi olarak konumlandırılmasının dijital yansımasıdır. Böylece, dijital şiddet, kadının "not-all" oluşunu bastırarak onu estetik ve cinsel normlarla sistemin içine çekmeye çalışan toplumsal cinsiyet temelli bir dayatmadır. Bu bağlamda, estetik dijital şiddet, şiddetin duygulara hitap eden estetik biçimlerle süslenerek gizlendiği bir alan olarak öne çıkar; Byung-Chul Han'a göre, bu şiddet "güzellik" kisvesi altında medya ve sanat aracılığıyla yayılır, psikolojik etkisini artırır ve fark edilmeden içselleştirilir (Han, 2018: 8). Dijital estetikte pürüzsüzlük, çatışmasızlık ve kusursuzluk arzusu baskındır; Han'ın (2018: 27) "beni beğen" çağrısıyla özetlenen bu haz, farklılığı dışlayan ve sürekli onay talep eden bir formdur. Sosyal medya, bu estetize edilmiş şiddeti dolaşıma sokarak, bireylerin duygu dünyasına, ilişkilerine ve bedenlerine görünmez ama sistemli bir şekilde nüfuz eder (Barındık, 2018).

Dijital Şiddet Nedir?

İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır ve diğer insanlarla kurduğu ilişkiler, sosyal, duygusal ve fiziksel sağlık için büyük önem taşır. Kişilerarası ilişkiler; evlilik, arkadaşlık ve iş gibi sosyal bağları kapsar. Geleneksel olarak yüz yüze iletişimle sürdürülen bu ilişkiler, teknolojinin gelişmesiyle çevrimiçi platformlara taşınmıştır. Sosyal medyanın ve akıllı telefonların yaygınlaşması, iletişim ve sosyalleşme biçimlerini değiştirerek bireylere hem çeşitli avantajlar hem de dezavantajlar sunmaktadır (Çizmeci, 2022). Mobil telefonlar üzerinden çevrimiçi etkileşim, arkadaşlar ve partnerlerle ilişkileri geliştirme imkânı sunabilir (Subrahmanyam ve Greenfield, 2008: 119); ancak bu durum, aynı zamanda diğer kullanıcıları tehdit etme, taciz etme veya saldırıda bulunma gibi olumsuz davranışlara da zemin

hazırlayabilir (Draucker ve Martsolf, 2010: 133-142). Dijitalleşme, partnerler arasındaki iletişim yollarını ve sıklığını artırarak, sosyal medya aracılığıyla bir partnerin kişisel hayatına, başkalarıyla olan etkileşimlerine ve günlük aktivitelerine daha fazla erişim sağlanmasına olanak tanıyarak "partner şiddeti" sorununu da derinleştirebilir (Henry ve Powell, 2015: 758-779).

Dijital şiddet, iletişim teknolojileri aracılığıyla, bir birey veya grup tarafından tekrarlanan, kasıtlı ve düşmanca eylemlerle başkalarına zarar vermek amacıyla gerçekleştirilen davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Patchin ve Hinduja, 2006: 148). Dijital şiddet; bir kişiyi sürekli takip etme veya izleme, rıza olmadan pornografik içerik paylaşma, cinsiyet temelli hakaret ve taciz, ahlaki olarak aşağılamaya yönelik suçlamalar, istenmeyen pornografik içerik gönderimi, cinsel şantaj, tecavüz ve ölüm tehditleri, kişisel bilgilerin izinsiz ifşası ve elektronik ortamda insan ticareti gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilir (EIGE, 2017). Dijital zorbalık, elektronik iletişim araçları kullanılarak gerçekleştirilen bir zorbalık türü olarak tanımlanmaktadır. Bu tür davranışlar, genellikle e-posta, mesajlar veya görsel materyaller aracılığıyla hayata geçirilmekte olup web siteleri, bloglar, sohbet odaları ve sosyal medya platformları gibi çevrimiçi mecralarda ortaya çıkabilmektedir (Shariff, 2008; Hunter, 2012). Dijital şiddetin en fazla yaşandığı sosyal medya uygulamaları %53 oranla Instagram, %35 oranla Facebook ve %19 oranla X olarak saptanmıştır (TBİD, 2021). Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre, partner şiddeti, bir bireyin mevcut ya da önceki partnerine zarar vermesine neden olan her türlü davranışı kapsamaktadır. Bu zararlar fiziksel, cinsel ya da psikolojik olabilir ve genellikle fiziksel saldırılar, cinsel baskılar, duygusal manipülasyonlar ve kontrolcü davranışlar şeklinde kendini göstermektedir (DSÖ, 2021).

Sosyal Medyadaki Feminenlik ve Maskülenlik Temsilleri

Özellikle son zamanlarda gençler arasında oldukça popüler olan, görsel imaja dayalı "TikTok, Instagram, Snapchat" gibi sosyal medya platformlarını kullanım şekli, bireylerin bağlı oldukları cinsiyet normları ve toplumsal beklentilerle yakından ilgilidir. Bu platformlar, cinsiyet rollerinin esnemesini, farklılaşmasını sağlayabilecekken bir yandan da daha fazla görünür kılınması ve katı hale gelmesine de yol açabilir. Örneğin erkeklerin daha feminen, kadınların daha maskülen giyindiği paylaşımlar yapılması, Instagram'da farklı vücut yapısına sahip kullanıcıların özgürce bedenini sergilemesi, LGBTQ+ bireylerin cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda sosyal medya üzerinden görünürlük sağlaması "cinsiyet normların esnekleşmesine"; Instagram'da filtrelenmiş ve mükemmel fotoğrafların paylaşılması, erkeklerin kaslı ve güçlü, spor ve fitness yapan bir imaj çizmesi, kadınlara/dezavantajlı gruplara yönelik cinsiyetçi söylemlerin yaygınlaşması da "cinsiyet normlarının daha katı ve görünür hale gelmesine" neden olmaktadır (Liu, 2023: 8).

Sosyal medyayı kullanış şekillerine göre kadın ve erkekler, kullanıcılar tarafından belli tiplerle tanımlanır. Kendi kendine yetebilen, özkontrolü olan ve bağımsız erkekler *"sokak erkeği (street masculinity)"*; fitness, vücut geliştirme, arabalar ve borsa ile ilgilenen klasik erkekler *"eylem adamları (men-of-action)"*, bedensel güç ve cinsel beceri yerine entelektüel bir arayışta olanlar (özellikle internet veya video oyunları gibi teknolojik alanlarda) *"geek adam"*; boş zamanlarını spor salonunda geçiren ve kaslı vücudunu sosyal medyada sergileyenler *"spornoseksüel (spor ve porno yıldızı)"* olarak sınıflandırılır. En popüler kız tipi olan *"komşu kızı (girl next door)"*; genç, güzel, uzun saçlı, makyajlı klasik hegemonik kadınsılığın görsel imajını taşır. *"Moda kızı (fashion girl)"* tipi; sağlıklı, bakımlı, geleneksel medyanın ürettiği profesyonel güzellik algısına uyan bir imajdır. Son olarak *"aktif kız (active girl)"* kategorisinde yer alan kızlar ise cinsiyet eşitliğini, LGBTQ+ gibi dezavantajlı grupların haklarını savunur, geleneksel güzellik anlayışına uymayan bedenlerini sergilemekten çekinmez ve genel olarak kadınsı olma algısının yarattığı kısıtlayıcı görüşlere meydan okuyacak şekilde davranırlar (Scarcelli ve Farci, 2024).

Başka bir örnek olarak; 1950'li yıllarda Amerika'da nüfus artışı ve ekonomik büyümenin etkisiyle ortaya çıkan *"TradWife (geleneksel ev kadını) akımı"*, 2010'ların sonunda sosyal medyanın (özellikle Youtube'un) yükselişiyle birlikte yeniden baş göstermiş ve 2020'lerin başında (pandemi döneminde) insanların evde daha çok vakit geçirmeye başlaması ile beraber dünyanın her yerine yayılarak daha da popüler hale gelmiştir. Yeniden gelenekselliğe dönüşün sebepleri; sakin ve geleneksel yaşam tarzına duyulan özlem, ekonomik belirsizlikler, sosyal medyanın görsel ve etkileşimli doğası olabilir. Bu akıma uyan kadınlar genellikle ev işleri, dekorasyon, yemek tarifleri gibi konularda paylaşım yapar; kendi hazırladıkları ürünleri (el yapımı sabun, organik gıdalar vb.) satar; kendi markalarını kurarlar. Bir yandan kadınların kendi hayat tarzını seçebilmesi ile toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyan bu

akım, diğer yandan toplumsal cinsiyet rollerinin daha baskın hale gelmesiyle ilgili tartışmaları alevlendirmektedir. *"#Stayathomegirlfriend akımı"*; kadınların Tiktok ve Instagram gibi platformlarda videolar aracılığıyla ev işlerini estetik bir yaşam tarzı olarak sunmasıdır (Sykes, 2024: 3). Bu akım *"Girlboss (kız patron)"* imajına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. "Kız patron" figürü hem başarılı bir kariyere sahip hem de kusursuz bir ev hayatı sürdürebilen, modern feminizmin idealize ettiği bir kadın tipidir (Banet-Weiser, 2018, akt. Towers, 2021). Z Kuşağı kadınları, annelerinin yaşadığı zorlukları gözlemleyerek, geleneksel kadınlık rollerinin sunduğu değerleri ve huzuru daha çekici bulmaktadır (Cooksey, 2021), bu akımların popülerleşmesinin temel sebebi, belki de yeni neslin modern yaşamın getirdiği stresler karşısında toplumsal bağlarını güçlendirecek ve aidiyet duygusu kazandıracak geleneksel değerlere duyduğu ihtiyaçtır.

Toplumsal Cinsiyet ve Dijital Şiddet

Sosyal medyada zorbalık; bir kişiyi hedef alan (mağdur), onu zor durumda bırakan (suçlu) ve zorbalığa tanık olanların (seyirciler) de dahil olduğu bir durumdur. Seyirciler; "kurbanı korumak", "görmezden gelmek" ya da zorba gruba uyum sağlayarak "suçlulardan biri haline gelmek" gibi üç farklı davranış gösterebilirler. Sosyal psikolojideki "Seyirci Etkisi *(Bystander Effect)*" (Latanè ve Darley, 1968); insanların şiddete, ayrımcılığa veya haksızlığa maruz kalan birini gördüklerinde, özellikle kalabalık bir ortamdalarsa; mutlaka kendisi dışındakilerden birinin müdahalede bulunacağını düşünerek pasif kalmayı tercih etmelerini ifade eder. Örneğin; kullanıcıların gerçek hayatta yaşanan kadına şiddet haberlerini failin tutuklanması için paylaşım yaparak bir kamuoyu oluşturmaya destek sağlamak yerine "Zaten ben paylaşsam ne fark edecek ki? Bir fazladan tweet ne işe yarar ki? Ben destek olmasam da başka insanlar zaten paylaşır" gibi düşüncelerle yalnızca izlemesi durumudur. Özellikle ortamdaki kişi sayısı arttıkça kişilerin olaya müdahale etme olasılıkları azalmaktadır. Buna göre; sosyal medyada paylaşımlar herkesin birbiri üzerinde etkisi olduğu büyük bir topluluğa ulaştığından kullanıcıların toplumsal sorunlara karşı sessiz kalması daha olasıdır. Sosyal medyada şöhret olma arzusu, kullanıcıların yardım etme eğilimini artırarak seyirci etkisini tersine çevirebilir gibi görünse de, mevcut araştırmalar genellikle kullanıcıların öncelikli olarak kişisel çıkarlarını göz önünde bulundurduğunu ve bu nedenle toplumsal olaylara karşı pasif kaldığını göstermektedir (Jiang, 2023: 365). Seyirci etkisi "sorumluluğun yayılması hipotezi" (Mathes ve Kahn, 1975) ile daha anlaşılır hale gelebilir; birden fazla kişi bir olaya şahit olduğunda, bireyler sorumluluğu başkalarına atfetme eğiliminde olurlar. Sorumluluğun yayılması hipotezi, bireylerin şiddet gibi anti-sosyal davranışlara katılımını, diğerlerinin de bu davranışları sergilemesi ve sosyal normların zayıflamasıyla açıklar. Bu durum, özellikle sosyal medya gibi platformlarda gözlemlenen seyirci etkisiyle daha da belirginleşir.

Siber zorbalık**;** dijital ortamlarda kasıtlı olarak kullanıcıları rahatsız etme, aşağılama ve zarar verme amacıyla yapılan davranışlardır. Popüler çevrimiçi oyunlardaki "oyuncu kız" kalıpyargılarına bakılırsa; kadın kullanıcıların oyunlardaki performanslarının cinsiyetleri nedeniyle aşağılanması ve "kız gibi ağlama" cinsiyetçi tabirinin kullanılması, buna bir örnektir. Bu cinsiyetçi kalıpyargılar, kadınların topluluklardan ve oyun gruplarından dışlanmasına yol açar. Oyunlarda kadın oyuncuların düşmanca cinsiyetçilik ve "kız gibi oyun oynama" algısı nedeniyle erkeklerden daha az yeterli olarak değerlendirildiği (Kelly ve ark., 2023); aynı zamanda kadınlara yönelik olumsuz kalıpyargıların onların oyundaki performansını gerçekten de olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Kaye ve Pennington, 2016: s. 203). Sosyal medya platformları; bir yandan duygusal bağların kurulmasına vesile olurken, diğer yandan nefretin yaygınlaşmasına yol açarak toplumda hem aidiyet hem de bölünme duygusu yaratır. Bu platformlar, nefret söylemi ve siber zorbalık gibi olumsuz etkileşimlerle duygusal travmayı yaygınlaştırarak aşırı ve orantısız tepkilere yol açarak toplumsal dokuyu zayıflatır (Ibrahim, 2022). Nefret söylemi; sosyal medyada belli bir gruba yönelik düşmanlık besleyen ve şiddete teşvik eden söylemlerdir (International Criminal Law, 2002, akt. Leader ve ark., 2009). Sosyal medyadaki "Yalancı Kadın Anlatıları" (kadınların yaşadığı şiddet veya taciz olaylarını abarttığı, uydurduğu veya erkeklere iftira attıkları yönündeki iddialar) veya "Erkekler duygularını göstermemeli" gibi yorumlarla erkeklerin duygularını dışa vurduklarında zayıf görülmeleri ve erkeksi olmadıkları yönünde eleştirilmeleri gibi durumlar, toplumsal cinsiyet odaklı kalıpyargılarından doğan nefret söylemlerine örnek gösterilebilir. Sosyal medyanın sağladığı anonimlik, kişilerin yaptıkları ayrımcı davranışlar sonrasında maruz kalacakları sosyal damgalanmayı engellediği için bu gibi ayrımcı davranışları körüklemekte ve şiddete maruz kalan kişilerin sosyal ve psikolojik olarak daha fazla zarar görmesine neden olmaktadır (Lim ve Lee, 2021: 26). Anonimlik, sosyal psikolojideki "uyma" *(conformity)* kavramı ile açıklanacak olursa;

kişilerin kimliklerinin gizli kaldığı ortamlarda, içinde bulunduğu grupların (radikal gruplar, komplo teorileri ve sahte bilgiler yayan yanlış bilgi grupları, troll grupları vb.) topluma aykırı normlarına uyma davranışına daha fazla meyilli olması beklenebilir. Anonimlik; bireysel sorumluluk duygusunun azalmasına, bireyselleşmenin kaybolmasına *(deindividuation),* sosyal onay ihtiyacı ile beraber kişinin medyada kabul görme isteğinin oluşmasına ve sonuç olarak zarar verici gruplara katılmasına yol açabilir. Dijitalleşme ile birlikte takip faaliyetleri de sanal ortama taşınmış ve siber takip *(cyberstalking)* ile takipçiler kurbanlarını rahatsız ederek ısrarlı şekilde iletişim isteğinde bulunmakta ve kurbanlara tehditvari söylemler, davranışlar yöneltmektedir (Siemieniecka ve Skibińska, 2019: 405). Sosyal medyada kadınlara yönelik siber takibe yönelik örnekler; kadınların paylaşımlarına cinsel içerikli ve vücut hatları ile ilgili aşağılayıcı yorumlar yapılması, sürekli kadının nerede olduğunu öğrenmeye dair ısrarlı mesajlar atılması, intikam pornografisi (kadınlar tarafından gönderilen özel fotoğrafların mağdurların izni olmadan sosyal medyada paylaşılması) gibi durumlardır. Trolleme ise internet ortamında karşıdakini kızdırma, kışkırtma, dikkat çekme amacı ile kasıtlı olarak provokatif mesajlar gönderme davranışıdır (Demsar ve ark., 2021). Örneğin; sosyal medyada kadın bir siyasetçinin konuşma yaptığı bir videonun altına anonim bir kullanıcının "Git evinde yemek yap, siyaset erkeğin işidir!" yazması bir trol davranış örneğidir. Komik olarak nitelendirilen bu "trol davranış" örneği doğrudan bir şiddet olarak kabul edilmese de kadınların geleneksel cinsiyet rollerine hapsedilmesine ve yeteneklerinin küçümsenmesine neden olarak kadınların maruz kaldığı eşitsizliği derinleştirir.

Önceki kısımlarda toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimsel teoriler üzerinden nasıl şekillendiği incelenmişti. Şimdi ise son olarak, kişinin toplumsal cinsiyet algısının dijital ortamla birlikte şiddet davranışını nasıl ortaya çıkarabileceği meselesi, Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında açıklanacaktır. Sosyal psikolojideki "Planlı Davranış Teorisi"ne (Ajzen, 1991) göre; bireyin şiddete yönelik olumlu tutumu (davranışa yönelik tutum), çevresindekilerin şiddeti desteklediğine inanması (öznel normlar) ve kendisini şiddet eylemini gerçekleştirebilecek konumda ve yeterlilikte görmesi (algılanan davranışsal kontrol) gibi durumlar, şiddet davranışını tetikleyebilir.

Planlı davranış teorisi dijital flört şiddetine dair bir örnek üzerinden düşünülürse; Ali ve Ayşe flörtleşiyorlar. Ali; Ayşe'nin sosyal medya hesaplarını sık sık kontrol etmenin, özel mesajlarını okumanın, kimleri takip ettiğini ve neleri beğendiğini incelemenin kız arkadaşını koruma amaçlı yapıldığı yönünde bir tutuma sahip olsun. Ali'nin arkadaş çevresindeki erkekler de kız arkadaşlarının telefonlarını sık sık kurcalayan, bu davranışı grup içinde normalleştiren hatta popüler gören bir "öznel norma" sahip olsunlar. Ali de Ayşe'yi ve sosyal medya hesaplarını sürekli kontrol altında tutma, ona zarar vermekle ya da onu terk etmekle tehdit eden mesajlar gönderme gibi davranışları gösterebileceğine (ya da göstermesi gerektiğine) yönelik bir inanca sahip olabilir; bu da Ali'nin "algılanan davranışsal kontrol"e sahip olduğunu açıklar. Planlı davranış teorisi, Ali'nin şiddet davranışına nasıl karar verdiğini, bu davranışını hangi motivasyonla sürdürdüğünü ve çevresinden nasıl etkilendiğini açıklamaktadır. Ancak Ali ve arkadaşları arasındaki bu "kadınları takip etme, kontrol altında tutma, koruma" ihtiyacının temeline bakıldığında bu ihtiyaçların da geleneksel cinsiyet rolleri ile oluştuğu görülmektedir. Ali'nin çocukluktan itibaren maruz kaldığı erkeklik kalıp yargıları (erkekler hakkındaki toplumsal cinsiyet rollerine dair inanışları) buna yol açmış olabilir. Nitekim yerleşik erkeklik normlarına göre erkeklerin egemen, güçlü, bağımsız, dominant olmaları gerektiği kabul edilir. Bu inanışlarla birlikte Ali'nin yıllar içinde değişen tutumları, bulunduğu arkadaş ortamının ve ait olduğu grubun normları gibi durumlar da şiddet davranışı üzerinde etkili olabilir. Kısaca planlı davranış teorisi ve toplumsal cinsiyet perspektifinin birlikte değerlendirilmesi, dijital şiddetin hem bireysel karar verme süreçlerinin hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olduğunu göstererek, bu soruna daha bütüncül bir yaklaşım sunabilir.

Sosyal Medya'da İlişkiler ve Dijital Şiddet

Sosyal medya, modern toplumun vazgeçilmez bir parçası haline gelirken, romantik ilişkiler de bu değişimden önemli ölçüde etkilenmiştir. Flört etme biçimlerinden ilişki dinamiklerine kadar her şeyin dijitalleştiği bu çağda, "dijital flört şiddeti" olarak adlandırılan yeni bir olgu ortaya çıkmıştır. Önceki bölümlerde sosyal medya ile; şiddetin dijitalleşmesi, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanması, değişmesi ve dönüşmesi, özellikle cinsiyet ayrımcılığını içeren şiddetin dijital ortamda nasıl meşrulaştırıldığından bahsedilmişti. Şimdi ise "toplumsal cinsiyet" ve "dijital şiddet" kavramları; ikisinin somut bir kesişim noktası olan romantik ilişkiler üzerinden (özellikle flört gibi yeni nesil ilişki biçimleri ele alınarak) aktarılacaktır. Sosyal medya, ilişkilerin yaşanma biçimini kökten değiştirmiş ve

"dijital flört şiddeti" gibi bir sorunu beraberinde getirmiştir. Dijital flört şiddeti; ilişki içinde partnerlerin teknolojinin sunduğu imkânları bir güç ve kontrol aracı olarak kullanması ile beraber ilişkinin dinamiğini kötü etkilemektedir. Bu bağlamda, sosyal medyanın romantik ilişkiler üzerindeki etkileri ve dijital flört şiddetinin farklı boyutları detaylı bir şekilde incelenecektir.

"Dijital flört şiddeti" kavramını ele alırken "dijital şiddet" ve "partner şiddeti" kavramlarını göz önünde bulundurarak genel hatlarıyla, ilişkisi devam eden veya bitmiş olan partnerlerden birisinin diğerine veya partnerlerin her ikisinin de birbirine psikolojik, fiziksel, cinsel gibi her türden şiddeti dijital araçlar kullanarak dijital ortamlarda uygulaması olarak tanımlanabilir (İpek, 2020: 57). Dijital flört istismarı, teknolojinin yakın ilişkilerde şiddet veya zarar verici davranışlar için kullanıldığı bir "yakın partner şiddeti" türüdür (Brown ve Hegarty, 2018: 44-45). Dijital flört istismarı; bir flörtte partnerini tehdit etmek, taciz etmek, izlemek, kontrol etmek, baskı yapmak veya zorlamak amacıyla teknolojik araçların kullanılmasını kapsamaktadır (Reed ve ark., 2017). Günümüzde sosyal medyanın yeni bir sosyalleşme alanı haline gelmesiyle birlikte bireyler partnerlerinin sanal hesaplarını, takipçilerini ve eylemlerini sıkça kontrol ederek birbirleri üzerinde baskı yaratmaktadır. Bunların tümü ele alındığında, ilişkide dijital araçlar kullanılarak baskı ve kontrol davranışlarının uygulanması aşağıdaki gibi incelenebilir (İpek, 2020: 59):

1) Partnerlerden birinin, diğerinin sosyal medya arkadaşlarına veya paylaşımlarına müdahale etmesi ve sosyal medya hesap şifrelerini istemesi.
2) Partnerlerden birinin diğerinin nerede olduğunu sürekli kontrol etmesi ve bu doğrultuda konum paylaşmasını talep etmesi.
3) Partnerlerden birinin diğerine sık sık mesaj atması ve mesajlarına ya da aramalarına hemen cevap verilmesini beklemesi.
4) Partnerlerden birinin diğerinin telefonunu veya bilgisayarını rızası olmadan kontrol etmesi ya da karıştırması.
5) Partnerlerden birinin diğerini cinsel içerikli mesajlar göndermeye ya da cinsel içerikli mesajlar almaya zorlaması.

Bu maddeler, dijital şiddet eylemlerine yönelik genel bir çerçeve sunmakla birlikte, Güneş (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışma, farklı cinsiyetlerin şiddeti tanımlama ve algılama şekillerinde farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların dijital "şiddet" olarak nitelendirdikleri davranışlar arasında, partnerlerinin sosyal medya hesaplarına izinsiz erişim sağlama çabası (sosyal medya şifrelerinin talep edilmesi, hesaplarına müdahale edilmesi gibi durumlar yer alırken; erkeklerin "şiddet" olarak nitelendirdiği davranışlar ise daha çok dijital iletişim araçlarının kişiyi rahatsız etme amacıyla kullanıldığı (telefonda baskı yapılması, ısrarlı arama gibi) durumlardır. Bu bulgular; dijital iletişim araçlarının ilişkilerde bir baskı unsuru olarak nasıl kullanıldığını ve buna bağlı olarak hem güç dengesizliklerini derinleştirdiğini hem de psikolojik şiddeti kolaylaştırdığını ortaya koyması açısından önemlidir (İpek, 2020: 57).

Kadına karşı şiddet, dünya çapında "küresel bir pandemi" olarak kabul edilmektedir (United Nations Secretary, 2018). Teknolojik ilerlemelerle ortaya çıkan çevrimiçi şiddet, kadına yönelik şiddetin yayılmasında internetin temel bir araç haline gelmesine neden olmuştur (Zhong ve ark., 2020). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği pek çok alanda görüldüğü gibi çevrimiçi ortamda da varlığını sürdürmektedir. Dijital iletişim teknolojileri, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını sürdürmesinde yeni araçlar olarak görülmektedir (Şener, 2013; Sarışın, 2023: 157). Kadına yönelik erkek şiddeti, toplumların geçirdiği değişimlerle ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen değişimlerden birisinin de dijital ortamların devreye girmesiyle yaşandığı ve kadına yönelik şiddetin yeni bir alanda daha doğmasına yol açtığıdır (Sarışın, 2023: 158). Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi'ne (ICRW) göre, "teknolojinin kolaylaştırdığı toplumsal cinsiyet temelli şiddet" dijital şiddeti işaret etmektedir. İnternet veya dijital ortamlar kullanılarak uygulanan bu şiddet; takip, zorbalık, hakaret, nefret söylemleri, cinsel taciz gibi eylemleri kapsamaktadır (Hinson ve ark., 2018). Kadınlar, kız çocukları ve LGBTQ+ bireyler, teknolojiyle gerçekleştirilen cinsiyete dayalı şiddetten daha fazla etkilenmektedir (Pew Araştırma Merkezi, 2014). *Cyber Civil Rights Initiative* (2013), kadınlar arasında yaptığı çevrimiçi ankette, eski partnerlerin %60'ının ilişkiden sonra cinsel içerikli görüntüleri paylaşma tehditlerini gerçekleştirdiğini ve rızaya

dayalı olmayan pornografi mağdurlarının %90'ının kadınlar olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmalar, çevrimiçi cinsel taciz ve siber takibin dünya genelinde genç kadınları daha fazla hedef aldığını göstermektedir (Biber ve ark., 2002; Finn ve Banach, 2000; Pew Araştırma Merkezi, 2014). Erkekler arasında hakaret içeren isimlerle çağrılma ve fiziksel tehdit edilme oranları daha yüksektir. Öte yandan, kadınlar çevrimiçi cinsel taciz ve takip edilme konusunda daha yüksek oranlar bildirilmiştir (Pew Araştırma Merkezi, 2014).

Önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, bazı kadınlar ve kız çocukları, özellikle LGBTQ+, engelli bireyler ve etnik azınlıklar, siber taciz ve cinsiyete dayalı nefret söylemi gibi şiddet türlerinden daha fazla etkilenmektedir. İnternetin artan kullanımı ve buna bağlı olarak gelişen bağımlılık, LGBTQ+ topluluğuna yönelik ayrımcılık ve zorbalığın devam etmesi için uygun bir zemin hazırlamış (Mkhize ve ark., 2020: 23) ve bu durum, LGBTQ+ bireylerin hassasiyetlerini artıran önemli bir etken haline gelmiştir (McNeal ve ark., 2018; Tommey ve Russell, 2016; Mkhize ve ark., 2020: 23). Yapılmış bir çalışmada LGBTQ+ öğrencilerin %80'den fazlasının sözlü tacize maruz kaldığı, %40'ının fiziksel taciz yaşadığı ve %50'den fazlasının siber zorbalığa uğradığı bildirilmiştir (Kosciw ve ark., 2010). 2019 yılı FRA anketine göre, dijital taciz daha çok gençler, LGBTQ+ bireyler ve engelli bireyler arasında yaygındır. Bu verilere göre AB'de 18-29 yaş arasındaki genç kadınların %20'si siber cinsel tacize uğramıştır. LGBTQ+ topluluğundaki biseksüel, lezbiyen ve transgender kadınlar, gay erkeklere göre daha fazla nefret söylemli tacize uğramaktadır. Ayrıca, AB genelinde katılımcıların %13'ü son 12 ay içinde siber tacize uğramış ve bunların %10'u LGBTQ+ kimlikleri nedeniyle bu şiddeti deneyimlemiştir (FRA, 2019; EIGE, 2017). Siber zorbalık, LGBTQ+ gençler üzerinde depresyon, anksiyete, kendine zarar verme, sosyal izolasyon, akademik başarısızlık, madde bağımlılığı ve intihar gibi ciddi olumsuz etkilere neden olmaktadır (Abreu ve Kenny, 2017). 2003 yılında New York'ta 13 yaşındaki Ryan Patrick Halligan'ın, eşcinsel olduğu iddiaları nedeniyle siber zorbalığa maruz kalmasının ardından intihar etmesi (Halligan, 2009), siber zorbalığın mağdurlar üzerindeki yıkıcı etkilerini açıkça göstermektedir.

Dijital Şiddet Türleri

Dijital şiddet, daha önce yapılan bir çalışmada iki boyutta ele alınmıştır: "Doğrudan saldırı" ve "kontrol/izleme". Doğrudan saldırı; tehdit, hakaret, özel bilgilerin paylaşımı/ifşası veya kimlik hırsızlığı gibi zarar verme amaçlı davranışları içerir. Örneğin, sosyal medyada sahte bir partner profili oluşturmak bu kategoriye girer. Kontrol/İzleme davranışı ise; partnerin mahremiyetini ihlal eden, örneğin mesajlaşma uygulamalarında son görülme bilgilerini kontrol etme ya da şifrelerini izinsiz kullanma gibi eylemleri kapsar. Bu ayrım, kontrol davranışlarının çevrimiçi istismarın bir türü olarak ele alınmasında önemlidir (Borrajo ve ark., 2015).

Yapılan bir çalışmada katılımcıların dijital flört şiddeti mağduriyetine dair ifadelerine göre belirlenen şiddet ve istismar türleri; "taciz", "kontrol", "izleme" ve "cinsel zorlama" başlıkları altında sınıflandırılmıştır (Hellevik, 2019: 181):

a) **Taciz:** Mağdurun fotoğraflarına olumsuz yorumlar yapmaktan, sosyal medyada söylentiler yaymaya veya mağdurun arkadaşlarına hakaret içerikli mesajlar göndermeye kadar uzanabilir. Ayrıca mağdura sürekli mesaj atarak rahatsız etmek, bağırıp çağırmak ya da fiziksel temelli şiddetle tehdit etmek gibi davranışlar da bu kapsamda yer alır.

b) **Kontrol:** Kontrol davranışları, mağdurun arkadaşlarıyla iletişimini engellemek, arkadaşlarını bilgi almak amacıyla zorla aramak ya da sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlarını izinsiz silmek gibi eylemleri içerir. Ayrıca mağdurun kendi ifadelerini bastırmak için ekran görüntülerini bir tehdit unsuru olarak kullanmak kontrol davranışlarına örnektir.

c) **İzleme:** İzleme, mağdurun nerede olduğunu izlemekten, kişisel aktivitelerini veya sosyal çevresini gözetlemeye kadar birçok şekilde ortaya çıkabilir. Örneğin, mağdurun telefonunu izinsiz kontrol etmek veya ailesi ve arkadaşlarıyla iletişim kurarak bilgi toplamaya çalışmak, izleme davranışlarının yaygın örneklerindendir.

d) **Cinsel Zorlama:** Mağdurdan cinsel içerikli fotoğraflar göndermesini talep etmek, bu fotoğrafları izinsiz paylaşmak ya da mağduru fiziksel cinsel saldırıyla tehdit etmek gibi davranışlar, cinsel zorlama kategorisine girer.

Dijital Flört Şiddetinin Psikolojik Etkileri

Flört şiddeti; depresyon belirtileri, intihar düşünceleri, madde kullanımı ve antisosyal davranışlar gibi çeşitli olumsuz sağlık sonuçlarıyla ilişkilidir (Exner-Cortens ve ark., 2013: 71). Araştırmalar, dijital flört şiddeti mağduriyetinin benlik saygısını azalttığını (Hancock ve ark., 2017), artan alkol kullanımı ile ilişkili olduğunu (Duerksen ve Woodin, 2019), depresyon belirtilerini şiddetlendirdiğini (Golding, 1999; Lu ve ark., 2018), düşük özgüven ile ilişkili olduğunu (Snaychuk ve O'Neill, 2020) ve öfkeye/nefrete dayalı tutum ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Zweig ve ark., 2014). Stevens ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülen bir sistematik derleme çalışmasında toplamda 43 makale ele alınmıştır ve bunların 42'sinde siber taciz veya takip mağdurlarının ruh sağlıklarında depresyon, anksiyete, intihar düşünceleri ve panik ataklar gibi birçok olumsuz ve zarar verici sonuçlarla karşılaştıkları belirtilmiştir. Başka bir çalışmada dijital şiddet deneyimlerinin daha sık yaşanmasının, artan depresyon belirtileriyle birlikte azalan özsaygı ve algılanan kontrol düzeyleriyle anlamlı bir bağlantı gösterdiği bulunmuştur (Snaychuk ve O'Neill, 2020). Bunun yanı sıra, dijital şiddet deneyimlerinin depresyon, anksiyete, stres ve travma sonrası tepkiler gibi belirtilerle bağlantılı olduğunu ortaya koyan bulgular mevcuttur (Cripps, 2016; Cripps ve Stermac, 2018). İnternette taciz ve istenmeyen cinsel taleplere karışmak, madde kullanımı gibi psikososyal sorunlarla ilişkilendirilmektedir; dijital cinsel taciz aynı zamanda öfke, alkol ve madde kullanımı ve olumsuz ebeveyn ilişkileriyle bağlantılıdır (Ybarra ve ark., 2007). Dijital şiddet mağdurları genellikle korku, tehdit, dehşet, stres ve anksiyete gibi psikolojik sorunlar deneyimlemektedir (Hazelwood ve Koon-Magnin, 2013). Özetle dijital şiddet, bireylerin iş kaybı veya okulda aksaklıklar yaşaması gibi durumlara yol açmasının yanında psikolojik, sosyal ve fiziksel açıdan ciddi olumsuz etkiler yaşamasına yol açmaktadır. Mağdurların yaşadığı ruhsal sorunlar; sıkıntı, utanç, kaygı, kendine zarar verme ve intihar düşüncelerini kapsayan geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Bu sorunlar; mağdurların sadece şiddeti yaşadıkları anda değil, sonrasında da depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi uzun süreli sorunlara yol açmaktadır (Stevens ve ark., 2021).

Sonuç

Araştırmacılar, flört şiddeti konusunda bilgilendirme yapmanın ve farkındalık düzeyini artırmaya yönelik çalışmalar gerçekleştirmenin önemine dikkat çekmektedir (Aslan ve ark., 2008; Kılınçer ve Tuzgöl-Dost, 2014: 160). Okullar, gençlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddetle ilgili tutumlarının şekillendiği dönemde, hangi davranışların kabul edilebilir olduğunu anlamalarında önemli bir rol oynar (Chandra-Mouli ve ark., 2017: 5). Şu ana kadar, flört şiddetini önlemeye dair okul temelli programlar, flört şiddeti hakkındaki bilgiyi arttırma ve bu tür şiddeti destekleyen tutum ve inançları iyileştirme konusunda bazı başarılar elde etmiş olsa da flört şiddeti, failliğini veya mağduriyetini azaltma konusunda sınırlı bir etki göstermiştir (De La Rue ve ark., 2017). Mevcut etkilerine göz attığımızda bu programların flört şiddetini uygulamaya ve flört şiddetine maruz kalmaya yönelik olan tutumları azalttığı (Kuffel ve Katz, 2002; Foshee ve ark., 2005; Antle ve ark., 2011) ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşünce ve tutumları azalttığı görülmektedir (Foshee ve ark., 2000; Schwartz, Magee ve ark., 2004; Schwartz ve ark., 2006).

Sonuç olarak, mevcut araştırmalar ışığında cinsiyet temelli dijital şiddetle mücadele için şu stratejiler önerilmektedir:

a) **Dijital Güvenlik Farkındalığı:** Dijital ortamda güvenli bir yaşam için özellikle gençlere gerekli bilgi ve beceriler kazandırılmalıdır; dijital şiddetin tanımlanması, anlaşılması, türleri, etkileri ve korunma yöntemleri hakkında farkındalık kazandırılarak dijital güvenlik sağlanabilir.

b) **Eğitimde Farkındalık**: Çocukların ve gençlerin sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek amacıyla, okul öncesi dönemden başlayarak üniversiteye kadar tüm eğitim seviyelerinde iletişim becerileri, öfke yönetimi, stresle başa çıkma ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konuların müfredata eklenmesi gerekmektedir.

c) **Dijital Okuryazarlığın Geliştirilmesi:** Çocukların ve gençlerin internette güvenilir bilgi kaynaklarını bulma, kendi düşünce ve bilgilerini dijital ortamda paylaşma becerilerini geliştirmeleri sağlanmalı; gençlere sosyal medya platformları üzerinden etkili iletişim kurma becerileri kazandırılmalıdır.

d) **Yasal Düzenlemeler ve Bilgilendirme**: Dijital alanda işlenen suçlara karşı bireyler, yasal hak ve sorumlulukları konusunda bilgilendirilmeli ve mağduriyet durumunda izlenecek hukuki yollar hakkında bilgilendirilmelidir.

e) **Bilimsel Araştırmaların Arttırılması**: Dijital şiddetle ilgili cinsiyet temelli ve LGBTQ+ bireylerin de dahil olduğu nicel ve nitel bilimsel çalışmalar artırılmalı ve bu yolla dijital şiddet konusunun görünürlüğü ve temsiliyeti sağlanmalıdır.

f) **Mağdurlar için Hizmet Politikaları**: Dijital şiddete maruz kalan bireylere yönelik tıbbi ve sosyal hizmetlere dair kapsamlı politikalar oluşturulmalıdır. Bu bağlamda, mağdurlar için özel tıbbi hizmetler planlanmalı, sosyal hizmet müdahalelerine dijital şiddet mağdurlarına yönelik uygulamalar eklenmeli ve meslek elemanlarının bu bireylerle etkin çalışmalar yürütmesi sağlanmalıdır.

g) **Toplumun Ortak Çabası**: Dijital şiddet, sosyal bir sorun olarak ele alındığında, çözüm de toplumsal bir çabayı gerektirmektedir. Üniversiteler, eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve ilgili bakanlıklar, dijital güvenliği sağlamak için ortak bir vizyon benimsemeli ve dijital şiddete karşı sıfır tolerans kültürünü yaygınlaştırmalıdır.

KAYNAKÇA

Abreu, R. L. ve Kenny, M. C. (2018). Cyberbullying and LGBTQ youth: A systematic literature review and recommendations for prevention and intervention. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, *11*, 81-97.

Ajzen, I. (1991). "The Theory at Planned Behavior", Organizational Behavior And Human Decision Processes, (50), 179 211.

Antle, B. F., Sullivan, D. J., Dryden, A., Karam, E. A. ve Barbee, A. P. (2011). Healthy relationship education for dating violence prevention among high-risk youth. *Children and Youth Services Review, 33*(1), 173-179.

Aslan, D., Vefikulucay, D., Zeyneloğlu, S., Erdost, T. ve Temel, F. (2008). *Ankara'da iki Hemşirelik Yüksekokulu'nun birinci ve dördüncü sınıflarında okuyan öğrencilerin flört şiddetine maruz kalma, flört ilişkilerinde şiddet uygulama durumlarının ve bu konudaki görüşlerinin saptanması araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Bandura, A. (1977). (1977b). Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Banet-Weiser, S. (2018). *Empowered: Popular feminism and popular misogyny*. Duke University Press.

Barındık, G. (2018, November 15). Dijital şiddet nedir? Teknolojinin yarattığı yeni şiddet alanı. Indigo Dergisi. Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2025, https://indigodergisi.com/2018/11/dijital-siddet-nedir/

Barratt, Sue A. 2018. "Reinforcing Sexism and Misogyny: Social Media, Symbolic Violence and the Construction of Femininity-As-Fail." *Journal of International Women's Studies, 19* (3): 16–31.

Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A real and growing threat. *ATA Magazine, 88*(1), 14-21.

Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: a cognitive account of sex typing. *Psychological Review, 88*(4): 354-364.

Biber, J. K., Doverspike, D., Baznik, D., Cober, A. ve Ritter, B. A. (2002). Sexual harassment in online communications: Effects of gender and discourse medium. *CyberPsychology & Behavior*, *5*(1), 33-42.

Borrajo, E., Gámez-Guadix, M., Pereda, N. ve Calvete, E. (2015). The development and validation of the cyber dating abuse questionnaire among young couples. *Computers in human behavior*, *48*, 358-365.

Brown, C. ve Hegarty, K. (2018). Digital dating abuse measures: A critical review. *Aggression and violent behavior*, *40*, 44-59.

Buss, D. M., & Schmitt, D. P. (2011). Evolutionary psychology and feminism. *Sex Roles*, *64*, 768-787.

Chandra-Mouli, V., Plesons, M., Adebayo, E., Amin, A., Avni, M., Kraft, J. M., ... ve Malarcher, S. (2017). Implications of the global early adolescent study's formative research findings for action and for research. *Journal of Adolescent Health*, *61*(4), 5-9.

Cizmeci Ümit, E. (2022). Sosyal medya platformlarında kişilerarası ilişkiler ve sürdürülebilirlik: Metaverse dünyasına bir bakış. *Journal of Strategic & Social Research, 6*(3), 1–15.

Cooksey, M. (2021). Why Are Gen Z Girls Attracted to the Tradwife Lifestyle? *Public Eye*, 10-31.

Cripps, J. (2016). *Forms of technology-facilitated sexual violence and university women's psychological functioning* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Toronto Üniversitesi.

Cripps, J. ve Stermac, L. (2018). Cyber-sexual violence and negative emotional states among women in a Canadian university. *International journal of cyber criminology*, *12*(1), 171-186.

Cyber Civil Rights Initiative. (2013). "Effects of revenge porn" Survey. Retrieved from http://www.endrevengeporn.org/revenge-porn-infographic.

De La Rue, L., Polanin, J. R., Espelage, D. L. ve Pigott, T. D. (2017). A meta-analysis of school-based interventions aimed to prevent or reduce violence in teen dating relationships. *Review of Educational Research, 87*(1), 7–34. http://dx.doi.org/10.3102/ 0034654316632061.

Demir, M. N. (2020). Sosyo-epistemik bir argüman olarak dijital estetik şiddet. *Felsefe Dünyası, (72)*, 332-350.

Demsar, V., Brace-Govan, J., Jack, G., & Sands, S. (2021). The social phenomenon of trolling: understanding the discourse and social practices of online provocation. *Journal of Marketing Management*, *37*(11-12), 1058-1090.

Dökmen, Z. Y. (2019). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Kitabevi.

Dragiewicz, M., Burgess, J., Matamoros-Fernández, A., Salter, M., Suzor, N. P., Woodlock, D., & Harris, B. (2018). Technology facilitated coercive control: Domestic violence and the competing roles of digital media platforms. *Feminist Media Studies, 18*(4), 609–625. https://doi.org/10.1080/14680777.2018.1447341.

Draucker, C. B. ve Martsolf, D. S. (2010). The role of electronic communication technology in adolescent dating violence. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing, 23*, 133-142. https://doi.org/10.1111/ j.1744-6171.2010.00235.

Duerksen, K. N. ve Woodin, E. M. (2021). Cyber dating abuse victimization: Links with psychosocial functioning. *Journal of interpersonal violence*, *36*(19-20).

Dünya Sağlık Örgütü. (2021). Violence against women. https://who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-againstwomen

Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social role theory. *Handbook of theories of social psychology*, *2*, 458-476.

Erikson, E. H. (1950). Growth and crises of the" healthy personality.".

European Institute for Gender Equality. (2017). 30 Aralık 2024 tarihinde *Cyber violence against women and girls.* https://eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls

Exner-Cortens, D., Eckenrode, J. ve Rothman, E. (2013). Longitudinal associations between teen dating violence victimization and adverse health outcomes. *Pediatrics, 131*(1), 71–78. http://dx.doi.org/10.1542/peds.2012-1029.

Finn, J. ve Banach, M. (2000). Victimization online: The down side of seeking human services for women on the Internet. *Cyberpsychology and Behavior*, *3*(2), 243-254.

Foshee, V. A., Bauman, K. E., Ennett, S. T., Suchindran, C., Benefield, T. ve Linder, G. F. (2005). Assessing the effects of the dating violence prevention program "Safe Dates" using random coefficient regression modeling. *Prevention Science, 6*(3), 245-258.

Foshee, V. A., Bauman, K. E., Greene, W. F., Koch, G. G., Linder, G. F. ve MacDougall, J. E. (2000). The Safe Dates program: 1-year follow-up results. *American Journal of Public Health, 90*(10), 16-19.

FRA (2019), A Long Way to Go for LGBTI Equality, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Erişim Adresi: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

Goffman, E. (1956). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburg: University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.

Goldberg, S. (2001). Evolutionary Biology Meets Determinism: Learning from Philosophy, Freud, and Spinoza. *Fla. L. Rev.*, 53, 893.

Golding, J. M. (1999). Intimate partner violence as a risk factor for mental disorders: A meta-analysis. *Journal of family violence*, *14*, 99-132.

Gómez-Franco, E. ve Sendín, J. C. (2014). Internet como refugio y escudo social: usos problemáticos de la Red por jóvenes españoles. *Comunicar, 43*(21), 45-53. https://doi.org/10.3916/C43-2014-04

Güneş, F. (2018). *Cinsiyetlendirilmiş Sevgi(li) Şiddeti.* Hegem.

Halligan, J. (2009). Ryan's story: In memory of Ryan Patrick Halligan, 1989-2003. 30 Aralık 2024 tarihinde http://www.ryanpatrickhalligan.org/ adresinden edinilmiştir.

Han, B. C. (2018a). Güzeli kurtarmak (Çev. K. Filiz, s. 5-80). İstanbul, Türkiye: İnsanat Yayınları.

Hancock, K., Keast, H. ve Ellis, W. (2017). The impact of cyber dating abuse on selfesteem: The mediating role of emotional distress. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 11*(2).

Hazelwood, S. D. ve Koon-Magnin, S. (2013). Cyber stalking and cyber harassment legislation in the United States: A qualitative analysis. *International Journal of Cyber Criminology, 7*(2), 155–168.

Hellevik, P. M. (2019). Teenagers' personal accounts of experiences with digital intimate partner violence and abuse. *Computers in Human Behavior*, *92*, 178-187.

Henry, N. ve Powell, A. (2015). Embodied harms: Gender, shame, and technology-facilitated sexual violence. *Violence Against Women, 21*(6), 758–779. https://doi.org/10.1177/1077801215576581

Hinson, L., Mueller, J., O'Brien-Milne, L. ve Wandera, N. (2018). Technology-facilitated gender-based violence: What is it, and how do we measure it. *International Center for Research on Women*, *8*.

Hunter, N. (2012). *Cyberbullying.* Capstone Public Library.

Ibrahim, Y. (2022). The social psychology of hate online: from cyberbullying to gaming. In *Technologies of Trauma* (pp. 93-113). Emerald Publishing Limited.

İpek, S. (2020). *Dijital Flört Şiddeti.* Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Jiang, W. J. (2023). From Bystanders to Heroes: The Role of Social Media in Influencing the Bystander Effect. *Advances in Education, Humanities and Social Science Research*, *8*(1), 365-365.

Kaye, L. K., & Pennington, C. R. (2016). "Girls can't play": The effects of stereotype threat on females' gaming performance. *Computers in Human Behavior*, *59*, 202-209.

Kelly, D., Nic Giolla Easpaig, B., & Castillo, P. (2023). 'You game like a girl': perceptions of gender and competence in gaming. *Games and Culture*, *18*(1), 62-78.

Kılınçer, A. S. ve Tuzgöl-Dost, M. (2014). Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde algıladıkları istismar. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 5,* 160-172.

Kohlberg, L. (1963). Moral development and identification.

Kosciw, J. G., Greytak, E. A., Diaz, E. M. ve Bartkiewicz, M. J. (2010). *The 2009 National School Climate Survey: The experiences of lesbian, gay, bisexual and transgender youth in our nation's schools.* Gay, Lesbian, and Straight Education Network.

Kuffel, S. W. ve Katz, J. (2002). Preventing physical, psychological and sexual aggression in college dating relationships. *The Journal of Primary Prevention, 22*(4), 361-374.

Latanè, B., & Darley, J. M. (1968). Group inhibition of bystander intervention in emergencies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 10, 215–221.

Leader, D. (1994). The not-all. Lacanian Ink, 8, 43–50. Erişim adresi: https://www.lacan.com/frameVIII5.htm.

Leader, T., Mullen, B., & Rice, D. (2009). Complexity and valence in ethnophaulisms and exclusion of ethnic out-groups: What puts the" hate" into hate speech? *Journal of Personality and Social Psychology*, *96*(1), 170.

Lenhart, A., Ybarra, M., Zickuhr, K., & Price-Feeney, M. (2016). Online harassment, digital abuse, and cyberstalking in America. *Data & Society Research Institute*. Retrieved from https://www.datasociety.net/pubs/oh/Online_Harassment_2016.pdf, 25-32.

Lim, H., & Lee, H. (2021). Cyberbullying: Its social and psychological harms among schoolers. *International Journal of Cybersecurity Intelligence & Cybercrime*, *4*(1), 25-45.

Liu, S. (2023). *Does Social Media reinforce Gender Norms?* (Doctoral dissertation, Ghent University).

Lu, Y., Van Ouytsel, J., Walrave, M., Ponnet, K. ve Temple, J. R. (2018). Crosssectional and temporal associations between cyber dating abuse victimization and mental health and substance use outcomes. *Journal of Adolescence, 65,* 1-5.

Mathes, E. W., & Kahn, A. (1975). Diffusion of responsibility and extreme behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, *31*(5), 881.

McNeal, R.S., Kunkle, S.M. ve Schmeida, M. (2018). *Cyber harassment and policy reform in the digital age: Emerging research and opportunities*. IGI Global.

Milgram, S. (1961). Nationality and conformity. *Scientific American*, *205*(6), 45-51.

Mkhize, S., Nunlall, R. ve Gopal, N. (2020). An examination of social media as a platform for cyber-violence against the LGBT+ population. *Agenda*, *34*(1), 23-33.

Mulvey, L. (2013). Visual pleasure and narrative cinema. In C. Penley (Ed.), Feminism and film theory (pp. 57-68). Routledge.

Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice, 4*(2), 148–169.

Pew Araştırma Merkezi. (2014). Online harassment. Retrieved from http://www.pewinternet.org/2014/10/22/online-harassment.

Reed, L. A., Tolman, R. M. ve Ward, L. M. (2016). Snooping and sexting digital media as a context for dating aggression and abuse among college students. Violence Against Women, 1–21. http://dx.doi.org/10.1177/1077801216630143.

Sarışın, M. (2022). *Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yeni yüzü: Dijital şiddet.* Nobel.

Scarcelli, C. M., & Farci, M. (2024). Negotiating gender in the digital age: Young people and the representation of femininity and masculinity on social media. *Italian Sociological Review*, *14*(1), 93-113.

Schwartz, J. P., Griffin, L. D., Russel, M. M., & Frontaura-Duck, S. (2006). Prevention of dating violence on college campuses: An innovative program. *Journal of College Counseling, 9*(1), 90-96.

Schwartz, J. P., Magee, M. M., Griffin, L. D., & Dupuis, C. W. (2004). Effects of a group preventive intervention on risk and protective factors related to dating violence. *Group Dynamics: Theory, Research and Practice, 8*(3), 221-231.

Shariff, S. (2008). *Cyberbullying: Issues and solutions for the school, the classroom and the home.* Routledge.

Shields, S. A., & Dicicco, E. C. (2011). The social psychology of sex and gender: From gender differences to doing gender. *Psychology of Women Quarterly, 35*(3), 491–499. https://doi.org/10.1177/0361684311414823.

Siemieniecka, D., & Skibińska, M. (2019, May). Stalking and cyberstalking as a form of violence. In *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference* (Vol. 3, pp. 403-413).

Snaychuk, L. A. ve O'Neill, M. L. (2020). Technology-facilitated sexual violence: Prevalence, risk, and resiliency in undergraduate students. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 29*(8), 984–999. https:// doi.org/10.1080/10926771.2019.1710636

Stevens, F., Nurse, J. R., ve Arief, B. (2021). Cyber stalking, cyber harassment, and adult mental health: A systematic review. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking, 24*(6), 367–376. https://doi.org/10. 1089/cyber.2020.025

Subrahmanyam, K. ve Greenfield, P. (2008). Online communication and adolescent relationships. *Future of Children, 18*(1), 119-146. https://doi.org/10.1353/foc.0.0006

Sykes, I. (2024). From 'girlboss' to# stayathomegirlfriend: The romanticisation of domestic labour on TikTok. *European Journal of Cultural Studies*, 13675494241285643.

Şener, G. (2013). *Sosyal medyada mahrem ilişkiler, gözetleme ve dijital şiddet* [Bildiri Sunumu]. Akademik Bilişim Konferansı, Antalya.

Tommey, R. B. ve Russell, S. T. (2016). The role of sexual orientation in school-based victimization: A metaanalysis. *Youth and Society, 48* (2), 176–201. http://dx.10.1177/0044118X13483778.

Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği (TBİD) (2021). Türkiye'de dijital şiddet araştırması. https://dijitalsiddet.org/wp-content/uploads/2021/09/konda-rapor-8eylul.pdf

Towers, A. (2021). Book review: Sarah Banet-Weiser, *Empowered: Popular Feminism and Popular Misogyny*. *European Journal of Communication, 36*(2), 228–229.

United Nations Secretary-General. Remarks on International Day for the Elimination of Violence against Women. (2018). https://www.un.org/sg/en/conte nt/sg/speec hes/2018-11-19/ inter natio nal-day-for-elimi natio n-of-viole nce-again st-women remarks.

Watson, Susan. 2019. "Analysis Shows Horrifying Extent of Abuse Sent to Women MPs via Twitter." The Conversation, November 6. Accessed 25 November 2019.

https://theconversation.com/analy sis-shows-horrifying-extent-of-abuse-sent-to-women-mps-via-twitter-12616.

Watson, S. (2024). Online abuse of women: an interdisciplinary scoping review of the literature. *Feminist Media Studies*, *24*(1), 51-69.

Ybarra, M. L., Espelage, D. L. ve Mitchell, K. J. (2007). The co-occurrence of internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. *Journal of Adolescent Health, 4*1, 31–41.

Zhong, L. R., Kebell, M. R. ve Webster, J. L. (2020). An exploratory study of technology-facilitated sexual violence in online romantic interactions: can the internet's toxic disinhibition exacerbate sexual aggression? *Computer in Human Behavior, 108,* 106314. Doi: 10.1016/j.chb.2020.106314

Zimbardo, P. G., Haney, C., Banks, W. C., & Jaffe, D. (1971). *The Stanford prison experiment*.

Zweig, J. M., Lachman, P., Yahner, J. ve Dank, M. (2014). Correlates of cyber dating abuse among teens. *Journal of Youth and Adolescence*, *43*, 1306-1321.

3.3. FARKLI CİNSEL KİMLİKLERE YÖNELİK GERÇEKLEŞTİRİLEN DİJİTAL ŞİDDET

Seçil ŞİRİNKAYA*

Giriş

Dijitalleşme birçok kolaylık sağlamıştır. Bilgiye erişimin kolay ve hızlı olması, bilginin yer kaplamadan depolanması ve iletişim teknolojilerinin de gelişmesiyle bilginin dağıtımının kolaylaşması, dijitalleşmenin sağladığı faydaların birkaçıdır. Fakat dijitalleşmenin olumlu getirileri olduğu kadar olumsuz getirileri de bulunmaktadır. Sosyal medya milyonlarca kişinin bulunduğu bir ortamdır. Bu sosyal ortamda her milletten ve kültürden, her yaştan kadın ve erkek vardır. Herkese hitap ediyor oluşu, kolay ulaşılabilirliği, kişilerin kendi fikirlerini açıkça ifade edebiliyor oluşu ve bunu yaparken anonim kalabiliyor oluşu yaygın kullanımının sebeplerindendir. Bu yaygın kullanım sebepleri ilk bakışta faydalı gözükse de anonim kişilerin her türlü bilgiyi bilinçsizce, doğru ya da yanlış demeden internette yaymasına sebep olabilmektedir. Bununla birlikte anonim kişilerin diğerlerinin fikirlerine ve kendilerine açıkça saldırıda bulunmasına yol açabilmektedir. Şiddet olgusu, insanın var oluşundan beri hayatımızdaki yerini korumaktadır. Küreselleşmeyle, teknolojinin hayatımıza bu denli girmesiyle şiddet de eskiden tanımlanan fiziksel hasardan birkaç adım öteye gitmiştir. Artık bir davranışa şiddet demek için onun fiziksel bir hasar veriyor olması gerekmemektedir. Sosyal ortamlarda meydana gelen saldırılar, şiddetin; sadece fiziksel olarak hasar vermek olmadığını çevrimiçi ortamlardan da hasar görülebileceğini göstermektedir.

Kimlik

Kimlik(identity), aynı olmayı ve devamlılığı içeren Latince "idem" kökünden türemiştir. Türkçedeyse "kim" soru kökünden türemiştir ve Latincedeki gibi zorunlu bir aidiyeti, tek olmayı, kişi olmayı ifade etmektedir. William. E. Connolly'e (1995) göre bu kavram seçtiğimiz, istediğimiz şeylerden ziyade ne olduğumuz ya da nasıl tanındığımızla ilgilidir. Bununla birlikte kimliğin var olması için farklılığa da gereksinimi vardır ve kendi kesinliğini güvende tutmak için kimlik, farklılığı "ötekine" dönüştürür. Kimlik, "ben kimim?" ve "ben nereye aitim?" sorularıyla ilintili bir kavramdır. TDK'ya göre kimlik, "sosyal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü" olarak ifade edilir (Dalbay, 2018: 162). Kimlik, Türkçede "kim" sözcüğüne "-lik" yapım ekinin gelmesiyle türemiş bir sözcüktür. Kimlik, aynı anda hem bir gruba ait olmayı hem de birey olmayı ifade eder. Kimlik kavramının içeriği kendimizi nasıl tanımladığımıza göre sıklıkla şekil değiştirebilmektedir. Yani "ben …yım" dediğimizde noktaların yerine koyduğumuz şey ırkımız, cinsel kimliğimiz, dini kimliğimiz, memleketimiz, mesleğimiz veya kendimizi özdeşleştirdiğimiz bir değer olabilir.

"Kimlik" günümüzde en çok tartışılan sosyal bilim kavramlarındandır. Sosyoloji, sosyal psikoloji, felsefe, edebiyat, siyasal bilimler ve antropoloji gibi birçok bilimi ilgilendiren temel bir kavramdır. Bu alanların kimlik kavramına kendi bakış açıları üzerinden bakmaları literatürün hızla gelişmesini sağlamaktadır. Fakat, kimlik kavramının bu çok boyutluluk özelliği bu alanda yapılan çalışmaları da zorlaştırmaktadır. Bu yüzden kimlik sorununun hangi boyutuyla ele alınacağını belirlemek ve bu yönde bir sınırlamaya gitmek gerekmektedir (Dalbay, 2018: 162). Kimlik çok boyutluluğu olan bir kavramdır. Bu çeşitliliğe baktığımızda karşımıza çıkan sonuçlar daha çok cinsel kimlik, kültürel kimlik, dini kimlik, ulusal kimlik ve politik kimlik olmaktadır. Bu sebeple bu makalede, *cinsel kimlik* kavramı üzerinden hareket edilecektir.

* Psk., Gençlik ve Spor Bakanlığı, E-posta: sirinkayasecil@gmail.com ORCID: 0009-0009-6710-2101

Cinsel Kimlik

Cinsel kimlik temel olarak kişinin kendini kadın, erkek, iki cinsiyetin birleşimi ya da farklı bir cinsiyet içinde hissetmesi ve görmesi olarak ifade edilmektedir. Cinsel kimlikle doğrudan bağlantılı bir diğer ifadeyse cinsel yönelimdir. Bu da belli bir cinsiyete yönelik hissedilen romantik ve cinsel çekim anlamına gelmektedir. Cinsel yönelimler arasındaysa; karşı cinse cinsel çekimin olması heteroseksüellik, aynı cinse duyulan cinsel çekimin olması homoseksüellik/eşcinsellik olarak tabir edilir. Eşcinsel erkekler için "gey", eşcinsel kadınlar içinse "lezbiyen" her iki cinse de cinsel çekim gösteren bireyler için de "biseksüel" terimleri kullanılmaktadır. Transseksüelse kendini karşı cinse ait hisseden ve ona benzeme eğiliminde olan hem kadın hem erkekler için kullanılan bir terimdir. Günümüzde LGBTIQ[16] çatı bir kavram olarak farklı cinsel yönelimlere ait bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Dondurucu, 2018: 1380). Kişinin kendisini tek bir cinsiyette tanımlamadığı, farklı cinsiyetleri aynı zamanlarda tanımladığı veya cinsiyetler arası geçişkenliği tanımladığı durumu ifade etmek için akışkan cinsiyet (gender-fluid) kavramı kullanılır (Atak, Kırman, 2020: 88).

Ayrımcılık, Ötekileştirme ve Homofobi

Ayrımcılık geçmişten bu yana yüz yüze kalınan bir sorundur. Günümüzde "öteki" kavramı yoksul bireyleri, toplumdan dışlanmışları, ezilen sınıfı, vb. ifade etmektedir. Kendilerini biz kavramıyla tarif edenler, ötekileri kendi ekonomik, sosyal ve ahlaki değerleriyle değerlendirir ve ötekileri sorun çıkartanlar olarak tanımlarlar (Kılıç, 2011: 148). Öteki kavramı Türkçede "öbür, öbürü" kelimeleri ile ifade edilmektedir. Sözü edilen ya da benzer iki şeyden önem veya yer bakımından uzakta olan anlamına gelmektedir. Sosyal bilimler açısından "var olan kültür içinde dışlanmış olan" olarak tanımlanmakta olan öteki kavramı, toplumda normal varsayılanlar dışındaki her şey olarak ifade edilebilir (Çay Sağlam ve Yaşar, 2017: 139). Ötekileştirme, diğerinin haklarını sınırlama veya yok etme anlamlarına da gelmektedir. Ötekileştirilenler çoğu zaman değersiz, negatif olarak değerlendirilmektedir. Bilim insanları bilişsel ve içgüdüsel olarak kişilerin kendilerini ve ait oldukları grupları üstün olarak görme eğilimleri olduğunu söylemiştir.

Kişilerin kendilerinin bulunduğu gruba ait özellikleri olumlu atfetmesi ve bu özelliklerin tipik olduğunu öne sürmeleri öteki grubun fiziksel özelliklerini, dilini, dinini, cinsel yönelimini olumsuz atfetmelerine sebep olmaktadır. Bu da "ötekilik" oluşmasına neden olmaktadır. Günümüzde ayrımcılığa uğrayan ve ötekileştirilen kişiler arasında farklı cinsel kimliğe mensup kişiler de vardır. Bu kişilere yapılan olumsuzlukların temelinde inanç sistemi, kurallar ve yargılara bağlı olarak heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimlerin "anormal" ya da "sapkın" olarak kabul edilmesi yer almaktadır. Bu etkenler eşcinsel bireylere karşı korku, kaygı veya hoşgörüsüzlük yaratmaktadır. Bu durum da "homofobi" olarak isimlendirilmektedir (Kılıç, 2011: 149). Bununla beraber eşcinsel yönelime karşı önyargılı yaklaşımın ve ayrımcı davranışların da göstergesi olmaktadır. Homofobik kişiler eşcinsel olan kişilere ve bütün LGBTIQ bireylere bu tutumu göstermektedirler. Homofobi kapsayıcı bir kavramdır. Öte yandan heteroseksizm, cinsel yönelimin sadece karşı cinse olması gerektiğini söyleyen ve diğerlerini dışlayan bir cinsiyet ideolojisidir. Homofobinin heteroseksizmden beslendiğini bilmek gerekir (Atak, Kırman, 2020: 88).

Şiddet

Şiddet ile ilgili birçok tanım yapılmaktadır. Kapsayıcı ve ortak bir tek tanıma ulaşmak güçtür. Temel olarak şiddet, kişi ya da grupların başka bir kişi ya da gruplara karşı gösterdiği psikolojik veya fiziksel bir hareket olarak söylenebilir. Türk Dil Kurumuna göre şiddet farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bir hareketin bir gücün derecesi; hız, duygu ve davranışta aşırılık, bir hareketten doğan güç, farklı görüşte olan kişilere karşı kaba kuvvet kullanma ve kaba güç olarak tanımlanır (Sarışın,2022: 263). Şiddet sözcüğü Arapça "şiddat" kelimesinden dilimize geçmiştir ve sertlik, sıkılık, zorluk anlamlarına gelmektedir. İngilizce'de, "violence" sözcüğüyle ifade edilmektedir (URL-1). Violence, latince violentus ve violare sözcüklerinden gelmektedir. Violentus sözcüğü zorla, kuvvetli, sert, hiddetli anlamlarına gelirken; violare tecavüz, ihlal ve zorlama anlamlarına karşılık gelmektedir. Eski Yunancada "bia" kelimesi şiddet yerine geçmektedir (URL-2). Burada kullanılan şekliyle kuvveti, gücü,

[16] LGBTIQ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transeksüel, İnterseks, Queer). Kendilerini lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks veya sorgulayan olarak tanımlayan kişiler. https://www.qhrc.qld.gov.au/your-rights/for-lgbtiq-people/lgbtiq terminology

zoru ve iktidarı temsil etmektedir. Yani şiddetin Yunanca karşılığı kuvvet ve ihlal anlamları taşımaktayken, Türkçe'deki anlamıyla yani Arapça kökeniyle sertlik barındıran eylemin kendisini ifade etmektedir. Şiddet, kuvvette bulunan bir özellik sergilemektedir (Kantar, 2023: 4).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre (2020) şiddet; yaralanma, ölüm, psikolojik zarar verme, yoksunlukla sonuçlanmakta olan ya da sonuçlanma olasılığı yüksek olan, bireyin kendisine, başka birine ya da bir gruba veya topluluğa karşı tehdit edilmiş veya eylemsel fiziksel güç ya da gücün kasıtlı olarak kullanımı olarak tanımlamaktadır (Coşkun, 2023: 5). Görüldüğü üzere birçok farklı yerde ve dilde şiddetin tanımı yapılmıştır. Şimdi bu bağlamda şiddet türlerinin yayılışına bakacağız.

Şiddet Türleri:

Fiziksel Şiddet

Şiddetin en yaygın ve tanımlanması kolay türüdür. Kişiler veya gruplar kendinden güçsüz gördüğü kişilere ya da gruplara karşı bedensel bütünlüğü bozmak amacı ile saldırıda bulunmasıdır. Bu saldırılar ölümle sonuçlanabilmektedir. Yaralama, silahla zarar verme, yakma, boğma, eşya fırlatma, ısırma gibi bedensel bir acıya yol açabilen her türlü davranış veya bu davranışlardan herhangi biriyle tehdit edilerek; bağırma, etraftaki cisimlere yumruk ve tekme savurma gibi yollarla fiziksel şiddet uygulama veya fiziksel şiddete uğratacak şekilde bakma gibi herhangi bir şey fiziksel şiddet davranışıdır (Yıldırım, 2019: 15).

Duygusal (Psikolojik) Şiddet

Şiddet türlerinin içinde önemli görülmeyen psikolojik şiddet çoğu zaman aşağılama, hor görme, küçümseme, değersizleştirme gibi şekillerde kendini gün yüzüne çıkmaktadır. Psikolojik şiddetin etkileri zamanla ortaya çıkmaktadır ve belirlemesi zor olduğundan önemsenmemektedir. Kişi ya da gruplar arasındaki bir durumun taraflarından biri baskın olmaya çalıştığında diğer tarafta bir direnç olursa kişi aşağılama, küçümseme yoluna gitmektedir (Kantar, 2023: 8). Genelde ayrımcılığın bir türünden temellenen bu şiddet türü ile günlük yaşamda sıklıkla karşılaşılabilmektedir. Kişinin yaşı, cinsiyeti, cinsel yönelimi, kronik hastalıkları, HIV (Human Immmunodeficiency Virus)'e sahip olması ve hamile olması dahi psikolojik şiddete uğraması için bir gerekçe olabilmektedir. Dolayısıyla kişilerin sahip oldukları kimlikler ve özelliklerin ataerkil bir toplumda dezavantajlı bir konumda olması psikolojik şiddeti daha mümkün hale getirmektedir (Orbay, 2022: 271).

Cinsel Şiddet

Cinsel şiddet, yalnızca fiziksel değildir aynı zamanda sözlü tacizi de içerisinde barındırır. Bu şiddet türü, kişinin tanıdığı ya da tanımadığı insanlar tarafından cinsiyet ya da yaş fark etmeksizin gerçekleştirilen eylemlerin bütünüdür. Dünya Sağlık Örgütü (2002) cinsel şiddeti, "birinin, bir başkasının cinselliğine yönelik baskı kullanarak uyguladığı her cinsel davranış ve bu amaca yönelik yapılan girişim, istenmeyen cinsel yorum veya flörtöz yaklaşım, ticari veya farklı amaç içeren eylem, cinsel şiddettir" şeklinde tanımlar (URL-3). Dünya Sağlık Örgütü cinsel şiddet faaliyetlerini; evliliklerde veya tanınmayan kişiler tarafından tecavüz, çocukların cinsel istismarı, bilişsel ya da fiziksel engelli kişilerin istismarı, küçük yaşta evlendirmeler dahil zorla evlendirilmeler, cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı korunmak için önlem alma hakkına izin verilmemesi, zorla yaptırılan kürtaj, kadın sünneti, cinsel sömürü için kişileri fuhuş ve insan ticaretine zorlanması vb. şekilde sıralamıştır (Akt. Sarışın, 2022: 265).

Ekonomik Şiddet

Maddi bir gücün kişi üzerinde otorite, kontrol ve kimi zaman da ceza verme amacıyla kullanılmasıdır. Var olan paraya el koymak veya paranın bir kısmını almak, kişinin kendi parası ile yapacağı herhangi bir yatırımı, birikimi ya da bir ihtiyaç giderme durumunu engellemek veya olan birikimi kendi üzerine almak, kişinin çalışmasına veya işi ile ilgili gelişimine engel olmak, ihtiyacından az parayla yaşamaya zorlamak, ihtiyaçlarını nedensiz ya da rasyonel olmayan bir nedenle karşılamamak ya da maddi olarak muhtaç konuma düşürmek ekonomik şiddet örneklerinden sayılabilir (Yıldırım, 2019: 17).

Dijital Şiddet

Dijital şiddet, herhangi bir sosyal ortam, sosyal ağ üzerinden kişi ya da kişilerin rızası alınmaksızın psikolojik, ekonomik, cinsel yönden zarar vermek amacıyla yapılan her türlü eylemi kapsamaktadır. Dijital şiddet literatürde siber zorbalık, siber şiddet, sanal şiddet ve çevrimiçi şiddet gibi şekillerde de geçmektedir (Barındık, 2021: 54). Dijital şiddet; bir ağ ya da ortam üzerinden bireyin gözlenmesi, denetim altında tutulması, takip edilmesi, nerede bulunduğu veya ne yapıyor olduğu hakkında kanıt istenmesi, gizlice kayıt altına alınması veya gizlice alınmasa bile alınan kaydın sosyal ortam kullanılarak dağıtılması ya da dağıtılmakla tehdit edilmesi, bu ortamlardan alınan bilgilerle tehdit edilmesi, kişisel kullanıcı hesaplarının kurcalanması ve sosyal ortamlar üzerinden kişiye küçük düşürücü sözler söylenmesi şeklinde sıralanabilir (Yıldırım, 2019: 17). Siber zorbalıkla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Siber zorbalık, Nancy Willard'a (2007) göre, internet ve iletişim araçları kullanılarak insanlara saldırmaktır. Justin W. Patchin ve Sameer Hinduja'a (2009) göre, düzenli ve kasıtlı olarak elektronik mesajlarla zarar vermektir. Bill Belsey'e (2007) göre, kişi veya kişilerin başka bir kişi ya da kişilere karşı kasti ve sistemli bir şekilde iletişim teknolojilerini kullanarak saldırganca davranmasıdır. Robin Kowalksi ve Susan Limber'e (2007) göre, iletişim teknolojileriyle kişi veya kişilere zarar vermektir. Dijital şiddete karşı önlem alınmazsa zamanla diğer şiddet türlerine göre daha ciddi boyutlarda zarar vereceği bilinmelidir (Meydaneri, 2021: 12).

Cinsel Kimlik ve Şiddet

LGBTIQ bireyler cinsel kimlikleri veya cinsel yönelimleri sebebiyle heteroseksüel bireylerin olumsuz tutum ve davranışlarına maruz kalabilmektedir. Bu olumsuz tutum ve davranışlar da sıklıkla şiddete dönüşmektedir. LGBTIQ bireyler günlük yaşamlarında; otobüsteyken, okula giderken, hastanede muayene olurken, alışveriş yaparken ve daha birçok alanda cinsel kimlik ve yönelimlerinden dolayı psikolojik veya fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Psikolojik şiddet; bakış ve jestlerde, hakaret, mobbingde ve hizmet alamama şeklinde görülmektedir. Bu yaşanılan psikolojik şiddet bireylerin toplumla bütünleşmesine engel olmakta ve onlarda depresyona, yalnızlaşmaya, toplumdan soyutlanmaya, umutsuzluk ve çaresizliğe, özgüven eksikliğine, korkuya, kırılganlığa ve hatta intihara neden olabilmektedir (Erdoğan, Köten, 2015). Bu psikolojik şiddet, fiziksel şiddete evrildiğindeyse kişilerde onarılamayacak zararlara sebep olmaktadır. Bireyler maruz kaldıkları fiziksel şiddet sebebiyle yasal yollara başvurmakta, fakat başvurular bir sonuca ulaşmamakta veya korku salınarak vazgeçirilmektedirler. Koruyucu yasaların bulunmaması da bu kişileri savunmasız bırakmaktadır (Ataman, 2009). Kişilerin savunmasız bırakılması korkarak yaşamalarına, güven duygularının zedelenmesine, evlerinden ve işlerinden olmaları gibi birçok duruma da neden olmaktadır (Doğan, 2015). Tüm bunlarla birlikte LGBTQİ bireylerin yaşadıkları fiziksel şiddet, yaşamlarının sonlanmasına ve nefret cinayetlerine sebep olabilmektedir. İnsanların yaşamlarındaki memnuniyetlerini etkileyen faktörler vardır. Bu faktörlerin başında eğitim, gelir, sağlık, sosyal ilişkiler, aile ilişkileri ve meslek gelir. Fakat farklı cinsel kimliğe sahip bireyler, cinsel yönelimleri sebebiyle eğitim hayatlarında engellenmekte, iş bulamamakta ya da buldukları işlerde düşük ücretlere çalıştırılmakta ya da mobbinge uğramakta, aile ve sosyal ilişkilerinde sıklıkla ayrımcılığa ve şiddete maruz kalmakta, sağlık hizmetlerine ulaşımda sorun yaşamakta ve diğer tüm normatif yapılar içinde sürekli mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar (Kaos GL Derneği & Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırma Merkezi, 2022). Tüm bu olumsuzluklara bakıldığında bireylerin yaşam memnuniyetlerinin önemsenmediği görülmektedir. Oysaki bir kişinin memnuniyeti, toplumun memnuniyetidir ve bu sebepledir ki azınlığın memnuniyetsizliği de toplumun memnuniyetsizliğidir (Arslan, Demir Toker, 2023: 216).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada dijital şiddete uğrayan farklı cinsel kimliğe sahip kişilerin tecrübelerini ve düşüncelerini kayıt altına almak amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için şu sorulara yanıt(lar) aranmıştır: Dijital şiddet kavramını nasıl tanımlarsınız? Cinsel kimlik kavramı sizin için ne ifade etmektedir? Kendi cinsel kimliğinizi nasıl tanımlarsınız? Hangi dijital platformları kullanıyorsunuz? Kullandığınız platformlar içinde en çok hangisinde şiddete maruz kalıyor veya şahit oluyorsunuz? Dijital şiddete uğradığınızda ve şahit olduğunuzda nasıl tepki veriyorsunuz (savunma, hiçbir şey yapmama,

oturup ağlama vb.)? Dijital şiddete maruz kalmak veya buna şahit olmak sosyal medya kullanım alışkanlıklarınızı etkiliyor mu? Etkiliyorsa kullanımınızda ne gibi değişiklikler oldu? Dijital platformlarda cinsel kimliğinizi açıkça ifade edebiliyor musunuz? Dijital platformlarda cinsel kimliğinizi açıkça ifade ettiğinizde ne gibi zorluklarla karşılaştınız? Dijital platformlarda cinsel kimliğinizi açıkça ifade etmiyorsanız bu tercihi yapmanıza sebep olan etkenler nelerdir? Hiç cinsel kimliğiniz yüzünden dijital şiddete uğradınız mı? Uğradıysanız nasıl oldu (hakaret, tehdit vb.)? Size nasıl hissettirdi? Bir yakınınız cinsel kimliği yüzünden bu tür şiddete uğrasaydı ona nasıl destek olurdunuz, ne gibi tavsiyelerde bulunurdunuz? Sizce dijital şiddetin önüne geçmek için neler yapılabilir, ne gibi önlemler alınmalıdır?

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, LGBTQI'ların deneyimlerini ve yaşadıkları zorlukları göstererek kendilerine yönelik gerçekleştirilen şiddet biçimlerini ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle bu çalışma, heteroseksizmle ve ayrımcılıkla mücadele etmek ve insan hakları açısından literatüre katkı sağlayan bir çalışmadır. Farklı cinsel kimliklere sahip bireylerin dijital şiddet ile ilgili fikirlerini ve deneyimlerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; "gözlem ve görüşme gibi veri toplama yöntem ve teknikleri ile elde edilen verilerin düzenlendiği, kategorilere ayrıldığı, temaların keşfedildiği ve sonuçta tüm bu sürecin rapora aktarıldığı bir etkinlikler toplamıdır" (Özdemir, 2010: 323). Bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Nitel araştırmanın birçok uygulama alanı vardır; etnografi, kuram oluşturma, eylem araştırmaları ve fenomenoloji alanlarındaki araştırmalarda nitel araştırmanın kullanımı konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlar. Fenomenolojik yaklaşım, kişisel deneyimlerden meydana gelmektedir. Araştırmacı, bireylerin deneyimleri ve algılayış biçimleri üzerinde inceleme yapmaktadır (Danyeli Güzel, 2017: 30). Bu yüzden bu araştırmada fenomenolojik yaklaşım kullanılacaktır.

Araştırmanın katılımcıları, Çanakkale'de yaşayan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 8 LGBTQ+ bireyden oluşmaktadır. Katılımcılara, kartopu yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Görüşmelerin çoğu bir kafede gerçekleştirilmiş ve katılımcıların isteğine bağlı olarak ses kayıt cihazı kullanılmamış olup not tutarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler 17.12.2024– 05.01.2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve en az 20 en fazla 45 dakika sürmüştür.

Tablo1: Sosyo-Demografik Bilgiler

	Yaş	Cinsel Yönelim	Eğitim Durumu	İlişki Durumu	Aile ve Medeni Durum	Çalışma Durumu
Katılımcı 1	31	Gey	Doktora	İlişki var	Sevgilisi ile yaşıyor	Çalışıyor
Katılımcı 2	29	Akışkan Cinsiyet	Yüksek Lisans	İlişki yok	Yalnız yaşıyor	Çalışıyor
Katılımcı 3	28	Lezbiyen	Yüksek Lisans	İlişki yok	Ebeveynleri ile yaşıyor	Çalışmıyor
Katılımcı 4	30	Gey	Lisans	İlişki var	Sevgilisi ile yaşıyor	Çalışıyor
Katılımcı 5	31	Lezbiyen	Lisans	İlişki var	Sevgilisi ile yaşıyor	Çalışıyor
Katılımcı 6	28	Akışkan Cinsiyet	Lisans	İlişki yok	Ebeveynleri ile yaşıyor	Çalışmıyor
Katılımcı 7	27	Biseksüel	Yüksek Lisans	İlişki var	Sevgilisi ile yaşıyor	Çalışıyor
Katılımcı 8	25	Transeksüel	Lisans	İlişki yok	Yalnız yaşıyor	Çalışıyor

Demografik bilgiler tablosuna bakıldığında katılımcıların cinsel yönelimlerinin homojen olarak dağılmadığı görülmektedir. Araştırmada, 2 Gey, 2 Lezbiyen, 1 Biseksüel, 2 Akışkan Cinsiyet, 1 Transseksüel, cinsel yönelime sahip bireyler ile görüşülmüştür. Katılımcıların eşit bir dağılım göstermediği görülmektedir. Bulgular kısmında karışıklık yaratmaması adına katılımcılara K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8 kısaltmaları ile hitap edilecektir. Elde edilen veriler araştırmadan ve araştırmacıdan bağımsız iki kişi tarafından okunduktan sonra araştırmacı verileri kodlamıştır ve bu kodlar üç temel kategorinin oluşmasını sağlamıştır. Birincisi, sanal ortamda cinsel kimliğin ifadesi ve yaşanan zorluklar, ikincisi dijital şiddete verilen tepki, sonuncusu ise dijital şiddet ile mücadeledir.

BULGULAR

Bulgular üç ana başlıkta incelenmiştir. Birinci ana başlık; sanal ortamda cinsel kimliğin ifadesi ve yaşanan zorluklar, ikinci ana başlık; dijital şiddete verilen tepki, üçüncü ana başlık dijital şiddet ile mücadeledir. Katılımcıların çoğunun üniversite mezunu olduğu, yaş ortalamalarının ise 28,6 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunun iş hayatında aktif olarak bulundukları ve yarısının duygusal bir ilişki yaşadığını söylemek mümkündür.

Sanal Ortamda Cinsel Kimliğin İfadesi ve Yaşanan Zorluklar

Sosyal medya, kişilerin birbirleri ile etkileşimlerine, iletişimlerine ve bilgi paylaşımlarına katkıda bulunan çeşitli uygulamaların bulunduğu çevrimiçi platformlardır (Büyüktanır, Yakar, Altıner Girgin, 2025: 687). Katılımcıların sosyal medya kullanımlarına bakıldığında tümü Instagram ve X kullandıklarını ifade etmiştir. TikTok, Whatsapp, Facebook, Snapchat, Linkedln, Grindr ise kullanılan diğer uygulamalar arasında yer almaktadır. Tüm katılımcılar X'in en çok dijital şiddete maruz kalınan ve dijital şiddete şahit olunan sosyal medya platformu olduğunu belirtmiştir. Sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, içerik üretiminin ve veri paylaşımının artmasına sebebiyet vermektedir. Üretilen içerikler sadece faydalı içerikler olmamakta, kişilere zarar verir nitelikte olan ve nefret söylemi içeren ifadeleri de barındırmaktadır. Sosyal medyada nefret söylemi; cinsiyet, cinsel yönelim, din, dil, ırk gibi konularda kişilere yönelik olumsuz söz ve ifadelerin sosyal medya araçlarında kullanılmasıdır. Bu gibi ifadeler, psikolojik şiddete, nefret duygularının uyandırılmasına, ayrımcılığa yol açabilmekte ve hedefte olan kişilerin güvensizlik hissetmelerine, toplum tarafından haksız yargılanmaya, şiddete ve dışlanmaya sebep olabilmektedir (Büyüktanır, Yakar, Altıner Girgin, 2025: 687). Görüşmelerde edinilen cevaplar da bunları kanıtlar niteliktedir:

"Cinsel yönelimimden dolayı birkaç kez şiddete maruz kalmıştım. Ancak bu duygu durumumu etkilememişti. Sanırım bir süreden sonra bunu kabullenme aşamasına geçiyoruz ve kullanılan ifadeler de hep birbirinin tekrarı gibi geliyor. Başka kişilere veya kurumlara yapıldığında da tepkimi koymaktan çekinmiyorum. Özellikle kendi arkadaş grubum içerisinde buna sebebiyet verebilecek ifadeleri varsa bunları bir şekilde engellemeye çabalıyorum. Meslek aşağılamaya kadar varan birçok söyleme maruz kaldığım bir dönem olmuştu ve dava açmıştım. Tahmin edersiniz ki hiçbir sonuca varmamıştı. Ancak ifadeleri kullanan kişi "başıma bir şey gelecek" korkusunu hissettiğinden özürler dilemişti kendince" (K6).

"Tehdit edilmiştim. Kariyerimi bitirebileceğini ifade eden kişilerle karşılaşmıştım. Sonuç olarak hiçbir şey olmadı elbette; ama tehditten ziyade üsluptan rahatsızlık duymuştum. Bence argo ifadeler kullanmanın da bir adabı var" (K4).

"Şiddete en çok maruz kaldığım yer genelde Twitter(X). Burada anonim olmak çok yaygın olduğu için nefret söylemiyle, önyargıyla karşılaşmak çok kolay oluyor. Özellikle bir trans birey olarak 'ben varım' dediğimde ve hakkımı savunduğumda olumsuz tepkiler alıyorum" (K8).

Cinsel yönelim meselesi 1950'li yıllarda kamusal alanda tartışılmaya başlanmasına rağmen Türkiye'de 1970'lerde gündeme gelmiştir. Fakat, farklı cinsel kimlikler 1970'li yıllarda da örgütlenme fırsatı yakalayamamışlardır. Çünkü LGBTQI+ bireyler, cinsel yönelimlerini gizleme, gizli saklı yaşama yoluna gitmişlerdir (Yenmez, 2014). Katılımcıların çoğu kendi arkadaş grupları arasında bunu açıkça yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Dijital ortamlarda da benzer durumlar geçerli olmaktadır. Edinilen cevaplarda da bu yatkınlık açıkça görülmektedir:

"Cinsel kimliğimi bilen çok az insan var ve başta ailem olmak üzere bunun bilinmesinin hayatımı çok kötü etkileyeceğini düşünüyorum. İnandıkları dinde yasak olması ve eşcinselliği ahlak dışı görmeleri sebebiyle hoş karşılanmayacağını biliyorum" (K7).

Tuhaf, acayip gibi anlamlara gelen ve 1980'lerin sonlarına doğru homoseksüel erkekleri aşağılamak için kullanılan "queer" kelimesi 1990'ların başlarında gey, lezbiyen, transseksüel, biseksüel, intersekse kişiler tarafından, küçümseyici anlamıyla sahiplenilmiş ve bu kişilerin hak mücadelesinde kullanılmaya başlanmıştır. Queer kuram da bu hareketle aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Queer kurama göre, cinsiyet sabit değildir; tarih boyunca koşullara göre değişmiş ve bu tarihsel bağlamla şekillenmiştir (Öztürk, 2011: 6). Queer kuram, cinsiyetle ilgili tüm konumların bir belirsizlik içinde kalması gerektiğini belirtir. Cinsiyetlerin temelde, esneklik ve boşluk içerisinde şekillenebilen yenilikçi ve özgürleştirici cinsiyet deneyimlerine yönelik bir arayış olması gerektiğini savunan bir kuramdır (Taburoğlu, 2013: 19). Kendisini sürekli kuran ve yeniden yıkan, bir kimliksizleşme hareketi olan *queer kuramı* tanımlamak çok da kolay değildir. Sibel Yardımcı ve Özlem Güçlü'nün (2013) de belirttiği üzere queer kuram ne olduğuyla değil neye karşı olduğu ile kendini var etmektedir. Kimlik ve cinselliğin üzerine kurulan her türlü kategoriye ve etikete karşı durmaktadır. Normali sorgularken amaç, merkezde olmayanın merkeze çağırılması değil, merkezin ortadan kaldırılmasıdır. Yapılan araştırmada da bu alıntıyı destekleyici deneyimler yer almaktadır:

"Cinsel kimliğin bir yerlerde özellikle açıklanması gereken bir olgu olmadığına inanıyorum" (K2).

"Sakladığım bir durum değil. Ancak açık açık da ifade etmiyorum. Çünkü buna gerek olduğunu düşünmüyorum. Benim kiminle ne yaşamak istediğim sadece beni ve bu hisleri deneyimlemek istediğim kişiyi ilgilendiriyor" (K6).

Sanal ortamlarda cinsel kimliğin ifadesi ve zorlukları kişiden kişiye farklılaşmaktadır. Kimi cinsel kimliğini ifade etmeye gerek görmezken kimi de bunun ifadesini kendi gibi olanları cesaretlendirici faktör olarak görmektedir. Yaşanan zorluklar da buna bağlı olarak değişmektedir. Toplumda cinsel kimliği heteroseksüellikten farklı olan bireyler, homofobiye ve nefret söylemlerine maruz kalmaktadırlar.

Dijital Şiddete Verilen Tepki

Dijital şiddetle karşılaşıldığında verilen tepkiler şiddetin gücüne ve aldığı konuma göre değişmektedir.

Kendini Koruma

Katılımcıların doğrudan bir saldırıya uğradıklarında gösterdikleri davranış; spamlama, engelleme ve raporlama olmaktadır. Katılımcılar dijital ortamlarda araya bir set çekerek kendilerini koruma davranışı gösteriyorlar.

"Engelliyorum bitiyor. Dijital şiddeti gösteren kişiler uzlaşı sağlanabilecek veya laftan anlayacak kişiler olmuyor genelde. Münakaşaya girip kendimi yormuyorum" (K3).

Doğrudan bir saldırı olmadığında ise "hiç bulaşmamak" tabiriyle karşılaşmaktayız. Sosyal psikolojideki bir kavram olan "seyirci etkisi" katılımcıların dijital kullanımlarında görülmektedir. "Seyirci etkisi, insanların etraflarında başkaları olduğunda tek başına oldukları durumlara kıyasla yardım etme olasılıklarının azalmasını ifade etmektedir" (Erem & Hasdağ, 2024: 116). Birçok kişinin şahit olduğu acil müdahale gerektiren olaylarda yardımın azalması durumu "sorumluluğun dağılması" olarak tabir edilir. Sorumluluğun dağılması da seyirci etkisiyle paralel izlemektedir (Enser, 2020: 264).

"Şahsi bir saldırıya uğramadım. Maruz kaldığım içerik, yazı ve görsellerin ait olduğu bir hesabı takip ediyorsam takipten çıkıyorum" (K2).

Katılımcının sosyal medyada sergilediği davranışın sorumluluğun dağılmasından dolayı ortaya çıkmakta olduğu söylenebilir.

Mesafe Koyma

Şiddete maruz kalma veya şahit olma gibi durumlar kişileri duygusal olarak yıpratabilmekte ve bu sebeple ortamdan uzaklaşma ya da bir süre ara verme davranışları görülebilmektedir:

"Şiddet olayları çok fazla gündemde olduğunda duygusal olarak kötü etkilenip daha az girdiğim oluyor" (K7).

Destek Arama

Bu kısımda, güvenilen arkadaşlar veya destek grupları ile durumu paylaşma şeklinde dayanışma isteği görülmektedir. Burada görülen şey aynı deneyimleri yaşamış ya da yaşamakta olan kimselerden destek alıp güçlenmeyi sağlamaktır.

"Arkadaşlarımla konuşarak en azından haberdar olmalarını sağlamaya çalışıyorum" (K1).

İfşa Etme

Katılımcılardan biri, şiddetin boyutuna bağlı olarak ifşa yöntemini kullandığını ifade etmiştir:

"O zorbaları ifşa ediyorum ki benim gibi olan diğer insanlar görsün ve ondan kendini korusunlar" (K8).

Hukuki Yollara Başvurma

Eğer, ortada tehdit veya bir hak ihlali varsa katılımcılar hukuki yollara da başvurabileceklerini belirtmişlerdir:

"Bu tür insanların konuşmaktan anladıklarını çok da düşünmüyorum aslında ama konuşurdum, iş ilerlerse dava açmakla tehdit ederdim, baktım devam ediyor avukat bir arkadaşıma aratırdım" (K5).

Dijital Şiddet ile Mücadele

"Sizce dijital şiddetin önüne geçmek için neler yapılabilir, ne gibi önlemler alınmalıdır?" sorusuna verilen cevaplara bakıldığında genel olarak dijital şiddetle mücadele konusunda eğitimin önemli bir konumda olduğu görülmektedir:

"Yalnızca dijital şiddet değil, şiddetin kendisi ve diğer birçok türü için insanların bilinçlendirilmesi, eğitim vb. süreçler gereklidir. Bu çok büyük bir kültürel ve eğitimsel devrim gerektirir" (K1).

"Toplumu eğitmek önemli bir mevzu. Okullarda, iş yerlerinde farkındalığı arttırmak için programlar düzenlenmeli. Dijital şiddet nedir ne değildir, insanların ne gibi hakları vardır, nasıl önlemler alınabilir gibi konularda bilinçlendirilmelidir insanlar" (K5).

Özellikle eğitim konusunda dijital platformların sorumluluğunun arttırılması gerektiğini savunan katılımcılar olmuştur. Ayrıca dijital şiddetle mücadele de hukuki yaptırımların ve güvenliğin arttırılması gerektiğini söyleyen katılımcılar da yer almaktadır.

"Bu konuda platformda şikâyet butonları oluşturulmalı ve kanıtlanan durumlarda şikâyet edilen hesaplara bu platformları kullanamamaları adına IP banı atılmalı ve kişilere şiddetin boyutları ve ölçüleri ile doğru orantılı cezalar verilmesi yönünde yasalar geliştirilmeli" (K2).

"Dijital şiddetin önüne geçmek için sosyal medya platformlarının denetimleri ve şiddet davranışlarına karşı cezai yaptırımlar arttırılmalıdır. Fikir özgürlüğünün kısıtları dikkate alınmalıdır" (K3).

"Ülkemizde sokak ortasında rahatça insan öldürülebiliyor. O sebeple dijital şiddetten önce daha büyük çerçeveye bakılması gerekiyor. Her türlü şiddet eyleminin cezalandırılması, kanunların uygulanması, hukukun üstünlüğünün getirilmesi gerekir. Bunlar olsun ki ilk olarak insanlar her türlü eylemlerinin sonuçlarına katlanmaları gerektiğini, muz cumhuriyetinde yaşamadıklarını bilsinler. Daha sonrasında her türlü şiddet için ayrı çalışmalar yapılmalı" (K1).

Katılımcılar arasında bu şiddetin asla sona ermeyeceğini düşünenler de bulunmaktadır:

"Sonradan eğitimle bu iş kolay kolay düzelmez. Herkesin ailede iyi bir eğitim alması gerekiyor. Genel olarak şiddetin bitebileceğini düşünmüyorum" (K4).

"Biraz kaçak dövüşmek gibi görünebilir ama ben bu tarz toplum tarafından şiddete maruz kalabilecek durumların biraz gizli tutularak kendini korumanın önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü

toplum buna hazır değil ve hazır olması için yıllara ihtiyacımız var. Onları düzeltmek güç kendimizi korumak kolay" (K7).

"Açıkçası önüne geçilebilecek bir önlem yok gibi geliyor. Eğitimle falan bir şeylerin düzelebileceğine inanmıyorum. Cezai yaptırımı dahi olmuş olsa kötü kötüdür, yine önlenemez gibi hissediyorum. Komple toplum algısının değişmesi gerekiyor. Bence bu da imkânsız" (K6).

Sonuç

Sanal ortamlarda cinsel kimliğin ifadesi ve zorlukları kişiden kişiye farklılaşmaktadır. Kimi cinsel kimliğini ifade etmeye gerek görmezken kimi de bunun ifadesini kendi gibi olanları cesaretlendirici faktör olarak görmektedir. Yaşanan zorluklar da buna bağlı olarak değişmektedir. Yaşamını cinsel kimliği ile ifade eden bireyler toplum tarafından homofobiye ve nefret söylemlerine maruz kalmaktadırlar.

Dijital şiddetle karşılaşıldığında verilen tepki, şiddetin gücüne ve durumuna göre değişmektedir. Doğrudan bir saldırı olduğunda gösterilen davranış spamlama, engelleme, raporlama olmaktadır. Bu da kendini koruma davranışı olarak görülmektedir. Şiddete maruz kalmak veya şahit olmak, bireyleri duygusal olarak yıpratmaktadır. Bu nedenle kişiler kullanılan dijital platform hesaplarından uzak kalma veya hesaplara bir süre ara verme davranışında bulunabilmektedirler. Güvenilir arkadaşlar ve destek gruplarıyla durumu paylaşma, benzer deneyimleri yaşayan kişilerden destek almak bireyin güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Verilen tepkiler arasında ifşa etmek ve hukuki yollara başvurmak da bulunmaktadır. Dijital şiddetle mücadelede farkındalık sağlama ve eğitim, hukuki yaptırımlar, platformların sorumluluklarının arttırılması, dijital güvenlik araçlarının kullanımının sağlanması, topluluk destek sistemlerinin oluşturulması, güvenli sosyal ağlar yaratılması, empati ve saygı kültürünün geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Dijital platformlar, kişilerin güvenliğini sağlamak amacıyla daha sıkı denetim uygulamalı, nefret söylemi içerikli paylaşımları oldukça hızlı bir şekilde tespit edip ortadan kaldırmalıdır. Bununla birlikte sosyal medya platformlarının raporlama sistemlerini erişilebilirlik açısından güçlendirmesi, şiddet gören kişilerin daha kolay ve hızlı destek almasına yardımcı olabilir. Ayrıca, platformların raporlama sistemlerini daha erişilebilir ve etkili hale getirmesi, şiddet mağdurlarının hızlıca destek almasını sağlayacaktır. Şiddetle mücadelede olduğu kadar dijital şiddetle mücadelede de hukuki yaptırımların önemi büyüktür. Bu konuda hukuki düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Hakaret, tehdit içerikli paylaşımlar için daha açıklayıcı ve caydırıcı yasalar oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak dijital şiddetin önüne geçebilmek için hukuki yaptırımlar uygulanmalı, dijital platformlara sorumluluk verilmeli, okullarda farkındalık eğitimleri verilmeli, güvenliğin sağlanması için kullanıcıların gizlilik ayarlarını yapmaları sağlanmalı, mağdurlar için destek grupları oluşturulmalı ve toplumsal saygı kültürü yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Arslan, K., Demir Toker, Ç. (2023). Türkiye'de Lgbt Olmak: Ayrımcılık, Şiddet ve Memnuniyet Üçgeninde Kesit Veri Analizi. *Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar*, 1(1), 210-245.

Atak, H., Kırman T. (2020). Homofobi: Kuramsal ve Görgül Bir Değerlendirme. *Researcher: Social Science Studies*, 8(1), 86-104.

Ataman, H. (2009). LGBTT Hakları İnsan Haklarıdır. Ankara: Human Rights Agenda Association.

Barındık, G. (2021). Dijitalleşen Medya ve Yarattığı Yeni Şiddet Alanı: Dijital Şiddet. [Yüksek Lisans Tezi]. Antalya.

Belsey, B. (2007). Cyberbullying: A real and growing threat. ATA Magazine, 88(1), 14-21.

Büyüktanır, B., Yakar, Ö., Altınel Girgin A.B. (2025). Sosyal Medyada Nefret Söylemi Çerçevesi: Geçmişten Günümüze Kapsamlı Bir Derleme. *Mühendislik Mimarlık Dergisi,* 40(1), 685-711.

Connolly W.E. (1995). Kimlik ve Farklılık- Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Coşkun, H.K. (2023). Türkiye'de Kadınların Yaşadığı Dijital Şiddet ve Sosyal Destek Mekanizmaları. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul.

Çay Sağlam, T. & Yaşar, M. (2017). "Teoride, Pratikte ve Araştırmalarda Öteki ve Ötekileştirme. TURKISH STUDIES- *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(3), 135-154.

Dalbay, R. S. (2018). "Kimlik" ve "Toplumsal Kimlik" Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31(2), 161-176.

Danyeli Güzel, Ö. (2017). Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transeksüellerin Sosyal Dışlanma Deneyimleri. Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğan, E.T. (2015). İşgücü Piyasasında Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Ayrımcılığının Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi; Çalışma Hayatında Ayrımcılık. *Kaos GL Dergisi*, 1, 57-76.

Dondurucu, Z.B. (2018). Yeni Medyada Cinsel Kimlik Temelli Nefret Söylemi: İnci Sözlük Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 6(2), 1376-1405.

Enser R.K, (2020). Şiddet, "Kötülüğün Sıradanlığı" ve "Seyirci Etkisi" Bağlamında Hasan Ali Toptaş'ın Beni Kör Kuyularda Romanı. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 16, 251-278.

Erdoğan, B. ve Köten E. (2015). "As Kendini de Hepimiz Kurtulalım Artık!": Sosyal Dışlanmadan İntihara LGBT Gençler. *Alternatif Politika*, 7(1), 143-167.

Erem, H. Ö. ve Hasdağ, D. (2024). Sosyal Psikolojik Açıdan Linç Kültürü: İlişkili Olduğu Etmenler ve Sonuçları Açısından Bir Derleme. *Nesne*, 12(31), 110-129.

Hinduja, S., Patchin, J.W. (2009) Bullying beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying. Corwin Press, Thousand Oaks, CA.

Kantar, E. (2023). Kadına Yönelik Dijital Şiddet: Siber Zorbalık. [Yüksek Lisans Tezi]. Çorum.

Kaos GL Derneği & Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi (2022). Türkiye'de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu: 2022 yılı araştırması.

Kılıç, D. (2011). Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Basında Eşcinselliğin Sunumu: Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(1), 144-169.

Kowalski, R. M., Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying among Middle School Students. Journal of Adolescent Health, 41, S22-S30.

Meydaneri, T.Y. (2021). Kadına Yönelik Dijital Şiddet ve Sosyal Medyanın Kadına Yönelik Şiddet Üzerindeki Etkisi: Çorum İlinde Bir Alan Araştırması. [Yüksek Lisans Tezi]. Çorum.

Orbay, İ. (2022). Görünmeyene Işık Tutmak: Psikolojik Şiddet. Toplum ve Sosyal Hizmet, 33(1), 267-290.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.

Özküralpli, İ. ve Saygılıgil F. (Ed.). (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Dipnot Yayınları: Ankara.

Öztürk, Ş. (2011). Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram. *Cogito Dergisi*, Sayı: 65-66, 5-6.

Sarışın, M. (2022). Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: Dijital Şiddet. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 257-285.

Taburoğlu, Ö. (2013). Queer Kuramı: Yapılaşmamış Kimlikler, Keyfi Cinsiyetler. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 16(64), 9-19.

Yardımcı, S., Güçlü Ö. (2013). Queer Tahayyül. Sel Yayıncılık, İstanbul.

Yenmez, F. (2014). Yazılı Yerel Basın'da LGBTT Temsili: Gaziantep Örneği (2009-2014). Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Gaziantep.

Yıldırım, E. (2019). Sosyal Medyada Kadınlara Yönelik Dijital Şiddet. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul.

Willard, N. (2007). Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, anddistress. Illionis: Champaign Research Press.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: https://www.nisanyansozluk.com/kelime/şiddet (Erişim Tarihi: 12.05.2025).

URL-2: https://www.otuken.com.tr/u/otuken/docs/k/l/klasik-yunan-mitolojisi-1606387213.pdf?srsltid=AfmBOopfe4ij5dtV5SURe3hf8t6W8jxfcfm0CnxkKxsqzglt9xrfgm (Erişim Tarihi: 12.05.2025).

URL-3: https://www.who.int/publications/i/item/9241545615 (Erişim Tarihi: 12.05.2025).

4. Bölüm:
Dil ve Edebiyatta Cinsiyetçi Söylem ve Şiddet

4.1. DİLSEL ŞİDDETİN İZİNDE: FEMİNİST TERİMLERİN İNGİLİZCE ve TÜRKÇEDE ANLAM ve ÇEVİRİ SÜRECİ

Pelin EKŞİ*

Giriş

Dil, tarafsız bir iletişim aracı değildir; ideoloji, güç ve kültüre gömülü bir toplumsal uygulamadır. Bu makale, kadınlara yönelik çeşitli şiddet ve yönlendirme biçimlerini tanımlayan *mansplaining*, *coercive control*, *gaslighting*, *love bombing* ve *ghosting* gibi terimlerin feminist terminoloji çerçevesinde Türkçeye uyarlanmasını ve bu süreçteki çeviri dinamiklerini incelemektedir. Çalışmada kadınlara yönelik şiddet biçimlerini tanımlayarak görünür kılan ve bu nedenle feminist söylemin ve mücadelenin yapı taşları haline gelen bu tür terimlerin Türkçede karşılıklarının bulunup bulunmadığı tartışılmış; çeviri sürecinde karşılaşılan kültürel ve dilsel farklılıklar ele alınmıştır. Bahsi geçen terimlerin İngilizceden Türkçeye aktarılması sırasında ortaya çıkan anlamsal kaymalar, biçimsel değişimler ve yerel sosyokültürel bağlamlarla olan etkileşimler dilbilimsel bir perspektif çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu terimlerin doğru ve etkili bir şekilde Türkçeye çevrilmesinin, toplumsal düzeyde bu şiddet biçimlerinin tanınmasına ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadeleye olan katkıları, sosyal medya ve gündelik dil kullanımı üzerinden örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda feminist terminolojinin uluslararası literatür ile yerel bağlamlarda nasıl kabul gördüğünü ve çeviri sürecinde karşılaşılan zorluklara da değinmektedir. Küresel feminist hareketin söyleminde önemli bir yer edinen bu terimlerin Türkiye'deki toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele söylemine nasıl dahil edildiği ve bu terimlerin ülkemizde nasıl algılandığı da çalışmada ele alınan diğer konular arasındadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Dil, toplumsal yapıları sadece yansıtan bir araç olmanın ötesinde, bu yapıları sürekli olarak üreten ve dönüştüren bir sistemdir. Toplumsal ilişkiler, bireylerin etkileşim biçimleri, güç dinamikleri ve normlar dil aracılığıyla şekillenir. Dil; bireylerin toplumsal rolleri ve kimlikleri nasıl algıladığını, içselleştirdiğini ve bu rolleri toplumda nasıl icra ettiğini belirleyen bir mecradır. Bu süreç, dilin sürekli bir şekilde toplumsal değerleri pekiştirmesi ya da dönüştürmesi yoluyla gerçekleşir. Özellikle cinsiyet, sınıf ve etnik kimlik gibi faktörler dilde görünür hale gelir ve dil, bu faktörlerin toplumsal düzlemde nasıl yapılandığını ve güç ilişkilerinin nasıl şekillendiğini gösteren bir aynaya dönüşür. Dolayısıyla, dilin yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, toplumsal yapıların üretiminde aktif rol oynayan bir mekanizma olarak anlaşılması, toplumsal değişimi ve dönüşümü anlamada kritik bir öneme sahiptir. Feminist teoriler, dilin bu işlevini vurgular ve dilin, sözlü ve yazılı olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren bir güç kaynağı olarak kullanıldığını savunur. Bu teorilerde, dilin toplumsal cinsiyetin inşasında ve sürdürülmesinde aktif bir rol oynadığına, dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin dil aracılığıyla yeniden üretildiğine dikkat çekilir (Tong, 2009). Feminist dilbilim, dilin toplumsal cinsiyet normlarını nasıl şekillendirdiğini anlamak için kritik bir araç olarak kabul edilir. Bu perspektif, özellikle dilin cinsiyetçi anlamlar taşıyan terim ve kavramlarla nasıl dolduğunu, bu terimlerin toplumda bireyler arasındaki güç ilişkilerini nasıl yansıttığını ve pekiştirdiğini ele alır. Bu kuramsal çerçeve, feminist dil bilimin temel varsayımlarına dayanarak, toplumsal cinsiyet normlarının dilde nasıl kodlandığını, yeniden üretildiğini ve dilin bu süreçlerde nasıl bir güç aracına dönüştüğünü anlamaya yöneliktir (Cameron, 2005). Son yıllarda türetilen feminist terimler, kadınların karşılaştığı şiddet ve manipülasyon biçimlerini tanımlayarak dilin toplumsal cinsiyet normlarını nasıl dönüştürebileceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: peksi@gelisim.edu.tr ORCID: 0000-0003-1240-6043

Dil ve İdeoloji: Feminist Söylemin Tarihsel Bağlamda Oluşumu

Feminizm, kadınların ve cinsiyet azınlıklarının karşılaştığı toplumsal, politik ve ekonomik eşitsizlikleri anlamayı ve bunlara karşı mücadele etmeyi amaçlayan bir hareket ve teorik bir çerçevedir. Feminist teorinin merkezinde, dilin sadece iletişimin pasif bir aracı değil, güç dinamiklerini şekillendiren ve şekillenen aktif bir güç olduğu fikri bulunmaktadır. Dil, toplumsal normları ve değerleri yansıtır ve kullanımı yoluyla bireyler ve gruplar anlamları inşa eder ve sorgular. Feminist söylemde, dil hem baskı hem de direniş aracıdır. Tarihsel olarak, dil kadınların rollerini tanımlamak ve sınırlamak için kullanılmış, onları görünmez veya ikincil kılmıştır. Feminist teorisyenler, dilin eleştirel bir şekilde incelenmesi ve değiştirilmesi yoluyla bu kökleşmiş güç yapılarına meydan okunabileceğini ve daha kapsayıcı ve eşitlikçi anlatıların yaratılabileceğini savunmaktadır.

Aydınlanma Dönemi ve Feminist Dilin Doğuşu

18. yüzyılda Avrupa'da gelişen Aydınlanma düşüncesi, bireysel haklar, özgürlük, akıl ve evrensel insan doğası gibi kavramlar etrafında şekillenmiş, siyasal ve toplumsal yapının temelden sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Ancak bu kavramsal çerçevenin, görünüşte evrensel olmasına karşın, eril bir özneye göre kurulduğu; insan kavramının çoğu zaman yalnızca erkek bireyi kapsayacak şekilde tanımlandığı açıktır (Pateman, 1988: 18-21). Dolayısıyla Aydınlanma'nın dilsel ve düşünsel zemini, kadınları özne konumundan dışlayan erkek merkezli (androcentric) bir söylem üretmiştir.

Mary Wollstonecraft'ın *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (1792) adlı eseri, Aydınlanma'nın birey, akıl ve hak söylemini kadınları da kapsayacak şekilde yeniden yorumlamaya yönelik erken dönem feminist bir müdahaledir. Wollstonecraft, kadınların da akıl sahibi bireyler olarak tanınmaları gerektiğini savunmuş, bu yolla Aydınlanma'nın evrensellik iddialarını sorgulamış ve bu söylemin erkek merkezli yapısını ifşa etmiştir. Aydınlanma düşüncesinin sunduğu özgürlük ve eşitlik vaatleri, biçimsel olarak kapsayıcı görünse de pratikte kadınları dışlayan bir toplumsal düzeni sürdürmüştür (Pateman, 1988: 18-21). Wollstonecraft'ın yaklaşımı, egemen ideolojik kelime dağarcığını kullanarak bu dışlanmayı görünür kılma çabası olarak değerlendirilebilir. Feminist kuram açısından bu durum, dile ilişkin çift yönlü bir tavrı zorunlu kılar. Bir yandan, mevcut dilsel yapılar kadınların özneleşmesini sınırlandırmakta; öte yandan, bu sınırlılıklar eleştirel söylemin gelişimine olanak sağlamaktadır. Judith Butler'a (1990) göre, dil yalnızca anlamın iletildiği bir araç değil, toplumsal cinsiyetin kurucu unsurudur. Dolayısıyla feminist söylem, yalnızca içerik düzeyinde değil, söylemsel biçimlerde de bir dönüşüm talep eder. Lauretis'in (1987) ifade ettiği gibi, feminist söylem mevcut temsil sistemleriyle çatışma içinde ortaya çıkar; bu çatışma, dilin hem iktidar üretici hem de eleştirel potansiyel taşıyan doğasını görünür kılar.

Aydınlanma düşüncesinin kadınları dışlayan yönlerine rağmen, bu dönem feminist düşünce için bir zemin işlevi görmüştür. Wollstonecraft gibi yazarlar, dönemin birey, akıl ve hak kavramlarını sahiplenerek kadınların kamusal özne konumuna dahil edilmesini talep etmişlerdir. Ancak bu talepler, yalnızca kadınların haklara erişimiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda bu hak söyleminin cinsiyetli doğasının sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda feminist dilin doğuşu, yalnızca yeni içeriklerin dile getirilmesi değil, aynı zamanda mevcut epistemolojik ve söylemsel yapıların sorgulanması süreci olarak anlaşılmalıdır (Code, 1991: 314-325).

Sonuç olarak, Aydınlanma dönemi düşünsel mirası, feminist kuram açısından hem olanak hem de sınırlılık taşır. Bu dönemin evrensellik iddialı söylemi, kadınları dışlamış olsa da feminist düşünürler tarafından dönüştürülerek kadınları da kapsayan yeni bir özneleşme alanı oluşturulmuştur. Feminist dilin oluşumu, bu dönüşümün hem bir ürünü hem de aracıdır. Feminist kuram, hegemonik söylemin içinde kalarak onu içeriden dönüştürme çabasını sürdürmüş ve dilsel sınırları, eleştirel müdahalenin mekânı hâline getirmiştir.

Kadın Hakları Hareketi ve Dilin Politika ile İlişkisi

Kadın hakları hareketi, 19. yüzyılın sonlarından itibaren yalnızca hukuki ya da siyasal hakların kazanımını değil, aynı zamanda toplumsal anlam dünyasının ve bu dünyayı inşa eden dilin yeniden yapılandırılmasını da hedeflemiştir. Bu süreçte kadınlar, kendilerini dışlayan politik ve toplumsal düzenin yalnızca kurumlar ve yasalar aracılığıyla değil, aynı zamanda dil yoluyla da sürdürüldüğünü fark etmeye başlamışlardır. Dilin eril bir kod üzerinden inşa edilmesi, kamusal alanda "vatandaş"

kavramının örtük biçimde "erkek" ile özdeşleşmesine neden olmuş; bu durum kadınların yalnızca oy hakkı ya da mülkiyet gibi haklardan değil, aynı zamanda kamusal söylem üretiminden de dışlanmasına yol açmıştır. Feminist kuram, bu dışlanmanın tesadüfi değil, ideolojik olduğunu vurgular.

Bu bağlamda feminist düşünürler, dilin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üreten yapısal bir unsur olduğunu ileri sürmüşlerdir. Simone de Beauvoir'ın "kadın doğulmaz, kadın olunur" (1949: 13) ifadesi, cinsiyet kimliğinin doğuştan gelen bir öz değil, tarihsel ve kültürel olarak inşa edilen bir yapı olduğunu gösterir. Beauvoir, kadınlığın bu inşa sürecinin dil aracılığıyla gerçekleştiğini dolaylı biçimde ortaya koyar. Postyapısalcı feminist kuramcılar, özellikle Butler, bu yaklaşımı derinleştirerek cinsiyetin performatif olduğunu savunmuş; dilin yalnızca kimlikleri yansıtan bir araç değil, onları kuran bir yapı olduğunu ileri sürmüştür (1990: 25-27). Bu çerçevede "kadın" kategorisinin söylemsel olarak üretildiği ve bu üretimin politik bir işleve sahip olduğu kabul görür.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yükselen birinci dalga feminizm, bu söylemsel çözümlemelerin teorik düzeyde formüle edilmesinden önce, pratik düzeyde öncülük etmiştir. Kadın hareketinin üyeleri, eril tahakkümün dildeki tezahürlerini sorgulamış ve buna karşı alternatif söylem stratejileri geliştirmiştir. Broşürler, bildiriler, miting konuşmaları ve kadınlara yönelik yayınlar, kadının bir özne olarak yeniden konumlandırılmasında kullanılan başlıca araçlardı. Bu dönemde kullanılan dil, yalnızca hak talep eden bir araç değil, aynı zamanda dünyayı kadın bakış açısından yeniden kurmaya yönelik bir müdahale biçimi haline gelmiştir. Örneğin, ABD ve İngiltere'deki kadınların oy hakkı mücadelelerinde "eşitlik", "özgürlük" ve "adalet" gibi kavramlar yeniden tanımlanmış; bu kavramların, evrensel insan haklarının tarafsız ifadeleri değil, eril yurttaşlık sisteminin yeniden yazılması gereken öğeleri olduğu ileri sürülmüştür (Smith, 1998: 225-245).

Bu söylemsel müdahaleler yalnızca kavramlara değil, temsile de yönelmiştir. Kadınlar, kendi adlarına konuşmaya başlamış; erkek tanımlarının ötesine geçerek, kadın deneyimlerine dayalı bir dil inşa etmeye çalışmışlardır. Bu yaklaşım, Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* (2021) adlı eserinde somutlaşır. Woolf (2021), kadınların yazınsal ve entelektüel üretim yapabilmeleri için yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sembolik bir mekâna da ihtiyaç duyduklarını vurgular. Bu sembolik alan, eril dilin dışında bir özne pozisyonunun inşasına olanak tanır.

Feminist hareketin dil üzerinden yürüttüğü bu mücadele, aynı zamanda bir ideolojik hegemonya mücadelesidir. Antonio Gramsci'nin (1997:28) hegemonya kavramı bu bağlamda önemli bir kuramsal çerçeve sunar. Gramsci'ye (1997) göre egemen sınıflar, yalnızca zor kullanımıyla değil, kültürel ve ideolojik rıza üretimi yoluyla da toplumsal hâkimiyet kurarlar. Bu bağlamda dil, egemen ideolojinin yeniden üretildiği bir alan olarak işlev görür. Feminist kuram, hegemonik söylemin kadınları nasıl nesneleştirdiğini ve edilgenleştirdiğini ifşa ederken, buna karşı "karşı-hegemonik" bir söylem geliştirmiştir. Bu söylem, kadını yalnızca mağdur değil, aynı zamanda direnen ve dönüştüren bir özne olarak tanımlar. Böylelikle dil, bir temsil aracı olmanın ötesine geçerek, doğrudan politik bir eylem alanına dönüşür.

Kadın hakları hareketinin geliştirdiği bu söylem, yalnızca kamusal alandaki kadın temsiline değil, aynı zamanda özel alanın da politikleştirilmesine katkı sağlamıştır. Carol Pateman'ın *Cinsel Sözleşme* (2017) adlı çalışması, klasik toplumsal sözleşme kuramlarının eril doğasını ele alır ve özel alanın da siyasal iktidarın bir parçası olduğunu gösterir. Bu doğrultuda feminist söylem, yalnızca oy hakkı gibi geleneksel siyasal haklarla sınırlı kalmamış, dilin yeniden tanımlanması yoluyla toplumsal düzenin temel dayanaklarını sorgulamıştır.

İkinci Dalga Feminizm ve Dilsel Yapıların Eleştirisi

İkinci dalga feminizm, 1960'lardan 1980'lerin sonuna kadar geçen süreçte, kadınların toplumsal konumuna dair eleştirilerle birlikte, bu konumu şekillendiren düşünce yapıları ve dili de sorgulayan güçlü bir yaklaşım geliştirdi. Özellikle Fransa'da ortaya çıkan bazı kuramlar, feminist düşüncenin psikanaliz ve postyapısalcı felsefeyle buluşmasını sağladı. Bu düşünürlere göre dil, yalnızca düşünceleri aktaran bir araç değil; bireyi ve toplumsal yapıyı belirleyen, hatta sınırlandıran bir sistemdir. Hélène Cixous, Julia Kristeva ve Luce Irigaray gibi isimler, Batı düşüncesinin ve dil yapılarının erkek bakış açısıyla şekillendiğini; bu yüzden kadınların düşüncede ve dilde yer bulmakta zorlandığını savundular (Moi, 1985: 104–107).

Hélène Cixous, "Medusa'nın Kahkahası" adlı metninde, kadınların kendi bedenlerini ve isteklerini merkeze alarak yazmaları gerektiğini söyler. Ona göre kadınların bastırılan deneyimleri, erkek egemen yazı diliyle ifade edilemez. Bu nedenle kadınlara, mantıksal karşıtlıkları ve kalıpları aşan, çok katmanlı, duygusal ve bedene yakın bir yazı biçimi önerir (Cixous, 1976: 875–880). Yazmak, burada sadece bir ifade biçimi değil; ataerkil dile karşı bir itirazdır.

Benzer şekilde Julia Kristeva, dili iki katmanda düşünür: Toplumsal kurallara dayanan düzenli ve mantıklı yapı ile bedensel, ritmik ve sezgisel yapı. İlkine "sembolik", ikincisine "semiyotik" adını verir. Kristeva'ya göre kadınlar, bastırılmış olan bu ikinci alanı yazıya taşıyabilirler. Böylece kadınlar sadece içerik değil, dilin yapısı üzerinden de mevcut düzene karşı söz alabilirler (Kristeva, 1980: 136–139).

Luce Irigaray (1977) ise, kadınların düşünce tarihinde ya eksik ya da tamamlayıcı olarak görüldüğünü söyler. Kadının kendisi olarak tanınmadığı bu düzen içinde, kadınların erkek bakışına uymayan bir dil kurması gerektiğini ileri sürer. Bu dil, çok anlamlı, katmanlı ve ilişkilere açık bir biçimde ilerlemelidir. Irigaray'a göre kadınlar, kendi seslerini duyurabilmek için önce erkek egemen felsefenin sınırlarını fark etmeli ve bu sınırların dışında bir yol aramalıdır (Irigaray, 1977: 23–25).

Bu üç düşünür, dili kadınların toplumda nasıl yer bulduğunu belirleyen temel bir yapı olarak görür. Kadınların düşünsel alanda görünür olabilmesi, sadece sözcük bulmakla değil, bu sözcüklerin içinde işlediği sistemi değiştirmekle mümkündür. Ancak bu yaklaşımlar, zamanla başka feministler tarafından da eleştirilmiştir. Özellikle siyah, postkolonyal ve queer düşünürler, bu fikirlerin Batılı, beyaz, orta sınıf kadını merkez aldığını ve herkes için geçerli olmadığını savunmuştur. Örneğin Gayatri Spivak (1988: 271), Batılı kuramcıların "sesi duyulmayanlar" adına konuşurken, onların yerine geçtiğini ve aynı egemen dilin içinde kaldıklarını belirtmiştir.

Sonuç olarak, ikinci dalga feminizm sadece kadınların toplumdaki yerini değil, bu yerin nasıl kurulduğunu belirleyen dili de tartışmaya açmıştır. Cixous (1976), Kristeva (1980) ve Irigaray'ın (1977) fikirleri, feminist düşünceyi sadece siyasetin değil, kültürün ve düşüncenin dil yoluyla nasıl işlediğini sorgulayan bir düzeye taşımıştır. Bu katkılar, bugün hâlâ dil, kimlik ve kadınların düşünsel alandaki yeri üzerine yapılan tartışmaların temelini oluşturur.

Kesişimsellik ve Dilsel Çoğulculuk

1980'li yıllardan itibaren feminist teori içinde, Batı merkezli ve beyaz kadın deneyimini evrensel kadınlık olarak sunan yaklaşımlara karşı güçlü eleştiriler yükselmiştir. Siyah feministler, postkolonyal düşünürler ve queer kuramcılar, bu hâkim söylemin sadece belli bir toplumsal konuma sahip kadınları temsil ettiğini ve diğer deneyimleri görünmez kıldığını ortaya koymuşlardır. Örneğin Bell Hooks (2015: 7, 10); beyaz, orta sınıf kadınların ihtiyaçlarının tüm kadınların ihtiyaçları gibi sunulmasına karşı çıkarak, siyah kadınların hem ırk hem cinsiyet temelli ezilme deneyimlerinin bu evrensellik iddiası içinde silindiğini belirtir. Benzer biçimde, *This Bridge Called My Back* adlı kolektif eserde Cherríe Moraga ve Gloria Anzaldúa (2002: XXVİ-XXVİİ), beyaz feminizmin dışında kalan kadınların deneyimlerinin yok sayıldığını vurgular ve bu dışlanmaya karşı çok sesli bir feminist dil önerir.

Bu eleştirilerin kuramsal bir karşılığı, Kimberlé Crenshaw'ın (1991) geliştirdiği kesişimsellik kuramında açık biçimde görülür. Crenshaw (1991), siyah kadınların maruz kaldığı eşitsizlikleri yalnızca "kadın" ya da yalnızca "siyah" olmakla açıklamanın yetersiz olduğunu belirtir; bu tür tekil analizlerin siyah kadınların özgül deneyimlerini dışarda bıraktığını savunur. Bu yaklaşım, feminist söylemin tekil bir kadınlık kategorisine dayanmak yerine, toplumsal cinsiyetin diğer eşitsizlik biçimleriyle kesişim içinde düşünülmesini zorunlu kılar (Crenshaw, 1991: 1243–1246).

Postkolonyal feministler ise feminist teorinin epistemolojik temellerine yönelik eleştiriler geliştirmiştir. Chandra Talpade Mohanty (1984), Batılı feministlerin "Üçüncü Dünya kadınları"nı homojen, edilgen ve kurtarılmaya muhtaç olarak betimlemesinin, sömürgeci bir bilgi üretimi biçimi olduğunu ileri sürer. Mohanty'ye göre (1984: 333-337), bu tür bir temsil dili yalnızca tarihsel bağlamdan kopuk olmakla kalmaz, aynı zamanda bilgi üretiminde iktidar ilişkilerini yeniden üretir.

Queer kuram da feminist söylemin sabit kimlikler ve ikili cinsiyet sistemi üzerine kurulu yapısını sorgulayan önemli bir katkı sunmuştur. Judith Butler (1990: 3-4), toplumsal cinsiyetin sabit bir öz değil, tekrar yoluyla kurulan bir performans olduğunu savunur ve "kadın" kategorisinin sorgulanmadan

kullanıldığı her feminist söylemin dışlayıcı olabileceğini belirtir. Bu, feminist dilin sadece içerik düzeyinde değil, kavramsal düzeyde de çoğulcu, eleştirel ve esnek bir biçimde yeniden düşünülmesini gerektirir.

Sonuç olarak, kesişimsellik ve dilsel çoğulculuk, feminist kuramın sınırlarını zorlayan ve yeniden biçimlendiren iki temel müdahaledir. Siyah feministlerin, postkolonyal düşünürlerin ve queer kuramcıların eleştirileri sayesinde feminist teori, kapsayıcı, konumlandırılmış ve farklılıkları tanıyan bir kuramsal dile evrilme yönünde önemli adımlar atmıştır. Bu dönüşüm, feminist kuramın küresel bağlamda daha adil ve temsil gücü yüksek biçimde yeniden inşa edilmesini mümkün kılmaktadır.

Gündelik Dil ve Profesyonel Çevirinin Ötesi

Gündelik dilde ortaya çıkan terimler, zamanla diğer dillere yayılarak yeni kültürel ve dilsel bağlamlarla bütünleşirler. Çeviri sürecinde çeşitli nedenlerle anlam kaymaları, dönüşümler ve adaptasyonlar meydana gelebilir. Bu süreç, özellikle toplumsal dinamiklerin dil üzerindeki etkisiyle şekillenir ve çoğunlukla bireylerin ve grupların deneyimlerinden beslenir. Terimlerin diğer dillere yerleşmesi; profesyonel çevirmenin, dilbilimcinin veya kültürel aracıların katılımı olmaksızın, halkın doğal çevirisi yoluyla da gerçekleşebilir. Böylece kavramlar profesyonel bir çeviri süreci olmaksızın, birden fazla dile ve kültüre yayılabilir. Dolayısıyla terimlerin bir dilden başka bir dile aktarılması, yalnızca dilsel bir olay değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir olgudur. Özellikle sosyal medya, yeni kavramların ve terimlerin yayılmasını hızlandırarak çeviri sürecinde geleneksel çerçeveleri aşan bir rol üstlenmektedir (Desjardins, 2017).

Dijital Ortamlar ve Çeviri Dinamikleri

İnternet ve sosyal medya platformları, geleneksel çeviri süreçlerine kıyasla daha yatay ve katılımcı bir sistem sunmaktadır. Bu bağlamda, feminist terminoloji gibi toplumsal söylemin parçası olan terimler, çeviri sürecinde farklı aşamalardan geçerek hedef dilde farklı biçimlerde varlık gösterebilir. Literatürde, çeviri yöntemlerine ilişkin pek çok görüş ve tartışma vardır. Vinay ve Darbelnet (1995) Fransızcadan İngilizceye çeviride kullanılan yöntemleri yedi başlık altında açıklamıştır. Bu, çeviri çalışmaları alanında genel bir model olarak benimsenmiştir. Buna göre çeviri yöntemlerini iki ana grupta ele alabiliriz:

1. Doğrudan Çeviri Yöntemleri

Doğrudan çeviri yöntemleri, kaynak dilin yapısal ve anlamsal özelliklerini büyük ölçüde koruyarak çeviri yapmayı hedefleyen tekniklerden oluşur. Bunlar:

a) Ödünçleme (Borrowing): Kaynak dildeki kelimenin hiçbir değişikliğe uğratılmadan erek dile aktarılmasıdır. Örneğin, İngilizcedeki "gaslighting" terimi bazı çeviri bağlamlarında doğrudan "gaslighting" olarak bırakılmakta ve zamanla Türkçeye yerleşmektedir (Vinay ve Darbelnet, 1995: 31).

b) Çeviri ödüncü (Calque): Kaynak dildeki bir ifadenin kelimesi kelimesine çevrilerek erek dile aktarılmasıdır. Burada söz konusu olan söz öbeklerinin veya cümlelerin doğrudan çevirisidir. "Love bombing" teriminin "sevgi bombardımanı" olarak çevrilmesi bu stratejiye örnek verilebilir (Vinay ve Darbelnet, 1995: 32).

c) Kelimesi kelimesine çeviri (Literal translation): Kaynak dildeki sözcük diziminin korunarak çeviri yapılmasıdır (Vinay ve Darbelnet, 1995: 33). Ancak bu yöntem daha ziyade teknik ve bilimsel metinler için uygundur; kültürel ve dilsel olarak anlam kaymasına veya anlam kaybına yol açabileceğinden her bağlamda tercih edilmez. Örneğin, kelime kelimesine çeviri hedef dilde farklı bir anlamın ortaya çıkmasına neden oluyorsa, anlamsız bir ifadeye yol açıyorsa, gramer olarak uygunsuzsa bu çeviri yöntemi tercih edilmemelidir (Gürçağlar, 2021: 114).

2. Dolaylı Çeviri Yöntemleri

Dil yapılarındaki farklılıkları dikkate alan ve çeviri sürecinde daha esnek dönüşümler içeren dolaylı çeviri yöntemleri, feminist alan yazınını oluşturan terimlerin Türkçeye aktarımında özellikle sık kullanılan yöntemlerdir.

a) Aktarma (Transposition): Sözcüğün, anlamı gözetilerek dilbilgisel kategorisinin değiştirilerek çevrilmesi sürecidir (Vinay ve Darbelnet, 1995: 36). Örneğin, "gaslighting" fiil kökenli bir terim olmasına rağmen, "gaz lambası etkisi" gibi bir isim tamlamasıyla çevrilebilir.

b) Düzenleme (Modulation): Kaynak dildeki ifadeye karşılık olarak erek dilde anlam açısından farklı bir bakış açısı sunan çevirilerdir. Anlam değişmez, ancak ifade değişir (Vinay ve Darbelnet, 1995: 36-37). Örneğin, "love bombing" terimi, manipülatif yönünü vurgulamak amacıyla "aşırı ilgi gösterme" veya "duygusal baskı" şeklinde çevrilebilir.

c) Eşdeğerlik (Equivalence): Kaynak dildeki ifadeye tam olarak denk düşen bir çeviri sunmayı amaçlayan yöntemdir. Çevirisi yapılan ifade, erek dilin kültürel unsurlarına göre düzenlenir. Bu yöntem, özellikle deyimler ve kültürel kavramlar için kullanılır (Vinay ve Darbelnet, 1995: 38). "Gaslighting" kavramı için "psikolojik manipülasyon" gibi bir karşılık önerilmesi bu çerçevede değerlendirilebilir.

d) Uyarlama (Adaptation): Kaynak kültürdeki bir kavramın, erek kültürde daha anlaşılır hale getirilmesi için değiştirilmesidir (Vinay ve Darbelnet, 1995: 39). Örneğin, Anglo-Amerikan kültüre özgü bir kavram olan "love bombing" Türkçede "duygusal baskı" ya da "ilişkide aşırı ilgiyle manipülasyon" gibi farklı şekillerde uyarlanabilir.

Feminist Söylemleri Oluşturan Topluluklar ve Dijital Çeviri

Dijital çağın getirdiği en önemli dönüşümlerden biri, çeviri süreçlerinin merkeziyetçi ve profesyonel çerçeveden uzaklaşarak daha kolektif ve katılımcı bir yapıya evrilmesidir. Sosyal medya platformları, belirli söylem topluluklarının (discourse communities) oluşumunu teşvik eder ve bu topluluklar belirli terimlerin hedef dile aktarılmasında aktif rol oynar (Swales, 1990). Feminist söylemleri oluşturan topluluklar, özellikle Twitter, Reddit ve Instagram gibi platformlarda yeni kavramları tartışarak, onların yerleşmesini ve yayılmasını sağlar. Bu ortamlar, çeviri süreçlerini amatör, gönüllü, kitle kaynaklı ve kullanıcı türevli çeviri pratikleri etrafında şekillendiren işbirlikçi bir çerçeve sunmaktadır. *#MeToo* ve *#TimesUp* gibi küresel etiketlerin, Türkçe karşılıkları olan *#BenDe* ve *#ZamanDoldu* etiketleriyle benzer anlamlara sahip olacak şekilde çevrilmesi bu duruma bir örnektir. Aynı şekilde bu tür "Hashtag"ler, terimlerin yayılmasını kolaylaştırarak çeviri süreçlerini hızlandırmaktadır. Sosyal medya platformları, feminist terminolojinin yayılmasını sağlarken, terimlerin zamanla farklı biçimler kazanmasına da neden olabilir. Bu süreç, "aşağıdan yukarıya" (bottom-up) bir dilsel dönüşüm yaratarak çevirinin sadece uzmanlar tarafından yürütülen bir faaliyet olmanın ötesine geçmesini sağlamaktadır.

Sosyal Medya Çeviri Süreçlerinin Feminist Söylem Üzerindeki Etkileri

Sosyal medya, feminist terminolojinin yayılmasını hızlandırarak, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet biçimlerinin görünür hale gelmesine katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, terimlerin yaygınlaşması, hukuki ve akademik tartışmalara da zemin hazırlamaktadır.

- Hukuki Etkiler: Feminist söylemin sosyal medya aracılığıyla yayılması ve farklı dillere çevrilmesi, hukuki alanda da yansımalar bulmaktadır. Feminist hukuk teorisi, hukukun toplumsal cinsiyet açısından sorunlu yönlerini deşifre eder ve bu sorunların giderilmesi için mücadele eder. Bu bağlamda, feminist söylemin dijital platformlarda yayılması, hukukun toplumsal cinsiyet perspektifinden yeniden değerlendirilmesine katkı sağlar (Gürgey, 2014). Örneğin Türkçeye "zorlayıcı tahakküm" olarak çevrilebilecek "Coercive control" kavramının Birleşik Krallık'ta 2015 yılında aile içi şiddet yasalarına dahil edildiğini görmekteyiz. Ayrıca Domestic Abuse Act (Ev içi Şiddet Yasası) (2021) Yasası, zorlayıcı kontrolü, fiziksel şiddetten ayrı bir istismar türü olarak tanımıştır (URL-1). Aynı şekilde 2023 yılında Kanada'da da Ceza Kanunu'nu değiştirilerek, bir yakın ilişki partnerine karşı zorlayıcı kontrol uygulamak suç sayılmıştır (URL-2). Bu tanıma, hukuk sistemlerinin, daha ince ama eşit derecede zarar verici olan istismar biçimlerini ele almasına olanak tanımasına bir örnektir. Söz konusu ülkelerde bu yasaların yürürlüğe girmesi sosyal medya aracılığıyla diğer ülkelerde de konuya dikkat çekmiş

ve Türkiye'de de benzer tartışmalara yol açmıştır. Çeşitli şiddet türlerinin tanımlanması, onlarla hukuki mücadele için önemlidir.

- Akademik Katkılar: Feminist terimler, feminist mücadelenin arka planındaki bilgi ve deneyimlerin yansımalarını taşır. Bu terimlerin yoğun olarak kullanıldığı metinlerin erek dil ve kültür dizgesindeki dolaşımı, söz konusu bilgi ve deneyimlerin kamusallığını artırır ve feminist aktivist mücadele için güçlü bir altlık oluşturur.

Örnek Terimlerin İncelenmesi

Aşağıda, kadınlara yönelik şiddet ve manipülasyon biçimlerini tanımlayan bazı terimlerin ortaya çıkışları, kaynak dilde sözlükselleşme süreçleri, İngilizce literatürdeki kullanımları ve Türkçeye çeviri süreçleri ele alınmıştır:

Mansplaining

"Mansplaining," bir erkeğin bir kadına, genellikle kadının konu hakkında kendisinden daha fazla bilgiye sahip olduğunu göz ardı ederek bir şeyleri açıklamasını ifade eden yeni bir terimdir (Rothman, 2012). Bu terim, erkeklerin kadınlara, onların bilgi birikimlerini veya deneyimlerini dikkate almaksızın, genellikle üstten bir tavırla açıklama yaptığı bir iletişim biçimini tanımlayan önemli bir dilsel ve toplumsal kavram haline gelmiştir. "Man" (erkek) ve "explaining" (açıklama) kelimelerinin birleşimi olan bu terim, toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerinin dilsel bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. "Mansplaining" terimi, ilk olarak 2008 yılında Rebecca Solnit'in *Men Explain Things* (*Erkekler Bir Şeyler Açıklıyor)* adlı makalesinde anlatılan bir olayla gündeme gelmiştir. Solnit, bir erkeğin kendisine yazarı olduğu bir kitabı açıklamaya çalışmasını örnek göstererek, kadınların sıklıkla maruz kaldıkları bu küçümseyici davranışı ele almıştır. Solnit'in makalesinde geçen şu ifade, "mansplaining" kavramının kadınların toplumsal hayatta nasıl dışlandığını gösteren bir durum olarak öne çıkmasını sağlamıştır:

"Her kadın neden bahsettiğimi bilir. Bu, herhangi bir alandaki kadını bazen konuşmaktan alıkoyan ve cesaretle konuştuğunda duyulmasını engelleyen varsayımdır; tıpkı sokakta taciz edilmenin yaptığı gibi, genç kadınları sessizliğe iten ve onlara buranın onların dünyası olmadığını ima eden bir baskıdır. Bu varsayım, bizi kendimizden şüphe etmeye ve kendimizi sınırlamaya yönlendirirken, erkeklerin dayanağı olmayan aşırı özgüvenlerini besler." (URL-3)

Solnit, terimi doğrudan kullanmasa da bu deneyim, "mansplaining" olarak adlandırılacak bir olgunun şekillenmesine katkı sağlamıştır. Terim, 2010'lara gelindiğinde feminist bloglar ve forumlarda hızla yayılmış ve kısa sürede anaakım medyada kullanılmaya başlamıştır. Twitter'da *#mansplaining* ve *#EverydaySexism* gibi etiketler aracılığıyla kullanıcılar kişisel deneyimlerini paylaşmış, bu da terimin yalnızca akademik çevrelerle sınırlı kalmayıp halk arasında da tanınır hale gelmesine yol açmıştır.

Hatta Casey (2020) bu iletişim biçimini üç alt türe ayırarak daha sistematik bir çerçeve sunmuştur:

- "Well, actually" mansplaining: Kadın tarafından verilen doğru bilgiyi göz ardı edip "aslında öyle değil" diyerek karşı çıkma.
- Straw-mansplaining: Kadının argümanını çarpıtarak daha kolay reddedilebilir hale getirme.
- Speech act-confusion mansplaining: Kadının bir açıklama yapmasını, kendisine bir şey öğretilmesi gereken bir durum olarak yanlış yorumlama.

Bu sınıflandırma, mansplaining'in yalnızca bireysel iletişim hatalarından ibaret olmadığını, aynı zamanda kadınların bilgi üretme süreçlerinden dışlanmasına katkıda bulunan sistematik bir sorun olduğunu göstermektedir. 2014 yılında "mansplaining", Oxford Dictionaries'e "bir erkeğin genellikle küçümseyici ya da patronluk taslayarak bir kadına bir şeyler açıklaması" olarak dahil edilmiştir (URL-4). Merriam-Webster ise bu terimi 2018 yılında sözlüğüne eklemiştir (URL-5). Bu, terimin hem günlük dilde hem de akademik çevrelerde resmileşmesini sağlamıştır. Türkiye'de ise, Türk Dil Kurumu (TDK) bu terimi resmi sözlüğüne eklememiştir. Sözcük feminist çevrelerde ödünçleme olarak kullanılmaya

başlanmış, zamanla uyarlama çevirisi "erbilmiş" terimi tercih edilmiştir. Örneğin Solnit'in çalışması Türkçeye "Bana Bilgiçlik Taslayan Adamlar" başlığı ile çevrilmiştir (2024). Ancak sosyal medyada hala bu terime farklı karşılıkları öneren paylaşımlar yapılmaktadır. Bu da terimin henüz sözlükselleşmemesi ile açıklanabilir. Aşağıdaki görsellerde yakın zamanda Twitter (X)'da konuyla ilgili yapılan paylaşımlardan örnekler verilmiştir. Kullanıcıların zaman zaman konuya mizahi açıdan yaklaştığı da görülmektedir ve sözcüğe argo karşılıklar da önerilmiştir:

(URL-6, URL-7, URL-8)

Akademik çevrelerde "mansplaining", toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve dil çalışmaları çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle dil ve cinsiyet üzerine yapılan çalışmalarda "mansplaining", erkek egemen iletişim yapılarının bir ifadesi olarak görülmekte ve analiz edilmektedir.

Coercive Control

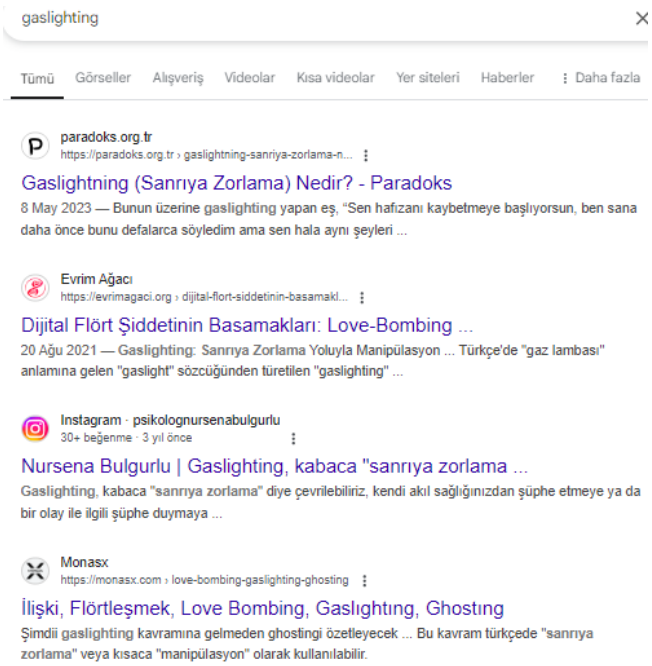
Bu terim, Türkçe'de yaygın olarak kelimesi "zorlayıcı tahakküm" veya "zorlayıcı kontrol" olarak Türkçeye uyarlanmıştır ve bu şekilde çeşitli akademik çalışmalarda kullanılmaktadır. Kavram 2007 yılında Evan Stark tarafından kuramsallaştırılmıştır. "Zorlayıcı tahakküm" kavramı geniş anlamıyla, kadınların kişisel hayatları üzerinde egemenlik kurmaya yönelik, yinelenerek uygulanan çeşitli izlemleri kapsayan bir istismar biçimi olarak tanımlanmaktadır. Stark'a (2007) göre, zorlayıcı kontrol "bir toplumsal cinsiyet stratejisi"dir (Aktaran Küçüktaşdemir, 2019: 238). "Coercive control" terimi, 2015'te Birleşik Krallık'ta Ciddi Suçlar Yasası kapsamında suç sayılmasının ardından 2017 yılında Oxford İngilizce Sözlüğü'ne resmi olarak eklenmiştir (URL-9). Sözcüğün Türkçe çevirisi sözlükselleşmemiştir. Ancak akademik ve hukuki çevrelerde birçok çalışmaya konu olan bir kavramdır. Bu kavramın terimleşmesi ile içeriği ve türleri de tartışmaya açılmış, böylece yeni adlandırmalar ortaya çıkmıştır. Günlük dilde, zorlayıcı kontrolün dilsel çerçevesi, şiddetle ilgili toplumsal algıları etkilemesi bakımından önemlidir. "Manipülasyon," "yalıtım," "zorbalık" ve "gaslighting" gibi kelimeler, zorlayıcı kontrolün içinde yer alan taktikleri tanımlamak için sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.

Gaslighting

"Gaslighting" terimi, Patrick Hamilton'ın 1938 tarihli *Gas Light* adlı tiyatro oyunundan türetilmiştir ve sonrasındaki film uyarlamalarıyla yaygınlaşmıştır. Hamilton'un yazdığı eserde koca, karısının kendi akıl sağlığından şüphe etmesi için gaz lambalarının ışığını kasıtlı olarak her gün biraz daha kısar. Kadın, odada ışığın soluklaştığını fark eder; ama kocası ona, gözlerinin bozulduğunu ve ışığın normal olduğunu söyler. Kadın, ışığın gerçekten azaldığını biliyordur, ancak kocası onu sürekli olarak "hayal görüyorsun" dediği için şüpheye düşer. Bu sürekli manipülasyon, kadının kendine güvenini sarsar ve onun zihinsel durumunu bozarak gerçeklik algısını kaybetmesine sebep olur. İşte bu davranış, *gaslighting* teriminin kaynağıdır. Terim, bir kişinin diğerini; algılarını, hafızasını ve gerçeği sorgulamaya zorlayarak psikolojik manipülasyona uğratması anlamına gelir. Bu özellikle bir kişiye delirdiğini düşündürmek amacıyla kasıtlı şekilde uygulanmaktadır. Sosyal medyanın yaygınlaştırıcı etkisiyle terim; feminist söylemde, manipülasyon ve duygusal şiddetle ilgili tartışmalarda önemli bir yer edinmiştir. Bu psikolojik şiddet biçimi, zamanla bireysel ilişkilerle sınırlı kalmayıp, daha geniş sosyal ve politik bağlamlarda kitlelerin gerçeklik algısını bozma amacıyla uygulanan manipülasyon tekniklerini tanımlamak için de kullanılmaya başlanmıştır. 1969'da The Lancet'ta psikoloji alanında yayınlanan "The Gas-Light Phenomenon" başlıklı makalede, gaslighting'in bir kötüye kullanım biçimi olduğu ifade edilmiştir (Barton, Whitehead: 1258-1260).

Amerika'nın en eski sözlük yayınevlerinden biri olan Merriam-Webster, 2022 yılında "gaslighting"i yılın kelimesi olarak seçti. Sözlüğün web sitesinde bu kelimeye yapılan aramaların 2022'de %1.740 oranında bir artış gösterdiği ifade edildi (UR-10). Artık günümüzde, "gaslighting" terimi, yalnızca bireysel ilişkilerde değil, iktidarların gerçeklik algısını çarpıtma ve manipülasyon yapma biçimlerini de ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu geniş kullanım, "gaslighting" teriminin, toplumda güç dinamiklerine ve manipülasyona dair farkındalık yaratmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Terimin Türkçede ödünçleme olarak kullanıldığı, sosyal medya veya akademik çevrelerde yaygın ve kabul gören bir çevirisinin olmadığı görülmektedir. "Duygusal manipülasyon," "psikolojik manipülasyon," "psikolojik istismar" ve "psikolojik şiddet" gibi terimler bu kavramı doğru olarak ifade etmemektir. Çünkü "gaslighting" bunun özel bir türüdür. Sözcüğün "sanrıya zorlama" olarak Türkçeye uyarlandığı görülmektedir. Aşağıda bu terimle ilgili yapılan bir Google taramasının görselleri sunulmaktadır. Birçok sitenin ve dijital olarak yayımlanan makalenin terimi böyle çevirdiği görülmektedir:

Aşağıdaki görsel ise Twitter (X)'da konuyla ilgili paylaşımlara bir örnektir. Terimin ödünçleme olarak kullanıldığı veya kelimesi kelimesine çevirisi olan "gaz lambası"nın önerildiği görülmektedir:

Ekşi Sözlük adlı sosyal paylaşım platformunda "Gaslighting'e Türkçe Öneriler" başlığı açılmıştır (URL-11). Bu başlık altında sözlük yazarları tarafından sözcüğün Türkçeye çevirisi için şu ifadeler önerilmiştir: Bilinçli yanıltma, gazlambacılık, lambakısıcılık, lambalama, akıl (zihin) burkma, ışık kısma, loşlama.

Love Bombing

"Love bombing" (Kelime kelimesine çeviri: aşk/sevgi bombalaması), bir kişinin başka birini aşırı ilgi, dikkat ve takdirle bunaltarak manipüle etme taktiğidir. Bu davranış, genellikle mağduru manipüle etme veya kontrol etme amacı güder ve duygusal bağımlılık oluşturur. Başlangıçta mağdur, bu aşırı sevgiyi veya ilgiyi gerçek bir aşk ya da ilgi olarak algılayabilir, ancak zamanla manipülatör, bunu güç, kontrol sağlamak ya da mağdurun duygusal özerkliğini zayıflatmak için bir araç olarak kullanır. Bu

terim, genellikle sağlıksız romantik ilişkilerde kullanılsa da arkadaşlıklar, ailevi bağlar ve çevrimiçi etkileşimlerde de geçerli olabilir. “Love bombing” teriminin kökeni 1970’lere dayanmaktadır. İlk kez, Birleşim Kilisesi (Moonlar olarak da bilinir) üyeleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu uygulama, yeni üyelere gruba aidiyet ve sadakat duygusu kazandırmak amacıyla onları aşırı övgü, dikkat ve sevgiye maruz bırakmayı içeriyordu. Bu strateji, üyelerin kiliseye duygusal olarak bağımlı hale gelmelerini sağlamayı ve böylece bağlılıklarını pekiştirmeyi amaçlıyordu (URL-12).

“Love bombing” duygusal manipülasyonun bir biçimi olarak tanınmaktadır ve genellikle narsistik veya kontrolcü bireyler (çoğunlukla erkekler) tarafından, ikili duygusal ilişkilerde kullanılır (Strutzenberg, 2016: 14-16). Feminist bakış açısı, “love bombing”i cinsiyet temelli güç dinamiklerinin bir taktiği olarak görür; burada manipülatör, partnerinin duygusal emek ve iyilik halini kontrol etmeye çalışır ve sıklıkla kadını, bağımlı ve boyun eğen bir pozisyona yerleştiren geleneksel cinsiyet rollerini pekiştirir. “Love bombing”; “gaslighting”, izole etme ve zorlayıcı davranışlar gibi diğer duygusal ve psikolojik istismar biçimlerine zemin hazırlayabilir. Bu tür davranışların aracı sözdür. Bu istismar biçimleri, birinin diğer kişiyi kontrol etmeye çalışmak, birini korkutmak veya izole etmek ya da birinin öz saygısını kırmaya çalışmak için söz veya eylem kullanması durumunda gerçekleşir (Beri, 26-30).

Bu bağlamda, “love bombing” sürecinde genellikle duygusal kontrol, sevgi veya ilgi maskesi altında uygulanır. Bu terimin büyük sözlüklere girişi, sözlük yayıncılarının tanımları, sosyal ve psikolojik bağlamların evrimine uyacak şekilde güncellemeleriyle aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Örneğin, Cambridge Dictionary, “love bombing”i bir duygusal istismar biçimi olarak tanımlamış ve birine istediğini yaptırmak için ona aşırı sevgi göstermek olarak açıklamıştır (URL-13). Terimin Türkçede bir karşılığı yoktur, ödünçleme olarak kullanılmaktadır. Bir duygusal istismar biçimi olarak “aşırı sevgi göstermek”, “aşırı ilgi göstermek”, “sevgiye boğmak” gibi ifadelerle ele alınabilir. Aşağıdaki görseller terimle ilgili Twitter (X)da yapılan paylaşımlara örnektir. Burada görüleceği üzere sözcük ödünçleme olarak kullanılmaktadır. Yanı sıra kullanıcılar tarafından “aşırı ilgi göstermek”, “sevgi patlaması” gibi karşılıklar önerilmektedir.

Ghosting

Son yıllarda, "ghosting" terimi hem günlük konuşmalarda hem de akademik tartışmalarda sıklıkla yer almaktadır ve genellikle dijital veya kişiler arası bağlamda iletişimin ani şekilde kesilmesi olarak tanımlanır. Terim, 21. yüzyılın hiper bağlantılı dünyasının bir ürünü gibi görünse de kavramın kökleri psikolojide tanımlanmış sosyal geri çekilme ve kaçınma biçimlerine kadar uzanmaktadır. Temelde, "ghosting", bir kişiyle aniden iletişimi kesme eylemini ifade eder; bu, genellikle kişisel veya romantik ilişkilerde, herhangi bir açıklama yapılmadan gerçekleşir. Bu iletişim kesilmesi, mesajlar, telefon

görüşmeleri veya yüz yüze etkileşimler gibi tüm iletişim yollarını kapsar (Kaygas ve Candemir 2023: 1051-1052). Dilsel açıdan, terim, "ghost" (hayalet) metaforunu kullanarak, birinin hayatından aniden ve iz bırakmadan kaybolma anlamını taşır. "Ghosting", genellikle kasıtlı ve ani bir geri çekilme olarak açıklanabilir ve muhatabına neden belirtmeden o kişiyle iletişimi kesme ve bunun duygusal ve sosyal yükümlülüğünden kaçma olarak tanımlanabilir. Bu terim, dijital iletişim platformlarının, özellikle kısa mesajlaşma, çevrimiçi flört uygulamaları ve sosyal medya ağlarının yaygınlaşması ile 2000'lerin başlarında ortaya çıktığı söylenebilir. "Ghosting" teriminin popülerlik kazanması, dijitalleşmenin ve insan etkileşiminin değişen doğasının bir yansıması olarak anlaşılabilir. Dilsel açıdan ise "ghosting" karmaşık bir sosyal olgunun basit ve kullanışlı bir şekilde özetlenmesi olarak değerlendirilebilir.

Merriam-Webster 'in web sitesinde şu açıklamaya yer verilmiştir: "*Ghosting*(isim) ve *ghost* (fiil) terimleri, bir tür ilişkiyi aniden tüm iletişimi keserek sona erdirme fenomenini tanımlar. Bu özellikle, mesajlar, e-postalar ve sohbetler gibi elektronik iletişim yolları üzerinden gerçekleşir. "Ghosting" kavramı son bir yıl içinde oldukça fazla ilgi görmüş olsa da bu anlamda "ghost" fiilinin kullanımına dair 2006 yılına kadar uzanan kanıtlarımız bulunmaktadır. En eski örneklerimiz, bu olgunun elektronik boyutunu açıkça ortaya koymaktadır—anlık mesajlaşma durumunu "görünmez" olarak ayarlamak, mesajlara yanıt vermemek veya okumamak, gelen çağrıları telesekretere yönlendirmek gibi davranışlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Birinin "ortadan kaybolmasını" ifade eden "ghost" fiili, daha eski bir anlamına dayanmaktadır: "aniden ve veda etmeden ayrılmak." Bu kullanımın 2004 yılına kadar izini sürebildik. Bu fiil ise daha da eski bir anlamdan türemiştir: "bir hayalet gibi sessizce hareket etmek." Bu anlamıyla "ghost" fiilinin kullanımı 1800'lü yıllara kadar uzanmaktadır" (URL 14).

Sözcük, Webster sözlüğüne 2017 yılında eklenmiştir. Terimin Türkçe'de ortak kabul görmüş bir karşılığı yoktur ve genellikle ödünçleme olarak kullanılmaktadır. Sosyal medyada "görmezden gelme" ve bazı akademik çalışmalarda "hayaletleşme" olarak doğrudan çevrildiği görülmektedir (Kaygas ve Candemir, 2023: 1053).

Aşağıdaki görsel konuyla ilgili Twitter (X)'da yapılan paylaşımları ve çeviri önerilerini göstermektedir:

Sonuç

Bu çalışma, feminist terminolojinin çeviri süreçleri çerçevesinde ele alınarak, İngilizceden Türkçeye aktarılan *mansplaining, coercive control, gaslighting, love bombing* ve *ghosting* gibi terimlerin dilsel, toplumsal ve kültürel yönlerini değerlendirmiştir. Feminist terminolojinin çevirisi, yalnızca

kelimelerin bir dilden diğerine aktarımı değil, aynı zamanda toplumsal yapılar, güç ilişkileri ve söylemsel dönüşümlerle iç içe geçen bir süreçtir. Bu bağlamda, feminist terimlerin çevirisi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılmak, feminist mücadeleye katkı sağlamak ve dil aracılığıyla toplumsal dönüşümleri desteklemek açısından önemli bir işlev üstlenmektedir.

Araştırmanın temel bulguları şu şekilde özetlenebilir:

1. Feminist Terminolojinin Çeviri Süreçleri

Feminist terminolojinin Türkçeye aktarımında belirgin bir çeviri stratejisi birliği olmadığı, farklı bağlamlarda farklı stratejilerin tercih edildiği görülmüştür. Çalışma kapsamında, Vinay ve Darbelnet'nin (1995) doğrudan ve dolaylı çeviri yöntemlerinin feminist terminolojiye nasıl uygulandığı incelenmiş ve şu eğilimler tespit edilmiştir:

- Ödünçleme: *Mansplaining, gaslighting, ghosting* gibi terimlerin doğrudan İngilizceden alıntılanarak kullanılmasının yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, hem terimlerin orijinal anlamlarını koruma çabasını hem de Türkçe'de tam karşılıklarının henüz yerleşmemiş olmasını göstermektedir.
- Kelimesi kelimesine çeviri: *Love bombing* teriminin "sevgi bombardımanı" olarak çevrilmesi gibi örneklerde görüldüğü üzere, bu stratejinin kavramın manipülatif boyutunu tam anlamıyla yansıtmadığı tespit edilmiştir.
- Anlam kayması: *Coercive control* teriminin "zorlayıcı kontrol" veya "zorlayıcı tahakküm" şeklinde çevrilmesi. Ancak hukuki ve akademik söylem içinde terimin tam olarak yerleşmediği görülmektedir.
- Uyarlama: Bazı feminist çevreler tarafından belirli çeviri önerilerinin geliştirildiği, ancak bunların geniş kitleler tarafından benimsenmediği görülmüştür (*mansplaining → erbilmiş* gibi).

Bu bulgular, feminist terminolojinin çeviri süreçlerinde yalnızca dilsel değil, aynı zamanda toplumsal ve ideolojik faktörlerin de belirleyici olduğunu göstermektedir.

2. Sosyal Medyanın Çeviri Süreçlerine Etkisi

Sosyal medya platformlarının feminist terminolojinin Türkçeye aktarılmasında merkezi bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Geleneksel çeviri süreçlerinden farklı olarak, sosyal medya aracılığıyla feminist terimler hızla yayılmakta ve belirli gruplar tarafından benimsenerek gündelik dile yerleşmektedir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular şunlardır:

- *Mansplaining* teriminin akademik ve feminist çevrelerde farklı karşılıklarla önerildiği ancak ödünçleme kullanımının yaygın olduğu,
- *Gaslighting* terimi için çeşitli çeviri önerilerinin (sanrıya zorlama, psikolojik manipülasyon vb.) bulunduğu ancak ödünçleme formunun daha sık kullanıldığı,
- *Ghosting* için "hayaletleşme" gibi çeviri önerileri bulunsa da bu terimin doğrudan İngilizce biçimiyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu veriler, feminist terminolojinin çeviri süreçlerinde geleneksel çeviri pratiklerinin ötesinde, dijital platformların etkileşimli ve dinamik bir rol oynadığını göstermektedir. Özellikle feminist söylem toplulukları, sosyal medya aracılığıyla çeviri süreçlerine yön vermekte, bu terimleri yaygınlaştırmakta ve zamanla belirli çeviri biçimlerini daha baskın hale getirmektedir.

3. Hukuki ve Akademik Söylemde Feminist Terimler

Feminist terminolojinin hukuki ve akademik söylem içindeki kullanımı, çeviri süreçlerinin yalnızca dilbilimsel bir mesele olmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyet mücadelesiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

- Hukuki Bağlam: *Coercive control* kavramının İngiltere ve Kanada gibi ülkelerde hukuki metinlere girdiği, ancak Türkiye'de bu kavramın henüz yasal çerçevede ele alınmadığı belirlenmiştir.

Bununla birlikte, bu kavramın feminist söylem içinde tartışıldığı ve zamanla hukuki düzenlemelerde kendine yer bulabileceği öngörülmektedir.

- Akademik Söylem: Feminist terminolojinin akademik kullanımı, özellikle çeviri çalışmaları ve toplumsal cinsiyet araştırmaları çerçevesinde incelenmektedir. Ancak, bu terimlerin çeviri süreçlerine dair sistematik analizlerin henüz sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu bulgular, feminist terimlerin akademik ve hukuki metinlerde yerleşiklik kazanmasının, çeviri süreçleriyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Feminist Çeviri Kuramları Açısından Değerlendirme

Feminist terminolojinin çeviri süreçleri, feminist çeviri kuramlarının önerdiği çerçeve içinde değerlendirildiğinde, çevirinin yalnızca bir aktarım değil, aynı zamanda bir mücadele alanı olduğu anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında feminist çeviri bağlamında öne çıkan noktalar şunlardır:

- Çeviri sürecinde, eril dil yapılarının yeniden üretildiği veya dönüştürüldüğü,
- Feminist terimlerin çeviri yoluyla görünür kılınmasının, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle mücadelede önemli bir araç olduğu,
- Çevirinin, feminist söylemin uluslararası dolaşımına katkı sunduğu, ancak her toplumun kendi bağlamında farklı çeviri stratejileri geliştirdiği tespit edilmiştir.

5. Sonuç ve Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Bu çalışma, feminist terminolojinin çeviri süreçlerinde karşılaşılan temel sorunları ele almış ve feminist söylemin dil aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğine dair bir çerçeve sunmuştur. Sonuç olarak:

- Feminist terminolojinin çeviri süreçleri, dilbilimsel olduğu kadar toplumsal ve ideolojik bir meseledir.
- Sosyal medya, feminist terimlerin yayılma sürecinde etkin bir rol oynamakta, ancak akademik ve hukuki bağlamlarda bu sürecin kurumsallaşması zaman almaktadır.
- Feminist terminolojinin Türkçe'de yerleşmesi için çeviri stratejileri üzerine daha fazla akademik çalışma yapılmalı, disiplinlerarası yaklaşımlar geliştirilmelidir.
- Feminist terimlerin çevirisi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini görünür kılmak açısından kritik bir rol oynamakta ve bu çeviri süreçleri feminist mücadeleyle doğrudan ilişkilidir.

Gelecek araştırmalarda, feminist terminolojinin farklı dillerdeki çeviri süreçleri karşılaştırmalı olarak ele alınmalı, özellikle hukuki metinlerde çeviri tercihlerinin toplumsal etkileri incelenmelidir. Sonuç olarak, feminist terminolojinin çevirisi, dilin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal yapıları şekillendiren bir güç olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu çalışma, feminist terimlerin çeviri sürecini hem kuramsal hem de uygulamalı düzeyde ele alarak, feminist söylemin çeviri yoluyla nasıl dönüştüğünü anlamaya katkı sunmayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

Abdal, G. & Ayık Akça, T. (2022). **"**Türkiye'de Dijital Feminist Platformlarda Feminist Terim Çevirisi Uygulamalarına Bir Bakış**."** *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (29).* 1057-1072. DOI: 10.29000/rumelide.1164914.

Barton, R; Whitehead, J.A. (1969). "The Gas-Light Phenomenon". *The Lancet.* Vol 293. Issue 7609: 1258-1260.

Beri, R. (2024). "A Study on Love Bombing, Narcissism and Emotional Abuse among Young Adults in Relationship and Situationship". *International Journal of Interdisciplinary Approaches in Psychology*. Vol 2. Issue 6. June. 22-46.

Beauvoir de S. (2019). İkinci Cinsiyet (1.Basım). (G. Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yay.

Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and The Subversion of Identity*. Routledge.

Cameron, D. (2005). *Feminism and Linguistic Theory* (2nd ed.). Palgrave.

Casey. R. J. (2020). "Mansplaining and Illocutionary Force" *Feminist Philosophy Quarterly* V6 I 4.

Cixous, H. (1976). The laugh of the Medusa (K. Cohen & P. Cohen, Trans.). *Signs: Journal of Women in Culture and Society, 1*(4), 875–893.

Code, L. (1991). *What can she know? Feminist theory and the construction of knowledge*. Cornell University Press.

Crenshaw, K. (1991). "Mapping the margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color". *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.

Desjardins, R. (2017). *Translation and Social Media: In Theory, in Training, and in Professional Practice.* Palgrave Macmillan.

Flotow, L.V. (2024). *Çeviri ve Toplumsal Cinsiyet "Feminizm Çağı"nda Çeviri* (Çev. Alev Kerimoğlu Bulut). İstanbul: Everest Yayınları.

Gramschi, A. (1997). *Hapishane Defterleri* (Çev. A. Cemgil). İstanbul: Belge Yay.

Gürçağlar, Ş. T. (2011). Çevirinin ABC'si. İstanbul: Say Yayınları.

Gürgey, F. İ. Ç. (2014). "'Feminist Hukuk Teorisi' Nedir?". *Hukuk Kuramı*. C. 1, S. 5, Eylül-Ekim 2014. 28-44.

Fraser, N. (1990). "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy." *Social Text*, No. 25/26: 56-80.

Hooks, B. (2015). *Ain't i a woman? black women and feminism*. 2nd ed. South End Press.

Irigaray, L. (1977). *Ce sexe qui n'en est pas un*. Les Éditions de Minuit. (*See also:* Irigaray, L. (1985). *This sex which is not one* (C. Porter & C. Burke, Trans.). Cornell University Press).

Kristeva, J. (1980). *Desire in language: A semiotic approach to literature and art* (T. Gora, A. Jardine, & L. Roudiez, Trans.; L. S. Roudiez, Ed.). Columbia University Press.

Moi, T. (1985). *Sexual/textual politics: Feminist literary theory*. Methuen.

Kaplan, A.M. and Haenlein, M. (2010) "Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media". *Business Horizons*, 53. 59-68.

Karayürek Çimen, E. (2018). *Çeviri Stratejileri ve Otoçeviri Bağlamında Suat Derviş'in Çılgın Gibi Eserinin Fransızca Çevirisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaygas Y., Candemir G. (2023). "Romantik İlişkilerde Ghosting: Hayalet Sevgili" *Humanistic Perspective.* C.5. S.3. 1050-1071.

Küçüktaşdemir, Ö. "Kadın Cinayetlerini (Femıcıde) Önlemede Zorlayıcı Tahakküm (Coercıve Control) Kavramının Önemi ve Alınabilecek Hukuksal Tedbirler" *II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, 8-9 Mart 2019*. Türkiye Baralor Birliği. 231-249.

Mohanty, C. T. (1984). "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses". *boundary 2, On Humanism and the University I: The Discourse of Humanism*. (Spring- Autumn, 1984). Vol. 12, No. 3. 333-358.

Moraga, C., & Anzaldúa, G. (Eds.). (2002). *This bridge called my back: Writings by radical women of color* (Expanded and Revised Third Edition). Women of Color Series Third Woman Press Berkeley.

Munday, Jeremy (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications (4th Edition).* Londra, İngiltere: Routledge.

Newmark, Peter (1988). *A Textbook on Translation.* Hong Kong: Shanghai Foreign Language Education Press.

O'Hagan, M. (2009). "Evolution of User-Generated Translation: Fansubs, Translation Hacking, and Crowdsourcing." *The Journal of Internationalisation and Localisation, 1*, 94-121.

Pateman, C. (2017). *Cinsel Sözleşme*. (Çev. Z. Alpar). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Rothman, L. (2012). "A Cultural History of Mansplaining." *Atlantic*, November 1. (https://www.theatlantic.com/sexes/archive/2012/11/a-cultural-history-ofmansplaining/264380/).

Smith, B. G. (1998). *The Gender of History: Men, Women, and Historical Practice*. Harvard University Press.

Solnit R. *Bana Bilgiçlik Taslayan Adamlar* (Çev. Asude Küçük). İstanbul: Minator Yayınları.

Spivak, G. C. (1988). "Can The Subaltern Speak?" *Marxism and The Interpretation of Culture.* C. Nelson & L. Grossberg (Eds.). University of Illinois Press. 271-313.

Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramları*, (Çev. Dr. Emra Durukan). İstanbul: Değişim Yay.,

Strutzenberg, C. (2016). "Love-Bombing: A Nar e-Bombing: A Narcissistic Approach to Relationship Formation". *Human Development and Family Sciences Undergraduate Honors Theses* https://scholarworks.uark.edu/hdfsrsuht/1?utm_source=scholarworks.uark.edu%2Fhdfsrsuht%2F1&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages

Swales, J. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings.* Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Tong, R. (2009). *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*. Westview Press.

Tuna, D. (2022). **"**Kadınlara Nasihatlar: Tembih, Tenkit ve Tehdit Üzerinden Tahakkümün Propagandası" *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* Cil :10 Sayı: 32. 144-164.

Uluşahin E., Eriş E. (Ed.) (2020). *Çeviri Bilimi Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar.* İstanbul: Nobel Yayınları.

Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. (J. C. Sager, & M. J. Hamel, Dü) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Wollstonecraft, M. (2002). *A Vindication of the Rights of Woman*. The Project Gutenberg eBook**.**

Woolf, V. (2021). *Kendine Ait Bir Oda.* (Çev. B.Göçer). İstanbul: Can Yayınları.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/17/part/6/crossheading/controlling-or-coercive-behaviour (Erişim Tarihi: 16. 08. 24).

URL-2: https://www.parl.ca/documentviewer/en/44-1/bill/C-332/third-reading (Erişim Tarihi: 15. 08. 24).

URL-3: https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2008-apr-13-op-solnit13-story.html (Erişim Tarihi: 15. 08. 24).

URL4:https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/mansplaining?q=mansplaining (Erişim Tarihi: 14. 08. 24).

URL-5: https://www.merriam-webster.com/dictionary/mansplain

URL-6: https://x.com/tkdfederasyon/status/1424032757517279232 (Erişim Tarihi: 12. 08. 24).

URL-7: https://x.com/tfnkymz/status/1574099497814315008 (Erişim Tarihi: 10. 08. 24).

URL-8: https://x.com/AkademikAhlak/status/1758430683486204307 7 (Erişim Tarihi: 11. 08. 24).

URL-9: https://www.oed.com/dictionary/coercive-control_n?tl=true (Erişim Tarihi: 15. 08. 24).

URL-10: https://www.merriam-webster.com/wordplay/word-of-the-year-2022 (Erişim Tarihi: 15. 08. 24).

URL-11: https://eksisozluk.com/gaslightinge-turkce-onerileri--7491931 (Erişim Tarihi: 08. 08. 24).

URL-12: https://www.kinfolk.com/stories/love-bombing (Erişim Tarihi: 14. 08. 24).

URL-13: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/love-bombing (Erişim Tarihi: 12. 08. 24).

URL-14: https://www.merriam-webster.com/wordplay/ghosting-words-were-watching (Erişim Tarihi: 11. 08. 24).

4.2. NAVIGATING the GOTHIC LABYRINTH: FEMALE OPPRESSION in HENRIK IBSEN'S *HEDDA GABLER* and *A DOLL'S HOUSE*

Tuğçe ÖZDİNÇ*

Introduction

The history of oppression is as old as humanity itself, rooted deeply in the earliest power dynamics as well as social structures that have shaped all the civilizations. From the dawn of recorded history, those who hold power have consistently attempted to dominate and control those who have less power, resulting in a pervasive and persistent hierarchy. Particularly in patriarchal societies women, being the less powerful party, have been systematically marginalized, silenced and oppressed, as the authority has historically been concentrated in the male hands (URL-1). This gendered oppression manifests itself in different ways from ancient times to the present, from the denial of basic rights to the enforcement of strict gender roles that confine women to subordinate positions within their family and society. Mostly, they have been denied the control of their own lives, with their fates often dictated by the male figures in their lives —first and foremost by their fathers and/or brothers, and later by their husbands (see Barret, 2013; Cohen: 1989; Kütükçü, 2024; Smith, 2008). Unfortunately, considering the general atmosphere, little about gender roles and expectations has changed in the course of history. Due to the persistent nature of this oppression, even in contemporary societies many women continue to be subjugated and controlled by men to varying degrees.

This pattern of male domination and female subjugation is not limited to being a social reality, but also it permeates as a recurring theme in literature, which functions as a mirror reflecting every complex aspect of human existence. Regardless of various cultures and time periods, literary works have chronicled the struggles of women against the male oppressive forces that seek, mainly, to silence and control them. These narratives offer insights into the ways in which women are marginalised and their potential constrained by social structures that support male authority. By examining literature through this lens, one can gain a greater understanding of the historical and continuing struggles for gender equality for women and how these struggles are both a reflection of and a response to broader patterns of oppression that have shaped human history.

Oppression, in its many forms, has profound and far-reaching psychological effects on those who experience it. The weight of it can lead to a deep sense of helplessness, a feeling of being trapped within an inescapable situation, akin to the claustrophobia one might feel in a small, enclosed space. This psychological imprisonment can, over time, lead to a deterioration of the mind, manifesting as depression, anxiety, and a pervasive sense of horror. The victim may feel as though they are incarcerated, both mentally and emotionally, in a prison constructed by the forces of oppression.

Oppression in Literature

In literature the abstract nature of oppression may often be given a tangible form through various symbols, most commonly through settings that evoke a sense of confinement. Dungeons, prisons, and other similarly restrictive spaces are frequently used to represent the oppressive forces that trap the characters within the narrative. These places serve as physical manifestations of the psychological and emotional entrapment that the characters experience. Among the many literary genres, Gothic literature stands out as particularly adept at capturing and expressing the emotions and fears that accompany oppression. The Gothic genre, with its emphasis on terror, horror, and the uncanny, naturally lends itself to exploring the darker aspects of the human psyche, including the effects of oppression. In Gothic literature, the motif of confinement is not merely a background element; it is central to the genre's

* Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu, Uygulamalı İngilizce Çevirmenlik Bölümü, E-posta: tozdinc@gelisim.edu.tr ORCID: 0000-0002-5591-3400

exploration of fear and horror. The settings in Gothic novels and stories often reflect the inner turmoil of the characters, with the physical spaces they inhabit becoming mirrors of their psychological states. The pervasive sense of being trapped, whether in a literal dungeon or a metaphorical prison, is a recurring theme that underscores the genre's preoccupation with the darker aspects of the human experience. This connection between oppression and confinement in Gothic literature is poignantly described in the *Encyclopaedia of Gothic Literature*, which articulates the genre's unique ability to convey the terrors and horrors that arise from the experience of being oppressed: "After the formation of Gothic conventions in the late 18th century, authors used cells, murder holes, and oubliettes to accentuate claustrophobia, mental torment, and terror…" The motif was often aimed at women as a metaphor of suffocating social roles that paralyzed them and robbed them of self-actualisation (Snodgrass, 2005: 96).

The incorporation of labyrinthine structures into the aforementioned confining spaces in Gothic literature is indeed a compelling concept. A labyrinth serves as a poignant metaphor for the oppression of women in literature, as it "reflect[s] the circumscribed world of women. Protagonists tend to be trapped by patriarchy and forced into social roles that give no outlet" (Snodgrass, 2005: 59), much like the physical confines of a labyrinth. Moreover, the oppression faced by women in literary contexts is frequently characterized by "the usual trappings of the *gothic* labyrinth" (Darvay, 2016: 40, the emphasis is mine) rather than a normal one. As *Historical Dictionary of Gothic Literature* explains, the gothic labyrinth is a "closed circuit from which escape is [almost] impossible" whereas in a normal labyrinth eventually a path to the outside world might be found (Hughes, 2013: 167). This distinction, actually, emphasizes the profound entrapment experienced by female characters within these narratives.

The metaphor of the gothic labyrinth as a representation of women's oppression in literature finds a notable embodiment in the works of Henrik Ibsen, often known as the "father of modern drama" (Saleh, 2012). Ibsen, was one of the major Norwegian playwrights of the 19th century, a vigorous advocate of women, and a supporter of women's rights and suffrage in his works. His plays foreground strong, deviant female characters who challenge societal norms, contrasting them with the more passive, traditional women who occupy the background in his plays only to highlight the boldness of these rebellious ones who are invariably confined within a patriarchal society that denies them basic rights and freedoms (Hossain, 2016: 1-2). Thus, Ibsen's portrayal of women resonates with the gothic labyrinthine structure, illustrating how these characters navigate a closed circuit of oppression, reflecting the gothic labyrinth's themes of entrapment and the struggle for escape. The female protagonists of Ibsen, such as Nora Helmer from his play *A Doll's House* published in 1879, and also Hedda Tesman from the eponymous *Hedda Gabler* published eleven years later in 1890, are both good examples of these confined characters. Both Nora and Hedda are oppressed not only by the patriarchal society they live in, but also by the male characters around them within those plays. Although Henrik Ibsen was not a gothic writer, the psychological entrapment experienced by these two women mirrors the dynamics of a —psychological— gothic labyrinth within their mind. As highlighted in *Deep into the Labyrinths* "gothic labyrinths refer not only to the actual settings," (Garcia, 2015: 26) but they might also refer to the psychological states of the oppressed — for the scope of this research, specifically, Hedda and Nora who are trapped in their own psychological gothic labyrinths by the male characters surrounding them.

In his best-known work, *Pedagogy of the Oppressed*, Paulo Freire lays forth the circumstances of the oppression primarily focusing on how the oppressor and the oppressed are related. "Because it is a distortion of being more fully human," Freire says, "sooner or later being less human leads the oppressed to struggle against those who made them so" (1993: 44). This struggle is inevitable for Ibsen's Nora and Hedda who revolt against their circumstances; Nora against her husband, Hedda against her admirer Judge Brack, and both against the constraints of patriarchal society. Freire notes that the essence of oppression is lovelessness, although it is generally cloaked as benevolence (1993: 45). Under the guise of benevolence, Torvald, Nora's husband only prioritizes his career and public image, while Judge Brack seeks Hedda only for his sexual satisfaction.

The patriarchal society, on the other hand, compounds this oppression by imposing rigid gender roles and demanding total submission, outcasting those who resist. Freire emphasizes the importance of awareness in overcoming oppression: "As long as the oppressed remain unaware of the causes of

their condition, they fatalistically 'accept' their exploitation" (1993: 64). Thus, for Nora and Hedda to challenge their oppressors, they must first recognize their gothic labyrinthine oppression and subjugation within the structures of marriage, societal norms, or personal relationships. Freire acknowledges the profound difficulty of attaining liberation, noting that; the oppressed, "having internalized the image of the oppressor and adopted his guidelines, are fearful of freedom. Freedom would require them to eject this image and replace it with autonomy and responsibility" (1993: 47). For both Nora and Hedda, a revolt against their oppressors entails defying the societal norms and confronting the oppressive frameworks that confine them.

Freire's definition of oppression as "a closed world from which there is no exit" (1993: 49) resonates with the metaphor of the gothic labyrinth, a structure from which escape is very rare. Fortunately, Nora, upon discovering the grim reality behind her seemingly happy marriage, is courageous enough to state her autonomy over her oppressor; whereas Hedda, who evades responsibility throughout her life, sees no alternative but to end her existence when she confronts her oppressed condition. Freire highlights this tragic trajectory, observing that "total emotional dependence can lead the oppressed to what Fromm calls necrophilic behaviour: the destruction of life – their own or that of their oppressed fellows" (1993: 65). Nora's assertion of independence contrasts sharply with Hedda's despair, illustrating two distinct responses to the psychological gothic labyrinth of patriarchal oppression.

Henrik Ibsen's Nora and Hedda as the Oppressed

Nora, the protagonist of Henrik Ibsen's *A Doll's House* written and staged in 1879, lives under the illusion of a happy marriage as Mrs. Helmer. She is the mother of three children with her husband, Torvald Helmer. At the play's outset, Nora's cheerful disposition reflects her contentment in the role of a devoted wife and mother, dedicated to creating a harmonious household. Her vigorous enthusiasm is encapsulated in her exclamations such as "Oh God, oh God, isn't it marvellous to be alive and to be happy," (Ibsen, 1998a: 10) and "[w]hen you're happy, life is a wonderful thing!" (16). However, this apparent happiness, actually masks a deeper state of oppression, which aligns with Paulo Freire's description of the oppressor's shadow being "cast over" the oppressed (1993: 46).

The arrival of Mrs. Linde, Nora's childhood friend, catalyses a series of revelations that disrupt Nora's constructed reality. In a moment of confessional intimacy, Nora unveils the secret behind her and Torvald's trip to Italy during the second year of their marriage. At the time, Torvald had fallen very ill, and a doctor privately advised Nora that a restorative trip to the south was essential for his recovery. She financed the necessary twelve hundred dollars (equivalent to four thousand eight hundred crowns) for their one year stay in Italy, by secretly borrowing money from a man named Krogstad. Publicly, it was believed that Nora's late father had financed the trip. In reality, she falsified the loan document by using her father's signature, as he lay on his deathbed at that time, unable to act as her guarantor. And now, after seven years, when Krogstad is in danger to lose his job at the bank now managed by Torvald, he starts to threaten Nora, leveraging her forgery to secure his job. This confrontation marks the beginning of Nora's unravelling, as the illusions underpinning her happy life and marriage begin to disintegrate. The play, thus, transitions from a depiction of Nora's cheerful domesticity to an exploration of her growing awareness of the oppressive labyrinthine structures governing her existence.

On the other hand, Hedda, the protagonist of Ibsen's eponymous *Hedda Gabler* published in 1890 and staged in Germany for the first time in 1891, becomes aware of her own restrictive labyrinth early in her marriage. As the daughter of a distinguished aristocratic general, she is accustomed to a certain standard of living, defined by freedom, leisure, and social prestige. However, her marriage to Jörgen Tesman, a promising yet modest young academic, signifies a decline in her social and material circumstances. As a matter of fact, Hedda does not marry out of love but rather out of a sense of urgency, believing her opportunities for marriage are diminishing with each new age she gains.

Hedda's discontent in her marriage reflects her longing for the freedom of her earlier days, when she could ride horses across open meadows along with her father or participate in her father's male intellectual conversations that he held with private guests. She was accustomed to have male companions around, who admired her and shared stories of the outside world from which she, as a woman, was excluded. On top of this yearning, upon returning from their honeymoon, Jörgen subtly

hints at Hedda's possible pregnancy, a prospect that deepens her dissatisfaction. She highly despises even the thought of a baby that will confine her to the nursery and encumber her with countless responsibilities traditionally imposed on women. She explicitly rejects the notion of a life bound by domesticity, declaring, "No responsibilities for me, thank you!" (Ibsen, 1998b: 209). This rejection illustrates her struggle to reconcile her aristocratic upbringing and yearning for autonomy with the limitations of her new role as a wife, and possibly a mother, in a bourgeois household.

Joshua Mark (2018) observes that:

> The labyrinth/maze, then, may have served to help one find their spiritual path by purposefully removing one from the common understanding of linear time and direction between two points. As one travelled through the labyrinth, one would become increasingly lost in reference to the world outside and, possibly, would unexpectedly discover one's true path in life.

Similarly, both Nora and Hedda are ensnared in psychological gothic labyrinths shaped by the oppressive forces of societal expectations and those individuals around them. Although, they physically remain confined within the four walls of their respective homes, their mental and emotional struggles create a maze of anguish and despair. In these metaphorical gothic labyrinths, both women grow increasingly distressed as each attempt to escape their gothic oppression proves futile, leaving them trapped in a cycle of psychological torment.

Nora, as previously discussed, is initially unaware of her own gothic labyrinth. Married for eight years, she believes that she has a devoted husband who would do anything for her— unfortunately, a perception that proves to be an illusion. Her gothic labyrinth is somewhere the loving husband and idyllic family she envisions do not exist. In the opening scenes of *A Doll's House*, Nora appears to embody the ideal of domestic happiness with lovely family of a husband and three children. However, the issue of the IOU[17] on the loan documents gradually unveils the fragility of this illusion. She comes to understand that she might lose the happy familial atmosphere she has worked so hard to sustain and, by the play's conclusion, realizes that the loving family she believed in was never truly hers. Within this labyrinth of oppression, Nora discovers the true nature of her husband as well as her own life, recognizing the deceptive structure in which she has been ensnared.

In contrast, Hedda who just wants to have the control of her own life, is acutely aware of her gothic labyrinth from the outset. Hedda's gothic labyrinth, far from Nora's domestic ideals, is a life dictated by dependency—on a baby, on her husband, or her admirers. It is a space of suffocating monotony where she is bored to death, devoid of meaningful companionship or entertainment. Her labyrinth is also defined by her inability to wield power over those around her, including her husband Jörgen, her admirer Ejlert Løvborg, and Judge Brack. Although she strives for autonomy and control, Hedda is ultimately trapped in a labyrinth from which there is no discernible escape. Her oppression confines her to a life devoid of the freedom and authority she desperately seeks, leaving her increasingly isolated and powerless.

Nora Helmer, affectionately referred to as a "little spendthrift" by her husband (Ibsen, 1998a: 2), signs her IOU by forging her father's signature. For nearly seven years, she diligently earns money in secret and properly pays her monthly instalments. However, the consequences of her forgery surface when Krogstad, facing dismissal from his job, threatens to expose her secret unless she intervenes on his behalf. This moment marks the beginning of Nora's struggle within her gothic labyrinth.

Her first attempt to navigate this oppressive labyrinth is to persuade Torvald to allow Krogstad to retain his present position at the bank. Nora highlights the potential damage to their family and reputation should Krogstad retaliate with a scandal, even invoking her father's disgrace as a warning. Yet, Krogstad is known for his countless frauds, that is why no matter how hard Nora tries Torvald refuses to consider her plea, dismissing the idea of yielding to his wife's advice:

> If it ever got around that the new manager had been talked over by his wife [...], Do you want me to make myself a laughing stock in the office? (Ibsen, 1998a: 42).

[17] Abbreviation for 'I owe you', a written promise to pay back a debt.

So does Nora's initial attempt to find a path towards the way out of her labyrinthine oppression reaches at a dead end. This little exchange underscores Torvald's adherence to patriarchal norms and his dismissal of the concerns of his "pretty little pet" (Ibsen, 1998a: 4) as inconsequential. When Torvald promptly sends Krogstad's dismissal notice through the maid, although frustrated by this setback, Nora does not lose hope. Torvald's decisive action forces her onto a new path within the labyrinth. Her resolve remains intact, as she continues to search for an alternative exit from her entrapment, even as the constraints of her situation grow increasingly dire.

Nora's second attempt to escape her gothic labyrinth involves seeking financial help from Dr. Rank. With his economic assistance, she hopes to repay her debt and reclaim her IOU to destroy it for good. However, this plan collapses when Dr. Rank unexpectedly confesses his love for her. It would be highly inappropriate for Nora to accept money from Dr. Rank after this declaration of love.

Rank: Anyway, you know now that I'm at your service, body and soul. So you can speak out.

Nora: After this?

Rank: I beg you to tell me what it is.

Nora: I can tell you nothing now. (Ibsen, 1998a: 49).

This confession creates a new dead end for Nora. Already experiencing the pressure of Krogstad threatening to destroy her happy family, Nora now finds herself further burdened by the unwelcome pressure of Rank's unrequited love. While she had previously valued Dr. Rank's companionship as a trusted family friend, his declaration reveals ulterior motives behind his daily visits, unsettling her. Bound by her moral compass and unwilling to exploit his love, Nora is unable to proceed with her request for help.

The gothic labyrinth tightens around Nora as Krogstad escalates his demands, now insisting not only on retaining his former position but also on receiving a better one at the bank. Despite the fact that Nora offers the remaining debt, Krogstad threatens to keep the IOU as leverage. His power over her intensifies when he leaves a letter detailing the forgery in Helmers' letterbox, heightening Nora's anxiety and sense of entrapment.

At this critical juncture, knowing that her time is running out Nora confides in her childhood friend, Mrs. Linde, who offers to help her. This marks a moment of tentative hope within the increasingly oppressive confines of Nora's labyrinth, as she leans on the solidarity and support of another woman to confront the challenges ahead.

For her third attempt to navigate the gothic labyrinth of her oppression, Nora focuses on keeping Torvald away from the letterbox while Mrs. Linde uses her past relationship with Krogstad to persuade him to retract his threats. Nora successfully distracts Torvald, employing every possible tactic to delay him from discovering the letter. However, Mrs. Linde's efforts to reason with Krogstad are unsuccessful. As each plan falters, Nora's hope for an escape from the labyrinthine oppression diminishes. Her inability to resolve the escalating crisis deepens her despair, leaving her trapped in this labyrinth with no visible exit. Overwhelmed by the oppressive forces surrounding her—Krogstad's relentless blackmail, Torvald's obliviousness, and her growing sense of helplessness—Nora begins to contemplate suicide as a final act of agency, perceiving it as the only way to free herself from her insurmountable predicament.

Krogstad: So if you are thinking of trying any desperate remedies...

Nora: Which I am...

Krogstad: ... if you happen to be thinking of running away...

Nora: Which I am!

Krogstad: ... or anything worse...

Nora: How did you know?

Krogstad: ... forget it! (Ibsen, 1998a: 53).

As the miracle comes in the most desperate moments in life, Nora's ultimate exit from her gothic labyrinth comes in an unexpected way. Torvald does receive Krogstad's letter, and learns the truth, yet his reaction shatters Nora's remaining illusions. Contrary to Nora's expectations that Torvald might nobly take the blame upon himself to protect her, he only worries about his own reputation, let alone his family's reputation. Rather than supporting her, Nora's seemingly perfect husband accuses Nora of endangering his own future and ruining his own happiness. Even when she contemplates leaving the world behind, Torvald's response is entirely self-centred, solely stating what good that would do to him (Ibsen, 1998a: 76).

"To surmount the situation of oppression, people must first critically recognize its causes, so that through transforming action they can create a new situation." Paulo Freire explains (1993: 47). In this critical moment, Nora experiences a profound awakening. Thanks to Krogstad's letter, she realizes that her most oppressive force is not actually Krogstad but her husband, Torvald, who embodies the patriarchal structures that have entrapped her. With this newfound clarity, Nora not only recognizes her oppressive gothic labyrinth but also identifies the moment she first entered it:

> I passed out of Daddy's hands into yours. You arranged everything to your tastes, and I acquired the same tastes. [...] I lived by doing tricks for you Torvald. But that's the way you wanted it. It is your fault that I've never made anything of my life. [...] I have been your doll wife [...] That's been our marriage, Torvald. (Ibsen, 1998a: 80-1).

Consequently, she walks out of that gothic labyrinth of oppression, just as she enters in it. "That's why I'm leaving you." (Ibsen, 1998a: 81) she indicates, packs all her belongings, gives her wedding ring back, and she leaves her marriage behind to discover her individual self, determined not to be no one's "most treasured possession" (Ibsen, 1998a: 69) anymore.

Unfortunately, in contrast to Nora's eventual escape, Ibsen offers no such possibility for Hedda Tesman, née Gabler, in *Hedda Gabler* who remains trapped within her own psychological gothic labyrinth. Hedda and her husband Jörgen have just returned from their six-month honeymoon, a period she describes as "horribly tedious!" (Ibsen, 1998b: 201). For Hedda, accustomed to the vibrant social life of her parental home—filled with parties, dances, and lively crowds—such isolation is nothing but a torment.

Hedda admits that their marriage "journey'll be a long one" (Ibsen, 1998b: 202) acknowledging the dreary prospect of it. Her remark underscores the absence of love in her union with Jörgen, a man she chose out of societal pressure rather than genuine affection. This lack of emotional connection, coupled with the stifling monotony of her new life, leaves Hedda ensnared in a labyrinth from which there appears to be no escape. The oppressive confines of her marriage, combined with her yearning for the freedom and vitality of her past, exacerbate her sense of entrapment and despair:

> Ugh... don't use that glutinous word! [...] when he came along and was so pathetically eager to be allowed to support me... I don't really see why I shouldn't let him. (Ibsen, 1998b: 202-3).

Hedda's marriage, like her life, is shaped by societal expectations that impose rigid roles upon women. As a young woman of marriageable age, she felt compelled to conform to societal norms and chose a husband, Jörgen Tesman, who seemed capable of maintaining her accustomed lifestyle. However, now that she is married, society imposes yet another expectation on her: motherhood. Among Jörgen's aunt Miss Tesman's frequent hints at the idea of having children and Jörgen's open suggestions that Hedda is likely pregnant, Hedda's own desires are entirely disregarded; she has no interest in having children and resents the intrusion of such expectations. Freire's observation that individuals often seem "having internalized the image of the oppressor and adopt his guidelines" (1993: 47) aptly describes Hedda's predicament. Although deep-down she despises the societal rules governing her life, Hedda has internalized them so deeply that rebellion does not seem like an option. Her sense of agency is constrained by the very norms she has absorbed, rendering her complicit in her own oppression.

Hedda's confinement is further exacerbated by financial constraints when Jörgen's prospects for a professorship face competition from Ejlert Lövborg, whose recent book has gained a huge success among academic circles. To economise their living, the Tesmans must forgo luxuries such as a new piano for Hedda, a saddle-horse, as well as a footman—symbols of the aristocratic lifestyle that Hedda cherishes. Stripped of these comforts, Hedda feels increasingly trapped within the stifling confines of

her marriage and home. She is denied the freedom she once enjoyed in her father's house, where she could ride horses, shoot pistols, and revel in the admiration of her companions. Now, surrounded by the absence of everything that once defined her, Hedda is oppressed by both her present reality and the loss of her past autonomy:

> Never meeting anyone who knew anybody in our circle. Who could talk about our own affairs. [...] And then the most unbearable thing of all... everlastingly having to be together with the self-same person... (Ibsen, 1998b: 201).

Although she is reluctant to have to spend her entire life with the same person, a recent unpleasant encounter with Judge Brack, a family friend who frequently visits Hedda's house, reveals her rigid stance on not compromising her morals. Initially providing a pleasant escape from her boring marriage, these enjoyable meetings soon become another source of pressure in Hedda's life. Unbeknownst to her, Judge Brack is quietly seeking for an opportunity to get closer to Hedda. After overhearing her thoughts on her marriage to Jörgen Tesman, Brack proposes a "triangular relationship" (Ibsen, 1998b: 203), an illicit affair. Hedda rejects his offer, asserting that although she does not love her husband, she would never betray him through an immoral act.

However, as the play progresses, Judge Brack's manipulative and abusive behaviour escalates. He becomes aware that Ejlert Lövborg has committed suicide using one of Hedda's heirloom pistols, a secret that he leverages to assert power over her. Brack threatens Hedda, knowing that he can control her actions by threatening to expose this information to the public. Hedda, realizing the full extent of her entrapment, acknowledges her complete subjugation: "And so I am in your power, Mr. Brack. [...] In your power, all the same. Subject to your will and your demands. No longer free!" (Ibsen, 1998b: 262). Hedda is crushed by the realization that she is oppressed from every direction within this society. She initially believed she could endure the suffocating environment of her gothic labyrinth, despite its oppressive and depressive nature. Yet, as Freire notes, oppression becomes "a closed world from which there is no exit" (1993: 49), and Hedda, suddenly confronted with this reality together with the fact that she is utterly trapped in her own life, chooses to end her suffering by shooting herself in the temple rather than waste time in a futile search for escape from this labyrinth that consumes her day by day.

Conclusion

In patriarchal societies, women are often positioned as the 'weaker' side of the binary compared to men, subjected to both personal and societal forms of oppression. These oppressions manifest not only in the lived experiences of women but also in their literary representations. The effects of such oppression—hopelessness, terror, depression, and entrapment—mirror the emotions of those trapped within a gothic labyrinth. Unlike traditional labyrinths, which offer the possibility of an exit although it's hard to find, the gothic labyrinth provides no such resolution, leaving its inhabitants to endlessly wander through its oppressive corridors. This paper asserts that the oppressive experiences of women in patriarchal societal structures are symbolized in literature through the motif of the gothic labyrinth, a space that entraps its victims with no foreseeable way out.

Norwegian playwright Henrik Ibsen, though not a gothic writer, masterfully captures the psychological oppression of 19th-century women in his plays *A Doll's House* and *Hedda Gabler*. His protagonists Nora and Hedda, both facing societal and personal oppression that traps them in their respective gothic labyrinths, psychologically "stray into their own labyrinths, [...] like modern twenty-first century Theseuses having faced their symbolic Minotaurs inside the labyrinths" (Garcia, 2015: 18). The labyrinthine oppression faced by both Nora and Hedda is not merely a physical one but psychological and emotional, wrought by the societal structures and people around them, in Nora's case, by her husband, Torvald Helmer, and in Hedda's case, by Judge Brack.

Despite their differing circumstances, both women are caught in an inescapable maze, where every attempt at escape leads only to further entrapment. Nora, however, finds a very rare moment of clarity when she recognizes that her marriage is the entry point into her own gothic labyrinthine oppression, and in a powerful act of defiance, she uses that entrance as her exit and chooses to leave her husband and reclaim her autonomy. Her escape, though unconventional and radical, represents the potential for liberation from the labyrinth. In contrast, Hedda's experience is one of inexorable despair. Unable to find a way out of her own gothic labyrinth, she succumbs to the overwhelming forces of her

oppression. Her tragic end—choosing death over continued subjugation—highlights the devastating consequences of a life lived without the possibility of escape. Hedda's inability to break free from the oppressive forces around her serves as a tragic reminder of the inescapable nature of the gothic labyrinth, one that provides no outlet for those who find themselves trapped within its walls.

In conclusion, both Ibsen's *A Doll's House* and *Hedda Gabler* vividly illustrate the psychological labyrinths women navigate within oppressive patriarchal systems. Nora's eventual departure signifies a rare moment of resistance and escape, while Hedda's tragic end underscores the destructive power of a system that leaves no room for female autonomy. Through these characters, Ibsen invites the audience to reflect on the oppressive structures of society and the psychological toll they take on individuals, especially women. Ultimately, the gothic labyrinth serves as a potent metaphor for the entrapment caused by social expectations, revealing the stark realities of living under oppression and the dire consequences of being unable to break free.

REFERENCES

Barret, K. L. (2013). "*Victorian Women and Their Working Roles". English Theses* 9.

Cohen, D. (1989). "Seclusion, Separation, and the Status of Women in Classical Athens". *Greece & Rome* 36:1. (pp. 3–15).

Darvay, D. (2016). *Haunting Modernity and the Gothic Presence in British Modernist Literature*. London: Palgrave Macmillan.

Freire, P. (1993). *Pedagogy of the Oppressed*. (M. Ramos, Trans.). New York: Continuum.

García, E. (2015). *Deep into the Labyrinths in the Novels by Louise Welsh*. Cambridge: Cambridge.

Hossain A. (2016). "Ibsen's Treatment of Women". J Socialomics 5:153. doi:10.4172/2167-0358.1000153.

Hughes, W. (2013). *Historical Dictionary of Gothic Literature*. Lanham: Scarecrow.

Ibsen, H. (1998a). *A Doll's House*. (J. McFarlane, Trans.). In *Four Major Plays*. (pp. 1-88). Oxford: Oxford University Press.

Ibsen, H. (1998b). *Hedda Gabler*. (J. Arup, Trans.). In *Four Major Plays*. (pp. 165-264). Oxford: Oxford University Press.

Iveson, M. (2023). "Women aren't given power. They make it.".

Kütükçü, M. (2024). "Analysis of Women's Rights and Law from Ancient History to the Present". *Çağ Tarih-Kültür*: 35-54.

Mark J.J. (2018, April 16). *Labyrinth*. Retrieved from Ancient History Encyclopaedia.

Saleh A. S. (2012). Henrik Ibsen: The Father of Modern Drama.

Snodgrass, M. E. (2005). *Encyclopaedia of Gothic Literature.* New York: Facts on File.

Smith, B. (2008). *The Oxford Encyclopedia of Women in World History*. Vol. 1. Oxford: Oxford University Press.

ONLINE REFERENCES

URL-1: https://data.one.org/analysis/women-arent-given-power-they-make-it (Access date: 07.05.2025).

5. Bölüm:
Çalışma Hayatında Cinsiyet Temelli Şiddet

5.1.ÇALIŞMA YAŞAMINDA KADINLARA YÖNELİK PSİKOLOJİK ŞİDDET: GASLIGHTING

Ayşe Merve URFA YILMAZ*

Giriş

Gaslighting "bir bireyin, diğerinin yargısının geçerliliğinden şüphe duymasını sağlayarak, gerçeklik algısını sarsmaya çalıştığı ve mağdurun kendi algılarını veya yeteneklerini sorgulamasına neden olan davranış" anlamına gelmektedir (Sweet, 2019: 852). Gaslighting bir psikolojik şiddet biçimi olarak kabul edilse de birçok ülkenin yasal mevzuatı kapsamında suç olarak tanımlanmamaktadır. Bu durum mağdurların korunmasını zorlaştırmakta ve bu alandaki farkındalık çalışmalarını daha da önemli kılmaktadır. Gaslighting konusunun hem akademik hem de toplumsal alanda daha fazla ele alınmasını gerekmektedir. Mevcut araştırmalar genellikle romantik ilişkilerdeki gaslighting davranışına odaklanırken; işyerinde gaslighting davranışını inceleyen ve özellikle kadınlar üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların görece sınırlı olduğu görülmüştür (Kukreja ve Pandey, 2023: 2; Güleç ve Özbay, 2024: 2). Literatürdeki bu boşluktan yola çıkarak, bu çalışma, bir yöneticinin astı üzerinde otorite figürü olarak davrandığı iş ortamlarında gaslighting kavramını ele almayı amaçlamaktadır. Gaslighting failin otorite pozisyonunda olduğu durumlarda son derece yıkıcı olabilmektedir. Bu kapsamda iş yerinde gaslighting incelenirken, örgütsel hiyerarşi ile sosyal farklılıkların dikkate alınması gerekmektedir.

Köklü kültürel normlar ve değerler, kadınlara profesyonel ortamlarda yüklenen rolleri de şekillendirmektedir. Kültürel normlar, organizasyonlardaki güç dinamikleri ile birleştiğinde iş yerinde gaslighting uygulamaları ortaya çıkmaktadır. Araştırmalar, kadınların profesyonel ortamlarda yoğun bir şekilde gaslighting ile karşılaştığını ve bu durumun refah ve mental sağlık üzerinde olumsuz etkilere yol açtığını göstermektedir (Güleç ve Özbay, 2024: 2; Aurangzeb vd., 2023: 1; Adams vd., 2023: 4). İş yerinde kadın çalışanlara karşı uygulanan gaslighting, onların profesyonel kimliklerini, yetkinliklerini, performanslarını ve kariyer gelişimlerini zayıflatmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini pekiştirerek kadınların iş yerinde var olma mücadelelerini zorlaştırmaktadır. Gaslighting hakkında kadın çalışanları bilinçlendirerek farkındalık yaratmak ve gaslighting mağdurlarını koruyacak iş yeri politikaları geliştirmek son derece önemlidir. Tüm bunlardan hareketle, gaslighting davranışının toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınması, iş dünyasında daha güvenli ve kapsayıcı bir çalışma ortamı yaratmak için kritik bir adımdır.

Bu çalışmada iş yerinde gaslighting kavramı açıklanmış, ardından gaslighting davranışının iş yerinde nasıl ve neden uygulandığı, iş yerine ve çalışanlara olan etkileri incelenmiştir. Ayrıca iş yerinde gaslighting kavramı, kadın perspektifinden değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında işverenlerin, yöneticilerin ve çalışanların gaslighting davranışını önlemesine yönelik bireysel ve örgütsel stratejiler tartışılmıştır.

Gaslighting Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tanımı

Gaslighting terimi, bir erkeğin eşinin algılarını manipüle ederek, onu akıl sağlığını kaybettiğine inandırdığı 1938 tarihli Gas Light adlı tiyatro oyunundan ve 1944 tarihli film uyarlamasından doğmuştur (Johnson vd., 2021: 1029). Hikâyede erkek karakter, eşini zihinsel olarak dengesiz olduğu gerekçesiyle hastaneye yatırıp, mücevherlerine sahip olmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda erkek karakter eşini delirtmeye yönelik manipülatif hamleler uygulamaktadır. Örneğin, her gün düzenli olarak tavan arasında mücevher aramakta, bu sırada yaktığı ışıklar evin diğer bölümlerindeki gaz lambalarının ışığının kısılmasına yol açmaktadır. Kadın karakter bu durumu fark edip eşine gaz lambalarının neden kısıldığını sorduğunda, erkek karakter onun hayal gördüğünü iddia etmekte ve bunu zihinsel bir

*Arş. Gör. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
E-posta: murfa@yildiz.edu.tr ORCID: 0000-0002-5485-2845

hastalığın belirtisi olarak göstermektedir. Filmin adı da bu manipülatif hareketten esinlenerek konulmuştur (Abramson, 2014: 2). Tüm bunlardan hareketle gaslighting terimi ile ifade edilen olgu, bir kişiye tepkilerinin, algılarının, anılarının ve/veya inançlarının sadece hatalı değil, tamamen temelsiz olduğunu düşündürmeye çalışılmasıdır.

Gaslighting, bireyin kendi algı ve yeteneğini sorgulamasına neden olan bir psikolojik istismar biçimidir (Gass ve Nichols, 1988: 6). Nall (2020)'a göre, gaslighting, bir kişinin görüşlerini, duygularını ve gerçekliklerini sorgulatmaya ve zayıflatmaya neden olan bir psikolojik manipülasyon tekniğidir (Nall, 2020). Gaslighting, romantik ilişkiler, ebeveyn-çocuk dinamikleri ve profesyonel ortamlarda dahil olmak üzere çeşitli ilişkilerde uygulanabilmektedir (Sebring, 2021: 1953). Bu kapsamda, gaslighting davranışı bir akran, aile üyesi, eş veya iş arkadaşı tarafından gerçekleştirilebilmektedir (Simon, 2011). Araştırmalar, kadınların gaslighting uygulama olasılığının daha düşük olduğunu göstermektedir (Dickson vd., 2023: 34).

Gaslighting davranışını uygulayan kişiler gaslighter; gaslighting davranışına maruz kalan bireyler ise gaslightee olarak adlandırılmaktadır. Gaslighting uygulayanlar (gaslighterlar), mağdurlarının doğru beyanlarını inkâr eden, yanlış beyanlarda bulunan, mağdurlarını istikrarsızlaştırma, duyularına ve gerçeklik algılarına olan güvenlerini sarsma niyeti taşıyan kişilerdir (Davis ve Ernst, 2017: 762). Gaslighterlar bireylerin kendileriyle aynı fikirde olmama ya da onları eleştirme olasılığına tahammül edemezler; ayrıca başkalarının kendi doğru buldukları şeylerden farklı bir şekilde yaşamasını ya da davranmasını kabul etmezler (Abramson, 2014: 12). Boring (2020: 262), gaslighting davranışı gösteren kişilerin narsistik kişilik bozukluğuna sahip olabileceğini ve sürekli olarak karşılarındaki bireyi baskı altına alarak duygularının geçersiz olduğuna ikna etmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Ayrıca gaslighterlar, hedefleriyle çoğu zaman yakın bir ilişki sürdürme isteği içindedirler (Abramson, 2014: 12).

Gaslighting davranışı tek seferlik ya da sürekli olarak uygulanabilmektedir (Johnson vd., 2021: 1025). Bu bağlamda mağdur başlangıçta durumu fark edemeyebilmektedir (Kukreja ve Pandey, 2023: 2). Gaslighting davranışı aşamalı olarak gerçekleşmektedir. Stern (2007)'e göre, ilk aşama inanmama aşamasıdır. Gaslighter ve gaslightee tekrar eden tartışma döngüleri içinde yer alır. Bu aşamada gaslightee, gaslighterın onayını istese de genellikle gaslighterın davranışlarını sorgulamakta ve gerçeğin çarpıtıldığını düşünmektedir. Tartışmalar katlanılamaz bir hal aldığında, ilişki kopma noktasına gelir. İkinci aşama savunma aşamasıdır (Stern, 2007). Bu aşamada gaslightee, gaslighterın hatalı olduğunu ispatlamak için kanıtlar aramakta ve haklı olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Böylece gaslighterın onayını kazanmak amaçlanmaktadır. Stern (2007)'e göre, son aşama depresyon aşamasıdır. Bu aşamada gaslightee gerçeklik algısını kaybeder ve gaslighterın görüşlerini benimser. Gaslighterın onayını kazanamamış olmak umutsuzluk, çaresizlik, mutsuzluk duygularını beraberinde getirir. Bu aşamalar yalnızca bir seviyede kalabilmekte ya da aşamalar arası gelgitler yaşanabilmektedir.

İşyerinde Gaslighting: Örgütsel Gaslighting

İşyerinde gaslighting, iş ilişkilerinde görülen bir istismar biçimidir (Kukreja ve Pandey, 2023: 2). Bu davranış, organizasyon hiyerarşisi içindeki ve dışındaki kişiler tarafından uygulanabilmektedir. Ancak, gaslighting davranışları genellikle güç farklılıklarının olduğu durumlarda (Örn. bir yönetici ile astı arasında) yaşanmaktadır (Sweet, 2019: 832). Bu kapsamda Sweet (2019: 870), örgütsel gaslighting davranışını, güç pozisyonundaki bireylerin, başkalarının algılarını, hafızasını ve akıl sağlığını sorgulatmak amacıyla uyguladığı manipülatif bir taktik olarak tanımlamıştır. Bu strateji, çoğunluk grupların (genellikle beyaz heteroseksüel erkekler), kadınlar, siyahlar, LGBTQIAP+ bireyler ve tüm hegemonik olmayan grupların karşı durma ve direnme girişimlerini göz ardı etmek için kullandığı manipülatif bir yöntemdir (Irigaray vd., 2022: 2).

Gaslighting davranışı, gaslighting uygulayan kişinin otorite pozisyonunda olduğu durumlarda son derece yıkıcı olabilmektedir (Simon, 2011). İş yerinde gaslighting genellikle güçlü konumda olan ve sevilen kişiler tarafından uygulanmadır (Tariq, 2024). Bu kapsamda kavram, yöneticilerin astların bakış açılarını ve gerçekliklerini önemsizleştiren manipülatif bir davranış olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu süreçte yöneticiler, astların korku ve kendinden şüphe gibi olumsuz duygulara sahip olmasına neden olmaktadır (Atta vd., 2024: 4). Lider-çalışan ilişkisinin kalitesi, gaslighting davranışının olumsuz etkilerinin derecesini etkileyebilmektedir. Lider-çalışan ilişkisi kalitesi, lider ve çalışan arasındaki

güven, karşılıklı saygı, destek ve iletişim düzeyini ifade etmektedir. Yüksek kaliteli ilişkiler, genellikle olumlu sonuçlar doğursa da bu bağlamda liderin güvene dayalı ilişkiyi kötüye kullanarak çalışan üzerinde daha güçlü bir manipülasyon etkisi yaratabileceği belirtilmektedir (Ogunfowora vd., 2023).

Gaslighting davranışının farklı kimlikler (etnik köken, cinsiyet, ırk, engellilik vb.) üzerindeki etkisini anlamak için daha detaylı bir bakış açısı gerekmektedir (Sarkar, 2024: 22). Bu kapsamda Irigaray vd. (2022: 6) yapmış olduğu çalışmada örgütsel gaslighting türlerini 4 kategoride ele almıştır. Bunlar:

1. Irksal Gaslighting: Kavram, Davis ve Ernst (2017) çalışmasına dayanarak oluşturulmuştur. Beyaz olmayan olarak kendini tanımlayan bireylerin söylemlerinin incelendiği araştırmada, gaslighting davranışının ırksal faktörlerden bağımsız olmadığı görülmüştür. Bu gaslighting türünde belirli ırksal ve etnik gruplarla ilgili stereotipler, hedef kişinin gerçekliğine güvenilemeyeceğine inanılmasını sağlamak için kullanılmaktadır (Johnson vd., 2021: 1030).

2. Kadın Düşmanlığı ile İlişkili Gaslighting (Mizojinist Gaslighting): Kavram, Fordon'un (2019) çalışmaları temelinde oluşturulmuştur. Kadınları konuşmalarını, tanıklıklarını ve potansiyel şikayetlerini reddetmeyi ve göz ardı etmeyi amaçlayan; kadınları saldırganlarına karşı suçlamada bulunmaktan caydıran manipülatif bir uygulamadır (Podosky, 2021: 209). Bu gaslighting davranışında, kadınların herhangi bir eleştirisi ya da şikâyeti yalnızca gereksiz sızlanmalara indirgenmektedir. Kadınların göz ardı edilmeleri sonucu öfkelenmesinin altında yatan sebepler ise fiziksel nedenler (örn. regl dönemi) ya da hayatlarında bir erkeğin olmayışıyla gerekçelendirilmektedir (Irigaray vd., 2022: 9). Böylelikle kadınların kendini ifade etme yetenekleri körelmekte, güvenilirlikleri zayıflamaktadır (Davis ve Ernst, 2017: 762). Bu stratejinin tekrar tekrar uygulanması, kadınların kendilerinden şüphe duymalarına ve kusurlu olduklarına inanmalarına yol açmaktadır (Irigaray vd., 2022: 9).

3. Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, Kuir, İnterseks ve Aseksüel (LGBTQIAP+) Fobik Gaslighting: Kavram, Irigaray vd.'nın (2022: 11) çalışması sonucunda ortaya konmuştur. Araştırma kapsamında kurumsal ortamlarda hâkim olan ve bu alanlardaki sosyal ilişkileri etkileyen heteronormatif karakterin varlığı üzerinde durulmuştur. LGBTQIAP+ bireyler gaslighting davranışı mağduru olduklarını belirtmişlerdir. Bu gaslighting türünde LGBTQIAP+ bireylerin konuşmaları, tanıklıkları ve olası şikayetleri itibarsızlaştırılmaktadır. Bu bireyler, örgütsel ortamdan dışlanmakta ve profesyonel ilerlemeleri tehlikeye girmektedir. Ayrıca bu kişilere kurumsal dünyada değer verilen niteliklere sahip olmadıkları belirtilmekte ve baskı altına alınmaktadırlar (Irigaray vd., 2022: 11).

4. Enstrümantal (Araçsal) Gaslighting: Kavram, Irigaray vd.'nın (2022: 13) çalışması sonucunda ortaya konmuştur. Bu gaslighting türü, kurumsal çatışmalarda bir araç olarak da kullanılmaktadır. Örneğin iş yerindeki iki yakın arkadaşın aynı pozisyonda olduğu bir durumda, içlerinden birinin terfi imkanını sahip olacak olması, gaslighting davranışının uygulanmasına neden olabilmektedir. Heteronormatif erkek dünya görüşünde, bir erkeğin maruz kalabileceği en büyük aşağılanma; bir kadına dönüştürülmesi, feminenleştirilmesi ya da kadın gibi davranmaya zorlanmasıdır; çünkü bu durum, erkeğin hegemonik erkeklik normlarına uygunluğunu zedeleyerek toplumsal erkeklik kimliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır (Connell ve Messerschmidt, 2013: 270). Bu kapsamda terfi almak için gaslighting davranışı uygulayan kişi, mağduru, uzun konuşması ve konuştuğunda kafa karıştırıcı olması gibi ithamlarla feminenleştirmekte ve kendine güveninin azalmasına neden olabilmektedir (Irigaray vd., 2022: 13).

Örgütsel Gaslighting Davranışının Nedenleri

İş yerinde gaslighting davranışı birçok nedenle uygulanabilmektedir. Abramson'a (2014: 6) göre bu manipülasyonun temel amacı, meydan okunma konusundaki korku ve endişe hissinin önüne geçmektir. Gaslighter, eleştiriyi kavga ve tartışma sırasında güç elde etme ve odağı kendi davranışından hedefin davranışına yöneltmek amacıyla kullanmaktadır.

Stern (2007)'e göre iş yerlerinde gaslighting uygulanmasının sebeplerinden biri toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim ve tepkilerdir. Bu kapsamda gaslighting kavramının kökeninin İkinci Dünya Savaşı'na dayandığı görülmektedir. Savaş nedeniyle askere giden erkek iş gücünün yerini, kadın almış ve iş gücü piyasasında tecrübe kazanmıştır. Kadınların ekonomik alanda güç kazanması erkekler tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve alışılmadık rollerdeki güçlü kadınları kontrol etme amacıyla bu tür bir manipülasyona başvurulmuştur. Bireycilik kültürünün hızla yükselmesi, gaslighting davranışının ortaya çıkma nedenlerinden bir diğeridir. Bireylerin sosyalleşme eğilimleri farklı sosyal ağlar kurmak yerine, ikili ilişkilere yönelmiştir. Tek bir insana etki gücünü fark eden birey, romantik bir partner olduğunda duygusal desteği, bir işyerinde ise mesleki benlik saygısını bu tarz manipülasyon yöntemleri ile elde etmiştir (Stern, 2007).

Irigaray vd., (2022: 14), örgütsel gaslighting davranışının temel motivasyonunun maddi kazanç olduğunu belirtmiştir. Gaslighting uygulayan bireyler, maddi güç ve zenginlik için ayrıcalıklı pozisyonları ele geçirmek amacıyla gaslighting dahil olmak üzere çeşitli stratejiler kullanmaktadır. Bu kapsamda, gaslighterlar hegemonik olmayan gruplara ya da kendilerini tehdit eden herhangi birine gaslighting uygulamaktadır.

Örgütsel gaslighting davranışı liderlerin ve bireylerin özellikleriyle de ilişkilendirilmektedir (Miano vd., 2021: 285). Örneğin; Howard (2022: 90)'a göre, narsisistik bireyler özellikle başkalarını manipüle etme ve kontrol etme eğilimi gösterdikleri için gaslighting davranışlarına daha yatkındır. Yapılan araştırmalara göre gaslighting davranışının manipülatif (başkalarını kontrol etme eğilimi) kişilik (Bellomare vd., 2024: 32) ve agresif kişilik (Dickson vd., 2023: 43) özellikleri ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür.

Organizasyonlarda gaslighting davranışı ülke kültürlerinden de kaynaklanabilmektedir. Örneğin Rus şirketlerinde gaslighting davranışı yönetim kültüründe bir norm haline gelmiştir (Sukhova, 2021: 254). Burada amaç çalışanlarda öğrenilmiş çaresizlik[18] oluşturmak ve özellikle düşük maaş politikalarını ve çalışanların iş güvencesini sorgulamasını engellemektir. İşletme kültürleri gaslighting davranışının uygulanma nedenlerinden bir diğeridir. İşletmelerde cinsiyet veya diğer kimlik temelli ayrımcılıkların normal görülmesi ve müdahale edilmemesi gaslighting davranışına zemin hazırlamaktadır (Sarkar, 2024: 25).

Örgütsel Gaslighting Davranışının Uygulanışı

İş yerinde gaslighting genellikle güç ve kontrol uygulamasıyla birlikte görülmektedir (Atta vd., 2024: 9). Gaslighting uygulayan kişiler, bireylerin eylemlerini sürekli izleyerek, gerçekçi olmayan beklentiler belirleyerek üzerlerinde otorite kurmaktadırlar. Bu güç dinamiği, kişilerin özerkliğini azaltarak, korku ile uyum iklimini yaratmaktadır (Kukreja ve Pandey, 2023: 7). İş yerinde gaslighting, bireylerin deneyimlerini ve duygularını kasıtlı olarak geçersiz kılma, endişeleri ve hayal kırıklıkları göz ardı etme ve sürekli eleştiri yoluyla kendini gösterebilmektedir (Atta vd., 2024: 10). İşyerinde gaslighting davranışlarının uygulanışını Taylor (2019) alıkoyma/kaynaktan kesme, izolasyon, itibar zedeleme, aldatma, gözdağı verme ve eşitleme, iç içe geçme/bağımlılık, aşağılama ve kötü davranışların geçici olarak durdurulması olmak üzere sekiz temel başlıkta ele almıştır. Örgütsel gaslighting uygulamasına dair detaylı bilgiler, Tablo 1'de gösterilmektedir.

Gaslighting davranışı organizasyonlarda genellikle söylemler aracılığıyla kendini göstermektedir (Irigaray vd., 2022: 15). Gaslighting bağlamındaki söylemlerin ortak yanı, birine sadece yanlış veya hatalı olduğunu değil, aynı zamanda yanlış veya hatalı olup olmadığını yargılayamayacak durumda olduğunu da iddia etmeleridir. Bu bağlamda manipülasyon esnasında kullanılan söylemlerden bazıları şu şekildedir (Abramson, 2014: 1):

[18] Öğrenilmiş çaresizlik, bireyin kontrol edemediği olumsuz durumlarla tekrar tekrar karşılaşması sonucu, bu durumlardan kaçınamayacağına ve çözüm üretemeyeceğine inanarak pasif bir tutum geliştirmesi durumudur (Seligman, 1972: 408).

- Sen delisin/Bu kadar hassas olma/Paranoyak olma/Sadece şaka yapıyordum/Hayal ediyorsun/Aşırı tepki veriyorsun/Aşırı hassassın/Bu kadar sinirlenme/Böyle bir şey hiç olmadı/Endişeliyim; iyi olmadığını düşünüyorum.

İş yerinde gaslighting genellikle erkekler tarafından uygulanmaktadır (Carpenter, 2018: 45). Rodrigues vd. (2021: 18) özellikle kadınların profesyonel ortamlarda gaslighting davranışına maruz kaldıklarını belirtmektedir. Bu kapsamda gaslighting davranışının cinsiyetçi olduğu söylenebilmektedir. Abramson (2014: 3) cinsiyetçi bakış açısını şu vurgularla yapmaktadır:

1) Kadınlar, erkeklere göre daha sık gaslighting davranışına maruz kalmaktadır.
2) Kadınlara göre erkekler daha sık gaslighting uygulamaktadır.
3) Gaslighting davranışı, genellikle bir kadının cinsiyetçi davranışlara karşı tepkisi sonucu gerçekleşir.
4) Gaslighting uygulamasında kullanılan bazı manipülasyon teknikleri, genellikle mağdurun cinsiyetçi normları içselleştirmesine dayanmaktadır.
5) Gaslighting davranışı sonucunda cinsiyetçi normlar güçlenmektedir.
6) Gaslighting uygulayan kişi cinsiyetçi normları sürdürmeye çalışır (Abramson, 2014: 3).

İşyerinde kadınlara yönelik uygulanan gaslighting davranış örneklerinden en yaygın olanlarından biri toplantıda sözün kesilmesidir. Irigaray vd. (2022: 9) yapmış olduğu çalışmada bir kadın çalışanın toplantıda sözünün başka bir erkek çalışan tarafından kesildiğini iddia etmesi ve erkek çalışanın bu durumu reddetmesi ve inkâr etmesi üzerinde durmuştur. Bu durum toplantıdaki diğer üç erkek tarafından desteklenmiştir. Burada ilgi çekici nokta ise toplantıya katılan diğer iki kadın çalışanın (toplantıyı yöneten direktör de dahil olmak üzere) duruma sessiz kalmasıdır.

Tablo 1. Gaslighting Davranışı Uygulamaları

Gaslighting Uygulaması	**Tanım**	**Örnek Uygulamalar**
Alıkoyma-Kaynaktan Kesme	Amaç gaslighteede güvensizlik yaratmak ve bu davranışa neden maruz kaldığını sorgulamasını sağlamaktır. Ayrıca gaslighting davranışına maruz kalan kişinin işini yapmasını zorlaştırmak hedeflenmektedir.	Yöneticinin ikna edici bir gerekçe sunmadan astının ilgili olduğu proje, konferanslardan dışlaması ve astı bunu sorguladığında astının abarttığını o proje ya da konferansa dahil olmasına gerek olmadığına ikna etmesi (Tariq, 2024). Meslektaşlar ya da yöneticilerin, mentorluk ya da destek sağlamadan, herhangi bir hatalı davranışın sorumluluğunu bireylere atması ve onları günah keçisi ilan etmesi (Graves ve Spencer, 2022: 52). Yöneticinin astına, yapıcı eleştiri eksikliği (Tariq, 2024).
İzolasyon	Amaç, gaslighting davranışına uğrayan kişiyi çalışma arkadaşlarından izole etmektir. Böylece gaslightee yaşadığı durumu başka kişilere anlatamayacak ve duygusal sıkıntı yaşayacaktır.	Yöneticinin sürekli konuyu değiştirip ve suçu astına atması (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Meslektaşlar ya da yöneticilerin, bireyin arkasından yanlış söylentiler yayması (Tariq, 2024).

İtibar Zedeleme	Amaç gaslighting davranışına uğrayan kişinin itibarını zedelemektir. Bu kapsamda gaslightee kendi fikirlerini ve katkılarını sorgulamaya başlar. Gaslighter ise çevreyi gaslighteenin ciddiye alınmaması gereken biri olduğuna ikna etmeye çalışır.	Yöneticinin, astı üzerinde gereksiz bir kontrol sağlaması (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Astın çoğu kararı almak için yöneticiye bağımlı hale gelmesi (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Yöneticinin astına sürekli sıradan ve anlamsız işler vermesi (Tariq, 2024). Yöneticinin astın katkılarını görmezden gelmesi ya da kendine mal etmesi (Taylor, 2019). Yöneticinin astın yaptığı işin kalitesiz olduğunu ifade etmesi ya da ima etmesi (Taylor, 2019).
Aldatma	Amaç gaslighterın, mağdurun kendisinden şüphe etmesini sağlamaktır. Bu kapsamda yalanlar söyler ve bunu sürekli tekrar ederek gerçek olarak kabul ettirmeye çalışır.	Meslektaşlar ya da yöneticilerin, bireylere "hayal ettiğini" söylemesi (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Meslektaşlar ya da yöneticilerin sözleri ile davranışlarının uyuşmaması (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Meslektaşlar ya da yöneticilerin daha önce verdiği sözleri inkâr etmesi (Kukreja ve Pandey, 2023: 4) Yöneticinin, astının söylediği şeyleri çarpıtması/yanlış yorumlaması (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Bir konu hakkında bilgi verirken kritik bilgilerin gizlenmesi (Taylor, 2019).
Gözdağı Verme ve Eşitleme	Amaç gaslighterın katkılarının, gaslighhtinge uğrayan kişiden daha değerli hale getirilmesidir. Manipülatör otorite ve üstünlük kurma çabasındadır.	Meslektaşların ya da yöneticilerin kendi yetkinliğini abartılı bir şekilde sergilemesi (Taylor, 2019). Meslektaşlar ya da yöneticilerin, belirli bir veya birden fazla konuda uzman olduğunu göstermesi (Taylor, 2019).
İç İçe Geçme/Bağımlılık	Amaç gaslighteenin bağımsızlığını ve öz yeterliliğini ortadan kaldırmaktır. Bu doğrultuda gaslighting uygulayan kişi mağdur ile arasındaki sınırı bulanıklaştırır. Böylece gaslightee olayları manipülatörün sunduğu şekilde daha kolay kabullenir.	Astın yaşanan haksızlıklar karşısında, yöneticisine karşı çıkamaması, karşı çıkması durumunda yöneticinin astın zekasından şüphe duymasına yol açarak kontrolü kaybetmesine neden olması (Tariq, 2024). Yöneticinin astı adına "en iyisi bu" diyerek karar alması (Taylor, 2019). Meslektaşların ya da yöneticilerin kişisel sınırları görmezden gelmesi (Taylor, 2019).
Aşağılama	Amaç zorbalık yapmaktır. Bu kapsamda gaslighting uygulayan kişi, bireyi kendisi hakkında olumsuz düşünmesine yol açmayı hedefler.	Yöneticinin ödüllerle birlikte küçültücü yorumlar yapması (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Yöneticinin, astının şikayetlerinizi küçümsemesi (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Yöneticinin, astın kendi kendisini en sert eleştirmeni haline getirmesi (Kukreja ve Pandey, 2023: 4). Astın yöneticisi yüzünden iş yerinde duygusal olarak tükenmiş hissetmesi (Kukreja ve Pandey, 2023: 4).
Kötü Davranışların Geçici Olarak Durdurulması	Gaslighter zaman zaman manipülatif davranışlarını durdurup, tamamen normal bir şekilde davranabilir. Böylelikle gaslightee kötü davranışları hayal ettiğine inandırılır ve bir sonraki hamle için gaslighteenin gardının düşmesine yol açar.	Yöneticinin astına bir an çok nazik, diğer an ise çok sert davranması (Kukreja ve Pandey, 2023: 4).

Örgütsel Gaslighting Davranışının Sonuçları

İş yerlerinde güç ilişkilerinin istismarına dayalı psikolojik şiddet uygulamaları, özellikle azınlık gruplarına mensup ya da kurumsal hiyerarşide hegemonik olmayan konumda bulunan çalışanlar

açısından ciddi ruhsal ve fiziksel sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda, gaslighting gibi örtük ve manipülatif davranışlar, mağdurun gerçeklik algısını zedeleyerek özgüvenini sarsmakta ve zihinsel bütünlüğünü tehdit etmektedir (Sweet, 2019: 853). Çoğu zaman mobbing ile karıştırılan gaslighting, yapısal ve psikolojik olarak farklılaşan bir şiddet biçimidir. Gaslighting, bireyler arasında, çoğunlukla güç sahibi bir kişinin mağduru zihinsel olarak manipüle etmesiyle ortaya çıkar; mağdurun kendi algılarını, hafızasını ve akıl sağlığını sorgulamasına neden olur (Atta vd., 2024: 2). Buna karşılık, mobbing birden fazla kişinin sistematik baskı, dışlama ve aşağılama yoluyla mağduru yıldırmaya çalıştığı grup temelli bir psikolojik şiddet türüdür (Sloan vd., 2010: 88). Her iki davranış türü de psikolojik iyi oluşu olumsuz etkilerken, hedef aldıkları bireysel süreçler ve uygulama biçimleri bakımından ayrışmaktadır. Bu çerçevede, örgütsel gaslighting davranışının sonuçları bireysel ve örgütsel sonuçlar olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır.

Bireysel Sonuçlar

İş yerinde gaslightinge uğrayan bireylerin psikolojik ve profesyonel anlamda çeşitli sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. İş yerinde gaslighting davranışına uğrayan kişiler psikolojik olarak değerlendirildiğinde, konuyla ilgili destek bulmakta zorlanmaları nedeniyle yalnızlık ve çaresizlik hissine sahip olabilmektedir (Jones, 2023: 905). Bireylerin güvenilirliğini zayıflatma ve kafa karışıklığı yaratma amacı taşıyan gaslighting sonucunda bireylerin stres seviyesinin yükseldiği (Kukreja ve Pandey, 2023: 2), öz değerlerinin olumsuz etkilendiği (Graves ve Spencer, 2022: 52), kaygı ve üzüntü yaşadıkları (Kurniawan ve Limanta, 2021: 254), mutluluk ve iyilik hallerinin olumsuz etkilendiği (Witvliet, 2023) görülmüştür. Tüm bu olumsuz durumlar bireylerin çaresizlik ile umutsuzluk hislerine yol açarak, yaşam tatminini zayıflatmaktadır (Güleç ve Özbay, 2024: 2). Sürekli bir şekilde öz şüphe yaşayan gaslighting mağdurları, karar verme ve sınır koymada sorun yaşamaktadır (Ahern, 2018: 62). Gaslighting, bireyin gerçeklik algısını ve genel iyilik halini zedelemektedir (Güleç ve Özbay, 2024: 5). Benlik saygısının azalmasına ve sürekli kendinden şüphe etmesine neden olmaktadır. Bu durum beraberinde kafa karışıklığı, depresyon ve kaygıyı getirmektedir (Dorpat, 1996: 33). Gaslighting davranışına uğrayan bireylerin profesyonel iş hayatları değerlendirildiğinde, iş tatminin azaldığı ve performanslarında düşüşler olduğu görülmüştür. Gaslighting davranışının etkileriyle duygusal olarak yıpranan çalışanlar, görevlerine odaklanmakta ve yeteneklerini tam olarak ortaya koymakta zorlanmaktadır. Ayrıca gaslighting davranışı çalışanların işten ayrılma niyetlerini arttırmaktadır (Westover, 2021). Bu bağlamda gaslighting davranışı çalışan bağlılığını da olumsuz yönde etkilemektedir (Fulcher ve Ashkanasy, 2023: 217).

Gaslighting davranışının daha çok kadınlara uygulandığı göz önünde bulundurulduğunda, kadın çalışanlara yönelik sonuçlar ayrı olarak ele alınmıştır. Aurangzeb vd. (2023: 11)'e göre, uzun süreli gaslighting davranışına maruz kalan kadın çalışanlar kendi yeteneklerinden, uzmanlıklarından ve başarılarından şüphe duymaktadır. Gaslighting davranışı kadınların kariyer gelişimini ve liderlik deneyimlerini önemli ölçüde engellemektedir (Sarkar, 2024: 33). Sürekli psikolojik manipülasyon ve zorlayıcı bir çalışma ortamıyla başa çıkma gerekliliği, tükenmişlik, azalmış dayanıklılık ve genel olarak profesyonel iyi oluş kaybına neden olabilmektedir (Aurangzeb vd., 2023: 9). Adams vd. (2023: 5), gaslighgting davranışının sonuçlarını kadın liderler bağlamında değerlendirmiş; gaslighting davranışına maruz kalan kadın çalışanların liderlik pozisyonuna katılma olasılıklarının düştüğünü bulgulamıştır. Bu bağlamda gaslighting davranışının yarattığı psikolojik yük, kadın liderlerin etkinliğini ve liderlik pozisyonlarındaki karar verme yetilerini engelleyebilmektedir (Adams vd., 2023: 4). Ayrıca kadın profesyonellerin erkek egemen lider dünyasında kendilerini kabul ettirebilmeleri için erkeksi davranışlar sergilemesi beklenmektedir (Aurangzeb vd., 2023: 11). Tüm bunlar profesyonel itibara zarar vermekte ve sınırlı kariyer gelişimine neden olmaktadır (Aurangzeb vd., 2023: 9).

Örgütsel Sonuçlar

İş yeri kültürleri ve toplumsal normlar, gaslighting davranışının sorgulanmadan kalmasına neden olan bir ortamı sürdürmede kritik bir rol oynamaktadır (Sarkar, 2024: 33). Gaslighting davranışının hâkim olduğu ortamlar, zehirli iş ortamlarına neden olmaktadır (Mallick, 2021; Taylor, 2019). Gaslighting, manipülasyon ve güvensizlik atmosferi yaratarak herkes için psikolojik güvenliği sabote etmektedir. Yönetici ile çalışan arasındaki güven zedelenmekte, karar alma süreçlerinde verimsizlik yaşanmaktadır (Sukhova, 2021: 258). Bu durum, iş birliğine zarar vererek takım dinamiklerini olumsuz yönde etkilemekte ve sürekli olarak kötü muamelelere uygun toksik bir örgüt iklimini beslemektedir

(Westover, 2021). Toksik iş yeri kültürü; kronik stres, zorbalık, iletişim eksikliği, suçlama ve çatışma gibi olumsuz dinamiklerin hâkim olduğu, çalışanların sağlığını ve verimliliğini tehdit eden iş ortamlarını tanımlamaktadır (Vlăduț et al., 2023). Bu bağlamda toksik bir iş yeri kültürü, organizasyonda yenilikçi ve yaratıcı çözümlerin ortaya konmasını engellemektedir (Aurangzeb vd., 2023: 11). Tüm bunlar rekabetçi bir ortamda, organizasyonun rakiplerinin gerisinde kalmasına neden olabilmektedir. Gaslighting davranışına maruz kalan bireylerin performansının düşmesi, işletme veriminin azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca toksik ortamdan ayrılmak isteyen çalışanlar nedeniyle, işletmenin iş gücü devir oranları artmaktadır (Westover, 2021). Bu durum organizasyon için artan işe alım ve eğitim maliyetlerine, ayrıca yetenek kaybına yol açmaktadır (Atta vd., 2024: 10). Tüm bunlardan hareketle işletmelerin imajı olumsuz yönde etkilenebilmektedir.

Örgütsel Gaslighting Davranışını Önlemeye Yönelik Stratejiler

Gaslighting, 2015 yılında Birleşik Krallık'ta aile içi şiddet yasasının resmi bir parçası haline gelmiştir. Bu uygulama dünyadaki sayılı örneklerden biridir (Mikhailova, 2018). Birçok ülkede gaslighting davranışı yasal bir suç olarak ele alınmamaktadır. Bu kapsamda hem kişilerin hem de kurumların gaslighting davranışını önlemeye yönelik stratejiler geliştirmesi önem arz etmektedir. Bu bölümde gaslighting davranışını önlemeye yönelik stratejiler bireylere ve organizasyonlara yönelik stratejiler olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır.

Bireylere Yönelik Stratejiler

Stern (2007), "Gaslighting Etkisi" isimli kitabında gaslighting davranışından kurtulmak için üç adımlı bir süreçten bahsetmektedir. Bu süreçte ilk adım, mevcut problemi tanımlamaktadır. Gaslighting davranışı genellikle yakın ilişkide olduğumuz kişiler ile gerçekleştiği için, bu kişiye karşı böyle bir ithamda bulunmak gaslighting davranışına uğrayan kişi için zor olabilir. Bu durumda mağdur, gaslighting uygulayıcısını bireysel olarak suçlamak yerine; mevcut durumu ortaya koyarak, açıklığa kavuşturabilir. Bu aşamadan sonraki adım, gaslighting davranışına uğrayan kişinin kendine merhamet göstermesidir. Tüm dünyada kurban suçlama yani kişilerin başına hak ettikleri durumların geldiği yanılgısı oldukça yaygındır (Hayes vd., 2013: 205). Bu durumda mağdurun, gaslighting davranışını hakkettiğine dair yanılgıya düşmesi oldukça sık rastlanan bir durumdur. Bu aşamada mağdurun durumu anlaması ve gerçekleşen olayların sebebinin kendisi olmadığını fark etmesi, kendine şefkat duyması gerekmektedir. Son adımda bireyler gaslighting davranışını önlemek adına bazı şeyleri kaybetmeyi göze alması ve korkularının üstüne gitmesi gerekmektedir. Roberts vd. (2008: 369) gaslighting mağdurlarının sürecin farkında olsalar bile maddi kaygılar, yasal süreçler, alışılmışlık gibi nedenlerle durumu ifşa etmekten kaçındıklarını belirtmektedir. Stern (2007), bu durumda gaslighting davranışının bireylerde yarattığı olumsuz fizyolojik ve psikolojik durumlara dikkat çekmekte ve bu zararlı ilişkiyi sonlandırmak adına bazı şeylerden vazgeçmesinin gerekli olduğunun altını çizmektedir.

Gaslighting davranışına uzun süre maruz kalan bireyler, bu süreci çoğu zaman tek başlarına aşamayabilirler. Bu noktada psikoloji alanındaki uzmanlardan destek almak faydalı bir yöntemdir (Nazir ve Özçiçek, 2022: 247). Ayrıca meslektaşlarla bu durumu paylaşmak, çarpıtmaları içselleştirmemek adına faydalı olabilmektedir (Westover, 2021). Bu tür psikolojik baskılara karşı bireyin içsel kaynaklarını güçlendirmesi de süreci kolaylaştırmaktadır. Özellikle psikolojik dayanıklılık, bireyin iyilik halini koruyan bir unsur olarak, gaslighting davranışının yaşam memnuniyeti üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada önemli rol oynamaktadır (Karatepe vd., 2022: 2546; Qi vd., 2022: 6). Egzersiz, meditasyon ve farkındalık gibi stres azaltıcı aktivitelerle psikolojik saldırılara karşı dayanıklılık güçlendirilebilir (Westover, 2021).

Gaslighting uygulayıcıları bazen tek bir çalışan üzerinde, bazen de birden çok kişi üzerinde gaslighting gerçekleştirebilir. Birden çok çalışanın aynı duruma maruz kalması halinde, mevcut durumu belgelemek ve şikayetçi olmak; tek bir kişinin şikayetçi olmasından daha etkili olabilir. Bu noktada gaslighting davranışına uğrayan kişilerin çevresini konuyla ilgili sorgulaması faydalı olacaktır. Durumu belgelemek için oldukça fazla iletişim kanalı kullanmak, kanıt sağlama noktasında fayda sağlayacaktır. Örneğin e-posta atarken bilgi amaçlı olarak, birimden başka bir iş arkadaşını eklemek sürece dair kanıtı daha gerçekçi kılacaktır (Tarıq, 2024). Tarihler de dahil olmak üzere olaylara dair kayıtlar tutmak ve belgelemek, bireylerin gaslighting davranışını kanıtlamalarına yardımcı olabilmektedir (Westover, 2021).

Organizasyonlara Yönelik Stratejiler

Kuruluşlar, çalışanları ve liderleri gaslighting, bunun belirtileri ve ruh sağlığı ile işyeri dinamikleri üzerindeki etkileri hakkında bilgilendirmek için çeşitli oturumlar düzenleyebilir (Westover, 2021; Sarkar, 2024: 37). Eğitim programları, liderlerin gaslighting olarak algılanabilecek kendi davranışlarını fark etmelerine yardımcı olabilmekte ve destekleyici bir çalışma ortamı oluşturmalarını teşvik etmektedir (Ogunfowora vd., 2023). Bu durum, gaslighting davranışının daha az tolere edildiği bir ortam oluşturulmasına yardımcı olabilir. Organizasyonların, çalışanların korkmadan geri bildirimde bulunabilecekleri kanallar oluşturması gerekmektedir. Gaslighting ile ilgili endişelerin dile getirilip hızlı bir şekilde ele alınmasını sağlayan açık iletişim kanallarının olması, bu manipülasyonun önüne geçmede faydalı olabilecektir (Clark, 2023: 115). Bu doğrultuda çalışanların iyi oluş durumunu değerlendirmek ve potansiyel sorunları büyümeden ele almak için düzenli birebir toplantılar gerçekleştirmek faydalı olacaktır (Ogunfowora vd., 2023).

Başarılı çalışanlar sessizleşip ilgisiz hale geldiklerinde ve ardından düşük performans gösteren kişiler olarak etiketlendiklerinde, bu durumun derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bir yöneticinin manipülasyonuna maruz kalmak, bir çalışanın performansının aniden düşmesinin temel nedenlerinden biri olabilir (Mallick, 2021). Bu noktada gaslighting davranışına maruz kalan kişinin iyi oluş haline geri dönmesi için çeşitli girişimlerde bulunulması gerekmektedir. Ardından düzenli kontroller ve toplantılar yaparak çalışanın iyi oluş hali izlenmelidir (Ogunfowora vd., 2023). Kurumların cinsiyet, sosyal ve ırksal ilişkilerde eşitlik konularına eğilerek çeşitlilik politikaları oluşturmaları daha güvenli, sağlıklı ve üretken organizasyonel alanlar inşa etmeye yardımcı olabilecektir (Irigaray vd., 2022: 15). Bu noktada gaslighting ve diğer işyeri zorbalığı türlerine karşı net politikaların oluşturulması, sıfır tolerans kültürü yaratmaya yardımcı olabilmektedir (Ogunfowora vd., 2023). Gaslighting davranışını tolere eden bir kültür eşitsizlikleri beraberinde getirirken, gaslighting davranışını önleyici bir kültür saygı ve eşitlik ortamını teşvik etmektedir (Sarkar, 2024: 37). İnsan kaynakları departmanının, gaslighting vakalarının bildirilmesi için resmi raporlama prosedürleri oluşturması faydalı olabilir (Westover, 2024). Örneğin çalışanların deneyimlerini güvenle paylaşabilecekleri anonim anketler oluşturulması ve değerlendirilmesi, liderlerin yaklaşımlarını gözden geçirmelerine yardımcı olabilir ve gaslighting olasılığını azaltabilir (Ogunfowora vd., 2023).

Gaslighting davranışının önlenmesinde kurum üst yönetimine de önemli görevler düşmektedir. Bu bağlamda, çalışanlar gaslighting yaşadığına dair bir paylaşımda bulunduğunda, üst yönetimin aktif bir şekilde dinlemesi ve paylaşımı önemsemesi gerekmektedir. Çalışanın yaşadıklarını üst yönetim ile paylaşması, onu güvenli alan olarak görmesi ya da tüm seçenekleri tüketmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada üst yönetim duruma anında müdahale etmelidir. Örneğin, yetenek planlama oturumlarında bir çalışanın performansı hakkında çalışanın bir üst yöneticisi (departman yöneticisi) olumsuz bir anlatı oluşturuluyorsa, o anda müdahale etmek ve kanıta dayalı örnekler talep etmek önem arz etmektedir. Ayrıca eğer bir departman yöneticisi bir çalışana gaslighting uyguluyorsa, bu ilk seferi olmayabilir. Bu noktada insan kaynakları departmanından yardım alarak, yöneticinin ekibindeki personel değişim oranlarını ve çıkış mülakatı verilerini incelemek fayda sağlayabilir (Mallick, 2021).

Örgütsel gaslighting davranışı özellikle kadınlara yönelik gerçekleştirildiği için son olarak organizasyonlardaki kadınlara yönelik öneriler ele alınacaktır. İlk olarak kurumlarda kadın liderlerin oranının arttırılması, kadınlara yönelik uygulanan gaslighting davranışının üstesinden gelmede etkili olabilmektedir. Adams vd., (2023: 11) çalışmasında bazı kadın liderlik tarzlarının bu olumsuzluklara karşı bir koruma sağladığını ortaya koymuştur. Kadınları ve kadın liderleri destekleyici ağlar oluşturmak, gaslighting davranışına karşı dayanışma yaratma noktasında fayda sağlayabilmektedir. Adams vd., (2023: 11)'a göre bu ağlar, deneyimlerin paylaşılabileceği, tavsiye alınabilecek ve gaslighting davranışına karşı dayanışmanın inşa edilebileceği güvenli bir alan sağlayabilmektedir. Kadın profesyonellerin deneyimlerini reddedilme korkusu olmadan paylaşabilecekleri, güvenli ve güçlendirici bir alan oluşturmak kritik öneme sahiptir (Güleç ve Özbay, 2024: 5).

Sonuç

Bu çalışmada, iş yerinde gaslighting kavramı toplumsal cinsiyet temelli bir yaklaşımla incelenmiştir. İş yerinde gaslighting kavramının tanımı, öncülleri, sonuçları ve önlemeye dönük stratejiler tartışılmıştır. Gaslighting davranışının hem bireylere hem de organizasyonlara olan yıkıcı

etkileri, bu davranışın önlenmesi ve fark edilmesi gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuştur. Çalışmada, özellikle kadın çalışanlara yönelik gaslighting davranışının tartışılması, bu davranışın toplumsal cinsiyet temelli boyutlarına dikkat çekmekte ve kadın çalışanların maruz kaldığı özgün zorluklara ışık tutmaktadır. İş yerinde gaslighting davranışını önlemek için kurumların ve bireylerin bilinçli ve stratejik yaklaşımlar geliştirmesi hayati bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, gaslighting davranışına yönelik farkındalık oluşturmak adına hem çalışanlara hem de liderlere yönelik eğitimler düzenlenmesi, çalışanların güvenle geri bildirimde bulunabilecekleri kanalların oluşturulması, üst yönetimin çeşitlilik ve kapsayıcılık politikalarına önem vermesi, çalışanların manipülatif davranışlara karşı güçlenmesine katkıda bulunabilir. Buna ek olarak, çalışanların böyle bir davranışa maruz kaldığında kendine şefkat göstermesi, psikolojik destek alması, psikolojik dayanıklılığını arttıracak faaliyetlerde bulunması, yaşadığı durumu belgelerle kanıtlayarak üst yönetim ya da insan kaynakları departmanı ile paylaşması gaslighting davranışını önlemek adına faydalı olabilir.

KAYNAKÇA

Abramson, K. (2014). "Turning up the lights on gaslighting". *Philosophical Perspectives*, 28, 1-30.

Adams, N. A., Delaney, M., Goldsberry, T., & Bell, R. L. (2023). "Gaslighting Female Leadership: All Gas, No Brakes!". *Journal of Business Diversity*, 23(3), 1-14.

Ahern, K. (2018). "Institutional betrayal and gaslighting". *The Journal of Perinatal & Neonatal Nursing*, 32(1), 59–65. https://doi.org/10.1097/jpn.0000000000000306

Atta, M. H. R., Waheed Elzohairy, N., Abd Elaleem, A. E. D. M. H., Othman, A. A., Hamzaa, H. G., El-Sayed, A. A. I., & Zoromba, M. A. (2024). "Comprehending the disruptive influence of workplace gaslighting behaviours and mobbing on nurses' career entrenchment: A multi-centre inquiry". *Journal of Advanced Nursing,* 00, 1–14. https://doi.org/10.1111/jan.16368

Aurangzeb, W., Abbasi, M. N. S., & Kashan, S. (2023). "Unveiling the Impact of Gaslighting on Female Academic Leadership: A Qualitative Phenomenological Study". *Contemporary Issues in Social Sciences and Management Practices*, 2(3), 1-15.

Bellomare, M., Giuseppe Genova, V., & Miano, P. (2024). "Gaslighting exposure during emerging adulthood: Personality traits and vulnerability paths". *International Journal of Psychological Research*, 17(1), 29-39.

Boring, R. L. (2020). Implications of narcissistic personality disorder on organizational resilience. In Advances in Safety Management and Human Performance: Proceedings of the AHFE 2020 Virtual Conferences on Safety Management and Human Factors, and Human Error, Reliability, Resilience, and Performance, July 16-20, 2020, USA (pp. 259-266). Springer International Publishing.

Carpenter, A. (2018). *Gaslighting America*. New York, USA: Harper Collins.

Clark, C. M. (2024). "Navigating the challenging complexities of gaslighting in nursing academe". *Teaching and Learning in Nursing*, 19(2), 113-118.

Connel, R., & Messerschmidt, J. (2013). "Masculinidade hegemônica: Repensando o conceito". *Revista Estudos Feministas*, 21(1), 241-282. doi: 10.1590/S0104-026X2

Davis, A., & Ernst, R, (2017). "Racial gaslighting". Politics, Groups, and Identities, 7(4), 761-774. doi: 10.1080/21565503.2017.1403934

Dickson, P., Ireland, J. L., & Birch, P. (2023). "Gaslighting and its application to interpersonal violence". *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 9(1), 31–46. https://doi.org/10.1108/JCRPP-07-2022-0029

Dorpat, T. L. (1996). *Gaslighting, the double whammy, interrogation and other methods of covert control in psychotherapy and analysis*. Jason Aronson, Incorporated.

Fordon, K. (2019). "The Witness Plays Dodgeball, and: Gaslighting". *WSQ: Women's Studies Quarterly*, 47(3), 305-307.

Fulcher, C., & Ashkanasy, N. M. (2023). Supervisory Gaslighting and Its Effects on Employee Affective Commitment. In *Emotions During Times of Disruption* (pp. 217-237). Emerald Publishing Limited.

Hayes, R. M., Lorenz, K., & Bell, K. A. (2013). "Victim blaming others: Rape myth acceptance and the just world belief". *Feminist Criminology*, 8(3), 202-220.

Howard, V. (2022). "(Gas) lighting Their Way to Coercion and Violation in Narcissistic Abuse: An Autoethnographic Exploration". *Journal of Autoethnography*, 3(1), 84-102.

Gass, G. Z., & Nichols, W. C. (1988). "Gaslighting: a marital syndrome". *Contemporary Family Therapy*, 10(1), 3–16. doi: 10.1007/BF00922429

Graves, C. G., & Spencer, L. G. (2022). "Rethinking the rhetorical epistemics of gaslighting". *Communication Theory*, 32(1), 48–67. https://doi.org/10.1093/ct/qtab013

Güleç, S., & Özbay, A. (2024). "Psychological resilience, gaslighting and life satisfaction in a sample of Turkish women". *Women's Studies International Forum*, 105, 102945. https://doi.org/10.1016/j.wsif.2024.102945

Johnson, V. E., Nadal, K. L., Sissoko, D. R. G., & King, R. (2021). "It's not in your head: Gaslighting,'Splaining, victim blaming, and other harmful reactions to microaggressions". *Perspectives on Psychological Science*, 16(5), 1024-1036. doi: 10.1177/17456916211011963

Jones, S. S. (2023). "Gaslighting and dispelling: Experiences of non-governmental organization workers in navigating gendered corruption". Human Relations, 76(6), 901–925. https://doi.org/10.1177/00187267221083274

Karatepe, H. K., S¸ en, H. T., & Türkmen, E. (2022). "Predicting work performance and life satisfaction of nurses and physicians: The mediating role of social capital on self-efficacy and psychological resilience". Perspectives in Psychiatric Care, 58(4), 2542–2551. https://doi.org/10.1111/ppc.13092

Kukreja, P., & Pandey, J. (2023). "Workplace gaslighting: Conceptualization, development, and validation of a scale". Frontiers in Psychology, 14(March), 1–10. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1099485

Kurniawan, L., & Limanta, L. S. (2021). "Unwritten scars: Gaslighting in relationships". *Journal of Language, Literature, and Teaching*, 9(2), 253–258. https://doi.org/ 10.9744/katakita.9.2.253-258.

Irigaray, H. A. R., Stocker, F., & Mancebo, R. C. (2022). "Gaslighting: the art of driving minority groups mad at work". *Revista de Administração de Empresas*, 63(1), 1-18.

Mallick, M. (2021). How to intervene when a manager is gaslighting their employees. https://hbr.org/2021/09/how-to-intervene-when-a-manager-is-gaslighting-theiremployees. (Erişim Tarihi: 14.12.2024)

Miano, P., Bellomare, M., & Genova, V. G. (2021). "Personality correlates of gaslighting behaviours in young adults". *Journal of Sexual Aggression*, 27(3), 285-298.

Mikhailova, A. (2018). Theresa May Pledges to Tighten the law on "gaslighting" Abuse. https://www.telegraph.co.uk/politics/2018/05/23/theresamay-pledges-tighten-law-gaslighting-abuse/ (Erişim Tarihi: 17.12.2024).

Nall, R. (2020). Gaslighting: What it is, long-term effects, and what to do. https://www. medicalnewstoday.com/articles/long-term-effects-of-gaslighting (Erişim Tarihi: 20.11.20024).

Nazir, T., & Özçiçek, A. (2022). "Gaslighting: İki yüzlü bir duygusal istismarla yüzleşmek". *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(3), 241-250.

Ogunfowora, B., Guenther, K., & Bourdage, J. (2023). On the Structure and Nomological Network of Gaslighting in the Workplace-A Leadership Perspective. In Academy of Management Proceedings (Vol. 2023, No. 1, p. 19012). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.

Qi, X., Zhang, W., Wang, K., Pei, Y., & Wu, B. (2022). "Social isolation and psychological well-being among older chinese americans: Does resilience mediate the association?". *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 37(8), 1-9. https://doi.org/10.1002/gps.5791

Podosky, P. (2021). "Gaslighting, first- and second-order". *Hypatia*, 36(1), 207-227. doi: 10.1017/hyp.2020.54

Roberts, J. C., Wolfer, L., & Mele, M. (2008). "Why victims of intimate partner violence withdraw protection orders". *Journal of Family Violence*, 23(5), 369-375.

Rodrigues, M. A., Mendenhall, R., & Clancy, K. B. H. (2021). "There's realizing, and then there's realizing: How social support can counter gaslighting of women of color scientists". *Journal of Women and Minorities in Science and Engineering*, 27(2), 1–23. https://doi.org/10.1615/jwomenminorscieneng.2020034630

Sarkar, Q. (2024). "From Tolerance to Transformation: Unraveling the Impact of Organizational Culture and Policies on Addressing Gaslighting in Academia*". International Journal of Innovation in Teaching and Learning (IJITL)*, 10(1), 22-39.

Sebring, J. C. H. (2021). "Towards a sociological understanding of medical gaslighting in western health care". *Sociology of Health & Illness*, 43(9), 1951–1964. https://doi.org/ 10.1111/1467-9566.13367

Seligman, M. E. (1972). "Learned helplessness". *Annual review of medicine*, 23(1), 407-412.

Simon, G. (2011). Gaslighting as a Manipulation Tactic: What It Is, Who Does It, And Why. Available online at: https://counsellingresource.com/features/2011/11/08/gaslighting/ (Erişim Tarihi: 22.11.2024).

Sloan, L. M., Matyok, T., Schmitz, C. L., & Short, G. F. L. (2010). "A story to tell: Bullying and mobbing in the workplace". *International Journal of Business and Social Science*, 1(3), 87-97.

Stern, R. (2007). *The Gaslight Effect: How to spot and survive the hostile manipulation others use to control your life*. Morgan Road Books. New York, NY.

Sukhova, O. (2021). Gaslighting in employee remuneration as an element of management culture in modern Russia. In XXIII International Conference" Culture, Personality, Society in the Conditions of Digitalization: Methodology and Experience of Empirical Research Conference". Ekaterinburg, 2020 (pp. 254-260). Knowledge E.

Sweet, P. L. (2019). "The sociology of gaslighting". *American sociological review*, 84(5), 851-875.

Tariq, A. (2024). 7 Signs of gaslighting at work and how to combat it. Ranktracker. Available online at: https://www.ranktracker.com/tr/blog/7-signs-of-gaslighting-at-work-and-how-to-combat-it/ (Erişim Tarihi: 10.12.2024).

Taylor, T. (2019). Gaslighting in the workplace. https://medium.com/@c0d3rgirl/gaslighting-in-the-workplace-5f44d439ca21 (Erişim Tarihi: 21.10.2024).

Vlăduț, C., Elshaarawy, O., & Tiniakos, D. (2022). "Career beasts and how to cope with them: From toxic workplace culture to healthy competition". *United European Gastroenterology Journal*, 11(1), 134.

Westover, J. (2021). When Workplace Relationships Go Wrong: The Effects of Gaslighting and Paths to Well-Being. Human Capital Leadership Review, 13(1). Erişim Linki: https://www.innovativehumancapital.com/article/when-workplace-relationships-go-wrong-the-effects-of-gaslighting-and-paths-to-well-being (Erişim Tarihi: 18.12.2024).

Witvliet, M. G. (2023). How COVID-19 brought medical gaslighting to the forefront and made invisible illness visible: Lessons from the BIPOC long COVID study. IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.107936 (Erişim Tarihi: 02.12.2024).

5.2. ŞİFA VERENLERİN SAVAŞI: KADIN SAĞLIK ÇALIŞANLARINA YÖNELİK ŞİDDET

Deniz SEZGİN*

Giriş

Kadın sağlık çalışanlarına yönelik şiddet, sağlık sektöründeki kadınlar için sıklıkla karşılaşılan bir tehdittir. Bu şiddet, fiziksel saldırılardan sözel hakaretlere, cinsel tacizden psikolojik baskıya kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkabilmektedir. Bu olgu, sadece sağlık çalışanlarının güvenliğini ve refahını tehlikeye atmakla kalmamakta, aynı zamanda sağlık sistemlerinin genel etkinliğini de zayıflatmaktadır. Dünya Sağlık Örgütünün *Kadına Yönelik Şiddet Yaygınlık Tahminleri* (2021) (*Violence Against Women Prevalence Estimates)* raporuna göre, dünya genelinde her üç kadından biri yaşamı boyunca fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmaktadır. Sağlık çalışanlarına yönelik şiddeti etkileyen faktörler çok yönlüdür ve cinsiyete dayalı güç dinamiklerini, kültürel normları ve sağlık hizmeti ortamlarındaki sistemik yetersizlikleri kapsar. Kadınların, sağlık sektöründe hemşirelik ve hasta bakımı gibi daha fazla etkileşim gerektiren pozisyonlarda da çalışması, onları şiddetin hedefi haline getiren önemli bir faktördür. Yaşanan şiddet olayları, sadece bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını değil, çalışma ortamındaki verimliliklerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, yalnızca bireysel refahı değil, sağlık sisteminin işleyişini de sekteye uğratmaktadır. Kadına yönelik şiddetin sağlık sektöründe artması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin de bir yansımasıdır. Sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin sonuçları, bireysel travmanın ötesine geçerek hasta bakım kalitesini ve daha geniş ifadeyle sağlık sistemini etkiler. Bu unsurların kesişimi, bu sorunun ele alınmasını karmaşık hale getirir ve mutlaka kapsamlı önleme stratejileri gerektirir. Bu konuda politika geliştirilmesi, hukuki düzenlemelerin güçlendirilmesi ve toplumsal farkındalık çalışmalarının artırılması büyük önem taşımaktadır.

Toplumsal ve Kurumsal Bir Sorun Olarak Şiddet

Şiddet, bireylere ya da gruplara yönelik fiziksel, psikolojik, cinsel veya ekonomik zarar verme, baskılama ya da tehdit etme eylemlerini kapsayan çok boyutlu bir olgudur. Bu olgu yalnızca bireyler arasındaki çatışmalarla sınırlı değildir; aynı zamanda tarihsel süreçlerin, kültürel normların, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve kurumsal yapılanmaların iç içe geçtiği yapısal bir meseledir. Sağlık alanında yaşanan şiddet, sıklıkla bireysel bir davranış bozukluğu veya anlık öfke patlaması olarak yorumlansa da gerçekte toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kurumsal iktidar ilişkileri ve ataerkil yapının yeniden üretildiği bir zemin üzerinde gelişmektedir. Bu nedenle şiddet, yalnızca failin niyetiyle değil, aynı zamanda bu şiddeti mümkün kılan sosyal düzeneklerle birlikte değerlendirilmelidir.

Toplumsal yaşamdaki şiddet her dönemin belirleyici ideolojik yapılarının etkisiyle biçimlenmektedir. Şiddet, sadece doğrudan fiziksel saldırı anlamına gelmemekte; aynı zamanda bireylerin görünmez biçimde değersizleştirildiği, yok sayıldığı veya marjinalleştirildiği dolaylı biçimlerde de ortaya çıkmaktadır. Kadın sağlık çalışanlarına yönelik şiddet ise hem toplumsal cinsiyet normlarının hem de sağlık sisteminin hiyerarşik ve cinsiyetçi doğasının bir sonucu olarak çok katmanlı bir görünüm arz etmektedir. Bu bağlamda, şiddet sağlık kurumlarında izole bir durum değil; sistemin çeşitli düzeylerinde kurumsallaşmış, normalleştirilmiş ve kimi zaman görünmez hale gelmiş bir sorundur (Acker, 1990: 141).

Modern sağlık sistemleri, disipliner bilgiyle donanmış teknik yapılardır. Ancak bu teknikliğin ardında, güç ilişkilerinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği toplumsal mekânlar bulunur. Sağlık çalışanlarının uğradığı şiddet, bu yapının hem dışsal tezahürü hem de içsel bir çıktısıdır. Kadınlar,

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
E-posta: dsezgin@media.ankara.edu.tr ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6136-5244

özellikle hemşirelik gibi meslek gruplarında "yardımcı" ya da "bakım veren" pozisyonlara sıkıştırılarak, otorite ve uzmanlıkla ilişkilendirilmekten uzak tutulmakta; böylece hem hastalar hem de çalışma arkadaşları tarafından kolaylıkla hedef haline getirilebilmektedirler (Butler, 2008: 33; Bourdieu, 2014: 34).

Modern sağlık kurumları, yalnızca hastalıkların teşhis ve tedavi edildiği teknik alanlar değildir; aynı zamanda toplumsal rollerin yeniden üretildiği, normatif beklentilerin dolaşıma sokulduğu ve güç ilişkilerinin içselleştirildiği ideolojik yapılardır. Bu yapılar içinde kadın sağlık çalışanlarının konumu, tarihsel olarak ataerkil bir bakış açısıyla şekillenmiş, kadınlar çoğunlukla yardımcı, destekleyici ve bakım veren rollerle tanımlanmıştır. Bu rollerin sembolik olarak değersizleştirilmesi, onların mesleki bilgilerinin ve becerilerinin göz ardı edilmesine, karar alma süreçlerinden dışlanmalarına ve otorite eksikliğiyle damgalanmalarına neden olmaktadır. Bourdieu'nün sembolik şiddet kavramı bu bağlamda açıklayıcıdır. Kadınların toplumsal konumları üzerinden maruz kaldıkları değersizleştirme, rıza üretimiyle meşrulaşmakta ve bu durum kurumsal şiddetin sürekliliğini sağlamaktadır (Bourdieu, 2014: 34).

Kadınların yoğun olarak istihdam edildiği hemşirelik, ebelik ve sağlık teknikerliği gibi mesleklerde, erkek egemen yapılar tarafından belirlenen hiyerarşiler içinde bu meslek grupları değer kaybına uğramıştır. Kadının şiddete uğrama olasılığı yalnızca fiziksel mevcudiyetiyle değil, toplumsal olarak yüklenen anlamlarla şekillenmektedir. Hasta, hasta yakını ve meslektaşlar tarafından uygulanan şiddet biçimleri; sözlü aşağılama, görev yetkisinin hiçe sayılması, fiziksel saldırı ya da cinsel taciz şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Bu şiddet davranışları çoğu zaman yöneticiler, deneyimli personel ve hatta bazı meslek örgütleri tarafından alışılmış ya da mesleğin doğası gereği ortaya çıkan durumlar olarak görülmekte; bu da hem yeni başlayan çalışanların hem de kadın sağlık emekçilerinin bu durumu olağan bir iş riski olarak içselleştirmesine neden olmaktadır. Bu durum, Acker'in örgütlerin toplumsal cinsiyeti yeniden ürettiği savıyla örtüşmektedir çünkü kurumlar yalnızca cinsiyete kayıtsız yapılar değil, aynı zamanda ataerkil normların yeniden üretim yerleridir (Acker, 1990: 143). Şiddet, çoğu zaman "hasta öfkesi", "mesleki sabır gerekliliği" ya da "hizmet yoğunluğu" gibi gerekçelerle açıklanmakta ve böylece kurumsal düzeyde meşrulaştırılmaktadır. Foucault'nun iktidar ve söylem ilişkisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu tür açıklamalar yalnızca bireysel davranışları değil, sistemin işleyişini yeniden üretmektedir (Foucault, 2000: 83).

Sağlık kurumlarında cinsiyete dayalı şiddetin sürekliliği, yalnızca bireysel eğilimlerle değil, aynı zamanda bu şiddetin meşrulaştırıldığı kültürel kodlarla da ilişkilidir. Kadın sağlık çalışanlarına yönelik saldırılar sıklıkla sabır, şefkat ve fedakârlık gibi niteliklerle özdeşleştirilen kadınlık ideolojisinin çerçevesi içinde değerlendirilir. Kadının tahammül etmesi, sessiz kalması ya da anlayış göstermesi hasta, yönetici veya meslektaşlar gibi otoriteler tarafından beklenmekte veya doğal karşılanmaktadır. Bu beklentiler karşılanmadığında, kadının mesleki tutumu değil, kişiliği hedef alınarak duygusal, sözel veya fiziksel saldırıya maruz bırakılması normalleştirilir. Toplumsal cinsiyet rolleri yalnızca bireysel kimlikler değil, kurumsal işleyişlerin de temelidir. Bu nedenle kadınların yaşadığı şiddeti analiz ederken, yalnızca kişisel deneyimlere değil, bu deneyimlere neden olan sistematik yapılara ve ideolojik süreçlere de odaklanmak gerekir. Kadının doğal olarak bakım veren, şefkatli ve fedakâr olarak konumlandırıldığı toplumsal normlar, modern tıp kurumlarının da temel referans çerçevelerinden birini oluşturmaktadır. Bu normatif yapılar, kadının mesleki özerkliğini, karar alma süreçlerindeki yerini ve otoriteyle kurduğu ilişkiyi sistematik biçimde sınırlandırmaktadır. Kadınların hem annelik hem de hizmet veren rolleri üzerinden mesleki tanımlamaya maruz kalması, onları güç ilişkilerinde dezavantajlı konuma yerleştirmektedir (Lutz, 2010: 162).

Kadın sağlık çalışanlarının çoğunlukla düşük statülü pozisyonlarda istihdam edilmesi, bu çalışanların uğradıkları şiddeti dile getirme biçimlerini de belirlemektedir. Güvencesizlik, geçici sözleşmeler, kıdem sorunları ve terfi mekanizmalarının işleyiş süreci, kadınların şiddeti bildirmede karşılaştıkları engelleri artırmaktadır. Bu noktada, yalnızca fiziksel saldırılar değil; duygusal manipülasyon, mesleki itibarsızlaştırma, görev sınırlarının ihlali ve cinsiyetçi dilin kullanımı da şiddet biçimleri arasında değerlendirilmelidir. Dahası, bu tür şiddet biçimlerine karşı geliştirilen kurumsal politikaların yetersizliği, sorunun görünürlüğünü azaltmakta ve mağdurların yalnızlaştırılmasına neden olmaktadır (Khosla et al., 2017: 29).

Yapısal şiddet, yalnızca kurumların açık politikalarıyla değil, aynı zamanda bu kurumların yazılı olmayan normları, gündelik pratikleri ve meslek içi ilişkiler ağıyla da kendini gösterir. Foucault'nun biyoiktidar kavramı bu çerçevede açıklayıcıdır. Sağlık kurumlarında bilgi, disiplin ve gözetim bir araya gelerek bireylerin bedenlerini hem üretken kılar hem de denetim altına alır (Foucault, 2000: 85). Kadın sağlık çalışanları, bu iktidar ağları içinde hem bedenleri hem de emekleri üzerinde sürekli bir gözetime ve denetime maruz kalırlar. Görev dağılımındaki cinsiyetçi ayrım, nöbet planlarının oluşturulmasında eşitsizlik, doğum sonrası iznin kariyerle çelişmesi gibi uygulamalar, bu yapısal şiddetin kurumsallaşmış örnekleridir.

Şiddeti önleyici kurumsal mekanizmaların görünmezliği, çoğu zaman mağdurun kendisini suçlamasına da neden olmaktadır. Özellikle genç kadın çalışanlar, çalışma hayatının ilk yıllarında karşılaştıkları ayrımcılık ve mobbing türü uygulamaları kişisel yetersizlik olarak içselleştirebilmekte, bu da şiddetin bireysel bir sorunmuş gibi algılanmasına yol açmaktadır. Oysa bu deneyimler bireysel değil, cinsiyetlendirilmiş yapısal koşulların ürünüdür. Kurumların kendi içindeki denetleme ve şikâyet mekanizmalarının etkin olmaması, kadınların bu deneyimlerinin görünmez kalmasına, hatta zamanla kanıksanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda bu yapı, yalnızca bir sonuç değil; kadın sağlık çalışanlarının içinde faaliyet gösterdiği kurumsal bağlamın kurucu bir unsurudur (Khosla et al., 2017: 29).

Kadın sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin hem bireysel hem de toplumsal sonuçları vardır. Bu şiddet, bireyin fiziksel ve psikolojik sağlığının yanı sıra mesleki motivasyonunu, hizmet kalitesini ve hasta güvenliğini de etkiler. Şiddetin yaygınlaşması, kadınların sağlık alanındaki görünürlüğünü ve temsil gücünü zayıflatmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinden giderek uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle sağlık sisteminde şiddetin ele alınışı, yalnızca bir güvenlik meselesi değil, aynı zamanda toplumsal adalet, insan hakları ve cinsiyet eşitliği sorunudur (UN Women, 2020: 18). Gerçek bir dönüşüm, bu çok katmanlı bağlamların birlikte analiz edilmesini ve buna uygun yapısal müdahalelerin geliştirilmesini gerektirir.

Tarihsel Eşitsizliklerin Günümüze Yansımaları

Kadın sağlık çalışanlarına yönelik şiddetin tarihsel temelleri, yalnızca günümüz iş ortamlarının bir yansıması değildir aksine, kadın emeğinin tarihsel olarak değersizleştirildiği, toplumsal cinsiyet rolleriyle şekillenen ataerkil yapıların uzun süreli etkilerinin bir sonucudur. Tıbbın kurumsallaşması süreci, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda, erkeklerin bilimsel bilginin taşıyıcısı ve üreticisi olarak konumlandığı; kadınların ise bu alandan sistematik biçimde dışlandığı bir dönemdir. Kadına atfedilen doğal bakım rolü, hemşirelik, ebelik ve hasta bakıcılığı gibi düşük statülü ve görece daha duygusal becerilere dayalı işlerle sınırlandırılmıştır. Bu roller zamanla kadınlar için meşru mesleki sınırlar haline getirilmiş; hekimlik gibi karar verme yetkisi ve mesleki prestij taşıyan alanlar ise erkeklere ayrılmıştır (Urhan ve Etiler, 2011: 202). Böylece cinsiyete dayalı iş bölümü, tıp kurumlarının yapısına içkin hale gelmiş ve kadını hem sembolik hem de kurumsal olarak ikincil konumda sabitlemiştir.

Yirminci yüzyıldan itibaren kadınların sağlık alanında sayıca daha fazla yer almaya başlaması, bu tarihsel dışlama biçimlerinin ortadan kalktığını göstermez. Aksine, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yeni kurumsal normlar üzerinden yeniden üretilmiştir. Kadınlar tıp fakültelerine kabul edilse dahi, uzmanlık alanlarında yönlendirme, terfi ve yöneticilik pozisyonlarına erişim konularında cinsiyete dayanan engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Martin, biyomedikal söylemlerde kadın bedeninin edilgen, pasif ve kontrol edilmesi gereken bir yapı olarak tasvir edildiğini belirtir; bu temsiller, kadının mesleki alandaki otoritesini zayıflatır (Martin, 1987: 33). Kadın sağlık çalışanı hâlâ destekleyici, uyumlu, duygusal yönü baskın ve itaate açık bir figür olarak kodlanmakta; bu da hem sembolik hem de yapısal şiddet biçimlerinin zeminini oluşturmaktadır. Bu tarihsel bağlam, bugünkü kurumsal pratikleri anlamada kritik önemdedir.

Sağlık sisteminde yer alan hiyerarşik işleyiş, çoğu zaman kadınları karar alma mekanizmalarından dışlamakta; onları yalnızca uygulayıcı ya da yardımcı rollerle sınırlandırmaktadır. Bu durum, kadınların mesleki bilgi, yetkinlik ve otorite kazanımlarını görünmez hale getirirken, aynı zamanda onlara yönelik şiddeti meşrulaştıran kültürel algıları da beslemektedir. Butler'ın *Toplumsal Cinsiyet Performativitesi*

Teorisi[19] (*Theory of Gender Performativity)*, kadınların bu roller içerisinde nasıl yeniden üretildiğini açıklar: sağlık kurumlarındaki normatif beklentiler, kadın çalışanları sessiz, sabırlı ve boyun eğen bireyler olarak biçimlendirir (Butler, 2008: 37). Bu biçimlenme, şiddete karşı direnişi güçsüzleştirir ve onu olağanlaştırır.

Kurumsal şiddet yalnızca davranışsal düzeyde değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin planlanması ve uygulanmasında da kendini göstermektedir. Örneğin nöbet dağılımlarında kadınlara daha yoğun ya da değişken saatlerde görev verilmesi, izin süreçlerinde ayrımcılık yaşanması veya terfi süreçlerinde cinsiyete dayalı engellemeler, bu şiddetin yapısal boyutlarını ortaya koymaktadır. Acker'in *Cinsiyetli Örgütler Teorisi*[20]'ne *(Gendered Organizations Theory)* göre, kurumlar yalnızca toplumsal cinsiyeti yansıtan yapılar değildir; aynı zamanda bu cinsiyeti üretmekte ve sürdürmektedir (Acker, 1990: 142). Sağlık kurumları da tarafsız yapılar değil, aksine erkek egemen ilişkilerin yeniden üretildiği kurumlardır. Kadın çalışanların maruz kaldığı ayrımcılıklar, bu nedenle bireysel sorunlar değil, kurumsal işleyişin cinsiyetlendirilmiş doğasının bir sonucudur. Şiddet, yalnızca bir anomali değil, bu işleyişin doğrudan ve sürekli bir çıktısıdır.

Kadın sağlık çalışanlarının uğradığı şiddetle baş etme stratejileri, çoğu zaman kurumsal destek eksikliği ve kültürel normlarla sınırlandırılmıştır. Mağdurların şiddeti dile getirmesi, genellikle abartma ya da profesyonel zayıflık olarak değerlendirilmekte; bu da ikincil mağduriyete yol açmaktadır. Dahası, şiddeti bildiren kadınlar çoğu zaman kurumsal olarak yalnızlaştırılmakta, kariyer tehditleriyle karşı karşıya kalmakta ya da meslek içi itibarsızlaştırmaya maruz bırakılmaktadır. Bu durum, kadın çalışanların şiddete karşı sessiz kalmasına ve yaşadıkları sorunları içselleştirmesine neden olmaktadır. Kurumsal şikâyet mekanizmalarının işlevsizliği**,** yalnızca şiddetin sürmesine değil, aynı zamanda toplu bir sessizlik kültürünün yerleşmesine de katkı sağlamaktadır. Özetle kurumsal şiddet yalnızca mevcut sistemin bir kusuru değil, aynı zamanda sistemin bizzat kendisi tarafından üretilen, yönlendirilen ve sürdürülen bir pratikler bütünüdür. Bu durum, Bourdieu'nün (2014) sembolik şiddet kavramı ile açıklanabilir; çünkü bu tür şiddet, açık zorlamadan çok rıza yoluyla işler ve kadınların sistem içindeki yerini 'doğalmış gibi' göstererek onları mevcut hiyerarşilere uymaya zorlar. Aynı zamanda Foucault'nun (2000) "biyoiktidar" anlayışı da burada açıklayıcıdır; zira kurumlar bireylerin bedenlerini hem üretken hale getiren hem de disipline eden mekanizmalardır. Bu çifte işlev, kadın sağlık çalışanlarını hem hizmetin taşıyıcısı hem de kontrol nesnesi haline getirir (Khosla et al., 2017: 29).

Kadın sağlık çalışanlarının maruz kaldığı şiddet, yalnızca toplumsal cinsiyetle sınırlı kalmaz, sınıf, etnisite ve bölgesel farklılıklar gibi kesişen eşitsizlik biçimleriyle de derinleşmektedir. Örneğin, düşük gelirli bölgelerde hizmet veren sağlık çalışanları, hastaların artan öfkesi, kaynak eksikliği ve kurumsal destek yoksunluğu nedeniyle daha sık ve daha yoğun şiddete maruz kalmaktadır. Aynı şekilde, etnik kimliği farklı olan kadın sağlık emekçileri hem hastalar hem de meslektaşları tarafından ayrımcılığa uğramakta, bu da şiddeti yalnızca iç içe geçmiş sembolik bir şiddet biçimine dönüştürmektedir. Crenshaw'ın *kesişimsellik (intersectionality)* kavramı, bu çok katmanlı eşitsizlikleri analiz etmek açısından son derece açıklayıcıdır. Kadın sağlık çalışanları yalnızca kadın oldukları için değil, aynı zamanda sınıfsal, etnik ve kültürel konumları nedeniyle de daha yoğun risk altındadırlar (Crenshaw, 1991: 1241). Bu durum, şiddetin homojen bir deneyim olmadığını, tersine toplumsal konumlara göre çeşitlendiğini ortaya koymaktadır.

2000'li yıllarda sağlıkta dönüşüm politikalarının uygulanması, kadın sağlık çalışanlarının üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. Performansa dayalı ücretlendirme sistemleri, iş yükünü artıran görev tanımı değişiklikleri, hizmet sunumunun hızlandırılması gibi yapısal düzenlemeler, kadının mesleki emeğini daha fazla görünmez hale getirmiştir. Aynı zamanda bu politikalar, hasta memnuniyetini merkezine alan bir yönetim anlayışı ile şiddet riskini kadınların bireysel performansına

[19] Judith Butler, toplumsal cinsiyetin doğuştan gelen sabit bir özellik değil, toplumsal olarak tekrar edilen söylem ve eylemler yoluyla inşa edilen bir süreç olduğunu savunur (Butler, 2008: 33).

[20] Joan Acker, "Cinsiyetli örgütler" kavramını ilk kez 1990 yılında yayımlanan makalesinde ortaya koymuştur. Bu yaklaşıma göre örgütler yalnızca toplumsal cinsiyeti yansıtmaz; aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini üreten, sürdüren ve meşrulaştıran yapılardır. Acker, örgütlerdeki iş tanımlarının, ücret politikalarının, otorite ilişkilerinin ve kariyer yollarının nötr değil; erkek egemen normlara göre şekillendiğini vurgular. Bu nedenle, örgüt yapıları içinde kadınların dışlanması ya da ikincilleştirilmesi bireysel bir durum değil, yapısal bir sonuçtur (Acker, 1990).

indirgemiştir. Hasta memnuniyetinin düşmesi, doğrudan sağlık çalışanına yönelen tepkiyle sonuçlanmakta; bu da özellikle kadın çalışanları şiddetin başlıca hedefi haline getirmektedir. Sağlık hizmetinin ticarileştiği bu dönemde, kadın emeği hem sömürülmekte hem de değersizleştirilmektedir. Bu süreçte, yönetmeliklerde ya da verilerde yer almasa da yapısal şiddet kadınların günlük iş yaşamının her alanına yayılmıştır (Karabıyık, 2017: 88).

COVID-19 pandemisi ise bu eşitsizlikleri daha da görünür kılmış, kadın sağlık çalışanlarının maruz kaldığı şiddeti hem niceliksel hem de niteliksel olarak artırmıştır. Pandeminin başlangıcında kahraman ilan edilen sağlık emekçileri, kısa sürede artan hasta yükü, korunmasız çalışma koşulları ve artan toplumsal kaygı nedeniyle hedef haline gelmiştir. Kadın sağlık çalışanları, yalnızca hasta yakınlarının değil, aynı zamanda toplumun genelinden gelen psikolojik, sözel ve fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Aynı zamanda ev içi yüklerin artması, kadınların iş-yaşam dengesini daha da bozmaktadır. Bu çoklu yüklenme durumu, kadın sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerini artırmış ve direnç mekanizmalarını zayıflatmıştır (UN Women, 2020: 18). Pandemi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kriz zamanlarında nasıl daha da derinleştiğini göstermiş, kadınların sağlık sistemindeki yerini daha kırılgan hale getirmiştir.

Görünmez Emek ve Kurumsal Dışlanma

Görünmez emek, yalnızca fiziksel bakım hizmetlerini değil; duygusal destek, kriz yönetimi ve hasta yakını ile iletişim gibi görünmeyen ama hizmet kalitesini doğrudan etkileyen süreçleri kapsamaktadır (Tronto, 1993: 106). Bu kavram, Hochschild'in (2012) duygusal emek ve Tronto'nun (1993) *Etik Bakım Teorisi*[21] *(Political Ethic of Care)* ile doğrudan ilişkilidir, zira bu emeğin görünmezliği, kadınların mesleki başarılarının ölçülmesini engelleyerek kurumsal şiddeti pekiştirir. Kadın sağlık çalışanları çoğu zaman bu süreçleri hiçbir mesleki tanım ya da ücret karşılığı olmaksızın yürütmektedir. Bu durum hem kadının zamanının sömürülmesine hem de tükenmişlik hissinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bu görünmezlik durumu kadının mesleki başarısının değerlendirilmesini de engellemektedir, çünkü bu tür emek biçimleri ölçülebilir performans kriterleri dışında bırakılmaktadır. Tronto'nun *Etik Bakım Teorisi'*ne göre, bu tür emek biçimleri yalnızca ahlaki bir sorumluluk olarak değil, politik ve kurumsal bir mesele olarak da ele alınmalıdır (Tronto, 1993: 114). Kadının doğal olarak bu rolleri üstlenmesi beklenirken, erkek sağlık çalışanları bu tür hizmetlerden muaf tutulmakta, bu da cinsiyet bazında iş bölümünü yeniden üretmektedir.

Kurumsal şiddetin bir diğer boyutu ise kadın sağlık çalışanlarının karar alma mekanizmalarına dahil edilmemesiyle ilgilidir. Yönetici pozisyonlara ulaşmada karşılaşılan görünmez engeller, kadınların kurumsal yapı içindeki etkisini sınırlamakta ve onları yalnızca icracı konumlara sıkıştırmaktadır. Bu durum, kadınların yalnızca hizmet sunan değil, aynı zamanda sistemi dönüştüren aktörler olarak rol almalarının önüne geçmektedir. Erkek egemen dayanışma ağlarının etkili olduğu kurumsal ortamlarda, kadınların yükselmesi çoğu zaman uygunluk ve uyum kriterlerine bağlanmakta; bu da kadınların özgün liderlik tarzlarını geliştirmelerini engellemektedir. Kurum içi iktidar yapıları, kadınların eleştirel seslerini bastırmakta ve onları "sorun çıkaran" çalışanlar olarak etiketlemektedir. Yönetim kademeleri, kadınların şiddet bildirimlerini sıklıkla abartı ya da kişisel sorun olarak değerlendirdiğinden, şiddeti raporlamak güçleşmektedir (Acker, 1990: 147).

Kadın sağlık çalışanlarının karşılaştığı kurumsal şiddetin bir başka görünümü, mesleki değerlendirme ve performans sistemlerinde cinsiyete dayanan ayrımcılıktır. Performans odaklı değerlendirme sistemleri, görünür ve ölçülebilir çıktılar üzerinden kurgulandığından, kadınların yoğun biçimde üstlendiği görünmez bakım emeğini dışarıda bırakmaktadır. Bu tür sistemler, örneğin prosedürel hız, hasta sayısı ya da belge üretimi gibi ölçütlere dayandığında, duygusal emek, iletişim becerileri ve kriz yönetimi gibi kritik ancak nicel olmayan beceriler göz ardı edilmektedir. Bu durum,

[21] Joan C. Tronto'nun *Etik Bakım Teorisi*, bakımın yalnızca bireyler arası bir ahlaki yükümlülük değil, aynı zamanda toplumsal ve politik bir sorumluluk olduğunu savunur. Tronto'ya göre bakım süreci dört (daha sonra beş) aşamadan oluşur*: fark etmek (caring about), sorumluluk almak (taking care of), bakım vermek (care giving), bakım alma (care receiving)* ve *karşılıklı yanıt verebilirlik (caring with).* Bu aşamaların her biri, toplumsal eşitsizliklerden, cinsiyet rollerinden ve güç ilişkilerinden etkilenir. Özellikle kadınların görünmeyen bakım emeği, Tronto'nun teorisinde politik bir mesele olarak ele alınır ve bu emeğin değersizleştirilmesi, toplumsal adalet sorunu olarak tanımlanır (Tronto, 1993: 105–114).

kadın sağlık çalışanlarının değerli katkılarının sistematik olarak tanınmamasına yol açar. Nitekim Hochschild (2012: 89), duygusal emeğin nasıl görünmez hale getirildiğini detaylı biçimde analiz etmiştir. Kadın sağlık çalışanları, kurumun işlemesini sağlayan bu görünmeyen emeği sürekli sunarken, terfi, ücret ve takdir gibi ödüllerden mahrum kalmakta, bu da yapısal adaletsizlik duygusunu pekiştirmektedir.

Kadınların eğitim ve mesleki gelişim olanaklarına erişimi de kurumsal düzeyde ayrımcılığın sürdüğü başka bir alandır. Sağlık kurumlarında düzenlenen hizmet içi eğitimler, sertifika programları ve akademik gelişim fırsatları, çoğu zaman kadınların iş yükü, nöbet programları ya da ailevi sorumlulukları nedeniyle etkin biçimde kullanılamamaktadır. Böylece kadınlar mesleki gelişim olanaklarından uzak kalmakta, bu da kurumsal eşitsizliğin sürekliliğini beslemektedir. Ayrıca, eğitim fırsatlarının cinsiyet odaklı biçimde tasarlanması, eşitlik ilkesine değil, nötr görünüm altında ayrımcılığa hizmet etmektedir. Bourdieu'nün habitus kavramı, bireylerin kurumsal yapı içinde nasıl hareket ettiklerini ve hangi kaynaklara erişebildiklerini açıklamada faydalıdır (Bourdieu, 2010: 45). Kadınların kurumsal sermayeye erişiminin bu şekilde kısıtlanması, onların kariyer yollarını baştan daraltmakta ve bu durum kurumsal şiddetin bir başka biçimini oluşturmaktadır.

Kurumsal şiddetin sürekliliğini sağlayan bir diğer unsur, kadın sağlık çalışanlarının şiddet karşısında geliştirdikleri direnç mekanizmalarının zayıflatılmasıdır. Kadınların yaşadıkları deneyimleri paylaşabilecekleri, destek alabilecekleri ya da şikâyetlerini dile getirebilecekleri mekanizmalar çoğu zaman ya hiç yoktur ya da işlevsizdir. Kurum içi psikolojik danışmanlık sistemlerinin yetersizliği, cinsiyete dayalı ayrımcılık konularında bilinç eksikliği ve yöneticilerin şikâyetleri kişiselleştirmeye dönük tutumları, kadın çalışanları yalnız bırakmaktadır. Bu durum, şiddetin bireysel bir sorunmuş gibi içselleştirilmesine ve kadınların kendi tepkilerini bastırmalarına neden olmaktadır. Gilligan'ın ahlak gelişimi kuramında kadınların etik karar süreçlerinin ilişki, bakım ve sorumluluk bağlamında şekillendiği ifade edilir (Gilligan, 2017: 98). Ancak bu etik yönelim, patriyarkal kurumlarda duygusal zayıflık olarak yorumlanmakta ve kadınların meşru şikâyet kanallarını kullanmaları engellenmektedir. Böylece kurumsal şiddet yalnızca üretkenliği değil, kadınların kurumsal şiddete direnme kapasitesini de kontrol altına almaktadır.

Kadın sağlık çalışanlarının emeklerinin görünmezliği, yalnızca kurumsal yapılarla sınırlı değildir, aynı zamanda medya, popüler kültür ve kamusal söylem aracılığıyla da yeniden üretilmektedir. Medyada hemşirelerin genellikle şefkatli, sabırlı ya da cinsel obje biçiminde temsil edilmesi, kadın sağlık çalışanlarının profesyonel kimliklerini gölgede bırakmakta ve mesleki rollerini kültürel stereotiplere indirgemektedir. Bu tür temsiller, kadınların yaşadıkları kurumsal şiddetin meşrulaştırılmasına neden olmaktadır. Foucault'nun perspektifinden bakıldığında, bu imgeler yalnızca temsili değil, aynı zamanda iktidarın yeniden üretim araçlarıdır (Foucault, 2000: 131). Kadın sağlık çalışanlarının karar mekanizmalarına aktif katılımı sistematik biçimde sınırlandırılmakta, uzmanlıkları görmezden gelinmektedir.

Kurumsal şiddetin sürekliliğini sağlayan önemli bir unsur da bu yapıya karşı geliştirilen dayanışma biçimlerinin kurumsal olarak desteklenmemesidir. Kadın sağlık çalışanlarının birlikte hareket etmelerini sağlayacak sendika, mesleki ya da dayanışma ağları sıklıkla etkisiz bırakılmakta ya da görünmez hale getirilmektedir. Kurumsal destekten yoksun bu ağlar, sıklıkla kişisel ilişkilere ya da bireysel çabalara dayandığından sürdürülebilirliği sınırlıdır.

Kadın sağlık çalışanlarının kurumsal şiddete karşı geliştirdiği direniş stratejileri de genellikle görünmezdir. Bu stratejiler arasında pasif direniş, iş yükünü sınırlandırma, duygusal mesafe koyma, mesleki dayanışma ağlarına yönelme gibi pratikler yer almakta, ancak bu eylemler çoğu zaman kurumsal sistem tarafından uyumsuzluk ya da verimsizlik olarak kodlanmaktadır. Bu da direnişin meşruiyetini zayıflatmakta, kadınları uyum ya da dışlanma ikilemiyle baş başa bırakmaktadır. Fraser'ın *Tanınma Adaleti Kuramı*'nın da üzerinde durduğu gibi *(Theory Of Recognition and Redistribution)*, kurumsal yapılarda kadınların yaşadıkları deneyimlerin tanınmaması, adaletsizliğin yalnızca kaynak dağılımı değil, aynı zamanda kültürel temsiller düzeyinde de yeniden üretildiğini göstermektedir (Fraser, 2000: 113). Bu nedenle kurumsal şiddetle mücadele yalnızca bireysel direnişle sınırlı kalmamalı, yapısal dönüşüm ve toplumsal tanınma süreçlerini de içermelidir.

Cinsiyetçi Yapılar ve Dışlanma Deneyimleri

Erkek egemen kurumsal yapılar, kadın sağlık çalışanlarının yalnızca mesleki yükselme olanaklarını değil, aynı zamanda kurumsal aidiyet duygularını da sistematik olarak sınırlandırmaktadır. Kurum içindeki karar alma süreçlerinde kadınların temsilinin sınırlı olması, hem cinsiyete dayalı bir dışlanma pratiği hem de kurumsal hiyerarşinin yeniden üretimi anlamına gelmektedir. Bu durum, kadınların yalnızca iş gücünün değil, aynı zamanda mesleki bilginin de marjinalize edilmesine neden olur. Kadınlar kurumsal alanlarda sembolik sermayeden yoksun bırakıldıklarında, bu alanlarda etkili olabilme kapasiteleri ciddi şekilde kısıtlanmaktadır (Bourdieu, 2010: 52). Bu yoksunluk, yalnızca görünür pozisyonlarda değil, aynı zamanda gündelik kurum içi etkileşimlerde de dışlanma ve itibarsızlaştırma biçimlerinde kendini göstermektedir. Kadınların sistemli biçimde sözlerinin kesilmesi, önerilerinin dikkate alınmaması ve toplantılarda görünmezleştirilmesi, bu dışlanmanın gündelik pratikler üzerinden nasıl üretildiğini ortaya koymaktadır.

Kadınların sağlık kurumlarında erkek meslektaşlarına oranla daha az yönetici pozisyonuna erişmesi, yalnızca liyakat sisteminin adaletsizliğiyle açıklanamaz. Bu durum aynı zamanda erkek egemen kültürünün kurumsal mekanizmalar üzerinden yeniden üretildiğini göstermektedir. Erkekler arası dayanışma, terfi süreçlerinde kadınların geri planda kalmasına neden olurken, yönetici konumlarda bulunan erkekler genellikle benzer özelliklere sahip diğer erkekleri desteklemektedir. Bu durum, cam tavan metaforunun ötesine geçerek, daha katı bir kurumsal yapı anlamına gelen "beton tavan" olgusunu gündeme getirmektedir. Beton tavan, kadınların yalnızca üst pozisyonlara ulaşmasını değil, kurum içinde temel kaynaklara, bilgi akışına ve karar süreçlerine erişimini de sistematik olarak engelleyen, daha geçirimsiz ve derinlemesine bir ayrımcılık biçimidir (Cotter et al., 2001). Kadınların liderlik tarzları ve örgütlenme biçimleri sıklıkla uyumsuz ya da duygusal olarak etiketlenmekte, bu da onların yönetsel pozisyonlara ulaşmasını engellemektedir (Ridgeway & Correll, 2004: 516). Erkeklerin varsayılan liderlik normlarına daha uygun kabul edilmesi, kadınların otorite kurmalarını zorlaştırmakta ve onları görünmez kılmaktadır. Bu da kadının yalnızca şiddete açık hale gelmesine değil, aynı zamanda sistemin dönüşümünde söz sahibi olamamasına da yol açmaktadır.

Kurumsal dışlanma, yalnızca üst düzey pozisyonlara erişimle sınırlı değildir, aynı zamanda gündelik iş süreçlerinde kadınların uzmanlıklarının sorgulanması, mesleki yeterliliklerinin sürekli test edilmesi ve otoritelerinin meşrulaştırılmaması gibi çok katmanlı biçimlerde de gerçekleşmektedir. Kadın sağlık çalışanlarının verdikleri kararların, erkek meslektaşları ya da yöneticiler tarafından sıkça yeniden onaylanması gerektiği varsayımı, kadınların özne olarak tanınmasını engelleyen önemli bir faktördür. Bu durum, özellikle acil durumlar veya kritik karar alma anlarında kadının destekçi değil, karar verici olarak hareket etmesini engellemekte; bu da sağlık hizmetinin niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Erkek egemen kurumlarda kadınların dışlanma deneyimi, yalnızca bireysel düzeyde yaşanan mesleki engellerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda kurumsal değer üretim süreçlerinde de kadınların sistemli biçimde yok sayılmasıyla derinleşir. Sağlık kurumlarının örgütsel kültürü, sıklıkla erkeklik üzerinden inşa edilir: Disiplin, hiyerarşi, rekabet ve otorite gibi değerler öne çıkarılırken; dayanışma, bakım, ilişkisellik gibi kadınlarla özdeşleştirilen değerler ikincil kabul edilir. Bu durum, kurumların nasıl işlediğini değil, neye değer verdiğini de belirler. Fraser'ın da vurguladığı gibi, sosyal adalet yalnızca kaynaklara erişimle değil, bireylerin ve grupların değerlerinin kamusal alanda tanınmasıyla da ilişkilidir (Fraser, 2000: 113). Sağlık kurumları, erkek egemen değerleri merkeze alırken kadınların katkılarını ikincilleştirmekte ve onları yalnızca belirli rollerle sınırlamaktadır. Bu da kadınların kendilerini mesleki özne olarak görmelerini ve kuruma tam anlamıyla aidiyet hissetmelerini engellemektedir.

Kadın sağlık çalışanlarının kurum içindeki iletişim pratiklerinde de dışlanma deneyimleri sıkça gözlemlenmektedir. Erkekler arası meslektaşlık bağları, kadınların iş ortamındaki görünürlüğünü azaltmakta ve onları resmi olmayan bilgi akışının dışında bırakmaktadır. Özellikle klinik karar alma süreçlerinde kadınların katkılarının göz ardı edilmesi, yalnızca mesleki tatminlerini değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin niteliğini de olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda erkek egemen arka plan ağları *(informal networks),* kadınların mesleki ilerleme ve bilgi üretim süreçlerine dahil olmalarını zorlaştırmaktadır. Kadınların bilgiye erişim ve karar alma süreçlerinden dışlanması, onların profesyonel gelişimini engellediği gibi, şiddete karşı kolektif tepkiler üretmesini de güçleştirmektedir.

Kurumsal dışlanma, aynı zamanda kadın sağlık çalışanlarının özgüvenlerini ve mesleki özsaygılarını da olumsuz yönde etkileyen bir psikolojik ortam yaratmaktadır. Sürekli olarak yeterliliği sorgulanan, katkısı küçümsenen ve karar alma süreçlerinden dışlanan kadınlar, zamanla içselleştirilmiş bir değersizlik hissine kapılabilirler. Bu tür deneyimler, kadınların yalnızca mesleki motivasyonlarını değil, aynı zamanda psikososyal sağlıklarını da tehdit etmektedir (Gilligan, 2017: 98). Kadınların kendilerini ifade etmeleri, sıklıkla aşırı hassasiyet ya da duygusal tepkisellik olarak etiketlenmekte ve bu da eleştiriyi bastıran yeni bir şiddet biçimi üretmektedir.

Kadın sağlık çalışanlarının dışlanma deneyimleri, yalnızca erkek meslektaşlarıyla yaşadıkları eşitsizliklerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda kadınlar arası ilişkilerde de kurumsal rekabetin yeniden üretildiği bir zemine dönüşebilir. Kurumsal hiyerarşinin baskın olduğu yapılarda kadınlar, sınırlı terfi olanakları ve erkek egemen liderlik modelleri nedeniyle birbirleriyle rekabet etmeye zorlanabilirler. Bu durum, kadın dayanışmasını zayıflatmakta; kolektif itirazın yerini bireysel uyum stratejileri almaktadır.

Kurumsal dışlanmanın toplumsal karşılığı ise, kadın sağlık çalışanlarının kamusal alanda temsil edilme biçimleriyle ilgilidir. Sağlık politikalarının oluşturulmasında ya da mesleki birliklerin yönetiminde kadınların yeterince temsil edilmemesi, kadın emeğinin değersizleştirilmesini pekiştirmektedir. Kadın sağlık çalışanlarının özgün deneyimlerinin karar alma mekanizmalarına yansımaması, hem politikaların toplumsal cinsiyet duyarlılığını azaltmakta hem de şiddetle mücadelede etkili stratejilerin geliştirilmesini engellemektedir (Squires, 2007: 368). Kadının yalnızca istihdam edilmesi yeterli değildir, onun deneyimlerinin, bilgi birikiminin ve ihtiyaçlarının kurumsal reflekslerde yer bulması gerekir. Aksi takdirde, kadınların varlığı sembolik düzeyde kalır ve sistemsel dönüşüm mümkün olmaz.

Kadınların kurumsal dışlanmaya karşı geliştirdikleri alternatif örgütlenme biçimleri, genellikle görünmezdir; ancak bu yapılar, toplumsal değişim için önemli potansiyeller taşır. Gayri resmî dayanışma grupları, sosyal medya ağları, meslek içi kadın platformları kadınların hem birbirlerine destek olmalarını hem de alternatif bilgi ve politika üretmelerini mümkün kılar. Bu yapıların önemi, yalnızca bireysel güçlenmede değil, aynı zamanda kurumsal şiddetin görünür kılınmasında da yatmaktadır.

Kadın sağlık çalışanlarının şiddet karşısında yasal ve kurumsal mekanizmalara başvurma eğilimleri, yalnızca bu mekanizmaların varlığıyla değil, aynı zamanda bu sistemlere duyulan güvenle doğrudan ilişkilidir. Türkiye'de yapılan araştırmalar, kadınların büyük bir kısmının şiddeti kurumlarına ya da adli mercilere bildirmediğini ortaya koymaktadır (Kadıoğlu & Kara, 2021: 74). Bu sessizliğin temelinde, şiddetin işin doğası olarak görülmesi, başvuru süreçlerinin karmaşıklığı, zaman alıcı ve sonuçsuz kalma ihtimali ve kurumsal misilleme korkusu yatmaktadır. Şiddeti bildiren kadınların meslektaşları tarafından dışlanması, yöneticilerce sorun çıkaran olarak etiketlenmesi ya da rotasyonla cezalandırılması gibi uygulamalar mağdurlar üzerinde ikincil bir baskı oluşturur. Bu bağlamda, mevcut mekanizmaların işleyişi yalnızca şiddeti engellemekte başarısız kalmakla kalmaz; aynı zamanda kadınların kurum içi görünürlüğünü ve psikolojik dayanıklılığını da zayıflatır. Bu durum, yapısal şiddetin yeniden üretiminde kurumların nasıl fail haline geldiğini göstermektedir.

Kadın sağlık çalışanlarının adalet arayışı sürecinde karşılaştıkları engellerin bir diğeri, mevcut sistemlerin bireysel şikâyete dayalı biçimde işlemesi ve toplumsal cinsiyet temelli şiddeti sistematik olarak tanımamasıdır. Sağlık kurumlarında şiddet olayları genellikle münferit vakalar olarak ele alınmakta; bu da şiddetin yapısal nedenlerini görünmez kılmaktadır. Ayrıca şiddeti belgelemek için kadınlardan sıklıkla kamera görüntüsü, tanık beyanı ya da fiziki kanıt talep edilmekte; bu da cinsel ya da duygusal şiddet gibi belgelenmesi güç olayların adli düzeyde tanınmasını imkânsız hale getirmektedir. Mağdurun beyanının yeterli görülmemesi, adalet mekanizmalarının ataerkil doğasının bir yansımasıdır. Türkiye'deki hukuk pratiğinde kadınların yaşadığı şiddet sistematik değil, bireysel bir sorunmuş gibi değerlendirilmektedir.

Kurumsal mekanizmaların işlerliğini artırmak için yalnızca yasal reformlar değil, aynı zamanda kurumsal kültür değişimi ve toplumsal farkındalık da gereklidir. Bu bağlamda, cinsiyet eşitliğine duyarlı hizmet içi eğitimlerin yaygınlaştırılması, şiddetle mücadelede ilk adımlardan biri olabilir. Ancak Türkiye'de bu tür eğitimler genellikle zorunlu değildir; uygulansa bile yüzeysel, süreksiz ve performans göstergesine indirgenmiş şekilde yürütülmektedir. Kadınların güçlendirilmesi hedefini taşıyan

politikalar, çoğu zaman erkek egemen yönetim yapıları tarafından biçimlendirildiği için etkisiz kalmaktadır. Gerçek bir dönüşüm, yalnızca yasal düzenlemelerle değil, aynı zamanda kadınların özne olarak tanındığı ve deneyimlerinin merkezde yer aldığı bir kurumsal yeniden yapılanma ile mümkün olabilir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi şiddetle mücadelede yalnızca savunma değil, aynı zamanda dönüştürücü bir yaklaşımı mümkün kılmaktadır (MacKinnon, 1989: 239).

Kadın sağlık çalışanlarının şiddete karşı başvuru mekanizmalarının etkinliğini belirleyen bir diğer faktör de şiddet olaylarının kayıt altına alınma biçimidir. Türkiye'de sağlıkta şiddet olaylarına ilişkin istatistiklerin çoğu, yalnızca fiziksel şiddeti kapsayan dar tanımlarla hazırlanmakta; cinsiyet temelli ayrımcılık, sözlü ya da psikolojik taciz gibi daha yaygın ancak görünmez kalan şiddet biçimleri bu kayıt sistemine dahil edilmemektedir. Sağlık Bakanlığının resmî verileri ile sendikaların ve meslek birliklerinin sahadan topladığı veriler arasındaki fark, bu kayıt sistemlerinin güvenilirliğini ve kapsayıcılığını sorgulanır hale getirmektedir. Kadınların maruz kaldığı şiddetin büyük kısmı resmi kayıtlara yansımamakta, bu da politika üretiminde veri temelli karar almayı imkânsızlaştırmaktadır.

Türkiye'de sağlıkta şiddeti önlemeye yönelik kurumsal mekanizmalar, çoğunlukla reaktif ve bireysel odaklıdır, oysa şiddetle mücadele, proaktif ve yapısal dönüşüm odaklı stratejiler gerektirmektedir. Kurumların yalnızca şiddet olayları yaşandıktan sonra değil, bu olayların yaşanmasını engelleyecek biçimde yapılandırılması gereklidir. Örneğin, görev tanımlarının netleştirilmesi, şiddet riski taşıyan alanlara yönelik personel rotasyonlarının adil biçimde planlanması ve kadın çalışanların cinsiyete dayalı risklerini dikkate alan stratejilerin geliştirilmesi bu yapısal dönüşümün parçalarıdır (European Institute for Gender Equality [EIGE], 2016: 92).

Sonuç olarak, kadın sağlık çalışanlarının maruz kaldığı şiddete karşı yürütülen hukuki ve kurumsal mücadele, ancak cinsiyet eşitliğini merkeze alan çok boyutlu bir yaklaşımla etkili hale gelebilir. Türkiye'de mevcut düzenlemeler kısmi iyileştirmeler sunsa da kadınların deneyimlerini görünmez kılmakta ve onların bu sistem içinde yalnızlaşmasına yol açmaktadır. Kadınların hukuki ve kurumsal mekanizmalara güven duyabilmesi için, yalnızca yasal güvencelere değil, aynı zamanda bu mekanizmaların adil, erişilebilir ve duyarlı biçimde işlemesine ihtiyaç vardır (MacKinnon, 1989: 246).

Mücadelenin ve Dayanışmanın Gücü

Kadın sağlık çalışanlarının maruz kaldıkları kurumsal ve toplumsal şiddete karşı geliştirdikleri direniş stratejileri, çoğu zaman görünmez, sessiz ve bireysel düzeyde kalsa da bu stratejiler patriyarkal yapılar içinde hayatta kalma ve özneleşme mücadelesinin somut göstergeleridir. Kurumsal yapıların kadınların sesini bastırma eğilimi, direnişi sadece fiziksel tepki değil; aynı zamanda sessiz karşı çıkışlar, duygusal mesafe koyma, fazla sorumlulukları reddetme, iş yükünü sınırlama gibi gündelik stratejilerle biçimlendirmektedir (Scott, 1990: 183). Bu stratejiler, hem kadınların psikolojik olarak kendilerini korumalarını sağlamakta hem de mevcut sistemin tekdüze işleyişine küçük ama anlamlı müdahaleler sunmaktadır.

Direniş stratejilerinin yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda kolektif ve örgütlü biçimlerde de geliştiği görülmektedir. Kadın sağlık çalışanları, sendikal yapılar içinde kadın komisyonları kurarak, şiddet karşısında dayanışma ve politika üretme alanları oluşturmuştur. Ancak Türkiye'deki sendika yapıları çoğu zaman erkek egemen bir anlayışla biçimlendiği için, kadınların sendika içindeki varlığı da sınırlandırılmakta; kadınlar kendi özgün deneyimlerine karşılık gelen politikaları hayata geçirmekte zorlanmaktadır.

Kadın sağlık çalışanlarının sosyal medya üzerinden yürüttüğü dijital direniş, son yıllarda giderek daha etkili hale gelmiştir. X (Twitter) ve Instagram gibi platformlarda başlatılan kampanyalar, görünmez kılınan şiddet vakalarının kamuoyuna taşınmasına olanak tanımakta, bu da hem farkındalık yaratmakta hem de kurumsal aktörleri sorumluluk almaya zorlamaktadır. Örneğin #sagliktasiddetsonbulsun etiketi altında yürütülen dijital kampanyalar, bireysel mağduriyetleri kolektif bir dille ifade ederek, şiddetin sistemsel doğasını vurgulamaktadır.

Kadın sağlık çalışanlarının geliştirdiği dayanışma pratikleri yalnızca şiddet karşısında destek mekanizması kurmakla sınırlı değildir, aynı zamanda bilgi üretme ve deneyim paylaşımı açısından da dönüştürücü bir potansiyele sahiptir. Dayanışma pratikleri aynı zamanda psikolojik dayanıklılığı artıran, kadının yalnız olmadığını hatırlatan ve özne olarak yeniden inşa edilmesine imkân tanıyan

süreçlerdir. Özellikle şiddet sonrası oluşan suçluluk, utanma, yalnızlaşma gibi duygularla baş etmede dayanışma ağları koruyucu bir rol oynamaktadır (Herman, 1992: 61). Bu anlamda dayanışma sadece kolektif bir güç değil, aynı zamanda iyileştirici bir süreçtir. Kadın sağlık çalışanlarının birbirlerinin deneyimlerini ciddiye alması, duyulmamış sesleri dinlemesi ve görünmeyeni görünür kılması, kurumsal sessizlik kültürüne karşı etkili bir karşı duruş üretir. Kadınların bir araya geldiği, deneyimlerini paylaştığı, çözüm önerileri ürettiği platformlar çoğu zaman gayri resmî niteliktedir ve kurumsal tanınma görmemektedir. Bu durum, bu yapıların hem kaynak hem de karar alma süreçlerine katılım açısından dışlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bu dayanışma pratiklerinin yalnızca duygusal destekle sınırlı kalması ve yapısal dönüşüm için kurumsal karşılık bulamaması, potansiyel etkilerini azaltmaktadır. Dayanışmanın dönüştürücü bir güce dönüşmesi için kurumsal düzeyde tanınması ve desteklenmesi gereklidir. Aksi takdirde, dayanışma yalnızca anlık bir savunma mekanizması olarak kalacaktır.

Bireysel olarak yaşanan şiddet deneyimlerinin kolektif bir dil aracılığıyla ifade edilmesi hem duygusal bir arınma hem de politik bir iddia biçimi haline gelmiştir. Bu çerçevede kadınların kendi hikâyelerini kamuya açık biçimde paylaşmaları, sessizliğin kırılması ve şiddetin sistemsel doğasının görünür kılınması açısından önemlidir (Hooks, 2012: 43). Kadın sağlık çalışanlarının bloglar, podcastler, belgeseller ve sosyal medya üzerinden seslerini duyurması, onların yalnızca mağdur olarak değil, tanıklık eden, konuşan ve dönüştüren özneler olarak konumlanmasını sağlayacaktır. Bu tür anlatılar, kurumların sessizliğine karşı kolektif bir hafıza oluşturur.

Direnişin kurumsal düzeyde sürdürülebilir hale gelebilmesi için, kadın sağlık çalışanlarının yalnızca bireysel girişimlerle sınırlı kalmamaları, aynı zamanda örgütlü yapılar içinde yer almaları gereklidir. Bu bağlamda, kadınların kendi sorunlarına yönelik örgütlü refleks geliştirebilecekleri bağımsız yapılar hem toplumsal farkındalık hem de yasa yapımı süreçlerini etkileyebilecek güce sahiptir. Türkiye'de son yıllarda kadın sağlık emekçilerinin oluşturduğu mesleki platformlar, şiddetle mücadelede yalnızca sorun teşhisi değil, çözüm üretimi açısından da kritik roller üstlenmektedir. Bu platformlar, kurumsal işleyişin dönüşümü için somut talepler geliştirerek kamuoyu baskısı aracılığıyla değişim için politik bir zemin oluşturmaktadır (Güney ve Uçkan, 2020: 121). Ancak kadınların kendi deneyimlerinden yola çıkarak oluşturdukları eleştiriler, sıklıkla duygusal tepkisellik, aşırı hassasiyet ya da profesyonel olmayan yaklaşım olarak etiketlenmekte; bu da bilgi üretiminin meşruluğunu tehdit etmektedir.

Sonuç

Kadın sağlık çalışanlarına yönelik şiddet, yalnızca bireysel öfke patlamalarının ya da hasta-hekim ilişkilerindeki gerilimlerin sonucu değil, sağlık sistemi içindeki yapısal eşitsizliklerin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve patriyarkal kurumsal kültürlerin süreklilik kazandırdığı çok katmanlı bir sorundur. Bu çalışmada tarihsel, sosyolojik ve kuramsal düzeyde yapılan analizler, şiddetin yalnızca fiziksel değil, sembolik, psikolojik, epistemolojik ve kurumsal boyutlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kadın sağlık çalışanlarının yaşadığı deneyimler, toplumsal cinsiyetin kurumlar içindeki somut işleyiş biçimlerini görünür kılmakta, bu işleyişin şiddeti nasıl ürettiğini ve normalleştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu sorunun çözümü, yalnızca bireysel farkındalık kampanyalarıyla değil, sağlık politikalarının, hukuk sisteminin ve kurumsal yapıların yeniden inşasıyla mümkündür (Fraser, 2000: 113; MacKinnon, 1989: 246).

Kadın sağlık çalışanlarının şiddete karşı geliştirdikleri bireysel ve kolektif mücadele biçimleri, yalnızca savunma mekanizmaları değil, aynı zamanda yapısal dönüşüm için politik imkânlar taşımaktadır. Sessiz direniş, sosyal medya eylemleri, feminist kolektifler, sendikal kadın ağları gibi pratikler, kadınların özneleşme süreçlerinin bir parçası olduğu kadar, alternatif bilgi üretim alanları olarak da değerlidir. Bu pratiklerin desteklenmesi hem bireysel güçlenmeyi sağlar hem de kurumsal sessizlik kültürüne karşı kolektif bir ses üretir. Bu süreçlerin gerçek bir dönüşüm yaratabilmesi için yalnızca kadınların değil, kurumların da değişimi şarttır. Kurum içi cinsiyet eşitliği birimlerinin etkin hale getirilmesi, şiddet bildirim mekanizmalarının güvenli ve erişilebilir biçimde yeniden yapılandırılması ve kadınların karar mekanizmalarına aktif katılımı, bu dönüşümün vazgeçilmez bileşenleridir (EIGE, 2016: 92).

Sonuç olarak, kadın sağlık çalışanlarına yönelik şiddetle mücadele, sağlık hizmetlerinin niteliğini, toplumsal eşitliği ve demokratik işleyişi doğrudan etkileyen bir sorundur. Şiddetle mücadele sadece bir

güvenlik meselesi değil, aynı zamanda etik, politik ve toplumsal düzeyde sorumluluk gerektiren bir meseledir. Bu bölüm, şiddetin yalnızca görünür biçimlerine değil, aynı zamanda onu mümkün kılan kurumsal ve toplumsal dinamiklere de ışık tutmayı amaçlamaktadır. Feminist perspektif, bu süreci yalnızca mağduriyetin değil, mücadelenin yeniden inşanın ve dayanışmanın da alanı olarak kavramaktadır. Gerçek bir dönüşüm, kadın sağlık çalışanlarının yalnızca korunmasını değil, güçlendirilmesini ve karar süreçlerine katılımını da zorunlu kılar. Ancak bu yolla sağlık sisteminde adalet, eşitlik ve güvenlik temelli bir yapı inşa edilebilir.

KAYNAKÇA

Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & Society*, 4(2), 139–158.

Bourdieu, P. (2014). *Eril tahakküm* (B. Yılmaz, Çev.). Bağlam Yayıncılık.

Bourdieu, P. (2010). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (Çev. A. Yılmaz). İstanbul: Heretik Yayıncılık.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299.

European Institute for Gender Equality (EIGE). (2016). *Gender equality in academia and research: GEAR tool*. Publications Office of the European Union.

Federici, S. (2004). *Caliban and the witch: Women, the body and primitive accumulation*. Autonomedia.

Foucault, M. (2000). *İktidar/Bilgi: Seçilmiş söyleşiler ve diğer yazılar (1972–1977)* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fraser, N. (2000). Rethinking recognition. *New Left Review*, (3), 107–120.

Gilligan, C. (2017). *Kadının Farklı Sesi: Psikolojik Kuram ve Kadının Gelişimi* (D. Dinçer, F. Arısan & M. Elma, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Güney, G., & Uçkan, B. (2020). Sağlık alanında kadın emeği ve şiddet: Feminist bir değerlendirme. *Toplum ve Hekim*, 35(1), 115–125.

Hochschild, A. R. (2012). *The managed heart: Commercialization of human feeling* (3rd ed.). University of California Press.

Hooks, b. (2012). *Feminizm herkes içindir: Tutkulu politika* (E. Aydın, B. Kurt & Ş. Özgün, Çev.). İstanbul: BGST Yayınları.

Kadıoğlu, R., & Kara, A. (2021). Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet ve etkileri: Nitel bir araştırma. *Sağlık ve Toplum*, 31(3), 72–80.

Karabıyık, B. (2017). *Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Khosla, R., Banerjee, J., Chou, D., Say, L., & Fried, S. T. (2017). Gender equality and human rights approaches to female genital mutilation: a review of international human rights norms and standards. *Reproductive Health*, 14(1), 59.

Lutz, H. (2010). Gender in the migratory process. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1647–1663.

MacKinnon, C. A. (1989). *Toward a feminist theory of the state*. Harvard University Press.

Martin, E. (1987). *The woman in the body: A cultural analysis of reproduction*. Beacon Press.

Ridgeway, C. L., & Correll, S. J. (2004). Unpacking the gender system: A theoretical perspective on gender beliefs and social relations. *Gender & Society*, 18(4), 510–531.

Scott, J. C. (1990). *Domination and the arts of resistance: Hidden transcripts*. Yale University Press.

Squires, J. (2007). *The new politics of gender equality*. Palgrave Macmillan.

Tronto, J. C. (1993). *Moral boundaries: A political argument for an ethic of care*. New York: Routledge.

UN Women. (2020). *COVID-19 and violence against women and girls: Addressing the shadow pandemic*. UN Women.

Urhan, B., & Etiler, N. (2011). Sağlık sektöründe kadın emeğinin toplumsal cinsiyet açısından analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2(29), 191–216.

World Health Organization. (2021). *Violence against women prevalence estimates, 2018: Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women*. World Health Organization.

5.3. TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDEN İŞ YAŞAMINDA KADINA YÖNELİK "MANSPLAINING" DAVRANIŞI

Nazlı YÜCEOL*

Giriş

"Mansplaining" kavramı, *"man"* ve *"explain"* kelimelerinin birleşiminden meydan gelmiş ve ilk olarak 2008'de kullanılmıştır (Husson, 2013). Kavram Türkçeye "eril bilmişlik", "eril açıklama" ve/veya "erkek egemen açıklama" şeklinde çevrilmektedir. Bridges, *"Masnplaining"* davranışını "genellikle bir erkeğin bir kadına küçümseyici olarak algılanan bir tonda bir şeyi açıklaması" şeklinde tanımlamaktadır (Bridges, 2017: 94). Son yıllarda giderek daha popüler hale gelen bir kavram olmasına rağmen, hangi eylemlerin *Mansplaining* olduğu konusunda hala tartışmalar mevcuttur (Bates, 2016). Ancak tam da bu noktada *"Mansplaining"* gibi yeni kavramların daha fazla araştırılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Kavramın daha fazla araştırmaya konu olması, cinsiyetçi davranışları ifşa ederek, sorunlu hale getirerek ve bunlara meydan okuyarak kadınların gizli cinsiyet eşitsizliklerine karşı bir duruş sergilemelerini sağlamak noktasında önemlidir (Bridges, 2017: 95). Terim ayrıca, kadınların daha önce adını koyamadıkları ve erkeklerle yaşadıkları cinsiyetçi etkileşimleri tanımlamalarına ve bunlara karşı seslerini çıkarmalarına yardımcı olması bakımından da önemlidir.

Bu çalışma kapsamında, toplumsal cinsiyet perspektifinden çalışma hayatında kadınların karşı karşıya kaldığı *Mansplaining* davranışını ve olası çıktılarını anlamak amaçlanmıştır. Kadınların çalışma hayatında karşı karşıya kaldığı *Mansplaining* davranışının; kadının iddiasının çürütülmesini ve bir erkek tarafından yeniden ifade edilmesini içerdiği görülmektedir. Erkeğin kadına üstten bakan bir biçimde küçümseyici bir telkinde bulunması; açıklama yapması yahut yol yordam göstermesi şeklinde anlaşılabilecek olan bu terim önyargı içeren bir iletişim tarzını kapsamaktadır (Montanaro, 2024: 2). Bir erkeğin kadına küçümseyici açıklamasını tanımlayan bir terim olan Mansplaining, kadınların çalışma yaşamındaki varlığı üzerinde önemli olumsuz etkilere sahiptir. Bu davranış sadece kadınların özsaygısını ve özgüvenini azaltmakla kalmaz, aynı zamanda işyerinde cinsiyet eşitsizliğini de besler. *Mansplaining* davranışının etkisi çok yönlüdür ve bireysel benlik saygısını, işyeri dinamiklerini ve daha geniş toplumsal normları etkilemektedir. Örneğin Santoro ve Markuş (2024: 1410), çalışmalarında *Mansplaining* davranışının, kadınların çalışma ortamında kendilerini daha az saygın ve güçlü hissetmelerine yol açabileceğini, çünkü genellikle öz değerlerini ve kendi yeteneklerine olan güvenlerini azaltan istenmeyen açıklamalar içerdiğini ifade etmektedir. Briggs vd. (2023: 1327) ise çalışmalarında bu davranışın, kadınlar için düşmanca bir çalışma ortamı yarattığını, seslerinin duyulmaması ve hatta seslerinin kesilmesi ile birlikte bu durumun yetkinliklerini sorgulayan bir ortamın varlığına hizmet ettiğini ifade etmişlerdir. Gennaro ve Piscopo (2023: 310) çalışmasında özellikle Covid-19 salgını sırasında, *Mansplaining* davranışının mevcut cinsiyet eşitsizliklerini şiddetlendirerek bu sorunları ele almak için çeşitlilik yönetimi yaklaşımlarına duyulan ihtiyacı artırdığını vurgulamıştır. Literatürde yapılan çalışmaların da ortaya koyduğu üzere *Mansplaining* davranışı, çoğu zaman cinsiyet temelli olarak ortaya çıkmakta ve kadınların çalışma hayatındaki güvenliğini tehdit etmektedir. Konunun toplumsal cinsiyet perspektifinden derinlemesine ele alınması, hangi tutum ve eylemlerin *Mansplaining* olduğunun keşfedilmesi, bu tür tutum ve eylemlere yönelik atılacak adımların planlanması, çalışma hayatının daha eşitlikçi, kapsayıcı ve güvenli olması bakımından önem arz etmektedir.

Dolayısıyla bu çalışma, *Mansplaining* kavramının ne olduğunu, iş yaşamındaki olası etkilerini, konunun neden toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınması gerektiğini ve '*Mansplaining*'e karşı iş yaşamında atılması gereken adımları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Konunun toplumsal cinsiyet

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, E-posta: nyuceol@gelisim.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8416-5707

perspektifinden derinlemesine ele alınması, iş yaşamı için pek çok açıdan önemlidir. Bu tür davranışların araştırılması ve anlaşılması, cinsiyet temelli eşitsizliklerin görünür hale getirilip giderilmesine katkı sunacaktır. Bu nedenle konuya yönelik farkındalık yaratan çalışmalar, kadınların toplumsal cinsiyet temelli bariyerleri aşmalarına ve toplumda fırsat eşitliği yaratılmasına katkı sağlayabilir. Son olarak *Mansplaining* davranışının olası etkileri üzerine yapılan akademik çalışmalar, iş hayatında toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi bağlamında katkı sağlayabilir. Bilimsel çalışmalar, cinsiyetçi davranışların önlenmesi için etkin stratejiler geliştirilmesinde ve nitelikli eğitim programlarının oluşturulmasında temel teşkil edecektir. Tüm bunlardan yola çıkarak bu çalışma ile iş yaşamında kadına yönelik gerçekleşen *Mansplaining* davranışının derinlemesine ele alınması, hem toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini ve farkındalığını artırmak, hem de toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yol açtığı sıkıntılara karşı çözüm yolları geliştirmek açısından önem taşımaktadır.

"Mansplaining" Kavramı ve Ortaya Çıkış *"Mansplaining"* terimi İngilizce sözlüğe ilk olarak 12 yıl önce girmiştir. Kavramın temeli, feminist yazar Rebecca Solnit'in (2008) *"Men Explain Things to Me: Facts Didn't Get in Their Way"* başlıklı yazısına dayanmaktadır. Solnit, yazısında, bir ev partisinde başından geçen olaydan yola çıkmıştır.[22] Yazı büyük yankı uyandırmış, özellikle *Live Journal* gibi çevrimiçi feminist topluluklarda popüler hale gelmiş ve *"mansplain"* terimine ilham kaynağı olmuştur. *Mansplain*, feminist blog dünyasından Twitter dünyasına ve ardından ana akım medyaya yayılmıştır. Sam Sifton ve Grant Barrett, *"mansplainer"* ifadesinin New York Times'ın 2010 Yılının Kelimeleri listesinde yer almasını sağlamıştır. *Mansplain*, 2012'de terim ve kavram üzerine bir dizi gazete makalesinde yer alarak daha da ilgi görmüş ve 2013'ün başlarında, *American Dialect Society, "Mansplaining"* davranışını 2012'nin en yaratıcı sözcüğü olarak aday göstermiştir. Kullanım alanının yaygınlaşmasıyla birlikte, 2013 yılında *"mansplain"* terimi resmi sözlüğe eklenmiş ve diğer büyük sözlüklerde yerini almıştır.[23]

Solnit'in yazısında, kendisinden yaşça büyük "erkek" ev sahibi (Solnit kendisine Mr. Very Important ismini verir), Solnit'e birkaç tane kitap yazdığını duyduğunu, kitaplarının nelerle ilgili olduğunu (Solnit'in ifadesiyle yedi yaşında bir çocuğa flüt dersini sorar gibi) sormaktadır. Solnit'in o güne kadar yayımlanmış altı ya da yedi kitabı bulunmaktadır ve Solnit, bu soru üzerine, en yeni olan; *River of Shadows: Eadweard Muybridge and the Techological Wide West* kitabından bahseder. Adam, *Muybridge*'i duyduktan sonra Solnit'in sözünü keser ve "Bu sene çıkan, *Muybridge* üzerine, *çok önemli kitabı* duydun mu?" der ve cevabını beklemeden Solnit'e bu "çok önemli" kitabı anlatmaya başlar. Solnit, adam kitabı anlatırken, bu kendini beğenmiş bakışı, üzerinde otorite kurma çabasını, bildiği bir konuda kendisine nutuk atılmasını çok iyi tanıdığını düşünür. Bu arada, Mr. Very Important, kitap hakkında konuşmaya devam eder. Solnit'in arkadaşı Sallie, dayanamayıp adamı bölmeye çalışır ve bahsettiği kitabın yazarının Rebecca Solnit olduğunu söyler. Fakat adam Sallie'yi duymayıp anlatmaya devam eder. Sallie ancak üç ya da dört kez tekrarladıktan sonra adam onu duyar. Aslında gerçek şudur ki; Rebecca Solnit o "çok önemli" kitabın yazarıdır! Kendi kitabını ona anlatan erkek ev sahibi ise kitabın yalnızca *New York Times*'daki tanıtımını okumuştur (Solnit, 2008). Bir erkeğin, etkileşimde bulunduğu kadından daha fazla şey bildiğini varsaydığı, ancak bunun tam tersi olduğu bu senaryo, benzer deneyimler yaşamış sayısız kadında karşılık bulmuş ve ses getirmiştir. Hikâyede *"Mansplaining"* terimi yer almasa da, Solnit'in anlattığı durum, son 17 yılda sosyal medyada, blog yazılarında ve gazete makalelerinde vs. *Mansplaining* davranışını tartışan sayısız başlıkla birlikte, bu davranışa ilişkin farkındalığın artmasına neden olmuştur. Terim, ana akımdır ve bilimsel araştırmalarda da ilgi görmeye başlamıştır (Dular, 2021: 3 ; Johnson, 2020: 3 ; Koc-Michalska vd., 2019: 198; Lutzky ve Lawson, 2019: 2 ; Manne, 2020; Smith, Schweitzer, Lauch ve Bird, 2022: 1). Her ne kadar *Mansplaining* davranışının sıklıkla tekrarlandığı konusunda yaygın bir fikir birliği olsa da (Bates, 2016), *"Mansplaining"* davranışını neyin oluşturduğu konusunda bir fikir birliğine varılamamıştır.

"Mansplaining", birine bir şeyi küçümseyici bir şekilde açıklama eylemi olarak tanımlanmıştır. *Mansplaining* davranışını uygulayanlar ise *"mansplainer"* şeklinde ifade edilmektedir (Reagle, 2016: 692). Birçok tanım ayrıca, bir kadına bir şeyi *mansplain* edenin genellikle bir erkek olduğunu vurgulamaktadır. Bazı kaynaklar, kadının konu hakkında daha az bilgili olduğu ve "açıklayıcıdan" daha

[22] Bkz. https://henrytr.com/college/men_explain_things_to_Me+comments.pdf (Erişim Tarihi: 26/01/2025).
[23] Bkz. https://www.dictionary.com/browse/mansplain(Erişim Tarihi: 3.01.2025).

az anlayabildiğinin varsayıldığını (Jashik, 2012), ancak aslında bahsi geçen konuda daha fazla bilgi veya uzmanlığa sahip olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, Solnit (2012) *Mansplaining* davranışının belirli bir cinsiyetin (yani erkeklerin) evrensel bir kusuru olmadığını, sadece o cinsiyetin bir kısmının takılıp kaldığı aşırı özgüven ve bilgisizliğin kesiştiği nokta olduğunu ileri sürmektedir. Son olarak, *mansplainer*'ların söz hakkını gasp ettikleri ve muhatapların sohbete katkıda bulunma fırsatlarını kısıtladıkları söylenmektedir (Wilhelm, 2017: Joyce vd., 2021: 506). Kavram açısından önemli olan, *mansplainer*'ın, kadının kadın olması nedeniyle bir erkek kadar bilgili olmadığı varsayımıdır (Rothman, 2012: 503). Cinsiyete dayalı konuşma örüntülerini inceleyen dilbilimsel araştırmalar, kadınların profesyonel ortamlardaki katkılarının sıklıkla göz ardı edildiğini ve tanınmadığını ileri sürmüştür (Tannen, 1994). Benzer şekilde, günlük konuşmalarda DeFrancisco (1991: 414), erkeklerin kadınların başlattığı konulara katılmayarak ve onlarla küçümseyici bir şekilde konuşarak onları susturma eğiliminde olduklarını ifade etmiştir. Zimmerman ve West (1975: 107) çalışmasıyla, erkeklerin kadınların sözünü kesme eğiliminde olduğunu ileri sürmüş ve bunu bir egemenlik göstergesi olarak nitelendirmiştir (Joyce vd., 2021). Davranışın potansiyel zararının altını çizen Dular (2021: 9), *Mansplaining* davranışının "konuşmacı ve dinleyicinin epistemik rollerinin işlevsiz bir şekilde altüst edilmesi" olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, bilginin dinleyicisi (yani erkek), konuşmacı ve dinleyicinin rolünü zorla tersine çevirerek gerçek konuşmacıyı (yani kadını) susturur ve onları "bilgi veren kişi" olmaktan çıkarır (Briggs, vd., 2023: 1327). Çoğu tanım, *Mansplaining* davranışını muhatapların cinsiyet kimliklerine ve konuşmanın konusu hakkındaki bilgilerine/uzmanlıklarına bağlamaktadır. Bu noktada karşılaşılan sonuçlardan biri, *mansplainer*'ların konuşmacıdan (yani kadından) daha fazla/daha iyi bilgiye sahip olduklarını iddia ederek haksız bir susturma ve söz kesme eylemine giriştikleridir. Aynı zamanda muhataplarından daha bilgili olduklarını varsayarak ve bu nedenle onlara cahil muamelesi yaparak açıkça cinsiyetçi davrandıkları ifade edilmiştir (Joyce vd., 2021: 508).

Bridges (2017: 96), *Mansplaining* davranışını incelediği çalışmasında, kadın deneyimleri, cinsiyet eşitliği ve kurumsal cinsiyetçilik hakkındaki söyleme nasıl katkıda bulunduğunu ele almıştır. Gerçekten de *"Mansplaining"* haber ve sosyal medya platformlarında oldukça yaygındır. Lutzky ve Lawson (2019), *Mansplaining* teriminin yaygın kullanımını ortaya koymuş ve bu yeni kelimenin sosyal medya platformu Twitter'da 2016 ve 2017'yi kapsayan sadece 6 aylık bir süre zarfında en az 10.000 kez geçtiğini vurgulamıştır. Bu paylaşım yoğunluğu, bu tür uygunsuz davranış veya kabalığın modern işyerlerinde de yaygın olup olmadığı ve eğer öyleyse bunun nasıl bir etkisi olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Bu ise konunun bilimsel olarak daha fazla araştırılmasının önünü açmıştır (Smith vd., 2022: 4).

Mansplaining davranışının ne olduğu ve ne şekilde kendini gösterdiğini ifade eden diyaloglar Tablo 1'de örneklendirilmiştir:

Tablo 1: Mansplaining Davranışı Örnekleri

Makale Adı	Yazarlar	Yıl	Örnek Diyalog
The Antidemocratic Harms of Mansplaining	**Laura Montanaro**	**2024**	NASA astronotu ve karşılaştırmalı fizyolog Jessica Meir "suyun kendiliğinden kaynadığı uzay eşdeğer bölgesine" girmekle ilgili tweet attığında, Twitter biyografisinde bir zamanlar uzay kampına gittiğini söyleyen bir adam şu şekilde yanıt verdi: "Kendiliğinden olduğunu söyleyemem. Odadaki basınç, oda sıcaklığındaki suyun buhar basıncının altına düştü. Basit termo yasası..."
The Antidemocratic Harms of Mansplaining	**Laura Montanaro**	**2024**	Bir mitingde Donald Trump, eski havacılık operasyonları uzmanı ve ABD Deniz Piyadeleri gazisi Rachel Fredericks arasında geçen konuşmadan bir alıntı. Fredericks Trump'a günde 20 gazinin intihar etmesini engellemek için ne yapacağını sorduğunda Trump'ın ilk tepkisi: "Aslında 22" olmuştur. Trump'ın kendisininkinden daha az güncel istatistiklere atıfta bulunması üzerine Fredericks başını iki yana sallamıştır.
Mansplaining as epistemic injustice	**Dular, Nicole**	**2021**	Örnekte *Stand-up* komedyeni Amanda Seales ve yazar Steve Santagati, erkeklerin New York'ta yürürken bir kadına laf attığı viral bir video hakkında tartışmaktadır. Seales, erkeklerin kendisine iltifat ettiklerini düşünebileceklerini ancak aslında onu nesneleştirdiklerini açıklamıştır. Seales, Santagati'nin başını iki yana salladığını görmüş ve ona, "Sen bu konuda uzman değilsin, çünkü sen sokakta yürüyen bir kadın değilsin" demiştir. Santagati ise, "Ben senden daha uzmanım... çünkü ben bir erkeğim ve insanların nasıl düşündüğünü biliyorum" diye yanıtlamıştır.
"Watch: 'Mansplaining' Rishi Sunak Interrupts Liz Truss 20 Times in 12 Minutes during Tory Debate."	**Daniel Martin**	**2022**	2022 İngiliz Muhafazakâr Parti liderlik tartışmaları sırasında Liz Truss, erkek rakibi Rishi Sunak'ın ilk 12 dakikada 20 kez sözünü kesmesi üzerine onu "saldırgan ve erkek egemen açıklama" yapmakla suçlamıştır.
Competence-questioning communication and gender: Exploring mansplaining, ignoring, and interruption behaviors	**Briggs, C. Q., Gardner, D. M., & Ryan, A. M.**	**2023**	"O gün toplantıyı yönetmekle görevli erkekler söylediklerimi kabul etmediler ve toplantının ortasında ihtiyacımız olan bilgileri internetten arayarak büyük bir gösteri yaptılar. Görmezden gelindim, görmezden gelindiğim için utandım ve bilgilerimin doğru olduğu ortaya çıktığında onlara öfkelendim."
Mansplaining: how not to talk to female Nasa astronauts **This article is more than 8 years old**	**Laura Bates**	**2017**	"Astrofizikçi Katherine J Mack'in iklim değişikliğinin yol açtığı zararlar hakkındaki üzüntüsünü tweetlemesinden sonra bir erkek twitter kullanıcısı: "Belki o zaman biraz gerçek BİLİM öğrenmelisin" cevabını vermiştir. Doktoralı bir bilim insanı olduğunu ifade eden Mack'in twitine karşılık kullanıcının cevabı bu sefer "O zaman geri ödeme istemelisin, çünkü sana bilimin en temellerini öğretememişler" olmuştur.
'Well, actually': investigating mansplaining in the modern workplace	**Smith, C. J., Schweitzer, L., Lauch, K., & Bird, A.**	**2022**	Bir erkek, Asyalı Amerikalı Yazarlar Atölyesi'nin ne kadar harika olduğunu bana eril bir üstten bakan tavırla anlatıyordu. Örgütün kurucu ortağı olduğumu ve 10 yıl boyunca yönetim kurulu başkanı olduğumu söylemem gerekiyordu. Asyalı Amerikalı Yazarlar Atölyesi'nin ne yaptığını açıklamaya devam etti ve bir ara programlarına katılmam gerektiğini söyledi. Kendisi tamamen farklı bir alanda çalışmasına ve ne ile ilgili konuştuğu hakkında hiçbir fikri olmamasına rağmen, bana sürekli olarak kendi işimle ilgili bilgi vermeye devam etti. "Bana bir şeyi *Mansplaining* yoluyla açıklamayı planlıyorsan belki de aslında eğitim aldığım ve çalıştığım alandan ziyade arabalar, spor veya hakkında pek bir şey bilmediğim bir başka konu seçebilirsin. Bu beni yine de sinirlendirecek ama en azından senin yanılıp yanılmadığını bilmeyeceğim..."

You might be "Mansplaining" If...	**David Livermore**	**2019**	Bir müşteri veya patronun gelip çalışman hakkında brifing vermeni istemesi, ama sonra senin tek kelime bile söylemene izin vermemesi. Bu bana her zaman oluyor. "Tamam, Amy. Peki X'e ne oluyor?" diye soruluyor. Ben de "Proje, performans döneminin sonuna yaklaşıyor ve endişelerimden biri de başlangıçta aldığımız verileri alamamamız..." gibi tek bir cümleyle cevap verebiliyorum. Daha cümlemi bile bitirmeden sözüm kesiliyor ve o, odadaki tek uzmanın fikrini sormak yerine, son beş yıldır söylediği aynı şeyleri (tam örnekler ve ifadelerle) tekrar tekrar anlatarak tüm toplantı boyunca fikirlerinden ve düşüncelerinden bahsetmeye devam ediyor".
Pinkwashing and mansplaining: individual and organizational experiences of gender inequality at work during the COVID-19 pandemic	**Gennaro, D., & Piscopo, G.**	**2023**	Birkaç gün önce bir erkek astım beni aradı. Katılmadığım bir online toplantıda alınan bazı kararlar hakkında beni bilgilendirmek istedi, çünkü davet edilmemiştim. Daha sonra ofiste %50 kadın olmasına rağmen bu toplantıda hiç kadın olmadığını öğrendim. Bu, ofiste çalışırken gerçekleşmemiş olabilir, ancak pandemiyle birlikte erkekler, genellikle tamamen bağımsız çalışmak için benzer girişimlerde bulunmaya başladılar.

İş Yaşamında *Mansplaining* Davranışı ve Etkileri

İşyerinde kadınlar sıklıkla mevcut cinsiyet hiyerarşisini güçlendiren, kadınların kariyer hedeflerini engelleyebilen ve terfi etme yeteneklerini sınırlayabilen cinsiyet stereotipleri[24] ve önyargılarıyla karşılaşırlar. Cinsiyet hakkında uzun süredir var olan ve yaygın olarak benimsenen (ancak genellikle bilinçsiz) inançlar, kadınların erkeklere göre algılanan daha düşük statü konumunu güçlendirebilir (Smith, vd., 2019: 161). Bu konumu güçlendiren ve çalışma yaşamında farklı davranış örüntüleri ile karşımıza çıkan bu kavramlardan biri de *Mansplaining* davranışıdır. Mansplaining, bir kadının uzman olamayacağı veya bir erkek kadar uzman olamayacağı önyargısını yansıtmakta, onun söz hakkına ve saygınlığa eşit bir biçimde erişimini engelleyen bir çalışma ortamı yaratmaktadır (Anderson, 1999: 289). Kadınların pek çok konuda daha az bilgili/ uzman/yetenekli olduğu yönündeki kalıplar (Biernat ve Kobrynowicz, 1997: 544 ; Hebl vd., 2008: 130), başkalarının onların katkılarını küçümsemesine, görmezden gelmesine ve sorgulamasına yol açabilmektedir. Kadınların iş yaşamına tam katılımına yönelik bu zorluklar, söylemlerde giderek daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu durum, önerilerde bulunurken sözünün kesilmesi ve onaylanmaması gibi davranışlar nedeniyle "kadın olarak konuşmanın" zorlukları (Sandberg ve Grant, 2015) şeklinde tanımlanmaya başlanmıştır. Bu tür yetenek/yetkinlik sorgulayıcı davranışlar, cinsiyetçi olarak tasvir edilmiş ve *"Mansplaining"* gibi kavramlar günümüzde çok daha sık duyulmaya başlamıştır (Briggs vd. 2023: 1328).

Mansplaining davranışının etkileri oldukça geniş bir perspektifte, farklı bağlamlarda ele alınabilir. Bunlar; bireysel etkiler, psikolojik etkiler, iletişim dinamiklerine olan etkileri, kariyer gelişimi ve liderlik fırsatlarına erişim ile ilgili etkiler, toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi bağlamındaki etkileri, örgüt kültürü ve çeşitlilik ortamına etkileri, toplumsal ve demokratik etkileri olarak sıralanabilir. Bu çalışmada ise konu daha ziyade iş yaşamında karşılaşılan *Mansplaining* davranışı ve sonuçları bağlamında ele alınmıştır.

Erkeklerin kadınlara yönelik bilinçli ya da bilinçdışı şekilde üstten bakan bir üslupla bir şeyler açıklaması olarak ifade edilen *Mansplaining*, toplumsal cinsiyet temelli bir iletişim sorunudur. Çoğu zaman başkalarının yanında meydana gelen *Mansplaining* gibi yeterlilik sorgulayıcı davranışlar, bir kadınların iş yerinde başkaları tarafından nasıl görüldüğü üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilir (Briggs vd., 2023: 1329). İş yaşamında *Mansplaining,* kadınların mesleki yeterliliklerinin

[24] Stereotip; sosyal psikolojide belirli birey türleri veya belli davranış biçimleri hakkında yaygın olarak benimsenen herhangi bir düşünce kalıbıdır. Stereotipler, toplumun içgüdüsel olarak insan gruplarına atfettiği ve onları yaşa, kiloya, mesleğe, ten rengine, cinsiyete vb. göre sınıflandırdığı özelliklerdir https://www.quebec.ca/en/family-and-support-for-individuals/childhood/child-development/effects-stereotypes-personal-development/definition-stereotypes (Erişim Tarihi: 05.02.2025).

sorgulanmasına, özgüvenlerinin zedelenmesine ve karar alma mekanizmalarından dışlanmalarına yol açarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin beslenmesine ortam yaratabilir. *Mansplaining* kavramının olası etkilerinin iş yeri bağlamında ele alınıp eleştirel bir gözle değerlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve ayrımcı pratiklerinin dönüştürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Literatürdeki çalışmalar *Mansplaining* davranışının iş yaşamında kadınlar açısından doğuracağı sonuçlar üzerinde durmaktadır. Örneğin Santoro ve Markus (2024: 1395) çalışmasında erkeklerden gelen istenmeyen açıklamaların, kadınların işyerindeki öz saygılarını olumsuz yönde etkileyerek, kendilerini daha az saygı duyulan, güçsüz ve daha az güvenilir hissetmelerine neden olduğunu ifade etmektedir. Çalışmada aynı zamanda bu davranışın sürekliliğinin, özellikle cinsiyetler arası etkileşimler sırasında kadınların öz güvenini ve benlik duygularını azaltarak genel çalışma yaşamlarını etkileyeceğine değinmektedir.

De Gennaro vd. (2022) çalşmasında, *Mansplain* davranışının, işyerindeki cinsiyet eşitsizliklerini şiddetlendirerek, kadınların süreçlere katkılarını baltaladığını ve güç dengesizliklerini güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu fenomen, düşmanca bir çalışma ortamına katkıda bulunurken, kadınların mesleki ilişkilerini ve genel iş tatminini olumsuz yönde etkilemekte ve böylece örgütlerdeki cinsiyet eşitsizliklerini beslemektedir. Montanaro (2024: 3) çalışmasında, *Mansplaining* davranışının kadınların uzmanlıklarını görmezden gelerek, bir cinsiyeti dışlamayı teşvik ettiğini ve kadınların mesleki ortamlardaki katılımlarını, öz güvenlerini ve karar verme yeteneklerini azalttığını ifade etmektedir. Bu durumun ise, iş ortamında eşitsizliği beslediğini ve kadınların iş yaşamında yanlış tanınmasına neden olarak çalışma yaşamlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir.

Gennaro ve Piscopo (2023: 299) çalışmasında *Mansplain* davranışının, cinsiyet eşitsizliğini beslediğini, kadınların katkılarını baltalayarak çalışma hayatlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Bu tutum kadınların öz güvenini azaltmakta, mesleki gelişimlerini engellemekte ve iş ortamında içinde sistematik hale gelen engelleri daha da derinleştirebilmektedir. Briggs vd., (2023: 1348) *Mansplaining* davranışının kadınların işyerindeki algılarını ve deneyimlerini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir. Çalışma, özellikle küçümseyici açıklama bir erkek iletişimci tarafından verildiğinde, daha olumsuz tepki vermelerine ve bu tür davranışları cinsiyet önyargısının göstergesi olarak algılamalarına yol açtığını ortaya koymaktadır. Ayrıca *Mansplaining* gibi yeterlilik sorgulayan davranışların, çalışanların öz yeterliliği ve iş tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahip olabildiğini ifade etmiştir. Araştırma aynı zamanda, ortaya çıkan bu düşük öz yeterliliğin iş bağlılığı, iş tatminini ve iş performansını olumsuz etkileyeceğini göstermiştir.

Benzer biçimde Smith vd., (2023: 17) çalışmasında *Mansplaining* davranışının kadınların iş tatmininde azalma ve işten ayrılma niyetindeki artışı öngörerek çalışma yaşamlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu nedenlere bağlı olarak ise bu davranış, işyeri dinamiklerini ve bireysel deneyimleri etkileyen "cinsiyete dayalı kötü muamele biçimi" olarak tanımlanmaktadır.

Johnson (2020: 19) çalışmasında, *Mansplaining* davranışının kadınlarda kafa karışıklığına yol açarak kendilerini etkili bir şekilde ifade etme yeteneklerini kısıtladığını ortaya koymuştur. Ayrıca bu davranışın, kadınların önemli tartışmalara katılımlarını azalttığını, nihayetinde profesyonel etkileşimlerini ve fırsatlara katılımlarını olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Dular (2021: 20) çalışmasında *Mansplaining* davranışının iletişimdeki güç dinamiklerini bozarak, profesyonel çalışma ortamlarında kadınlar için güvenilirliğin azalmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Bu davranışa bağlı olarak kadınların süreçlere daha az katılımının söz konusu olduğunu ifade eden çalışma, aynı zamanda kadınların çalışma yaşamlarını ve katkılarını olumsuz yönde etkileyen genel bir susturma eylemi de dahil olmak üzere ciddi zararlara yol açtığını gözler önüne sermektedir.

Natalia Imperatori-Lee (2015: 91) çalışmasında, *Mansplaining* davranışının kadınlara yönelik bir tür şiddete nasıl yol açtığını, otoritelerini ve katkılarını engellediğini ortaya koymaktadır. Bu durum ise düşmanca bir çalışma ortamı yaratabilecek, mesleki gelişimlerini sınırlayabilecek ve cinsiyet eşitsizliğinin sürdürülmesine ortam yaratacaktır. Gennaro ve Piscopo (2023: 299) çalışmasında, kadınların *Mansplaining* davranışı ile karşılaştıklarında önce öfke ve hayal kırıklığı duygusu yaşadığını, daha sonra bu duygunun korku ve güvensizliğe dönüştüğünü belirtmektedir. Bu durumda kadınlar kendilerini sorgulamakta, geri çekilmekte ve karar alma mekanizmalarında yer alamamaya başlamaktadır.

Bir kadın, bireysel olarak *Mansplaining* nedeniyle kendini değersiz ve susturulmuş hissetmese bile, kadınların statüsünün tanınmadığı daha geniş bir kültürel bağlamın kolektif etki yaratma tehlikesi vardır. Christiano vd. (1997: 259) yazarların ifade ettiği gibi, herkesin tanınmaya, "başkaları tarafından ciddiye alınmaya" ihtiyacı vardır. Bir bireyin görüşleri, uzmanlığı görmezden gelindiğinde veya bunlara önem verilmediğinde, bu onların öz saygı duygusunu zedeler. Bu noktada *Mansplaining* davranışından her kadın bu şekilde etkilenmiş hissetmeyebilir. Bunun birçok nedeni olabilir. Bunlar arasında, alanında elde ettiği dereceleri ve yeterlilikleri olması, bazı bireylerin diğerlerinden daha dirençli olması gibi nedenler sayılabilir. Ancak kadınların düzenli olarak *Mansplaining* davranışına maruz kalmaları, kadınların statüsü üzerinde kolektif etkilere neden olabilir (Smith, 2022: 4). Cinsiyet, erkeklerin kadınların ifadelerinin söylemsel gücünü nasıl anladıklarını etkilediğinden, toplumsal bütünleşme ve sosyalleşmeyi zayıflatabilir. Bu ise kültürel bağlamda kadınlara yönelik bir önyargıyı besleyebilir ve de önyargının sürdürülmesine ortam hazırlayabilir. *Mansplainer*'lar, kadınları konuşmacı olarak dinlemediklerinde ve/veya uzmanı olduğu bir konudaki konuşması sırasında ona üstten bakan bir tavırla açıklamada bulunduklarında, bu yalnızca onun bilgisine ve otoritesine değil, aynı zamanda statüsüne de zarar vermektedir. Kadınlara tepeden bakarak veya onları küçümseyerek açıklama yapmak, erkek egemen söylemin toplumsal eşitliği ihlal etmesine yol açmakla birlikte; süreçlere demokratik katılımın bir kültür veya yaşam biçimi olarak zayıflamasına da neden olmaktadır. Bu durum, iş hayatında da aynı şekilde kendini göstermektedir. Kadınların sesleri ve deneyimleri şayet gereken değeri görmez ve yok sayılırsa, kadınların cinsiyet veya ırk hiyerarşilerindeki dezavantajlı konumlarından kaynaklanan sorunların yeterince tanımlanacağından ve bu süreçlerin doğru şekilde izleneceğinden emin olamayız (Phillips vd. 2020: 77).

Mansplaining Davranışının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Ele Alınmasının Önemi

Kadınların *"Mansplaining"* davranışını şimdiye kadar "dile getiremedikleri" eşitsizlikleri dile getirmek üzere kullanabileceği kabul görmektedir. *Mansplaining* kavramı aslında küçümseyici olmaya ek olarak cinsiyetçi iletişimi de içerisine alarak bundan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bu anlamda, *"Mansplaining",* kadınların "dilsel baskılara direnme" (Bridges, 2017: 97) gücünü artıracak bir kavram olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise kavramın hem toplumsal cinsiyet eşitsizliğine hem de muhatabın neden olduğu etkileşim sorunlarına doğrudan vurgu yapmasının altında yatmaktadır (Joyce vd., 2021: 527).

Literatürdeki çalışmalardan bazıları, basında ve dijital alanda toplumsal cinsiyete dayalı şiddet sözlüğünü analiz etmiştir. Örneğin Santamaría-Pérez (2022: 46) çalışması ile feminist aktivizm web sitelerinden ve toplumsal cinsiyet meselelerine ilişkin makalelerden, web sitelerinden, moda dergilerinden ve dijital basındaki çeşitli bölümlerden alınan makalelerden elde edilen 200'den fazla metin üzerinden analiz gerçekleştirmiştir. Çalışma ile 2019-2021 yılları arasında cinsiyete dayalı şiddet ile ilgili olarak son iki yılda en çok tekrarlanan ve sık karşılaşılan 21 sözcük ortaya konmuştur. Bunlar arasında göze çarpanlardan biri *"Mansplaining"* dir. Bu noktada görüldüğü üzere *Mansplaining* kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı bit tür şiddet olarak kabul edilmektedir. Çalışmada ayrıca göze çarpan, tüm şiddet terimlerinin İngilizceden gelmeleridir. Bunun bir nedeni olarak, bu kavramların feminizm ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle ilgili yeni gerçeklikleri tanımlamak için bilhassa İngilizcede kullanılıyor olması; diğer nedeni olarak da İngilizcenin bu kavramların yayılmasını ve uluslararasılaşmasını kolaylaştırıyor olması ifade edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği hem erkeklerin hem de kadınların potansiyellerini geliştirmelerini, belirli bir kariyer basamağına ulaşmalarını ve özgür seçimler yapmalarını sınırlayan veya engelleyen, böylece toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını da engellemiş olan, cinsiyete dayalı bir ayrımcılık olarak tanımlanmaktadır (Kabeer, 2005: 14). Cinsiyet eşitliğinin sağlanması, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden beşinci kalkınma hedefidir[25]. Toplumsal cinsiyet eşitliği, sürdürülebilir ve barışçıl bir dünya için gerekli ön koşullardan biridir (Sachs ve McArthur, 2005: 348). Ayrıca sosyal adaletle yakından bağlantılıdır ve BM Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'nin (BM Kadın Birimi) temel hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda yaşanan ilerlemeye rağmen, kadınlara yönelik ayrımcılık ve iş dünyasındaki cinsiyet eşitsizliği, dünyanın birçok ülkesinde hala devam etmektedir (Kabeer, 2021: 18). Özellikle cinsiyete dayalı ayrımcılık ve fırsat

[25] Bkz. https://sdgs.un.org/goals/goal5 (Erişim Tarihi: 20.01.2025).

eşitliği konusunda Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) açıkladığı 2024 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre, cinsiyet eşitliğine ulaşmak için Dünya'nın 134 yıl daha ihtiyacı olduğu görülmektedir[26]. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2021 yılı verilerine göre kadınlar gerçekte, genellikle düşük beceri gerektiren işlerde sıkışıp kalmakta ve erkeklerden daha az ücret almaktadırlar. Örneğin, kadınlar iş becerilerini geliştirmek için çaba gösterseler bile, yönetici pozisyonuna yükselmeleri hala oldukça güçtür (Eagly ve Carli, 2018: 152; Knights, 2021). 2020 yılında yayınlanan bir LinkedIn raporu, eşitsiz cinsiyete dayalı muamele nedeniyle kadınların erkeklerden daha az "hak sahibi" hissettiğini göstermektedir. İşyerinde kadın ve erkekler arasındaki muamele farkı, daha düşük üretkenliğe ve kişinin kendi fikrini ifade edememesine yol açarken, kadın çalışanlarda güvensizlik, öfke ve elbette kötü ekonomik koşulların kaynağı olabilmektedir (Gennaro ve Piscopo, 2023: 300).

Son derece yaygın bir uygulama pratiği ve kadınlar üzerinde oldukça olumsuz sonuçları olmasına karşın *Mansplaining* ithamı, çoğunlukla reddedilen bir durumdur. Dahası, *Mansplaining* davranışını kanıtlamaya çalışan kadının susturulması ve hatta daha fazla *Mansplaining* davranışına maruz kalması olasıdır. *Mansplaining* davranışının inkârı, eylemi doğallaştırma, münferitleştirme ya da reddetme biçimlerinde olabilir. Kişi, örtük ya da açık olarak, açıkladığı konuda erkeklerin "doğaları gereği" daha bilgili olduğunu, bu yüzden kadınların bu açıklamaya ihtiyacı olduğunu iddia edebilir. Olay münferitleştirilerek, yapılanın toplumsal cinsiyet ilişkileri dışında, istisnai bir açıklama eylemi olduğu iddia edilebilir, ya da *Mansplaining* davranışının cinsiyetçi olduğu toptan reddedilebilir. Her halükârda, bahsi geçen "susturma" eyleminin olası sonuçları da göz önüne alınarak bu açıklama eyleminin cinsiyetçi olduğu konusunda ısrar etmek ve konuyu cinsiyet eşitliği perspektifinden ele almak önemlidir. Kadınların sesinin kesilmesi, onların düşünce ve sözlerini değersizleştiren, şiddete daha açık hale gelmelerine sebep olan cinsiyetçi bir baskı biçimidir[27]. Ancak *Mansplaining* davranışından bahseden kadın, çok büyük olasılıkla, gerçekte var olmayan bir cinsiyetçilikten bahsetmekle suçlanacak; daha "şanssız" olan diğer kadınlar yoksullukla, tecavüzle, fiziksel şiddetle mücadele ederken bu cinsiyetçiliği gündeme getirmekle eleştirilecektir (Ahmed, 2017: 16).

"Mansplaining" terimi, temelde cinsiyete dayalı iletişime ve güç dinamiklerine yönelik toplumsal tutumları yansıtmaktadır (Bridges, 2017: 97). Bu noktada *Mansplaining* davranışını Toplumsal Cinsiyet perspektifinden ele almak, güç, bilgi ve cinsiyetler arasındaki iletişimin dinamiklerini vurgulamak noktasında son derece önemlidir. *Mansplaining*, sadece kişiler arası bireysel etkileşimleri ve sonuçlarını yansıtmakla kalmaz. Kavram, büyük resimden bakıldığında aynı zamanda daha geniş toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlik sorunlarına da zemin hazırlayabilir. Kavramın toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınması, özellikle iş yerlerinde çeşitli bağlamlardaki etkilerinin daha derin bir analizine olanak tanır. Cinsiyet dinamiklerine yönelik tutumları ortaya koyduğu, erkek açıklamalarının genellikle küçümseme ve ayrıcalık taşıdığını vurguladığı ve böylece cinsiyet eşitsizliği ve iletişim kalıplarıyla ilgili daha geniş toplumsal sorunları yansıttığı için cinsiyet perspektifinden düşünmek çok önemlidir (Szymańska, 2022).

Mansplaining kavramını toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirmek, iletişimdeki güç dinamiklerini ortaya çıkardığı ve kadınların sözlü şiddet deneyimlerini vurguladığı için önemlidir. Ayrıca bu bağlam, toplumsal cinsiyet rolleri üzerine tartışmaları teşvik ettiği ve nihayetinde bireyleri dil kullanımını çevreleyen toplumsal normlara meydan okuma ve bunları yeniden tanımlama konusunda güçlendirdiği için de önemlidir (Bridgess, 2023: 98). Bir diğer taraftan *Mansplaining* kavramını cinsiyet perspektifinden ele almak, iletişimde ayrıcalık ve eşitsizlik konularını vurgulayarak, cinsiyete dayalı deneyimlerin etkileşimleri/iletişimleri nasıl şekillendirdiğini ortaya çıkarır. Bu anlayış, çağdaş cinsiyet dinamiklerinin karmaşıklıklarını ele alarak feminist bilim ve aktivizmi güçlendirebilir (Husson, 2013). Toplumsal cinsiyet eşitliği, önyargılardan kaçınmak ve kadınlara saygılı muameleyi sağlamak için son derece önemlidir. Bu perspektif, iletişim ve otoritede cinsiyet önyargılarını gözler önüne sererek ve buna meydan okuyarak, *Mansplaining* gibi sorunların ele alınmasına yardımcı olabilir. Ayrıca bu bakış açısı, cinsiyet dinamiklerini ele almak ve dilin cinsiyet eşitsizliğini sürdürmedeki rolüne vurgu yaparak farkındalığı artırmak üzere kıymetlidir (Santamaría-Pérez, 2022: 40).

Ayrımcılığı teşvik eden davranış ve tutumların, toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alınması ile birlikte özellikle iş yaşamında eşitliği, çeşitliliği ve kapsayıcılığı besleyen uygulamaların yerleşmesi

[26] Bkz.https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/ (Erişim Tarihi: 22.01.2025).
[27] Bkz. https://feministbellek.org/mansplaining (Erişim Tarihi:18.01.2025).

sağlanabilir. Ancak konu sadece bununla sınırlı değildir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) (2021)[28] "cinsiyet eşitliğini" iş dünyasında ayrımcılıkla mücadelede ve dört stratejik hedefe ulaşmada önemli bir unsur olarak görmektedir:

- Uluslararası çalışma standartlarını ve ilkelerini teşvik etmek ve uygulamak,
- Erkeklerin ve kadınların güvenli ve insana yakışır işlere ve gelire erişebilmeleri için daha fazla ve daha iyi fırsatlar yaratmak,
- Tüm erkek ve kadın çalışanlar için sosyal korumanın kapsamını ve etkinliğini güçlendirmek ve
- Sosyal diyaloğu güçlendirmek.

Bu nedenle, kadınların insana yakışır işlere erişimini ve bu çalışma ortamlarında eşitlikçi, kapsayıcı uygulamalara sahip olmalarını iyileştirme çabalarını yoğunlaştırmak yalnızca ahlaki bir zorunluluk değil, aynı zamanda sürdürülebilir, kapsayıcı iş yaşamını ve kalkınmayı teşvik etmek için de önemli bir fırsattır (Gupta ve Vegelin, 2016: 438).

Mansplaining Davranışına Karşı İş Hayatında Atılması Gereken Adımlar

İş yaşamında *Mansplaining* davranışı ile etkin bir şekilde mücadele etmek ve bu ayrımcı tutumu önlemek için kuruluşlar, iletişim tarzlarını ele alan, farkındalığı teşvik eden ve kapsayıcı bir kültürü teşvik eden çok yönlü bir yaklaşım benimsemelidir. Bu çok yönlü yaklaşım, çok yönlü ve eşitlikçi eğitim programlarının uygulanmasını, açık iletişim yönergelerinin oluşturulmasını ve toplumsal cinsiyet önyargıları hakkında açık diyaloğu teşvik etmeyi içermelidir. Bu noktada iş yaşamında *Mansplaining* davranışını önlemek ve/veya bu gibi cinsiyetçi ve ayrımcı tutumlarla mücadele etmek üzere atılacak adımları daha net bir biçimde ifade etmek gerekirse;

Eğitim ve Farkındalık Programları Oluşturmak

- Çalışanları, *Mansplaining* dahil, cinsiyet önyargıları ve bunların işyeri dinamikleri üzerindeki etkileri hakkında eğiten eğitim programlarının düzenlenmesi, atılacak adımlardan bir tanesidir. Buna ilaveten çalışanların insan davranışlarını gerçek zamanlı olarak tanımalarına ve bunlara yanıt vermelerine yardımcı olmak, empati ve anlayışı teşvik etmek için rol oynama *(rol play)* ve/veya vaka analizi *(case study)* uygulamaları kullanılabilir (Briggs *vd.,* 2023: 1340).
- Özellikle kadın çalışanları güçlendirmenin, eğitim ve yasal önlemler yoluyla farkındalık yaratmanın önemini vurgulayarak, cinsiyet eşitsizliğine yönelik çözümlerin tartışıldığı platformlar yaratılmalıdır. Saygılı iletişim konusunda eğitim programlarının uygulanması, birlik ruhu oluşturmaya ve bu sayede mücadeleye yardımcı olabilir. Bununla birlikte daha kapsayıcı bir işyeri ortamını teşvik edebilir (Zhu, 2021: 695).
- Çalışanların bilinç düzeyini artırmak, cinsiyetçi davranışların engellenmesi açısından kritik bir adımdır. İş yerlerinde düzenlenecek eğitim programları, kadınlara yönelik ayrımcılığın ve bu tür saldırganlıkların fark edilmesini sağlayarak, çalışanların cinsiyet eşitliği konusunda bilinçlenmesine katkıda bulunacaktır. Bu noktada çalışanlara ilaveten özellikle yöneticilere yönelik eğitimler, liderlerin eşitlikçi bir kurum kültürü oluşturmasını teşvik edecektir[29].

İletişim Yönergeleri Oluşturmak

- İş yaşamında, iletişimde engelleri aşmak ve kapsayıcı bir dil kullanımını teşvik etmek üzere farklı bakış açılarını dinlemenin ve değer vermenin önemini vurgulayan, saygılı iletişimi teşvik eden yönergeler geliştirilmelidir (Edwards vd., 2022: 2014)
- *Mansplaining* ile karşı karşıya kalanların bu durumu bildirebilmesi ve bu davranışı görünür kılması önemlidir. Çünkü literatürdeki çalışmaların da vurguladığı üzere çoğu zaman *Mansplaining* davranışı, buna maruz kalanın abarttığı veya yarattığı bir davranış olarak ele alınmaktadır. Bu noktada iş yaşamında *Mansplaining* davranışına maruz kalanların herhangi bir

[28] Bkz. https://www.ilo.org/sites/default/files/2024 (Erişim Tarihi: 05.02.2025).
[29] Bkz. https://www.catalyst.org/insights/2020/interrupting-sexism-silence (Erişim Tarihi: 19.12.2024).

korku ya da endişe duymaksızın, *Mansplaining* davranışı örneklerini bildirebilecekleri geri bildirim sistemleri oluşturulması önemli bir adım olacaktır. Bu geri bildirim mekanizmaları, mağdur dostu bir şikâyet prosedürü oluşturmayı, çalışanları cinsiyetçi yaklaşımlara karşı eğitip bilinçlendirmeyi ve rahatsız edici davranışların rapor edilmesini teşvik etmeyi sağlamalıdır. Bu önlemler saygılı bir işyeri ortamının geliştirilmesine yardımcı olabilir, *Mansplaining* örneklerini ve diğer cinsiyete dayalı ayrımcı davranışları azaltabilir (Epstein, 1995: 142).

- İş yerinde cinsiyetçi davranışlara karşı etkili bir geri bildirim mekanizması oluşturulması, kadınların maruz kaldıkları ayrımcılığı dile getirmelerini ve rapor etmelerini kolaylaştıracaktır. Bu mekanizmalar, mağdurların korunmasını sağlayarak, çalışanların iş yerinde kendilerini güvende hissetmesine yardımcı olacaktır (UN Women, 2021).
- Özellikle bu şikâyetlerin neticesinde devreye girecek yaptırımların ne olacağı net bir biçimde ortaya konmalıdır. Bu durumda şikayetler dikkate alınarak yaptırımların uygulanması, bu tür davranışlara karşı caydırıcı bir etki yaratacaktır[30].
- *Mansplaining* davranışı gibi cinsiyetçi davranışların farkındalığına ve kabul edilmesine duyulan bir ihtiyaç söz konusudur. *Mansplaining* davranışı ile karşı karşıya kalanların iletişime geçip seslerini duyurmaları için güvenli alanlar yaratmak, kesişimsel anlayışı teşvik etmek ve kolektif sesleri duyabilmek, bu tür ayrımcı davranışlara etkili bir şekilde direnmeye ve bunlarla mücadele etmeye yardımcı olabilir (Edwards vd, 2022: 2015).

Eşitlikçi, Çeşitliliği Teşvik Eden, Kapsayıcı Bir İş Yeri Kültürü Oluşturmak

- Çalışma yaşamı kadın ve erkeğin etkin bir biçimde birlikte yer aldığı çeşitliliğin ve kapsayıcılığın hâkim olduğu bir ortam olmak zorundadır. Bu bağlamda çalışanların, özellikle *Mansplaining* ve benzeri davranışları ele alma ve öne çıkarma konusunda birbirlerini desteklediği bir iş yeri kültürü teşvik edilmelidir (Edwards vd., 2022: 2016)
- İş yaşamında ayrıca *Mansplaining* davranışına ilişkin liderlerin tutumu da önemli bir yere sahiptir. Özellikle liderlerin çeşitliliği, eşitliği ve kapsayıcılığı teşvik eden iletişimi modellemesi ve saygılı bir işyeri ortamı yaratmaya yönelik sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekmektedir.
- Kuruluşların çeşitli cinsiyetleri içeren, önyargılara ilişkin farkındalığı teşvik eden ve ayrımcı davranışları aktif olarak caydıran bir kültürü teşvik etmeleri gerekmektedir. Ancak böylelikle tüm seslere değer verilen ve saygı duyulan bir çalışma ortamı yaratılabilecektir.
- İş yerlerinde cinsiyet eşitliğini sağlamak ve ayrımcılıkla mücadele etmek için öncelikle kurumsal düzeyde politikalar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu politikalar iş yerinde ayrımcılığa, cinsiyet temelli önyargılara ve davranışlara karşı net kurallar koyan, yaptırım gücü yüksek politikalar olmalıdır (ILO, 2019). Şirket içi yönergeler ve etik kodlar, kadınların eşit haklara sahip olduğunu vurgulamalı ve cinsiyet temelli ayrımcılığı kesin bir şekilde yasaklamalıdır (ILO, 2019).
- Bu tür uygulama ve stratejiler *Mansplaining* örneklerini önemli ölçüde azaltabilirken, yerleşik cinsiyet önyargıları ve güç dinamikleri gibi sistematik hale gelmiş sorunların çözülmesinde de önemli bir yer tutacaktır. Ancak yalnızca bu tür strateji ve uygulamaları kullanmak yeterli olmayacaktır. Tüm bunların yerleşmiş birer uygulama haline gelmesi, iş yeri kültürünün bir parçası olması ve sürekliliğinin sağlanması önem arz etmektedir. Bu noktada bu tür uygulamaları takip edecek, ölçebilecek ve izlemeyi sağlayacak mekanizmaların varlığının gerektiği de göz ardı edilmemelidir.

İş yerinde kadınlara yönelik cinsiyetçi tutum ve davranışların önlenmesi, yalnızca kadın çalışanların değil, tüm iş gücünün yararına olacak bir süreçtir. Kurumsal politikaların oluşturulması, farkındalık eğitimlerinin düzenlenmesi, mentorluk sistemlerinin geliştirilmesi, etkili şikâyet

[30] Bkz. https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth (Erişim Tarihi: 21.12.2024).

mekanizmalarının kurulması ve eşit çalışma koşullarının sağlanması, iş yerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesine ve ayrımcılıkla mücadele edilmesine katkı sunacaktır. Uzun vadede bu tür uygulamalar, daha kapsayıcı, verimli ve sürdürülebilir iş ortamlarının oluşmasını sağlayacaktır.

Sonuç

Hem özel hem kamusal alanda, evde, ofiste veya siyasi sohbetlerde olsun, *Mansplaining* gerçekleştiğinde, aslında bir kadına örtük biçimde onun sesinin bir erkeğin sesi kadar önemli olmadığı söylenmektedir. Bir konuşmacı olarak statüsü zayıflatılmakta, hatta sesi/sözü susturulmakta, potansiyel olarak katılımı ve etkinliği azaltılmaktadır. Bu durum toplumsal cinsiyet bağlamında özellikle iş yerlerinde çeşitlilik, kapsayıcılık ve eşitlikçi yaklaşımların önünde engel yaratmaktadır. Ne yazık ki bu tür davranışların etkilerini yalnızca iş yaşamı ile sınırlamak mümkün değildir. Bu tür eylemler, daha geniş bir bağlamda toplumsal normları, önyargıları ve davranış kalıplarını da etkileme potansiyeline sahiptir. Her ne kadar örtülü olduğu iddia edilirse edilsin, *Mansplaining* davranışı, eşitsizliği tetikleyen sonuçlara hizmet eden bir ayrımcılık, hatta gizil bir psikolojik şiddet biçimidir. Belirli bir kesim *Mansplaining* vb. terimleri kullanmaktan kaçınırken; küçümsenmek, işyerinde görmezden gelinmek veya bir toplantıda sözünün kesilmesi gibi durumlar, çoğu çalışanın günlük hayatında sürekli karşılaştığı sorunlardır ve kesinlikle incelenmeye değerdir. Bu noktada varsayımlar ve önyargılar içeren davranışları ele almak için, ayrımcılığı incelemenin çok daha ötesine geçme ihtiyacı olduğu görülmektedir (Hebl vd., 2020: 280). İletişimci ve alıcı perspektifinden yetkinlik sorgulayan davranışların neden cinsiyete dayalı olabileceğine dair teorik bir arka plan sunulması son derece kıymetlidir. Bu cinsiyete bağlı davranışlara ve potansiyel etkilerine dikkat çekerek, "kadın olarak konuşmanın" ne zaman ve neden zor olabileceğini daha iyi anlamak, gelecek çalışmalar için son derece kıymetli olacaktır (Sandberg ve Grant, 2015: 11).

İş yaşamında tüm bu zorlukların üstesinden gelmek, *Masplaning* vb. ayrımcı ve cinsiyetçi davranışların önüne geçmek için atılması gereken adımlar bulunmaktadır. *Mansplaining* ile ilgili olarak, çalışanlara cinsiyet eşitliğinin faydalarını açıklayarak ve onları kadınlara yönelik aşağılayıcı ve adaletsiz davranış uygulamalarından vazgeçirerek farkındalık yaratmak önemlidir. Bu noktada, kadınları her koşulda bakış açılarını ortaya koymaya ve kendilerini ifade etmeye teşvik etmek önemlidir. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir: *Mansplaining* davranışının en önemli özelliklerinden biri, erkeklere bilgi ve görüşlerinin çok daha nitelikli ve bir kadınınkinden daha değerli olduğunun öğretildiği bir dünyada yetiştirildiklerinde ortaya çıkmasıdır. Çoğu zaman bu durum, bazı erkekler, yerleşik kültüre ve erkek egemen varsayımlara göre hareket ettiğinde ortaya çıkmaktadır. Ne yazık ki etkisi, özellikle iş yerinde, başlangıçta yarattığı bireysel rahatsızlığın çok daha ötesine geçebilmektedir. Bunu durdurmanın öncelikli yolu, ilk etapta erkek katkılarını üstün olarak kuran eril anlatıyı değiştirmektir. Kadınları daha sonra bununla başa çıkmaları için "eğitmek" değildir[31]. Ayrıca fikir alışverişinin bir avantaj olarak görüldüğü ilişkisel bir ortam ve organizasyonel bir kültür yaratmak ve aynı zamanda çalışanlar için bir dizi eğitim programı oluşturmak gerekir. Ancak bu şekilde, çeşitliliği gerçek anlamda destekleyen şirket politikalarının varlığına doğrudan bağlı olan, insani ve ekonomik zenginliği deneyimlemek mümkün olabilecektir (Gennaro ve Piscopo, 2023: 310).

Mansplaining davranışını; kesintileri, konuşma ve dinleme uzunluklarını ve diğer konuşma kalıplarını analiz ettiğimiz şekilde ölçmek mümkün olmayabilir. Ancak gelecekteki araştırmalar ile, görüşmeler ve belki de metin analizi de dahil olmak üzere, nitel araştırmalar yoluyla *Mansplaining* davranışını daha fazla analiz etmek ve bu tür davranışların etkilerine ve sonuçlarına daha derinlemesine ışık tutmak mümkün olabilir. *Mansplaining* davranışı üzerine yapılacak ampirik çalışmalar ırk, etnik köken ve yaşın yanı sıra cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim arasındaki ayrımları da hesaba katacak kesişimsel bir analiz tarafından yönlendirilmelidir. Bu, örneğin, *Mansplaining* davranışının genç, beyaz/siyahi vb. kadınlar için daha ciddi sonuçlar üretip üretmediği ve üretiyorsa bu ciddi sonuçları nasıl ürettiği konusunda ışık tutmaya yardımcı olabilir. Bu adım, karşılıklı ilişkiler hakkında daha eksiksiz bilgi sahibi olabilmek ve eşitliği, çeşitliği ve kapsayıcılığı temel alan uygulamaları teşvik etmek açısından önemlidir.

[31] Bkz. https://www.theguardian.com/lifeandstyle/womens-blog/2016/sep/13/mansplaining-how-not-talk-female-nasa-astronauts(Erişim Tarihi: 18.12.2024).

KAYNAKÇA

Ahmed, S. (2017). *Feminist Bir Yaşam Sürmek* (B. Aydaş, Çev.), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Anderson, E. S. (1999). What is the Point of Equality? Ethics, 109(2), 287-337.

Biernat, M., & Kobrynowicz, D. (1997). Gender-and race-based standards of competence: lower minimum standards but higher ability standards for devalued groups. Journal of personality and social psychology, 72(3), 544.

Bates, L. (2016). "Mansplaining: How Not to Talk to Female Nasa Astronauts." *The Guardian*, https://www.theguardian.com/lifeandstyle/womensblog/2016/sep/13/mansplaining-how-not-talk-female-nasa-astronauts (Erişim Tarihi: 01.02.2025)

Bridges, J. (2017). Gendering metapragmatics in online discourse: "Mansplaining man gonna mansplain…". Discourse, context & media, 20, 94-102.

Briggs, C. Q., Gardner, D. M., & Ryan, A. M. (2023). Competence-questioning communication and gender: Exploring mansplaining, ignoring, and interruption behaviors. Journal of Business and Psychology, 38(6),1325-1353.

Christiano, Thomas. 1997. "The Significance of Public Deliberation." In Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics, eds. Bohman, James and Rehg, William, 243–78. Cambridge, MA: MIT Press. DOI: 10.7551/mitpress/2324.003.0012.

Cui, R., Ding, H., & Zhu, F. (2022). Gender inequality in research productivity during the COVID-19 pandemic. Manufacturing & Service Operations Management, 24(2), 707-726.

De Gennaro, D., Loia, F., Piscopo, G., & Adinolfi, P. (2022). Women's working conditions following the Covid-19: Insights into pinkwashing and mansplaining. In Academy of Management Proceedings (Vol. 2022, No. 1, p. 14708). Briarcliff Manor, NY 10510: Academy of Management.

De Gennaro, D., & Piscopo, G. (2023). Pinkwashing and mansplaining: individual and organizational experiences of gender inequality at work during the COVID-19 pandemic. Culture and Organization, 29(4), 298-314.

DeFrancisco, V. L. (1991). The sounds of silence: How men silence women in marital relations. Discourse & Society, 2(4), 413-423.

Dular, N. (2021). Mansplaining as epistemic injustice. Feminist Philosophy Quarterly, 7(1). 1-23.

Eagly, A. H., & Carli, L. L. (2018). Women and the labyrinth of leadership. In Contemporary issues in leadership (pp. 147-162). Routledge.

Edwards, M., Mitchell, L., Abe, C., Cooper, E., Johansson, J., & Ridgway, M. (2024). I am not a Gentleman academic': Telling our truths of micro-coercive control and gaslighting in Business Schools using 'Faction. Gender, Work & Organization, 31(5), 1999-2018.

Epstein, D. (1995). Can a dumb ass woman achieve equality in the workplace-Running the gauntlet of hostile environment harassing speech. Geo. LJ, 84, 399.

Gupta, J., & Vegelin, C. (2016). Sustainable development goals and inclusive development. International environmental agreements: Politics, law and economics, 16, 433-448.

Hebl, M., Madera, J. M., & King, E. (2008). Exclusion, avoidance, and social distancing. Diversity resistance in organizations, 127-150.

Husson, A. C. (2013). Feminist Thought and Online Lexical Creativity: the Case of" Mansplaining". In *Feminist Thought-Politics of Concepts. 5th Christina Conference on Gender Studies*.

Kabeer, N. (2005). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third millennium development goal 1. Gender & development, 13(1), 13-24.

Kabeer, N. (2021). *Gender equality, inclusive growth, and labour markets*. In Women's Economic Empowerment (pp. 13-48). Routledge.

Koc-Michalska, K., Schiffrin, A., Lopez, A., Boulianne, S., & Bimber, B. (2021). From online political posting to mansplaining: The gender gap and social media in political discussion. *Social Science Computer Review*, *39*(2), 197-210.

Lutzky, U., & Lawson, R. (2019). Gender politics and discourses of# mansplaining,# manspreading, and# manterruption on Twitter. Social Media+ Society, 5(3), 2056305119861807.

Manne, K. (2020). How male privilege hurts women.

Montanaro, L. (2024). The Antidemocratic Harms of Mansplaining. Perspectives on Politics, 1-13.

Phillips, A. (2020). "Descriptive Representation Revisited." In The Oxford Handbook of Political Representation in Liberal Democracies, eds. Rohrschneider, Robert and Thomassen, Jacques, 174–91. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780198825081.013.8

Reagle, J. (2016). The obligation to know: From FAQ to Feminism 101. New Media & Society, 18(5), 691-707.

Rothman, L. (2012). *A cultural history of mansplaining*. The Atlantic.

Sachs, J. D., & McArthur, J. W. (2005). The millennium project: a plan for meeting the millennium development goals. *The Lancet*, *365*(9456), 347-353.

Sandberg, S., & Grant, A. (2015). *Speaking while female*. The New York Times, *12*.

Santamaría-Pérez, I. (2022). Sextorsión y mansplaining: caracterización y percepción social del léxico de la violencia de género en los medios digitales. 46.

Santoro, E., & Markus, H. R. (2024). Is Mansplaining Gendered? The Effects of Unsolicited, Generic, and Prescriptive Advice on US Women. *Psychological Science*, 35(12), 1395-1415.

Smith, C. J., Schweitzer, L., Lauch, K., & Bird, A. (2022). 'Well, actually': investigating mansplaining in the modern workplace. Journal of Management & Organization, 1-19.

Solnit R. (2008, April 13). *Men explain things to me (Facts didn't get in their way)*. Los Angeles Times. https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2008-apr-13-op-solnit13-story.html

Solnit, R. (2014). *Men explain things to me*. Haymarket books.

Szymańska, M. (2022). Language, gender and social change: the case of gendered neologisms in English.

Jashik, S. (2012). *Calling out academic "mansplaining".* Inside Higher Ed.

Johnson, C. R. (2020). Mansplaining and illocutionary force. Feminist Philosophy Quarterly, 6(4). 1-21.

Joyce, J. B., Humă, B., Ristimäki, H.-L., Almeida, F. F. de, & Doehring, A. (2021). Speaking out against everyday sexism: Gender and epistemics in accusations of "mansplaining". Feminism & Psychology, 31(4), 502-529. https://doi.org/10.1177/0959353520979499.

Tannen, D. (1994). *Talking from 9 to 5: How women's and men's conversational styles affect who gets heard, who gets credit, and what gets done at work*. William Morrow and Co.

Wilhelm, H. (2017). *Mansplaining and the gender wars. Commentary*.

Zimmerman, D. H., & West, C. (1975). *Sex Roles, Interruptions and Silences in Conversation*: In Thorne, B. & Henley, N.(Eds.), Language and sex: Difference and Dominance (pp. 105-129).

Zhu, Z. (2021, December). The causes and solutions of gender inequality in the workplace. In *2021 4th International Conference on Humanities Education and Social Sciences (ICHESS 2021)* (pp. 693-697). Atlantis Press.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: https://henrytr.com/college/men_explain_things_to_Me+comments.pdf (Erişim Tarihi: 26.01.2025).

URL-2: https://www.dictionary.com/browse/mansplain (Erişim Tarihi: 23.01.2025).

URL-3:https://www.quebec.ca/en/family-and-support-for-individuals/childhood/child-development/effects-stereotypes-personal-development/definition-stereotypes (Erişim Tarihi: 05.02.2025).

URL-4: https://sdgs.un.org/goals/goal5 (Erişim Tarihi: 20.01.2025).

URL-5:https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2024/ (Erişim Tarihi: 22.01.2025).

URL-6:https://feministbellek.org/mansplaining (Erişim Tarihi: 18.01.2025).

URL-7: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024 (Erişim Tarihi: 05.02.2025).

URL-8:https://www.catalyst.org/insights/2020/interrupting-sexism-silence (Erişim Tarihi: 19.12.2024)

URL-9:https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-advancing-womens-equality-can-add-12-trillion-to-global-growth (Erişim Tarihi: 21.12.2024).

URL-10: https://www.theguardian.com/lifeandstyle/womens-blog/2016/sep/13/mansplaining-how-not-talk-female-nasa-astronauts (Erişim Tarihi: 18.12.2024).

6. Bölüm:
Cinsiyet Temelli Şiddet ve Hukuki Perspektifler

6.1. KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN AĞIR BİR BOYUTU OLARAK CİNSEL SUÇLAR: YARGITAY 9. CEZA DAİRESİ KARARLARI BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Gülçin CEBECİOĞLU*

Giriş

Dünyanın her yerinde kadınlar toplumsal cinsiyetlerinden ötürü sistematik biçimde taciz, tecavüz ve şiddet gibi insanlık dışı eylemlere maruz kalmaktadırlar (Dumrul ve Karabacak Danacı, 2015: 255). Şiddet ve cinsel suçlara ilişkin önemli bir ayrıntı toplumda çok yaygın olarak karşılaşılabilmesine rağmen kayıtlara geçen bu suç olaylarının oldukça az bir oranda olmasıdır (Atman, 2003: 333; Çiçeklioğlu ve Saçaklıoğlu, 1996: 97). Bu durum cinsel suçlara ilişkin doğru istatistikî verilere ulaşmanın zorlaşmasına sebep olmaktadır. Ne var ki toplumsal bir sorun teşkil eden olguya ilişkin sayısal verilerin bilinmesi önem arz etmektedir. Bu noktada 2024 yılında dünya üzerinde kadınların %35'inin cinsel taciz suçuna maruz kaldıkları, %40'tan azının yardım aldığı, yalnızca %10'unun şikâyette bulundukları belirtilmektedir (URL-1). Yine farklı ülkelerde gerçekleştirilmiş araştırmalar içerisinde örneğin Amerika'da kadınların %82'sinin hayatlarında en az bir kez cinsel tacize maruz kaldıkları (URL-2), her 93 saniyede bir cinsel taciz olayının gerçekleştiği (URL-3), işlenen cinsel taciz suçlarının yalnızca %20'sinin ihbar edildiği, işyerlerinde tacize maruz kaldıklarını ihbar eden 310 kadından yalnızca 50'sinin failinin yakalandığına (URL-4) dair istatistikî verilerle karşılaşmaktayız.

Türkiye özelinde ele alındığında, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın kayıtlarına göre, yalnızca 2024 yılı Kasım ayında erkek şiddetinin kadınlar ve çocuklar üzerinde yarattığı mağduriyetler çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde erkekler tarafından en az 32 kadın ve 2 çocuğun öldürüldüğü, 71 kadına şiddet uygulandığı, 20 kadının taciz edildiği, 34 çocuğun istismar edildiği ve 179 kadının seks işçiliğine zorlandığı vakalar kaydedilmiştir (URL-5). Yine Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 2023 yılında yayınlanan verilere göre, yardım talebiyle güvenlik birimlerine başvuru yapan 242.875 çocuğun %11,8'inin cinsel suçlardan mağdur olduğu tespit edilmiştir (URL-6). Görüldüğü üzere istatistiklere yansıyan kadarıyla dahi cinsel suçlar ciddi bir problem teşkil etmektedir. İstatistikler ve kayıtlara yansımayan cinsel suçların oranı birlikte değerlendirildiğinde, cinsel suçların toplum üzerindeki etkilerinin vahametinin mevcut verilerin ötesinde bir boyutta olduğu söylenebilir. Öyle ki toplumun kadına ve cinsel suçlara yaklaşımı ile bu yaklaşıma sahip yargılama sistemi mağdurların korku ve utanç gibi duyguları hissetmelerine ve sessiz kalmayı tercih etmelerine sebep olabilmektedir (Yüksel, 1996: 116). Oysa mağdurun bu yaklaşımı olayın saldırgan tarafından yinelenen bir hal almasına ve mağdur açısından fiziksel ve psikolojik açıdan daha büyük hasarların oluşmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle cinsel suçlar bağlamında mağdura, suçluya, suçun yapısal özelliklerine ve yargının tutumuna ilişkin bir profilin oluşturulması hem mağdur sayısının artmasının hem de mağdurların daha ağır mağduriyetler yaşamasının önlenmesi için zorunlu görülmektedir. Bu düşünceden hareketle bu araştırmada Yargıtay 9. Ceza Mahkemesinde karara bağlanmış cinsel suçlar ele alınmıştır. 2024 yılı içerisinde Yargıtay'a intikal eden cinsel suçlar suçun, suçlunun ve mağdurun özellikleri ile mahkemenin olaya nasıl yaklaştığı sorunsallarından hareketle değerlendirilmiştir. Bu yapılırken de Yargıtay 9. Ceza Mahkemesi'ne ait 2024 yılında işlenmiş cinsel suçlara ilişkin mahkeme tutanaklarından elde edilen veriler Maxqda 20.4.0 bilgisayar destekli analiz programına işlenerek analiz edilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
E-posta: gulcincebecioglu@ahievran.edu.tr ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3036-9717

Cinsel Suç Kavramının Tanımı ve Kapsamı

Cinsel suçlar, insan haklarına karşı işlenen en ciddi suçlar arasında yer almakta olup, mağdurun rızası dışında gerçekleştirilen sözlü tacizle başlayarak elle taciz, cinsel hazza yönelik davranışlar ve en uç noktada tecavüz eylemleriyle devam eden bir suç türünü kapsamaktadır (Celbis vd., 2004: 48). Literatürde cinsel suçların cinsel yönden tatmin olmanın yanı sıra bireyin kendisini güçlü ya da üstün göstermek amacıyla gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır (Gölge, 2005; Lazar, 2019; O'Donohue vd., 1998: 116, Schneider vd., 1994: 793). Bu noktada saldırıya uğrayanı korkutma, küçük düşürme ve aşağılama amacıyla gerçekleştirilen bu eylemler için çoğunlukla daha savunmasız görünen yalnız, yaşlı, sarhoş veyahut da engelli kadınların hedef seçildikleri dile getirilmektedir (Franks, 2011: 690; Plummer ve Findley., 2012: 15). Bazı saldırganlar açısından ise mağdurun yalnızca kadın olması onun hedef olmasına sebep olmaktadır (Timur ve Ok, 2001: 68). Ayrıca nitelikleri ve deneyimleri olmadığından ikinci bir iş bulabilme ihtimalleri oldukça düşük olan kadınlar, hiyerarşik olarak bir erkeğe bağlı çalışmak zorunda kalan kadınlar ile göçmen kadınların cinsel saldırıya maruz kalma riskleri yüksek gruplar içinde yer aldıkları göze çarpmaktadır (Atman, 2003: 334, Berdahl, 2007: 425; Gutek, 1982: 56-57). Bu noktadan hareketle kimler cinsel suç mağduru olmaktadır sorusu ele alındığında toplumsal cinsiyet bağlamında hem kadınlar hem de erkekler cinsel suçların mağduru olsalar da cinsel saldırı suçunun özellikle erkekler tarafından kadınlar ve kız çocuklarına karşı işlenen bir suç olma özelliği gösterdiği söylenebilir (Celbis vd., 2004: 48; Diehl, 2014: 2; Dirlik vd., 2002: 98; Gölge vd., 2006: 12).

Kadınlar ve kız çocuklarına yönelik cinsel suçlar en sık kamuya açık alanlarda, okullarda, iş yerlerinde, AVM veyahut da diğer halka açık yerlerin tuvaletlerinde, parklarda, toplu taşıma istasyonlarında meydana gelmektedir (UN Women, 2019: 90). Yapılan araştırmalarda kadınlara yönelik cinsel suçların mağdurun veya sanığın evinde tanıdık kişiler tarafından gerçekleştirildiğine ilişkin bulgulara da yer verildiği göze çarpmaktadır (Atman, 2003: 334; Beyaztaş vd., 2009: 58). Bunun dışında kadınların gözaltına alındıklarında sorgulama esnasında (Atman, 2003, UA Örgütü, 2003), savaş sırasında (Ashford, 2008: 198; Jefferson, 2004), işyerlerinde (Fitzgerald ve Cortina, 2018; Gupta ve Garg, 2020; McLaughlin vd., 2012) ve evlilikte (Puri vd., 2011; Erler, 2008) cinsel saldırılara maruz kaldıkları olgusu da önemli bulgular arasında yer almaktadır. Kadınların mağdur oldukları cinsel suçlar fiziksel, psikolojik, ekonomik ve sosyal anlamda pek çok sonucu beraberinde getirmektedir (Faravelli vd., 2004; Gölge vd., 2013; La Flair vd., 2008; O'Donohue vd., 1998: 111; Springer vd., 2003: 865). Cinsel suçlara maruz kalan kadınlar, yalnızca istenmeyen gebelikler, fiziksel yaralanmalar ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi bedensel sağlık sorunlarıyla değil, aynı zamanda depresyon, travma kaynaklı ruhsal bozukluk, korku ve kaygı gibi psikolojik zorluklarla da baş etmek zorunda kalmaktadır (Barut, 2021; Erler, 2008; Gögen, 2011: 120). Bu problemlerle baş edemeyen kadınların ise intihar ve öldürme gibi ölümcül sonuçlarla karşılaşabildikleri dile getirilmektedir (Atman, 2003; Gölge vd., 2013).

Kadına yönelik cinsel suçlara verilen tepkiler tarihsel olarak değişim göstermiştir. Başlangıçta, cinsel suçlar toplumsal dayanışmayı tehdit edebilecek kadar tehlikeli kabul edilerek tabu haline getirilmiş ve ağır suçlar olarak cezalandırılmıştır. Sonrasında, ceza hukukunun gelişimine paralel olarak, ahlaki normlara aykırılık nedeniyle cezalandırılmaya başlanmıştır. Ancak zamanla, ceza hukuku ile ahlaki kurallar arasındaki ayrım yapıldıktan sonra, cinsel suçlar toplumsal düzenin korunmasına katkı sağlayan bir suç türü olarak, bireylerin cinsel özgürlüklerini güvence altına almak amacıyla özel bir şekilde cezalandırılmaya başlanmıştır. Bu evrimle birlikte, cinsel suçların cezalandırılması, uygarlığın cinsel özgürlükleri koruma noktasında ulaştığı son noktayı temsil etmektedir (Taner, 2015: 66). Süreç içerisinde cinsel suçlar hukuksal anlamda giderek daha önemli ve ciddi bir problem olarak değerlendiriliyor olsa dahi kadınların gerçek hayattaki cinsel suç mağduriyet deneyimlerine bakıldığında yapılan araştırmalarda cinsel suç mağduru olan kadınların yardım arayışlarında sıklıkla durumun ciddiye alınmadığı ve çaresizlik duygusuna kapıldıkları sonuçlarına ulaşılmaktadır (Atman, 2003: 335). Oysa uygulamada da tıpkı doktrinde olduğu gibi işlenen suçun üzerinde ehemmiyetle durulmalıdır. Böylelikle kadınların kendi hayatlarının denetimlerini yeniden ellerine geçirebilme ve onlara daha başarılı bir hayat sürdürebilme şansları verilmiş olacaktır. Aksi takdirde hem kadınların bu insanlık dışı eylemlere maruz kalma oranları artış göstermeye devam edecek hem de kadınlar maruz kaldıkları bu eylemlere sessiz kalmaya devam edeceklerdir.

Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel Suçlar

Türk Ceza Kanunu'nda cinsel suçlar, "Kişilere Karşı Suçlar" başlıklı İkinci Kısım'ın "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" başlıklı Altıncı Bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde, bireylerin bedenleri üzerinde, rızaları dışında gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış suç sayılmış ve cezai yaptırıma tabi tutulmuştur (Yenerer Çakmut, 2016: 12). "Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar" başlığı altında, cinsel saldırı (m. 102), çocukların cinsel istismarı (m. 103), reşit olmayanla cinsel ilişki (m. 104) ve cinsel taciz (m. 105) olmak üzere dört temel suç tipi düzenlenmiştir.

Cinsel Saldırı Suçu

Cinsel saldırı suçu mağdurun açık ve bilinçli rızası olmaksızın cinsel mahiyetteki davranışlarla fiziksel bütünlüğünün ve dokunulmazlığının ihlal edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Burada öncelikli olarak cinsel davranış kavramının ne anlama geldiğinin anlaşılması gerekmektedir. İlgili kanunun gerekçesinde yer alan "kişinin vücudu üzerinde gerçekleştirilen cinsel arzuları tatmin amacına yönelik ve cinsel ilişkiye varmayan cinsel davranışlar" ile tıp ve psikoloji gibi çeşitli bilim dallarında yapılan "cinsel hisleri uyandırıcı davranışlar" tanımlamalarından yola çıkılarak öncelikle failin gerçekleştirdiği davranışın cinsellikle ilişkisi olup olmadığının belirlenmesi gerekli görülmektedir. Burada mağdurun söz konusu davranışı cinsellikle ilişkili olarak yorumlaması ile failin davranış sonrasında herhangi bir cinsel haz duyup duymaması önemli görülmemektedir (Yenerer Çakmut, 2016: 15-16). Bu bağlamda etini sıkmak, ellemek, okşamak, dokunmak, sarılmak, vücudunu birbirine sürtmek, aşırı fiziksel yakınlık veya dokunuşlar gibi davranışlar cinsel davranış olarak nitelendirilmektedir (Dumrul ve Karabacak Danacı, 2015: 260). Öte yandan mağdurun vücuda organ veya başka bir cisim sokulması suretiyle gerçekleşen cinsel saldırı, halk arasında bilinen adıyla tecavüz suçunun gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bu durumda failin davranışı TCK 102/2'de yer alan "fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on iki yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur" maddesine göre değerlendirilir ve cezalandırılır. Bu madde üzerinden cinsel saldırı suçunun vücuda organ veya başka bir cisim sokulması suretiyle işlenmesinin suç için suçu ağırlaştıran hal olarak mı yoksa yekpare, ayrı bir suç olarak mı değerlendirilmesi gerektiği konusunda doktrinde görüş ayrılıklarına sebep olduğu dikkat çekmektedir. Hâkim olan genel kanı ise ikinci fıkrada düzenlenen halin ayrı bir suç olarak değerlendirilmesi ve cinsel davranışın tamamlanmadığı hallerde ağırlaştırılmış ceza temel alınarak teşebbüs nedeniyle indirim yapılması yönündedir (Centel, 2012: 275).

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ayrıca cinsel saldırı niteliğindeki eylemin eşe karşı gerçekleştirilmiş olması durumu suç olarak düzenlenmiştir (Korkmaz, 2024: 28). Burada cinsel saldırı niteliğindeki eylemin yalnızca nitelikli halinin eşe karşı gerçekleştirilmesi durumunda şikâyete bağlı bir suç olarak kabul edildiği göze çarpmaktadır (Yenerer Çakmut, 2016: 16). Bunun dışında cinsel saldırı suçlarına ilişkin verilecek cezaların hangi durumlarda artırılacağı da belirtilmiştir. Bu bağlamda cinsel saldırı suçunun, mağdurun bedensel veya ruhsal açıdan kendini savunma yeteneğinin bulunmadığı durumlarda, failin kamu görevinin, vesayet veya hizmet ilişkisinin kendisine sağladığı nüfuzu suiistimal etmek suretiyle işlemesi halinde; mağdur ile fail arasında üçüncü dereceye kadar kan veya kayın hısımlığı ilişkisinin mevcut olması durumunda; fiilin üvey baba, üvey anne, üvey kardeş, evlat edinen veya evlatlık tarafından gerçekleştirilmesi halinde; fiilin silah kullanılarak veya birden fazla kişi tarafından birlikte işlenmesi halinde; yine suçun bireylerin toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunun bulunduğu yerlerde işlenmesi halinde ve suç neticesinde mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü halinde, fail hakkında hükmedilecek ceza yarı oranında artırılacaktır. Ayrıca cinsel saldırı suçu işlenirken failin, cebir ve şiddet uygulaması ve bu cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine yol açması halinde, faile verilecek ceza belirlenirken hem cinsel saldırı hem de kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanacaktır (Yenerer Çakmut, 2016: 17).

Çocukların Cinsel İstismarı

Cinsel istismar, TCK 103. maddesi bağlamında, *"on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte maruz kaldığı fillin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan kişilere karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış ile diğer 15-18 yaşları arasındaki çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene bağlı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar"* olarak tanımlanmaktadır. Kanun koyucunun suçun nitelikleri bakımından benzer

özelliklere sahip cinsel davranışları yetişkin bireylere yönelik gerçekleşmesi halinde cinsel saldırı şeklinde kavramsallaştırırken söz konusu eylemin bir çocuğa karşı gerçekleştirilmesi durumunda bu eylemi istismar olarak kavramsallaştırmayı tercih ettiği göze çarpmaktadır. Zira çocuklar kendilerine karşı gerçekleştirilen eylemin mahiyetinin bilincinde olmaksızın başkaları tarafından cinsel nitelikli davranışlarla onların cinsel arzularını tatmin etmek amacıyla kullanılmaktadırlar (Ayral, 2010: 3). İstismar kavramının kullanılmasının bir diğer sebebi ise, farazi cebir olarak da adlandırılan, failin yaş, konum ve bilgi itibariyle mağdur çocuk üzerinde otoriteye sahip olduğundan bu davranışı gerçekleştiriyor olmasıdır (Soyaslan, 2010: 237). Bu noktadan hareketle kanun koyucu yetişkinlere yönelik cinsel saldırılarda üzerinde önemle durulan bir husus olarak rıza varlığına çocuklarda itibar etmeyerek çocukların kendilerini koruma ihtimalleri daha az olacağından cinsel özgürlüklerinin geniş kapsamlı ve özel olarak hem dışarıya hem de kendisine karşı korunmasının önemine işaret etmiştir (Şen, 2006: 395).

Cinsel istismar genel olarak yetişkin erkekler tarafından kız çocuklarına karşı işlenen bir suç olma özelliği göstermekle birlikte son zamanlarda erkek çocuklarının da artan bir oranda cinsel istismar mağduru oldukları göze çarpmaktadır (Göral, 2014: 6). Bu noktada fail ile mağdurun cinsiyetlerinin bir önem arz etmediği; kadın veya erkeklerin kız ya da erkek çocukları cinsel davranışlarla istismar edebileceğinin altı çizilmektedir (Meran, 2008: 345). Çocukların cinsel istismarı suçu, çocuk fuhşu, çocukların pornografik amaçla kullanımı, çocukların fuhuş ve pornografide kullanılmak üzere kaçırılması, çocukların sınır ötesi istismarı ve çocuk evliliği olmak üzere beş farklı türü bulunmakta olup, bu suçu işleyen fail sekiz ile on beş yıl arasında değişen hapis cezasıyla cezalandırılmaktadır. Cinsel istismar sarkıntılık aşamasını aşamamışsa üç yıl ile sekiz yıl arasında değişen hapis cezası hükmedilmektedir. Fail eylemini on iki yaş altındaki bir çocuğa karşı işlemişse fail asgari beş yıl hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Öte yandan cinsel istismar vücuda organ veya başka bir cisim sokulması suretiyle nitelikli bir hal almışsa fail asgari on altı yıl hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Fail eylemini on iki yaş altındaki bir çocuğa karşı işlemişse fail asgari on sekiz yıl hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Eğer suçun birden fazla kişi tarafından işlenmesi, toplu yaşam alanlarının sağladığı kolaylıktan faydalanılması, akrabalık ve kan bağı gibi belirli yakınlık ilişkileri veyahut da öğretmen, bakıcı gibi belirli görev ve sorumluluk sahibi kişiler tarafından görevin kötüye kullanılmak suretiyle işlenmesi gibi durumlarla karşı karşıya kalınmış ise faile verilecek ceza yarı yarıya artırılmaktadır (Seçgin, 2018: 57-58).

Reşit Olmayanla Cinsel İlişki

TCK 104. Maddesi kapsamında düzenlenen reşit olmayanla cinsel ilişki suçu, on beş ile on sekiz yaş aralığındaki, gerçekleştirilen eylemin hukuki anlam ve sonuçlarını idrak edebilme yeteneğine sahip olan bir çocuğun cebir, tehdit ve hile olmaksızın kendi özgür iradesi ile cinsel ilişkiye girmesi sonrasında çocuğun şikâyeti üzerine adli mercilerce soruşturulan bir suç tipi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kartal, 2016: 2083). Şikâyete bağlı bir suç olma özelliği gösteren reşit olmayanla cinsel ilişki suçunda şikâyeti kimin yapabileceğine ilişkin tartışmalar yer alırken bu şikâyet hakkının mağdur, yasal temsilci ya da her ikisi tarafından ayrı ayrı kullanılabileceği yönünde görüşlerin yer aldığı göze çarpmaktadır (Akdağ, 2017: 169). Öte yandan maddenin 2. ve 3. fıkralarında düzenlenmiş olan suçu ağırlaştıran hallerin ele alındığı kısımda suç; mağdur ile aralarında evlenme engeli bulunan bir şahıs tarafından veya evlat edinilecek çocuğun evlat edinme süreci öncesinde bakımını üstlenen veya koruyucu aile statüsü kapsamında koruma, bakım ve gözetim yükümlülüğü bulunan kişi tarafından işlenmiş ise şikâyet koşulunun aranmadığının altı çizilmektedir (Doğan, 2017: 141-144). Suçun nitelikli halleri dışında şikâyet edilmesi halinde failin iki yıl ile beş yıl arasında değişen hapis cezasına; nitelikli hallerinde ise on yıl ile on beş yıl arasında değişen hapis cezasına çarptırılacağı hükmedilmektedir (Sarıgül, 2021).

Cinsel Taciz

Cinsel taciz, TCK 105. Maddesine göre doğrudan fiziksel teması içermeyen cinsel içerikli davranışlarla rahatsız edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Gerek doktrinde gerekse literatürde cinsel taciz kavramına ilişkin farklı tanımlamalar yapılmaktadır (Yenerer Çakmut, 2016: 18). Literatürde dikkat çeken en önemli nokta bazı araştırmacılar tarafından cinsel taciz suçunun TCK 102'de cinsel saldırı suçu olarak düzenlenmiş olan tecavüz veya ırza geçme suçuyla bir anılmasıdır (Artuk, 1994; Atman, 2003; Çiçeklioğlu ve Saçaklıoğlu, 1996). Oysa cinsel saldırı suçundan farklı olarak cinsel taciz yine cinsel amaç taşımasına ve cinsel özgürlüğü zedelemesine rağmen mağdurun bedensel bütünlüğü

bozacak düzeyde fiziksel teması içermeyen, ancak mağdurda rahatsızlık hissi uyandıracak nitelikte her türlü cinsel davranış olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda bir mağduru hedef alması şartıyla sözlü ifadeler, bedensel hareketlerle veyahut da yazılı iletişim yoluyla gerçekleştirilebilen cinsel içerikli konuşmalar, cinsel içerikli şakalar, birisinin bedenine tacizkar nitelikte bakmak, uygunsuz cinsel taleplerde bulunmak, kur yapmak gibi davranışlar cinsel taciz suçunun örnekleri arasında sayılabilir.

TCK'ya göre cinsel saldırı boyutuna ulaşmamış olan bu davranışlar mağdurun şikâyeti üzerine kovuşturulmaktadır. Mağdurun rızası başta olmak üzere hukuka uygunluk nedenlerinin mevcut olması halinde davranış cezai sorumluluk doğurmaktan çıkarılmaktadır. Suçun cinsel taciz suçu olarak değerlendirilebilmesi için failin suç işlemede cinsel arzuları tatmin etme kastının varlığının aranması gerekmektedir (Yenerer Çakmut, 2016: 19). Cinsel amaçlı taciz davranışını gerçekleştiren bir birey üç ay ile iki yıl arasında değişen hapis cezası veyahut da adli para cezası ile cezalandırılır. Ancak failin suçu aile içi yakınlığın, aynı iş yerinde çalışmanın, kamu görevi veya hizmet ilişkisinin sağladığı kolaylıktan, gözetim ve bakım yükümlülüğü bulunan kişilerin konumlarının getirdiği avantajdan yararlanarak işlemesi ya da posta veya elektronik haberleşme araçlarını kullanarak veya teşhir yoluyla gerçekleştirmesi halinde verilecek ceza artırılmaktadır. Ayrıca mağdurun, cinsel taciz suçu neticesinde işi bırakmak, okuldan veya ailesinden ayrılmak zorunda kalması durumunda verilecek cezanın alt sınır bir yıl olarak belirlenmiştir (Çakıcı Gerçek, 2011).

Yöntem

Tüm dünyada cinsel şiddet, bir alt kavram olarak cinsel suçlar özellikle kadınların yüksek oranda mağduriyet yaşadığı gerek hukuksal gerekse toplumsal düzen kuralları çerçevesinde olumsuz karşılanan ve yaptırımları olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan bu suçlar uygulamada toplumsal cinsiyete yönelik ataerkil bakış açısından dolayı masum bir davranış olarak gösterilmekte ve çok da ciddiye alınmamaktadır. Oysa günümüzde özellikle teknolojinin de gelişmesiyle bu suçlarda önemli bir artış görülmektedir (Yaldız, 2023: 224). Bu durum doktrinde ve teoride olduğu kadar uygulamada da cinsel suçlar konusunda bir farkındalık uyandırılması ve konuya özel bir ihtimamla yaklaşılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle cinsel suçlar özelinde mağdura, suçluya, suçun özelliklerine ve yargının olaya nasıl yaklaştığına ilişkin oluşturulan profillerle suç oranlarındaki artışın ve cinsel suç mağdurlarının daha fazla mağduriyet yaşamalarının önüne geçilmesi mümkün görülmektedir. Bu düşünceden hareketle bu araştırma ile 2024 yılı içerisinde Yargıtay'a intikal eden suçlardan Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nde karara bağlanmış cinsel suçlar bağlamında; suçun, suçlunun ve mağdurun özellikleri ile mahkemenin olaya nasıl yaklaştığı sorularına cevap aranmıştır.

Araştırmanın verileri "karararama.yargitay.gov.tr" ve "www.lexpera.com.tr" adreslerinden 2 Aralık 2024- 6 Ocak 2025 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında amaçlı örnekleme yöntemleri içerisinden ölçüt örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme, örneklemin araştırma sorunsalı bağlamında önceden belirlenmiş belirli özellikleri taşıyan kişi, olay, nesne veyahut da durumlardan oluşturulmasıdır. Bu örnekleme yönteminde araştırmacı önceden oluşturulmuş ölçütlerden yararlanabileceği gibi araştırma konusunun odağına uygun olacak şekilde kendisi de ölçütler belirleyebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 140). Çalışmanın literatür kısmında da detaylı bir şekilde ele alındığı üzere TCK'ya göre cinsel suçlar mağdurun yetişkin veyahut da çocuk olması noktasından hareketle temel bir ayrıma tabi tutulmuştur. Ancak söz konusu çalışmada, örneklemin belirlenmesinde yaş hususu değil toplumsal cinsiyet temel ölçüt olarak belirlenmiştir. Araştırmada, 2024 yılında Yargıtay 9. Ceza Dairesi tarafından karara bağlanmış mahkeme tutanakları, cinsel suçlar özelinde mağdurun kadın veya kız çocuğu olması ölçütlerine göre belirlenmiştir. Ayrıca bazı mahkeme tutanaklarında olaya, sürece, mağdur ve sanığa ilişkin detaylı bilgi verilmediği dikkat çekmiş, bu nedenle yaklaşık 4500 mahkeme tutanağı içerisinden bahsi geçen durumlara ilişkin detaylı bilgilerin yer aldığı 508 mahkeme tutanağının örneklem grubuna dahil edilmesi uygun görülmüştür. Çalışmanın amacına uygun olan mahkeme tutanaklarının belirlenmesinin ardından mahkeme tutanaklarından elde edilen veriler Maxqda 20.4.0 bilgisayar destekli analiz programına işlenerek analiz edilmiştir.

Bulgular

Cinselliğin güç ve şiddet göstermek amacıyla bir araç olarak kullanıldığı bir suç türü olarak karşımıza çıkan cinsel suçlar yaygınlığı ve artış hızı oldukça yüksek olmasına rağmen sıklıkla gizli kalma özelliği göstermektedir (Kantar Davran vd., 2022: 2683; Dunn ve Gilchrist, 1993). Bu özelliğiyle cinsel

suçlar gittikçe büyüyen bir toplumsal problem olarak gündemde yer almakta ve pek çok araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. İlk dönemlerde cinsel suç mağdurlarının korunması ve tedavisi konusuna odaklanan araştırmaların daha sonraları cinsel suçların önlenebilmesi için gereken önlemler ve müdahale programlarının belirlenebilmesi adına cinsel saldırganlar konusuna yoğunlaştıkları göze çarpmaktadır (McGrath ve Purdy, 1999: 62; Gölge vd., 2006: 2). Bu noktada cinsel suçların işlenmesinin altında yatan nedenler ile suçun işlenme motivasyonunu ele alan araştırmalarda cinsel suçların ortaya çıkmasında pek çok faktörün rolünün olduğunun altı çizilmektedir (Gölge vd., 2006: 2). Cinsel suçlara ilişkin bir suç, suçlu ve mağdur profili ortaya koymayı hedefleyen söz konusu araştırmada da 2024 yılı içerisinde Yargıtay'a intikal eden suçlardan Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nde karara bağlanmış cinsel suçlar içerisinden 508 dosya ele alınmış ve ele alınan bu dosyalardan elde edilen veriler suç, suçlu ve mağdura ilişin bilgiler başlıkları altında değerlendirilerek tartışılmıştır.

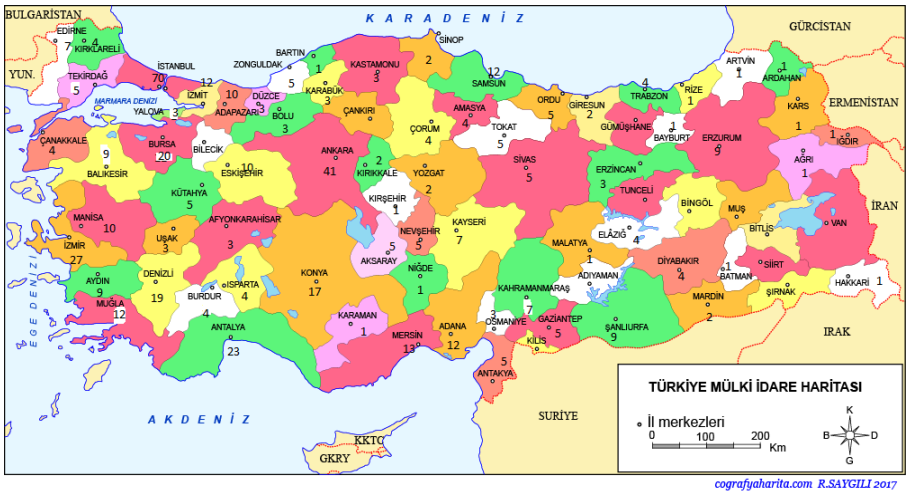
Suç Bilgileri

2024 yılı içerisinde Yargıtay'a intikal eden suçlardan Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nde karara bağlanmış cinsel suçlar içerisinde ele alınan 508 dosyanın %40'ını cinsel saldırı ve %42'sini çocuğun cinsel istismarı suçları oluşturmaktadır. Geri kalan %14'lük kısmını cinsel taciz ve %4'lük kısmını ise reşit olmayanla cinsel ilişki suçları oluşturmaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus 2024 yılı içerisinde Yargıtay tarafından karara bağlanan yaklaşık 4500 dosyanın büyük bir çoğunluğunun çocuğun cinsel istismarı ve sonrasında cinsel saldırı suçlarından oluşmasıdır. Hal böyle olunca bu suçlar içerisinden önceden belirlenmiş araştırma ölçütlerine uygun olanlar seçilmiştir. Cinsel taciz ve reşit olmayanla cinsel suçların ise hepsi araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Tablo 1. Suç Türü

Suç Türü	*İncelenen Suç Sayısı*	*İncelenen Suç Yüzdesi*
Cinsel Saldırı	203	40
Cinsel İstismar	211	42
Cinsel Taciz	74	14
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki	20	4
Toplam	508	

Şekil 1'de incelenen dava dosyalarındaki cinsel suçların hangi illerde işlendiğine ilişkin sayısal değerleri gösteren haritaya yer verilmiştir. Haritada da açık bir şekilde görüldüğü üzere incelenen dava dosyalarındaki cinsel suçlar en çok büyük şehirlerde işlenmiştir. Bu kapsamda 508 suçun 70 (%14)'i İstanbul'da, 41 (%8)'i Ankara'da, 27 (%5)'si İzmir'de ve 23 (%4,5)'ü Antalya'da işlenmiştir. Literatürde de altı çizildiği üzere yargıya intikal etmeyen cinsel suç oranı oldukça fazladır. Bu noktadan hareketle oluşturulan haritadaki sayısal değerlere bakıldığında bahsi geçen illerde cinsel suçların daha fazla mı işlendiği yoksa yargıya intikal etme oranlarının mı daha yüksek olduğu gibi önemli bir soruyu gündeme getirmektedir.

Şekil 1. Suçun İşlendiği İl (URL-7)

Bir sonraki aşamada incelenen cinsel suç dosyalarının yargıya ilk olarak ne zaman intikal ettiğine bakılmıştır. Suçun yargıya intikal tarihine ilişkin oluşturulan tabloda da görüldüğü üzere en eski dava dosyası 2011 yılında, en yeni dava dosyası da 2024 yılında açılmıştır. Dava dosyalarının büyük bir oranda (%48) 2015 yılında açıldığı göze çarpmaktadır. Olayın yargıya intikalinin ardından 8 yıl gibi bir süre geçmesine rağmen tam olarak sonuçlanmamış olması ülkemizde yargılamanın işleyişinin ve adaletin tesisisin oldukça yavaş olduğuna ilişkin açık ipuçları vermektedir.

Tablo 2. Suçun Yargıya İntikal Tarihi

Yargıya İntikal Tarihi	İncelenen Suç Sayısı	İncelenen Suç Yüzdesi
2011	2	1
2012	7	1
2013	6	1
2014	41	8
2015	240	48
2016	43	8
2017	4	1
2018	5	1
2019	11	2
2020	6	1
2021	15	3
2022	23	5
2023	88	17
2024	17	3
Toplam	508	

Araştırma kapsamında ele alınan cinsel suç dava dosyalarında ilk derece mahkemelerinin hangi kararı verdikleri yargının cinsel suçlara nasıl yaklaştığı konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bu bağlamda Tablo 3'te de açık bir şekilde görüldüğü üzere her dört cinsel suç türünde de ilk derece mahkemeleri en yüksek oranda mahkûmiyet kararı vermiştir.

Tablo 3. İlk Derece Mahkemesi Tarafından Verilen Karar

	İlk Derece Mahkemesi Verilen Karar		
Suç Türü	Düşme	Beraat	Mahkumiyet
Cinsel Saldırı	2 %0,5	31 %6	168 %33
Cinsel İstismar	4 %1	27 %5	180 %36
Cinsel Taciz	2 %0,5	9 %2	62 %12
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki	3 %1	4 %1	13 %3
Toplam	11 %2	71 %14	423 %84

Büyük bir oranda mahkûmiyet kararı verilen cinsel suç davalarında Yargıtay'ın verilen karara yaklaşımları ele alındığında Tablo 4'te de görüldüğü üzere yine büyük bir oranda verilen mahkûmiyet kararları onanmıştır.

Tablo 4. Yargıtay Tarafından Verilen Karar

	Yargıtay Verilen Karar		
Suç Türü	Onama	Bozma	Kısmen Onama Kısmen Bozma
Cinsel Saldırı	138 %27	35 %7	30 %5
Cinsel İstismar	138 %27	56 %11	16 %3
Cinsel Taciz	41 %8	29 %5	3 %1
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki	15 %3	3 %1	2 %0,5
Toplam	332 %65	123 %24	51 %9,5

Elde edilen verilerde de görüldüğü üzere 2024 yılında Yargıtay tarafından karara bağlanan cinsel suçlarda gerek ilk derece mahkemeleri gerekse ileri derece mahkemeleri suçlunun cezalandırılarak adaletin tesisinin sağlanması noktasında önemli adımlar atmışlardır. Ancak özellikle cinsel suçlar

bağlamında artan istatistikler göz önünde bulundurularak cinsel suçlara karışmış suçluların rehabilite edilerek yeniden suça karışmalarının önüne geçilmesi, ayrıca yeni suçların işlenmesinin önüne geçilebilmesi için daha caydırıcı uygulamaların yapılması elzem görünmektedir.

Suçluya İlişkin Bilgiler

Cinsel suça karışmış bireylere ilişkin yapılan çalışmalarda oldukça farklı cinsel saldırgan popülasyonunun varlığının ortaya konulduğu göze çarpmaktadır (Gölge vd., 2006: 8). Tülü (2010: 133), çocuğa ve yetişkine cinsel saldırıda bulunan suçlular üzerinde yapmış olduğu araştırmasında bu bireylerin eğitim düzeyleri düşük, çoğunlukla nitelik gerektirmeyen mesleklere sahip veya işsiz, çoğunlukla bekâr ve yetişkin bir kadınla duygusal bir ilişkisi olmayan, alkol veya uyuşturucu kullanan, bir kısmının da anti sosyal kişilik bozukluğuna sahip olan kişiler olduğuna ilişkin profil çizmektedir. Dahası araştırmalar bu suçluların yalnızca cinsel suçlara değil mal varlığına ve vücut dokunmazlığına karşı suçlar gibi farklı suçlara da karıştıklarını ortaya koymaktadır (Smallbone vd. 2003: 49). Ayrıca pek çok araştırmada cinsel suça karışmış bireylerin mağdurla tanıdık oldukları belirtilmektedir (Berkowitz, 1992; Beyaztaş vd., 2009; Elliot vd., 1995; Gölge vd., 2006; Tülü, 2010; Watts ve Zimmerman, 2002). Söz konusu araştırmada da cinsel saldırı (%29), çocuğun cinsel istismarı (%35) ve reşit olmayanla cinsel ilişki suçlarına karışmış bireylerin çoğunlukla mağdurun tanıdığı olduğu göze çarpmaktadır. Cinsel saldırı suç failleri mağdurun eski eşi, nişanlısı veya sevgilisi; kuzeni, yeğeni, dayısı, eniştesi gibi akrabalık bağları olan bireylerin yanı sıra eşinin arkadaşı, komşusu veyahut da patronu olarak karşımıza çıkmaktadır. Reşit olmayanla cinsel ilişki suçuna karışmış bireyler çoğunlukla mağdurun sevgilisi iken çocuğun cinsel istismarı suçuna karışmış olan bireyler mağdurun babası, kardeşi, dayısı gibi akrabalık bağları olan kişiler ile öğretmenleri veyahut da eğitim gördükleri okulda görev yapan müstahdemler gibi kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 5. Suçlunun Mağdurla İlişkisi

Suç Türü	Tanıdık	Yabancı
Cinsel Saldırı	91 (%29)	40 (%13)
Cinsel İstismar	110 (%35)	26 (%8)
Cinsel Taciz	10 (%3)	27 (%8)
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki	13 (%4)	1 (%0,5)
Toplam	224 (%70)	94 (%30)

Çoğunlukla mağdurun tanıdığı olarak karşımıza çıkan cinsel suç faillerinin bu eylemleri nerede gerçekleştirdikleri sorusu ele alındığında Tablo 6'da da açık bir şekilde görüldüğü üzere failler büyük bir oranda (%61) mağdurlara en kolay ulaşabilecekleri ev ortamlarında bu eylemleri gerçekleştirmişlerdir. Suç türleri özelinde teker teker ele alındığında değerlendirmeye alınan cinsel saldırı suçlarının %34'ü evde, %7'si sokakta, %5'i iş yerinde, %4'ü ormanlık alan ya da mekruh binalar gibi ıssız alanlarda, %3'ü araçta, %0,5'i park ve otel ortamında gerçekleşmiştir. Çocuğun cinsel istismarı suçu ele alındığında ise eylemlerin %23'ünün evde, %3'ünün sokakta ve işyerinde, %2,5'inin ıssız alanda, %1'inin okulda, %0,5'inin araç ve asansörde gerçekleştiği görülmektedir. Reşit olmayanla cinsel ilişki suçu bağlamında tablodan bu suçların %2'sinin evde ve %0,5'inin araçta gerçekleştiği görülmektedir. Son olarak bedensel bütünlüğü bozacak nitelikte teması içermeyen cinsel suçların ise bu suçların işlenmesinde kolaylık sağlayacak şekilde %6 oranında cep telefonundan mesaj atma, sesli arama yapma veyahut da email gönderme şeklinde teknolojik araçlar vasıtasıyla gerçekleştirildiği göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra %3 oranında evde ve %1 oranında söz atma ya da cinsel organını gösterme şeklinde araçta gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 6. Suçun İşlendiği Yer

	Suç Türü				
Suçun İşlendiği Yer	Cinsel Saldırı	Çocuğun Cinsel İstismarı	Cinsel Taciz	Reşit Olmayanla Cinsel İlişki	Toplam
Ev	80 (%34)	53 (%23)	6 (%3)	4 (%2)	143(%61)
Sokak	17 (%7)	7 (%3)			24 (%10)
İş yeri	11 (%5)	8 (%3)			19 (%8)
Issız alan	9 (%4)	6 (%2,5)			15 (6)
Araç	8 (%3)	1 (%0,5)	3 (%1)	1 (%0,5)	13 (%4)
Park	1 (%0,5)				1 (%0,5)
Otel	1 (%0,5)				1 (%0,5)
Okul		3 (%1)			3 (%1)
Asansör		1(%0,5)			1 (%0,5)
Teknolojik Araç			15 (%6)		15 (%6)

İncelenen dava dosyaları kapsamında suçlu ile ilgili farklı özellikler de göze çarpmaktadır. Bu noktada çocuğun cinsel istismarı suçunu işleyen suçluların 22'sinin ve cinsel taciz suçunu işleyen suçluların 2'sinin suça sürüklenen çocuk olduğu görülmektedir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda *''kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma ya da kavuşturma başlatılan veya hakkında güvenlik önlemine karar verilen çocuk''* olarak tanımlanan suça sürüklenen çocuk kavramı (Resmî Gazete, 2005) incelenen dosyalar bağlamında kardeşine veyahut da kuzeni gibi küçük kız çocuklarına cinsel istismar uygulayan çocuklar ile bir büyük tarafından cinsel suç işlemeye teşvik edilen çocuklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7. Suçlular ile İlgili Diğer Özellikler

Suç Türü	**Suça sürüklenen çocuk**	**Birden fazla fail**
Cinsel Saldırı		10
Cinsel İstismar	22	17
Cinsel Taciz	2	1
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki		6
Toplam	24	34

Suçlular ile ilgili göze çarpan bir diğer özellik de 34 dava dosyasında suçlu sayısının 1'den fazla olmasıdır. Tablo 7'de de açık bir şekilde görüldüğü üzere çocuğun cinsel istismarı suçlarında 17, cinsel saldırı suçlarında 10, reşit olmayanla cinsel ilişki suçlarında 6 ve cinsel taciz suçlarında 1 dava dosyasında suçlu sayısı 1'den fazladır. Burada özellikle cinsel saldırı suçlarına ilişkin dosyalarda failler tarafından ayrıca hırsızlık, gasp, adam yaralama gibi farklı suçların işlendiği görülmüştür. Reşit olmayanla cinsel ilişki suçu gibi suçlarda ise diğer failler sevgililerin kaçmasına yardımcı olmak amacıyla suça iştirak etmişlerdir.

Tablo 8. Tekrarlanan Eylem

Suç Türü	
Cinsel Saldırı	12
Cinsel İstismar	35
Cinsel Taciz	3
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki	1
Toplam	51

Yapılan araştırmalarda cinsel suçlar özelinde çocuğun cinsel istismarı suçunda suçlunun aynı mağdura yönelik istismarının bir defaya mahsus olmayıp özellikle mağdur ve failin tanıdık olduğu durumlarda yıllarca çok kez tekrarlandığı belirtilmektedir (Gölge vd., 2006: 11). Söz konusu çalışma kapsamında da benzer bir durumla karşılaşılmıştır. İncelenen cinsel suç dosyalarının 51'inde eylemin birden fazla gerçekleştiği görülmüştür. Özellikle tanıdık tarafından gerçekleştirilmiş olan 35 çocuğun

cinsel istismarı suçunda eylemin uzunca bir süre mağdurun tehdit edilmesi suretiyle tekrar ettiği göze çarpmıştır.

Mağdurla İlgili Özellikler

Cinsel suçlarda mağdurun hedef seçilme sebeplerinin farklılık gösterdiği göze çarpmaktadır. Elliott vd. (1995: 584), bireyin yaşı, giyim tarzı gibi fiziksel özelliklerinin onun cinsel suç mağduru hedefi seçilme sebepleri arasında göstermektedir. Marshall vd. (2013)'ye göre ise bireyin düşük benlik saygısına ve özgüvene sahip olmasının onun savunmasız görünen engelli, yalnız, yaşlı, sarhoş kadınların veya çocuklar gibi daha kolay kontrol edebileceği kişilere yönelmesine sebep olmaktadır. Dahası çocukların cinsel suç hedefi olarak seçilmelerinde merak duyguları, sevgi ihtiyaçları, savunmasız bir yapıda bulunmaları, yetişkinler tarafından kolayca yönlendirilebilmeleri de sayılmaktadır (Mermutluoğlu, 2016: 1; Şeker ve Şeker, 2018: 38-39). Yapılan araştırmada da ilk ve öncelikli olarak Yargıtay 9. Ceza Dairesi tarafından karara bağlanan 4500'e yakın cinsel suç dosyasında mağdurların büyük bir oranda çocuk olduğu göze çarpmıştır. Ayrıca incelenen dosyalar bağlamında mağdurla ilgili farklı özellikler de dikkat çekmektedir. Bu bağlamda 16 dosyada mağdurun zihinsel engelli olduğu ve kendilerine karşı gerçekleştirilen eylemin mahiyetini anlayacak seviyede olmadıkları görülmüştür. Mağdur sayısı bağlamında dosyalar değerlendirildiğinde ise 36 cinsel suç dosyasında birden fazla mağdurun olduğu ve bu dosyalar içerisinde 28'nin çocuğun cinsel istismarı suçuna ait olduğu görülmüştür.

Tablo 9. Mağdurla ilgili özellikler

Suç Türü	Zihinsel engelli mağdur	Birden fazla mağdur
Cinsel Saldırı	10	4
Cinsel İstismar	5	28
Cinsel Taciz	1	4
Reşit Olmayanla Cinsel İlişki		1

Yapılan araştırmalarda, cinsel suçların çocuklara veyahut da yetişkinlere karşı işlenmiş olması suçlunun mağdura yaklaşımında farklılıklara sebep olduğu hususuna dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda çocuğun cinsel istismarı ile yetişkinlere yönelik cinsel saldırı suçlarında suçlunun mağduru nasıl zorladığı, uygulanan şiddetin niteliği, çeşidi ve yöntemi farklılık göstermektedir. Daha açık bir deyişle çocuğun cinsel istismarında eylemler daha az saldırganlık içerirken, yetişkinlere yönelik cinsel saldırıda saldırganlık daha yoğunlaşmaktadır (Gölge vd., 2006: 11). Bu noktadan hareketle çocuğun cinsel istismarında temel motivasyonun cinsellik, yetişkinlere yönelik cinsel saldırıda ise cinselliğin yanı sıra şiddet, düşmanlık ve öfke olduğunun altı çizilmektedir (Barbaree, 1994: 112; Malcolm vd., 1993: 499). Yapılan araştırma kapsamında da çocuğun cinsel istismarı suçlarında suçluların eylemlerini gerçekleştirirken mağdura oyun oynuyormuş gibi daha naif yaklaştıkları; eylemin gerçekleştirilmesinin ardından ise aralarında geçenleri başka bir kimseyle paylaşmamaları aksi takdirde kendilerine zarar vereceklerine yönelik tehditte bulundukları görülmüştür. Öte yandan cinsel saldırı suçlarında suçluların nefret, öfke, kıskançlık gibi saiklerle mağdura fiziksel şiddet uygulayarak güç ve zorla saldırdıkları gözlemlenmiştir.

Sonuç

Cinsel suçlar, bireylerin bedensel ve ruhsal bütünlüğünü ihlal eden, toplumsal yapıyı derinden sarsan ve uzun vadeli psikolojik, sosyal ve hukuki etkiler doğuran ağır suç tipleri arasında yer almaktadır. İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren ailenin onurunu zedeleme ya da bireyin cinsel özgürlüğüne saldırı gibi gerekçelerle çeşitli şekillerde cezalandırılan bu suçlar, günümüzde de titizlikle ele alınması gereken ciddi bir toplumsal sorun teşkil etmektedir. Cinsel suçların etkileri yalnızca mağdurlar üzerinde sınırlı kalmayıp, toplumsal güven ve adalet duygusunu zedeleyerek, bireylerin ve toplumun genel yapısında kalıcı izler bırakmaktadır. Bu bağlamda, cinsel suçların önlenmesi ve mağdurlarının toplumsal desteğe kavuşması, sadece bireysel bir mesele değil, toplumsal sağlığın korunması açısından da hayati bir önem taşımaktadır. Mağdur, fail, suç ve suçlunun özellikleriyle birlikte mahkemelerin olaya yaklaşımlarını anlamak, cinsel suçlarla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Bu düşünceden hareketle bu araştırmada 2024 yılı içerisinde Yargıtay'a intikal eden cinsel suçlar suçun, suçlunun ve mağdurun özellikleri ile mahkemenin olaya nasıl yaklaştığı

sorularından hareketle değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın vardığı en önemli sonuç, cinsel suçların büyük çoğunluğunun ev ortamında, tanıdık kişiler tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır. Bu bulgu, genel kabulün aksine tehlikenin yabancılardan ve bilinmeyen yerlerden değil, tanıdıklardan ve bilinen mekânlardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Dahası, elde edilen veriler, tanıdık kişiler tarafından bilindik mekânlarda gerçekleştirilen bu suçların genellikle tekrarlayan eylemler olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, yabancılarla iletişimden kaçınılması ve bilinmeyen yerlere gidilmemesi gibi geleneksel uyarıların, cinsel suçların önlenmesi konusunda yeterli olmadığı söylenebilir.

Çalışmada ayrıca incelenen cinsel suç dosyalarında Yargıtay ve ilk derece mahkemeleri tarafından mahkûmiyet kararı verildiği görülmüştür. Oysa toplum içerisindeki yaygın kabul ve medyaya yansıyan haberler mağdur kadınların şikayetlerinin takipsizlik ve sanıkların beraati ile sonuçlandığı yönündedir (Kırbaş Canikoğlu, 2013: 61). Bu bağlamda bir cinsel suç işlendiğinde bunun karşılığının cezasızlık olacağı yönündeki algının kırılması ve yeni suçların oluşmasının önlenmesi adına toplum genelinde hukuki anlamda da eğitici programlar yapılması gerekmektedir. Yargılama süreci bağlamında ulaşılan bir diğer önemli sonuç 2015 yılı gibi oldukça eski yıllarda gerçekleştirilmiş suçların hala tartışılıyor olmasıdır. Bu durum adaletin tesisinde ve mağduriyetlerin giderilmesi noktasında sakatlık doğuracağından sistemin işleyiş hızına ilişkin düzenlemeler yapılması gerekli görülmektedir. Ayrıca cinsel saldırı suçları özelinde yargı süreci kadının mağduriyetini kanıtlaması adına ikinci kez bir travma yaratmaktadır. Bu noktada özellikle kadının mağduriyetini kanıtlaması veyahut da rızasının olup olmaması tartışmalarının cinsel saldırı suçunu işleyen bireyin suçsuzluğunu ispat etmesi uygulaması ile yer değiştirmesi daha uygun görülmektedir. Sonuç olarak cinsel suçlar bağlamında mağdurun tedavisi, suçlunun cezalandırılması ve rehabilite edilmesinin yanı sıra ve hatta daha da önemli olarak en başından bu suçların işlenmemesi için koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılmasına odaklanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akdağ, H. (2017). "Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler." *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 5(9), 167-188.

Artuk, M. E. (1994). "Cinsel Taciz ve Ceza Hukuku." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49(03), 31-50.

Ashford, M. W. (2008). "The Impact of War on Women." *War and Public Health*. (Eds. Barry S. Levy ve Victor W. Sidel), Oxford: Oxford University Press.

Atman, Ü. C. (2003). "Kadına yönelik şiddet; Cinsel taciz/Irza geçme." *Sted Dergisi*, 12(9), 333-335.

Ayral, F. (2010). *Çocukların Cinsel İstismarı Suçu ve Bu Suçla Mücadele*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Barbaree, H. E., Seto, M. C., Serin, R. C., Amos, N. L. ve Preston, D. L. (1994). "Comparisons Between Sexual and Nonsexual Rapist Subtypes: Sexual Arousal to Rape, Offense Precursors, and Offense Characteristics." *Criminal justice and behavior*, 21(1), 95-114.

Barut, B. (2021). "Cinsel İstismar Mağdurlarına Yaklaşım ve Terapötik Süreç." *Journal of International Social Research,* 14(76).

Berdahl, J. L. (2007). "The Sexual Harassment of Uppity Women." *Journal of Applied Psychology,* 92(2), 425.

Berkowitz A. (1992). "College Men as Perpetrators of Acquaintance Rape and Sexual Assault a Review of Recent Research." *College Men as Perpetrators,* 40: 175-181.

Beyaztaş, F. Y., Yenicesu, G. İ., Bütün, C. ve Yılmaz, R. (2009). "Sivas Ağır Ceza Mahkemelerinde Karara Bağlanan 18 Yaş Üstü Mağdurlara Yönelik Cinsel Saldırı Olgularının Değerlendirilmesi." *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences,* 6(2), 53-59.

Celbis, O., Karaca, M., Özdemir, B. ve Isır, A. B. (2004). "Cinsel Suçlarda Muayene." *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 1(4), 48-52.

Centel, N. (2012). "5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel saldırı Suçu ve Cinsel Suçlar Değişiklik Tasarısı'nın Değerlendirilmesi." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 25(99), 269-290.

Çakıcı Gerçek, L. (2011). "Yargıtay Kararlarıyla Cinsel Taciz Suçu." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1), 47-82.

Çiçeklioğlu, M. ve Saçaklıoğlu, F. (1996). "Kadına Yönelik Şiddet ve Çözüm Yolları." *Toplum ve Hekim,* 11(75-76), 97-103.

Diehl, C. (2014). *Ways of Explaining Sexual Harassment: Motivating, Enabling and Legitimizing Processes.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi.) Der Universität Bielefeld: Der Fakultät für Psychologie und Sportwissenschaften.

Dirlik, M., Özkök, M. S., Katkıcı, U. ve Erel, Ö. (2002). "Sexual Crime and The Profile of Perpetrators in Aydın." *The Bulletin of Legal Medicine*, 7(3), 97-104.

Doğan, R. (2017). "Anlamlı Yanıt Üretilemeyen İkilem: Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçu." *Ankara Barosu Dergisi*, 75(1), 123-149.

Dumrul, C. ve Karabacak Danacı, H. (2015). "Kadın ve Kız Çocuklarına Karşı İşlenen Cinsel Şiddet Suçlarında Cezasızlık Sorunu Raporu." *Ankara Barosu Dergisi,* 4, 255-291.

Dunn S. F. M. ve Gilchrist V. J. (1993). Sexual Assault. *Primary Care*, 20(2), 359-373.

Elliott, M., Browne, K. ve Kilcoyne, J. (1995). "Child Sexual Abuse Prevention: What Offenders Tell Us." *Child Abuse & Neglect*, 19(5), 579-594.

Erler, S. (2008). *Kadın Eşe Karşı Yapılan Cinsel Saldırı Suçu.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Faravelli, C., Giugni, A., Salvatori, S. ve Ricca, V. (2004). "Psychopathology After Rape." *American Journal of Psychiatry,* 161(8), 1483-1485.

Fitzgerald, L. F. ve Cortina, L. M. (2018). "Sexual Harassment in Work Organizations: A View from the 21st Century." *APA Handbook Of The Psychology Of Women: Perspectives On Women's Private And Public Lives* (Eds. C. B Travis, J. W. White, A. Rutherford, W. S. Williams, S. L. Cook ve K. F. Wyche), American Psychological Association.

Franks, M. A. (2011). "Sexual Harassment 2.0." *Maryland Law Review,* 71(3), 655-704.

Gögen, S. (2011). "Bir Savaş Silahı Olarak Kadına Yönelik Cinsel Şiddetin Sağlık Üzerine Etkileri: Bosna Savaşı Örneği." *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(1), 119-126.

Gölge, Z. B. (2005). *Cinsel Saldırıda Etkili Faktörler ve Suçlu Profili.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi.) İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Gölge, Z. B., Yavuz, M. F. ve Yüksel Ş. (2006). "Cinsel Saldırgan Profili." *Adli Tıp Dergisi,* 20(01), 1-17.

Gölge, Z. B., Yavuz, M. F., Korkut, S. ve Kahveci, S. (2013). "Yetişkin Kadın Mağdurlarda Cinsel Saldırı Sonrası Görülen Ruhsal ve Sosyal Sorunlar." *Adli Tıp Bülteni,* 18(3), 82-91.

Göral, C. M. (2014). *Avrupa Konseyi Çocuğun Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi Kapsamında Cinsel İstismar Suçu* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gupta, D. ve Garg, J. (2020). "Sexual Harassment at Workplace." *International Journal of Legal Science and Innovation,* 2(1), 190-211.

Gutek, B. A. ve Morasch, B. (1982). "Sex-ratios, Sex-role Spillover, and Sexual Harassment of Women at Work." *Journal of Social issues*, 38(4), 55-74.

Jefferson, L. R. (2004). "In War as in Peace: Sexual Violence and Women's Status." *Human Rights Watch World Report,* 1. https://www.populationmedia.org/wp-content/uploads/imported-files/402bac094.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2025).

Kantar Davran, M., Elpeze Ergeç, N., Yarpuz Bozdoğan, N., Karacan, O., Veziroğlu Biçer, P. ve Leventeli İkikardeş, M. (2022). "Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Eğitimin Önemi: Adana örneği." *Journal of Social and Humanities Sciences Research,* 9(90), 2678-2690.

Kartal, P. M. (2016). "Reşit Olmayanla Cinsel İlişki (TCK. m. 104)." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(4), 2083-2100.

Kırbaş Canikoğlu, S. (2013). "Feminist Bir Perspektifle Türk Ceza Kanunu'nda Cinsel Saldırı Suçu." *Fe Dergi*, 5(1), 60-73.

Korkmaz, Z. B. (2024). "Türk Ceza Hukukunda Eşe Karşı Cinsel Saldırı Suçu." *Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 1(1), 27-51.

La Flair, L. N., Franko, D. L. ve Herzog, D. B. (2008). "Sexual Assault and Disordered Eating in Asian Women." Harvard Review of Psychiatry, 16(4), 248-257.

Lazar, R. L. (2019). "Me Too: The Invisible Older Victims of Sexual Violence." Michigan Journal of Gender & Law, 26 (2), 209-278.

Malcolm, P. B., Andrews, D. A. ve Quinsey, V. L. (1993). "Discriminant and Predictive Validity of Phallometrically Measured Sexual Age and Gender Preference." *Journal of Interpersonal Violence*, 8(4), 486-501.

Marshall, W. L., Laws D. R. ve Barbaree, H. E. (2013). *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories and Treatment of the Offender.* New York: Plenum Press.

McGrath, R. J. ve Purdy, L. A. (1999). "Referring Sex Offenders for Psychosexual Evaluation: A Review." *Journal of Addictions & Offender Counseling*, 19(2), 62-73.

McLaughlin, H., Uggen, C. ve Blackstone, A. (2012). "Sexual Harassment, Workplace Authority, and the Paradox of Power." *American Sociological Review,* 77(4), 625-647.

Meran, N. (2008). *Kişilere Karşı Suçlar* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Mermutluoğlu, C. (2016). "Anayasa Mahkemesinin Çocuğun Cinsel İstismarı Suçuna İlişkin İptal kararları Üzerine Kısa Bir Değerlendirme." *Hukuk Defterleri*.

O'Donohue, W., Downs, K. ve Yeater, E. A. (1998). "Sexual Harassment: A Review of The Literature." *Aggression and Violent Behavior,* 3(2), 111-128.

Plummer, S. B. ve Findley, P. A. (2012). "Women with Disabilities' Experience with Physical and Sexual Abuse: Review of The Literature and Implications for The Field." *Trauma, Violence, & Abuse,* 13(1), 15-29.

Puri, M., Tamang, J. ve Shah, I. (2011). "Suffering in Silence: Consequences of Sexual Violence within Marriage among Young Women in Nepal." *BMC Public Health*, 11(29), 1-10.

Resmi Gazete. (2015). *Çocuk Koruma Kanunu*. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (Erişim Tarihi: 06.02.2025).

Sarıgül, A. T. (2021). "Reşit Olmayanla Cinsel İlişki Suçunda Fail (TCK M. 104)." *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(2), 711-754.

Schneider J.L., Soh-Chiew Ee J. ve Aronson H. (1994). "Effects of Victim Gender and Physical vs. Psychological Trauma/Injury on Observers' Perceptions of Sexual Assault and Its Aftereffects." *Sex Roles,* 30(11/12), 793-808.

Seçgin, D. (2018). *Çocukların Cinsel İstismarı Suçu* (Yüksek Lisans Bitirme Tezi). Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.

Smallbone, S. W., Wheaton, J. ve Hourigan, D. (2003). "Trait Empathy and Criminal Versatility in Sexual Offenders." *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 15, 49-60.

Soyaslan, D. (2010). *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (8.Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D. ve Carnes, M. (2003). "The Long-term Health Outcomes of Childhood Abuse: An Overview and a Call to Action." *Journal of General Internal Medicine,* 18(10), 864-870.

Şeker, H. K. ve Şeker, S. (2018). "Çocuklara Yönelik Cinsel Amaçlı Turizm." *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2, 35-49.

Şen, E. (2006). *Yeni Türk Ceza Kanunu ve Yorumu Cilt 1.* İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Taner, F. G. (2015). "Kadının Eşitlik Mücadelesinde Ceza Kanunlarında Cinsel Suçlar Dönüşürken Aslında Ne Değişti?" *Kadin/Woman 2000*, 16(2), 63-90.

Timur, S. ve Ok, Ş. (2001). "Kadın ve Çocuklarda Cinsel Taciz." *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,* 4(2), 68-74.

Tülü, İ. A. (2010). *Tecavüz Suçlularında ve Çocuk Cinsel İstismarcılarında Suç Analizi* (Yüksek Lisans Bitirme Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ankara.

U. A. Örgütü. (2003). *Türkiye Kadınlara Yönelik Gözaltında Cinsel Şiddete Son.* https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Rapor/TURKEY%20END%20SEXUAL%20VIOLENCE%20AGAINST%20WOMEN%20IN%20CUSTODY!.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2025).

U. N. Women. (2019). *Addressing Violence and Harassment Against Women in the World of Work.* https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40europe/%40ro-geneva/%40ilo-ankara/documents/publication/wcms_731370.pdf (Erişim Tarihi: 08.01.2025)

Watts, C. ve Zimmerman, C. (2002). "Violence against Women: Global Scope and Magnitude." *The Lancet*, 359(9313), 1232-1237.

Yaldız, Ç. (2023). "Yargıtay Kararları Işığında Cinsel Taciz Suçu ve İncelemesi." *The Journal of Social Science*, 7(14), 213-226.

Yenerer Çakmut, Ö. (2016). "Cinsel Şiddet Mağduru Kadın ve Türk Ceza Kanunu'ndaki Konumu." *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 1, 1-21.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (9. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksel Ş. (1996). *Tecavüz: İktidar Amaçlı Cinsel Saldırganlık- Evdeki Terör*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: https://worldpopulationreview.com/country-rankings/rape-statistics-by-country (Erişim Tarihi: 31.12.2024).

URL-2: https://acrobat.adobe.com/link/review?uri=urn%3Aaaid%3Ascds%3AUS%3Ad18af706-209e-31d0-802c-cf243dcf136c (Erişim Tarihi: 31.12.2024).

URL-3: https://stopstreetharassment.org/our-work/nationalstudy/ (Erişim Tarihi: 30.12.2024).

URL-4: https://rainn.org/statistics/criminal-justice-system (Erişim Tarihi: 30.12.2024).

URL-5: https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/4-aralik-2024-gunluk-insan-haklari-raporu/ (Erişim Tarihi: 01.01.2025).

URL-6: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2023-53674 (Erişim Tarihi: 01.01.2025).

URL-7: http://cografyaharita.com/haritalarim/4lturkiye-siyasi-haritasi.png (Erişim Tarihi: 03.02.2025).

6.2. ŞİDDETİN ŞÜPHE ve İSPAT YÜKÜ ARASINDA: KADININ BEYANININ ESASLIĞI

Yonca Güneş YÜCEL*

Giriş

Kadının beyanı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin belirleyici olduğu ataerkil yapılarda, bireylerin şiddet deneyimlerini görünür kılan ve yargı süreçlerine taşıyan temel araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu beyanın sıklıkla şüpheyle karşılanması, onun yalnızca bireysel bir anlatı değil, aynı zamanda toplumsal yapıların ve cinsiyet rejimlerinin belirlediği bir mücadele ve müzakere alanı olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, kadının beyanını tek başına hukuki bir tartışmanın konusu olarak değil; ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri, patriyarkal güç ilişkileri ve yapısal şiddet pratikleri çerçevesinde sosyolojik bir mesele olarak ele almaktadır.

Feminist kuramın şiddet ve adalet kavramlarına yönelik kuramsal ve politik katkılarından hareketle, bu yazının temel sorusu şudur: Kadının beyanı, toplumsal cinsiyet düzeni içinde nasıl şekillenir ve neden sıklıkla meşruluğu sorgulanır? Bu doğrultuda, beyanın esas alınması yönündeki taleplerin toplumsal yapı ve ön yargılarla nasıl karşılaştığı, kadınların uğradıkları şiddeti kamuya ve yargıya yansıtma sürecinde karşılaştıkları sınırlar ve muğlaklıklar üzerinden tartışılacaktır.

Kadının beyanı, yalnızca bir ifadenin doğruluğu ya da yanlışlığına indirgenemez; bu beyanın nasıl üretildiği, nasıl karşılandığı ve nasıl şekillendirildiği, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle iç içe geçmiş katmanlılıktaki yapısal şiddet biçimlerini de açığa çıkarmaktadır. Bu nedenle makale, feminist kuramın kadının beyanına ilişkin sunduğu kavramsal, düşünsel ve deneyimsel açılımları merkeze alarak, beyanın adalet arayışındaki yerini ve toplumsal dönüşümdeki potansiyelini güncel, eleştirel yaklaşımlar doğrultusunda analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma, kadının beyanına yönelik kuşku ve itibarsızlaştırma pratiklerini analiz ederken üç temel kavramsal çerçeveden yararlanmaktadır. *Epistemik adaletsizlik*, *yapısal şiddet* ve *hermeneutik adaletsizlik*. Epistemik adaletsizlik, kadınların şiddet deneyimlerine dair beyanlarının "güvenilmez" ya da "kanıtlanamaz" olduğu önyargısıyla değersizleştirilmesini ifade eder (Fricker, 2007). Yapısal şiddet ise, adalet sisteminden medyaya kadar uzanan kurumsal yapı ve örüntülerin, kadınların tanıklıklarını bastırması ve mağduriyetlerini yeniden üretmesiyle ortaya çıkmaktadır. Hatta doğrudan şiddetten farklı olarak, faili görünmezdir, şiddet de bizatihi sistemin içindedir, sisteme içkindir. (Galtung, 1969). Hermeneutik adaletsizlik ise, kadınların yaşadığı şiddet biçimlerini ifade etmelerine olanak tanıyacak kavramsal araçlardan yoksun bırakılmaları durumudur. Özellikle gaslighting, flört şiddeti gibi henüz hukuken tanınmamış ya da toplumsal olarak meşruluk zemini kaygan olan deneyimlerin dile getirilememesi, bu adaletsizlik biçiminin güncel örneklerindendir. Bu kavramsal çerçeve, kadının beyanını bireysellikten çıkaran, yapısal ve sosyo-kültürel düzeyde nasıl kuşatıldığını anlamaya yönelik analitik bir zemin sunmaktadır.

Girizgâh: Kadının Beyanı Neyi Temsil Eder?

Kadının beyanını esas alma ilkesi, feminist epistemoloji ve sosyoloji çerçevesinde ele alındığında, bilginin nasıl üretildiği, kimin, neyin bilgi kaynağı olarak kabul edildiği ve hangi toplumsal mekanizmalar aracılığıyla bilginin meşrulaştırıldığı, dolaşıma sokulduğu gibi temel sorular ortaya çıkmaktadır (Code, 1991; Harding, 1993). Sandra Harding (1993) *strong objectivity* kavramı ile eril bilgi üretiminin birincil konumlanışını eleştirirken, Lorraine Code (1991), kadınların bilgi üretimi alanlarından sistematik olarak dışlandığını ve dolayımlı olarak deneyimlerinin de geçersizleştirildiğini

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
E-posta: ygyucel@gelisim.edu.tr ORCID: 0000-0001-8525-8104

savunmaktadır. Feminist teorisyenler, patriyarkal bilgi sistemlerinin erkek deneyimlerini "nesnellik" kisvesi altında norm olarak kabul ettiğini, buna karşın kadın deneyimlerinin sıklıkla şüpheyle karşılandığını uzun zamandır ileri sürmektedirler. Daha doğru ifadeyle sabit, özsel gerçekliklerden ziyade politik olarak üretilmiş normlara dikkat çekilmiştir (de Lauretis, 1987; Butler, 1990). Epistemolojik olarak kadının beyanına duyulan sistematik şüphe, feminist epistemoloji içinde "şüpheci bilgi rejimleri" kavramıyla birlikte ele alınabilir. Patriyarkal bilgi üretim sistemleri, eril bakış açısını belirleyici kılarak, kanıtlama pratiklerini bu perspektif uyarınca biçimlendirmekte ve kadınların şiddet anlatılarını rasyonel bilgi kategorisinin dışında konumlandırmaktadır. Bu bağlamda, kadınların cinsel şiddet deneyimlerine dair anlatıları, öznel ve kanıta muhtaç ifadeler olarak görülerek daha az inandırıcı kabul edilmektedir. Feminist epistemoloji, bilgiyi üreten ve meşrulaştıran sistemlerin eril karakterine bu anlamda dikkat çekmektedir. Özellikle cinsel şiddet gibi olaylarda kadınların beyanları, bu bilgi rejimleri içinde kanıtlanması gereken, güvenilmez ifadeler olarak konumlandırılmaya açık bırakılmaktadır (MacKinnon, 1989).

Kadının beyanının esaslığı, bilgi aktarma biçiminin çerçevesini genişleterek; hangi bilgilerin toplumsal olarak "gerçek" sayıldığına dair iktidar mücadelesinin bir zemini haline gelmektedir. Dolayısıyla kadının beyanı, tek başına bir hakikat iddiası taşımamaktadır, eril bilgi rejimlerinin neyi "kanıt" olarak kabul ettiğine dair yapısal bir sorgulamayı da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda beyana duyulan şüphe, yalnızca bireysel bir inanmayış değil; kadınların bilgi üreticisi olarak tanınmamasına dayanan köklü ve yaygın bir epistemik adaletsizlik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi üretim süreçleri kadar, bu bilgilerin toplumsal olarak nerede, kim tarafından ve ne şekilde temsil edildiği, söze döküldüğü de beyanın kaderini belirleyen temel unsurlar arasındadır. Bir diğer deyişle, kadınların ürettiği bilginin nasıl bastırıldığı kadar, hangi koşullarda kamusal alanda serbest bırakıldığı, dolaşıma girebildiği de toplumsal güç ilişkileriyle doğrudan bağlantılıdır.

Burada kullanılan toplumsal güç ilişkilerinden kasıt, patriyarkal güç ilişkileridir. Şiddet mağduru, şiddete maruz kalan, hayatta kalan kadınların toplumsal itibarları, sosyoekonomik statüleri ve faille olan ilişkileri, beyanlarının geçerliliğini belirleyen unsurlar hâline gelmektedir. Kadının beyanı, toplumsal cinsiyet normlarının ve patriyarkal düzenin yeniden üretildiği bir alanda ortaya çıkmaktadır. Carol Smart (1995), hukukun cinsiyetli yapısını tam da buradan hareketle eleştirirken, kadınların adalet sisteminde temsil ediliş biçimlerinin erkek merkezli olduğunu vurgulamaktadır. Smart'ın bu eleştirisi, yalnızca hukukun biçimsel kurallarına yönelmez, bu kuralların nasıl uygulandığına ve hangi toplumsal önyargılarla biçimlendiğine dair daha geniş bir yapısal sorunsallaştırmayı içermektedir.

Nitekim Türkiye'de 2025 yılının henüz ilk yarısı dolmamışken 114 kadın, 2024 yılında 446 kadın cinayeti rapor edilmiştir (Anıt Sayaç, 2024, 2025). Bu cinayetlerin önemli bir kısmında, kadınların daha önce kolluk kuvvetlerine başvurmuş olmalarına rağmen, beyanlarının dikkate alınmadığı tespit edilmiştir. Kadınların şiddet beyanları; faille ilişkileri, sosyal statüleri, eğitim düzeyleri gibi birçok toplumsal değişkene bağlı olarak geçerlilik kazanmakta ya da geçerliliğini yitirmektedir. Bu durum, adalet sisteminin çoğu zaman ataerkil normlarla şekillendiğini; hukuki koruma mekanizmalarının pratikte toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretebildiğini göstermektedir.

Türkiye özelinde bir başka gündem olan 6284 sayılı Kanun, kadının beyanını esas alarak koruma tedbirlerinin uygulanmasını öngörse de; mahkemelerin ve kolluk kuvvetlerinin bu düzenlemeyi nasıl yorumladığı uygulamada büyük farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle kadınların, haklarını talep etme ve hukuki süreci yürütme konusunda kamu görevlilerinin yönlendirmesini beklemeden bilgi sahibi olmaları ve süreci aktif biçimde takip etmeleri önemle tavsiye edilmektedir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2022). Özellikle İstanbul Sözleşmesi'nin feshedilmesi, kadının beyanına dayalı koruma politikalarının zayıflamasına yol açmıştır. Oysa İstanbul Sözleşmesi, şiddet tanımını yalnızca fiziksel şiddetle sınırlı tutmayarak; cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti de kapsamına almaktadır. Failin aile bireyi olup olmamasına bakılmaksızın koruma ve tedbir kararı verilmesini mümkün kılar; ayrıca ısrarlı takibi de bir şiddet biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle sözleşme tüm kadınların yararlanabileceği kapsayıcı ve bütüncül bir koruma mekanizması sunmaktaydı. Dolayısıyla sözleşmenin feshi, yalnızca şiddetle mücadelenin kapsamını daraltmakla kalmamış; bununla birlikte kadınların şiddet döngüsünden çıkma olanaklarını da ciddi biçimde sınırlamıştır (Kadın Dayanışma Vakfı, 2020). Bu örnekler, feminist hukuki eleştirilerin yalnızca teorik bir düzlemde kalmadığını; aksine, kadınların yaşamlarını doğrudan etkileyen somut ve yapısal eşitsizliklerle iç içe geçtiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Kadının beyanını merkeze alan ve bu doğrultuda adalet sistemlerini dönüştüren kimi

uluslararası yasal düzenlemeler, feminist hukuk mücadelesinin somut karşılıklarını ortaya koymaktadır. Koruma politikaları şiddetle mücadelede etkili bir araç olarak tüm dünyada kabul edilmektedir. [32]

Bu bağlamda kadının beyanının esas alınması, hukuki mekanizmalarda patriyarkal güç ilişkilerinin nasıl işlediğini anlamak açısından kritik bir kavramdır. Kadının beyanını esas alan hukuki düzenlemeler, özellikle cinsel suçlar ve kadına yönelik şiddet vakalarında delil sunmanın zorluğu nedeniyle, mağdurların adalete erişimini artırmayı amaçlamaktadır. Kadının beyanının esas alınması meselesi, feminist çevrelerde de farklı açılardan ele alınmıştır. Hukuki güvence mekanizmalarının nasıl işlemesi gerektiği, beyanın tek başına yeterli olup olmadığı ve patriyarkal yapıların bu süreci nasıl manipüle ettiği gibi sorular feminist teorinin farklı eğilimleri içinde tartışılmaktadır. Kadının beyanının esas alınması, feminist hukuk perspektifinde önemli bir kazanım olmakla birlikte, tek başına yeterli bir çözüm değildir. Feminist teoriler beyanın adalet sistemlerinde nasıl değerlendirildiğini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yargılama süreçlerine nasıl yansıdığını açığa çıkarmaktadır.

Kadının beyanının esas alınması, feminist kuram içinde epistemolojik, hukuki ve sosyolojik boyutlarıyla ele alınırken, tek başına adaletin sağlanması için yeterli bir mekanizma olarak görülmez. Feminist hukuki analizler, beyanın yargılama sürecinde temel bir unsur olmasını savunurken, adaletin sağlanabilmesi için soruşturma süreçlerinin fail merkezli olmaktan ziyade, mağdur merkezli yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Radikal feministler, patriyarkal adalet sisteminin erkek fail lehine işlediğini ve kadınların güvenliğini sağlamaktan uzak olduğunu öne sürerken, postmodern ve queer- feminist yaklaşımlar, beyanın yalnızca biyolojik kadınlık üzerinden değil, toplumsal cinsiyetin farklı deneyimleri üzerinden de ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Kesişimsel feminizm perspektifleri ise, kadının beyanının sınıfsal, etnik ve kültürel bağlamlardan bağımsız değerlendirilemeyeceğini, özellikle göçmen kadınlar, siyah kadınlar ve düşük gelir gruplarından kadınların adalet sisteminde daha fazla engelle karşılaştığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kadının beyanını esas almak, ancak bunun yanı sıra cinsiyetçi hukuki yapıların reforme edilmesi ve kadınların adalete erişim yollarının geniş bir alanda güçlendirilmesi gerekmektedir.

Kadının Beyanı, Ataerkil Şüphe Rejimi ve Epistemik Adaletsizlik

"Kadının beyanı esastır" ifadesini, yalnızca hukuki bir önerme değil; ilaveten bu ifadeyi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine, ataerkil adalet yapısına ve şiddetin inkârına karşı yükseltilmiş politik bir talep olarak görmek mümkündür. Kadınların maruz kaldıkları şiddeti dile getirdikleri anda karşılaştıkları kuşku, sorgulama ve itibarsızlaştırma pratikleri, salt bireysel önyargıların değil, aynı zamanda yapısal cinsiyet rejimlerinin işleyişine dair veriler sunmaktadır. Yakın zamada Türkiye'de çok izlenen bir televizyon programında yaşanan bir olay bu durumu çarpıcı biçimde ele almayı elverişli kılmıştır. *Müge Anlı ile Tatlı Sert* adlı programda genç bir kadın, kendisini bulmak için programa katılan anne babasına yönelik babası tarafından uzun süreli cinsel istismara maruz kaldığını, annesinin de bu durumu bildiğini açıklamış; ancak açıklamanın hemen ardından, hem program sunucusu hem de programda bulunan ceza avukatı, genç kadına defalarca "emin misin?", "neden daha önce söylemedin?", "bu çok ciddi bir iddia, ya doğru değilse?" gibi sorular yönelterek, kadının beyanını kuşku süzgecinden geçirmiştir. Bu örnek, sabah kuşağında geniş kitleler nezdinde izlenen bir televizyon programında kadının beyanının içeriğinin salt ne olduğu üzerinden değil, dahası hangi bağlamda, kim tarafından ve ne zaman dile getirildiğine göre sorgulandığını oldukça basit bir o kadar da katmanlı bir düzlemde göstermektedir. Kadının beyanına yönelik yaklaşımın toplumsal cinsiyet rejimi, yapısal şiddet mekanizmaları ve ataerkil adalet sistemleriyle ilişkili çok yönlü bir mesele olarak görülmesini zorunlu kılmaktadır. Öyleyse kadının beyanı toplumsal cinsiyet rolleri ve patriyarkal güç ilişkileri içinde nasıl şekillenir? Beyanın esas alınması yönündeki talepler, toplumsal yapı ve önyargılarla nasıl çatışır? Kadınlar, uğradıkları şiddeti yargıya ve kamuya yansıtırken hangi sınırlarla karşılaşır ve bu sınırlar bize toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle yapısal şiddetin nasıl iç içe geçtiğini gösterir mi? Soruları birçok açıdan hem ayrı ayrı hem de bir arada kadın sorunsalıyla birlikte tartışmaya oldukça elverişlidir.

[32] Bilgi eksikliği, farkındalık yetersizliği, uygulama sorunları, kurumsal iş birliği eksikliği ve karmaşık yasal çerçeve gibi birçok yapısal soruna rağmen, saha verileri Avrupa Koruma Emri'nin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet mağdurlarının korunmasında hayati bir araç olarak öne çıktığını açık biçimde ortaya koymaktadır (European Institute for Gender Equality [EIGE], 2025).

Kadının beyanı, şiddetle yüzleşmenin ve adalet talebinin temel taşı olarak görülürken; ataerkil sistem içinde sıklıkla bir "kuşku nesnesi" haline getirilmektedir. Bu şüphe, tesadüfi ya da bireysel bir tepki değil, yapısal olarak işleyen ve toplumsal cinsiyet ilişkileriyle örülmüş bir rejimin ürünüdür. Bu rejim, kadının sözünü meşrulaştırmak için onu sürekli sınava tabi tutar, sınar: "Ne zaman söyledi?", "Kime karşı söyledi?", "Nasıl bir kadındı?" ve en önemlisi "inanılır mıydı?"

Müge Anlı ile Tatlı Sert adlı programının 12 Mart 2025 tarihli yayınında yaşanan örnek, bu şüphe rejiminin medyada nasıl işlediğini gözler önüne getirmektedir. Genç bir kadının babası tarafından istismar edildiğine dair beyanı, daha ilk dakikada sunucu ve programdaki ceza avukatı tarafından kuşkuyla yorumlanmış; genç kadının beyanı "açıklanması gereken bir iddia" değil, "kanıtlanması gereken bir suçlama" olarak kodlanmıştır. Kadının yaşadığı şiddet deneyimi, failin kimliğinden çok, beyanın zamanlaması, anlatım tarzı ve duygusal tepkileri üzerinden birkaç program yayınında değerlendirilmeye alınmıştır.

Bu inanılabilirlik politikalarının dilinin medya söylemleri ve gündelik dil aracılığıyla nasıl kurulduğunun, pekiştirildiğinin örnekleri elbette çoğaltılabilir. Televizyon programlarında, haber metinlerinde ya da sosyal medya platformlarında kadının beyanı çoğu zaman "kanıt bekleyen iddia", "şok açıklama" ya da "aile içi sorun" gibi başlıklarla sunulmakta; bu da beyanın ciddiyetini azaltan ve şiddeti magazinleştiren bir çerçeve oluşturmaktadır. Özellikle sabah kuşağı programlarında tanıklık edilen "inanma testleri", toplum nezdinde kadının sözünü değerli kılma ya da değersizleştirme işlevi görmektedir.

Kadınlar, şiddete maruz kaldıklarında yalnızca faille değil, anlatma haklarını sorgulayan bir toplumsal düzenle de karşı karşıya kalırlar. Judith Butler'ın ifadesiyle, beyan burada yalnızca bir söz değil, toplumsal olarak çerçevelenmiş bir eylemdir; bu çerçevenin dışında kalan kadınlar – öfkeli, zamanında konuşmayan, "makbul olmayan" kadınlar – sessizleştirilir/bastırılır ya da itibarsızlaştırılır. Butler'a göre, insan kendi bedeni üzerinde hak sahibi olmak için mücadele etse de hiçbir zaman tam anlamıyla bedenine sahip olamayacağını tarif eder. Kendi ifadesiyle "bedenin değişmez bir kamusal boyutu vardır. Kamusal alanda toplumsal bir fenomen olarak kurulan bedenim benimdir ve benim değildir." Butler'ın bedeni, ilişkisel olarak kuran bakışı, daha doğrusu "başkalarının izlerini taşıyan ve onlar üzerinde de etkisi olan bir varlık olarak anlamanın yolunu açmaktadır (Butler, 2005: 41-42). Medyada olduğu gibi yargı sisteminde de bedenin, varlığın kamusal boyutu vardır. Failin "saygınlığı", toplumdaki konumu veya kadının geçmişi, mizacı gibi unsurlar, şiddet beyanının sorgulanmasında belirleyici hale gelir. Bu tür uygulamalar, hukuki olduğu kadar kültürel olarak içselleştirilmiş bir şüphe rejiminin tezahürüdür.

Kadının beyanı, bu bağlamda varlık ve özerklik mücadelesiyle, ataerkil düzenin sınırlarına yöneltilmiş bir müdahaledir. Bu nedenle de sıkça dirençle, inkârla ve kuşkuyla karşılanır. Bu şüphe, kadını tekrar tekrar beyanını savunmak zorunda bırakarak onu yeniden travmatize eder; toplumsal cinsiyet rejiminin hem sembolik hem de gerçek şiddet biçimlerini yeniden üretebilmektedir.

Kadınların şiddet beyanlarının sistematik olarak sorgulanması ve değersizleştirilmesi, yalnızca bireysel önyargıların değil, üstüne üstlük epistemik adaletsizlik biçimlerinin bir yansımasıdır. Mahkeme salonlarında kadınların beyanlarının "duygusal", "abartılı" ya da "öç alma motivasyonlu" gibi kodlarla marjinalleştirilmesi, etiketlenmesi onların deneyimlerine dayalı bilgilerini epistemik özne olarak tanımayan bir yargı pratiğine işaret etmektedir. Nuhoğlu ve Demiröz'ün (2020) duruşma gözlemlerinde, kadınların psikolojik şiddet ve baskı iddialarının çoğu zaman "somut delil" olmadığı gerekçesiyle kayda geçmediği, buna karşın erkeklerin sevgi veya pişmanlık ifadelerinin tutanaklara işlendiği aktarılmaktadır. Bu durum, kadınların bilgi taşıyıcısı ve tanıklık edeni olarak itibarsızlaştırıldığı bir epistemik asimetri yaratmaktadır.

Şüphesiz ki bu hal, kurumsal şiddetin de bir biçimidir. Kurumsal şiddet, bireylerin devlet ya da onun temsilcileri tarafından maruz bırakıldığı, sistematik, görünmez ya da meşrulaştırılmış şiddet biçimlerini tanımlamaktadır. Kadının beyanının yok sayılması, tanıklığının delil sayılmaması, yargı süreci içinde yeniden sorguya çekilmesi; failden öte mağdurun karakterinin yargılanması bu şiddetin temel örüntüleridir. Örneğin mahkemede bir hâkimin, erkek failin çocuklarının velayetini istemesini "sahiplenici bir tavır" olarak olumlu yorumlaması, buna karşılık kadının çocuğuyla birlikte evi terk etmesini "fevri davranış" olarak mahkûm etmesi (Nuhoğlu ve Demiröz, 2020), ataerkil değerlerin

kurumsal pratiklere içkin bir refleks haline geldiğini göstermektedir. Epistemik olarak bastırılan ve kurumsal olarak travmatize edilen beyan, adalet sistemi içinde yeniden şiddetlenmekte, failin değil maruz kalanın inandırıcılığı sınanmaktadır.

Adalet Rejiminde Kadının Beyanının Esasına Dair

Kadının beyanı, yalnızca bireysel cesaretin bir sonucu değildir; aynı anda toplumsal ve kurumsal güç ilişkileriyle örülü bir alanda dile getirilen politik bir söz üretimidir. Ancak bu söz, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten kurumsal yapılarla ve ataerkil adalet mekanizmalarıyla karşılaştığında sık sık görünmez kılınmakta, bastırılmakta ya da manipüle edilmektedir. Bu durum, feminist literatürde de yerini bulan "yapısal şiddet" olarak adlandırılan çok katmanlı bir baskı biçiminin parçasıdır.

Yargı sisteminde kadının beyanı, çoğu zaman "kanıtlanması gereken bir iddia" olarak değerlendirilmekte; mahkemeler tanık, fiziksel delil ya da zamanlama açısından tutarlılık gibi kriterler arayarak beyanı geçersizleştirebilmektedir. Oysa aile içi şiddet, cinsel şiddet ya da duygusal istismar gibi pek çok şiddet biçimi doğrudan tanık önünde gerçekleşmez ve belgelenemez. Buna rağmen, kadınlardan beyanlarını somutlaştırmaları, failin motivasyonunu açıklamaları, zamanlamalarını savunmaları beklenmektedir. Failin "saygın bir aile babası" olması, toplumsal konumu ya da kadının geçmişi gibi etkenler, mahkemelerin karar süreçlerinde kadının beyanını zayıflatan unsurlar olarak değerlendirilir. Bu durum, şiddeti ortaya koymak isteyen kadınlar açısından caydırıcı bir etki yaratırken; adalete erişimin ya da erişim sınırlarının nasıl belirlendiğini de açıkça göstermektedir.

Bu adalet rejiminin kadınların sözünü nasıl sistematik olarak değersizleştirdiğini, yalnızca hukuk normları üzerinden değil, kadınların kendi anlatıları aracılığıyla da görmek mümkündür. Sibel Hürtaş'ın kocasını öldüren, cezaevinde hükümlü kadınlarla yaptığı görüşmelere dayanan *Canına Tak Eden Kadınlar* adlı çalışmasında kadınların adaletle kurdukları ilişkinin hem bireysel hem de yapısal şiddet biçimleriyle nasıl bağlantılı olduğunu çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Hürtaş'ın mülakatlarında öne çıkan desende, feminist kuramın işaret ettiği "kadının beyanı yetmez" anlayışının, yargı süreçlerinde nasıl ete kemiğe büründüğü oldukça anlaşılırdır. Kadınların cinsel şiddeti mahkemede anlatamaması, kocalarının/partnerlerinin "sapkın" isteklerini dile getirmekten utanmaları veya erkek yargılayıcıların bakışıyla aşağılanma korkusuyla susmayı tercih etmeleri söz konusudur. Kadınlar, bu alanlarda güvenli, travma bilgili bir zemine sahip değildir; çünkü yargı mekanizmaları güven değil, kuşku üretmektedir. Kadının bedeninden, yaşadığı evin içinden gelen şiddet, kamusal bir karşılık bulamaz. Tersine, cezaevi gibi "cezalandırıcı" bir mekânda kadınlar ilk kez hikâyelerini anlatabildiklerini ifade ederler. Mekâna sembolik olarak bakıldığında da kadınlar ancak sistemin dışına "düştüklerinde" özne olabilmektedir. Kadınların anlatıları, yalnızca yaşadıkları şiddeti değil; adalet sisteminin nasıl işlediğini de çözümlemeye elverişlidir. Kadının, yargılanma esnasında yalnızca eylemini değil; sabrını, suskunluğunu, ahlaki duruşunu, "ne kadar dayandığını" da ispatlaması beklenmektedir. (Hürtaş, 2014: 14-16) Bu da feminist hukuk kuramının altını çizdiği gibi, failin değil mağdurun meşruiyet sınavına tabi tutulduğunu gözler önüne sermektedir. Kadının beyanı, failin kim olduğuna, kadının hangi sosyal sınıftan, etnisiteden ve yaşam tarzından geldiğine göre değer kazanır ya da yitirilir. Hürtaş'ın kitabında açıkça görüldüğü gibi, çoğu kadın çocuk yaşta evlendirilmiş, eğitimsiz bırakılmış ve bağımlı ilişkiler içinde yaşamaya zorlanmıştır. Bu koşullar, adalete erişimden ziyade adaletin dışına itilişin nedenleri arasındadır. Dolayısıyla kadınların anlatıları, sadece bireysel tanıklıklar değil; bu sırada ataerkil şiddet rejiminin nasıl işlediğine dair eleştirel bir bilgi alanı olarak da analiz edilmeyi beklemektedir. Bu anlatılar, feminist epistemolojinin önerdiği biçimde bir bilgi, bir müdahale ve bir adalet talebi olarak okunmaya her zaman açıktır.

Kadının beyanının bireysel cesareti kadar yapısal dönüşüm talebi dikkate alınmalıdır. Şüphesiz ki kadınların susturulması yalnızca bireylerin kararı; kurumsal işleyişlerin, hukuki teamüllerin ve toplumsal normların örgütlü biçimde sürdürdüğü bir sessizlik üretimidir. Kimi karakollarda "aile meselesi" olarak kodlanan şiddet olayları, çoğu zaman kadının şikâyetinden vazgeçmesi yönünde baskıyla sonuçlanabilmektedir. Ya da sosyal çalışma perspektifinde kadının güvenliği ve güçlenmesi odaklı değil, "ailenin korunması" yönünde hareket eden politika ve uygulamalar yaygınlık gösterebilmektedir.

Bu durum, sosyal hizmet sistemi içinde de toplumsal cinsiyet körlüğü ile şekillenen uygulama ve yaklaşımların eleştirisini gerektirmektedir. Kadınların şiddet beyanlarına sosyal hizmet uzmanlarının

nasıl yaklaştığı; danışmanlık verme, yönlendirmede bulunma, raporlama ve müdahale biçimleri oldukça belirleyici olmaktadır. "Makbul mağdur" imgesine uymayan kadınları dışlayıcı, şüpheci ya da kayıtsız görünmek adına pasif bir tutumla karşılamak cinsiyet körlüğünün sadece birkaç boyutu olarak düşünülebilir.

Yoksul kadınlar, genç kadınlar, eğitim düzeyi düşük olanların dile getirdiği beyanlar, sıklıkla "inandırıcı olmayan", "abartılı" ya da "duygusal" şeklinde damgalanmakta; diğer bir ifadeyle "makbul mağdur" imajına uymayan kadınların sözü daha baştan değersizleştirilmektedir. Bu durum, feminist kuramda "inanılabilirlik politikaları" olarak adlandırılan bir başka eşitsizlik alanını açığa çıkarmaktadır. Kadının sözünün hangi koşullarda kamusal alanda dolaşıma girebileceği, kimin sözünün makbul kabul edileceği, hangi sözlerin bastırılacağı; sınıf, etnisite, yaş ve cinsiyet kimliğiyle doğrudan ilişkili bir hal almaktadır. Lena Dominelli feminist sosyal hizmet uzmanlarının politikasını ve pratiğini bu hususta çok yalın tarif eder: "Feminist sosyal hizmet uzmanları, toplumsal cinsiyeti sosyal hizmet haritasına yerleştirerek, genellikle geleneksel sosyal hizmet kuram ve uygulamalarında desteklenen bu sosyal bölünmeye ilişkin cinsiyet ayrımı gözetmeme yaklaşımına meydan okumuştur" (Dominelli, 2024: 27).

Kadının beyanını esas alma prensibinde gözetilen dinamikler gibi feminist sosyal hizmet yaklaşımı da mağdurun fail karşısındaki asimetrik güçsüzlüğünü tanımlayan, onun deneyimini tanıyan ve onu güçlendirmeyi merkeze alan bir perspektif sunmaktadır. Kadınların güvenliğini ve özneliğini tanıyan bir müdahale anlayışını temel almak, sosyal hizmet uygulamaları ve politika üretimi dâhil olmak üzere tüm alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini önceleyen, travma bilgisine dayalı/duyarlı ve güçlendirici bir yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu kuramsal çerçevenin pratikteki karşılığını, medyaya yansıyan ve adli süreçlere konu olan vakalarda da görmek mümkündür. Medya haberlerinde de geniş yer bulan bir cinayet vakasına ilişkin soruşturma detayları, Ortanca ve arkadaşlarının analiz ettiği olgu serisinde ele alınmıştır. Bu olgu serisi, Hatay'da 2008–2009 yılları arasında üç farklı tarihte, tenha alanlarda araç içinde bulunan evli olmayan çiftlere yönelik olarak, aynı silahla işlenmiş beş cinayeti kapsamaktadır. İlk olaydan sağ kurtulan kadının ifadesine göre, faillerden birinin "senin bu it.. ne işin olur biz bunu takip ediyorduk" dediğini hatta maskeli şahsın onu öldürmek istediğini ancak diğerinin ona engel olduğunu söyler. Bu ifade, cinayetlerin rastlantısal olmadığını ve belirli bir "ahlaki misyon" doğrultusunda işlendiğini düşündürmektedir (Ortanca, Demirkıran, Çelikel ve Arslan, 2015: 120-121). Ne var ki tek tanık olan kadının bu ifadesi soruşturma sürecinde yeterince dikkate alınmamıştır.

Mahkeme süreci devam ederken kadın ifadesini değiştirmiş, ilgili şahısları tanımadığını beyan etmiştir. Kadının çelişkili ifadeleri ve şüphelilerin cinayet sonrasında bu kadınla yaptıkları görüşmelere dair bilgiler, seri cinayetlerin ilkinin rastlantısal değil, planlı bir şekilde işlendiği kanaatini doğurmuş. Bu gerekçeyle soruşturmanın eksik yürütüldüğü, tanık konumundaki kadının şüpheli olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiş ve dava dosyası savcılığa iade edilmiştir (Ortanca, Demirkıran, Çelikel ve Arslan, 2015). Bu durum, mağdur kadın tanıklığın adli süreçte ne denli kırılgan olduğunu ve kadın beyanının, failin kimliğini teşhis etme ya da suçun niteliğini açıklama gücüne rağmen, nasıl kolaylıkla yerinden edilebildiğini göstermektedir. Tanıklığın çelişkili hale gelmesi, kadının yaşadığı travmanın, baskının ya da tehditin sonucu olabileceği ihtimali göz ardı edilmiş; bunun yerine ifadesindeki tutarsızlıklar gerekçe gösterilerek hem beyanı geçersiz kılınmış hem de kadın şüpheli konumuna indirgenmiştir. Böylece kadının tanıklığı yalnızca reddedilmekle kalmamış, adli süreç içinde suçla ilişkilendirilerek cezalandırıcı bir mantıkla ele alınmıştır. Bu örnek, kadının bilgi üretme kapasitesinin sistematik olarak sorgulanması üzerinden işleyen epistemik adaletsizliğin ve mağdur tanıklığın yapısal olarak güvenilmez sayılmasının, adalet sisteminde kadınlara yönelik kurumsal şiddet biçimlerinden biri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Feminist Tartışmalar: Kesişimsel, Deneyimsel, Eleştirel

Kadının beyanı üzerine yürütülen tartışmalar yalnızca patriyarkal yapılarla sınırlı değildir; feminist kuramın kendi içinde de bu kavramın anlamı, sınırları ve politik etkisi üzerine farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Kadının beyanını doğrudan politik bir araç olarak gören radikal feministler, adalet sisteminin erkek failler lehine işlediğini ve kadınların beyanlarının mutlak biçimde esas alınması gerektiğini savunur. Catherine MacKinnon'un çalışmaları, cinsel şiddetin hukuk sisteminde nasıl sistematik olarak görünmez kılındığını oldukça analitik yorumlamaktadır. Devletin yasaları ve

kurumlarını tarafsız değil; erkek egemenliğini meşrulaştıran ve sürdüren araçlar olarak konumlandırmaktadır. Başta yasal düzenlemelerin kadınların değil, erkeklerin deneyim ve çıkarları temelinde şekillendiğini, bu anlamda feminist hukuk mücadelesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır (1989).

Öte yandan, postmodern ve queer kuramdan beslenen feminist yaklaşımlar, "kadın" kategorisinin homojenleştirici kullanımını sorgular. Judith Butler'ın toplumsal cinsiyetin performatifliği üzerine geliştirdiği yaklaşım, beyanın yalnızca cis kadınlara atfedilmesini eleştirir; beyanın, toplumsal cinsiyetin farklı biçimlerini yaşayan tüm bireylerin deneyimlerini içermesi gerektiğini öne sürer. Bu bağlamda, kadının beyanı ifadesinin kendisi dahi bazı kesimlerce eleştiriye açılır; çünkü bu ifade kimi zaman trans kadınların, non-binary bireylerin ya da toplumsal cinsiyet normlarına uymayan diğer kişilerin deneyimlerini dışlayıcı biçimde kullanılabilmektedir (1990).

Bu bağlamda, "kadının beyanı esastır" ifadesi, kimi zaman trans kadınların ve non-binary bireylerin yaşadığı şiddetin tanınmasında yetersiz kalabilmektedir. Oysa transfobik nefret saldırıları, kamusal alanda maruz kalınan tacizler ya da sağlık sisteminde karşılaşılan ayrımcılık gibi deneyimler, cinsiyet temelli şiddetin farklı biçimleri olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, toplumsal cinsiyet çeşitliliğinin beyan politikalarına dâhil edilmesi gerektiğini ortaya koyar. Queer feminist yaklaşımlar, yalnızca "kadın" kategorisinin değil, beyanın kimin adına konuştuğunun da sorgulanması gerektiğini vurgular (Stryker, 2008; Spade, 2011). Dolayısıyla, beyanı esas almak yalnızca cis kadınların değil; toplumsal cinsiyet normlarının dışında kalan tüm bireylerin şiddet anlatılarını kapsayacak şekilde yeniden düşünülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Kimberlé Crenshaw'ın kavramsallaştırdığı kesişimsellik çerçevesi, özellikle göçmen, yoksul, azınlık mensubu ya da etnik olarak ötekileştirilmiş kadınların beyanlarının sistem içinde daha az inandırıcı görüldüğünü açıklamaktadır (1989). Bu da bize, kadının beyanının yalnızca cinsiyet temelli yorumlanamayacağını; ırk, etnisite, sınıf ve vatandaşlık durumu gibi başka eşitsizlik eksenleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Kesişimsel feminist yaklaşımlar, kadının beyanının sınıfsal, kültürel ve etnik konumlara göre nasıl farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, "kadının beyanı esastır" ilkesi cinsiyet eşitsizliğine karşı olduğu gibi aynı zamanda bu çok katmanlı eşitsizliklerin yol açtığı adaletsizlik biçimlerine karşı da bir müdahale alanı açmaktadır. Bu müdahale, yalnızca tanıklık adaletini değil, Fricker'ın (2007) tanımladığı *hermeneutik adaleti* de kapsar. Yani marjinalleştirilen grupların deneyimlerini ifade etmelerine olanak tanıyacak kavramsal araçlardan yoksun bırakılmalarıdır. Ya da flört şiddeti, gaslighting, ısrarlı takip gibi henüz hukuki ya da toplumsal olarak tanınmamış şiddet biçimleri karşısında, kadınların yaşadıkları deneyimleri dillendirmekte zorlanmaları bu tür yoksunluk hallerine örnek teşkil etmektedir. Bu çerçevede kadının beyanı, yalnızca bir delil değil; patriyarkanın ve çoklu eşitsizliklerin görünmez kıldığı şiddet biçimlerini tanımlama, görünür kılma ve ifşa etme hakkının bir aracıdır. Bu nedenle, kadının beyanını esas almak, epistemik bir adalet meselesi olmakla birlikte, toplumsal tanınma ve hukuk önünde eşitlenme talebinin temelidir.

Olcay Karacan'ın çalışması, "kadının beyanı esastır" ilkesinin cinsel suçlara ilişkin yargılamalarda çoğu zaman bağlamdan koparılarak uygulandığını ve bu bağlamdan kopukluğun kadınlara yönelik bilgisel (epistemik) adaletsizliklere zemin hazırladığını göstermektedir. Karacan'a göre, kadının beyanının tek başına delil sayılıp sayılamayacağı yönündeki tartışmalar, çoğu zaman ceza yargılamasını delil mantığına sıkıştırmaktadır. Oysa asıl meselenin kadınların yargı süreçlerinde maruz kaldıkları cinsiyetçi tutumlar, ikincil mağduriyetler ve marjinalleştirilmelerle birlikte ele alınması gerekliliği tarif edilir. Karacan, Yargıtay kararlarında kadın beyanının yalnızca "makbul", "iffetli" ya da toplumca saygın addedilen kadınlar için delil olarak kabul edilmesinin, kadınlar arasında hiyerarşik ayrımlar yarattığını ve yargı pratiğinde kadının beyanına esas alınsa dahi inandırıcılığının ayrımcı ölçütlere tabi tutulduğunu ortaya koymaktadır (Karacan, 2022). Kadının toplumsal konumu, beyanının niteliğinden daha belirleyici hale gelmektedir. Ayrıca, hermeneutik adaletsizlik kapsamında, kadınların yaşadığı deneyimlerin hâkim bilgi rejimleri içinde kavramsallaştırılamaması nedeniyle anlaşılmadığı ve bu yüzden yargılama süreçlerinde geçersizleştirildiği burada da görülmektedir. Karacan, bağlama duyarlı hukuki akıl yürütmenin gerekliliğine işaret ederken, feministlerin "kadının beyanı esastır" talebini sadece delil tartışmalarına indirgemeyen, daha geniş bir adalet arayışına yerleştiren yaklaşımını da desteklemektedir.

Bu çerçevede, yapısal şiddet kavramı feminist kuram açısından merkezi bir önem taşımaktadır. Johan Galtung'un (1969) geliştirdiği bu kavram, şiddeti yalnızca fiziksel olarak değil; sistemin, kurumların ve kültürel yapıların bireylerin yaşamlarını zedeleyici biçimde işlemesi olarak tanımlamaktadır. Kadının beyanının sistematik biçimde şüpheyle karşılanması, yargı mekanizmalarının bu şüphe doğrultusunda hareket etmesi ve kurumsal pratiklerin inandırıcılık testlerini dayatması, kadınlara yönelik yapısal şiddetin en bilinen güncel örneklerindendir. Sara Ahmed (2017) yapısal şiddetin duygulanımsal boyutuna dikkat çekerek; kadınların deneyimlerini dile getirmelerinin hak arayışını aştığını da teslim etmektedir. Üstelik bu tutumun eril yapılar açısından bir tehdit ve rahatsızlık kaynağı olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin feminist olmayı bir yaşam biçimi olarak tanımlayan kadınların "rahatsızlık veren" özne pozisyonuna yerleştirilerek marjinalleştirildiğini ve bu rahatsızlığın bizzat ataerkil düzeni sarsan bir potansiyel taşıdığı için yapıldığını yeniden hatırlatır. Bir taraftan da Ahmed, güncel çalışmalarında kadınların taciz ve ayrımcılık üzerine yaptıkları şikâyetlerin nasıl kolektif bir bilgiye dönüştüğünü tarif etmektedir. Ahmed'e göre, bireysel olarak bastırılan veya inanılmayan şikâyetler bile tam anlamıyla "yok olmaz"; aksine, sonraki kadınlar tarafından duyulup tekrarlandıkça kurumsal güç ilişkilerine dair önemli veriler açığa çıkarmaktadır. Bir kadın yaşadığı tacizi dile getirdiğinde yalnız kalabilir; fakat benzer hikâyelerin çoğalması, ilk başta görmezden gelinen şikâyeti zamanla kolektif bir hafızaya dönüştürür. Ahmed bu durumu "şikâyet kolektifleri"nin ortaya çıkışı olarak tanımlamaktadır: Pek çok kadının art arda benzer beyanlarda bulunması, kurumların inkâr edemeyeceği büyüklükte bir yekün yaratmaktadır. Böylece kadınların şiddet anlatıları, şikayetleri birikerek, başlangıçta şüpheyle yaklaşılan bir iddianın bile geçerliliğine güç kazandırır ve kurumsal sessizlik duvarlarını çatlatmaktadır (2021). Ahmed'in bu analizi, kadınların deneyimlerini paylaşmasının bilgi üretimine de etki eden dönüştürücü gücünü hatırlatmaktadır: Kadının beyanı, tekil düzeyde bastırılmaya çalışılsa da, çoğul hale geldiğinde patriyarkal yapıları sorgulayan ampirik bir bilgi alanına dönüşmektedir hatta sessizlik duvarlarında gedikler açmaktadır.

Genel anlamıyla radikal feministler, adalet sisteminin erkek fail lehine işlediği ve bu nedenle kadının beyanının mutlak biçimde esas alınması gerektiğini savunurken; postmodern ve kesişimsel feminist yaklaşımlar, beyanın hangi bedenler ve kimlikler adına konuştuğunu, kimleri görünür kılıp, kimleri dışarıda bıraktığını sorgulamaktadır. Bu farklı yaklaşımlar, beyanın taşıdığı anlamın sabit değil, bağlamsal ve çoğul olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla beyanın esaslılığı, hem mücadele hem de tartışma konusu olarak feminist politikanın merkezinde yer almaktadır.

Bu kuramsal tartışmalar, kadının beyanının feminist kuramda mutlak bir birlik içinde ele alınmadığını; aksine, beyanın sınırlarının, taşıdığı politik anlamın ve kim adına konuştuğunun sürekli yeniden tartışıldığını göstermektedir. Bu durum, kavramın hem gücünü hem de gerilimli doğasını görünür kılmaktadır. Kadının beyanı, yalnızca bir adli sürecin parçası değil; toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı verilen mücadelenin hem aracı hem de göstergesidir. Şiddetle yüzleşme ve adalet talebinde bulunma cesaretiyle ortaya çıkan bu beyan, ataerkil sistemlerin sınırlarına doğrudan temas eder. Ancak bu temas, her zaman aynı şekilde karşılık bulmaz. Feminist kuram içinde de kadının beyanına dair farklılaşan yaklaşımlar, kavramın yalnızca bir hak talebi değil; aynı anda politik, etik, pratik ve kuramsal bir mücadele, müzakere alanı olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Kadının beyanı, sadece bireysel bir söz olarak değil; örgütlü kadın hareketlerinin uzun yıllara yayılan politik mücadelelerinin bir ürünü olarak da değerlendirilmelidir. "Kadının beyanı esastır" ilkesi, feminist mücadelenin adalet sistemine, medyaya, akademiye ve gündelik hayata müdahil oluşunun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu müdahale ve mücadele pratiği yalnızca yasal reformlar için değil; ayrıca toplumsal farkındalık, kolektif hafıza ve kurumsal dönüşüm için yürütülmüştür. Kadın örgütlerinin ve feminist kolektiflerin yıllar süren kampanyaları, hem kadınların yaşadıkları şiddeti dile getirme cüretini artırmış hem de bu beyanların ciddiyetle ele alınması yönünde kamuoyu baskısı oluşturmuştur. Özellikle sosyal medyada örgütlenen kampanyalar, görünmeyen şiddet biçimlerinin görünür hale gelmesini sağlamış, kadınların beyanları ortaklaştırılarak toplumsal bir değişim talebine dönüştürülmüştür. Böylece kadının beyanı, kişisel bir travma anlatısından kamusal bir siyasal talebe, hatta adalet sistemine yöneltilmiş kolektif bir müdahaleye dönüşmüştür.

Bu makale boyunca tartışıldığı üzere, kadının beyanı bugün de kamusal alana çıktığında çok katmanlı dirençlerle karşılaşmaktadır: Hukuki normlar, kurumsal işleyişler, medya söylemleri ve

toplumsal önyargılar bu beyanı kuşkuya çeker, sınırlandırır, yönlendirir ve çoğu zaman bastırır. Ataerkil şüphe rejimi, yalnızca beyanı değersizleştirmez; aynı zamanda şiddeti süreğen kılan yapısal sessizlikleri yeniden üretmektedir. Bu bağlamda kadının beyanını esas almak, tek başına inanmak/inanmamak ikilemi değildir. Bu, aynı anda yapısal şiddet biçimlerini tanımayı, kurumları dönüştürmeyi ve eşitsizliğin farklı biçimlerini birlikte düşünmeyi gerektirmektedir. Beyanı esas almak, failin haklarını merkeze koyan sistemlerden mağdur odaklı adalet anlayışına geçişin de bir yolunu açmaktadır.

Feminist kuram, bu dönüşüm sürecinde yalnızca teorik bir zemini oluşturmaz; aynı zamanda etik ve politik bir rehberlik sunmaktadır. Bu bağlamda Alev Özkazanç'ın tartışmaları da oldukça kafa açıcıdır: Ona göre, "kadının beyanı" gibi talepler yalnızca ceza hukukunun mevcut ilkeleriyle değil, aynı zamanda hukukun evrensel olarak temsil ettiği tarafsızlık iddiasıyla da gerilim içindedir. Ancak bu gerilim, feministlerin mevcut hukuki yapıyı dönüştürme yönündeki çabalarının parçasıdır. Özkazanç, kadınların tikel deneyimlerinin, evrensel hukuk nosyonu içinde çatlaklar açabileceğini ve adalet arayışını daha geniş bir siyasal tahayyüle bağlayabileceğini savunmaktadır. Ahmed'in "şikâyet kolektifleri" üzerinden tanımladığı kurumsal dönüşüm ile Özkazanç'ın "hukukun evrensel biçimi içinde feminist tikelliğin açtığı yarıklar" arasındaki bu düşünsel paralellik, kadının beyanının hem politik hem de epistemolojik bir güce sahip olduğunu göstermektedir. Özkazanç'ın yaklaşımı, hukuku dönüştürmeye çalışan bir feminist strateji önermektedir. Bu strateji, hukuku tümüyle dışlamaz; onun içinde kalırken yapısal dönüşüm yaratmaya çalışmaktadır. Bu feminist talepleri basit "aykırılıklar" olarak değil, yeni bir siyasal özneleşme süreci olarak kurmaktadır. Yine hukukun evrensellik iddiasını eleştirirken, yeni bir evrensellik inşasına katkı sunmaktadır (Özkazanç, 2015).

Cemre Baytok da özneleşme ve dönüşüm süreçlerine dair oldukça stratejik bir değerlendirmeyle "Kadının beyanı esastır" ilkesinde yer alan esas ifadesine vurgu yapmaktadır. Burada doğruluk ya da ispat gibi klasik hukuki ölçütlerden farklı olarak, bu ifadenin ezilenin sözüne epistemolojik ve politik bir öncelik tanınması gereğine işaret etmektedir. Yalnızca bireysel mağduriyetlerden yola çıkarak değil, toplumsal olarak yapılandırılmış güç ilişkilerini görünür kılmayı amaçlamanın ilkeselliğini ortaya koymaktadır. Bakıldığında Baytok'a göre ilkenin "doğru" yerine "esas"ı kullanması, beyanın mutlak hakikati temsil ettiğini değil, soruşturulmaya ve ciddiyetle ele alınmaya alan açtığını vurgulamasıyla ilişkilidir. Bu yönüyle ilke, patriyarkanın farklı biçimlerini ifşa eden kadın deneyimlerinin meşruiyetini savunmaktadır (Baytok, 2017). Özkazanç'ın (2015) yaklaşımıyla birlikte düşünüldüğünde hukukun içinden bir feminist dönüşüm, stratejik olarak hukuku tümüyle reddetmeden, onun evrensellik iddiasını sorgular ve yeni bir evrensellik inşasına yönelmektedir. Bu bağlamda, "kadının beyanı esastır" ilkesi yalnızca mağdurun adalet arayışına alan açmakla kalmaz; aynı zamanda hukukun fail odaklı, eril bilgi düzenine karşı yeni bir siyasal özneleşme sürecini tetiklemektedir. Böylece ilke, kadınların yaşadığı sistematik ezilme deneyimini hukuki tartışmaların merkezine yerleştirirken, feminist siyasetin hukukla kurduğu gerilimli ama dönüştürücü ilişkiye de somut bir zemin sağlamaktadır.

Kadının beyanı bu durumda adli süreç içinde de süren bir toplumsal mücadeledir. Beyanı esas almak, toplumsal cinsiyet eşitliği yolunda önemli bir adımdır ancak tek başına yeterli değildir. Adalet sistemlerinin reforme edilmesi, mağdur odaklı yaklaşımın esas alınması, failin değil, şiddet görenin haklarının merkezde olduğu bir sistemin kurulması gerekmektedir. Feminist kuram, bu süreçte sadece teorik değil, bununla birlikte politik ve etik bir çerçeve de sunmaktadır. Bu yazı boyunca tartışıldığı üzere, beyanın kamusal alanda dolaşıma girmesi; söylem, kurum, hukuk ve toplumsal normlar düzeyinde birçok engelle karşılaşmaktadır. Ataerkil şüphe rejimi, kadının beyanını baştan kuşkuya çeken, onu sürekli meşruluk sınavlarına tabi tutan ve ancak "makbul mağdur" kalıbına uyan kadınlara söz hakkı tanıyan bir sistem olarak işlemektedir. Bu sistem yalnızca beyanı bastırmakla kalmaz; aynı anda kadınların deneyimlerini yeniden travmatize eder, toplumsal sessizliği meşrulaştırır ve şiddetin sürmesine zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda kadının beyanı hem bir adalet talebi hem de toplumsal dönüşümün anahtarıdır. Kadınların şiddet deneyimlerine kulak vermek, yalnızca bireysel tanıklıkları dikkate almak değil; eş zamanlı olarak eşitsizliğin, baskının ve sessizliğin örgütlendiği ataerkil yapılarla yüzleşmek, onları dönüştürmek anlamına gelmektedir. Kadının beyanını esas almak, feminist kuramın sunduğu gibi, yalnızca bir inanma pratiği değil; bir dayanışma, dönüşüm ve mücadele alanı olarak genişlemektedir.

Bu nedenle beyanı esas almak, toplumsal cinsiyet adaletinin ön koşulu olarak görülmektedir. Bu adalet, yalnızca mahkeme salonlarında cereyan olmaz; medya söylemlerinde, kurumların işleyişinde, gündelik dilde ve toplumsal hafızada yeniden inşa edilmelidir. Kadının beyanı bir tanıklıktır, çünkü

kadına yönelen şiddeti görünür kılmaktadır. Bir bilgidir, çünkü toplumsal eşitsizliklerin bedenlere nasıl yerleştiğini göstermektedir. Ve bir dönüşüm talebidir; çünkü mevcut adalet rejimlerinin kadınlar için nasıl işlevsiz kaldığını ifşa etmektedir.

Yazıyı sonlandırırırken geçen sene tüm dünyayı sarsan ve kadına şiddetle mücadelenin sembolü haline gelen Gisele Pelicot'nun davası sırasında ona destek için toplanan kalabalığın taşıdığı "Utanç taraf değiştirmeli" ve "Mağdurlar, size inanıyoruz" yazılı pankartları hatırladım[33]. Bu sloganlar Türkiye de dahil olmak üzere tüm dünyada farklı dillerde dilendirildi, hafızalaştı. Bu vaka, faillik karşısında suskunluğu reddeden, mağdurun yaşadığı şiddeti herhangi bir giz, utanç içinde tutmayan, kamusal alana taşıyan beyanın vuruculuğunun çok yüklü ve özgün bir örneği. Adalet talebini kolektif bir mücadelenin ve duygulanımın bir parçası olarak tarif eden şu beyanla: Utanç, taraf değiştirmeli!

KAYNAKÇA

Ahmed, S. (2017). *Living a feminist life*. Duke University Press.

Ahmed, S. (2021). *Complaint!* Duke University Press.

Anıt Sayaç. (2024). Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt. https://anitsayac.com/?year=2024

Anıt Sayaç. (2025). *Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt*. https://anitsayac.com/?year=2025

Baytok, C. (2017). Kadının Beyanı Esastır. *Feminist Bellek*. Erişim adresi: https://feministbellek.org/kadinin-beyani-esastir/

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.

Butler, J. (2005). *Kırılgan hayat: Yasın ve şiddetin gücü* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.

Code, L. (1991). What Can She Know? Feminist Theory and the Construction of Knowledge. Cornell University Press.

Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. University of Chicago Legal Forum.

de Lauretis, T. (1987). *Technologies of gender: Essays on theory, film, and fiction*. Indiana University Press

Dominelli, L. (2024). *Feminist sosyal hizmet* (G. Ç. Özkan, Çev.). Nika Yayınları.

European Institute for Gender Equality. (2025). *Joint Report on the European Protection Order: Perspectives from the judiciary and support services*. https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/joint-report-european-protection-order-perspectives-judiciary-and-support-services

Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press.

Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. Journal of Peace Research, 6(3), 167–191. https://doi.org/10.1177/002234336900600301

Harding, S. (1993). Rethinking Standpoint Epistemology: What is Strong Objectivity? In Feminist Epistemologies. Routledge.

Hürtaş, S. (2014). Canına Tak Eden Kadınlar: Kocalarını Neden Öldürdüler? İletişim Yayınları.

[33] 72 yaşındaki Gisèle Pelicot, yıllar boyunca bilinçsiz haldeyken, eşinin evlerine getirdiği onlarca erkek tarafından sistematik cinsel şiddete maruz bırakılmıştı. Bu gerçeğin orataya çıkmasıyla sürdürdüğü adalet mücadelesinde yalnız bırakılmadı (y.n).

Kadın Dayanışma Vakfı. (2020). *İstanbul Sözleşmesi tartışmasının muhatabı kadınlardır!* Kadın Dayanışma Vakfı. https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/istanbul-sozlesmesi-tartismasinin-muhatabi-kadinlardir/

Karacan, O. (2022). Kadının beyanı esastır ilkesi ve bağlamsallık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *71*(3), 1279–1296. https://doi.org/10.33626/auhfd.1171464

MacKinnon, C. A. (1989). *Toward a feminist theory of the state*. Harvard University Press.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2022). *Erkek Şiddetini Önlemede 6284 Sayılı Kanun*. https://morcati.org.tr/yayinlarimiz/brosurler/256-erkek-siddetini-onlemede-6284-sayili-kanun/

Nuhoğlu, H., & Demiröz, F. (2020). Boşanmanın tarafları Ademler ve Havvalar: Bir duruşma gözlem araştırması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *16*(30), 1711–1740. https://doi.org/10.26466/opus.656948

Ortanca, İ., Demirkıran, S., Çelikel, A., & Arslan, M. M. (2015). Hatay'da seri cinayetler: Olgu serisi. *Adli Tıp Bülteni*, 20(2), 120–122. https://doi.org/10.17986/blm.2015210951

Özkazanç, A. (2015). Feminizm ve hukuk üzerine eleştirel düşünceler. *Ankara Barosu Dergisi*, *73*(4), 205–210. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398474

Smart, C. (1995). Law, Crime and Sexuality: Essays in Feminism. Sage Publications.

Spade, D. (2011). *Normal life: Administrative violence, critical trans politics, and the limits of law*. South End Press.

Stryker, S. (2008). *Transgender history* (Seal Studies serisi). Seal Press.

7. Bölüm:
Mekân, Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet

7.1. KENTSEL ŞİDDET ve KADINLAR: TÜRKİYE'DE REKREASYON ALANLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ KISITLAMALAR

Feyza Meryem KARA* ve Gizem KARACA**

Giriş

Yeşil alanlar, kıyı alanları, parklar, yürüyüş ve bisiklet yolları, spor tesisleri, kentsel meydanlar gibi çeşitli rekreasyon alanları, bireylerin fiziksel, zihinsel ve sosyal refahını destekleyen önemli mekânlar olarak toplumsal yapının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Williams ve Patterson, 2016). Bu alanların, bireylerin gündelik yaşam stresinden uzaklaşmalarını sağlarken, sosyal etkileşim, yaratıcılık ve kişisel gelişim açısından fırsatlar sunduğu bilinmektedir. Ancak, toplumsal cinsiyet, bireylerin rekreasyon alanlarından yararlanma biçimlerini derinden etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Jackson ve Henderson, 1995). Kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal rollerin farklılaşması, kamusal alanların kullanımını ve bu alanlardan duyulan tatmini şekillendiren önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir (Çağlayan ve Hassan, 2023).

Türkiye özelinde ise kadınların kamusal alanlara erişimi, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin en görünür olduğu konular arasında yer almaktadır (Cumur ve Topçu, 2022). Kadınların kamusal alandaki varlığı, kültürel ve yapısal faktörlerle sınırlandırılmakta; özellikle güvenlik kaygıları, toplumsal normlar ve kısıtlayıcı politikalar gibi etmenler, kadınların rekreasyonel alanlarda özgürce hareket etmelerini güçleştirmektedir (Hille, 1999). Bu durumun, kadınların serbest zaman deneyimlerini azaltırken, toplumsal cinsiyet temelli kısıtlamaların da pekişmesine neden olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'deki bu durumun, yalnızca bireysel özgürlükleri değil, aynı zamanda toplumsal refahı ve eşitlik hedeflerini de olumsuz etkilediği söylenebilir. Bu bağlamda, bu çalışmada, Türkiye'de kadınların kamusal rekreasyon alanlarına erişiminde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet temelli kısıtlamalar ve bu durumun toplumsal şiddetle olan ilişkisi ele alınacaktır.

Cinsiyetlendirilmiş Mekânlar: Kamusal Alanlar & Rekreasyon Alanları

Toplumsal cinsiyet, bireylerin mekânla kurduğu ilişkide belirleyici bir rol oynamaktadır. Mekânlar, sadece fiziksel alanlar olmayıp toplumsal anlamlarla yüklenmiş, sosyal çatışmaların ve uzlaşmaların sahnesi olarak da öne çıkar. Bu kapsamda, bir mekânın kimler tarafından, hangi amaca hizmet edecek şekilde kullanıldığı ve bu kullanımın hangi toplumsal dinamiklerle şekillendiği, toplumsal cinsiyet perspektifiyle değerlendirilmesi gereken kritik bir konu olarak ele alınmaktadır.

Kamusal alanlar ve rekreasyon alanları, toplumsal etkileşimin ve gündelik yaşamın önemli bir parçası olmasının yanında, bireylerin kendilerini ifade etme ve sosyal rollerini deneyimleme alanları olarak da ifade edilmektedir. Ancak bu alanlar, toplumsal cinsiyet rolleri, güç ilişkileri ve tarihsel yapılar çerçevesinde çoğu zaman bir gruba öncelik tanıyan veya diğerlerini kısıtlayan özellikler taşımaktadır. Erkeklerin kamusal alandaki varlığı tarihsel olarak daha fazla kabul görürken, kadınlar bu alanlara erişimde ve kullanımda çeşitli engellerle karşılaşmaktadır.

Bu bölümde, toplumsal cinsiyetin mekânsal dinamikler üzerindeki etkilerini ortaya koyma amacıyla, kamusal alanlar ile rekreasyon alanlarının farklı toplumsal gruplar tarafından nasıl deneyimlendiği sorgulanacaktır. Bu bağlamda, mekânsal tasarımın, güvenlik algısının ve sosyal normların mekân kullanımındaki belirleyici rolü üzerinde durulacak; aynı zamanda, toplumsal cinsiyetin daha kapsayıcı bir mekânsal anlayışın geliştirilmesine yönelik etkisi tartışılacaktır.

* Doç. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü,
E-posta: feyza.kara@alanya.edu.tr ORCID: 0000-0001-9886-4947
** Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Rekreasyon Bölümü,
E-posta: gizemkaraca@kku.edu.tr ORCID: 0000-0002-7541-3550

"Cinsiyetlendirilmiş Mekân" Kavramı

Mekân kavramı, toplumsal normlar tarafından şekillenen dinamik ve aktif bir alanı temsil eder (Massey, 1994). Postmodern düşünürler, mekânın hem içindekileri dönüştürdüğünü hem de onlar tarafından dönüştürüldüğünü ifade etmişlerdir (Schick, 2016). Bu bağlamda mekânlar için, bireylerin çeşitli deneyimleri sayesinde var oldukları söylenilebilir.

Mekânlarda, bireylerin yaşamış oldukları deneyimler arasındaki farklılıkları anlayabilmek için toplumsal boyutları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu toplumsal boyutların en önemli faktörlerinden birisi de cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet rolleri, mekânların eril ve dişil olarak ayrılmasına, başka bir deyişle cinsiyetlendirilmesine neden olmaktadır (van Eeden, 2006). Bu bağlamda "cinsiyetlendirilmiş mekân" kavramı, kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal cinsiyet ayrımlarını ve bu ayrımların mekânsal yansımalarını anlamaya yönelik bir perspektif sunmaktadır.

Mekânlar hem toplumsal cinsiyet tarafından şekillendirilen hem de toplumsal cinsiyeti yeniden üreten alanlar olarak görülmektedir (Lico, 2001). Kadınlar ve erkeklerin mekânları nasıl deneyimledikleri ve bu deneyimler sonucu ortaya çıkan farklılıklar son derece önem arz etmektedir. Geçmişten günümüze toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üretilmesine destek olan ataerkil yapı tarafından kadınlar için uygun mekânın ev olduğu, erkekler için uygun mekânın ise kamusal alanlar olduğu anlayışı süregelmektedir (URL-2). Bu anlayış, feminist araştırmacılar tarafından "ayrı küreler paradigması" olarak açıklanmıştır (Ferree, 1990; Kerber, 1988). Ayrı küreler paradigmasına göre, kamusal alanlar "erkek egemen üretim alanları" olarak görülürken özel alanlar kapsamındaki evler ise" kadınlara ait üreme alanları" olarak benimsenmiştir (Vanlıoğlu-Yazıcı, 2020). Özel alanlar kabul edilen evlerde annelik, ev işleri ve sorumlulukları gibi konular kadınlara, kamusal alanlardaki iş hayatı ve emekçilikle ilgili konular erkeklere atfedilir. Bu durum, kadınları ve erkekleri kalıplaşmış belirli toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde hareket etmeye mecbur kılar.

Singha ve Scaioli (2022), kadınların mekânlarının erkeklere göre daha sınırlı olduğunu belirtmiştir. Gündelik hayatta en çok kullanılan toplu taşıma alanları, parklar, sokaklar, meydanlar gibi çeşitli alanlarda ne yazık ki kadınlar olumsuz deneyimler yaşamaktadırlar. UN Women, 2019 yılında hazırlamış olduğu raporda, dünya genelinde kadınların %80'inin toplu taşıma araçlarında tacize uğradığını ya da rahatsız edici davranışlarla karşılaştığını açıklamıştır (UN WOMEN, 2019). Benzer şekilde, Hindistan'da yapılan bir araştırma, kadınların %50'sinden fazlasının toplu taşıma araçlarında güvenlik endişesi yaşadığını ve bu sebepten ötürü iş veya eğitim imkânlarını daha sınırlı tuttuklarını göstermektedir (Anand ve Tiwari, 2006). UNESCO'nun 2022'de yayınladığı rapora göre, kırsal alanlarda yaşayan kız çocuklarının okula gitme oranlarının düşük olduğu ve bunun temel nedeninin ulaşım zorlukları ile güvenlik kaygıları olduğu belirtilmiştir (WHEC, 2022). Türkiye'de de durum farklı olmamakla birlikte, kadınların %27,3'ünün gece dışarda olmaktan kaçındığını ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (TÜİK, 2023). Bu noktadan hareketle, kadınların deneyimlerini küresel bir sorun olarak değerlendirip, toplumsal alanların "cinsiyetlendirilmiş mekânlar" olduğunu dile getirmek mümkündür.

Türkiye'de Rekreasyon Alanlarının Cinsiyetçi Yapısı

Modern çağda kentleşmenin hızlı bir şekilde giderek artması ve bu süreçten etkilenen bireylerin fiziksel, sosyal ve psikolojik fayda beklentisi, rekreasyon alanlarına olan ihtiyacı doğurmaktadır (Souza, 2024). Rekreasyon alanları; bireylerin serbest zamanlarını değerlendirmek için yapmaktan keyif aldıkları çeşitli aktivite veya etkinliklerin gerçekleştirildiği yerlerdir. Bireyler bu alanları yürüyüş yapmak, koşmak, spor yapmak, dinlenmek, sosyal aktivitelere katılmak amacıyla kullanabilmektedir. Ancak bu alanların kullanımı, cinsiyet normlarına göre şekillenebilmektedir.

Birçok toplumsal alanda şahit olduğumuz gibi, Türkiye'de de kadınların rekreasyon alanlarında cinsiyet eşitsizlikleri ve sınırlamalarla karşı karşıya kaldıkları söylenebilmektedir. Kadınların rekreasyon alanları kullanımı ile ilgili güvensiz hissediyor olmaları, alan yazında da sıkça vurgulan önde gelen sorunlardan biri olarak ele alınmaktadır (Scott ve Jackson, 1996). Kadınlar sportif veya rekreatif aktivitelere katılımda tek başına olmak yerine arkadaşlarıyla, eşleriyle, akrabalarıyla, hatta bazen çocuklarıyla bulunmayı tercih etmektedirler. Bunun sebebi olarak ise kadınların tek başına savunmasız hissetmeleri, herhangi bir taciz olasılığından korkmaları ve alanların yeterince güven vermemesi örnek gösterilebilir. Rekreasyon alanlarına alkol ya da yasaklı madde kullanan bireylerin erişmesi ve bu tür

bireylerin toplum için tehlike arz ediyor olması da tedirginlik yaratan konulardan biri olarak ele alınabilmektedir. Kadınların, bu gibi çeşitli nedenler yüzünden özellikle hava aydınlık olduğunda rekreasyon alanlarına katılım sağlamayı tercih ettiklerini de belirtmek gerekir. Türkiye'de bir kadın olarak akşam saatlerinde sadece yürümek bile yeterince riskli görüldüğü için bu endişe normal karşılanabilmektedir. Yine benzer şekilde, alanyazında sıklıkla belirtilen problemlerden biri de kadınların rekreasyon alanlarında vakit geçirirken veya spor yaparken giydikleri kıyafetlerdir (Yüksel, 2019). Örneğin rekreasyon alanında herhangi bir erkeğin koşarken tişörtünü çıkarmasının toplum tarafından garipsenmesi çok düşük bir ihtimalken, aynı alanda bir kadının tayt veya şort giyerek koşması sözlü tacizle, fiziksel tacizle ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı kalıplaşmış yargıların somut ürünü olarak rahatsız edici bakışlarla sonuçlanabilmektedir.

Kadınların cinsiyetlerinden ötürü yaşamış oldukları ya da yaşamaları muhtemel çeşitli zorlukların önüne geçebilmek adına güçlü adımlar atılması zorunluluk haline gelmektedir. Rekreasyon alanlarında gereken önlemlerin alınması ve önleyici tedbirlerin artırılması, özellikle kadınlar veya kız çocukları için güvenli alanlar yaratılması, son derece önemlidir. Bu tür güçlü adımların devlet politikaları ile bütünleşmesi, belediyeler kapsamında iyileştirilmesi ve kamu mekanizmalarıyla birlikte harekete geçmesi gerekmektedir. Türkiye'de bu konuyla ilgili hayata geçirilmiş benzer projeler mevcuttur. Örneğin; Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin hem yerel hem de ulusal düzeyde geliştirilmesini amaçlayarak, oluşturmuş olduğu Yerel Eşitlik Mekanizmaları ve Yerel Eşitlik Eylem Planları, yerel kadın STK'larla yerel yönetimler arasındaki iş birliğinin ve bu kurumların teknik kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır (URL-1). İlgili proje, Türkiye'de sadece 12 şehirde hayata geçmiştir (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon, Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun). Proje, özellikle kadınların kentlerde kendilerini güvenli hissetmesi için örnek teşkil edecek bir rehber olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, kadınların kentlerdeki açık veya yeşil alanlar için eşit kullanım hakkına sahip olma, erişilebilirlik ve güvenlik problemleri iyileştirildiği müddetçe yaşam kalitelerinin artacağı, daha aktif bir yaşam sürecekleri, spor ve rekreasyonel alanlarda daha fazla yer alabilecekleri ön görülmektedir.

Kadınların Kamusal Alanlardaki Deneyimleri ve Şiddet

Şiddet, bireyler veya gruplar arasında fiziksel, psikolojik, ekonomik veya cinsel zarar verme niyetiyle gerçekleştirilen eylemler bütünü olarak tanımlanabilmektedir (WHO, 2002). Şiddet, bireylerin fiziksel bütünlüğüne zarar verebileceği gibi, psikolojik ve duygusal travmalara da neden olabilir (Krug vd., 2002). Aynı zamanda şiddet kavramı; tehdit, baskı ve duygusal manipülasyon gibi dolaylı zarar verici davranışları da içermektedir (Zamora, 2024).

Toplumsal cinsiyet temelli şiddet, kadınların kamusal alandaki deneyimlerini çok yönlü bir biçimde etkilemektedir. Kamusal alanlar, kadınlar için hem özgürleştirici hem de tehdit edici bir ortam olabilir. Toplu taşıma araçları, parklar, sokaklar ve iş yerleri gibi kamusal mekânlar, kadınların gündelik hayatta sıkça deneyimlediği alanlar olmakla birlikte, aynı zamanda taciz, fiziksel ve psikolojik şiddet gibi tehlikeleri de barındırabilir (Ison vd., 2023).

Kadınlar, kamusal alanlarda çoğunlukla sözlü taciz, takip edilme, fiziksel saldırı veya cinsel taciz gibi şiddet biçimlerine maruz kalabilmektedir (Kandiyoti, 1997; Ochani vd., 2024). Bu durum, kadınların kamusal alanlara erişimini kısıtlamakta ve hareket özgürlüklerini sınırlamaktadır. Özellikle gece saatlerinde dışarıda olmak, tenhâ yerlerde bulunmak ya da belirli giyinme tarzları benimsemek, kadınlar için risk faktörleri olarak algılanmaktadır (Pain, 2001). Dolayısıyla bu durum, kadınların kendi güvenliklerini sağlamak adına farklı stratejiler geliştirmesine neden olabilmektedir. Örneğin, kadınların büyük bir kısmı güvenli olarak algılanan güzergâhları tercih etmekte, toplu taşıma araçlarını daha dikkatli kullanmakta ve belirli saatlerde yalnız yürümemeyi seçmektedirler (Valentine, 1989).

Fiziksel ve Sembolik Şiddet

Şiddet kavramı, toplumsal yaşam içerisinde farklı boyutlarda karşımıza çıkan evrensel bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Dwyer, 2022: 42; Reemtsma, 2012). Çok boyutlu olan bu kavram, bütünüyle incelendiğinde farklı alt kategorilere veya türlere ayrılmaktadır. Bu alt kategorilerden birisi de fiziksel şiddettir. Fiziksel şiddet, bir başkasına karşı güç kullanarak fiziksel anlamda her türlü zarar verebilecek yöntemlerin kullanılmasıdır (Paudel, 2018). Fiziksel şiddet içeren davranışlara örnek olarak, tokat veya

yumruk atmak, tekme atmak, itmek, boğazını sıkmak, kesici ya da delici bir alet ile yaralamak, işkence yapmak verilebilmektedir.

Şiddetin yalnızca fiziksel olmadığı, görünmeyen ve etkilerinin oldukça derin olduğu başka bir boyutu da sembolik şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Sembolik şiddet, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Bourdieu, sembolik şiddetin toplumsal yapıya yön verdiğini belirtmektedir (Bourdieu, 2018: 57). Bu kavram, günlük yaşamımızdaki pratiklerimize nüfus ederek bireylerin sosyal düzen içinde örtük şekilde baskı altında tutulmasını ifade etmektedir. Bu tür şiddet, genellikle toplumsal normlar aracılığıyla uygulanmaktadır. Örneğin, toplumsal cinsiyet rollerinin dayatılması, bireylerin potansiyellerini sınırlayan ayrımcı söylemler ve görünürde "doğal" kabul edilen eşitsizlikler, sembolik şiddetin tipik örnekleridir. Bu şiddet biçimi, bireylerin benlik algılarını ve özgüvenlerini zedelerken, toplumsal hiyerarşileri yeniden üretmektedir.

Kadınların Rekreasyon Alanlarında Karşılaştığı Tehditler

Spor yapmak, dinlenmek, eğlenmek veya sosyal aktivitelere katılmak için çeşitli fırsatlar sağlayan rekreasyon alanları, kadınlar için her zaman güvenli ve eşitlikçi bir deneyim sunmamaktadır (Henderson ve Gibson, 2013; Shaw, 1994; Valentine, 1989). Kadınlar, birçok sebepten ötürü rekreasyon alanlarında fiziksel, psikolojik ve toplumsal tehditler ile karşılaşabilmektedir.

Fiziksel tehditler, rekreasyon alanlarının kadınlar için pek çok problem oluşturduğu çeşitli fiziksel yetersizlikleri ifade etmektedir. Alanyazındaki araştırmalarda, kadınlar için fiziksel tehdit oluşturan konular, yürüyüş parkurlarının kısa ve yetersiz olması, alanlarda yeterli aydınlatmanın olmaması, güvenlik kameralarının eksikliği, alanlardaki spor aletlerinin yetersiz olması ve aletlerin nasıl kullanıldığına dair bilgi yetersizliği gibi çeşitlenebilmektedir (Albayrak-Kuruoğlu ve Uzunçayır, 2020; Yılmaz ve Ulaş, 2016; Whitzman, 2007).

Psikolojik tehditler, kadınların rekreasyon alanlarında kendilerini rahat ve özgür hissetmelerini engelleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Bu tehditler, toplumsal baskılar ve bireylerin algıladığı dışsal yargılarla daha da karmaşık bir hal alır (Messner, 2002). Özellikle kadınların bu alanlarda "görünürlük" algısı üzerinden değerlendirilmesi, psikolojik rahatsızlık yaratabilir. Örneğin, kadınların spor yaparken fiziksel görünümleri ya da tercih ettikleri kıyafetler üzerine yapılan yorumlar, bireyin kendini denetleme davranışını artırır (Markula, 1995). Bu durum, kadınların özgüvenlerini zedeleyerek, bu alanları kullanım sıklığını düşürebilir. Bunun yanı sıra, kadınların yargılanma korkusu nedeniyle belirli etkinliklerden uzak durması, onların rekreasyon alanlarında kısıtlanmış hissetmelerine yol açarak psikolojik bir tehdit oluşturmaktadır. Toplumsal baskı, diğer bireylerin yargılayıcı bakışları veya sözde "uygun olmayan" davranışlarla damgalanma korkusu, kadınların bu alanlardan uzak durmasına yol açabilmektedir. Kadınların psikolojik olarak en çok zorlandığı durumlardan biri de rekreasyon alanlarında yalnızken hissettikleri güvensizliktir (Pain, 1997). Bu, kadının çevreye yönelik sürekli bir tehdit algısıyla yaklaşmasına ve yalnızca belirli saatlerde veya gruplar halinde bu alanları kullanmasına neden olabilir (Day, 2001; Koskela, 1999). Psikolojik tehditlerin etkisi, kadınların fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerinde uzun vadeli sonuçlar doğurabileceği için oldukça önemlidir.

Toplumsal tehditler, kadınların rekreasyon alanlarına erişimini sınırlayan daha geniş toplumsal normlar, ayrımcı politikalar ve kültürel yaklaşımları içerir. Bu tehditler, kadınların özgürce hareket edebilmesini engelleyen derin köklere sahiptir. Örneğin, toplumun bazı kesimlerinde kadınların açık alanlarda spor yapmasının "uygunsuz" görülmesi, onların bu mekanlara olan katılımını doğrudan etkiler. Kadınların rekreasyon alanlarında karşılaştığı toplumsal tehditler arasında "mahalle baskısı" önemli bir yer tutar. Kadınların bu alanlarda varlığı, geleneksel değerlerle çatıştığında, toplumsal eleştirilere ve dışlanmaya yol açabilir. Ayrıca, medya ve popüler kültürün yarattığı kalıplaşmış güzellik standartları, kadınların spor ve rekreasyon alanlarındaki özgüvenini zedeleyerek katılım oranını azaltabilir. Politikalar açısından bakıldığında, kadınların ihtiyaçlarını yeterince gözetmeyen şehir planlamaları ve bütçe kısıtlamaları, rekreasyon alanlarının adil bir şekilde tasarlanmasını engeller. Örneğin, çocuk bakım alanlarının eksikliği, annelerin bu mekanlara erişimini kısıtlar. Ayrıca, kadınların deneyimlerini ve ihtiyaçlarını anlamaya yönelik toplumsal cinsiyet odaklı araştırmaların azlığı, bu tehditlerin çözümünü zorlaştırır.

Kadınların rekreasyon alanlarında karşılaştığı tehditler, sadece bireysel bir sorun değil, toplumsal bir mesele olarak ele alınmalıdır. Güvenlik, eşitlik ve katılımı teşvik edecek rasyonel yaklaşımların, bu alanları herkes için daha kapsayıcı bir hale getirebileceği ön görülmektedir.

Kentsel Tasarımın Rolü: Rekreasyon Alanlarında Kadınların Güvenlik Algısı ve Cinsiyet Duyarlı Kentsel Planlama Önerileri

Kentsel tasarım, bireylerin kamusal ve rekreasyon alanlarındaki deneyimlerini doğrudan etkileyen temel bir faktördür. Özellikle kadınlar için bu alanlarda hissettikleri güvenlik algısı, toplumsal cinsiyet normları, mekânsal düzenlemeler ve kentsel planlama süreçleri ile yakından ilişkilidir (Pain, 2001). Rekreasyon alanlarının tasarımı, kadınların bu alanlara erişimini ve kullanımını kolaylaştırabilecek şekilde planlanmadığında, mekânsal dışlanma ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın yeniden üretimine zemin hazırlayabilmektedir (Whitzman, 2008).

Kadınların Güvenlik Algısı ve Rekreasyon Alanları

Kadınların kamusal alanlarda ve rekreasyon mekânlarında hissettikleri güvenlik algısı, bu alanlara erişimlerini ve kullanım sıklıklarını belirleyen önemli bir unsurdur. Araştırmalar, özellikle aydınlatması yetersiz, izole veya fiziksel kontrolün zor olduğu bölgelerde kadınların kendilerini daha güvensiz hissettiklerini göstermektedir (Day, 2001). Türkiye özelinde yapılan çalışmalar da kadınların parklar, açık spor alanları ve sahil şeritleri gibi rekreasyon alanlarını kullanırken maruz kaldıkları taciz ve güvenlik kaygıları nedeniyle bu alanları terk etmek zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır (Tuncer, 2018).

Güvenlik algısını güçlendiren unsurlar arasında aydınlatma sistemlerinin iyileştirilmesi, açık görüş alanlarının artırılması, acil durum butonları gibi teknolojik desteklerin eklenmesi ve toplumsal farkındalığı artırıcı çalışmaların yürütülmesi yer almaktadır (Valentine, 1990). Aynı zamanda, kadınların kamusal mekânlarda daha fazla varlık göstermesi ve kullanıcı çeşitliliğinin sağlanması, güvenlik hissini pekiştiren bir diğer faktör olarak öne çıkmaktadır (Koskela ve Pain, 2000).

Cinsiyet Duyarlı Kentsel Planlama Önerileri

Kadınların kamusal alanlarda güvenli bir şekilde var olabilmeleri için bireysel, toplumsal ve kurumsal seviyelerde farklı adımlar atılmalıdır. Kadınların kamusal alanlarda korkusuzca hareket edebileceği bir dünya yaratmak, toplumsal eşitlik ve insan hakları açısından temel bir gerekliliktir. Cinsiyet duyarlı kentsel planlama, kadınların kent mekânında daha eşit ve güvenli bir biçimde yer almasını sağlamayı amaçlayan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen öneriler şunlardır:

Aydınlatma ve Görünürlük: Rekreasyon alanlarında kadınların kendilerini daha güvende hissetmeleri için yeterli ve stratejik yerleştirilmiş aydınlatma sistemlerinin kurulması gereklidir (Ceccato ve Loukaitou-Sideris, 2021: 24).

Güvenlik Önlemlerinin Güçlendirilmesi: Acil durum telefonları, izleme kameraları ve güvenlik görevlilerinin varlığı, kadınların bu alanları kullanımını artırabilir (Whitzman, 2008).

Toplumsal Çeşitliliğin Teşvik Edilmesi: Rekreasyon alanlarında kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi farklı grupların varlığının artırılması, güvenlik algısını güçlendirebilir (Massey, 1994).

Kadın Dostu Tasarım İlkeleri: Kadınların ihtiyaçlarına uygun banklar, yürüyüş yolları, çocuk bakım alanları gibi unsurların planlamaya dahil edilmesi, bu mekânların kadınlar tarafından daha fazla tercih edilmesini sağlayabilir (Fainstein ve Servon, 2005: 175).

Katılımcı Planlama Süreçleri: Kadınların doğrudan sürece katılımını sağlayan planlama yaklaşımları, onların gereksinimlerini yansıtan çözümler geliştirilmesine yardımcı olabilir (Fenster, 2005).

Bu bağlamda, cinsiyet duyarlı kentsel planlama uygulamalarının hayata geçirilmesi, Türkiye'de kadınların rekreasyon alanlarını daha aktif ve güvenli bir şekilde kullanmalarını teşvik edebilir. Böylece, kadınların kamusal mekânlardaki temsili güçlenirken, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir ilerleme kaydedilebilir.

Tartışma

Türkiye'de rekreasyon alanlarında kadınların karşılaştığı toplumsal cinsiyet temelli kısıtlamalar, yapısal ve kültürel engellerin ne denli derin olduğunu göstermektedir. Bu araştırma, kadınların kentsel rekreasyon alanlarına erişiminin, toplumsal normlar, güvenlik kaygıları ve cinsiyet duyarsız kentsel planlama uygulamaları tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır (Koskela ve Pain, 2000; Tuncer, 2018). Kadınların bu alanları kullanım biçimleri, mekânsal tasarımdan toplumsal algılara kadar birçok faktörle doğrudan ilişkilidir.

Özellikle kadınların rekreasyon alanlarında karşılaştıkları güvenlik sorunları, kamusal alanlarda bulunma sürelerini ve kullanım sıklıklarını doğrudan etkilemektedir (Valentine, 1990). Aydınlatma eksikliği, izole bölgeler, güvenlik önlemlerinin yetersizliği ve sosyal kontrol mekanizmalarının eksikliği, kadınların rekreasyon alanlarını kullanırken hissettikleri güvensizliği artırmaktadır (Ceccato ve Loukaitou-Sideris, 2021: 83). Bu durum, kadınların kamusal alanlardan uzak durmalarına veya bu alanları yalnızca belirli zaman dilimlerinde ve belirli sosyal gruplarla kullanmalarına neden olmaktadır.

Araştırmanın bulguları, cinsiyet duyarlı kentsel planlama yaklaşımlarının önemini ortaya koymaktadır. Kadınların kent mekânında daha eşit ve güvenli bir şekilde yer almasını sağlamak için fiziksel çevrenin iyileştirilmesi, toplumsal farkındalık çalışmalarının artırılması ve kadınların kentsel planlama süreçlerine katılımının teşvik edilmesi gerekmektedir (Fainstein ve Servon, 2005: 241). Güvenli ve kapsayıcı rekreasyon alanlarının oluşturulması, yalnızca bireysel güvenliği artırmakla kalmaz, aynı zamanda kadınların sosyal etkileşimlerini ve kentsel yaşam içindeki görünürlüklerini de artırır.

Sonuç

Bu araştırma, Türkiye'de kadınların rekreasyon alanlarına erişimini kısıtlayan toplumsal cinsiyet temelli faktörleri inceleyerek, bu alanların daha eşitlikçi ve güvenli hale getirilmesi için atılması gereken adımları tartışmaktadır. Bulgular, kadınların kamusal alanları kullanırken karşılaştıkları güvenlik kaygılarının, fiziksel mekânın yanı sıra toplumsal normlar ve politikalar tarafından da şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Kadınların rekreasyon alanlarını daha güvenli ve özgürce kullanabilmeleri için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

Cinsiyet Duyarlı Kentsel Planlama: Kadınların ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran, kullanıcı dostu tasarımların benimsenmesi, kadınların kamusal alanlara erişimini artırabilir.

Güvenlik Önlemlerinin Güçlendirilmesi: Daha iyi aydınlatma, güvenlik kameraları, acil durum noktaları ve güvenlik görevlilerinin artırılması, kadınların güvenlik algısını olumlu yönde etkileyebilir.

Toplumsal Farkındalık Çalışmaları: Kadınların kamusal alanlardaki haklarına dair farkındalık oluşturacak eğitim ve kampanyalar, toplumsal dönüşüm için kritik bir adımdır.

Kadınların Katılımının Artırılması: Kentsel planlama süreçlerinde kadınların doğrudan söz sahibi olması, mekânsal düzenlemelerin daha kapsayıcı olmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, kadınların rekreasyon alanlarını güvenli ve eşit şekilde kullanabilmesi, kentsel planlama süreçlerinde cinsiyet duyarlı politikaların benimsenmesiyle mümkündür. Türkiye'de kentsel mekânın toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirilmesi, yalnızca kadınların bireysel özgürlüklerini değil, toplumsal refah ve eşitlik hedeflerini de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, güvenli ve erişilebilir rekreasyon alanlarının yaratılması, kentsel şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için öncelikli bir konu olarak ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Albayrak-Kuruoğlu, M. Y., & Uzunçayır, D. (2020). Yerel yönetimlerin sunduğu fiziksel aktivite hizmetleri, çalışmayan kadınların günlük yaşamını nasıl etkiler? İstanbul ilinde bir nitel araştırma örneği. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *25*(3), 199-212.

Anand, A., & Tiwari, G. (2006). A gendered perspective of the shelter–transport–livelihood link: the case of poor women in Delhi. *Transport Reviews, 26*(1), 63-80.

Bourdieu, P. (2018). *Eril Tahakküm*. (Çev. Bediz Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Çağlayan, M. N., & Hassan, A. (2023). Sosyal medyadaki feminist içerikler ve rekreasyon aktivitelerine katılım: Y kuşağı kadınları üzerine bir inceleme. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*, *6*(2), 301-315.

Ceccato, V., & Loukaitou-Sideris, A. (2021). *Crime and safety in the transit environment: Integrating gender perspectives*. Routledge.

Cumur, Ş., & Topçu, K. (2022). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Kadın ve kentsel mekân. *Artium*, *10*(2), 112-130.

Day, K. (2001). Constructing masculinity and women's fear in public space in Irvine, California. *Gender, Place & Culture*, 8(2), 109-127.

Dwyer, P. (2022). *Violence: A very short introduction*. Oxford University Press.

Fainstein, S. S., & Servon, L. J. (Eds.). (2005). *Gender and planning: A reader*. Rutgers University Press.

Fenster, T. (2005). Gender and the city: The different formations of belonging. *Environment and Planning D: Society and Space*, 23(3), 349-361.

Ferree, M. M. (1990). Beyond separate spheres: Feminism and family research. *Journal of Marriage and Family, 52*(4), 866.

Henderson, K. A., & Gibson, H. J. (2013). Gender and leisure: Inequality in the new millennium. *Leisure Sciences, 35*(1), 2-11.

Hille, K. (1999). 'Gendered exclusions': Women's fear of violence and changing relations to space. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, *81*(2), 111-124.

Ison, J., Forsdike, K., Henry, N., Hooker, L., & Taft, A. (2023). "You're just constantly on alert": Women and gender-diverse people's experiences of sexual violence on public transport. *Journal of interpersonal violence*, *38*(21-22), 11617-11641.

Jackson, E. L., & Henderson, K. A. (1995). Gender-based analysis of leisure constraints. *Leisure sciences*, *17*(1), 31-51.

Kandiyoti, D. (1997). Gender, power and contestation: Rethinking bargaining with patriarchy. *Feminist Review*, 37-48.

Kerber, L. K. (1988). Separate spheres, female worlds, woman's place: The rhetoric of women's history. *The journal of american history, 75*(1), 9-39.

Koskela, H. (1999). Fear, control, and space: Geographies of gender, fear of violence, and video surveillance. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, *81*(2), 111-124.

Koskela, H., & Pain, R. (2000). Revisiting fear and place: Women's fear of attack and the built environment. *Geoforum*, *31*(2), 269-280.

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization.

Lico, G. R. (2001). Architecture and sexuality: The politics of gendered space. *Humanities Diliman: A Philippine Journal of Humanities*, *2*(1), 30-44.

Markula, P. (1995). Firm but shapely, fit but sexy, strong but thin: The postmodern aerobicizing female bodies. *Sociology of Sport Journal*, *12*(4), 424-453.

Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Messner, M. A. (2002). *Taking the field: Women, men, and sports*. University of Minnesota Press.

Ochani, K., Siddiqui, A., & Ochani, S. (2024). An insight on gender-based violence. *Health science reports*, *7*(1).

Pain, R. (1997). Social geographies of women's fear of crime. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 22(2), 231-244.

Pain, R. (2001). Gender, race, age and fear in the city. *Urban Studies*, 38(5-6), 899-913.

Paudel, B. (2018). Impact Analysis of Physical Violence on Women. *Research Nepal Journal of Development Studies (RNJDS)*, *1*(2), 116-130.

Reemtsma, J. P. (2012). *Trust and Violence: An Essay on a Modern Relationship*. Princeton University Press.

Schick, İ. C. (2016). Self and Other, Here and There. *Venturing beyond borders–Reflections on genre, function and boundaries in Middle Eastern travel writing*, 13.

Scott, D., & Jackson, E. L. (1996). Factors that limit and strategies that might encourage people's use of public parks. *Journal of Park and Recreation Administration*. 14, 1-17.

Shaw, S. M. (1994). Gender, leisure, and constraints: Towards a framework for the analysis of women's leisure. *Journal of Leisure Research*, 26(1), 8-22.

Singha, S., & Scaioli, A. (2022). The gendered city. *Space International Journal of Space Studies in Architecture And Urban Design*, *3*(1), 23-34.

Souza, N. (2024). Role of Recreational Facilities in Community Well-Being in India. *American Journal of Recreation and Sports*, *3*(1), 46-56.

Tuncer, S. (2018). *Women and Public Space in Turkey: Gender, Modernity and the Urban Experience*. I.B. Tauris.

Türkiye İstatistik Kurumu. TÜİK. (2023). *Yaşam Memnuniyeti Araştırması*.

UN WOMEN. (2019). *Progress of the World's Women 2019–2020 Report*.

UNESCO. (2022). *World Higher Education Conference*.

Valentine, G. (1989). The geography of women's fear. *Area, 21*(4), 385-390.

Valentine, G. (1990). Women's fear and the design of public space. *Built Environment (1978-)*, 6(4), 288-303.

Van Eeden, J. (2006). The gender of shopping malls: communication, cultural and media studies. *Communicatio: South African Journal of Communication Theory and Research*, *32*(1), 38-64.

Vanlıoğlu-Yazıcı, N. (2020). Kadınların sesinden kamusal alanda toplumsal cinsiyet söylemi: Türkiye'de 8 Mart kutlamaları. *İdealkent*, *11*(31), 1657-1675.

Whitzman, C. (2007). Stuck at the front door: gender, fear of crime and the challenge of creating safer space. *Environment and Planning A*, *39*(11), 2715-2732.

Whitzman, C. (2008). *The handbook of community safety, gender, and violence prevention: Practical planning tools*. Earthscan.

Williams, D. R., & Patterson, M. E. (2016). Place, leisure, and well-being. In *Sense of place, health and quality of life* (pp. 125-140). Routledge.

World Health Organization (WHO). (2002). *World report on violence and health*.

Yılmaz, A., & Ulaş, M. (2016). Kadınların rekreatif alanlarda fiziksel aktivite yapma amaçları ve karşılaştıkları sorunlar. *Spor Bilimleri Dergisi*, *27*(3), 101-117.

Yüksel, M. (2019). Pierre Bourdieu ve spor sosyolojisine katkıları. *Journal of History Culture and Art Research, 8*(3), 495-515.

Zamora, M. H. R. N. (2024). *Violência psicológica contra mulheres perpetrada por parceiros íntimos: Uma coletânea de artigos* (Doctoral dissertation, PUC-Rio).

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

URL-1: http://www.kadindostukentler.org/ (Erişim Tarihi: 08.12.2024).

URL-2: Norrman, M. (2009). Staden-fara eller frihet för kvinnor? http://stud.epsilon.slu.se/620/1/norrman_m_0911111.pdf (Erişim Tarihi: 02.05.2025).